

τὴν σφόδρα δημοκρατικὴν μερίδα, ἣτις ἀδίκως τὸν ἐμέμεφτο διὰ τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ 1794 συνωμολόγησε μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπορικὴν συνθήκην, ἐξελέχθη ὅμως καὶ τὸ δεύτερον πρόεδρος ὑπὸ τῆς πολὺ μείζονος ὁμοσπονδικῆς τῶν ἐμφρόνων μερίδος. Ληξάσης δὲ τῆς δευτέρᾳς προεδρίας, τρίτης μὴ ἐπιτρεπομένης ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀπεφάσισε πάλιν νάπουσρῆθῃ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον. Ἀναχωρῶν δὲ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἀπήυθυσε πρὸς τὸν Ἀμερικανικὸν λαὸν διακήρυξιν, ἐν ἣ συνίστα αὐτῷ ἐνθέρμως τὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς του ὡς τὸ πόρισμα τῶν σκέψεων καὶ τῆς μακρᾶς πείρας του καὶ παρῆναι τὰς πολιτείας εἰς ὁμόνοιαν καὶ διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Μετὰ δύο δ' ἔτη κατόπιν τῆς πανδήμου ταύτης δηλώσεώς του τῇ 14 Δεκεμβρίου τοῦ 1799 ἀποθανὼν διέθετο τὰ ἑαυτοῦ οὕτω πως: Ἐπειδὴ ἔστειρεῖτο τέκνων, ἐκληροδότησε 5,000 λίτρας στερλίνας εἰς σύστασιν πανεπιστημίου τινος ἐν τῇ χώρᾳ τῆς Κολομβίας, καὶ εἰς ὅλους μὲν τοὺς δούλους του περὶ τοὺς 400 ὄντας ἐδωρῆσατο τὴν ἐλευθερίαν, εἰς δὲ τοὺς πρεσβυτέρους μεταξὺ τούτων ἐχορήγησε καὶ τὰ ἀρκούντα τῆς διὰ βίου διατροφῆς των μέσα καὶ εἰς τὰ τέκνα των εὐεργέτημα τοῦ νὰ διδάσκωνται τέχνην τινά. Τιμῶντες δὲ τὸν ἄνδρα οἱ βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔκτισαν νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Οὐάσιγκτῶνα καὶ τὴν ἀνύψωσαν εἰς ἔδραν τοῦ συνεδρίου.

§ 1201. **Διαθήκη Φραγκλίνου.** Ὁ πιστὸς δὲ τοῦ Οὐάσιγκτῶνος φίλος Βενιαμὴν Φραγκλίνος ἐπεραίωσεν ἐννέα ἡδὴ ἔτη πρὸ αὐτοῦ τὸ στάδιον τοῦ βίου του· ἠμύοιρησεν ὅμως ἔτι νὰ ἴδῃ τὴν ἡμέραν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του, ὑπὲρ ἧς πολλοὺς κατέβαλε κόπους καὶ νὰ συνοπογράψῃ μάλιστα τὴν τῆς εἰρήνης συνθήκην ἐν ὀνόματι τῆς νέας δημοκρατίας. Τὸν εἰς τὸ εὖ εἶναι τῆς ἀνθρωπότητος ἀφιερωθέντα βίον του ἔστεψε διὰ τῆς συστάσεως ἑταιρείας πρὸς κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ διὰ τῆς κληροδοτήσεως τοῦ μεγίστου τῆς περιουσίας του μέρους εἰς διάφορα φιλανθρωπικὰ καταστήματα. — Εἰς τὸν φίλον του δὲ καὶ φίλον τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ ἐχαρκτήρισε τὸν Οὐάσιγκτῶνα, ἐκληροδότησε τὴν τοῦ περιπάτου βακτηρίαν του φέρουσαν τὴν σύντομον ταύτην καὶ ἐκφραστικωτάτην ἐπιγραφὴν: «Ἐὰν αὕτη ἦτο σκῆπτρον, πρὸ παντὸς ἄλλου οὗτος ἦθελεν εἶναι ἄξιος αὐτοῦ καὶ ἤθελε τὸ λάβῃ».

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΣΛΑΥΟΙ

(ΙΔΙΑ. ΡΩΣΣΟΙ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑ΄.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

§ 1202. **Ἰωάννης Γ' Βασιλειάδης (1504-1505).**
Ἡ Ῥωσσία τὸ νῦν ἀχανέστατον τῆς ὕδρογείου κράτος διατελοῦσα πολὺν χρόνον ὑπὸ τὸν Μογολικὸν ζυγὸν ἀπηλλάγη τούτου καὶ προήχθη εἰς νέον βίον διὰ τοῦ Ἰωάννου Γ' Βασιλειάδου, ὅστις πρῶτος ἀνέλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτακράτορος (Κτσάρου) πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν.

§ 1203. **Βασίλειος Δ' Ἰωαννίδης (1505-1534).**
Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Βασίλειος Δ' Ἰωαννίδης (1505-1534) ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τὸ Κασάνιον διεκωλύθη εἰς τὴν ἐντελῆ ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεώς του ὑπὸ τε τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐρεθισθέντων Τατάρων τῆς Κριμαίας, οἵτινες εἰσέβαλον ληστρικῶς εἰς τὴν Ῥωσσικὴν χώραν μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν δὲ τούτων ὑπέταξε τὴν διὰ τῆς ἐμπορίας οὐχ ἤττον τῆς Νοβογοροδίας κραταιὰν καταστάσαν Πλεσκοβίαν καὶ μικρὸν ἔπειτα τὴν τελευταίαν αὐτόνομον ἡγεμονίαν Σιβιρίαν.

§ 1204. **Ἰωάννης Δ' Βασιλειάδης (1534-1584),**
κτῆσις Κασανίου, Ἀστραχανίου, πόλεμος πρὸς Πολωνοὺς καὶ Σουηδοὺς, εἰρήνη, κατάκτησις Σιβιρίας. Οὗτος ἕνεκα τῆς πολλῆς ἀυστηρότητός του ὠνομάσθη σκληρὸς, ἐπεκράτησε τέλος τοῦ Κασανίου καὶ ἀνέδειξε τοῦτο Ῥωσσικὴν ἐπαρχίαν, εἰς ἣν προσέθετο ἀκολούθως καὶ τὸ ἤττον ἰσχυρὸν Ἀστραχάνιον. Ἐστήριξε δὲ τὸ κράτος του εἰς τὰς νεωστὶ ὑποτεταγμένας χώρας διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰς ἣν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ ἰσλαμισμὸς. Εὐθὺς δὲ κατόπιν περιέστη εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Πολωνοὺς καὶ Σουηδοὺς ἕνεκα τῆς Λιβονίας,

ἤτις πολὺν χρόνον ἀπετέλει τὸ μῆλον τῆς ἐριδος μεταξύ τῶν βορείων δυνάμεων. Οἱ Πολωνοὶ εἰς τέλος διετήρησαν τὴν κατοχὴν αὐτῆς, καὶ μόλις διὰ παπικῆς μεσολαβήσεως ὁ αὐτοκράτωρ κατώρθωσε νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Στεφάνου Βαρθορῆ καὶ ἐφεξῆς μετὰ τῆς Σουηδίας, ἣτις ἔμεινεν ὡσαύτως κυρία τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Καρελίας καὶ Ἰγερμανίας. Τὰς ἐν μέρει ὁμως ὀλίγον ἐπιτυχεῖς πρὸς δύοσιν ἀποπείρας τοῦ Ἰωάννου ἀνεπλήρωσεν ἡ συγχρόνως κατ' ἀνατολὰς γενομένη ἀνακάλυψις καὶ ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας κατάκτησις ἀχανοῦς ἀγνώστου χώρας, τῆς Σιβηρίας. Ἐλαβε δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κατάκτησις τοιαύτην τινὰ ἀρχήν. Κοζάκοι ἐξακισχίλιοι περίπου πολεμοῦμενοι καὶ καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ῥώσσιων ἕνεκα τῶν ληστροικῶν πράξεων τῶν ἔφυγον ὑπὸ τὸν στρατηγὸν τῶν Ἰερμάκιον πέραν τῆς Περιμίας, ἣτις τότε (1577) ἀπετέλει τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τοῦ Ῥωσσικοῦ κράτους. Ὁ τολμηρὸς Ἰερμάκιος διῆλθε διὰ χωρῶν ἐρήμων μετ' ἀδιακόπων πρὸς τοὺς Τατάρους ἀγῶνων καὶ ὑπερνίκησεν ἀνυπέβλητα νομιζόμενα καλύμματα τῆς φύσεως. Μετὰ 1600 ἀνθρώπων ἐνίκησε τὸν χάνην Κουτσεσουμον καὶ ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς χώρας μέχρι τοῦ Ἰρτισχίου. Πέμπας δὲ τότε ἓνα τῶν ὑποστρατήγων του μετὰ πολυτίμων δώρων διαφόρων σισυρῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὴν χώραν καὶ ἀμνηστεύσῃ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν διὰ τὰ προλαβόντα σφάλματά των. Ὁ Ἰωάννης ἐδέξατο ἀσμένως τὴν αἴτησιν καὶ ἔστειλεν ἀμέσως 500 στρατιώτας πρὸς ὀχύρωσιν τῶν κυριευθέντων τόπων. Σημειωτέον δὲ ὅτι αἰὼν σχεδὸν ὀλόκληρος ἔκτοτε παρήλθεν ἕως οὗ γνωρισθῆ καλῶς καὶ συμπληρωθῆ ἡ νέα αὕτη ἀπέραντος κτήσις.

Στρελιτσιών τάγματα. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ὁ Ἰωάννης προθέμενος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς κατακτήσεις του συνεκρότησε σῶμα ἐκ 12,000 ἀνδρῶν τῶν λεγομένων Στρελιτσιῶν, οἵτινες ὀπλισμένοι μετὰ πυροβόλων ἐλάμβανον τακτικὸν μισθόν, καὶ οὕτως ἔθηκε τὴν πρώτην βᾶσιν τῆς συστάσεως μονίμου στρατοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους ῥύθμισιν, τὴν προαγωγὴν τῶν τεχνῶν κτλ. ἔπραξεν οὐκ ὀλίγα.

Τυπογραφία, συλλογὴ νόμων, τέχναι. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννου Δ' ἡ Ῥωσσία ἵδρυσεν τὴν πρώτην αὐτῆς τυπογραφίαν ἐν Μόσχᾳ, ἀφοῦ εἶχον ἤδη παρέλθῃ ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐφευρέσεως. Οἱ νόμοι συνηθροίσθησαν εἰς μίαν ὅλην συλλογὴν καὶ ἀνεθεωρήθησαν πάντες ὁμως ἔφερον ἔτι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀτελείας καὶ σκαϊότητος, καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς ἦν ἐντελῶς εἰς τὴν νηπιότητά του. μεγαστᾶνες δὲ καὶ λαὸς ἐκυριεύοντο ἐπίσης ὑπὸ σκοταίης δεισιδαιμο-

νίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπιμιξία ἦτο τὸ ἀσφαλέστερον τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ μέσον, ὁ Ἰωάννης προσείλκυεν εἰς τὸ κράτος του πολλοὺς Γερμανοὺς εἰδήμονας διαφόρων τεχνῶν, καὶ οὐ μόνον ἐπέτρεψε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῶν φιλοκερδῶν Ἀσσεατῶν καὶ ἰδίως τῶν *Λυβεκκίων*, ἀλλ' ἐδέξατο εὐμενῶς καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς, οἵτινες ἐπιχειρήσαντες νὰ εὐρωσι βορείαν τινὰ ὁδὸν πρὸς τὴν Σίβην καὶ τὴν Ἰνδικὴν ἀρίκοντο εἰς τὴν Λευκὴν θάλασσαν, καὶ παρεχώρησεν αὐτοῖς πρὸς λύπην τῶν Σουηδῶν καὶ Ἀσσεατῶν οὐκ εὐκαταφρονήτους ἐμπορικὰς ἐλευθερίας.

§ 1205. **Θεόδωρος Α' (1584-1598)**. Ὁ τοῦ Ἰωάννου υἱὸς καὶ διάδοχος Θεόδωρος Α' (1584-1598) μετὰ πολλοῦ κόπου ἐδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὰ κατακτηθέντα καὶ πρὸς τὴν Σουηδίαν συνωμολόγησεν ὀριστικὴν εἰρήνην, καθ' ἣν αὕτη διετήρησε τὴν Ἑσθονίαν καὶ τὴν Νάρβαν.

§ 1206. **Βορέσιος Γοδουνόβιος (1598-1605)**. Ἐκλιπόντος δὲ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἄρρενος Ῥορικιακοῦ γένους, οἱ μεγιστᾶνες ἐξελέξαντο διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν γυναικιάδελφόν του Βορίσιον Γοδουνόβιον ἰσχυρόν, ἀλλὰ κακοῦργον ἄνθρωπον, ὅστις καὶ τὸν ἀποθανόντα αὐτοκράτορα ἤγε καὶ ἔφερε καὶ διὰ φρικῶδους ἀνοσιουργήματος, τῆς δολοφονίας τοῦ Δημητρίου ἀδελφοῦ ἐκείνου, ἀνέωξε τὴν πρὸς τὸν θρόνον ἀγούσαν ὁδόν. Δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺ ὅπερ τοσοῦτον ἐπεθύμει ἀξίωμα, διότι καταδιωχθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τινος νέου μοναχοῦ, ὅστις ὑπὸ τὴν Πολωνικὴν προστασίαν ἀνέλαβε τὸ προσωπεῖον τοῦ Δημητρίου, ἀπέβαλε πᾶν θάρρος καὶ ἐδηλητηριάσθη αὐτοχείρως (1605).

§ 1207. **Ψευδοδημήτριος (1605-1606) καὶ Βασίλειος Σουΐσκόϊος ἕτερος Ψευδοδημήτριος (1606-1613)**. Ἰπὲρ τὸ ἐν ἔτος δὲ ὁ ἀπατεῶν αὐτοκράτωρ Ψευδοδημήτριος, τὸν ὁποῖον ὑπεστήριζεν ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ, ἐκράτησε τοῦ θρόνου· μόλις δὲ οἱ μεγιστᾶνες καὶ ὁ λαὸς τῆς Μόσχας ἐννοήσαντες τὴν ἀπάτην ἐπανεστήσαν κατ' αὐτοῦ, τὸν ἀπέκτειναν καὶ ἐξελέξαντο ὡς αὐτοκράτορα τὸν ἐγγώριον ἡγεμόνα Βασίλειον Σουΐσκόϊον. Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐδυνήθη νὰ διατηρηθῇ πολὺν χρόνον· ἡ Πολωνικὴ κυβέρνησις ὑπεστήριξε δεύτερον ἄλλον ἀπατεῶνα Ψευδοδημήτριον. Ἐπειτα Πολωνοὶ καὶ Σουηδοὶ ἠθέλησαν νὰ αναβιβάσωσι συγγενεὶς αὐτῶν ἡγεμόνας εἰς τὸν Ῥωσικὸν θρόνον καὶ πρὸς τοῦτο οἱ μὲν κατέλαβον διὰ στρατοῦ τὴν Μόσχαν, οἱ δὲ τὴν Νοβογοροδίαν.

§ 1208. **Μιχαὴλ Θεοδορίδης Ῥωμανόβιος (1613-1645)**. Ἄλλ' οἱ Ῥώσοι τελευταῖον ἀναθάρρησαντες ἀπεδίωξαν

τοὺς ξένους καὶ ὁμοφώνως ἐξελέξαντο (1613) ἐν Μόσχᾳ δυνάστην ἐγ-
χώριον τὸν ἐπτακαίδεκάτην *Μιχαήλ Θεοδωρίδην Ῥωμανόβιον* ἐκ
μητρὸς συγγενῆ τῶν Ῥορικίων, οὗτινος οἱ ἐκ θηλείας γραμμῆς ἀπόγο-
νοι κατέχουσι καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥωσ-
σίας θρόνον. Ὁ *Μιχαήλ* ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς ἀπεριόριστος ἢ ἀπό-
λυτος αὐτοκράτωρ χωρὶς νὰ υποβληθῆ, ὡς ὁ Σουϊσκόιος, εἰς συνθήκην
τινά. Μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦ οἴκου του ἀνέτειλε διὰ τὴν Ῥωσσίαν
νέος τις εὐτυχίας ἄγγελος ἀστήρ· διότι δυσκόλως δύναται νὰ εὑρεθῆ
ἡγεμονικὸν ἄλλο γένος, ὅπερ ἐν 250 ἔτεσιν ἔδωκεν εἰς τὸν θρόνον το-
σοῦτους διακεκριμένους δυνάστας ὡς τὸ Ῥωμανόβιον. Οἱ ἄμειστοι αὐτοῦ
τοῦ *Μιχαήλ* διάδοχοι ὑπῆρξαν ἰκανῶς μακρόβιοι, ὥστε νὰ περιποιή-
σωσιν εἰς τὸ κράτος συνέχειαν τάξεως καὶ μονιμότητος· τέσσαρες δὲ
νεανίαὶ ἀνέβησαν τὸν θρόνον καὶ οὐδέποτε ἡ πολιτεία ἠσθάνθη ὅτι πε-
ριέπεσεν εἰς χεῖρας νεανικᾶς. Ὁ *Μιχαήλ* τῆς νέας δυναστείας ὁ ἀρ-
χηγέτης ὑπῆρξε φίλος τῆς εἰρήνης, ὡς ἤρμοζεν εἰς τοὺς χρόνους, καθ'
οὓς ἤρχεν. Διὰ τῆς πραότητός του εἴλκυσεν εἰς ἑαυτὸν ὄλων τὰς καρ-
δίας. Τὴν εὐτυχίαν δὲ τῆς κυβερνήσεώς του ὄφειλεν ἐν μέρει εἰς τὸν
σοφὸν αὐτοῦ πατέρα, τὸν *πατριάρχην*, ὅστις ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη τὸν ἐβοή-
θει διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ τῆς συμπράξεώς του. Μόνον δὲ τὴν ἐσωτε-
ρικὴν τοῦ κράτους ἀνάπτυξιν καὶ εὐδαιμονίαν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν δὲν
ἐθεώρησεν ἐπιβλαστὴ τὴν θυσίαν τινῶν χωρῶν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς μετὰ
τῆς *Σουηδίας* καὶ *Πολωνίας* εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ τολμηρὸς αὐτοῦ υἱὸς
Ἀλέξιος ἐδυνήθη ἤδη νὰ ἐμφανισθῆ μετὰ μείζονος ἐνεργείας.

§ 1209. Ἀλέξιος Μιχαηλίδης (1643-1676).

Ἡ Ῥωσσία κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ οἴκου Ῥωμανόβιου φρο-
νίμων καὶ κραταιῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ Ἀσιατικοῦ, οἷον ἦτο πρότερον,
μετεβλήθη εἰς Ἐθρωπαικὸν κράτος. Ἦδη ὁ *Ἀλέξιος Μιχαηλίδης*
υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς νέας δυναστείας *Μιχαήλ Θεοδωρί-
δου* Ἰουριεφ οὐ μόνον ὡς ἀνδρείος μαχητῆς ἀνεκτήσατο τὸ μέγιστον
μέρος τῶν ὑπὸ τῆς Πολωνίας πρότερον ἀποσπαθεισῶν δυτικῶν ἐπαρ-
χιῶν, αἵτινες συνήθως φέρουσι τὸ ὄνομα τῆς *Μικρᾶς ἢ Λευκῆς Ῥωσ-
σίας*, ἀλλ' ἀνέωξε πρῶτος καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς εἰσαγωγὴν *Εὐρωπαϊκοῦ*
πολιτισμοῦ μεταγαγὼν τὰς τέχνας τῆς ἀλλοδαπῆς εἰς τὸ βασιλείον
του, ἰδρύσας χειροτεχνεῖα, ἀνορύξας τὸν μεταλλικὸν πλοῦτον τοῦ πα-
τρίου ἐδάφους καὶ κατασκευάσας τὰ πρῶτα τῆς Ῥωσσιτικῆς ἀκτοπλοίας
σχάφη. Οὗτος ἀποθανὼν κατέλιπε τέσσαρα τέκνα, τρία μὲν ἐκ τοῦ
πρώτου γάμου: *Θεόδωρον*, *Ἰβάννον* καὶ *Σοφίαν* καὶ ἓνα υἱὸν τὸν
Πέτρον ἀπὸ τῆς δευτέρας συζύγου του *Ναταλίας Ναρϊσκίνης*.

§ 1210. Θεόδωρος Γ' Ἀλεξιάδης (1676-1682),

πόλεμος πρὸς Πολωνοὺς καὶ Τούρκους. Ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν τοῦ Θεόδωρος Γ' Ἀλεξιάδης ἀνὴρ συνετὸς καὶ μεγαλόψυχος διαδεξάμενος τὸν θρόνον (1676) εὐθὺς ὡς ὁ πατὴρ του περιέστη ἔνεκα τῆς παραδοχῆς μιᾶς φυλῆς Κοζάκων, τῶν Ζαπορογιῶν, εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Πολωνίαν, ὅστις ὁμως ἔλαβε πέρασ διὰ εἰρήνης ἐπωφελοῦς εἰς τὴν Ῥωσσίαν. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐπήγαγε καὶ ἄλλον πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον ἔνεκα τῆς Οὐκρατίας κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Πολωνῶν ὑπὸ τὸν Σοβιεύσκην, ἔπειτα δέ, ἀφοῦ οὗτοι ἠττηθέντες ἀπεχώρησαν, δι' ἰδίας δυνάμεως καὶ ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους 1680 νὰ παραιτηθῶσι τὸ Ῥωσικὸν μέρος τῆς Οὐκρατίας, ἐν ᾧ οἱ Πολωνοὶ ἀπέβαλον τὸ ἑαυτῶν.

§ 1211. **Πέτρος Α' καὶ Σοφία (1682-1689), ἐπανάστασις Στρελιτσίων.** Ἀποθανόντος ἀτέκνου τοῦ Θεοδώρου τῷ 1682, ἐξελέχθη ὑπὸ τῶν βοϊάρων ἀντὶ τοῦ εὐήθους ἀδελφοῦ τοῦ Ἰβάννου ὁ νεώτερος εὐφυῆς πολλὰ ὑπισχυόμενος Πέτρος, ὅστις ἀνήλικος ἔτι ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς του Ναταλίας. Ἄλλ' ἡ Σοφία ἡ τοῦ Ἰβάννου ἀμφιβαλῆς καὶ τοῦ Πέτρου ἑτεροθαλῆς ἀδελφή, ἥτις προετίμα νὰ ἴδῃ τὸν πρῶτον ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἵνα δύναται νᾶρχῃ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, ἠρέθισεν ἰδίως ἐκ μίσους πρὸς τὴν μητέρα τοῦ Πέτρου τοὺς Στρελιτσίους εἰς ἐπανάστασιν, ἥτις δὲν ἐδυνήθη νὰ καταπαύσῃ εἰμὴ ἀναγνωρίζομένων μὲν τῶν δύο ἡγεμονιδῶν ὡς αὐτοκρατόρων, ἐπιτροπευομένης δὲ τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀδελφὴν τῶν Σοφίαν μέχρι τῆς ἡλικιώσεως ἐκείνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν Στρελιτσίων ἰσχὺς κατήντησε νὰ εἶνε λίαν ὀχληρὰ καὶ εἰς τὴν κυβερνήτηραν αὐτήν, ἐντεῦθεν νέα τις ἀποστασία ἐκείνων ἀποβλέπουσα εἰς τὸν Πέτρον ἐφάνη αὐτῇ διττῶς πρόσφορος, ἐν ᾧ ἐκ τῆς περιστάσεως αὐτῆς ὠφεληθεῖσα ἀπεμάκρυνε μὲν τὸν Πέτρον ἐκ τῆς αὐλῆς, ἐτιμώρησε δὲ τοὺς ἐπαναστάτας.

Ὁ Πέτρος κατέφυγε τότε μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς ὄχυρόν τι μοναστήριον πλησίον τῆς Μόσχας. Ἀλλὰ τὸ μοναστήριον ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν καταδικωκτῶν του καὶ καθ' ἣν στιγμὴν Στρελιτσίους τις ἤθελε νὰ ποκτεῖνῃ αὐτὸν διὰ τῆς λόγχης παρὰ τὸν βωμὸν τῆς ἐκκλησίας, ὅπου μετὰ τῆς μητρὸς του ἀνεκαλύφθη, ἀπόσπασμά τι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἵππικοῦ ἐμφανισθὲν αἴφνης διεσκόρπισε τοὺς Στρελιτσίους. Ἀφοῦ δὲ 30 ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως ἐτιμωρήθησαν κεφαλικῶς, οἱ λοιποὶ μετὰ θερμὰς ἱκεσίας ἔτυχον συγγνώμης. Ὁ νέος δὲ Πέτρος διατάχθη τότε νὰ κατοικήσῃ εἰς μικρὸν τι χωρίον καλούμενον *Πρεοβρασέσκον*, ὅπου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Λεφόρτου* κοσμοπολίτου τινὸς Γενοάτου, ὅστις ἀπὸ τῆς Ὀλλανδικῆς προσῆλθεν εἰς

τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν, κατέστη φιλομαθὴς καὶ φιλοπράγμων νέος. Δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ ἐμφορηθεῖς τῆς ιδέας τοῦ νὰ μεταφυτευθῆ Ἐὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐσχημάτισεν ἐξ 60 περίπου Ῥωμαλέων χωρικῶν νέων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασε συντρόφους τοῦ (ποτέσχι) μικρὸν τι στρατιωτικὸν στίφος, ἐν ᾧ αὐτὸς οὗτος ὡς κοινὸς στρατιώτης κατετάχθη καὶ μετ' αὐτῶν ὁμοῦ ἐγυμνάσθη κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν ὑπὸ τοῦ Λεφόρτου ὡς λοχαγοῦ αὐτῶν. — Ἡ Σοφία ἀφῆκε τοῦτο ἀκόλουτον νομίζουσα ὅτι ὁ Πέτρος διὰ ταύτης τῆς πρὸς τὰ ξένα ἤθη κλίσεως θέλει γενῆ μισητὸς εἰς τοὺς Ῥώσους. Ἀλλὰ μὴ τολμῶσα νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν διὰ τῆς βίας, τῷ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαφθαρῆ σωματικῶς διὰ ξένων ἐπαγωγῶν μέσων· καὶ ἐὰν κατὰ τοῦτο δὲν ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ τῆς, οὐδὲν ἤττον ἐναπελείφθη εἰς τὸν φύσει Ῥωμαλέον ἡγεμόνα πάντοτε κλίσις τις πρὸς σαρκικὰς ἀσωτείας, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἀκολούθως ὑπέστη διαφόρους νόσους.

Ἐν τούτῳ ἡ Σοφία ὑποστηριζομένη ὑπὸ τοῦ εὐνοῦ αὐτῆ τοῦ *πρίγκιπος Γαλιτσινοῦ* κατώρθωσεν ἐπὶ τῆς ἀνανεώσεως τῆς κατὰ τὸ 1667 ἐν Ἀνδρουσσόβῳ συννομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ παρὰ τῶν Πολωνῶν τὸ *Κίοβον* καὶ συνέθετο μετ' αὐτῶν καὶ τῆς *Αὐστρίας* καὶ *Ἑνετίας* ἐκεῖνην τὴν κατὰ τῆς *Τουρκίας* συμμαχίαν, ἥτις ἐπαγαγοῦσα ἀκολούθως τὴν ἐν *Καρλοβιτίῳ* εἰρήνην ὤθησε διὰ παντὸς τοὺς *Τούρκους* εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Ἰατροῦ.

Ἐν ᾧ δὲ διέτρεχεν ἡ φήμη ὅτι τοῦ εὐήθους Ἰβάννου ἡ σύζυγος εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν νὰ δώσῃ εἰς τὸν θρόνον διάδοχον, ταχέως ὁ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ συζευχθῆ μετὰ τῆς *Εὐδοξίας Λαπουχίν* ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰνατρέψῃ τὰ βουλευμάτα τῶν ἐχθρῶν του. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς πράξεως αὐτοῦ ὡς καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰ στρατιωτικὰ παίγνια σπουδαιότητός του ἡ Σοφία συλλαβοῦσα ὑπονοίας ἔλαβε πρὸς αὐτὸν χαρακτηριστικὰ προστακτικόν, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἀπεφάνθη κατὰ τοῦ τοιούτου τρόπου καὶ ἐπὶ τῇ εἰδήσει τινῶν ζημιῶν, ὡς οἱ Ῥώσοι ἐπαθον ἐν τῷ *Τουρκικῷ* πολέμῳ, ἐτόλμησε νὰ ἐκφρασθῆ μετὰ πικρίας, ἡ Σοφία ἐνόμισεν ἐπιστάντα ἤδη τὸν χρόνον τοῦ νὰ ποιήσῃ αὐτὸν ἐκποδῶν. Ὄθεν κατὰ τινα νύκτα ἐνεφανίσθησαν 600 *Στρελίτσιοι* ἐν τῷ τόπῳ τῆς διαμονῆς του, ἵνα φονεύσωσιν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Πέτρος ἔφυγε πάλιν εἰς τὸ ὄχυρὸν μοναστήριον, ὅπου εὗρεν ἅπαξ τὴν σωτηρίαν του καὶ ἐκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς ποτεσχινοὺς του καὶ ἄλλους ὀπαδοὺς, οἵτινες συρρέυσαντες προθύμως ἐματαίωσαν τῶν *Στρελιτσίων* τὴν μελετηθείσαν ἐπιβουλήν. Ἀκολούθως ὁ πατριάρχης ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὸ παράδειγμα του ἠκολούθησε καὶ ὁ λαός. Ἀναγκασθείσης δ' οὕτω τῆς Σοφίας νὰ

παραιτηθῆ τὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐγκλεισθῆ εἰς μοναστήριόν τι (1689) ἤρξεν ἔκτοτε ὁ Πέτρος μόνος.

§ 1212. **Πέτρος Α' ὁ μέγας μόνος (1689-1725).** Ὁ Πέτρος Α' ἐξασκῶν καθ' ἑαυτὸν τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, ὡς γενόμενος ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τῆς Ῥωσσικῆς δυνάμεως ἐκτίσασατο τὸ ἐπώνυμον τοῦ μεγάλου. Ἐκ φύσεως μὲν ἦν παράφορος, εὐερέθιστος καὶ ἔνεκα παραμεληθείσης καλῆς ἀγωγῆς καὶ θετικῆς παιδείας κατὰ πολλοὺς τρόπους τραχὺς καὶ ἡμιβάρβαρος· διεκρίνετο ὁμῶς ἐπὶ μεγάλη νοημοσύνη ἀκορέστῳ φιλοπραγμοσύνῃ, διαρκεῖ καὶ ὑπ' οὐδενὸς κωλύματος καμπτομένη θελήσει. Ἐνθους δὲ ὅλως ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπως ἐγνώρισεν αὐτὸν διὰ τοῦ ὁδηγοῦ του Λεφόρτου, ἐσπούδαζε νὰ μεταφέρῃ τὰς ὠφελείας αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς Ῥώσους. Ὅτι δὲ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου πρὸς τοὺς καλοὺς καὶ ἀξιεπαίνοις τρόποις μετεχειρίζετο καὶ δεσποτικούς καὶ πολυλάκις τὸν ἴδιον ἐθνικὸν χαρακτῆρα προσβάλλοντας οὐδεὶς περὶ τούτου πρέπει νὰ θαυμάσῃ ἔχων πρὸ ὁμμάτων τὴν φύσιν τοῦ ἄρχοντος, ἐν ἣ βαρβαρότητος καὶ πολιτισμὸς ἐπάλαιον μεταζύ των. Τόσῳ δὲ πλέον πρέπει νὰ τιμᾶται ὅ,τι οὗτος ἀληθῶς καλὸν καὶ μέγα ἐδημιούργησε, καθ' ὅσον μάλιστα ἢ τότε Ἀσιατικῆ φύσεως τοῦ ἔθνους του δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξευρωπαϊσθῆ κατ' ἄλλον τρόπον.

Εὐρωπαϊκὴ τακτικὴ, κτήσις Ἀζοφικῆς, κτήσις Ταύγαίου. Διὰ τῆς ὀξυδερκείας του ὁ Πέτρος ἐγνώρισε ταχέως ὅτι στρατιωτικὴ τις δύναμις συντεταγμένη κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν καὶ ναυτικὸν ἐπηρεαζόμενον ἤθελον εἶναι οἱ πρῶτοι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐξουσίας του ὄροι. Ἐπλασε λοιπὸν ἀμέσως ἐκ τῶν ποτεσχνίων τὴν οὕτω καλουμένην Πρεσβρασενσκίαν φρουράν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐκ 5,000 ἀνδρῶν συγκειμένης ἠνώθη καὶ ἐν ἄλλο ἐξ 7,000 συνιστάμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Σκώτου Γόρδωνος γεγυμνασμένον σῶμα· ὥστε οἱ δωδεκακισμύριοι οὗτοι ἄνδρες ἀπέτελεσαν ἀποχωρῶσαν κατὰ τῶν 17,000 Στρελιτσίων ἀντίρροπον δύναμιν. Θέλων δὲ νὰ γυμνάσῃ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης τὸν νεοσχημάτιστον τοῦτον στρατὸν ἐξηκολούθησε, μὴ τολμῶν εἰσέτι νὰ ἀγωνισθῆ πρὸς τοὺς Πολωνοὺς καὶ Σουηδοὺς, τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον καὶ μετὰ τινα ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν ἐκυρίευσεν ἐν ἔτει 1696 τὴν οὐ μακρὰν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τανάϊδος κειμένην ὄχυρὰν Ἀζοφικὴν, τὴν ὁποίαν ἀκολούθως ἐν τῇ τοῦ Καρλοβιτίου εἰρήνῃ διετήρησεν. Τοιοῦτοτρόπως περιεποίησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου συνάφειαν καὶ τὸ περὶ συστάσεως Ῥωσσικοῦ ναυτικοῦ σχέδιον ἔσχε βάσιν τινά. Ἐν ᾧ δ' ἐφάνη μοιρὰ τις ἐκ 12 πλοίων κατερχομένη ἀπὸ τοῦ Τανάϊδος πρὸς

τὴν θάλασσαν, συγχρόνως ἰδρῦθη ἐπὶ τινος ἄκρας τῆς Ἀζοφικῆς τὸ Ταϋγάμιον, ὅπερ ἀκολούθως κατέστη πολλοῦ λόγου ἄξιον.

Συνωμοσία κατά Πέτρου ματαιωθείσα. Καὶ ἐσωτερικῶς δὲ ὁ Πέτρος εἰργάσθη οὐχ ἤττον σπουδάζων, ὅπως αὐτὸς ἐστοχάζετο, νὰ βελτιώσῃ τὰ τῆς πολιτείας. Πρὸς τὸ τέλος δὲ τοῦτο ἐπεμψε μὲν πολλοὺς νέους Ῥώσους εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν, εἴλκυσε δὲ καὶ πολλοὺς ἀλλοδαποὺς εἰς τὴν ἐπικράτειάν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅμως ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ ἀγύρται καὶ οὐδενὸς ἄξιοι ἐπιτήδειοι νὰ βλάψωσι μᾶλλον ἢ νὰ ὠφελήσωσι τὸν τόπον. Ὅθεν ὄλοι οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι δυσπρόσβηστον τὰ μέγιστα τοὺς παλαιοὺς Ῥώσους μεγιστᾶνας καὶ κληρικοὺς φοβουμένους μὴ δι' αὐτῶν κινδυνεύσωσιν ἢ τ' ἐθνικότης καὶ ἡ θρησκεία· καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ Στρελίτσιοι ἦσαν παρωξυσμένοι διὰ τὴν προτίμησιν τῶν ποτεσχυρίων, ἐντεῦθεν κατηρτίσθη συνεργούσης καὶ τῆς βασιούργου Σοφίας ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου συνωμοσία, ἣτις ὅμως ἀνεκαλύφθη καὶ διὰ τῆς εὐτολμίας τοῦ Πέτρου ἐματαιώθη (1697).

Ὁ Πέτρος δὴλον ὅτι διέτριβεν ἐσπέραν τινα εἰς συναναστραφὴν παρὰ τῷ Λεφόρτῳ ἐν τῷ χωρίῳ Πρεαβρεσένσκῳ, ὅτε δύο Στρελίτσιοι καλέσαντες αὐτὸν ἐξῶ εἰδοποίησαν κρυφίως ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας Σοκοβνίνου ὑπῆρχον συνηθροισμένοι συνωμόται καὶ ἐμελλον νυκτὸς διὰ τινος τεχνητῆς πυρκαϊᾶς νὰ ἐνεργήσωσιν, ὥστε νὰ σπεύσῃ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς βοήθειαν καὶ οὕτω νὰ εὐρωσιν εὐκολώτερον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ τὸν φονεύσωσιν. Παραχρῆμα δὲ ὁ Πέτρος ἔδωκεν εἰς τὸν λοχαγὸν τῆς φρουρᾶς Τρουβετσκόην τὴν προσταγὴν νὰ περιζώσῃ κατὰ τὴν 11 ὥραν τῆς νυκτὸς τὸν οἶκον τῶν συνωμοτῶν καὶ νὰ συλλάβῃ αὐτούς· ἔπειτα δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν συναναστροφὴν χωρὶς νὰ δώσῃ οὐδεμίαν ὑπόνοιαν. Μετὰ τὴν τράπεζαν δὲ περὶ τὴν 10 ὥραν ἤλαυνεν εἰς Μόσχαν ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι εἶχε δώσῃ διὰ τὴν ὥραν ταύτην τὸ πρὸς περιζώσῃν πρόσταγμα, εὗρεν ὅμως τὸν ὀρισθέντα οἶκον εἰσέτι ἀφροῦρητον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του. Οὐδὲν ἤττον καταβάς ἀπὸ τοῦ ὀχήματος εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ἐν μέσῳ τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες ἔδωκαν σημεῖα φανερά τῆς ταραχῆς των. Μετὰ φαινομένης δὲ ἰλαρότητος τοὺς προσεκάλεσε νὰ μὴ ταραχθῶσι ὡς σκοπὸν ἔχων νὰ συμπῆλξῃ καὶ συνευθυμήσῃ μετ' αὐτῶν. Κατὰ μικρὸν ἐρησύχασαν οἱ συνωμόται καὶ πιστεύοντες ὅτι οὐδὲν οὗτος ἐγίνωσκε προέπιον εἰς τὴν ὑγιάν του. Ὁ Πέτρος ἔδειξεν ἄκραν γενναϊότητα καὶ ἔμεινεν ἕως οὗ ἦλθεν ἡ 11 ὥρα. Τότε εἰς τῶν παρόντων ἐνευσεν εἰς τὸν Σοκοβνίνον εἰπὼν « τῶρα εἶνε καιρὸς » — « Εἰσέτι δὲν εἶνε », εἶπεν οὗτος ἡρέμα — « Ἀλλὰ δι' ἐμὲ εἶνε καιρὸς κακοῦργε »

ἐκραξεν ὁ Πέτρος μετὰ τρομερᾶς φωνῆς καὶ ἐπάταξεν (ἐγρονθοκόπησεν) αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον. Τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην εἰσῆλθεν ὁ λοχαγὸς μετὰ φρουρᾶς καὶ κατὰ προσταγὴν τοῦ Πέτρου συνέλαβεν ὅλους τοὺς συνωμότες. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἔλαβε παρὰ τοῦ Πέτρου βαρεῖαν πληγὴν, διότι δῆθεν ἐβράδυνε μίαν ὥραν. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ λοχαγὸς ἐδυνήθη διὰ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ ἐγγράφου προστάγματος νάποδειξῃ ὅτι ἡ προσδιορισθεῖσα ὥρα ἦτο ἡ 11. Διορθῶν δὲ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ ὁ Πέτρος ἠσπάσθη αὐτὸν καὶ ἀντήμειψε γενναίως. Ἀκολούθως δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παρὰ τῷ Λεφόρτω συναναστροφὴν καὶ δικηγῆθη ὅποιον διέφυγε κίνδυνον. Οἱ συλληφθέντες ὅλοι ἀμέσως ἐκατατομήθησαν.

Πέτρον ἀποδημία εἰς Εὐρώπην, σπουδὴ ναυπηγικῆς. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος ὁ Πέτρος ἐξετέλεσεν ὃν εἶχε συλλάβῃ σκοπὸν τοῦ νάποδημῆσαι εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς καὶ αἰσθήσεσι νά συλλέξῃ περαιτέρως γνώσεις καὶ πείραν πραγμάτων. Παρακολουθούμενος ὑπὸ τινος προσβείας, ἧς προϊστάτο ὁ Λεφόρτος, ἀπῆλθε μηνὶ Ἀπριλίῳ ἄγνωστος (incognito) ὑπὸ τὸν τίτλον στρατηγῶ διὰ τῆς Καινιζ-βέργης, ὅπου ὁ Φρειδερίκος Γ' τότε ἐτι ἐκλέκτωρ τὸν ὑπεδέξατο λαμπρῶς, εἰς Ἀμστελῶδαμον, ἔνθα ἰδὼν τὸ μεγαλοπρεπὲς τῶν Ὀλλανδῶν ναυτικὸν καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἰδρύματα ἠσθάνθη τοιοῦτον θαυμασμὸν ὥστε ἀπεράσισε νά διδαχθῇ τὴν ναυπηγίαν πρακτικῶς. Τὸ πρῶτον κατεστάθη ἐν τῷ πλησίον Σκαρδὲμ τῷ κυριωτέρῳ ναυπηγείῳ τῶν Ὀλλανδῶν ἐντὸς μικρᾶς τινος οἰκίας, ἧτις δεικνύσται εἰσέτι καὶ ἐνησχολήθη ἐνδεδουμένος ὡς κοινὸς Ῥώσσοις καὶ φέρων τὸ ὄνομα « Πέτρος Μιχαϊλόβιος ἐπτά ὀλοκλήρους ἐβδομάδας εἰς τὴν ναυπηγικὴν τέχνην. Ἐπειτα διέταξε νά κατασκευασθῇ ὑπὸ τὰ ὄμματά του πολεμικὸν τι πλοῖον φέρων 60 τηλεβόλα καὶ ἐπεμψεν αὐτὸ πλήρες ναυπηγῶν καὶ τεχνητῶν εἰς Ἀρχάγγελον.

Ἐπίσκεψις Λονδίνου, ἐπανάστασις Στερλιγσίων καταβληθεῖσα. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος μετέβη εἰς Λονδίνον, ὅπου εὗρεν εὐρύτερον ἐτι τοῦ βίου σχολεῖον καὶ ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος τῷ παρέσχε τὴν εὐκαιρίαν νά γνωρίσῃ ἐγγύτερον τὸ Ἀγγλικὸν ναυτικόν. Παρασταθείσης δ' ἐνώπιόν του τεχνητῆς τινος ναυμαχίας ἠσθάνθη τοσαύτην ἐπὶ τῇ θεᾷ ταύτῃ ἀγαλλίασιν, ὥστε ὅλως ἔνθους ἐξεφώνησε: « Βεβαίως ἐὰν ἡ καταγωγὴ μου δὲν μὲ προσδιώριζεν εἰς αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, ἤθελον εἶμαι νάυαρχος Ἀγγλος ». Ἀφοῦ δ' ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Ἀγγλους, κατέλιπε μετὰ 4 μηνῶν διατριβὴν τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ τῆς Ὀλλανδίας καὶ Σαξονίας ἐπορεύθη εἰς Βιένναν μελετῶν αὐτόθεν νά ἐπισκεφθῇ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδίως τὴν Ἐνετίαν.

Ἄλλ' αἰφνης ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἔλαβε τὴν εἰδησιν ἐπαναστάσεως τινὸς τῶν Στρελίτσιων ἐκραγείσης ἐν Μόσχᾳ. Διὸ ἐθεώρησεν ἐπ' ἀνάγκης νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς τὴν καθέδραν του, ὅπου ὅμως ὁ στρατηγὸς Γόρδων ἐν τῷ μεταξὺ κατέπνιξε τὸ ἐπαναστατικὸν τόλμημα. Ἐπειδὴ δὲ ὡς αἷτιος τούτου ἐθεωρεῖτο κυρίως ἡ Σοφία, ὁ Πέτρος ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ὀργῆς ἤθελε τὴν διαπειρῆ διὰ τοῦ ξίφους, ἐὰν μὴ θαλαμηπόλος τις τὸν ἀνεχαίτιζε διὰ τῆς ὑπομνήσεως: « Εἶνε ἡ ἀδελφὴ σου »· καὶ νῦχαρίστησε μὲν οὗτος τὴν θαλαμηπόλον ὅτι τὸν διεφύλαξεν ἀπὸ τῆς ἐναγοῦς πράξεως, ἡ Σοφία ὅμως ὑπεχρεώθη νὰ ἴδῃ ἐπὶ 28 σταυρῶν ὑψωθέντων ἐνώπιον τῶν παραθύρων τοῦ μοναστηρίου τῆς 150 ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνόχων ἀνασκολοπισθέντας, τὸν δὲ βραχίονα ἐνὸς τούτων, ὅστις ἔφερον ἐν τῇ χειρὶ προσηρητημένον τὸ ἐγγραφον, δι' οὗ οἱ ἀποστάται τὴν παρεκάλουν νὰ ἀλλάξῃ τὰς ἡνίκας τῆς κυβερνήσεως, κρεμάμενον ἐν τῷ θαλάμῳ αὐτῆς ἕως οὗ περιῆλθεν εἰς κατάστασιν σήψεως. Ἐν γένει κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀπεκεφαλίσθησαν 2,000 Στρελίτσιοι καὶ τὸ ταραχοποιὸν σῶμα κήτηργήθη ἔκτοτ' ἐντελῶς. Καὶ ἡ σύζυγος δὲ τοῦ Πέτρου ἀπεδείχθη ἐνοχος καὶ ἀπῆλθῃ ὑπ' αὐτοῦ.

Θάνατος Λεφόρτου, Μεντσικώφ. Μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα δὲ κατόπιν τῶν γεγονότων τούτων θάνατον τοῦ πιστοῦ φίλου καὶ συμβούλου του Λεφόρτου, τὸν ὁποῖον ὁ Πέτρος εἰλικρινῶς ἐθρήνησεν, ἔλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν Μεντσικώφ υἱὸν πτωχοῦ τινοῦ χωρικοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Λεφόρτος εὗρέ ποτε πωλοῦντα πέμματα ἐν ταῖς ἀγυαῖς τῆς Μόσχας. Ἄφου δὲ οὗτος ἕνεκα τῶν ἐξαιρέτων πνευματικῶν προτερημάτων του παρεδόθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Πέτρου εἰς τὴν σπουδὴν καὶ προεγυμνάσθη εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν, ἐγένετο ὁ ἀγαπητὸς ἐκείνου, ὅστις ὑπεστήριζεν ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν προδύκων δραστηριώτατα τὰς προσπάθειάς του μεγαλουργοῦ προστάτου του πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ μεταξὺ τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους, ὅπερ δι' αὐτοῦ ἐν μέρει μὲν ἐλυμάνθη, κατὰ τὸ οὐσιῶδες ὅμως τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐλαστικῆς φύσεώς του δὲν ἐβλάθη.

Μεταρρυθμίσεις, ἐνδύματα, συναναστροφή γυναικῶν, σχολεῖα, τυπογραφεῖα, γράμματα, φόροι καὶ πρόσοδοι, περιορισμοὶ κλήρου, « ἀγιωτάτη διοικοῦσα σύνοδος ». Αἱ περαιτέρω μεταρρυθμίσεις, εἰς ἃς ὁ Πέτρος εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπ' ἀνοδὸν του προέβη, ἀπέβλεπον πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, καθ' ὅσον ἀπηγορεύθησαν οἱ μικροὶ καὶ ποδῆρες χιτῶνες καὶ οἱ πώγωνες, ἐπιτραπέντων τῶν τελευταίων εἰς μόνους τοὺς χωρικοὺς καὶ εἰς τοὺς πληρώνοντας ἕνεκα τούτων 200 ρούβλια· δεῦτερον δὲ εἰς τοὺς κοινωνικοὺς τύπους, συγχωρηθείσης χάριν ἐξευγενίσσεως τῶν ἡθῶν τῆς προσόδου τοῦ γυναικείου φύλου εἰς τὰς συ-

ναναστροφάς τῶν ἀνδρῶν· καὶ τρίτον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μὀρφωσιν ἰδρυθέντων σχολείων καὶ τυπογραφείων καὶ ἔτι πλέον προσκληθέντων πεπαιδευμένων ἀνδρῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Πᾶς Ῥώσος, ὅστις ἤθελε νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς κληρονομίαν 500 ρουβλίων καὶ ἀνωτέρω ὑπεχρεοῦτο νὰ γινώσκῃ ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς Ῥωσικῆς ἢ ἄλλης τινὸς ξένης γλώσσης. Προσέτι ἕκαστος Ῥώσος ὄφειλεν ἀπὸ τοῦ 30 ἔτους τῆς ἡλικίας του νὰ ὑπηρετῇ ἐπὶ τινα χρόνον τὸν αὐτοκράτορα πολιτικῶς ἢ στρατιωτικῶς ἐπὶ ποιῆθῃ δημεύσεως τῆς περιουσίας του. Ἡ διοίκησις τῶν δημοσίων προσόδων ἀφηρέθη ἀπὸ τῶν βοιάρων καὶ ἐπετρέπη εἰς ξένους ἐμπόρους. Ὁ κλῆρος περιωρίσθη ὑπὲρ τὸ δέον, ὅθεν ἠγέρθησαν ἐκ μέρους αὐτοῦ μεγάλα παράπονα. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ πατριάρχου, τὴν θέσιν τούτου ἀνεπλήρωσεν ἐπιτροπὸς τις μέχρι τοῦ 1724, ὅτε συνέστη « ἡ ἀγνωστάτη διοικοῦσα σύνοδος », ἥτις ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐπήρειαν τοῦ αὐτοκράτορος διατελοῦσα ἐγένετο ἕκιοτε τὸ ὄργανον τῆς αὐταρχικῆς ἐξουσίας αὐτοῦ.

Ἀφοῦ δὲ οὕτως ὁ Πέτρος διωργάνωσέ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐπικρατείας του, ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ Δανῶν ἐδύνατο νὰ ἐκτεινῇ τὰ ὄρια ἐκείνης μέχρι τῶν παρὰ τὴν Βαλτικὴν Σουηδικῶν χωρῶν, ὥστε νὰ ἰδρῦσῃ καὶ ἐν τῷ πελάγει τούτῳ δύναιμι ναυτικὴν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μέγας βόρειος πόλεμος, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ ὁ λόγος.

§ 1213. **Κτίσις Πετροπούλεως ὡς μητροπόλεως, δευτέρα περιήγησις εἰς Εὐρώπην, ἐπανάστασις, θάνατος τοῦ μεγάλου Πέτρου.** Διαρχοῦντος τοῦ βορείου πολέμου ὁ μέγας Πέτρος ἐξηκολούθησεν ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ λαοῦ του. Ἐκτίσσε τὴν Πετρούπολιν, τὴν συνώκισε διὰ βιαίων μέσων καὶ τὴν ὕψωσεν εἰς μητρόπολιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του συγχρόνως δ' ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν περιήγησιν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἰδίᾳ Ὀλλανδίαν καὶ Γαλλίαν. Ἄλλ' ὡς ἡ προτέρα αὐτοῦ ἀπουσία ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τινα ἀντίδρασιν πρὸς ὄφελος τοῦ ἀρχαίου Ῥωσισμοῦ, οὕτω καὶ ἡ δευτέρα, προϊσταμένου τῆς κατ' αὐτὴν ἀναφανείσης ἀντιπολιτεύσεως τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου. Διὸ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του δικαστήριόν τι συσταθὲν ἐπίτηδες ἀπεφάνετο τὴν καταδίκην ἐκείνου εἰς θάνατον, οὗτινος ὅμως τὴν δημοσίαν ἐκτέλεσιν ὁ καταδικασθεὶς ἀπέφυγε τελευτήσας, ὡς λέγεται, ἀπόπληκτος ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς κολάσεώς του. Μετὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ εἰρημένου πολέμου αἱ δύο ὑπέρταται τοῦ κράτους ἀρχαί, ἡ γερουσία καὶ ἡ σύνοδος, ἀπένειμαν εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἀπλῶς λεγόμενον αὐτοκράτορα τὸν τίτλον « αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν » καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ « με-

γάλου και πατρός τῆς πατρίδος». Διά τινος δὲ νόμου θεμελιώδους ὁ Πέτρος ἐπέτρεψεν (1722) εἰς τὸν ἐκάστοτε ἄρχοντα αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορίζειν τὸν διάδοχόν του χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν πλησίους συγγενεῖς. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1725 ἐκ τῆς ἀκολασίας καὶ τῶν ἀσωτειῶν του.

§ 1214. **Αἰκατερίνα Α' (1725-1727)**. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ σύζυγός του *Αἰκατερίνη* κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ τῆς βοήθειας τοῦ παντοδυνάμου ὑπουργοῦ *Μεντσικώφ*, ὅστις ἐκέρδησε τὴν φρουρὰν καὶ τὸν πρῶτον ἀρχιεπίσκοπον ἐναντίον τῶν φίλων τῆς ἀρχαίας τάξεως, οἵτινες ἤθελον νὰ κηρύξωσιν ὡς αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ εἰρημένου Ἀλεξίου. Ὁ *Μεντσικώφ* διηύθυνε τοὺς οἰκίας τῆς πολιτείας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου Πέτρου· ἀλλὰ καὶ οἱ κόμιστες Ὀστερμάνος καὶ *Μυνίχιος* ἀμφότεροι Γερμανοὶ τὴν καταγωγὴν ἀπήλαυον τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς αὐτοκρατείας ἱκανῆς νὰ ἐκπροσωπῇ πρὸς τὰ ἔξω τὸ ἀξίωμα τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλ' εἰς τέλος ἡ *Αἰκατερίνη* οὔσα λίαν ἐκδοτος εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς ἐγένετο θῦμα τούτων.

§ 1215. **Πέτρος Β' (1727-1730)**. Διὰ τῆς διαθήκης τῆς διάδοχος αὐτῆς ἀνηγορεύθη ὁ τοῦ Ἀλεξίου δωδεκαέτης υἱὸς *Πέτρος Β'* (1727-30), ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ ὁποίου καὶ αὐθις ὁ *Μεντσικώφ* ἐκυδέονα, ἀλλὰ μετὰ τοιαύτης αὐτογνωμοσύνης, ὥστε ἡ τῶν ἀντιπάλων του μερὶς δὲν ἐβράδυνε νὰ τὸν ὑποκτελίῃ διὰ τοῦ εὐνοϊκοῦ *Δολγουρούκη*. Στερηθεὶς δὲ ὄλων τῶν ἀξιωματῶν καὶ τῆς περιουσίας του αὐτῆς ὁ κραταιὸς ἐκεῖνος ὑπουργὸς ἐστάλη εἰς *Σιβιρίαν*, ὅπου μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.

§ 1216. **Άννα (1730-1740)**. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Πέτρου μετ' οὐ πολὺ χωρὶς νὰ προσδιορισθῇ ὑπ' αὐτοῦ διάδοχός τις, ἡ ὑψηλὴ ἀριστοκρατία ἐδράζατο τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ περιορίσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, ἣν ἤδη ἀνέλαβεν ἡ χηρεύουσα τῆς *Κουρλανδία*; δούκισσα Ἄννα ἀνεψιὰ ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Πέτρου.

Μυνίχιος, Ὀστερμάννος, Πολωνικὸς πόλεμος, συνθήκη μετὰ *Περσίας*. Ἀλλ' ἡ Ἄννα (1730-40) κατὰ προτροπὴν τοῦ ἀγαπητοῦ αὐτῆ *Βίρωνος* καὶ τῆ συνεργεῖα αὐλικῆς τινος μερίδος ἀποκατέστησε πάλιν τὸ ἀπεριόριστον τοῦ στέμματος· ὁ δὲ *Βίρων*, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς χεῖρας αὐτὴ ἀνέθετο τὰς τύχας τῆς Ῥωσσίας μετὰ τὴν παραγκώνισιν καὶ τὴν εἰς *Σιβιρίαν* ἀπέλασιν τοῦ *Δουλγορούκη* καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἀνύψωσεν εἰς τὴν ὑπουργικὴν θέσιν ἄνδρα συνετωτάτου τὸν μὲν *Μυνίχιον* ὡς ὑπουργὸν τοῦ πολέμου, τὸν δὲ Ὀστερμάνου ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ Ῥωσσία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεμίγη δραστηρίως εἰς τὸν Πολωνικὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου πό-

λεμον καὶ περιποίησεν εἰς τὸν ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας Αὐγουστον τὸ Πολωνικὸν στέμμα προετοιμάσασα οὕτω τὴν ἐφεξῆς ἐν τῇ Πολωνίᾳ ἰσχύον τῆς συγχρόνως συνωμολόγησε ἐπωφελεῖ μετὰ τῆς Περσίας ἐμπορικὴν συνθήκην καὶ κατὰ τῆς Τουρκίας ἤγειρε πόλεμον, εἰς ὃν προσετέθη καὶ ἡ Αὐστρία. Ὁ Μυνίχιος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀζοφικὴν καὶ προὐχώρησε μέχρι τῆς Μολδαβίας μόνον δὲ ἕνεκα τοῦ ἀτυχήματος τῶν Αὐστριακῶν ὅπλων ἡ Ῥωσσία δὲν ἐδυνήθη ἐν εἰρήνῃ νὰ προσκτήσῃ ἄλλο τι πλεόν παρά τὴν Ἀζοφικὴν καὶ μέρος τι τῆς Οὐκραίνης. Ἡ Ἄννα πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῆς ὥρισε κατὰ συμβουλήν τοῦ Βίρωνος διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν ἀρτιγέννητον Ἰβάννον υἱὸν τῆς ὁμωνύμου ἀνεψιάς τῆς δουκίσσης τῆς Βρουναβίκης καὶ διαρκούσης τῆς ἀνηλικότητος τούτου ἐπίτροπον τὸν συμβουλευσάντα αὐτὴν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ μήτηρ τοῦ νέου αὐτοκράτορος ὑποστηρίζομένη ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς ἐκείνον διακεκλιμένου Μυνιχίου τὸν καθήρεσε, τὸν ἐξώρισεν εἰς Σιβηρίαν καὶ ἀνέλαβεν ἡ ἰδία τὴν ἐπιτροπείαν, ἥτις ὅμως δὲν διήρκεσεν εἰμὴ βραχὺν χρόνον· διότι μετὰ ἐν ἔτος μηνὶ Δεκεμβρίῳ τοῦ 1740 ἡ φίλαρχος τοῦ μεγάλου Πέτρου νεωτέρα θυγάτηρ Ἑλισσάβετ διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Γάλλου πρέσβεως Λεστώκ καὶ τῆς κερδηθείσης φρουρᾶς προήχθη εἰς τὸν θρόνον. Ἡ ἐπίτροπος μήτηρ καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ἰβάννος ἀπέθανον ἐν τῇ φυλακῇ· οἱ δὲ ξένοι Μυνίχιος καὶ Ὁστερμυκνος ἐξωρίσθησαν εἰς Σιβηρίαν.

§ 1217. **Ἑλισσάβετ (1741-1762).** Ἡ νέα αὐτοκράτειρα (1741-1762) διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ καγκελλαρίου Βεστουσχάφου μέχρι τοῦ 1758, ὅτε καὶ οὗτος ἀπεπέμψθη εἰς Σιβηρίαν, ἔδωκε πέρας εἰς τὸν μετὰ τῆς Σουηδίας πόλεμον διὰ τῆς προσκτήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Φιλανδίας καὶ ἐπέδειξε κατὰ πρῶτον ἤδη τὴν δύναμιν τῆς Ῥωσσίας εἰς τὸ Εὐρωπαϊκὸν πολιτικὸν σύστημα, ἐν ᾧ ὡς σύμμαχος μὲν τῆς Μαρίας Θηρεσίας διὰ τοῦ εἰς Ῥῆνον πεμφθέντος στρατοῦ τῆς ἐπετάχυνε τὴν ἐν Ἀκουισγράφῳ συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ἐκ προσωπικῆς δὲ πρὸς τὸν μέγαν Φρειδερίκον ἐχθρας ἕνεκα τῶν σαρκαστικῶν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀσώτου ἰδιωτικοῦ βίου τῆς ἐκφράσεων ἠνώθη ἔτι μᾶλλον μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου. Ὁ αἰφνίδιος δὲ θάνατος αὐτῆς προεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸν τῆς Πέτρον Γ' δούκα τοῦ Ὀλοστεινοῦ Γοττόρπον κατὰ τὸ 1762, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Γοττορπικὸς οἶκος ἄρχει μέχρι τῆς σήμερον ἐν Ῥωσσίᾳ.

§ 1218. **Πέτρος Γ' (1762).** Ὁ Πέτρος Γ' δὲν ἐδύνατο νὰ παρνηθῇ τὴν Γερμανικὴν καταγωγὴν του. Ὡς ἐνθους ζηλωτῆς Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου μετέβαλεν εὐθὺς τὴν μέχρι τοῦδε πολιτικὴν τῆς

Ῥωσσίας συνάψας μετὰ τῆς Πρωσσίας συμμαχίαν. Ἡ πρὸς τὰ ξένα καὶ ἰδίως πρὸς τὰ Πρωσσικά κλίσις του ὤθησεν αὐτὸν εἰς βραγδαίαις μεταρρυθμίσεις· παρῶζυνε δὲ οὐ μόνον τὸ στρατιωτικόν, ὅπερ ἠθέλησε νὰ διοργανίσῃ κατὰ τὸν Πρωσσικὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ τὸν κλῆρον, εἰς ὃν ἀπηγόρευσε τὸ φέρειν πώγωνα καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐζήτησε νάφαιρέσῃ πᾶσαν ἰδιοκτησίαν, Ὅθεν ἀμφότεραι αἱ κραταὶ αὐταὶ τάξεις ἐνωθεῖσαι συνήργησαν πρὸς τὴν πτώσιν του καὶ εὗρον παρὰ τῆ συζύγῳ αὐτοῦ Αἰκατερίνη, ἣτις ἐμελλε νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς μοναστήριόν τι, τὸ ἐπιθυμητὸν ἔρεισμα. Ἡ Αἰκατερίνη προσωκειώθη τὴν φρουρὰν καὶ δι' αὐτῆς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ὁποίου ἐπέπρωτο νὰ προσενεχθῇ μετ' οὐ πολὺ θῦμα ὁ δυστυχῆς Πέτρος.

§ 1219. **Αἰκατερίνη Β' (1762-96).** Αὕτη ἀνήκεν εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος προσώπων. Ὁ Πέτρος καὶ Φρειδερίκος ὁ μέγας ἐχρησίμευσαν αὐτῇ ὡς ὑποδείγματα. Δι' ἐκτάκτου πνευματικῆς δυνάμεως πεπρωικισμένη, ἐθεώρησεν ἑαυτὴν προωρισμένη νανάλαβῃ καὶ ἐξηκολούθησῃ τὰ ἐκπολιτευτικά τοῦ Πέτρου σχέδια. Δὲν εἶχε μὲν ἐκείνου τὴν ἐμπειρίαν, τὴν ὀξυδέρκειαν, τὴν σύνεσιν καὶ ἰσχύιν, ἦτο ὅμως πεπαιδευμένη, ἀτρόμητος, φιλόδοξος, φίλαρχος καὶ μεγαλοπρεπῆς. Εἰς καταβολὴν μὲν τῶν θεμελίων ἀπητείτο ἀνὴρ τις, ὡς ὁ Πέτρος, εἰς ἐποικαδόμησιν δὲ καὶ περαιώσιν ἤρμοζον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φιλοτιμία ἀρρενωπῆς γυναίκος. Οἱ Ῥῶσσοι ἤρξαντο ἤδη νὰ βέπωσι πρὸς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ ἀρχαία Ῥωσσικὴ ἰσχυρογνωμία εἶχε διαρραγῆ, ὅτε ἡ νέα αὐτοκράτειρα ἐνεφανίσθη μετὰ τῶν σχεδίων τῆς διὰ τινος ἐσκεμμένου μᾶλλον ἢ ἐσπυσμένου τρόπου. Ἐν ᾧ δὲ αὐτὴ ἐσπευθε πρὸς τὴν δόξαν μεγάλης καὶ συνετῆς κυριαρχοῦ, οὐχ ἦττον προσηλοῦτο εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λαμπρότητα καὶ ὡς νομοθέτρια ἐνηשמένιζεν εἰς τὰς ἐλευθέρας τῶν φιλοσόφων τῆς Γαλλίας θεωρίας. Πρὸς τὸν Βολταῖρον, Δαλεμβέρτον καὶ Διδερότον εἶχε τὴν μεγίστην εὐνοίαν καὶ συνεχῶς διετέλει εἰς ἀλληλογραφίαν μετ' αὐτῶν. Ἐν τῇ αὐτῇ αὐτῆς ἐπεκράτει, ὡς καὶ ἐν τῇ τῆς Γαλλίας, ἐλεύθερος, φιλήδονος καὶ πολυτελής τρόπος τοῦ ζῆν ἀχώριστος ἀπὸ τῆς πολιτικῆς. Αὐτὴ δὲ καθ' ἑαυτὴν ἡ αὐτοκράτειρα διῆγεν ἰδιωτικῶς βίον ἀκόλαστον καὶ ἠγάπα τὴν ἀλλαγὴν ἐραστῶν. Τὸν Γρηγόριον Ὁρλώφ, εἰς ὃν ἐπὶ ἀμοιβῇ τῆς συμπράξεώς του εἰς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ συζύγου τῆς παρέδωκεν ἑαυτὴν καὶ τὸ κράτος τῆς, διεδέξαντο πολλοὶ ἄλλοι, καὶ πάντας κατέκλυσε μὲ τιμὰς καὶ θησαυρούς. Ἡ θέσις εὐνοϊκοῦ στρατοῦ τῆς αὐτοκρατορίας κατέστη ἐπὶ τέλους ἐπάγγελμα αὐλικόν.

Εὐνοούμενος ὁ Ποτεμκίνος. Οὐδεὶς ὅμως ἀπήλαυσε τόσον διαρκοῦς

τῆς εὐνοίας αὐτῆς ὅσον ὁ Ταυρικὸς Ποτεμκίνος († 1691). Ἐπὶ ἐκκαίδεκα ἔτη διηύθυνεν οὗτος τὰ τῆς πολιτείας καὶ τὰ κατακτητικὰ σχέδια ἐκείνης. Οὗτος διῆγε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν ἐξαισίᾳ λαμπρότητι, οἷα ἢ ἐν τοῖς μύθοις, καὶ ἐπεδείκνυε τὰ πλοῦτη, ἅτινα ἢ κυρίαρχός του ἐπεδαψίλευεν αὐτῷ κατα παράδοξον τρόπον. Τοιοῦτος δὲ μόνον ἀνὴρ μετὰ τοιοῦτου ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος, ὅπερ δὲν ἐφείδετο οὔτε χρημάτων οὔτε ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὑπῆρχεν εἰς τὰ ὄμματα τῆς νέας Σεμιράμιδος ἱκανὸς νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς τὴν πρέπουσαν λαμπρότητα καὶ δόξαν. Τὰ δεινὰ δέ, ἅτινα ἢ βαρβαρική αὐτοῦ ἰταμότης καὶ ἡ ἄμετρος ἀσωτεία ἐπήγαγον εἰς τὸν λαόν, παρεβλέποντο ὡς λόγου ἀνάξια.

Διαιρέσεις εἰς νομούς καὶ ἐπαρχίας. Ἐν τούτῳ δ' ἡ Αἰκατερίνη καὶ μεταξὺ τῶν περὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τερπνῶν ἀπασχολήσεών της δὲν ἀπέσπα τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐκ τῶν σπουδαιότερων κυβερνητικῶν ἔργων. Χάριν εὐχερεστεράς τοῦ ἀπεράντου κράτους της διοικήσεως διήρρεσεν αὐτὸ εἰς νομούς καὶ ἐπαρχίας καὶ διένειμε τὰ διοικητικὰ καθήκοντα εἰς ἰδίας ἀρχάς. Αὐτὴ αὐτὴ ἐξειργάσθη σχέδιον νέου ἀστικοῦ κώδικος, ὅπερ ὅμως ἐμείνεν ἀνεκτέλεστον καὶ ἀνεφάρμοστον, εἰμὴ ἐφ' ὅσον ἀπέβλεπεν εἰς τὰς περὶ τὸν δικαστικὸν κλάδον ἐπενεχθεῖσας βελτιώσεις. Κατήργησε τὰς βασάνους καὶ τὴν μυστικὴν ἀστυνομίαν· ὤρισε τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῶν εὐγενῶν· ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικὰ· ἐφρόντισε περὶ τῶν ἐλευθερωτέρων ἀστικῶν σχέσεων καὶ τῆς κρείττονος καταστάσεως τῶν δουλοπαροίκων· ἐβελτίωσε τὰ στρατιωτικὰ καὶ ναυτικά· προήγαγεν ἐμπόριον, βιομηχανίαν καὶ ναυτιλίαν, χάριν τῶν ὁποίων προσεκάλεσε ξένους· κατεσκευάσε διώρυχας καὶ ὁδοὺς καὶ ἐμπορικὰς συνέθετο συνθήκας μετὰ διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν· ἔκτισεν ὑπὲρ τὰς 200 πόλεις· ἔστειλεν ἀποικίας εἰς τὰ πάμπεδα (steppas) τῆς νοτίας Ῥωσσίας· ἀνίδρυσεν ἀνώτερα καὶ κατώτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ὄρφανοτροφεῖα, δανειστικὰς τραπέζας κτλ. συντέλεσε δὲ τὰ μάλιστα περὶ τὴν μόρφωσιν Ῥωσσοῦ φιλολογίας· ἤγειρε Ῥωσσοικὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ συνέταξεν αὐτὴ αὐτὴ χάριν τοῦ θεάτρου δράματα. Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀνορχὴν ὑπερέβαλε καὶ τὰ παραδείγματα αὐτῆς, τοὺς Γάλλους. Πολλὰς δὲ δυσανεστήσεις προκληθείσας ἐκ τῶν μεταρρυθμίσεών της, ἐμηδένισε διὰ τοῦ ἀνδρικοῦ πνεύματός της. Ἐν δὲ τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ἐδείχθη πάντῃ ανεξάρτητος· πόλεμοι ἐνησχόλουν αὐτὴν διηνεκῶς. Ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ δύναμις τῆς Ῥωσσίας ἐγένοντο ἐπὶ τῆς βασιλείας της ἐπαισθηταὶ καὶ τρομεραὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ Πολωνίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν τῷ πρώτῳ Τουρκικῷ πολέμῳ. Διὰ τῆς πρώτης διαιρέσεως τῆς Πο

λωνίας καὶ διὰ τῆς ἐν Κουτσούκ Καἰναρτσῆ συνομολογηθείσης εἰρήνης ἐκραταιώθη μεγάλης ὁ Ἑρωςικός κολοσσός. Ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος Τουρκικός πόλεμος ἠΐξῃσεν οὐχ ἦττον τὸ κράτος καὶ ἡ Ἑρωςσία κατέστη ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην τοσοῦτω μᾶλλον ἐπικίνδυνος, ὅσῳ ἡ Πολωνία καὶ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐκκλινον πρὸς τὴν παρακμὴν των

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΖ'.

ΠΟΛΩΝΟΙ

§ 1220. Δυναστεία Ἰαγελλώνων (1386-1572).

Ἡ Πολωνία μετὰ τῆς Λιθουανίας καὶ δυτικῆς Πρωσσίας ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν τελευταίων Ἰαγελλώνων τὸ κραταιότατον τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης κράτος λαβὼν διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Μασοβίας ἕνεκα τῆς ἐντελοῦς ἐξαλείψεως τοῦ Πιαστικῆ ἄρρενος γένους τῶν δουκῶν τῆς χώρας ταύτης, διὰ τῆς εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ὑπαγωγῆς τοῦ ἐν Λιθονία ἄρχοντος τάγματος τῶν Ξιφιδέλφων καὶ διὰ τῆς τελείας ἐνώσεως τῆς Λιθουανίας μετὰ τῆς Πολωνίας τὴν μεγίστην ἑκτασίαν του διήκουσαν ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ σχεδὸν ἀπὸ τοῦ Βιάδρου ἕως ἐγγὺς τοῦ Τανάϊδος. Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ταύτη λαμπρότητι ἐπεκράτησαν ἤδη καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς μελλούσης παρακμῆς αὐτοῦ διὰ τῶν ἀντιποιήσεων τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἧτις μόνη ἐξεπροσώπει τὸ ἔθνος ὡς οἰκιοποιηθεῖσα κατὰ μικρὸν τὸ ἀποκλειστικὸν τοῦ ἐπιψηφίζειν νόμους, φόρους, μεταβολὰς περὶ τὸ πολίτευμα καὶ παρὰ τοῦ τελευταίου τῶν Ἰαγελλώνων ἀποκτήσασα τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐκλέγειν ἐκάστοτε τὸν βασιλέα καὶ προτείνειν αὐτῷ συνθήκας (pacta conventa).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΗ'.

ΑἲΡΕΤΟΙ ΠΟΛΩΝΙΑΣ ΔΥΝΑΣΤΑΙ (1572-1791)

§ 1221. Ἐλευθέρα ἀρνησικυρία, ἄλλοδαποὶ βασιλεῖς, πολίτευμα Πολωνίας, οἶκος Σουηδικῆς Βάσα. Ἐκλιπόντος τοῦ τῶν Ἰαγελλώνων γένους οἱ ἀριστοκρατικοὶ διὰ τοῦ ἐσχάτως παραχωρηθέντος αὐτοῖς ἐκλεκτικῆς δικαιώματος ἀνύψωσαν εἰς

τὸν θρόνον ἐπὶ κοινῆς συνόδου, καθ' ἣν εἰσήχθη κατὰ πρῶτον καὶ ἡ ἐλευθέρα ἀρνησικυρία (liberum veto), τὸν Ἀνδεγαυικὸν Ἑρρίκον, ὅστις ὅμως μετὰ πάροδον μόλις ἡμίσεως ἔτους ἀνεχώρησεν ὡς δραπετῆς εἰς εἰς Παρισίους ἵνα καταλάβῃ τὸν διὰ τῆς τελευταῆς τοῦ ἀδελφοῦ του Καρόλου Θ' χρεῦσαντα Γαλλικὸν θρόνον. Διεδέξατο δ' αὐτὸν ὁ μέγχι τοῦδε ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας Στέφανος Βαθώρης καὶ μετὰ τοῦτον ἐξελέχθησαν 3 βασιλεῖς ἐκ τοῦ οἴκου Βάσα (1587-1669), ὁ Σινγεμουνδος Γ', ὁ Βλατισλαῦδος Δ' καὶ ὁ Ἰωάνης Κασιμίρος. Ἡ ἀναγόρευσις τῶν τελευταίων ἐσκόπει τῶν δύο πρώτων βορείων στεμμάτων τὴν ἔνωσιν, ἣτις ὅμως δὲν κατορθώθη ἕνεκα τῆς περὶ τὸ θρήσκευμα διαφορᾶς καὶ ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἐκ τοῦ εἰρημένου οἴκου βασιλεῖς ἐσπούδαζον νάνακτῆσωσι καὶ αὖθις τὸν Σουηδικὸν θρόνον· ἐντεῦθεν προέκυψε μακρὸς τις πρὸς τὴν Σουηδίαν πόλεμος, ὅστις ἀπεπερατώθη μόλις κατὰ τὸ 1660 διὰ τῆς ἐν Ὀλίβα ἐπιβλαβοῦς εἰρήνης.

Οὕτω δ' ἡ Πολωνία ἀνήκουσα εἰσέει εἰς τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα τῆς Εὐρώπης κράτη, ἀφ' οὔτου διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ αἰρετοῦ τῆς βασιλείας περιήλθεν ὅλη ἡ ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐγενῶν, ἡ δὲ ἐλευθέρα ἀρνησικυρία καθ' ὄλοκληρίαν ἐπέτρεπε καὶ εἰς ἕνα ἕκαστον μάλιστα νά μηδενίζῃ διὰ τῆς ἀντιρρήσεώς του ὅλας τῶν λοιπῶν τὰς ἀποφάσεις, παρίστησι τὴν εἰκόνα ἀριστοκρατικῆς μὲν τυραννίας ἐσωτερικῶς, διηνεκῶς δὲ προούσης ἀσθενείας πρὸς τὰ ἔξω, ὡς ῥηθῆσεται.

Τὸ πολίτευμα τῆς Πολωνίας ἐδύνατο εὐλόγως νά χαρακτηρισθῇ ὡς ἀριστοκρατικόν, καθότι ἡ κοινὴ σύνοδος εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, ὅλα τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα. Ταύτην δὲ συνεκρότουσαν πρῶτον ὁ βασιλεὺς, ὅστις εἶχε τὴν προεδρίαν, ἀλλὰ μόνον προκειμένης ἰσοψηφίας ἔδιδε ψῆφον· δεύτερον ἡ γερουσία συγκειμένη ἐκ κληρικῶν καὶ κοσμικῶν μελῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖνα μὲν ἦσαν οἱ ἐπίσκοποι, ταῦτα δὲ οἱ βοιβόδαι ἦτοι ἰσόβιοι διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ καστελλάνοι ἦτοι οἱ ἐξ ἀρχῆς τῶν φρουρίων διοικηταί, καὶ οἱ 12 ἀνώτατοι πολιτικοὶ ἀρχόντες· τρίτον οἱ πληρεξούσιοι ἀπεσταλμένοι ἢ οἱ ἐν ταῖς συνελεύσεσιν ἐκάστης βοεβοδίας παρὰ πάντων τῶν τὸ 18 ἔτος τοῦλάχιστον ἀγόντων εὐγενῶν ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἰπποτικῆς τάξεως. Οὕτως ἄρα μόνον ἡ ἀριστοκρατία μετεῖχε τῆς κυβερνήσεως. Τὰ οικονομικὰ ἀπεφασίζοντο διὰ πλειονοψηφίας· εἰς δὲ τὴν κατάρτισιν τῶν νόμων καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς οὕτω λεγομένας πολιτικὰς ὑποθέσεις ἀπητέτο ὁμοψηφία· διότι ἕκαστος πληρεξούσιος ἐδύνατο διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἐλευθέρας ἀρνησικυρίας νά καταπαύσῃ ἢ ἀνατρέψῃ ὅλας τὰς συζητήσεις, καὶ τὴν περίστασιν ταύτην ἐπωφελοῦντο αἱ ὄμοροι δυνάμεις ἵνα ὑποθάλωσι τὴν ἀναρχίαν ἐν τῇ Πολωνίᾳ. Ἄλλ' ἵνα μὴ καταστῇ ὅλας ἀδύνατος

πᾶσα νομοθεσία καὶ κανονικὴ διοίκησις, ὑπῆρχε τὸ μέσον τῆς συγκλήσεως ὁμοσπόνδων συνελεύσεων, καθ' ἃς ἀπεφάσιζε πλειονοψηφία, καὶ αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ σύνταγμα ἐπετρέποντο εἰς ὀλίγας μόνον περιπτώσεις οἷον εἰς ἐχθρικὰς εἰσβολὰς, ἐσωτερικὰς συνωμοσίας, ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως. — Ἡ τάξις τῶν πολιτῶν, ἀφ' οὗτου ὁ βασιλεὺς ἐξήρητο ὅλως ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ἀπεκλείετο τῶν κοινῶν συνόδων· οἱ χωρικοὶ ἦσαν θῆτες ἐν μέρει μὲν τοῦ στέμματος, ἐν μέρει δὲ τῶν εὐγενῶν.

§ 1222. Ἰωάννης Κασιμίρος ἐκ τοῦ οἴκου Βάσα.

Ὁ τελευταῖος τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Βάσα καταγομένων βασιλέων ὁ ἀγαθὸς Ἰωάννης Κασιμίρος ἀηδιάσας παντάπασι τὸ στέμμα ἕνεκα τῶν διηνεκῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἀτυχῶν καὶ μακρῶν πολέμων πρὸς τε τὴν Σουηθίαν καὶ τὴν Ῥωσσίαν, εἰς ἣν παρεχωρήθησαν τὸ Σμολένσκον, μέρος τῆς Οὐκραίνης κτλ. παρητήθη αὐθόρμητος καὶ διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' τῷ παρεχώρησε τὰς προσόδους δύο ἡγουμενίων. Ὁ δεῦτερος διάδοχος αὐτοῦ ὁ ἀνδρείος βασιλεὺς Ἰωάννης Σοβιέσκης (1574-1676) ἠνώθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν συγχρόνων τὴν Πολωνίαν καὶ Αὐστρίαν ἐπαπειλούντων Τούρκων καὶ συνετέλεσεν αὐτὸς κυρίως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ἀπαλλαγὴν τῆς Βιέννης 1683, ὡς ῥηθήσεται. Μόλις δὲ ὁ ἄσωτος τοῦ Σοβιέσκη διάδοχος Αὐγουστος Β' (1697-1733) σίναμα ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἔδωκε πέρας εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον διὰ τῆς ἐν Καρλοβιτίῳ εἰρήνης (1699).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΛΘ'.

ΔΙΑΝΟΜΗ ΠΟΛΩΝΙΑΣ

§ 1223. Αὐγουστος Γ' (1733-1763), ἐλεεινὴ κατάστασις Πολωνίας. Ἐπὶ Αὐγούστου Γ', ὅστις κατὰ τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Πολωνικὸν πόλεμον ὑπερίσχυσε τοῦ Στανισλάου Λεσκίνσκη ἐκλεχθεὶς βασιλεὺς (1733-1763), δὲν ἔπαυσεν οὔτε ἡ φατριαστικὴ τῶν μεγιστάνων λύσσα οὔτε ἡ θρησκευτικὴ τῶν Καθολικῶν μανία. Ὁ Αὐγουστος ἀσθενής, ἀδρανὴς καὶ ἀμβλύς ἀνὴρ, ἦτο μόνον σκιά βασιλείως. Παραδοὺς τοὺς οἴκους τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸν εὐνοϊκόν του τὸν κόμιτα Βρύλιον ἐζῆ τερπόμενος περὶ τὸ θηρεύειν. Ὁ Βρύλιος ἐχρηματολόγει διὰ φορολογίας τῆς Σαξονίας καὶ τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν Πολωνικῶν δημοσίων θέσεων χάριν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ

ἀσώτου καὶ πολυτελοῦς βασιλείῳ του, ὅστις κατὰ παν δεύτερον ἔτος μόνον μετέβαινε ἀπὸ Δρέσδης εἰς Πολωνίαν. Ἡ Πολωνία ἐστερημένη κυρίως δημοσίας ἀρχῆς διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς αὐταρχίας, ἥτις ἀνεμίμησκε τοὺς βαρβαρωτάτους τοῦ μεσαίωνος χρόνου. Διὰ τοῦ στασιώδους τῶν ἀσώτων εὐγενῶν φατριασμοῦ αἱ ἐθνικαὶ σύνοδοι παρίστων θλιβερωτάτην ἀναρχίας εἰκόνα. Τὸ κράτος ἐφαίνετο κλίνον εἰς διάλυσιν, καθ' ὅσον μάλιστα τρεῖς κραταιαὶ δυνάμεις: Γαλλία, Πρωσσία καὶ ἰδίως ἡ Ῥωσσία, ἥτις ἐδεικνύετο δῆθεν προστάτρια τῶν Διαφωνούντων (Dissidents), ὑπέθαλπον τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀνεμιγνόντο δεσποτικῶς εἰς τὰ τῆς Πολωνίας πράγματα.

Μαρία φατριῶν, ἀνάμιξις Ῥωσσίας, Πρωσσίας, Ἀγγλίας, Σουηδίας, Δανίας, Αὐστρίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου ὁ φατριασμὸς ἀνεφλέχθη ἐτι δεινότερον. Ἡ μὲν Αἰκατερίνη ὑπεστήριζε τὸν ἀγαπητὸν αὐτῆ Στανίσλαον Πονιατόβσκη, ἡ δὲ Μαρία Θηρεσία Σάξονα ἡγεμόνα τὸν ἕγγονον τοῦ ἀποθανόντος Αὐγούστου, κραταιοὶ δὲ Πολωνοὶ μεγιστάνες ἐγλίχοντο δι' ἑαυτοὺς τὸ στέμμα. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ξαρτορίσκη ἐπεθύμου πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταβολὴν καὶ συνετάχθησαν μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ Ῥωσσίας, οἱ δὲ περὶ τὸν Βραϊκὴν ἐζήτουν τὴν διάρκειαν τῶν καθεστώτων καὶ οἱ Ῥαδζιβέλλαι ἤθελον ναποτιναῶσιν ἐντελῶς τὴν Ῥωσικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπωφελομένη τὴν ἀναρχίαν τῶν ἐθνικῶν συνόδων, ἐν αἷς οὐδεμία ἐκλογὴ ἐδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς πέρας, ἐπεμψε στρατὸν εἰς Βαρσοβίαν, ἵνα κατορθώσῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἐκλογὴν τοῦ Στανισλάου. Ἡ ἐπέμβασις αὕτη εἰς ὅλα τὰ διεθνῆ καὶ ἀνθρώπινα δίκαια ὄλως ἐπὶ τῆς ἰσχυρῆς στηριζομένη ἦτο ὁ πρόδρομος τῆς ἀνατροπῆς τοῦ συστήματος τῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς καταστροφῆς ἔθνους ἱστορικοῦ.

§ 1224. Στανίσλαος Πονιατόβσκης (1764-1798).

Ἡ ὄρα τοῦ ὀλέθρου τῆς Πολωνίας ἤχει φρικαλέα. Ὁ Στανίσλαος Πονιατόβσκης ἀναγορεύεται διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν περὶ τὸν Ξαρτορίσκη βασιλεύς· δὲν εἶχεν ὅμως μένοντος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Αἰκατερίνης ἀμεταβλήτου τοῦ Πολωνικοῦ πολιτεύματος οὐδεμίαν τόλμην καὶ δύναμιν νὰ χανιλώσῃ τὴν ὑπεροφίαν τῶν φατριῶν. Μαινόμενοι οἱ ἀρχαγοὶ τῶν ἀντικειμένων μερίδων ἐπανῆλθον εἰς τοὺς πύργους τὸν σίδηρον πρὸς ἐκδίκησιν χαλκεύοντες. Ἡ Ῥωσσία ὑπέθαλπε τὴν ἀναρχίαν, ἵνα ἔχῃ ἐξηρηκμένους ἀπ' αὐτῆς τὸν τε βασιλέα καὶ τὸν λαόν· ἡ θρησκεία ἐχρησίμευεν ὡς πρόσχημα ἀναρχικῶν σκηνῶν. Ἐπὶ τῶν δύο Σαξόνων Αὐγούστων ἕνεκα τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν ὑποτρεφομένου καὶ κῦξημένου φατριασμοῦ οἱ διαμαρτυρούμενοι καὶ ὀρθόδοξοι Πολωνοί, οἵτινες ἕνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ Καθολικισμοῦ διαφερού-

σης λατρείας των ἐλέγοντο *Διαφωνοῦντες* ἢ *Ἐτερόφρονες* (Dissidents), περιορίσθησαν διὰ τῶν ὑπὸ τῶν συνόδων τοῦ 1717, τοῦ 1733 καὶ 1736 ψηφισθέντων οὐ μόνον κατὰ τὰ ὅποια πρότερον ἀπέλαυνον δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν των. Ὅτε δὲ τῷ 1764 οἱ κατ' ἐκείνων νόμοι ἐδεινώθησαν ἐτι μᾶλλον, ἡ 'Ρωσσία, συνεργουσῶν μετ' αὐτῆς *Πρωσσίας*, *Ἀγγλίας*, *Σουηδίας* καὶ *Δανίας*, αἰτινες συνημιλλῶντο κατὰ τὴν ἀνεξίθρησκείαν, ἀπήτησε τὴν εἰς τὰ πρῶτα δικαιώματά των ἀποκατάστασιν τῶν Διαφωνούντων. Οἱ Καθολικοὶ ἐμάνησαν διὰ τοῦτο· ὁ δὲ τῆς Κρακοβίας ἐπίσκοπος *Σολτύκιος* ἀπεφάνετο ἐπὶ τινος γενικῆς συνόδου ὡς προδότης τῆς πατρίδος πάντας, ὅσοι ἤθελον φέρῃ τὸν λόγον ὑπὲρ ἐκείνων καὶ ἐπέμεινε νὰ διατηρηθῇ ἀντὶ τῆς πλειονότητος τῶν ψήφων τὴν ὅποιαν ὑπεστήριζον ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ τὸν *Ξαρτορίσκην*, ἡ ἀλλόκοτος ἀπεριόριστος *ἀρνησικυρία*, (liberum veto), δι' ἧς ἐνὸς μόνου, ὡς εἴρηται, τῶν εὐγενῶν ἔνστασις ἤρκει νὰνατρέψῃ ὅλας τὰς ἀποφάσεις. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐγγυήσεως, ἣν ἡ 'Ρωσσία παρεῖχεν εἰς τοὺς Διαφωνούντας, οἱ δυσηρεστημένοι συνέθετο πλῆθος μερικῶν ὁμοσπονδιῶν ἢ *συνασπισμῶν* (confédérations) καὶ τῷ 1767 ἀπέτελεσαν μίαν γενικὴν ἐν *Ραδονία* ὁμοσπονδίαν, εἰς ἣν οἱ Διαφωνοῦντες προσετέθησαν. Ὁ τῆς 'Ρωσσίας πρέσβυς πρίγκηψ *Ρεπνίνος*, δειχθέντων ἐν τῇ συνόδῳ ἐναντίων τῶν πλείστων μεγιστάνων, *μαγνατῶν*, καὶ ἐπισκόπων, διέταξε τὴν σύλληψιν καὶ φυλάκισιν τοῦ *Σολτυκίου* καὶ ἄλλων τῆς ἀντιρωσσιτικῆς μερίδος ἀρχηγῶν καὶ τούτους μὴδὲ τότε θελήσαντας νὰ ἐνδώσωσιν ἀπέπεμψεν εἰς *Σιβιρίαν*. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐσίγησε πρὸς στιγμήν, εἰς δὲ τοὺς Διαφωνούντας παρεχωρήθησαν ὅσα εἶχον στερηθῆ δικαιώματα. Οἱ εὐγενεῖς ἐν τούτῳ ἐλύσωσιν ἐκ μίσους πρὸς τὴν 'Ρωσσίαν σύναμα καὶ πρὸς τοὺς Διαφωνούντας. Ὁ κληρὸς ἀνερρίπιζε καὶ ἠύξανε τὴν μανίαν. Ἐν τῷ φρουρίῳ Βάρη κατώρθωσαν νὰ συστήσωσι γενικὸν τινα συνασπισμὸν, οὗτινος προΐσταντο ὁ ἐπίσκοπος *Κρασίνσκης* καὶ οἱ φιλοπάτριδες *Πολαύσκης* καὶ *Ποτόκης*. Ἀγὼν ζωῆς καὶ θανάτου ἐξεκαύθη κατὰ τῶν 'Ρώσσων, οἵτινες εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν καὶ φοβερὰν εἰς ταύτην ἐπήνεγκον καταστροφὴν. Οἱ ὁμόσπονδοι ὑπέκυψαν εἰς τὴν 'Ρωσσικὴν ὑπέροχον δύναμιν καὶ πολλοὶ αὐτῶν κατέφυγον πέραν τῶν Τουρκικῶν ὁρίων. Ἀπόσπασμά τι 'Ρώσσων ἠκολούθησεν αὐτοὺς παρὰ πόδας μέχρι τῆς πολίχνης *Βαλτᾶ*, ἣτις ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός.

§ 1225. Πόλεμος 'Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, ἡ ἐν *Πελοποννήσῳ* ἐπανάστασις, ὄλεθρος Ἑλλήνων, πανωλεθρία Τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὸν *Τσεσμέ*. Ταύτην τὴν

ὕπερ τὰ μεθόρια διάβασιν ἐπωφελήθη ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλος πρέσβυς, ἵνα κινήσῃ τὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας δυσμενῶς διατεθειμένην Τουρκίαν εἰς κήρυξιν πολέμου. Ἡ Πύλη εἶχεν ἤδη πεισθῆ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μαχμουδ Α' σουλτάνων: Ὄσμαν Γ' (1754-57) καὶ Μουσταφᾶ Γ' (1774-1787) περὶ τῆς πολιτικῆς μηδαμινότητός της διὸ ἀπέσχε παντάπασι πάσης εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς πολέμους τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀναμίξεως, καίτοι ἦ τε Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία ἐπεζήτουν τὴν συμμετοχὴν της. Ἦδη δὲ ἡ πολιτικὴ ῥαδιουργία ἐπέτυχεν νὰ ὠθήσῃ τὸν Μουσταφᾶν Γ' τῷ 1768 εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἐπιφόδου γείτονος. Ὁ πόλεμος οὗτος εἶνε πλήρης ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι δὲν ἐδυνήθησαν νάναχαίτισωσι τὴν κάθοδον τῶν Ῥώσων πρὸς νότον. Ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλιτσινοῦ ἄλωσις τοῦ Χοτινίου καὶ ἡ παρὰ τὸν Προῦτου νίκη τοῦ Ῥωμαντσόβου ὑπέβαλον ὑπὸ τὸ κράτος ἐκείνων ἅπασαν τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν. Νέαι δὲ ἄλλαι νίκαι καὶ ἡ ἐξ ἐφόδου ἄλωσις τοῦ φρουρίου τῆς Βανδέρης ὑπὸ Πανίνου περιέποιήσαν εἰς τοὺς Ῥώσους πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦ Ἰστρου χώραν. Ἡ Αἰκατερίνη ἀπεφάσισε τότε κατὰ τὸ ὑποβληθὲν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ της Γρηγορίου Ὀρλώφ σχέδιον καὶ κατὰ τὰς προηγουμένης ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος Δαρισσαίου Γρηγορίου Παπάζωλη κομισθείσας ἐξ Ἑλλάδος πληροφορίες νὰ ταπεινώσῃ ἐντελῶς τὴν ὄφρυν τῆς Πύλης διὰ τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως τῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Βαλτικῆς στόλος διοικούμενος ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Γρηγορίου Ὀρλώφ, ὃν παρηκολούθει καὶ ὁ Σκῶτος ναύαρχος ὁ περιώνυμος Ἐλφινστὼν μετὰ πολλῶν ὁμογενῶν του ναυτῶν. Κατ' ἀρχὰς ἐγέλασαν οἱ Τούρκοι θεωρήσαντες τὸν ἔκπλουον τοῦτον ὡς ἀπλὴν καὶ ἀνυπόστατον φήμην· διότι δὲν ἐπίστευον ὅτι ἦτο δυνατόν ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον στόλος. Ὅθεν ἔμειναν ἐκπληκτοί, ὅτ' ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Γάλλου πρέσβευος ὅτι ἦν δυνατόν νὰ ἔλθῃ ἐκ τῆς Βαλτικῆς στόλος εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ὅτε οὗτος ἀληθῶς ἤδη κατέπλευσε παρὰ τὴν νῆσον τοῦ Πέλοπος. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐσκήρτησαν διὰ τὴν προσεγγίζουσαν ἀπελευθέρωσίν των· ἀλλὰ φεῦ! ταχέως εἶδον ἐψευσμένας τὰς γλυκείας ἐλπίδας των. Τὰ Ῥωσικὰ σκάφη ἔφερον ἐλαχίστην περὶ τὴν δύναμιν, καὶ ὁ Μισχιέ Ζαδὲς πρῶν βεζύρης, ὅστις ἐν τῇ ἐκρήξει τοῦ πολέμου ὡς ἐναντίος αὐτοῦ καθρέθη σατράπης ὧν τότε τῆς Πελοποννήσου τοιαῦτα ἔλαθε μέτρα, ὥστε οἱ Τούρκοι ἐδειξαν μεγαλειτέραν ἢ ὅσον προσεδόκατο ἀντίστασιν. Εἶκαι τάγμα Μανιατῶν ὑπὸ τὸν Ψαρὸν ἐκυρίευσεν τὸν Μιστράν καὶ εἰσέχθη αὐτόθι· ἡ νῆσος κυβέρνησις, ἡ χαρὰ των ὁμως ὑπῆρξεν ὀλιγοήμερος. Πολυάριθμα Ἀλβανῶν

στίφη εισέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον· αἱ Πάτραι καὶ ἡ Τρίπολις ἐξαιρέτως ἔπαθον τὰ πάνθεινα· ἐν Τρίπολει ἐφρονεύθησαν πλείστοι Ἕλληνες παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας. Ὁ δὲ στρατὸς συγκείμενος ἐκ Ῥώσσιων, Μανιατῶν καὶ ὀλίγων Μαυροβουνιωτῶν διὰ τὴν ἀναξιοσύνην τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν δὲν ἐδυνήθη νὰ παράσχη οὐδεμίαν βοήθειαν. Ὁ Ὀρλώφ, ὅστις παρέστη τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς τὴν καθάρσει Πέτρου τοῦ Γ', δὲν ἔδειξεν οὐδεμίαν ικανότητα εἰς τὸ ἐνδοξον ἔργον, ὥστε νὰ ἐξαλείψῃ ἢ μετριάσῃ τὸ ἔγκλημά του ἐκεῖνο. Ἀφοῦ ἐπολιόρκησε χρόνον τινὰ τὴν Κορώνην καταλιπὼν ταύτην προσωρμίσθη εἰς τὸν εἰρὸν λιμένα τῆς Πύλου. Πολλοὶ Ἕλληνες ἐζήτησαν τὸ αὐτὸ καταφύγιον, ἀλλ' ὁ ὀνομαζόμενος σωτὴρ των τοῖς τὸ ἠρνήθη. Εὐθύς δὲ μετὰ τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην πράξιν ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Χερσονήσου. Τότε δὲ ἐπῆλθε ἀληθῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων συμφορὰ πάντες ὅσοι εἶχον λάβῃ ἄμμεσον ἢ ἔμμεσον μετοχὴν εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀπέβαλον καὶ ζῶν καὶ περιουσίαν· οἱ Ἄλθανοὶ ἐκορέσθησαν ἀρπάζοντες· πάμπολλα τῆς Πελοποννήσου χωρία ἐκαλύφθησαν ὑπὸ συντριμμάτων καὶ νεκρῶν· τὸ πλείστον ὅμως τῶν κατοικῶν μέρος δισώθη εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν μετὰ τινα ἔτη πάλιν κατέβησαν καὶ οἱ Ἄλθανοὶ ἀπεδιώχθησαν τέλος διὰ τοῦ ἀξίου τῆς Πύλης ναυάρχου Χασσάν πασσᾶ. Τοιοῦτον δυστυχεὲς πέρας ἔλαβεν ἡ ἀπόπειρα τοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς διὰ τῆς βοήθειας τῶν Ῥώσσιων!

Ἐφεξῆς δὲ οἱ Ῥῶσσοι, ἀφοῦ αἱ δύο ναυτικαὶ αὐτῶν μοῖραι κυβερνώμεναι ὑπὸ τοῦ Σπυριδῶφ καὶ τοῦ Ἐλφινστῶνος ἠνάθησαν, ἔσπευσαν νὰ πληρώσωσιν εἰς τὸν ἔχθρὸν ἦν ἐν τῇ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀτυχεὶ ἀποβάσει των ὑπέστησαν βλάβην· ἐζήτησαν τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ πλησίον τῆς Χίου συνέβη ναυμαχία τῇ 5 Ἰουλίου τοῦ 1770. Αἱ δύο ναυαρχίδες, ἡ τοῦ καπετᾶν πασσᾶ καὶ ἡ τοῦ Σπυριδῶφ ἀντιπαρετάχθησαν κατ' ἀλλήλων· ἡ πρώτη πυρποληθεῖσα ὑπὸ τῶν Ῥώσσιων ἐτινάχθη εἰς τὸν ἀέρα, ἀλλ' ἔσυρεν εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ τὴν Ῥωσσικὴν ναυαρχίδα· μόνον οἱ δύο ναύαρχοι καὶ τινες ἀξιωματικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Θεόδωρος Ὀρλώφ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου ἐσώθησαν. Ἐπειδὴ δὲ τρόμος καὶ νύξ ἀνέστειλαν τὴν μάχην, οἱ Τούρκοι κατέφυγον εἰς τὸν στενὸν ὄρμον τοῦ Τσεσμέ. Ὁ ναύαρχος Ἐλφινστῶν ἐστάθη ἔμπροσθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ὄρμου, ὁ δὲ Ἄγγλος Δουγλαῖος βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Γρεῦ προύχώρησε τὴν ἐφεξῆς νύκτα μετὰ πυρπολικῶν εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, προσεκόλλησεν ἐν τούτων, καίπερ πυροβολούντων τῶν ἔχθρῶν, εἰς Τουρκικὸν πλοῖον, ἔπεσεν ἔπειτα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κολυμβῶν δισώθη. Ὅλος σχεδὸν ὁ Τουρκικὸς στόλος τότε ἐγένετο ὀλοκαύτωμα τοῦ διαδοθέντος πυρός,

ὅπερ ἐμαίνετο ἀπὸ τῆς 1 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρας ἕως τῆς 6 τὸ πρωῒ. Τὸ θέαμα ἦτο φοβερόν, ὁ κρότος ἠκούσθη μέχρις Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐν Σμύρῃ ἠσθάνθησαν σειομένην τὴν γῆν. Τὰ πληρώματα τοῦ πυρποληθέντος στόλου ἐσώθησαν κολυμβῶντα εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἔσφαζαν ὄσους εὗρον Χριστιανούς καὶ μετὰ θηριωδίας ἐπυρπόλησαν πόλεις καὶ χωρία.

Ἐν τούτῳ ὁ Ὀρλώφ ἀνένδοτος εἰς ὅλας τοῦ Ἐλφινστῶνος τὰς συμβουλὰς εἴτε ἐκ δειλίας εἴτε ἐκ περιορισμοῦ πνεύματος δὲν ἐπωφελήθη τὴν νίκην, ἵνα εἰσβάλῃ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Προποντίδα καὶ κατακραυνώσῃ τὸ Βυζάντιον. Ὅθεν τάποτελέσματα αὐτῆς ὑπῆρξαν μόνον ἢ εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Τούρκων ἐπελθοῦσα βλάβη καὶ ἢ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἐκ τοῦ Ἰστρου ἀπομάκρυνσις, ἧτις εὐκόλυνε τὴν ὑπὸ τοῦ Δουλιγουρούκη ἄλωσιν τῆς Κριμαίας τῷ 1771.

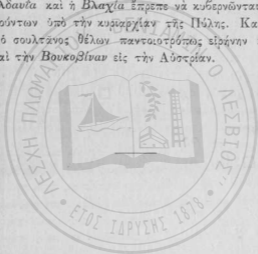
§ 1226. **Ῥώσοι κατὰ Πολωνῶν, ἀνάμειξις Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας.** Ὁ Ῥωσικὸς καὶ Τουρκικὸς οὗτος πόλεμος παρέσχεν εἰς τοὺς Πολωνοὺς ὁμοσπόνδους ἐλπίδα καὶ θάρρος καὶ πανταχοῦ ὁ κατὰ τῶν Ῥώσων ζῆλος ἀνεπλήχθη. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ τελευταῖοι ἐρεθισθέντες ἔπνεον ἐκδίκησιν, καὶ ἀφοῦ οἱ τε χωρικοὶ τῆς Οὐκραΐνας καὶ οἱ Ζαπορόγοι Κοζάκοι παραγγελθέντες ἐπετέθησαν κατ' ἐκείνων, συνέβησαν τότε δεινὰ ἀνήκουστα ἰδίως κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ Ἰουδαίων καὶ πολλὰ τῆς χώρας μέρη μετεποινήθησαν εἰς ἔρημον. Ὁ μέγας Φρειδερίκος, ὅστις κατὰ τινὰ προηγουμένην συνθήκην ὑπεχρώθη νὰ χορηγῇ στρατιωτικὴν ἢ ἀντ' αὐτῆς χρηματικὴν βοήθειαν εἰς τὴν Αἰκατερίνην, ἔμεινεν, ὡς καὶ Ἰωσήφ ὁ Β', κατ' ἀρχὰς πάντη οὐδέτερος· ἀφοῦ ὅμως οἱ Ῥώσοι ἐδείχθησαν νικηταὶ κατὰ τε τῆς Πύλης καὶ τῆς Πολωνίας, ὅπου καὶ τῶν ὁμοσπόνδων αἱ ἐπιχειρήσεις περιορίσθησαν εἰς ἀπλᾶς καταδρομάς, οἱ εἰρημένοι μονάρχαι ἐντρομοὶ διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς Ῥωσσίας συνελθόντες μὲν Σεπτεμβρίῳ τοῦ 1771 ἐν Ναυστάδῃ ἀπεφάσισαν νὰναμιχθῶσιν εἰς τὰ Πολωνικὰ σπουδαιότερον.

Ῥωσσία, Πρωσσία, Αὐστρία διανέμουσι τὴν Πολωνίαν. Οἱ ὁμοσπονδοὶ ἐκήρυξαν τὸν βασιλέα Στανίσλαον ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς, καὶ ἢ ἐνδεῖα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναρχικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ληστρικοῦ πολέμου προήχθη εἰς τὸ ἔπακρον. Εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Φρειδερίκου ἐκυοφόρει ἤδη τὸ σχέδιον τῆς διαμελίσεως τῆς Πολωνίας, ὅτε ὁ Ἰωσήφ, ὅστις ἐξήτει νὰ διαμεσιτεύσῃ τὴν μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ τῆς Πύλης εἰρήνην, ἤγειρε παλαιὰς ἀξιώσεις ἐπὶ 13 ὀρεινῶν πολιχνίων ἐν τῇ Πολωνίᾳ. Τότε δὲ καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἀπεφάνθη (1772) ὅτι καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Πρωσσία εἶχον οὐδὲν ἥττον

ἀρχαίας ἀξιώσεις ἐπὶ Πολωνικῶν ἐπαρχιῶν. Παρχυτικά δὲ αἱ τρεῖς δυνάμεις ἠνώθησαν μετ' ἀλλήλων εἰς ὅ,τι ἤθελον νὰ σφετερισθῶσιν ἡ *Αὐστρία* προσετέθη τελευταία εἰς τὴν συνθήκην, καθ' ὅσον ἡ *Μαρία Θηρεσία* ἐπάλαυε πολλὸν χρόνον μετὰ τῆς συνειδήσεώς της εἰς τὸ ἐπρεπε νὰ ὀρέξῃ χεῖρα εἰς τὸ βίαιον ἔργον. Οἱ στρατοὶ τῶν δυνάμεων ἐνέβαλον ἀκολούθως εἰς τὴν Πολωνίαν, ἥτις ὠμοιάζε μετ' ἔρημον καὶ ἐν τῇ ἀναρχίᾳ αὐτῆς ἐστερεῖτο πάσης δυνάμεως καὶ ἰκανότητος πρὸς ἀντίστασιν. Ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ συνέδριον ὤφειλον νὰ συναινέσωσιν εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῶν ζητουμένων ἐπαρχιῶν. Εἰς μάτην τῆς Πολωνίας αἱ ἐνστάσεις καὶ δεήσεις ἐπληττον τὸν ἀέρα· εἰς μάτην αὕτη ἐπεκαλεῖτο θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δίκαια. Ἡ κεραυνοβόλος ἀπόφασις τοῦ ὅτι ἐν ἐναντία περιπτώσει ἅπασα ἡ Πολωνία ἤθελε διαιρεθῆ ἐφόβισε βασιλέα καὶ συνέδριον τοσοῦτον ὥστε καὶ ἐκεῖνος καὶ τοῦτο ὤφειλον νὰ συναινέσωσιν ἐν τῇ ἀσθενεὶ ἀπελπιτικά τῶν εἰς τὴν αἰτηθεῖσαν παραχώρησιν. Οὕτω δὲ ἡ Πολωνία ἐστερήθη τῷ 1772 τοῦ τρίτου μέρους τῆς ἐπικρατείας της καὶ τοῦ ἡμίσεως τῶν ἰθαγενῶν κατοίκων της. Ἡ *Ρωσσία* ἤρπασε τὴν μεταξὺ *Δίνα* (*Dwina*) καὶ *Βορυσθέβους* (*Dnieper*) χώραν, σχεδὸν 2,000 □ μίλια· ἡ δὲ *Αὐστρία* ἔλαβε τὴν νῦν *Λοδομιρίαν* καὶ ἀνατολικὴν *Γαλικίαν* περίπου 1400 □ μίλια καὶ ἡ *Πρωσσία* ἅπασαν τὴν νῦν *Πολωνικὴν Πρωσσίαν* ἐκτὸς τοῦ *Δανζίγου* καὶ τῆς *Θώρνης* καὶ ἐν μέρος τῆς μεγάλης *Πολωνίας*, περίπου 600 □ μίλια. Καὶ αἱ δύο μὲν τελευταῖαι δυνάμεις ἐσπευσαν νὰ δικαιολογηθῶσι μετὰ πομπῶδων ἐκφράσεων, ἡ δὲ *Ρωσσία* οὐδὲ τὸν κόπον τοῦτον ἠθέλησε νὰ λάβῃ, ἐν ᾧ ἅπασα ἡ *Εὐρώπη* ἐφριξε διὰ τὸ ἀνόσιον τοῦτο *πραξικόπημα*· οὐδεὶς ὅμως κατ' αὐτοῦ ἐξάνεστη. Αἱ τρεῖς δὲ δυνάμεις μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν δὲν ἐμνήσθησαν πλέον τῶν καταπεπιεσμένων *Διαφωνούντων*, ἀλλὰ τοὺς ἐγκατέλιπον ἀνυπερασπίστους· κατέστησαν δὲ μόνον συνέδριόν τι παρὰ τῷ βασιλεὶ συγκεῖμενον ἐκ 40 μελῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν εὐγενῶν, περιώρισαν τὸν στρατὸν εἰς 10,000 ἄνδρας καὶ τότε ὑπέσχοντο νὰ παραιτηθῶσι διὰ παντός· ὅλας τὰς λοιπὰς οἰαζόμενοι ἀξιώσεις. Οὕτως ἄρα οὐχὶ τὸ δίκαιον οὐδ' ἡ σιδηρὰ ἀνάγκη, ἀλλ' ἀπλῶς ἡ βία ἢ ἡ ὑπέροχος δύναμις ἔδωκε τὸ πρῶτον *θανατηφόρον τραῦμα* εἰς τὴν δυστυχῆ χώραν τῶν Πολωνῶν.

Ἡ διανομὴ τῆς Πολωνίας συνεπῆγαγε τὴν μεταξὺ *Ρωσσίας* καὶ τῆς *Πόλης* εἰρήνην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ πόλεμος διεξήγατο χαλαρώτερον. Κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦ 1772 ἐπῆλθεν ἀνακωχὴ τελεία καὶ ἤρξαντο αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις, αἵτινες ὅμως ἐπὶ μικρὸν ἀνεβλήθησαν ἕνεκα τῆς παρεμπροσούσης ἀποστασίας *Ταναΐτου* τινός

Κοζάκου ὀνόματι Πουγατσέφ, ὅστις ὡς τὸν αὐτοκράτορα Πέτρον Γ' ἐαυτὸν ἀποφαίνων ἐδυνήθη νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν τὴν νοτιοανατολικὴν Ῥωσίαν. Μόλις δὲ ἀφου ἡ ἀποστασία κατέπαυσε συλληφθέντος καὶ ἀπαγχονισθέντος τοῦ Ψευδοπέτρου Κοζάκου, ὁ Ῥωμαντσόβιος ὑπερέβαλε πάλιν τὸν Ἴστρον, περιέκλεισε τὸν στρατὸν τοῦ μεγάλου βεζύρου καὶ συνέθετο μετὰ τοῦ Ἀβδοῦλ Χαμὶδ διαδόχου τοῦ Μουσταφᾶ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ παρὰ τὸ Κουτσούκ Καϊναρτσῆ χωρίον τῆς Βουλγαρίας στρατοπέδῳ (1774). Οἱ Ῥῶσοι κατὰ ταύτην ἀπέκτησαν τὴν μεταξὺ Ὑπάνεως (Bog) καὶ Βορυσθένους χώραν καὶ τινὰς ἄλλους τόπους καὶ προσέτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλευθέρως ναυτίλλεσθαι εἰς ὅλας τὰς Τουρκικὰς θαλάσσας. Οἱ δὲ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς Πύλης ἐξαρτώμενοι Τάταροι ἐν τῇ Κριμαίᾳ ἐκηρύχθησαν ἐλεύθεροι, ἐξ ἐναντίας ἡ Μολδαυία καὶ ἡ Βλαχία ἔπρεπε νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ ἡγεμόνων διατελούντων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ σουλτάνος θέλων παντοιοτρόπως εἰρήνην κατέλιπε διὰ συνθήκης καὶ τὴν Βουκοβίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟΥΡΚΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜ'.

ΑΚΜΗ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 1227. **Σολεϊμάν Β' (1520-1566)**. Τὸν τρομερὸν δεσπότην, τὸν πατροκτόνον ἑμοῦ καὶ ἀδελφοκτόνον **Σελίμην Α'**, ὅστις ὑπέταξε τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τὴν Ἀφρικήν, μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς δυναστείας τῶν Μамελοῦκων μέχρι τῶν καταρακτῶν τοῦ Νεῖλου, διεδέξατο ὁ **Σολεϊμάν Β'** ὁ ἐπικαλούμενος **μέγας καὶ μεγαλοπρεπής** (1520-1566), ὅστις οὐ μόνον διὰ τῆς περὶ τὸν πόλεμον εὐτυχίας, ἀλλὰ δι' ἡγεμονικῶν ἀρετῶν προήγαγε τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του.

Ἄλωσις Βελιγραδίου. Ἄφου κατέστειλε στάσιν τινὰ ἐπραγεῖσαν ἐν Αἰγύπτῳ παρεσκευάσθη ἀμέσως εἰς πόλεμον κατὰ τῆς **Οὐγγαρίας**, ἵνα ἐκδικηθῆ τὸν φόνον τινὸς πρέσβεώς του σταλέντος πρὸς τὸν βασιλέα ταύτης ἐπὶ ζητήσεϊ φόρου καὶ ἐπανορθώσῃ τὰς ἀποτυχεύσας τῶν προκατόχων του ἀποπειράς. Οἱ σατράπαι του προπορευθέντες ἐπολιόρησαν στενῶς τὸ **Σαβάκιον** καὶ τὸ **Σεμλίον** καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῶν περιεκύκλωσαν τὸ **Βελιγράδιον**, τὴν κλειδα τῆς **Οὐγγαρίας** καὶ τὸ ὀχυρώτατον τότε προπύργιον τῶν Χριστιανῶν τῆς δύσεως. Ἐκεῖ ἀφίκετο καὶ ὁ **Σολεϊμάν** μηνὶ **Ἰουλίῳ** τοῦ 1521. Ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν μετὰ μεγάλου ἀγῶνος· τὸ δὲ φρούριον μετὰ εἴκοσι δύο γενναίως ἀποκρουσθείσας ἐφόδους ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ παραδοθῆ διὰ συνθήκης τῆς ἐλευθέρως ἐξόδου τῶν φρουρούντων **Οὐγγρων** καὶ **Βουλγάρων**. Ἄλλ' οἱ **Τούρκοι** τοὺς μὲν πρώτους ἐξ αὐτῶν ἀπέκτειναν παρασπόνδως, τοὺς δὲ **Βουλγάρους** μετήνεγκαν εἰς τὸν **Βόσπορον**, ὅπου ἔκτισαν τὸ καὶ τὴν σήμερον σωζόμενον χωρίον **Βελιγράδιον** ὁμώνυμον τῆς δυστυχησάσης πατρίδος των.

Ἄλωσις Ῥόδου. Ὁ δὲ **Σολεϊμάν** ἐπανελθὼν ἐν θριάμβῳ εἰς **Κωνσταντινούπολιν** μηνὶ **Ὀκτωβρίῳ** ἔτρεψεν ἐντεῦθεν ὄλας του τὰς δυνάμεις κατὰ τοῦ δευτέρου κυρίου τῶν Χριστιανῶν προπυργίου, τῆς **Ῥό-**

δου, ἵνα δι' αὐτῆς ἐπικρατήσῃ τῆς Μεσογείου. Ἡ ἄλωσις δὲ τῆς νήσου ταύτης εἶνε ἀξιωμανημόνευτος ἕνεκα τῶν μεγάλων προσπαθειῶν τοῦ Σολεϊμάν ἀπολέσαντος κατ' αὐτὴν ὑπὲρ τοὺς δεκακισμυρίους στρατιώτας, οὐχ ἦττον ἢ ἕνεκα τῆς ἡρωϊκῆς ἀμύνης τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν, ὧν ὁ μέγας μάγιστρος Βιλιέρος Ἀδὰμ Δελίλιος ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τῆς 25 Δεκεμβρίου τοῦ 1522 ἔτους καρτερώς ἀγωνισθεὶς μόνον μετὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ὁ μάγιστρος καὶ οἱ ἱππῶται τοῦ ἀπέπλευσαν τῇ 28 Δεκεμβρίου ἀνενόχλητοι εἰς Εὐρώπην. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἔπεσον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ τῆς Ῥόδου καὶ αἱ λοιπαὶ ἀπ' αὐτῆς ἐξαρτώμεναι ὀκτὼ νῆσοι: Δέρος, Κῶς, Κάλυμνος, Νίσυρος, Τήλος, Χαλκία, Λέβινθος καὶ Σύμη.

Ἔλωσις Πετροβαραδίνου, θάνατος Λουδοβίκου Β'. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Σολεϊμάν, ἀφοῦ κατέστειλε δευτέραν τινὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπανάστασιν καὶ ἄλλας τῆς Συρίας ταραχάς, θέλων νὰ ἐνασχολήσῃ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ στασιάσαντας γενιτσάρους καὶ ἐξ ἄλλων πολιτικῶν λόγων κινούμενος ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἣτις ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βελιγραδίου ὑπῆρχε μὲν ἔκθετος εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, ἀντίστη ὅμως εὐτυχῶς εἰς πολλὰς τοιαύτας. Ὁ Σολεϊμάν μετὰ τρεῖς ἐφοδοὺς ἐκυρίευσεν τὸ Πετροβαραδίνον καὶ τῇ 28 Αὐγούστου τοῦ 1526 συνεκρότησε τὴν περὶ Μοχάτιον περιφρημον μάχην, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν 30,000 Χριστιανοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος Β' ἐν τῷ φεύγειν πεσὼν εἰς τι ἔλος ἐπνίγη. Ἐν γένει δὲ λέγεται ὅτι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἠρανίσθησαν εἰς ἐπανελλημμένας συγκρούσεις καὶ ἐκ τῆς ὀμότητος τῶν Τούρκων εἴκοσι περίπου μυριάδες Οὐγγρῶν.

Ἔλωσις φρουρίων Βοσνίας, Κροατίας, Σλαυονίας, Βούδας, ματαία πολιορκία Βιέννης, Ζαπόλιας. Δύο δ' ἔτη ἐφεξῆς ὁ σουλτάνος ἐνησχολεῖτο εἰς ἐσωτερικὰς τῆς ἐπικρατείας του διατάξεις καὶ εἰς χαλίνωσιν ἀποστατῶν τινῶν τῆς Κιλικίας καὶ Καραμανίας χωρὶς ἐν τούτῳ νὰ παραιτηθῇ τὴν κυρίευσιν τῶν ὀχυρῶν φρουρίων τῆς Βοσνίας, Κροατίας καὶ Σλαυονίας. Εἶτα δὲ γενόμενος διατιθητῆς τῶν μεταξὺ Φερδινάνδου τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ τοῦ Ζαπόλια βοεβόδα τῆς Τρανσυλθανίας ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ δευτέρου, ἐγκατέστησεν αὐτὸν βασιλεῖα ὑποτελῆ τῆς Οὐγγαρίας καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς μητροπόλεως αὐτῆς Βούδας προῦχώρησεν εἰς Βιένναν, τὴν ὁποίαν ματαίως ἐπολιόρκησε καὶ ἐπανελλημμένως προσέβαλεν ἀπὸ τῆς 27 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 14 Ὀκτωβρίου τοῦ 1529. Ὅθεν ἐπανεκάμφεν ἐκεῖθεν ἄπρακτος χωρὶς νὰ δώσῃ οὐδεμίαν ἀκρόασιν εἰς τὰς περὶ εἰρήνης προτά-

σεις τοῦ Φερδινάνδου· καὶ εἰς τὴν ἐπομένην δὲ κατὰ τοῦ Φερδινάνδου ἐκστρατεῖαν του (1532), ἦν ἐπεχείρησε κατὰ προτροπὴν τῆς Γαλλίας, ἀπέτυχεν ὡσαύτως. Τοῦ Καρόλου Ε' καὶ τοῦ Φερδινάνδου αἰ ἠνωμέναι δυνάμεις ἀνεχαίτισαν αὐτὸν ἀπὸ νέας πολιορκίας τῆς Βιέννης. Διὰ τῆς συνομολογηθείσης δὲ κατὰ τὸ 1533 εἰρήνης ὁ Φερδινάνδος ἔλαθε μόνον τὰ μῆπω εἶτι ὑπὸ τῶν Τούρκων κυριευθέντα μέρη τῆς Οὐγγαρίας.

Ἄλωσις Βαγδατίου, Χαϊρεδδίν Βαρβαρόσσας, Μουλῆς Χασσάν.
Ἀκολούθως ὁ Σολεϊμάν ἐκ θρησκευτικοῦ μίσους καὶ φθόνου κατὰ τῆς κραταιᾶς τῶν Σοφλὶ δυναστείας ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Περσίαν (1534), κατετρόπωσε τὸν Σιάχ Θαμάσπ, ἐξουσίασε τὴν τότε πρωτεύουσαν αὐτῆς Τεβρίς, τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαγδάτιον, καὶ μετέβαλε πᾶσαν τὴν πορθηθείσαν χώραν εἰς μίαν ἐπαρχίαν. Ἐν τούτῳ δὲ ἡ Τουρκικὴ δύναμις ἀπέβη καὶ κατὰ θάλασσαν τρομερὰ ὄτι διαβόητός τις Μιτυληναῖος πειρατῆς ὁ Χαϊρεδδίν Βαρβαρόσσας, ὅστις παρηνόχλει φρικώδως τὰς παραλίας τῶν παρά τὴν Μεσόγειον Χριστιανικῶν ἐπικρατειῶν, προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σουλεϊμάν καὶ παρ' αὐτοῦ εἰς νάυαρχον προβιβάσθεις ἐγένετο τῷ 1534 κύριος τῆς Τύνιδος. Καὶ κατόρθωσε μὲν ὁ ταύτης ἡγεμὼν Μουλῆς Χασσάν διὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε', τὸν ὅποιον ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του, νάνακτῆσθαι πάλιν τὸ κράτος του, ἀλλ' ὁ Βαρβαρόσσας ἀντὶ τούτου ἐκυρίευσεν τὸ Ἀλγέριον καὶ αὐτόθεν διεπύρθησε τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἰταλίας.

Ἀτυχὴς πολιορκία Κερκύρας καὶ Ναυπλίου, κατάκτησις Ἑλληνικῶν νήσων. Εἰς τὴν θαλασσίαν του δὲ δύναμιν στηριζόμενος ἤδη ὁ Σολεϊμάν ἐθάρρυνε νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Ἑνετίας (1536) ὡς ἀρνηθείσης νὰ γενῆ κοινωνὸς τῆς μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Α' βασιλείως τῆς Γαλλίας συμμαχίας του κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε'· καὶ αὐτὸς μὲν προσωπικῶς ἐστράτευσεν εἰς Ἀδύωνα, ὁ δὲ στόλος του ἐστάλη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κέρκυραν. Ἀπὸ τῆς 18 Αὐγούστου ἕως τῆς 2 Σεπτεμβρίου τοῦ 1537 ἐπυροβόλησαν οἱ Τούρκοι τὸ φρούριον ἐκ θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς γῆς, ὅπου εἶχον ἀποβῆ, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν αἰσχροῶς, καὶ ὁ Σολεϊμάν ἐπανῆλθεν ἄνευ θριάμβου εἰς τὴν καθέδραν του· ὁ δὲ στόλος του ἐκ Κερκύρας μετέβη εἰς Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Ἑνετικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους· τότε δὲ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Τούρκους Σῦρος, Γύαρος, Σκύρος, Πάτμος, Ἴος, Ἀστυπάλαια, Αἴγινα, Πάρος, Ἀντίπαρος καὶ ἡ Νάξος μετὰ ἰκανὴν ἀντίστασιν. Τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκήθη δεκαπέντε περίπου μῆνας, ἀπὸ τοῦ

Σεπτεμβρίου 1537 μέχρι Δεκεμβρίου (1538), ἀλλ' ἀπέκρουσε πάσας τὰς μηχανὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκστρατεία Σολεϊμάν εἰς Μολδαυίαν καὶ Ἰνδικήν, εἰρήνη μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Σολεϊμάν ἐστράτευσεν εἰς τὴν Μολδαυίαν, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμὼν Πέτρος Ῥαρέσχιος εἶνε ἀληθῶς ἄδηλον κατὰ τί προσέκρουσεν εἰς αὐτόν, καὶ συγχρόνως στόλος τις αὐτοῦ καταρτισθεὶς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν κατὰ τῶν Πορτογάλων. Ἐν τούτῳ ἡ Μολδαυία ἐλεηλατήθη, τὸ Ἰάσιον ἐπυρπολήθη, ὁ ἡγεμὼν ἔφυγεν ἐκείθεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ σουλτάνος ἐπέστρεψε θριαμβεύων καὶ ἐν ταυτῷ ἔλαβε τὰ εὐαγγέλια τῆς κατὰ τῶν Πορτογάλων ἐπιτυχίας τῶν σκοπῶν του. Οἱ δὲ Ἑνετοὶ ἐπὶ τέλους (1539) ἐζήτησαν εἰρήνην, ἣν ἔλαβον ὁμῶς παραχωρήσαντες εἰς τὸν Σολεϊμάν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ τὴν *Μοιμβασίαν* καὶ *Ναύπλιον*, ἐν δὲ τῇ *Δαλματία* *Ναδίνου* καὶ *Οὐράναν*, ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ πελάγει τὰς νήσους *Σκύρον*, *Πάτμον*, *Πάρον*, *Ἀντίπαρον*, *Ἴον*, *Αἴγινα* καὶ *Ἀστυπαλαίαν*, καὶ πληρώσαντες εἰς αὐτόν 30,000 φλωρία ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου.

Ἐκστρατεία Σολεϊμάν εἰς Οὐγγαρίαν. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1541 συμβᾶσαν τελευτὴν τοῦ Ζαπόλια ὁ Σολεϊμάν εἰσέβαλε καὶ αὖθις εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἔλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸν ἀνήλικον ἐκείνου παῖδα, τὸν ἐκήρυξε βασιλεῖα τῆς Οὐγγαρίας καὶ βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας, ἀλλὰ ψιλῶ ὀνόματι μόνον, διότι πραγματικῶς αὐτὸς ἔμεινε κύριος τῆς μητροπόλεως Βούδας καταστήσας ἐν αὐτῇ Τουρκικὰς ἀρχάς, ὧν ἡ ἰσχὺς ἐξετείνετο εἰς πᾶσαν τὴν ὑποτιθεμένην αὐτόνομον χώραν. Εἰς μάτην δὲ πρέσβεις τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου ἐζήτησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ συνομολογήσῃσι μετὰ τοῦ Σολεϊμάν εἰρήνην. Αὕτη ἐγένετο βραδύτερον μόλις (1547) ἐπὶ ἀναγνωρίσει ὅλων τῶν ἕως τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων γενομένων κατακτήσεων καὶ ἐπὶ ὑποχρῶσει πληρωμῆς φόρου διὰ τὴν λοιπὴν Οὐγγαρίαν.

Πόλεμος κατὰ Περσίας, ἄλωσις Τριπόλεως, ματαία πολιορκία Ῥόδου. Ὁ κατὰ τῆς Περσίας πόλεμος τοῦ Σολεϊμάν ἀνανεωθείς διήρκεσε πέντε ἔτη. Διὰ τῆς γενομένης δὲ κατὰ τὸ 1555 εἰρήνης τὸ Τουρκικὸν κράτος κηζήθη προστεθείσης εἰς τοῦτο χώρας οὐκ εὐκαταφρονήτου τῆς *Γεωργίας*. Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ Ἀφρική ἐπολεμείτο ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε', ὁ Σολεϊμάν θέλων νάντιπραξῆ εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ μετὰ πολλὰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς *Τριπόλεως* διὰ τοῦ τρομεροῦ πειρατοῦ *Δραγούτ* ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν ὁμορον *Μελίτην*. Ἡ νῆσος αὕτη εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου αὐτοκράτορος εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ἱππότας ἀντὶ τῆς ἀπολεσθείσης ὑπ'

αὐτῶν Ῥόδου. Στόλος μέγας φέρων πολυάριθμον στρατὸν ἀποβάσσει· ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 1 Ἀπριλίου τοῦ 1565 καὶ τῇ 19 Μαΐου κατέπλευσεν εἰς τὸν δυτικὸν τῆς Μελίτης λιμένα. Ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Μιχαὴλ διήρκεσε μέχρι τῆς 11 Σεπτεμβρίου. Οἱ ἰππῶται ἀντέστησαν γενναϊότατα ἕως οὗ στόλος Ἰσπανικὸς ἔλθῶν καὶ ἰκανὴν προσκομίσας ἐπικουρίαν ἠνάγκασε τοὺς πολιορκητὰς μετ' ἀπώλειαν δισμυρίων ἀνδρῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Δραγούτ αὐτός, νὰ ἐπιστρέψωσι κατησχυμένοι.

Ἔκτη ἐκστρατεία κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἄλωσις Σιγητίου, θάνατος Σολεϊμάν. Αἱ πρὸς τὴν Αὐστρίαν διαφοραὶ καὶ αἱ μετὰ τῆς Γαλλίας σχέσεις τοῦ σουλτάνου παρεκίνησαν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ ἕκτου ἤδη κατὰ τῆς Οὐγγαρίας. Τὸ μόνον δὲ λόγου ἄξιον κατόρθωμα τῆς προκειμένης ἐκστρατείας ὑπῆρξεν ἡ μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ ἥρωος Ζιρίνη ἄλωσις τοῦ ὄχυρου Σιγητίου, τὴν ὁποίαν ὁμοῦς ὁ Σολεϊμάν δὲν κτύπησε νὰ ἴδῃ ἀποθανῶν τρεῖς ἡμέρας πρότερον τῇ 5 Σεπτεμβρίου τοῦ 1566 ἐξ ἀποπληξίας ἢ ἐκ γεροντικῆς ἀδυναμίας. — Ὁ σουλτάνος οὗτος προήγαγε τὸ Τουρκικὸν κράτος εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν ἀκμὴν του ἐκτείνας τὰ ὅρια αὐτοῦ ἀνατολικῶς μὲν πέραν τοῦ Τίγρεως, δυτικῶς δὲ ἕως τῶν Καρπαθίων ὄρεων καὶ νοτίως ἕως τῆς Νουβίας καὶ Ἀραβίας. Διεκρίθη δὲ οὐ μόνον περὶ τὰ πολέμια, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ εἰρηναῖα ἔργα ἀποκαταστήσας τὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος, ἀναδείξας ἰσχυρὰ τὰ ὄλως παρημελημένα πρότερον δικαστήρια εἰσαγαγὼν σύστημά τι περὶ τὴν διαχείρησιν τῶν δημοσίων πόρων καὶ τέλος περιθάψας καὶ αὐτὰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Ἄλλως ὁμοῦς διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ μεγάλου βεζύρη καὶ τῶν σατραπῶν, τῆς ἐπὶ χρήμασι παραχωρήσεως τῶν ἀνωτάτων ἀξιοματίων καὶ τῆς ἀναμίξεως τοῦ γυναικωνίτου εἰς τὰ πράγματα τῆς κυβερνήσεως, κατέβαλε πρῶτος καὶ τὰ σπέρματα τῆς παρκαμῆς τοῦ κράτους.

§ 1228. **Σελίμ Β' (1566-1574).** Βεβαίως δὲ ἡ παρκαμὴ αὕτη ἤθελεν ἀναφανῆ ἐπὶ τῆς βασιλείας ἤδη τοῦ εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς καὶ εἰς τὴν οἰνοποσίαν ἐπιροπεῦς υἱοῦ καὶ διαδόχου ἐκείνου Σελίμ Β' (1566-1574), ἐὰν ὁ κραταῖος μέγας βεζύρης Σοκολλῆς μὴ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σολεϊμάν. Μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μαζμιλιανοῦ Β' καὶ τῆς Περσίας ἀνενεώθησαν αἱ προλαβοῦσαι συνθήκαι.

Ἀπόστασις Ἰεμένης, ἄλωσις Κύπρου. Ἡ Ἰεμένη ἦτοι Εὐδαίμων Ἀραβία ἀποστατήσασα ἐξ αἰτίας ἐμφυλίων διχονοιῶν ἀνεκτίθη μετὰ τριετῆ σύντονον ἀγῶνα. Κατόπιν δὲ τῶν γεγονότων τούτων ὁ Σελίμ

ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς Κύπρου, ἥτις ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Σταυροφορικῶν βασιλέων τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γενοατῶν τὸ πρῶτον περιελθοῦσα καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων σουλτάνων ὑπέκειτο τότε εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Ὑπὸ τὸν περιβόητον Πιαλὴν διοικητὴν τοῦ ἐκ 360 πλοίων συγκειμένου στόλου καὶ τὸν τρομερὸν σερασκιέρην ἦτο στρατάρχην Μουσταφᾶν ἠλώθη μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν δι' ἐφόδου τῇ 9 Σεπτεμβρίου τοῦ 1570 ἡ μητρόπολις τῆς νήσου Λευκωσία, ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας οἱ πλείστοι μὲν δισμύριοι περίπου ἐφρονεύθησαν, δισχίλιοι δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ αὐτῆς ἔπεσον εὐθὺς καὶ ἄλλα τῆς Κύπρου φρούρια παρεκτὸς τῆς Φαμανγούστης, ἥτις ὑπὲρ τοὺς δέκα μῆνας ἀντιστάσα καρτερικώτατα μόνον ἔνεκα παντελοῦς τροφῶν ἐλλείψεως ἠναγκάστη τέλος νὰ παραδοθῇ διὰ συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ὁμως δὲν ἐτήρησαν οἱ βάρβαροι κατακτηταί· διότι ἀντί, ὡς συμφωνήθη, νὰ μεταφέρωσι διὰ τῶν πλοίων τῶν τοῦς ἐπισημοτέρους Χριστιανοὺς μετὰ τῆς κινήσεως περιουσίας τῶν εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀφήσωσιν ἀνενοχλήτους τοὺς θέλοντας νὰ μείνωσιν, τούτους μὲν ὑπέβαλεν εἰς μυριάς κακώσεις, ἐκείνους δὲ ἀπαγαγόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπώλησαν ὡς κτήνη ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς.

Λεηλασία Ἑλληνικῶν νήσων, ναυμαχία Ναυπάκτου. Ἐνῶ δ' ἐπολιορκεῖτο ἡ Φαμανγούστα, οἱ Τουρκικοὶ στόλοι ἐπόρθουν φρικωδῶς τὰς Ἑνετικὰς νήσους: Κρήτην, Κύθηρα, Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Δαλματίας. Οἱ Ἑνετοὶ πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἐπεμψαν διὰ μεσιτείας Καρόλου Θ' βασιλέως τῆς Γαλλίας πρεσβεῖαν εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ πάπας Πίος Ε' δι' ἐπιμόνου προτροπῆς κατώρθωσε συμμαχίαν τινὰ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' καὶ μετὰ τῆς Ἑνετίας τῇ 25 Μαΐου τοῦ 1571. Κατὰ ταύτην δὲ Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς (Don Juan d'Austria) γόθος υἱὸς Καρόλου τοῦ Ε' ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰσπανίας μετὰ 85 πλοίων καὶ ἠνώθη ἐν Μεσσηνίᾳ μετὰ τοῦ Ἑνετικοῦ στόλου συγκειμένου ἐξ 114 πλοίων καὶ μετὰ 12 παπικῶν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος, τὸν ὅποιον συνεκρότουσαν 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἦτο ἔμπροσθεν τῆς Ναυπάκτου. Ἐκεῖ κατέπλευσε μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ συμμαχικός. Μετὰ τὴν ἐν Ἀκτιῷ πρὸ 16 περίπου αἰῶνων συγκροτηθεῖσαν ναυμαχίαν οὐδέποτε εἶδε τὸ Ἑλληνικὸν τοῦτο πέλαγος πλείονα πολεμικὰ σκάφη. Τῇ 7 Ὀκτωβρίου συνεκροτήθη ἡ περίφημος περὶ Ναύπακτον ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ ἦρωσ τῶν χρόνων ἐκείνων Ἰωάννης διήθυσεν ὅλην τὴν μάχην καὶ μετὰ τῆς ναυαρχίδος του* κατεπάλαισε καὶ κατέλαβε τὴν ναυαρχίδα τοῦ ἐχθροῦ, ὅτε

εἰς Ἴσπανὸς ἀπέσφαξε τὸν ναύαρχον Μονεσσινσαδὲ Ἀλῆν, ἐκυρίευσεν ἑκατὸν τριάκοντα αὐτάνδρα καὶ ἔκαυσεν ἢ ἐβύθισεν ἑννενήκοντα πλοῖα, τὰ δὲ λοιπὰ ἐσώθησαν φυγόντα ἐν καιρῷ τῆς ναυμαχίας. Ἡ Εὐρώπη ἅπασα ἐχάρη εἰς μάτην διὰ ταύτην τὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς Χριστιανωσύνης νίκην. Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν τὴν ἐκ τῆς διχονοίας καὶ πλεονεξίας προκύψασαν ἀπραξίαν τῶν συμμάχων εἰς νέας παρασκευὰς καὶ ἐπὶ τέλους ὑπηγόρευσαν ὅπως ἤθελον τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑνετίαν (1573) ὑποχρέωσαντες αὐτὴν νὰ πληρώσῃ τὴν δαπάνην τῆς εἰς Κύπρον ἐκστρατείας, ὡσανεὶ εἶχον νικήσῃ αὐτοὶ ἐν Ναυπάκτῳ!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΑ'.

ΑΡΧΗ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

§ 1229. **Μουράτ Γ' (1574-1593), ἄρχεται κυρίως ἢ παρακμῇ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους.** Ὁ σουλτάνος οὗτος ὑπὸ τοῦ γυναικωνίτου καὶ τῶν ἀνοήτων εὐνοϊκῶν του δεσποζόμενος δὲν προσεῖχεν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ δραστηρίου Σοκολλή, ὅστις ὀλίγον ἔτι χρόνον ἔζησε. Τριετὴς μετὰ τῆς Περσίας πόλεμος ἐπήνεγκε πολλὴν ἀνθρώπων ἀπώλειαν καὶ χρημάτων δαπάνην, ἔλαβε πέρασ εὐτυχές (1590) μόνον διότι ὁ τῆς Περσίας σιαχ Ἀββὰς ὁ μέγας ἠθέλησε μετὰ πάσης θυσίας νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην. Διακρούντος δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἐξερράγησαν ἐσωτερικαὶ παραχαί καὶ στάσεις τῶν γενιτσάρων, ἀπὸ τῶν ὁποίων θέλων ὁ Μουράτ νὰ παλλαγῇ ἀνεκαίνισε τὸν κατὰ τῆς Οὐγγαρίας ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὅποιον ὅμως οἱ Τοῦρκοι τωσαύτας ὑπέστησαν ἤττας, ὥστε οἱ Αὐστριακοὶ ἔλαβον ἐπὶ τέλους τὴν ὑπεροχὴν ἐντὸς αὐτῆς.

§ 1230. **Μωάμεθ Γ' (1593-1603), κακουργήματα αὐτοῦ, στάσεις κατ' αὐτοῦ.** Ὁ τοῦ Μουράτ υἱὸς καὶ διάδοχος Μωάμεθ Γ' (1603) ἐδείχθη πολὺ χείρων ἐκείνου. Ἄμ' ἀναβάς εἰς τὸν θρόνον διέταξε τὸν στραγγαλισμὸν 19 ἐκ τῶν εἴκοσιν ἀδελφῶν του καὶ διὰ πλουσιῶν δώρων καθησύχασε τοὺς γενιτσάρους. Ὁ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας πόλεμος ἐπαναληφθεὶς δὲν παρήγαγε καὶ μετὰ τὴν ἐν Κερεσδίφ (Kereszdes) νίκην εὐτυχές τι ἀποτέλεσμα. Ἡ ὀλεθρία εἰς τὴν κυβέρνησιν ἀνάμιξις τῆς σουλτάννας (βαλιδὲς) καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν σατραπῶν προεκάλεσαν πανταχοῦ τοῦ κράτους ταραχὰς καὶ ἀποστασίας, αἰτινες συνεπήγαγον ἀπείρους θανατώσεις. Ὁ Μωάμεθ ἐκ φόβου οὐ μόνον σατράπας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν του ἐποίη-

σεν ἐκποδόν. Τρομερωτάτη δὲ ὑπῆρξε ἡ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀποστασία, τὴν ὁποίαν διαρκέσασαν τριάκοντα ὄλα ἔτη διηύθυναν ὁ Ἀβδούλ Χαλίμ καὶ ἔπειτα ὁ τούτου ἀδελφὸς Δελή Χουσεῖν. Εἰς τέλος καὶ ὁ τῆς Περσίας σιᾶχ Ἀββάς ἐπανελάβε τὸν πόλεμον, καθ' ὃν χρόνον ὁ Μωάμεθ Γ' ἀπέθανεν ἐξαίφνης.

§ 1231. **Ἀχμέδ Α' (1603-1617), εἰρήνη μετὰ τῆς Αὐστρίας.** Ὁ δεκατεσσαραετής Ἀχμέδ Α' (1603-1617) ἀνέλαβεν εὐθὺς τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην πολέμους τοῦ πατρὸς του· καὶ εἰς μὲν τὸν Περσικὸν ἐδείχθη ἀτυχής, ὥστε πολλὰς τῶν πρότερον κατακτηθεισῶν Ἀσιατικῶν χωρῶν ἠναγκάσθη νάποβάλλῃ· κατὰ δὲ τὸν Οὐγγρικὸν εἶδε μὲν τὰ ὄπλα του εὐτυχοῦντα τὸ πρῶτον, βραδύτερον ὅμως ἀπῆντησεν ἀντίστασιν αὐξανομένην ἐπὶ μᾶλλον. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἕνεκα τῶν συγχρόνως ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐκραγισῶν πολλῶν ἐπαναστάσεων συγκατετέθη τέλος νά συνομολογήσῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας τὴν ἐν Σιτβατορόκῳ εἰρήνην τῇ 11 Νοεμβρίου 1606, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη διετήρησαν ὅ,τι ἤδη κατείχον· τὸ δὲ δῶρον, ὅπερ ἡ Αὐστρία ἐπλήρωσε μέχρι τοῦδε ἐτησίως καὶ τὸ ὅποσον οἱ Τούρκοι ὠνόμαζον φόρον, ἀπεκόπη διὰ παντὸς ἐπὶ καταβολῇ 200,000 ταλήρων γενομένη ἀπαξ. Κατὰ πρῶτον δὲ ἤδη ὁ σουλτάνος ὠνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν Ροδόλφον Β', τὸν ὁποῖον ἕως τῶρα ὠνόμαζε βασιλέα τῆς Βιέννης. Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ σουλτάνου συνομολογήθη ὡσαύτως μετὰ τῶν φιλομάχων Κοζάκων εἰρήνη, δι' ἧς οὗτοι ὑπεχρέωθησαν νά θεωρῶσιν ὡς μεθόριον ποταμὸν τὸν Βορυσθένην, ἡ δὲ Πολωνία ὑπέσχετο ἵνα μηδέποτε ἀναμιγνύηται εἰς τὰ πράγματα τῆς Μολδοβλαχίας καὶ Τρανσυλβανίας.

§ 1232. **Μουσταφᾶς Α' (1617, 1622), Ὀσμάν Β' (1617-1622).** Ὁ ἠλίθιος τοῦ Ἀχμέτ ἀδελφὸς Μουσταφᾶς Α' μετὰ τρεῖς μῆνας ἤδη ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του ἠναγκάσθη διὰ τῶν ἐπαναστάντων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς νά ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκείνου υἱὸν Ὀσμάν Β' (1617-1622). Μετ' οὐ πολὺ δ' ἐξερράγη μακρὸς κατὰ τῆς Πολωνίας πόλεμος ἕνεκα τῆς Μολδαυίας καὶ ὁ μόλις ὀκτωκαιδεκαέτης σουλτάνος ἀπεφάσισε νά ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ προσωπικῶς. Ἀλλὰ σπανιώτατον τῆς φύσεως φαινόμενον ἐβράδυνε τὴν ἐτοιμασίαν του· σφοδρὸς χειμῶν δῆλον ὅτι ἐπάγωσε τὸν Βόσπορον μὴν Ἰανουαρίῳ τοῦ 1621, ὥστε οἱ ἄνθρωποι διέβαινον πεζοὶ ἀπὸ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην καὶ τάνάπαλιν ἡ θαλασσοπορία ἐνεποδίσθη καὶ ἐκ τούτου προῆλθε σπάνις τροφῶν καὶ ὑπερτίμησις μεγάλη ὄλων τῶν ὠνίων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ'

ὅμως ἔπειτα ὁ Ὄσμάν ἐξεστράτευσε κατὰ τὸ ἔαρ καὶ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ *Χοτινίου*. Ὁ Πολωνικός στρατὸς ἦτο περιεχαρακωμένος παρὰ τὸν *Δάναστρον* (Τύραν) ποταμόν. Μετὰ πολλὰς αἱματώδεις ἐφόδους οἱ Τούρκοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διαρρήξωσι τὰ χαρακώματα τοῦ ἐχθροῦ. Ὄθεν ἀποτυχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως ὁ Ὄσμάν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καθέδραν του, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἔνεκα τῆς ἄκρας φιλαργυρίας καὶ ὠμότητός του προεκάλεσε στάσιν τῶν γενιτσάρων καὶ σπαχίδων, καθ' ἣν ἐστερήθη καὶ τοῦ θρόνου καὶ τῆς ζωῆς τῷ 1622. Ὁ ἐκθρονισθεὶς δὲ πρότερον καὶ εἰς τὸ *Μαφάσιον* ἐγκλεισθεὶς *Μουσταφᾶς* ἀνηγορεύθη πάλιν σουλτᾶνος, ἀλλ' ἡ βασιλεία του διήρκεσε βραχὺν χρόνον, διότι καὶ τοῦτον καθήρσαν ἐκ νέου οἱ παντοδύναμοι σπαχίδαὶ καὶ οὐλεμάδαι.

§ 1233. **Μουράτ (1623-1640).** Τὸν ἐκπτωτὸν Μουσταφᾶν διεδέξατο εἰς τὸν θρόνον ὁ δωδεκαετής τοῦ Ὄσμάν ἀδελφὸς *Μουράτ Δ'* (1623-1640), ὅστις κατ' ἀρχὰς ἐκυβερνάτο ὑπὸ τῆς φιλοδόξου καὶ εὐφυοῦς μητρὸς του, ἅμα δὲ ἠλικιωθεὶς καὶ τὰς ἡνίας ἀναλαβὼν εὐδείχθη τύραννος δεινὸς χορτάζων τὴν αἰμοδιψίαν του ἀδιακρίτως εἰς βεζύρας, μουφτίδας, ἀξιωματικούς καὶ ἄλλους ιδιώτας. Ὁλη ἡ ἀνατολικὴ Τουρκία κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του διετέλει ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ· μία στάσις διεδέχετο τὴν ἄλλην. Ἀλλὰ ταχέως ὁ δραστήριος Μουράτ διὰ τῶν ἀγρίων στιφῶν του ἐπνίξεν αὐτὰς εἰς τὸ αἶμα. Κατὰ δὲ τῆς Περσίας αὐτὸς οὗτος ἐπεξῆλθεν ἐπανειλημμένως· καὶ τὸ μὲν πρῶτον (1635) ἐξεπολιόρκησε τὸ *Ἐριβάνιον* καὶ ἐκυρίευσεν τὴν *Τεβρίδα*, τὸ δὲ δεύτερον (1638) ἀναγκάσας τὸ Βαγδάτιον μετὰ γενναίαν ἄμυναν νὰ παραδοθῆ ἐξεκένωσεν ὅλην τὴν ὀργὴν του κατ' αὐτοῦ· διότι ἐκτὸς τῶν φερόντων ὄπλα ἐσφάγησαν ἐνταῦθα ἐκ διαταγῆς του καὶ τρισμύριοι ἄλλοι Πέρσαι. Γενομένης δὲ βραδύτερον εἰρήνης τὸ μὲν *Ἐριβάνιον* ἀπεδόθη εἰς τὴν Περσίαν, τὸ δὲ Βαγδάτιον καὶ ἡ Μεσοποταμία περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς Περσίας ἐπιστροφῆς του ὁ Μουράτ προσεβλήθη ὑπὸ ἀσθριτίδος, ἧτις αὐξανομένη ὁσημέραι διὰ τῆς οἰνοποσίας καὶ τῆς ἄλλης ἀκολάστου καὶ κτηνώδους ζωῆς του ἐπῆνεγκε τέλος τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ ἀπῆλλαξεν οὕτω τὸ Τουρκικὸν κράτος ἐκ τῆς σιδηρᾶς τυραννίας του.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Ἀμήρου ὁ Μωαμεθανὸς οὗτος Νέρων ἔπραξε καὶ καλὸν τι μέγα εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους του. Ἔως τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ οἱ Τούρκοι συνείθιζον νάρπαζέωσι τὰ ἄρρενα τέκνα τῶν Χριστιανῶν, νὰ τὰ τουρκίζωσι καὶ νὰ τὰ συγκαταλέγωσιν εἰς τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Ἐκ δύο τέκνων ἀφαιρετο τὸ ἕτερον, καί,

ἐὰν οἱ γονεῖς εἶχον πλείονα, ἐλαμβάνοντο δύο. Τὴν ἀδικίαν δὲ ταύτην ἀγνοοῦμεν ἐκ τίνων λόγων κινήθει· κχτέπαυσεν ὁ Μουράτ καὶ ἔκτοτε οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔβλεπον πλέον τὰ φίλτατά των ἐκδιδόμενα εἰς τὸν ὄλεθρον τοῦ Τουρκικοῦ θρησκειώματος.

§ *Ἰβραῖμ Α' (1640-1648)*. Ὁ μετὰ τὸν Μουράτ βασιλεύσας ἀδελφός του *Ἰβραῖμ Α'* 1640-1648 παρίστησι τὴν εἰκόνα τῆς ἄκρας τρυφηλότητος, ὥστε, ἂν ἐκεῖνος ὀνομάζεται Νέρων τῶν Τούρκων, οὗτος εἶνε ἄξιός τοῦ ὀνόματος Σαρδανάπαλλος κατ' ἐξοχὴν μεταξὺ τῶν κτηνωδῶν σουλτάνων. Τὸ κράτος διετηρεῖτο ἐσωτερικῶς καὶ ἐνέπνεεν ἔτι εἰς τὰ ἔξω τρόμον μόνον διὰ τινων ἀξίων μεγάλων βεζυρῶν καὶ στρατηγῶν. Ἐπὶ τοῦ σουλτάνου τούτου ἤρξατο ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης κατεχομένης ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ κατωρθώθη μόλις μετὰ 24 ἔτη δι' ἀπίρων θυσιῶν καὶ ἀγῶνων. Ἡ δοθεῖσα παρ' αὐτοῦ προσταγή, ὅτε ἤκουσεν ὅτι οἱ Ἐνετοὶ ἤχμαλώτευσαν πενταχιχιλίους Τούρκους ἐν Πελοποννήσῳ, τοῦ νὰ φονευθῶσιν ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Χριστιανοί, ἀνεστάλη διὰ τοῦ φετῶ τοῦ μουφτῆ ἀποδείξαντος βλαβερὸν τὸν ἐξολοθρευτὸν τῶν ὑπῆκῶν (βαγιάδων), διότι ἡ βασιλεία ἐστερεῖτο τῶν φόρων καὶ τῶν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς ἀναγκαίων χειρῶν. Ὁ Ἰβραῖμ ἐγένετο εἰς τέλος ἀξίως θῦμα τῆς συνωμοσίας τῶν γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΒ'.

ΕΝΤΕΛΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

§ 1234. *Μωάμεθ Δ' (1648-1687)*. Ἡ δύναμις τῆς Τουρκίας διετέλει ἤδη ἐν παρακμῇ, ὅτε αὕτη ἐπεχείρησε τῆς Κρήτης τὴν ἄλωσιν· μόνον τινὲς ἐξέχοντες μεγάλοι βεζύροι καὶ στρατηγοὶ ἀνέστειλλον τοῦ κράτους τὴν πτῶσιν, τὴν ὁποῖαν ἐπετάχονον μεταβολαὶ τοῦ θρόνου, ῥαδιουργίαι τῆς γυναικωνίτιδος, θρησκευτικαὶ διαιρέσεις καὶ ἀποστάσεις σατραπῶν.

Τὸν Ἰβραῖμ Α', ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤρξατο ὁ 24ετής τῆς Κρήτης πόλεμος, διεδέξατο ὁ ἐπταετής υἱός του Μωάμεθ Δ' (1648-1687). Ἐπὶ ἑπτὰ κατὰ συνέχειαν ἔτη οἱ πρωτεῖοντες τῶν ἐν τέλει ἐξ οἰασθῆποτε ὑπονοίας ἢ κατηγορίας ἐσφάζοντο καὶ ἀπήγγχοντο ἀκρίτως· ὅλοι οἱ δεσμοὶ τῆς τάξεως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐχαλαρώθησαν, ἕως οὗ ὁ μεγαλεπήβολος μέγας βεζύρης *Κιουπρολῆς* ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὸ πηδάλιον τῆς παραλύτου πολιτείας τῷ 1657. Δι' αὐτοῦ ὁ κατὰ τῆς Κρήτης πόλε-

μος ἔλαβε νέαν ἐνίσχυσιν. Σύναμα δ' ἐγένετο καὶ ἄλλη τις παρασκευὴ ἐκστρατείας κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς *Τρανσυλβανίας Γεωργίου 'Ραγότση*. ἥτις ὅμως ἀνεβλήθη πρὸς καιρὸν διὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον ἐκείνου. Ἐναντίον δὲ τῆς μέχει τοῦδε συνηθείας διεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸ βεζυρικὸν ἀξίωμα ὁ ἄξιος υἱὸς του *'Αχμέτ Κιουπρολῆς* καὶ ὠδήγησε τὸν ἐξοπλισθέντα στρατὸν εἰς *Οὐγγαρίαν* κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Λεοπόλδου*, ὅστις μετὰ τὸν ἀποθανόντα ἦδη *'Ραγότσην* ἐξελέξατο ἡγεμόνα τῆς *Τρανσυλβανίας* τὸν *Ἰωάννην Κεμέτην*, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας ἡ *Τουρκία* διώρισε διάδοχον ἐκείνου τὸν *Μιχαῆλ 'Αβεφφῆν*.

Νίκη Μοντεκούκουλη. Μεῖ ὄλην τὴν ὑπέροχον τῶν *Τούρκων* δύναμιν ἀπεδείχθη ἡ ἰσχὺς τῆς *Εὐρωπαϊκῆς* πολεμικῆς τέχνης κατὰ τῆς ἀτάκτου αὐτῶν ἀνδρείας· διότι ὁ *Αὐστριακὸς* στρατηγὸς *Μοντεκούκουλης* ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς *Ἰθωμανοὺς* παρὰ τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου *Γοθάρδου* τῇ 1 *Αὐγούστου* τοῦ 1664. Ἀλλὰ διὰ τῆς κατεσπευσμένης συνομολογίας τῆς εἰρήνης ὁ *Λεοπόλδος* ἀπώλεσε τοὺς καρποὺς τῆς νίκης ταύτης, ἐν ᾧ ὁ *Κιουπρολῆς* ἤγαγε μετ' οὐ πολὺ εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς *Κρήτης*, χάριν τῆς ὁποίας ἡ *Τουρκία* ἐθυσίασε περὶ τὰς 20 μυριάδας ἀνθρώπων. Ἐκραγείσης δὲ ἀποστασίας τῶν *Κοζάκων* κατὰ τῆς *Πολωνίας*, καθ' ἣν οὗτοι ἐπεκαλέσαντο τῆς *Τουρκίας* τὴν βοήθειαν, ὁ *Κιουπρολῆς* τὴν περίστασιν ταύτην ἐπωφεληθεὶς κατέκλυσε μετὰ τῶν ἀτάκτων σφιγῶν του τὴν *Οὐκραϊναν*, ἐκυρίευσε τὴν *Λεμβέργην* καὶ *Ποδολίαν*, τῆς ὁποίας καθάπερ καὶ τῆς *Οὐκραϊνας* μέρος τὸ κατεχόμενον ὑπὸ *Κοζάκων* ἐν τῇ μετὰ τῆς *Πολωνίας* συνομολογηθείσῃ εἰρήνῃ (1676) διέμεινεν εἰς τὴν κυριότητα τῶν *Τούρκων*. Ὁ τὸν *Κιουπρολῆν* ἀποθανόντα ἐν τῇ μεταξὺ διαδεξάμενος γαμβρὸς του *Καρᾶ Μουσταφᾶς* δὲν εἶχε τὴν ἰκανότητα τῶν δύο προκατόχων του. Οἱ *Κοζάκοι* ἀσταθεὶς καὶ ταχύβουλοι ἐτράπησαν παραυτίκα ἀπὸ τῆς *Τουρκικῆς* ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν *Ῥώσων*. Ὁ *Καρᾶ Μουσταφᾶς* ἐπεχείρησε νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ διὰ τῶν ὄπλων, ἐπολέμησεν ὅμως τόσον ἀτυχῶς, ὥστε ἡ *Τουρκία* ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν *Ῥωσσίαν* καὶ τὴν παρὰ τὸν *Βορυσθένην (Dniپر)* χώραν ἐκείνων. Καὶ ἡ μεγάλη δὲ κατὰ τῆς *Βιέννης* ἐκστρατεία, καθ' ἣν προέκειτο νὰ ὑποστηριχθῶσιν οἱ ἀποστάτες *Οὐγγροὶ*, δὲν ἔλαβεν ἐπίσης κρεῖττον πέρας. Ἡ κατ' ἀρχὰς ἀσθενῶς ἀμυνομένη *Αὐστριακὴ* μητρόπολις ἤθελεν ὑποκύψῃ, ἐὰν προσεβάλλετο ταχέως· ὁ *Καρᾶ Μουσταφᾶς* ὅμως ἤθελε νὰ τὴν ὑποτάξῃ διὰ τῆς πείνης, καὶ τοῦτο ἔδωκεν εἰς τὸν ἀνδρείον τῆς *Πολωνίας* βασιλέα καιρὸν νὰ σπύσῃ ὡς ἀρωγός. Οἱ *Τούρκοι* ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ὁ δὲ *Καρᾶ Μουσταφᾶς* ἀπέ-

τισε τὸ ἀτύχημα διὰ τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς του. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν Μανιάται ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἑνετῶν (1683) ἅπασα ἡ Πελοπόννησος ἀπέσεισε τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν καὶ αἱ Ἀθηναὶ προσέτι ἐκυριεύθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ Δαλματία ἀπεστάτησε. Ἡ λυσιώδης τῶν Μουσουλμάνων ὀργὴ διὰ τὰ ἐπανειλημμένα ταῦτα ἀτυχήματα ἐστράφη κατὰ τοῦ σουλτάνου αὐτοῦ· τὰ ἀνάκτορά του προσβληθέντα ἠλώθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ ὁ Μωάμεθ Δ' ἐκθρονισθεὶς ἐρίφηθ' εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου μετὰ πέντε ἔτη κατέστρεψε τὸν βίον του.

§ 1235. **Σολιμᾶνος Γ' (1687-1691)**. Οὗτος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἦτο ἐν στενῇ εἰρκτῇ, κατέλαβε τὸν κενωθέντα θρόνον τῷ 1687. Διηνεκῆς δ' ἀσχολία περὶ τὴν μελέτην τοῦ Κορανίου κατέστησαν αὐτὸν σχεδὸν παράπληκτον ἐνθουσιαστὴν, φανατικόν. Ἐσωτερικαὶ καὶ ἐξωτερικαὶ κατακιγίδες ἠπειλοῦν τὸ κλονηθὲν κράτος, καὶ ἡ καταστροφὴ τούτου ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος ὅτε ὁ εἰς μέγαν βεζύρηγ προβιβασθεὶς Μουσταφᾶς Κιουπρολῆς υἱὸς καὶ ἐγγονὸς τῶν δύο προμνημονευθέντων ὁμωνύμων βεζύρηων ἔσωσεν αὐτό. Διὰ τῆς εὐθαρσίας, αὐστηρότητος, δαψιλῶν φιλοδωρημάτων καὶ φρονίμου ἐνισχύσεως τοῦ φανατισμοῦ ἀπέδωκεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἀπολεσθεῖσαν αὐτοῦ πεποίθησιν. Παρατηρητῆς δὲ ὅλως ἀδιάφορος τῶν μεταβολῶν τούτων ὁ μηδενὸς λόγου ἄξιος σουλτάνος ἀπέθανε καταλιπὼν διάδοχον τὸν ἐπίσης ἀνάξιον ἀδελφόν του Ἀχμέτ Β'.

§ 1236. **Ἀχμέτ Β' (1691-95)**. Παρ' αὐτῷ διετέλει εἰσέτι βεζύρηων ὁ Κιουπρολῆς καὶ ὠδήγει τὸν Μουσουλμανικὸν στρατὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ περὶ Σαλακμένην μεταξὺ Ἰστρου καὶ Τυβίσκου περιωνύμω μάχῃ σφαῖρά τις τηλεβόλου κατασυνέτριψεν αὐτὸν καὶ οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν ἦτταν πληρεστάτην. Μετὰ τοῦ Κιουπρολῆ δὲ κατέπεσε τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τοῦ κράτους, ὅπερ τούνηθεὺς ἐπέκυψεν καὶ εἰς ὅλα τὰ πρότερα δεινά.

§ 1237. **Μουσταφᾶς Β' (1695-1702)**. Οὗτος τοῦ προηγουμένου σουλτάνου ἀνεψιὸς παρέσχεν ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του ἀγαθὰς ἐλπίδας. Αὐτὸς οὗτος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἀμέσως, ἐξεδίωξε τοὺς ἀδρανεῖς ἢ ἀνικάνους ὑπαλλήλους, εἰσήγαγεν αὐστηροτέραν παρὰ τοῖς γενιτσάροις πειθαρχίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς τὸν μακρὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον διὰ τινος γενικῆς μάχης. Ἀλλ' ὁμως πρὸς τὸν μέγιστον περὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην διδάσκαλον, τὸν δόκιμον πρίγκιπα Εὐγένειον δυσκόλως ἐδύνατο νὰ γωνισθῇ. Συνάψας τὴν περὶ Ζεύθην παρὰ τὸν Τυβίσκον μάχην (1697) εἶδε 30,000 ἐκ τῶν μαχητῶν του κατακεκομμένους καὶ μετημ-

φισμένοις ἔφυγεν ἐκ τοῦ πεδίου. Κατὰ τὴν ἐν *Καρλοβιτίῳ* δὲ συμφωνηθεῖσαν 25ετῇ ἀνακωχῇ ἐξηγόρασε τὴν ἡσυχίαν δι' ἄδρων θυσῶν· διότι ὅλας τὰς παρά τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰστρου μέχρι *Τεμεσβαρίου* καὶ *Βανάτου* κτήσεις, πρὸς δὲ καὶ τὴν *Τρανσυλβανίαν*, ὅπως τὴν εἶχεν ὁ *Μιχαὴλ Ἀβεφρῆς*, παρεχώρησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ *Σαῦος* ποταμὸς ἀπετέλεσε τὸ ὄριον ἢ *Πελοπόννησος* μέχρι τοῦ *Κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ* ὁμοῦ καὶ τινες πόλεις τῆς *Δαλματίας* καὶ πολλὰ νῆσοι τοῦ *Αἰγαίου* πελάγους διέμειναν ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἐνετῶν. Ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ βοθητικὰ μέσα τῆς *Τουρκίας* ἐξηντλήθησαν. Ὁ *Μουσταφᾶς* παρεδόθη ἔκτοτε εἰς τὴν ἡδυπάθειαν καὶ βραστόνῃν, ὥστε ἐν τινὶ ἀποστασίᾳ ἐγένετο ἐκπτώτος καὶ μετὰ ἕξ μῆνας ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ.

§ 1238. **Ἀχμέτ Γ' (1702-1730).** Ὁ ἀδελφὸς τοῦ εἰρημένου σουλτάνου Ἀχμέτ Γ' ἀναγορευθεὶς σουλτάνος (1702-1730) ἐπέζητει πᾶσαν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐξεγείρῃ διὰ τινος λαμπρᾶς πράξεως τὸ καταπεσὸν κράτος. Οὔτε τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον οὔτε τὸν βόρειον μεταξὺ *Καρόλου IB'* καὶ *Πέτρου Α'* ἐπωφελήθη πρὸς τινὰ κατὰ τῶν αὐτοκρατόρων *Αὔστρίας* καὶ *Ῥωσσίας* τῶν ἐπικινδυνωδεστέρων αὐτοῦ γειτόνων ἐπιχειρήσιν. Ῥαδιοურγία τις πρὸς χάριν τοῦ *Καρόλου IB'*, ὅστις μετὰ τὴν περὶ *Πουλτάβαν* ἡττάν του κατέφυγεν ὑπὸ τὴν *Τουρκικὴν* προστασίαν, ἐπήνεγκε μὲν τὴν κατὰ τῆς Ῥωσσίας κήρυξιν πολέμου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῆς περικλεισθεὶς μεταξὺ *Προύτου* καὶ *Σαρὲτ* ὑπὸ τινος *Τουρκικοῦ* στρατοῦ ἐκινδύνευσε νὰ πολεσθῇ ὀλοσχερῶς, ἀλλ' ἡ εὐφροσύνη τῆς γυναίκος τοῦ *Αἰκατερίνης* δελεασάσης διὰ πολυτίμων δώρων τὸν μέγαν *Βεζύρην Μεχμέτ* πᾶσάν ἔσωσεν αὐτόν, καὶ ἡ ἐπακόλουθῆσασα μετὰ τῆς *Τουρκίας* εἰρήνην ἔδωκε πάλιν εἰς τὸν σουλτάνον τὴν σχολαίαν τοῦ ἡσυχίαν. Οὐχ ἦττον ὁ φιλόδοξος μέγας *Βεζύρης Κιουμτση Ἀλῆς* ἐπεισεν αὐτὸν νὰ συναϊνέσῃ εἰς τινὰ ἀπόπειραν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς *Πελοποννήσου*. Συντρεχόντων δὲ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀπεστρέφοντο τὴν τυραννικὴν τῶν Ἐνετῶν ἐξουσίαν, *Τουρκικὸς* στρατὸς κατόρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐν μιᾷ ἐκστρατείᾳ τὴν *χερσόνησον* ταύτην τῷ 1716. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς *Αὔστρίας* αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐγγυηθῆ αὐτὴν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς κατὰ τὴν ἐν *Καρλοβιτίῳ* εἰρήνην, ἐντεῦθεν ἡ ἀπόπειρα ἐκείνη συνεπήγαγε νέον μετὰ τῆς *Αὔστρίας* πόλεμον. Ἐν ᾧ δὲ ὁ μέγας *Βεζύρης* ἠλπίζε νὰ δρέψῃ ἐν τούτῳ δάφνας νίκης, *Εὐγένιος* ὁ τῆς *Ἀψβουργικῆς* δυναστείας προστάτης δαίμων κατέστρεψεν ἐν ταῖς *φονικαῖς* περὶ τὸ *Πετροβαράδινον* καὶ *Βελιγράδιον* μάχαις τοὺς Ὀθωμανικοὺς στρατοὺς τῇ 5 *Αὐγούστου* τοῦ 1716 καὶ τῇ 16 *Αὐγούστου*

τοῦ 1717, ὥστε ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη κατὰ τὴν ἐν *Πασσαροβιτίῳ* συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην τῇ 21 Ἰουλίου τοῦ 1718 νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ *Βελιγράδιον*, μέρος τῆς *Βοσνίας* καὶ *Σερβίας*, τὸ *Τεμεσβαρικὸν Βανᾶτον* καὶ τὴν *Βλαχίαν* μέχρι τοῦ Ἀλούτα ἐπὶ 24 ἔτη. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καίτοι ἕνεκα αὐτῆς ἐγένετο ὁ πόλεμος, ὥστε τὸ τέλος τούτου ὑπῆρξεν ὠφελιμώτερον διὰ τὸν βοηθὸν ἢ διὰ τὸν βοηθούμενον! Παράδειγμα ἐν ἐκ τῶν πολλῶν, ὅτι αἱ πολιτεῖαι διατηροῦσι τὴν δόξαν των δι' ἰδίας των δυνάμεως καὶ οὐχὶ ἐλπίζουσαι εἰς δυνάμεις ἄλλων.

§ 1239. **Μαχμοῦτ Α' (1730-1754)**. Ἐνεκα δ' ἐπαναστάσεως ἐκραγείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδηθέντος τῆς ἀρχῆς τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ, διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς του *Μαχμοῦτ Α'* (1730-1754), ὅστις ὄλωσ' εἰς σαρκικὰς ἠδονὰς ἐκδοτος ἔβλεπε σχολαίως τὰς φονικὰς ῥαδιουργίας τῆς αὐλῆς. Μετὰ τὸν ἀτυχή πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον αἱ προηγηθεῖσαι κατακτῆσεις ἐν τῇ *Γεωργίᾳ* καὶ *Ἀρμενίᾳ* ἐκτὸς τοῦ *Βαγδατίου* ἀπωλέσθησαν διὰ τῆς ἐν *Ἐρζερούμ* γενομένης εἰρήνης. Εὐτυχέστερον δὲ ἀπέβη τὸ τέλος τοῦ πολέμου τοῦ ἐκραγέντος κατὰ τῆς *Αὐστρίας* καὶ *Ῥωσσίας*. Ὁ Εὐγένιος δὲν ἐδέσμευε πλέον τὴν νίκην εἰς τὰς σημαίας τῆς Αὐστρίας ὅθεν ἡ Πύλη διὰ τῆς ἐν *Βελιγραδίῳ* εἰρήνης τῇ 18 Σεπτεμβρίου τοῦ 1739 ἀνέλαβεν ὅ,τι διὰ τῆς τοῦ *Πασσαροβιτίου* ἀπέβαλε καὶ ἡ Ῥωσσία ἀπέδωκε τὴν *Ἀζοφικὴν*. Δεύτερος δ' ἄλλος πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος ὑπὸ τὸν σιαχ *Ναδὶρ* ἔδωκεν εἰς τούτους πάλιν τὰ παλαιὰ ὄριά των,

§ 1240. **Ὄσμάν Γ' (1754-1757)**. Ὁ διαδεξάμενος τὸν *Μαχμοῦτ* ἀδελφὸς του *Ὄσμάν Γ'* (1754-1757) δὲν εἶχε πλείονα ἐκείνου ἀξίαν. Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τοῦ βασιλείου ἔμεινεν ἡ αὐτή. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἤρχον ἐν τῷ *Διθανίῳ* ἐξωτερικὰ ἀνακτοβούλια· μέχρι τοῦδε εἶχεν ἡ *Γαλλία* τὴν μεγαλειτέραν δύναμιν, ἤδη ὅμως ἡ *Ἀγγλία* κατάρθρωσε νὰ λάβῃ τὴν ὑπεροχὴν.

§ 1241. **Μουσταφᾶς Γ' (1757-1774)**, Οὗτος ἀδελφὸς τοῦ *Ὄσμάν* καὶ ἕτερον ἡγεμόνος κενὸν φάσμα ἀπήλαυσε μακρὰς εἰρήνης, ὥστε νὰ δύναται νὰσελγαίῃ ἀτάραχος· διὸ ματαίως ἡ *Ἀγγλία* προσεπάθησε νὰ κινήσῃ αὐτὸν πρὸς χάριν τοῦ μεγάλου *Φρειδερίκου* κατὰ τῆς Αὐστρίας. Οὐγγρὸς τις εὐγενὴς ὁ βαρῶνος *Τόττ* ἐδυνήθη μὲν νὰ εισαγάγῃ τινὰς μεταβολὰς εἰς τὸ πυροβολικὸν τῆς Τουρκίας, ἀλλ' αὐταὶ δὲν εἶχον σημαντικὴν εἰς τὸ ὅλον ἐπίδρασιν· μόνον δ' ὅτε ἡ διαίρεσις τῆς *Πολωνίας* διεθρυλλήθη, τὸ *Γαλλικὸν ἀνακτοβούλιον* ἴσχυσε νὰ κινήσῃ εἰς τὰ ὄπλα τὴν Τουρκίαν. Ἄλλ' ὅμως πολλὰί ἤτται κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀπέδειξαν τὴν ἀνικανότητα αὐ-

τῆς τοῦ νάντιστῆ κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς. Ὁ Ῥώσσοι στρατηγὸς πρίγκηψ Γαλιτσιῖνος ἐνίκησε δις περὶ Χοτίνιον καὶ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον τοῦτο. Ὁ στρατηγὸς Ῥομαντσόβιος κατέλαβε τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν· δύο Ῥωσσοικοὶ στόλοι ἠνώθησαν ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Ὀρλώφ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει, προσέβαλον, ὡς εἴρηται, τὸν Τουρκικὸν παρὰ τὴν Χίον καὶ ἐφεξῆς· ἐν τῷ ὄρωμῳ τοῦ Τσεσμέ ἐπυρπόλησαν καὶ ἀνετίναξαν εἰς τὸν ἀέρα 29 κολοσσιαῖα πλοῖα τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ Βανδέρη παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Πάνινον καὶ ὁ Δολγουρούκης ἐκυρίευσε τὴν Κριμαίαν. Πρὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ ἀτυχοῦς τούτου πολέμου ἀπέθανεν ὁ Μουσταφᾶς.

§ 1242. **Ἀβδούλ Χαμίτ (1774-89)**. Τὸν Μουσταφᾶν διεδέξατο ὁ σουλτᾶνος οὗτος, ὅστις ἔτι ἀπαξ ἐδοκίμασε τὴν τύχην τῶν ὀπλων του, ὅτε οἱ Ῥωσσοὶ ὑπὸ τὸν Ῥομαντσόβιον ὑπερέβαλον τὸν Ἰστρον. Ἀφοῦ ὅμως καὶ ἐνταῦθα οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἀπώλειαν ὄλων τῶν τηλεβόλων τῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι πρὸς τὸν ΑἼμον, ὁ σουλτᾶνος ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Κουτσοῦκ Καίναρτσῆ εἰρήνην τῇ 2 Ἰουλίου τοῦ 1774, δι' ἧς ἡ μεταξὺ τοῦ Ὑπάνιως καὶ Βορυσθένου χώρα μετὰ τῆς Ἀζοφικῆς παρεχωρήθη εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καθάπερ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ναυτίλλεσθαι ἐν τῷ Εὐξεινῷ Πόντῳ. Αἱ ἀμφίβολοι τῆς Κριμαίας σχέσεις, ἄρχοντος αὐτόθι ἰδίου τινὸς χάνου ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ὀμοῦ καὶ Ῥωσσοικὴν κυριαρχίαν, ἔδωκαν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην ἀφορμὴν ἐπὶ τῇ πεποιθήσει τῆς ἀσθενείας τῆς Τουρκίας νὰ τολμήσῃ δεσποτικὸν τι παράγγελμα κηρύξασα τὴν Κριμαίαν ὡς Ῥωσσοικὴν ἐπαρχίαν. Ἡ Τουρκία ἐσιώπησε. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Αἰκατερίνη ἠνώθη κατ' αὐτῆς ἐχθρικῶς μετὰ τοῦ Ἰωσήφ Β', τότε τὸ Διθάνιον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τε τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Μεθ' ὅλας δὲ τὰς ὁποίας ἔλαβε βελτιώσεις τὸ ναυτικὸν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ὁ στόλος του ὅμως δὲν ἐδείχθη ἀξιόμαχος πρὸς τὸν Ῥωσσοικὸν ἐν τῇ περὶ Ἀζιάκην ναυμαχίᾳ, ὁ δὲ Ποτεμκῖνος ἐκυρίευσεν αὐτὸ τοῦτο τὸ φρούριον μετ' ἀπαραδειγματίστου αἰματοχυσίας. Εὐτυχέστεροι δ' ἐδείχθησαν ἐφεξῆς οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν μέγαν βεζύρην Γιουσούφ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Οὗτος διὰ τινος νυκτερινῆς ἐπιθέσεως διέσπασε περὶ τὸ Λούγοτς τὰς Αὐστριακὰς γραμμὰς τῇ 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1788, ἀπέκρουσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωσήφ μέχρι Γεμεσβαρίου καὶ παρώτρυνε τὰ στρατεύματά του εἰς βαθμὸν ἀγρίας τόλμης. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ δὲν ἐπέζησε τὴν ἐξακολούθησιν καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου. Ἀπέθανεν ἔχων τὴν φήμην προσηνοῦς, εἰργετικοῦ καὶ φιλοδικαίου ἡγεμόνος, ὅστις διαφέρων τῶν πλείστων σουλτάνων ἀνεγνώρισε τὴν ἀξίαν

πνευματικῆς παιδείας, ἐτίμα καὶ ἠγάπα τὰς ἐπιστήμας. Ἄλλ' οὐχ ἤττον ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίᾳ τοῦ σουλτάνου τούτου ἡ παρακμή τοῦ Τουρκικοῦ κράτους προβαίνει ὁσημέραι ἀνατάσχετος καὶ σαφῆ φαίνονται τὰ σημεῖα τῆς διαλύσεως αὐτοῦ. Ὁ ποτε Ὀθωμανικὸς γίγας καταβληθεὶς ἐκ τῶν ἀεννάων ἐσωτερικῶν ταραχῶν, ἐκ τῶν μυριονέκρων πολέμων, ἐκ τῆς φαγεδαίνης τῆς διαφθορᾶς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀναμιξέως καὶ αὐτῶν τῶν διεφθαρμένων γυναιῶν τοῦ γυναικωνίτου, πρὸ δὲ πάντων ἐκ τῆς ἀναμιξέως τῶν μηδέποτε εἰλικρινῶν πολιτικῶν τῶν ξένων δυνάμεων τῶν συμβουλευόντων αὐτὸν ὅ,τι τὸ ἑαυτῶν συμφέρον ὑπαγορεύει καί, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἐκ τῶν παντοίων πληγῶν καταβληθεὶς οὗτος εἰς γόνυ καὶ ἀσθενῆς ὢν ἤδη τάχιον ἢ βράδιον ἀναμένει τὴν ἐρχομένην μοῖραν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΤΑΛΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΓ'.

ΜΕΔΙΟΛΑΝΟΝ

§ 1243. **Κατάκτησις τοῦ Μεδιολάνου ὑπὸ τῶν Γάλλων (1499).** Εἰρηται ἤδη περὶ τῆς παροδικῆς ὑπὸ τῶν Γάλλων ἀλώσεως τῆς Νεαπόλεως τῷ 1495 ἐπὶ Καρόλου Η' ὡς κληρονόμου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ οἴκου. Ὁ δὲ τοῦ Καρόλου Η' διάδοχος Λουδοβίκος ΙΒ' ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως ἀξιώσεων τοῦ Γαλλικοῦ στέμματος ἐπεκαλέσατο καὶ προσωπικᾶς ἐπὶ τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου ὡς ἔγγονος τῆς Οὐαλεντίνης θυγατρὸς τοῦ Οὐίσκοντιου. Ὅθεν συμμαχήσας μετὰ τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες ἔλαβον τὴν Κρεμώνην καὶ τινὰς τόπους πέραν τοῦ Ἀδδούα ἤγαγεν εἰς πέρας ταχέως τὴν εὐκόλον κατάκτησιν, ἐν ᾧ ὁ παρὰ τοῖς Μεδιολανίοις μισητὸς δοῦξ Λουδοβίκος Μόρος εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Γερμανίαν ἐξαιτησόμενος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος βοήθειαν.

Ὁ Λουδοβίκος Μόρος, ἀναχωρήσας τοῦ Καρόλου, ἀφήρσε μὲν πάλιν τὸ Μεδιόλανον ἀπὸ τῶν ἐτι μᾶλλον αὐτοῦ μισουμένων Γάλλων, ἐγκαταλειφθεὶς ὅμως μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν μισθοφόρων Ἑλβετῶν συνελήφθη διὰ προδοσίας καὶ ἀπέθανεν ἐν ταῖς εἰρηταῖς τῆς Γαλλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΔ'.

ΝΕΑΠΟΛΙΣ

§ 1244. **Κατάκτησις τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰσπανῶν (1501).** Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' γενόμενος διὰ τῆς ἀλώσεως τοῦ Μεδιολάνου κραταιότερος συνεμάχησε μετὰ τοῦ Καθολικοῦ Φερδινάνδου βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Νεαπόλεως. Ὁ διὰ τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἰσπανικῆς συμμαχίας

καταπλαγείς καὶ ἀπατηθεὶς βασιλεὺς Φρειδερίκος Β' ἐγκατελείφθη ταχέως ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν του, ἀπήχθη εἰς Γαλλίαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ λαμβάνων ὠρισμένον τι σιτηρέσιον μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἄλλ' οἱ Γάλλοι καὶ Ἴσπανοὶ διηρέθησαν περὶ τὴν διανομὴν τῆς λείας· ὁ Ἴσπανὸς στρατηγὸς Γονζάλβος ὁ Κορδύβιος κατετρόπωσε τοὺς Γάλλους παρὰ τὸν Δίριν ποταμὸν (Garigliano) καὶ ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον ΙΒ' νὰ παραιτηθῇ τὴν Νεάπολιν (1504), ἧτις ἔκτοτε ἐπὶ 2 ὀλοκλήρους ἑκατοντατηρίδας (1713) κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ἴσπανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΕ'.

ΕΝΕΤΟΙ

§ 1245. **Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς (1508-1509).** Ὁ Λουδοβίκος, εἰκαὶ εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ὄφειλε τοῦ Μεδιολάνου τὴν κατάκτησιν καὶ μόνον διὰ τῆς διαρκοῦς πρὸς τούτους φιλικῆς σχέσεως ἐδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κτῆσιν ἐκείνου, οὐδὲν ἤττον ὑπὸ τοῦ κατακτητικῆς πνεύματος ἐλαυνόμενος ἀπεφάσισε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ἐνετικῆς κράτους διὰ τῆς μετὰξὺ αὐτοῦ, τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ καὶ τοῦ Καθολικοῦ Φερδινάνδου συνομολογηθείσης ἐν *Καμαρακίῳ συμμαχίας* (liga de Cambrai). Οἱ σύμμαχοι ἐκ προκαταβολῆς ἤδη διένειμαν τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἐνετικῆς, ἧτις τότε περιελάμβανεν ἅπασαν τὴν βορειοανατολικὴν ἄνω Ἰταλίαν μέχρι τοῦ Ἀδδούα (Terra firma) καὶ προσέτι τινὰς ἄλλας τῆς μέσης Ἰταλίας πόλεις. Ἄλλ' οἱ ἐπιτήδειοι Ἐνετοί, ἀφοῦ τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ πολέμου ἀπέβησαν ἀτυχῆ δι' αὐτοὺς διὰ τῆς περὶ Ἀγνιάδελλον νίκης τῶν Γάλλων κατώρθωσαν νὰ διασπάσωσι τὴν παρὰ φύσιν συμμαχίαν ἀποδόντες εἰς μὲν τὸν πάπαν καὶ τὸν Φερδινάνδου τὰ διὰ τῆς βίας πρότερον παρ' αὐτῶν ἀφαιρεθέντα, ἤγουν εἰς ἐκεῖνον μὲν τὰς πόλεις τῆς Ῥωμανίας, εἰς τοῦτον δὲ τοὺς λιμένας τῆς Ἀπουλίας· οὕτω δὲ μετ' ἀμφοτέρων ἠνώθησαν ἐν τῇ *ιερᾷ συμμαχίᾳ* (1511-1213) πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξώσεως τῶν Γάλλων ἐκ τῆς Ἰταλίας. Καὶ ἀπέβαλον μὲν οἱ Γάλλοι ἀληθῶς τὸ Μεδιόλανον, ἀφοῦ ὁ ἥρωας στρατηγὸς αὐτῶν Γάστων δούξ τοῦ Νεμοιρσίου νικῶν ἐν τῇ περὶ Ῥαίενναν μάχῃ ἔπεσεν· ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' ἡ *ιερὰ συμμαχία* διελύθη καὶ οἱ Ἐνετοὶ τὸ συμφέρον αὐτῶν ἐπιδιώκοντες ἠνώθησαν πάλιν μετὰ τῆς Γαλλίας ὅπως ἀνακτήσωσι τὰς ὁποίας πρὸ τοῦ πολέμου κατεῖχον χώρας, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον. Τῇ βοη-

θεία δὲ τῶν Ἑνετῶν καὶ ὁ τοῦ Λουδοβίκου IB' διάδοχος Φραγκίσκος Α' διὰ τῆς λαμπρᾶς περὶ *Μαρινιάνον* νίκης (1515) κατὰ τῶν Ἑλβετῶν συμμάχων τοῦ δουκὸς Μαξιμιλιανοῦ Σφόρτσα ὑπέταξε πάλιν τὸ Μεδιόλανον.

Ἐν ᾧ δ' οἱ Γαλλικοὶ στρατοὶ διετέλουν ἐνησχολημένοι ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Φερδινάνδος ὁ Καθολικὸς εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ κατακτήσῃ τὴν λεγομένην Ἰσπανικὴν *Ναύαρραν* ὡς συμμαχοῦσαν μετὰ τῆς Γαλίας· οἱ δὲ Ἄγγλοι ἀπέβησαν εἰς τὴν *Πικαρδίαν* καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐκ τοῦ Βελγίου ἐλθόντων στρατευμάτων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἐνίκησαν ἐν τῇ οὕτω λεγομένη μάχῃ τῶν *Πτεριστηρίων* περὶ *Γυϊνεγάτην* καὶ κατέλαβον ἐπειτα τὸ *Τύρνακον*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜϚ'

ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ

§ 1246. **Αὐστρία, Μεδιόλανον, Νεάπολις, Σαρδῶ, Σαβαυδία, Πάρμα, Σικελία, Τοσκάνη, Πλακκεντία.**
 Ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος ἕως τῶν πρώτων τῆς ΙΗ' ἐτῶν ἡ Ἰταλία ἔνεκα τοῦ εἰς πολλὰς μικροπολιτείας κατακερματισμοῦ τῆς, οὐδαμῶς αὐτοτελῶς ἐμφανίζεται εἰς τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων τὰς σχέσεις. Αὕτη κατὰ μέγα μέρος ὑπέκειν εἰς τὴν Ἰσπανικὴν ξενοκρατίαν, καίτοι ἡ Ἰσπανικὴ ἐπίδρασις δὲν εἶχε τοσαύτην ὅσην ἡ Γαλλικὴ εἰς τὰς κατὰ μέρος αὐτὰς ἰσχύς. Ἄλλ' ὅμως ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος μετέβαλε τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων ὁλοσχερῶς. Ἡ *Αὐστρία* καὶ ἡ *Σαβαυδία* διεδέξαντο ἐν τῇ κυριότητι πολλῶν χωρῶν τὴν Ἰσπανίαν, καθ' ὅσον ἐκείνη μὲν κατέλαβε τὸ *Μεδιόλανον*, τὴν *Νεάπολιν* καὶ τὴν *Σαρδῶ*, ἡ δὲ *Σαβαυδία* τὴν *Σικελίαν*. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ κατάστασις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι, ὅτε ἡ Ἰσπανία ἐσπούδαζε νὰ νικήσῃ τὰς πρώην κτήσεις τῆς, ἡ *Γαλλία* καὶ ἡ *Ἀγγλία* παρῆλθον εἰς τὸ μέσον, ἠνάγκασαν τὸν δούκα τῆς *Σαβαυδίας* νὰ νταλλάξῃ τὴν *Σαρδῶ* πρὸς τὴν *Σικελίαν* καὶ παρέσχον εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς ἡγεμονίδας ἐλπίδας κληρονομίας τῆς μὲν *Φλωρεντίας* μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ τῶν *Μεδίκων* οἴκου, τῆς δὲ *Πάρμας* μετὰ τὴν τοῦ *Φαρνεσικοῦ*. Ἀλλὰ πόλεμός τις περὶ τὴν ἐκλογὴν *Πολωνοῦ βασιλέως* μετέβαλε καὶ αὕθις τὴν ὅλην κατάστασιν, καθ' ὅσον ἡ ἐν *Βιέννῃ* συνομολογηθεῖσα εἰρήνη ὕψωσε μὲν εἰς τὸν θρόνον τῆς *Νεαπόλεως* Ἰσπανὸν ἡγεμόνα, ἔδωκε δὲ τὴν

Τοσκάναν ἐπὶ ἀποζημιώσει εἰς τὸν δούκα τῆς Λοθαριγγίας καὶ κατέλιπον εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς τὴν Πάρμαν καὶ Πλακεντίαν, τὰς ὁποίας ὁμως καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἐν Ἀκνισγράφῳ εἰρήνην ἀπώλεσαν. Σπανίως ἀληθῶς συνέβη νὰ ὑποστῇ ἄλλη τις χώρα τοιαύτην, οἷαν ἡ Ἰταλία μεταβολὴν ἐξουσίας ἐν διαστήματι ἡμίσεως αἰῶνος, οὐδὲ ἄλλη τις δύναμις ὡς ἡ Αὐστρία νὰ πολέσῃ τοσοῦτον ταχέως τῶν εὐτυχῶν προσπαθειῶν τῆς τὸν καρπὸν. Κατὰ πρῶτον δὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀκνισγράφῳ εἰρήνην ἐπῆλθε διὰ τὴν Ἰταλίαν μέχρι τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως τεσσαρακονταετῆς τις ἀνάπαυλα, ἀλλὰ καὶ ταύτης διαρκούσης ἡ πολιτικὴ τῆς χερσονήσου αὐτῆς κατάστασις βραδέως μόνον ἐδυνήθη νὰκολουθήσῃ τὰς προόδους τῶν βορείων κρατῶν.

§ 1247. **Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Α' τῆς Σαβαυδίας.** Ἐκ τῶν καθ' ἑκάστας δὲ Ἰταλικῶν πολιτειῶν πρόκειται νῦν νὰ διακρίνωμεν ὅ,τι μόνον προῦξένησεν ἐπιδρασίαν εἰς τὴν γενικὴν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου κατάστασιν. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ πρῶτον ἀνήκει ἡ λαμπρὰ κυβέρνησις τοῦ Βικτωρος Ἀμαδέως Α' δουκὸς τῆς Σαβαυδίας αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἡγεμόνος, ὃν ἡ ἐν Ἀκνισγράφῳ εἰρήνη ὕψωσεν εἰς βασιλεῖα τῆς Σικελίας καὶ ὅστις μετὰ πέντε ἔτη ὕστερότερον ὤφειλεν ἀντὶ ταύτης νὰ λάβῃ τὴν ἀγῶνον Σαρδίῳ. Εἰς τὴν κτῆσιν δὲ τῆς νήσου ταύτης ἀπεδίδοτο μόνον ὁ τίτλος τοῦ ἡγεμόνος, ἐνῶ ἡ ἀληθὴς μὲν δύναμις αὐτοῦ ἐστηρίζετο εἰς τὸ διὰ σημαντικῶν τεμαχίων τοῦ Μεδιολάνου αὐξηθὲν Πεδεμόντιον, ἡ δὲ γενεθλία ὀρεινὴ χώρα τοῦ Σαβαυδία τὸν καθίστα κύριον τῶν εἰσόδων τῆς Ἰταλίας. Ἡ πέντε δὲ καὶ πεντήκοντα ἔτη διαρκέσασα κυβέρνησις αὐτοῦ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶνε ἀδύνατον καὶ εἰς μικρὸν τινα δυνάστην διὰ τῆς περὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὸν πόλεμον ἐπιτηδειότητός του νὰ συμπαίξῃ μετὰ μεγάλων καὶ ἱκανῶν ἐκ τοῦ μετ' αὐτῶν παιγνίου νὰ πορίζηται ὠφέλειαν. Τῶν χωρῶν αὐτοῦ ἐφείσθη καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' πλεονεξία, καὶ ὅ,τι μετέπειτα ἐν πολέμῳ πρὸς τοῦτον ἀπώλεσε, πάλιν ἀπέδοθη αὐτῷ. Ἐν δὲ τῷ Ἰσπανικῷ περὶ διαδοχῆς θρόνου πολέμῳ ἠὲξήθη ἔτι τὸ κράτος του διὰ προσκτήσεως ὠραίων χωρῶν τοῦ Μεδιολάνου. Κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ τῆς βασιλείας του χρόνους ὁ Ἀμαδεὺς ἔθετο ὅλας τὰς χώρας του εἰς κατάστασιν στρατιωτικὴν τε καὶ οἰκονομικὴν ὁμοίαν πρὸς τὰ τῆς βορείας Γερμανίας κράτη.

§ 1248. **Κάρολος Ἐμμανουὴλ Γ', Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Γ'.** Ἐπὶ τέλους συνέλαβε τὴν παράδοξον οὐχ ἤττον καὶ κακῶς λελογισμένην ἀπόφασιν νὰνταλλάξῃ τὸν ἐνεργὸν βίον του μετὰ τῆς ἡσυχίας τῆς μοναξίας παραιτηθεὶς τὸν θρόνον πρὸς χάριν τοῦ υἱοῦ του Καρόλου Ἐμμανουὴλ Γ'. Καὶ μετενόησε μὲν ταχέως διὰ τοῦτο,

ἀλλ' ὅτε ἀπεπειράθη νάναλάβῃ πάλιν τὴν ἐξουσίαν, ὁ βασιλεὺς υἱὸς τοῦ τὸν ὑπέβαλεν ὡς πολιτικὸν αἰχμάλωτον εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ὁμολογητέον δὲ ὅτι δὲν ἀπέλαυε τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ, ἥτις ἐδύνατο νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ. Εἰκαὶ ἡ ἀπιστος τοῦ Σαρδικίου μυστικοσυμβουλίου πολιτικὴ ὀλίγην πλέον εὐρεν ἐνασχόλησιν καθ' οὓς χρόνους ἡ Ἰταλία ἤρξατο νὰ ἠσυχάζῃ, οὐδὲν ἦττον ὁ Κάρολος Ἐμμανουὴλ κατώρθωσε νὰ λάβῃ τινὰ τεμάχια τοῦ Μεδιολάνου κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ εἰρήνην. Διεκρίθη δὲ ἄλλως ὁ βασιλεὺς οὗτος ὡς φρόνιμος οἰκονόμος ἐν τῇ βασιλείᾳ του. Τοῦτον διεδέξατο ὁ Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Γ', ὅστις ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς περὶ τὴν διοίκησιν ἀρχὰς τοῦ πατρὸς του.

Τὰ ἐπιβλαβῆ τῆς πρὸς αὐξήσιν τάσεως τοῦ Σαβαυδικοῦ οἴκου ἀποτελέσματα ὑπέστη, ὡς εἴρηται, τὰ μάλιστα ἡ ὁμορος τοῦ Μεδιολάνου πολιτεία, ἀφ' ὅτου αὕτη ὑπεβλήθη διὰ τῆς ἐν Οὐτραϊέκτω εἰρήνης εἰς τὴν Αὐστριακὴν κυριότητα. Καὶ ἡ Γένοβα ὡσαύτως δὲν ἔμεινε ἀπηλλαγμένη τῶν πλεονεκτικῶν τοῦ αὐτοῦ οἴκου προθέσεων, ἐδυνήθη ὅμως καὶ ταύτας νὰ ματαιώσῃ καὶ τὴν τῶν Αὐστριακῶν κατοχὴν (1748) διὰ κραταιᾶς τοῦ λαοῦ ἐξεγέρσεως νάποσείσῃ, ὥστε μέχρι τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως διετήρησε τὸ κράτος αὐτῆς ἐκτὸς τῆς παραχωρήσεως τῆς Κορσικῆς ἀκέραιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ PMZ'.

ENETOI

§ 1249. **Οἱ Τούρκοι καταλαμβάνουσι κτήσεις τῆς Βενετίας.** Ἡ Ἐνετία εἰρηνεύουσα ἐπὶ πολὺν χρόνον, αἴφνης ἀνεσείσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὸ 1645 προσέβαλον τὴν Κρήτην. Ὁ πόλεμος διεξήχθη διὰ μεγάλων θυσιῶν καὶ πολλῶν περιπετειῶν. Οἱ Ἐνετοὶ ἀπέδειξαν τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐμπειρίαν κατὰ θάλασσαν, δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως καὶ διὰ τῆς ἐπελθούσης Γαλλικῆς ἐπικουρίας νάντίσχωσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ὑπέροχον Τουρκικὴν δύναμιν· διὰ συνθήκης ἡ Κρήτη, ἐξαιρουμένων τριῶν λιμένων, παρεχωρήθη αὐτοῖς τῷ 1669. Ὁ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμος ἐξερράγη, ὡς εἴρηται, καὶ αὖθις κατὰ τὸ 1684· Αὐστρία, Πολωνία καὶ Ῥωσσία ἠνώθησαν μετὰ τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας, ἥτις ὑπὸ τὸν Μοροζίνην, Μολίνον καὶ Κορνάρου ἐπανελημμένας λαμπρὰς νίκας καὶ κατέλαβε τὴν τε Πελοπόννησον καὶ πολλὰς νήσους. Ἐν δὲ τῇ ἐπελ-

θούση τοῦ Καρλοβιτίου εἰρήνην (1698) διετήρησε τὴν Πελοπόννησον, τὴν νῆσον Ἀίγιον, τὴν Λευκάδα καὶ τινὰ φρούρια τῆς Δαλματίας. Κατὰ δὲ τὸν Ἰσπανικὸν περὶ διαδοχῆς θρόνου πόλεμον ἔμεινεν οὐδετέρα· μετὰ τοῦτον δὲ ἀνενέωσαν οἱ Τοῦρκοι τὸν πόλεμον, καθ' ὃν ὁ Σάξων κόμης Σχουλεμβούργος ὑπερήσπισεν ἡρωικώτατα τὴν Κέρκυραν. Ἐπὶ τῆς τοῦ Πασσαροβιτίου εἰρήνης τῷ 1718 ἡ Ἑνετία ἀπέβαλε πάλιν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔλαβε μόνον τὰ Κύθηρα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης μείνασα πάντοτε οὐδετέρα διετήρησε τὰ κεκτημένα, ἡ δὲ πρῶν ἔνδοξος πρὸς τὰ ἔξω ἐνέργειά της ἔπαυσε. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐλευθέρων λιμένων Τεργέστης καὶ Ἀγκῶνος τὸ ἐμπόριόν της ἤρξατο νὰ παρακμάζῃ, ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ καὶ αὐτὴ τὸν λιμένα της ἐλεύθερον.

Πληθυσμὸς Βενετίας, βιομηχανία, φόροι, χρέη, κατάπτωσις. Διαρκούσης δὲ τῆς εἰρήνης ἠῤῥήθη μὲν ὁ πληθυσμὸς της, προήχθη ἡ βιομηχανία, ἡ δημοσιὰ ὅμως πίστις ἐξέπεσε, τὸ δημόσιον χρέος καὶ οἱ φόροι ἐδιπλασιάσθησαν, στρατὸς καὶ στόλος διεφάρησαν. Ἡ ἀσθένεια δὲ τῆς Ἑνετίας ἐγένετο ἀρκούντως καταρατὴς ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν πειρατειῶν, ἃς αἰ τῆς Βαρβαρίας πειρατικαὶ πολιτεῖαι μετήρχοντο ἀδεῶς. Ἡ δὲ Γαλλικὴ μεταπολίτευσις ἐπῆνεγκε τὸ τέλος τῆς πρῶν βασιλίδος τοῦ Ἀδρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΗ'.

ΤΟΣΚΑΝΑ

§ 1250. **Μεδικοί, Κάρολος Γ'.** Ἐν τῇ Μέσῃ Ἱταλίᾳ ἡ Τοσκάνα διετέλει ὑπὸ τοὺς τελευταίους Μεδίκοις εἰς οἰκτρὰν κατάπτωσιν, ἣν προπαρασκευάσαν τὰ στρεβλά τῆς κυβερνήσεως τοῦ Φερδινάνδου Β' μέτρα. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κόσμος Γ' ὑπὸ μοναχῶν ἀνατραφεὶς κατανήλωσε τὰς προσόδους τῆς χώρας εἰς ἀνωφελῆ πολυτελῆ ἔργα καὶ ἀνίδρυσιν νέων μοναστηρίων. Αὕτη ἡ τοῦ μεγάλου δουκὸς οἰκογένεια παρίστησι τὴν λυπηρὰν τῆς κακοθείας καὶ ἀσωτείας εἰκόνα. Εἰς μάτην δὲ ἀπέβη ἡ προσπάθεια τῆς ἐξεγέρσεως ἐνὸς ἀξίου τοῦ οἴκου τῶν Μεδικῶν διαδόχου καὶ μάτην ἐπὶ τριάκοντα ἤδη ἔτη πρὶν ἢ ὁ οἶκος οὗτος ἐκλείψῃ ἐντελῶς ἐνησυχολοῦντο αἱ Εὐρωπαϊκαὶ αὐλαὶ εἰς εὐρεσιν νέας τινὸς δυναστείας. Τέλος αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις καὶ ἡ Γαλλία συνεφώνησεν νὰ περιέλθῃ αὕτη εἰς τὸν Ἰσπανὸν Ἰμφάντην Κάρολον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ εἰρήνην ὁ τῆς Λοθαριγγίας δούξ

Φραγκίσκος Στέφανος ἔλαθε τὴν χώραν καὶ ἐκληρονόμησε διὰ τινος ἰδιαιτέρας συνθήκης τὰ κτήματα καὶ χρέη τῶν Μεδίκων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ δούξ οὗτος οὐδέποτε ἠδρευσε ἐνταῦθα καὶ ἀφ' οὗτου ὡς σύζυγος τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἐγένετο αὐτοκράτωρ προσήλωσε ἀλλαχοῦ ἔλθην τὴν ἐνέργειάν του, ἡ *Τοσκάνα* δὲν ἐδυνήθη νὰ ὠφεληθῆ ἀμέσως ἐκ τῆς κυβερνήσεώς του, εὐηργετήθη δ' ἄλλως τὰ μέγιστα ἀναγνωρισθεῖσα δι' αὐτοκρατορικῆς κυρώσεως αὐτόνομος καὶ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας ἀνεξάρτητος.

§ 1251. **Πέτρος Λεοπόλδος, Φερδινάνδος Ίωσήφ**
 Ὅθεν ἀποθανόντος αὐτοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ δεῦτερος υἱὸς του *Πέτρος Λεοπόλδος*, ὅστις διὰ τῆς ἔμφρονος καὶ πατρικῆς διοικήσεώς του, τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας προήγαγεν εἰς νέαν ἀκμὴν τὴν *Τοσκάναν*. Ὁ θάνατος δὲ τοῦ ἀδελφοῦ του Ίωσήφ αὐτὸν μὲν ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αὐστρίας, ὁ δὲ δεῦτερος υἱὸς του *Φερδινάνδος Ίωσήφ* διεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος δουκῶτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΘ'.

ΠΑΠΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

§ 1252. **Ἰννοκέντιος ΙΑ', Κλήμης ΙΔ', Πίος Σ'.**
 Τὸ παπικὸν κράτος ἐνόησε ἐσωτερικῶς ἐκ τῶν ἀρχαίων πληγῶν του καὶ ὅλαι αἱ διατάξεις, ἃς πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ὁ *Ἰννοκέντιος ΙΑ'* (1679-89) ἐπεχείρησεν, ἀπέβησαν μάταιαι. Κατὰ πρῶτον δὲ ὁ *Βενέδικτος ΙΔ'* ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ (1740) σπουδαίας τινὰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν ἐσκόπει νὰποκαταστήσῃ τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν πρῶην λαμπρότητα τῆς *Ῥώμης*. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν του ἐθεόρει τὰ μάλιστα συντελὲς καὶ ἀναγκαῖον τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, τούτου ἕνεκα ἐζήτησε νὰποτρέψῃ τὰς προσβολὰς καὶ καταδιώξεις, ἃς αὐτὸ τοῦτο σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐν *Γαλλίᾳ, Πορτογαλίᾳ, Ἰσπανίᾳ, Νεαπόλει* καὶ *Πάρμῃ* ὑπέστη. Λύπην δὲ βαθυτάτην ἠσθάνθη, ὅτε οἱ προσφιλεῖς του Ἰησουῖται ἐστάλησαν πρὸς αὐτὸν ὡς ἐξόριστοι καὶ ἐκ τῆς λύπης του ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολὺ (1769). Αἱ ἐξωτερικαὶ αὐλαὶ προήγαγον ἐφεξῆς διὰ τῆς ἰσχύος των εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὸν καρδινάλιον *Λαυρέντιον Γαργανέλλην*, ὡς *Κλήμεντα ΙΔ'* ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἴδωσι δι' αὐτοῦ ὅλους κατηργημένον τὸ εἰρημένον τάγμα. Ἀληθῶς δ' ἐπῆλθεν ἡ διάλυσις του διὰ τοῦ διατάγματος (χρυσοβούλ-

λου) «Dominus ac redemptor noster». Ἄλλὰ μετ' αὐτῆς ὁ εὐπειθὴς Κλήμης ἐπέσυρεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ταχέως ἐπιληθοῦσαν θανατηφόρον πληγὴν τὴν ἐξ ἐκδικήσεως ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν παρασκευασθεῖσαν δηλητηρίασιν. Ὁ δὲ μετὰ τοῦτον πάπας Πῖος ς' († 1799), ἀφ' οὗ εἶδε περιορισμένην τὴν δυνάμιν του διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ εἰς τὸ Αὐστριακὸν κράτος εἰσαχθέντων νεωτερισμῶν, ἐμελλε νὰ πάθῃ ἀνήκουστα ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝ'.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.

§ 1253. **Λουδοβίκος ΙΔ', Σαβαυδία, Βουρβωνικὴ Δυναστεία.** Ἡ ἀξιολογωτέρα τῆς Ἰταλίας πολιτεία, τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, διετέλει μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἰσπανῶν. Ἐκτοτε δὲ ὑπέστη διαφόρους πολιτικὰς μεταβολάς· καὶ τὸ πρῶτον μὲν κατεσχέθη (1701) ὑπὸ τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου ὑπὲρ τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ Φιλίππου, ἀκολούθως δὲ περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τῆς Σαβαυδίας (1713) καὶ βραδύτερον εἰς τὴν τῆς Αὐστρίας (1717). Ἄλλὰ κατὰ τὸ 1733 ἡ Βουρβωνικὴ δυναστεία, προαχθεῖσα τῇ βοηθείᾳ τῆς Γαλλίας ἤτοι τῆς συγγενοῦς Γαλλικῆς βασιλείας εἰς τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον, ἀνέλαβε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος βασιλεῖον. Εἰς τὴν παραχώρησιν δὲ ταύτην συνήνεσε καὶ ὁ τῆς Αὐστρίας αὐτοκράτωρ Κάρολος ς' ἐν τῇ τῆς Βιέννης εἰρήνῃ (1735), ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως ἵνα μηδέποτε ἐνωθῶσι τὰ δύο στέμματα, δηλαδὴ τὸ Ἰσπανικὸν καὶ τὸ Σικελικόν, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας κράτος, ἀφοῦ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας διετέλεσεν ἐξηρητημένον ἀπὸ ἄλλων ἄλλοτε δυνάμεων, κατέστη αὐτόνομον. Πρῶτος δὲ βασιλεὺς αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς αὐτονομίας του ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ε' βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, ὅστις διὰ τοῦ ὑπουργοῦ του Ταβουκκίου εἰσήγαγεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας του μεταρρυθμίσεις ἀξιολόγους ἀφορώσας εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ κλήρου καὶ εἰς τὴν μετρίασιν τοῦ φεουδαλισμοῦ. Προσκληθέντα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου ς' εἰς τὸν Ἰσπανικὸν θρόνον διεδέξατο αὐτὸν ἐν τῷ τῆς Νεαπόλεως ὁ μόλις τὸ ἕνατον ἔτος ἄγων τριτότοκος υἱὸς του Φερδινάνδου Δ' (1759), ὅστις ἠλικιωθεὶς ἐγῆμε τὴν θυγατέρα τῆς αὐτοκρατορίσεως Μαρίας Θηρεσίας Καρολίναν. Διέ-

μεινε δὲ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διέπων ἄριστα τὰ τῆς πολιτείας μέχρι τοῦ 1772 ὁ εἰρημένος Τανούκκιος.

§ 1254. **Τανούκκιος, Σαμβούκης, "Ακτων, Καρολίνα.** Ἄλλ' ἔπειτα τὸν δόκιμον τοῦτον ἄνδρα, εἰς ὃν μεταξὺ ἄλλων ὀφείλεται καὶ ἡ κατάργησις τοῦ Ἰησουϊτικοῦ τάγματος, διεδέξαντο πάντῃ ἀνάξιοι ὑπουργοί: ὁ ἐπιπόλαιος αὐλικὸς Σαμβούκης καὶ ὁ πρότερον στρατιωτικὸς Ἄγγλος Ἀκτων, δι' ὧν ἅπανα ἡ ἐξουσία περιήλθεν εἰς χεῖρας τῆς φιλάρχου, ἐμπαθοῦς καὶ ἰδιοτρόπου βασιλείσσης Καρολίνης, ἣτις κυρίως προὔκαλεσε καὶ τὰ βραδύτερον ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ἐνσκήψαντα δεινά, ὡς ἀλλαχοῦ ῥηθήσεται.

Ἀποτελέσματα κυβερνήσεως Τανουκκίου, νίκη τοῦ πολιτισμοῦ.

"Ὅσα ὁ μωρὸς βασιλεὺς Φερδινάνδος Δ' ἀποβαλὼν πάντα χαλινὸν αἰδοῦς καὶ ἠθικῆς συνδιεφθέρετο μεταξὺ τῶν περιβοήτων Λαζαρόνων τῆς αὐτοῦ πρωτεύουσος ἐν μέθῃ καὶ κραιπάλῃ, ἐν ἀσωτεία καὶ παντοία βαναύσῃ ἀπολαύσει: ὅσα οὗτος ξένος πάσης γνώσεως καὶ ἐπιστήμης, πάσης μελέτης καὶ μαθήσεως, σκαιὸς καὶ ἀπαιδευτος ἐν ἐρωτικῇ μανίᾳ κατετρέφετο ἐν κωνηγεσίαις καὶ τῇ ἀλιεΐᾳ, τόσῳ ἡ πονηρὰ καὶ δοξομανὴς σύζυγος αὐτοῦ θυγάτηρ τῆς αὐτοκρατειρας Μαρίας Θηρεσίας Καρολίνα παντὶ σθένει ἐσπούδαζε νὰ ἐξαρτήσῃ πᾶσαν συλλήβδην τὴν διοικήσιν καὶ τὰ τῆς ἀλλῆς πρόσωπα καὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐκ τῆς ἑαυτῆς βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, ἐφ' ᾧ καὶ οὐδὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ διοικήσει ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς. Καὶ ἵνα ἡ δεινὴ γυνὴ αὐταρχικῶς δεσποζῆ προσέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν ἐν Γαλλίᾳ γεννηθέντα καὶ ἐν τῇ Καθολικῇ πίστει ἀνατραφέντα Ἄγγλον Ἰωάννην Φραγκίσκον Ἀκτων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν πανοῦργος, φιλάργυρος εἰς τὸ ἔπακρον, βίαιος, κακούργικὸς, ἀσυνείδητος: ὅλως δὲ ἀνίκανος εἰς τὸ διοικεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πνεύματα τῶν ὑπῆκόων ἐπὶ τοῦ ἀξίου Τανουκκίου ἀνέκυψαν ἐκ τῆς ταπεινότητος καὶ καταθλίψεως τῆς μοναστικῆς καὶ πολιτικῆς τυραννίας καὶ φρόνημα μᾶλλον φιλελεύθερον ἐνεφανίζετο, ὁ Ἀκτων συνεργούσης ἐκθύμως ὡς ἄλλης Ἦρας τῆς Καρολίνης κατεγίνετο νὰ καταπλήξῃ πάντα φρονηματίαν. Τούτου δ' ἕνεκα αἰερεταὶ καὶ οἱ πύργοι τῶν φρουρίων ἐπληροῦντο ἀνθρώπων ἀθῶων καὶ ἠθικῶν καταδεδικασμένων, ὧν οὐκ ὀλίγοι ἐκαρτομοῦντο διὰ τὸν ἀπλοῦστατον λόγον, ὅτι εὐτόλμως ἤλεγχον τὴν οἰκτρὰν τῆς πολιτείας κατάστασιν, τὴν μωρίαν τοῦ βασιλέως, τὰ κακούργηματα τῆς αὐτῆς, τὴν θηριωδίαν τοῦ Ἀκτωνος καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν τῆς Καρολίνης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐξήρχον τὰ τῆς σκληρᾶς διοικήσεως μέσα μετεχειρίζετο ἡ τυραννικὴ κυβέρνησις πρὸς κατάθλιψιν καὶ ἐκρόβησιν τοῦ τα-

λαιπώρου λαοῦ τὸν δεισιδαίμονα, ὑποκριτικὸν καὶ ἐν φιληθονίᾳ σεση-
 πότα κληρον, ὅστις καὶ ἐκ τοῦ ἀμβώνος τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκ τῆς
 ἑδρας τοῦ ἐξομολογητοῦ ἐξηκόντιζε τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀναθέματος
 κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν φιλελευθέρων καὶ μετὰ δραματικῆς παραστά-
 σεως ἐξωγράφιζε τὰ κολαστήρια τῆς μελλούσης κολάσεως εἰς τὰ ὄμ-
 ματα τῶν μὴ τυφλῶς ὑπεικόντων εἰς τοὺς ἐκ Θεοῦ πεμπομένους ἄρ-
 χοντας! Ἄλλ' οὔτε ταῦτα πάντα οὔτε τῆς ἀστυνομίας οἱ ὠτακου-
 σταὶ οὔτε τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν Ἰησοῦϊτῶν οἱ δολοφόνοι οὔτε ἄλλο
 τι σύστημα τυραννίας καὶ κακουργίας ἴσχυσαν νὰ κατασθῆσωσι τὴν
 δᾶδα τῆς ἀληθείας, ἐπιστήμης καὶ ἐλευθερίας, ἣν ὁ πολὺς Τανούκκιος
 ἀνῆψεν· οὐδ' ἠδυνήθησαν οἱ σκότιοι τῆς τυραννίας φραγμοὶ νάποσχοι-
 νίσωσιν, ὡς ῥηθήσεται, τοὺς ἐκ τῆς Γαλλίας κήρυκας τῆς ἰσότητος,
 ἀδελφότητος καὶ ἐλευθερίας, καίτοι κατ' ἀρχὰς ὁ κληρὸς καὶ οἱ με-
 γιστᾶνες ἔχοντες πᾶσαν ἀρωγὴν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἐφαί-
 νοντο ὑπερισχύοντες. Ὁ δεισιδαίμων ὄχλος προσέκειτο μᾶλλον τοῖς
 κληρικοῖς καὶ ὑπέικεν ἐκ φόβου τῇ τυραννίᾳ· ἀλλ' ἡ μεσαία τάξις καὶ
 μάλιστα οἱ λόγιοι ἄνδρες προθυμότερα ἀπεξεδέχοντο τὰ σωτήρια κη-
 ρύγματα τοῦ νέου πολιτισμοῦ καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρὸν ὑπέσκαπτον τὰ
 θεμέλια τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐν συνωμοσίαις κρύφα, εἶτα δὲ
 καὶ ἐν συνεδρίοις φανερώς παρεσκύασαν τὸν ὄλεθρον τῆς σκληρᾶς τυ-
 ραννίας καὶ διέλυσαν τῆς δεισιδαιμονίας τὸ σκότος. Ἡ ἐλευθερία καὶ
 ἡ ἀλήθεια ἐνίκησαν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΙΣΠΑΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΝΑ'.

ΑΚΜΗ ΒΡΑΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

§ 1255. **Ὁ Κάρολος Α'** καὶ ὡς αὐτοκράτωρ τῆς **Γερμανίας Κάρολος Ε' (1316-1356)**. Οὗτος γενόμενος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ κληρονόμος ἀμφοτέρων τῶν βασιλείων: **Ἀραγωνίας καὶ Καστιλίας**, ἐκυβέρνησε κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ καρδινάλιου **Σιμενέζου**, ὅστις ὅμως μετὰ τὴν ἐκείνου ἐκ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀφίξιν ἀπελύθη καὶ ἐκ τῆς λύπης τοῦ ἀπέθανεν.

Ἐπανάστασις, ἱερὰ συμμαχία, Παδύλλας καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία Παχεκό, γενικὴ ἀμνηστία. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ὅτε εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Γερμανίαν, ἵνα λάβῃ καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἐξερράγη ἐντὸς αὐτῆς τῆς **Ἰσπανίας ἐπανάστασις** καθ' ὑπερβολὴν σπουδαία διὰ τὴν ἀρχὴν, τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς. Ἡ κλίσις τοῦ νέου βασιλέως πρὸς τοὺς εὐνοουμένους τοῦ **Βέλγας** ἐξ ἀρχῆς ἤδη τῆς βασιλείας τοῦ ἠρέθισε τὴν **Ἰσπανικὴν ἀλαζονείαν** καὶ παρήγαγε ταραχάς, τὰς ὁποίας προκληθεῖσας κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν εὐγενῶν μόλις ἐδυνήθη νὰ καταστείλῃ ὁ εὐτολμος καὶ συνετὸς καρδινάλιος **Σιμενέζος**. Ἡ ἀφίξις δὲ τοῦ **Καρόλου** εἰς τὴν **Ἰσπανίαν** ἐδύνατο νὰ καθυσοχάσῃ ἐντελῶς τὰ πράγματα, ἐὰν μὴ οὗτος ἐπίκραναν ἐθελοκάκως καὶ ἀποτόμως τὰς καρδίας τοῦ λαοῦ καὶ δὲν προσέβαλε δεινῶς τὰ καθιερωμένα δικαιώματα καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου. Ὅθεν ἅμ' ἀνεχώρησεν, ὡς εἴρηται, εἰς τὴν Γερμανίαν, αἱ πόλεις τῆς **Καστιλίας** ἡγουμένου τοῦ ἐπιφανοῦς **Τολήτου** ἐξανέστησαν εἰς ὑποστήριξιν τῶν προσβληθέντων δικαιωμάτων των. Ὁ καρδινάλιος **Ἀδριανὸς ἐπίσκοπος Οὔτραχέκτου**, τὸν ὁποῖον ὁ **Κάρολος** πρῶν μαθητῆς αὐτοῦ διώρισεν ἐπίτροπόν του, ἀπεβλήθη ὑπὸ τῶν κοινοτήτων μὴ ἀνεχομένων τὴν καταπάτησιν τῶν ἐλευθεριῶν των. Συστήσασαι δὲ αὗται **ἱεράν τινα**

συμμαχίαν συμπαρέλαβον και την μητέρα του βασιλέως, ίνα εν όνόματι αύτης, ως νομίμου μονάρχου διεξάγωσι τὰ διοικητικά καθήκοντα και συγχρόνως επεμφαν εις τον βασιλέα άκριβή εκθεσιν των δικαίων παραπόνων των και των προς θεραπείαν άπαιτήσεων των. 'Ο Κάρολος όμως ήρνήθη νά δώση άκρόασιν εις τους άπεσταλμένους της συμμαχίας και ούτως ηύξησεν έτι μάλλον την κοινήν δυσaréστησιν. Τότε δέ ή συμμαχία γενομένη τολμηροτέρα συνέλαβε την ιδέαν της έλευθερώσεως των κοινοτήτων εκ της παλαιάς φεουδαϊκής καταπίεσεως των εύγενών. Τό δημοτικόν πνεύμα ήρξατο νά διαδίδηται άπροκαλύπτως. 'Αλλ' αυτό τουτο επήγαγε και όλην την άποτυχίαν του σκοπού· διότι οι άριστοκρατικοί εις όλας τας έπαρχίας φοβούμενοι την επικράτησιν εκείνου μάλλον ή την κατάχρησιν της βασιλικής εξουσίας συνθηροίσθησαν ήδη περι τον θρόνον, κατά του όποίου πρότερον εξανέστησαν, και περι τον άλλως μισούμενον επίτροπον 'Αδριανόν, ίνα τή ισχύϊ των όπλων ματαιώσωσι των άποστατών τας άπαιτήσεις. Οι ύπερ της συμμαχίας διακεκηρυγμένοι πολίται μεθ' όλης της εύτολμίας και του ένθουσιασμού των δυσκόλως εδύναντο αντίσχωσιν εις την προσβολήν των έμπειροπολέμων στρατευμάτων της εξουσίας και εις τὰ καλώς ώργανισμένα στίφη των εύγενών Ισπέων. Την πρώτην έπιτυχίαν των ύπό του ήρωος 'Ιωάννου Δε Παδίλλα οδηγουμένων στρατευμάτων του λαού διεδέξατο μετ' όλίγον ή εν Βιλλαλάρη άτυχής μάχη τή 25 'Απριλίου του 1522. 'Ο Παδίλλας αυτός συλληφθείς έφονεύθη ως άποστάτης. 'Αλλ' ούδέν ήττον ή επίσης ήρωϊκή σύζυγός του Μαρία Παχεκά προσήνεγκεν εις αυτόν μεν άξίαν θυσίαν, εις δέ την πατρίδα της μέγα παράδειγμα την ένδοξον άμυναν του Τολήτου. 'Η πόλις αύτη γεννήτειρα και πρώτη όπαδός του Παδίλλα ένθους ύπό την αρχηγίαν της ήρωίδος εκείνης άντέστη σχεδόν όλόκληρον έτος, καιτοι όλοι αι πόλεις ύπετάχθησαν, εις όλας τας δυνάμεις του επιτρόπου, και τέλος ύπέκυψεν εις την άπάτην μάλλον ή εις την ισχύν. 'Ο Κάρολος μετὰ την εκ Γερμανίας επάνοδόν του άπένειμε μεν γενικήν άμνηστειαν, ηύξησε δέ τὰ βασιρικά δικαιώματα προς βλάβην των ένθικων έλευθεριών.

Αύταρχία του βασιλέως. 'Από της εποχής ταύτης έθριαμβεύσεν ή άπόλυτος εξουσία· αι πολύτιμοι παλαιαι έλευθεριαί του ένθους κατηργήθησαν ή έλησμονήθησαν· οι άξιοσέβαστοι άλλοτε και ισχυρόταται βουλαι (κόρται) εξέπεσον της άξίας των ούδε συνεκαλούντο πλέον ειμή ίνα εγκρίνωσι μόνον εύπειθώς τους φόρους, και ή φωνή των δέν ίσχυε νά φέρη ουδεμίαν σωτήριον μεταρρύθμισιν. Οι άριστοκρατικοί προσηλώθησαν όλοσχερώς εις τον βασιλέα, και άφ' ότου μάλιστα ό πάπας

Ἄδριανὸς ἔδωκεν αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τοὺς ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους, ὁ ἀνώτερος κληρὸς δὲν εἶχε πλέον ἄλλην θέλησιν παρὰ τὴν τοῦ κυρίου του, τοῦ βασιλέως.

Μέγα κράτος τοῦ Καρόλου. Οὐ μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον δι' ἐξωτερικῶν προσκτήσεων ὁ Κάρολος ἐξήψωσε τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος. Ἀπὸ τῶν προγόνων του ἤδη ἐκληρονόμησεν ὅλην τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Κάτω Χώρας, τὰς Αὐστριακὰς πλὴν τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδῶ καὶ Νεάπολιν, τὰς νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσας νήσους τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν, τὰς ἐν τῇ βορείᾳ τῆς Ἀφρικῆς παραλία ἀποικίας καὶ τὰς Καναρίους νήσους. Πρὸς δὲ γενόμενος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐκτήσατο τὸ δουκάτον Μεδιόλανου, ἠύξησε τὴν Βουργουνδικὴν κληρονομίαν διὰ τῶν ἐπαρχιῶν: Οὐτραιέκτου, Ὁβερσσέλης καὶ Γροινίγγης καὶ ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον κατοχὴν του τὰς μεγίστας καὶ πλουσιωτάτας χώρας: Μεξικόν, Περούαν μετὰ τοῦ Κούτου, Χιλὴν καὶ νέαν Γρανάδαν. Ἀπάσας δὲ ταύτας τὰς χώρας ἐξαιρέσει τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Αὐστριακοῦ κράτους μετεβίβασεν εἰς τὸν μόνον υἱόν του Φίλιππον.

§ 1256. **Φίλιππος Β' (1556-1598).** Οὗτος σύζυγος τῆς Μαρίας βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας διὰ τοῦ σκυθρωποῦ, δυσεντεύκτου καὶ ἀλαζόνος τρόπου του δὲν ἐδυνήθη ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐλύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων του καὶ διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς πρὸς τὴν Ἰσπανίαν κλίσεώς του οὐδέποτε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων ὑποκειμένων χωρῶν ἐκτήσατο.

Πόλεμος πρὸς τὴν Γαλλίαν, εἰρήνη. Τὸν μετὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον, ὃν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς του ἐξηκολούθησε διὰ βοήθειας τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπεπεράτωσεν αὐτὸν μετὰ τὴν διττὴν νίκην τοῦ κόμιστος Λαμοράλου Ἐγμόνδου παρὰ τὸν ἅγιον Κιεντῖνον καὶ τὴν Γραινελίγγην διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καμερακίου (1559), καθ' ἣν ἐπὶ ἀποδόσει τῶν ἐν τῇ Πικαρδίᾳ κατακτήσεων του ἔλαβε πάμπολλα μεθόρια φρούρια ἐπὶ τε τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἰσπανία, τῆς ὁποίας μητρόπολις ἀπὸ τοῦδε ἐγένετο ἡ Μαδρίτη, προήχθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς πολιτικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου της, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁμοῦ ταχέως πάλιν ἐξέπεσεν.

Διωγμὸς Μαύρων, ἐμφύλιος πόλεμος, κακουργήματα, θάνατος Δὸν Καρόλου. Ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἤδη ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ ἀρξαμένης, ὑπὸ δὲ τοῦ Κορόλου Ε' ἐπαναληφθεῖσας καταδιώ-

ξεως τῶν Μαύρων, οἵτινες ὄφειλον οὐ μόνον τὸ θρήσκευμά των νάρνηθῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν, τὸν ἱματισμόν, τὴν γλῶσσαν κτλ. νὰ ἐγκαταλίπωσι, παρήγαγε διετὴ ἐμφύλιον πόλεμον, καθ' ὃν ὠμότητες παντὸς εἶδους ἐπράχθησαν ἐκατέρωθεν.

Τοῦ Φιλίππου ὁ υἱὸς Δὸν Κάρολος σωματικῶς τε καὶ πνευματικῶς ἀσθενὴς καὶ πολλάκις μέχρι παραφροσύνης ἐμπαθὴς νεανίας ἐφυλακίσθη οὐχὶ ὡς ψευδῶς ἢ παράδοσις φέροι ἔνεκα ἐρωτικῶν πρὸς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ Ἐλισάβετ σχέσεών του, ἀλλ' ἔνεκα ὑπονοίας ἐγκληματικῶν κατὰ τοῦ πατρὸς του σκοπῶν καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ πιθανῶς θάνατον φυσικόν (1568).

Ἀνωφελὴς ἡ παρά τὴν Ναύπακτον ναυμαχία. Ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Τούρκων, οἵτινες ὑπέθαλπον τὴν ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἀφρικὴν πειρατικῶν πολιτειῶν ἐξασκουμένην λεηλασίαν ἐπὶ τῶν τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας παραλιῶν καὶ ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν εἶχον ἀποσπᾶσθαι τὴν Κύπρον, κατεστράφη διὰ τῆς περὶ τὴν Ναύπακτον περιφανοῦς νίκης τῷ 1571, τὴν ὁποίαν ὁ τοῦ Φιλίππου νόθος ἀδελφὸς Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς ἐνίκησε συμπράττοντος καὶ τοῦ Ἐνετικοῦ καὶ παπικοῦ στόλου. Ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα ἔμεινε πάντῃ ἀτελεσφόρητον ὡς ἐκ τῆς ζηλοτυπίας τοῦ Φιλίππου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ ἀπόστασις ἤτοι ἐπανάστασις τῶν ἐπτὰ ἠνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν (1579) προκαλέσασα πόλεμον δεινὸν καὶ μακρὸν ἀπέβη πρὸς μεγίστην βλάβην τῆς Ἰσπανίας. Ἐκλιπούσης τῆς Βουργουνδικῆς δυναστείας ἐν τῇ Πορτογαλίᾳ μετὰ τὴν βραχεῖαν τοῦ καρδινάλιου Ἐρρίκου βασιλείαν (1580) ὁ Φίλιππος Β' ἔχων ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς διαδοχῆς ὡς μητρὸθεν ἔγγονος Ἐμμανουὴλ τοῦ μεγάλου κατέλαβε τὴν χώραν ταύτην διὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀλβας. — Μετ' οὐ πολὺ δὲ (1588) θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὴν βασιλίδα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ ὡς ὑποστηρίζουσαν τὰς ἀποστάσας ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας Κάτω Χώρας καὶ σῦνυμα τολμήσασαν νὰ προσβάλλῃ τὰς ἐν τῇ Ἀμερικῇ Ἰσπανικὰς ἀποικίας ἐξώπλισεν ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἤθελεν ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς κατὰ τὴν Ἀγγλίαν Καθολικοὺς στόλον, οἷον ὁ κόσμος δὲν εἶχεν ἰδῆ ἕως τότε, τὸν οὕτω λεγόμενον ἀήττητον, τοῦ ὁποίου ὅμως μέρος μὲν οἱ Ἀγγλοὶ διὰ τῶν εὐκινήτων αὐτῶν πλοίων κατέστρεψαν, μέρος δὲ ὁ κλύδων εἰς τὰς περὶ τὴν Σκωτίαν σκοπέλους συνέθραυσε καὶ μικρὰ τινα μόνον λείψανα ὑπέστρεψαν διεσκορπισμένα καὶ μετ' αὐτῶν ὁ δυστυχὴς ναύαρχος δούξ Μεδίνης Σιδονίας, τὸν ὁποῖον τρέμοντα ὁ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην σφρονῶν βασιλεὺς καθησάχασεν εἰπών: « Θάρρει, δούξ, σὲ ἔστειλα ἐναντίον ἀνθρώπων, ὄχι ἐναντίον τρικυμιῶν καὶ σκοπέλων ». Ἡ ἀτυχὴς δ' ἐκβασίς τοῦ ἐγχειρήματος

αυτοῦ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἐκτὸς τῆς ἀπολείας τῆς μεγάλης δαπάνης ἐξήκοντα περίπου ἑκατομμυρίων ταλλήρων καὶ ἦν ἔκτοτε ἔπαθε μεγάλην βλάβην καὶ μείωσιν ἡ Ἰσπανικὴ ἐμπορία, διότι ὁ Φίλιππος δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἐκδικησιν πνέοντας Ἀγγλοὺς ἀπὸ τοῦ νάρπαζωσι τὰ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καταγόμενα ἢ ἐκεῖθεν ἀναγόμενα πλοῖά του καὶ νὰ λεηλατῶσι τὰς καλλίστας Ἰσπανικὰς ἀποικίας. Δεκαεξ ὀκτὼ ἔτη διήρκεσαν αἱ ἐχθροπραξίαι αὗται ἕως οὗ ἡ ἐπὶ Φιλίππου Γ' εἰρήνη τῷ 1604 διέλυσε τὰς διαφοράς.

Ἐλεεινότης καὶ θάνατος Φιλίππου Β'. Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ οὐδὲν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του ἐγένετο, μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν προσπάθειαν τοῦ νὰ ὑψωθῇ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως εἶδε τελευταῖον ἑαυτὸν καταφρονούμενον ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, μισούμενον παρὰ τῶν ὑπηκόων του καὶ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τῶν ἀπείρων θησαυρῶν τοῦ νέου κόσμου εἰς τοιαύτην ἐνδειαν ὥστε ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ ἠναγκάζετο νὰ συλλέγῃ ἔρανον ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον διὰ τῶν ἱερέων. Ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ὑπὸ νόσου ὀδυνῆρας ἐπίσης καὶ βδελυρᾶς. Δῆλα δὲ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔπασχε σφοδρὰν ἀρθρίτιδα. Τελευταῖον ὁμως ἐξήνθησαν εἰς ὅλον του τὸ σῶμα οἰδήματα πονηρά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγεννῶντο πλήθη φθειρῶν, τὰς ὁποίας οὐδὲν ἰατρικὸν μέσον ἐδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ καταστάσει δὲν ἀπέβαλε τὴν ἡρωικὴν σταθερότητά του ὑποφέρων τοὺς πόνους μετ' ἀταράχου ἀπομονῆς.

§ 1257. **Φίλιππος Γ' (1598-1621).** Ὁ υἱὸς τοῦ προηγουμένου ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ τελευταίας συζύγου του *Αυγης τῆς Αὐστριακῆς* ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον εἰκοσαετῆς καὶ ἐπολιτεύθη οὕτως, ὥστε οἱ Ἰσπανοὶ ἐμνησθήσαν καὶ ἐπόθησαν καὶ αὐτὴν τοῦ πατρὸς του τὴν κυβέρνησιν. Πτωχὸς τὸ πνεῦμα καὶ προσποιοῦμενος εὐσέθειαν ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους εἰς τοὺς εὐνοουμένους του, οἵτινες ἐλήστευσαν καὶ ἐξησθέτισαν αὐτό. Τὸν πρωθυπουργὸν δούκα τῆς *Λέρμας* ὑπεσκέλισε καὶ διεδέξατο αὐτὸν ὁ χεῖρων αὐτοῦ υἱὸς δούξ τῆς Οὐσέδας.

Ἐκδιώξεις Μαύρων. Κατὰ τὴν μετὰ τῶν Κάτω Χωρῶν συνομολογηθεῖσαν δωδεκαετῆ ἀνακωχὴν (1609) ἕκαστον τῶν διαμαχομένων μερῶν διετήρησεν ὅ,τι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης κατεῖχεν. Ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον διαταχθεῖσα ἀπέλασις 800,000 Μαύρων, οἵτινες ἐξωτερικῶς ἐφαίνοντο πρεσβεύοντες τὸ Χριστιανικὸν δόγμα, ὑπῆρξε ζημία ἀνεπανόρθωτος, διότι ὅλοι οὗτοι ἦσαν γεωργοὶ φιλοπονῶτατοι, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν των χωρία ὀλόκληρα τῆς Ἰσπανίας ἔμειναν ἔρημα. Ἡ ἐξόψωσις τῆς ἀξίας τῶν χαλκονομισμάτων εἰς οὐδὲν ἄλλο

συνέτεινεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ χειροτερεύσῃ τὴν ἀθλίαν οἰκονομικὴν τοῦ κράτους κατάστασιν, ἢ δὲ ἀσύνητος σπατάλη τῆς αὐτῆς διετέλει εἰς προφανῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γενικὴν ἀθλιότητα.—Τῆς Ἰσπανίας ἡ κατάστασις ἀπέκλινε πολὺ μᾶλλον πρὸς τὸ χεῖρον ὅτε τὸν Φίλιππον Γ' διεδέξατο ὁ 16ετής υἱὸς τοῦ Φίλιππου.

§ 1258. **Φίλιππος Δ' (1621-1665)**. Οὗτος ἐπραττεν ὅ,τι ἤθελεν ὁ εὐφυῆς μὲν, ἀλλὰ τραχὺς καὶ φιλόδοξος ὑπουργὸς τοῦ κόμης Ὀλιβαρέζου.

Διαφορὰ νόμων, ἐπανάστασις Καταλωνίων, ἀπόστασις Πορτογάλων. Οὗτος ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀσθενείας τοῦ κράτους εἰς τὴν πολυδάπανον τούτου διοίκησιν καὶ εἰς τὴν ἀσυλλόγιστον διασπάθησιν τῆς αὐτῆς ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαφορὰν τῶν διατάξεων, θεσμοθεσιῶν καὶ προνομίων τῶν καθ' ἐκάστας ἐπαρχιῶν καὶ χωρῶν. Ἐκ τούτου καὶ ἡ ἀστοχὸς ἀπόπειρά του τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ ὅλα τοῦ βασιλείου τὰ μέρη εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους καὶ εἰς τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις ἀπολύτως προεκάλεσαν ἔνθεν μὲν ἐπανάστασιν τῶν Καταλωνίων, οἵτινες μόλις μετὰ δωδεκαετῆ σκληρὰν ἀγωγὴν ὑπετάγησαν πάλιν εἰς τὴν Ἰσπανικὴν ἐξουσίαν, ἔνθεν δὲ τὴν ἀπόστασιν τῆς Πορτογαλίας, ὡς ῥηθήσεται.

Λουδοβίκος δὲ Χαρῶ, Ἀνιέλλος ἢ Μασανιέλλος, ἐπανάστασις Κάτω χωρῶν. Μετὰ τοιαύτας δ' ἀτυχίας καὶ συμφορὰς ὁ Ὀλιβαρέζος ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας· ἀλλ' ἡ τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου δὲ Χαρῶ διοικήσις δὲν ἦτο πολὺ διάφορος καὶ βελτίων. Τὴν τραχυτάτην καταπίεσιν ὑπέστησαν αἱ Κάτω Χῶραι διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἰσπανῶν εἰς ὅλας τὰς δημοσίας ἀρχὰς καὶ διὰ τῶν ἐπανειλημμένων χρηματικῶν εἰσπράξεων. Ἡ ἐπιβολὴ νέου φόρου προεκάλεσε τὴν ἐν Νεαπόλει ἐπανάστασιν (1647), ἡγουμένου αὐτῆς τοῦ ἀλιεῶς Θωμᾶ Ἀνιέλλου ἢ τοῦ συνήθως λεγομένου Μασανιέλλου, ὅστις ἠνάγκασε τὸν Ἰσπανὸν διοικητὴν νὰ συναινέσῃ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, ἔπειτα ὅμως ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ ἐπανάστασις ἤρξατο ἐκ νέου, ἕως οὗ στόλος Ἰσπανικὸς ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν λιμένα ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐκ τῶν προτέρων παραχωρήσεων ὀλίγα μόνον ἐξετελέσθησαν. Ὁ πρὸς τὰς Κάτω Χώρας πόλεμος, ὅστις μετὰ τὴν λήξιν τῆς δωδεκαετοῦς ἀνακωχῆς ἐξερράγη πάλιν, ἔλαβε πέρας, ὡς λεχθήσεται, διὰ τῆς ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας γενομένης ἐν τῇ Βεστφαλικῇ εἰρήνῃ (1648) ἀναγνωρίσεως τῆς νέας πολιτείας πάντῃ αὐτονόμου. Ἡ ὑποστήριξις τῆς Αὐστρίας ἐν τῷ τριακονταετῇ πολέμῳ περιέπλεξε τὴν Ἰσπανίαν εἰς μακρὸν μετὰ τῆς

Γαλλίας πόλεμον, ὅστις ἀπεπερατώθη μόλις διὰ τῆς Πυρηνάιας, ὡς εἶρηται, εἰρήνης τῷ 1659.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΒ'.

Ο ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΣ

(1701 - 1719).

§ 1259. **Αἴτιον τοῦ πολέμου αἰ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ τοῦ Ἰωσήφ Φερδινάνδου ἀξιώσεις.** Τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅστις ἐπὶ δεκατρία ἔτη διέσεισεν ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν δὲ Γαλλίαν κατετίβασεν ἀπὸ τοῦ ὕψους, ὅπου μεγάλοι ὑπουργοὶ καὶ ἀπαράμιλλοι στρατηγοὶ τὴν εἶχον ἀναβιάσθη, προσέκαλεσαν αἱ ἐπὶ τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας, προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Β' ἄνευ ἄρρενος ἀπογόνου, ἀξιώσεις **πρώτον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'** ὡς συζύγου τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς Μαρίας Θηρεσίας τοῦ κληρονομητέου ὑπὲρ τοῦ δευτέρου ἐγγόνου τοῦ Φιλίππου δουκὸς τῆς Ἀνδεγαυίας· **δευτέρον δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α'** ὡς συζύγου τῆς νεωτέρας ἐκείνου ἀδελφῆς Μαργαρίτας Θηρεσίας ὑπὲρ τοῦ νεωτέρου ἐκ τρίτου γάμου υἱοῦ τοῦ Καρόλου καὶ τρίτου τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Ἰωσήφ Φερδινάνδου ὡς υἱοῦ τῆς Μαρίας Ἀντωνίας μόνης θυγατρὸς τῆς Μαργαρίτας καὶ ὡς ἐκ τούτου ὡς ἀμέσου ἀπογόνου ταύτης. Ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος — στηριζόμενος εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας παραιτήσεις τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ὅτε ἐνωμπεύθη τὸν Λουδοβίκον ΙΔ', καὶ τῆς Μαρίας Ἀντωνίας, ὅτε συνεζεύχθη μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ Ἐμμανουήλ, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν κοινὴν καταγωγὴν τῶν δύο οἰκῶν τοῦ Ἀψβουργικοῦ καὶ Ἰσπανικοῦ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν Καρόλου Ε' καὶ Φερδινάνδου Α' — ἐφαίνετο ἔχων δικαίωμα ἰσχυρότερον ἐπὶ τῆς προκειμένης διαδοχῆς.

§ 1260. **Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Αὐστρία, πρότασις διανομῆς τῆς Ἰσπανίας.** Ἄλλ' αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις Ὀλλανδία καὶ Ἀγγλία δὲν ἤθελον οὐδαμῶς χάριν τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας τῆς Εὐρώπης νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰσπανίας μετὰ τῆς Αὐστρίας· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ Αὐστρία δὲν συγκατετίθετο νὰ περιέλθῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας εἰς Βουρβῶνα. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', συναινοῦντος καὶ τοῦ Γουλιέλμου Γ' βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, προέτεινε τὴν διανομὴν τῆς Ἰσπανικῆς μο-

ναρχίας, καθ' ἣν ὁ μὲν ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἐμελλε νὰ λάβῃ τὴν Ἰσπανίαν, τὸ Βέλγιον καὶ τὰς ἀποικίας, ἡ δὲ Γαλλία τὰς δύο Σικελίας καὶ ἡ Αὐστρία τὸ Μεδιόλανον. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Β' μαθὼν μετ' ἀγανακτήσεως τὴν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ γενομένην ταύτην διανομὴν τοῦ κράτους του, συνέταξε παραχρῆμα διαθήκην, δι' ἧς ὠρίζεν ὡς μόνον αὐτοῦ διάδοχον τὸν Βαυαρὸν πρίγκηπα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν μικρὸν μετὰ τὴν εἰρημένην πράξιν ἀπέθανεν (1699) ἤρξαντο ἐκ νέου διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τοῦ Λουδοβίκου καὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἀποβλέπουσαι πάντοτε εἰς τὴν διανομὴν τῆς μοναρχίας. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἔμεινεν ἄκαμπτος εἰς πᾶν τοιοῦτον μέτρον, καί, ἂν ἡ Αὐστριακὴ αὐτῇ εἰδεικνύετο δραστηριωτέρα, εὐκλόως ἤθελε πείσῃ τὸν βασιλέα ἵν' ἀναδείξῃ μόνον κληρονόμον τὸν ἀρχιδούκα Κάρολον.

Μαρκίον Ἀρκούρτιος, καρδινάλιος Πορτοκαρρέρος, Ἰννοκέντιος IB', Φίλιππος ὁ Ἀνδεγαυικός. Ὁ αὐτοκρατορικὸς ὅμως ἐν Μαδρίτῃ πρέσβυς κόμης Ἀρράχιος δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα νάντιπαρταχθῆ εἰς τὰ τεχνάσματα τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ μαρκίωνος Ἀρκουρτίου, ὅστις διὰ τῆς ἐλευθεριότητος, τοῦ ἀρεστοῦ καὶ θωπευτικοῦ τρόπου του κατεγοήτευσεν τοὺς Ἰσπανοὺς. Ὁσήμεραι νυξάνετο ἡ μερὶς τοῦ ἀγγίλου Γάλλου καὶ ἐπὶ τέλους προσετέθη εἰς ταύτην καὶ ὁ ἰσχυρότερος τοῦ βασιλέως σύμβουλος ὁ καρδινάλιος Πορτοκαρρέρος ἀρχιεπίσκοπος Τολήτου. Προσέτι προτροπαὶ τοῦ ὠσαύτως ὑπὸ τῆς Γαλλίας κερδηθέντος πάπα Ἰννοκεντίου Β' συνέτεινον εἰς τὸ νὰ καταπέσῃ τὸν ἀναποφάσιτον Κάρολον. Ὄθεν, ὅτε οὗτος τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ 1700 ἀπέθανεν κατὰ τὸ 39 ἔτος τῆς ἡλικίας του, εὐρέθη ἐν τῇ διαθήκῃ του κεκρηυγμένως καθολικὸς τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας διάδοχος ὁ δοῦξ τῆς Ἀνδεγαυίας Φίλιππος.

§ 1261. **Ἀρχὴ τοῦ πολέμου, συμμαχία.** Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καίπερ προβλέπων ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς προσφερομένης κληρονομίας ἤθελε περιπλέξῃ αὐτὸν εἰς δεινὸν πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις ἀγῶνα, οὐδὲν ἤττον φοβούμενος τὴν προαγωγὴν τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου ἀπεράσισε νάναγνωρίσῃ τὸν ἐγγονὸν του βασιλέα τῆς Ἰσπανίας ὡς Φίλιππον Ε' καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1701 ἔπεμψεν αὐτὸν ἐν ἀκολουθίᾳ Γαλλικοῦ στρατοῦ πέραν τῶν Πυρηναίων. Ἐντεῦθεν δ' ἔλαβε τὴν ἀρχὴν του ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος μακρὸς περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἀμφότεραι ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τοῦ Γουλιέλμου Γ' θέλουσαι νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν Γαλλίαν διὰ τὴν παραβίασιν τῆς προηγηθείσης περὶ διανομῆς συνθήκης ἢ μάλλον νὰ ματαιώσωσι τὴν αὐξήσιν αὐτῆς συνῆ-

ψαν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν οὕτω λεγομένην μεγάλην συμμαχίαν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ περιποιήσωσι μὲν εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον τὰς Ἰσπανικὰς ἐν τῷ Βελγίῳ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κτήσεις, νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι δὲ μηδέποτε τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλλίας εἰς ἓν ὅλον κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου πρῶτοι τῶν ἄλλων Γερμανῶν ἡγεμόνων προσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ ἐκλέκτορες τῆς Βαυαρίας καὶ Κολωνίας ἠνώθησαν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτῶν Φιλίππου ἤτοι μετὰ Λουδοβίκου ΙΔ'.

§ 1262. **Γουλιέλμος τῆς Ἀγγλίας, Φρειδερίκος Γ' τῆς Πρωσσίας, Ἀννοβερων, ἄλλοι Γερμανοὶ ἡγεμόνες.** Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμος κατ' ἀρχάς, μὴ θελόντων τῶν τορῶν νὰ χορηγήσῃσι χρηματικὴν βοήθειαν, ἀνεγνώρισε τὸν Φίλιππον· ἀφοῦ δ' ὅμως ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐδείχθη τοσοῦτον ἄφρων, ὥστε νὰ ὑποσχεθῇ τὴν ὑποστήριξίν του εἰς τὸν περιλειπόμενον θηρευτὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ στέμματος Στουαρτίδην Ἰάκωβον Γ', ἐρεθισθεῖσα ἐκ τούτου ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἀγγλῶν ὑπερηφάνεια ἔθετο αὐτὸν εἰς κατὰστασιν τοῦ νὰ κατορθώσῃ τὴν εἰρημένην μεγάλην συμμαχίαν. Ὁ πρῶτον ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ δούξ τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γ' ἠνώθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὸν ὅποιον ἔλαβε παρ' αὐτοῦ βασιλικὸν τίτλον (1701) καὶ διὰ τὴν βοήθειαν τοῦ νὰ ναναγνωρισθῇ ὡς βασιλεὺς καὶ ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων. Τὸ Ἀννοβερων, ὑπὲρ οὗ ἐπλάσθη κατὰ τὸ 1692 ἡ ἐνάτη ἐκλεκτορία, ἠσθάνετο ἑαυτὸ ὑπόχρεων εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὡς προστατεύοντα αὐτὸ κατὰ τῆς ζηλοτυπίας τῶν ἄλλων δυνάμεων.

Μαξιμιλιανὸς Ἐμμανουήλ, Ἰωσήφ Κλήμης, Ἄννα, πολεμικὴ δύναμις. Προϊόντος δὲ τοῦ πολέμου προσετέθησαν καὶ οἱ λοιποὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐκτὸς δύο μόνον τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας **Μαξιμιλιανοῦ Ἐμμανουήλ** περιφήμου διὰ τὰς κατὰ τῶν Τούρκων νίκας του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Κολωνίας **Ἰωσήφ Κλήμεντος**, οἵτινες ἐξ ἀρχῆς συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'· διότι ἐκεῖνον μὲν, ὅστις ἦτο ἐν ταυτῷ καὶ διοικητὴς τοῦ Βελγίου, προσωκείσθη ὁ Λουδοβίκος διὰ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ νὰ τῷ περιποιήσῃ τὴν κληρονομικὴν κυριότητα τῆς χώρας ταύτης, τὸν δὲ **Ἰωσήφ Κλήμεντα** προσεῖλκυσε εἰς ἑαυτὸν ὡσαύτως διὰ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ καύξισήν τὰ κτήματά του παρὰ τὸν Ῥήνον. Εἰκαί ὁ ἐπιβλὸν ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ βασιλέως Γουλιέλμου τῇ 19 Μαρτίου τοῦ 1702 ἐφάνη εἰς τὸν Λουδοβίκον ὡς συμβεβηκὸς τι λίαν ἐπίκαιρον, δὲν μετέβαλεν ὅμως οὐδαμῶς τὰς ἀποφάσεις τῶν συμμάχων· διότι ἡ γυναικα-

δέλφη καὶ διάδοχος ἐκείνου Ἄννα διετέλει ὅλως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δουκὸς Μαλβορούγου, οὗτινος ἡ σύζυγος ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας αὐτῆς καὶ ὅστις ὡς κύριος ποδηγέτης τοῦ ἐξακολουθοῦντος νὰ ὑπάρχη Οὐίγικου ὑπουργείου εἶχεν ἤδη διορισθῆ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ἀρχηγὸς τῆς ἐξ Ἄγγλων, Ὁλλανδῶν καὶ Γερμανῶν συγκειμένης καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις συναθροισθείσης πολεμικῆς δυνάμεως.

§ 1263. **'Ο περί διαδοχῆς πόλεμος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ (1701-1704), Εὐγενίου Σαβαυδικοῦ νῆκαι.** Ὁ ἀγὼν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἤρξατο διὰ τοῦ ὡς νικητοῦ τῶν Τούρκων γνωστοῦ τῆς Αὐστρίας στρατηγοῦ Εὐγενίου τοῦ Σαβαυδικοῦ, ὅστις μετὰ τολμηρὰν τῶν Ἄλπεων διάβασιν προσέβαλε καὶ ἐνίκησε τὸν Γάλλον στρατάρχην Κατινᾶτον περὶ Κάρπιον καὶ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τούτου τὸν ἕτερον στρατάρχην Βιλλεροᾶν τὸν εὐνοούμενον ὑπὸ τῆς περιβοήτου Μεντενῶν περὶ Κλάριον καὶ διὰ τῆς διπλῆς ταύτης νίκης ἠνάγκασε τοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμόνας νὰ κλίνωσι μᾶλλον πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν μερίδα.

Βιλλεροᾶς αἰχμάλωτος δοῦξ Βανδώμης, Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Βίλλαρως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Εὐγένιος διὰ τιγος ἐπιτηδεῖου μηχανήματος συνέλαβεν ἐν μέσῳ τῆς Κρεμώνης τὸν Βιλλεροᾶν καὶ αἰχμάλωτον διὰ Τυρόλου ἀπέστειλεν εἰς Βιένναν, ὃ δ' ἐμπειρότερος τούτου διάδοχος ὁ δοῦξ τῆς Βανδώμης, δὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τι πλεον ἐκείνου ἤλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν αὐτὸς ὁ νέος βασιλεὺς Φίλιππος Ε', ἵνα ἐξάψῃ τὸν ζῆλον τοῦ Γαλλικοῦ κόμματος. Καὶ ἐπέτυχε μὲν ὀπισωδήποτε τοῦ σκοποῦ του ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἐν Νεαπόλει· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνοήτου ἀλαζονείας, μὲθ' ἧς προσηνήχθη πρὸς τὸν πενθερόν του τὸν δοῦκα τῆς Σαβαυδίας Βίκτωρα Ἀμαδεά, ἀπηλατρίωσεν αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς ἑαυτόν, ὥστε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1702) ὁ ἡγεμὼν οὗτος προσετέθη εἰς τὴν μερίδα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς Οὐαλδαίους, οὓς πρότερον χαριζόμενος εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχε καταδιώξῃ· ἡ δὲ κίνησις τούτων μεταδοθεῖσα καὶ εἰς τοὺς Οὐγενόττας ἐν τῷ Κεμμένῳ (Cevennes) προεκάλεσεν αὐτόθι τὸν ἐμφύλιον ἐκείνων τῶν Καμισαρδιῶν πόλεμον, ὡς εἴρηται, ὅστις διαρκέσας ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη ἐξηράνισε πολλοὺς τῶν ἀρίστων στρατῶν τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἤθιλεν ἐπενέγκῃ μεγαλείτερα δεινὰ ἢ ἐν μὴ τελευταίῳ ὁ στρατάρχης Βίλλαρως διὰ φρονίμου πραότητος καθησύχαζε τοὺς ἐπαναστάτας.

Μαλβορούγος, Βούφφλερος, Κατινᾶτος, Λουδοβίκος τῆς Βάδης, Μελᾶκος. Ἐν τούτῳ ὁ Μαλβορούγος κατεῖχεν ἀκωλύτως μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ στρατοῦ του ἅπασαν τὴν Βελγικὴν, καθότι ὁ ἀντιπαρατεταγμένος αὐτῷ Βούφφλερος ἀπέφυγε πᾶσαν μάχην. Καὶ κατὰ τὸν

μέσον δὲ Ῥήνον ὁ Κατινάτος δὲν ἐδύνατο νάντισταθῆ εἰς τὸν μαρκίωνα τῆς Βάδης Λουδοβίκου, ὅστις ἤγειτο τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ μέρος τοῦ Αὐστριακοῦ, διὸ καὶ ἠναγκάσθη νάποχωρήσῃ μέχρις Ἀργεντοράτου καὶ νά παραδώσῃ διὰ συνθήκης εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ ὑπὸ τοῦ Μελάκου ὑπερασπιζόμενον ὄχυρον Λάνδαου. Ἐξοργισθεὶς δὲ διὰ τὰ ἀτυχήματα ταῦτα ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔδωκεν εἰς τὸν τελευταῖον ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Τυρεννίου στρατηγὸν Βίλλερον τὴν διαταγὴν τοῦ νά εισβάλῃ πέραν τοῦ Ῥήνου εἰς Σουβίαν καὶ ἐκείθεν ἐνούμενος μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ Ἐμμανουήλ, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀποβάλῃ τὸ προσωπεῖον τῆς οὐδετερότητος κυριεύσας αἰφνης τὴν αὐτοκρατορικὴν πόλιν Οὐλμην, νά μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Γερμανίας καὶ εἰ δυνατόν νά εισδύσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς Αὐστρίας.

Βίλλαρος, Ταλλάρδος, Ρεγόκουσ, Μαρτίνος Στερζίγγιος. Δις ὁ Βίλλαρος προβιβάσθεις νῦν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου ἐπειράθη ματαίως νά ἐκπληρώσῃ τὴν βασιλικὴν διαταγὴν· τελευταῖον δέ, ἀφοῦ ὁ στρατηγὸς Ταλλάρδος ἐκυρίευσεν τὴν Τριουρίαν καὶ ὀλιγοῶν τῆς οὐδετερότητος τοῦ δουκὸς τῆς Λοθαριγγίας κατέλαβεν τὸ Νάγκουον, διέβη κατὰ τὸ Κέλιον τὸν Ῥήνον, προήλασε τολμηρῶς διὰ τῶν διόδων τοῦ Μέλανος ὄρουμοῦ καὶ ἠνώθη περὶ Τυτλέγγην μετὰ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας. Ἄλλ' ἀμφότεροι διεφώνουν ὡς πρὸς τὸ περαιτέρω σχέδιον τοῦ πολέμου. Ὁ στρατάρχης προέτρπε τὸν ἐκλέκτορα νά εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κόμιστος Ῥαγοκύου κατὰ μυστικὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' εἰσήγησιν ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ ἐκραγείσαν ἐπανάστασιν. Ὁ ἐκλέκτωρ ὅμως ἤθελε νά καταλάβῃ τὸ Τυρόλον καὶ νά ὀρέξῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸν δοῦκα τῆς Βανδώμης παρὰ τὸν Πάδον. Τέλος ἀπεράσισεν ὁ Λουδοβίκος ὡς διαιτητῆς ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ ἐκλέκτορος καὶ διέταξε τὸν στρατάρχην νά καταλάβῃ ἐν τῷ μεταξὺ τὴν Βαυαρίαν. Ἐντεῦθεν δ' ὁ ἐκλέκτωρ εἰσήλασεν εἰς Τυρόλον, ἐκυρίευσεν τὸ Κουφφστέινον, ὅπερ ἐγένετο παραναλωμα τῶν φλογῶν, κατέλαβεν τὴν Βελδιδένην (Innsbruck), ἐκράτησεν ἐξ ἐφόδου τῆς Κλαυσίας καὶ ἦτο ἤδη ἔτοιμος νά ὑπερβῇ τὸν Βρέννερον κορυφὴν τῶν Ἄλπεων, ὅτε οἱ Τυρόλοι ἐξεγερθέντες ἀνδρείως ὑπὸ τῶν Μαρτίνου Στερζίγγιον καὶ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν βοηθούμενοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Βαυαροὺς τοιοιυτρόπως, ὥστε μόλις ὁ ἐκλέκτωρ ἐδυνήθη νά ἐπανακάμψῃ μετὰ τοῦ ἡμίσεως στρατοῦ του εἰς Βαυαρίαν.

Μαρκίων τῆς Βάδης, Στύρος, Μαρτίνος. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ μαρκίων τῆς Βάδης προχωρήσας μετὰ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου εἰς Βαυαρίαν κατέλαβεν τὴν Αὐγουσταν, ἐν ᾗ Αὐστριακός τις

στρατὸς ὑπὸ τὸν Στύρον ἐπετῆρει τὸν παρὰ τὴν Λαουίγην περικεχα-
ρακωμένον Βίλλαρρον. Ἀμφότεροι εἶχον τοσοῦτον ἐπικαιρον θέσιν,
ὥστε ἢ προσκομιδῇ τροφῶν εἰς τὸν Βαυαρικὸν καὶ Γαλλικὸν στρατὸν
εἶχε σχεδὸν διακοπῇ. Εἰς τὴν διαρκῶς δὲ μεταξὺ Βιλλάρου καὶ τοῦ
ἐκλέκτορος διαφωνίαν ἔδωκε νῦν πέρας ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀντικατα-
στήσας ἐκείνον διὰ τοῦ στρατάρχου Μαρτίνου, καὶ οὕτω διὰ κοινῆς
προσπαθείας ἀπεσπάσθη τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν συμμάχων ἡ Αὐγούστα.

Μαλβοροῦγος, καὶ Εὐγένιος ἐνοῦνται. Ἐν τούτῳ ὁ αὐτοκράτωρ
ἐνεκα τῆς ἐν Οὐγγαρία διαρκούσης ἐπαναστάσεως, τῆς ἀπειλητικῆς τῶν
Σουηδῶν θέσεως κατὰ τῆς Σαξονίας καὶ Πολωνίας καὶ τελευταῖον
ἐνεκα τῶν παρὰ τῶν Ῥήνων ἐπισυμβάντων ἀτυχημάτων τῆς ὑπὸ τοῦ
Ταλλάρδου ἀλώσεως πολλῶν τόπων καὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτοῦ τοῦ
ὄχυροῦ Λανδάου διετέλει ἐν οὐ μικρᾷ ἀμηχανίᾳ. Ὅθεν, ἔν' ἀπαλλαγῇ
ταύτης, ὤφειλε διὰ τῆς ἐνώσεως τοῦ *Μαλβοροῦγου καὶ Εὐγενίου* ὁ
ἐχθρὸς νάπομακρυνθῇ πρὸ πάντων ἐκ τῆς Γερμανίας. Ὁ *Μαλβοροῦ-*
γος κατώρθωσεν, εἰκαὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας, νά λάβῃ τὴν συγκατά-
θεσιν τῆς Ὁλλανδικῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ νά προχωρήσῃ μέχρι τοῦ
Μώσα· ἐκεῖ δὲ θέλων νάπατήσῃ τοὺς Γάλλους ἐπεχείρησε πλαστὴν
ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τριηουρίας, ἐστράφη ἔπειτα αἰφνης εἰς *Μο-*
γουντιακὸν καὶ αὐτόθεν εἰς *Εἰλβρούην* παρὰ τὸν Νέκκαρον, ὅπου
ὁ *Εὐγένιος* ἐρχόμενος ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ μαρκίων τῆς Βαδῆς ἀπὸ
τοῦ Ῥήνου συνητηθήσαν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1704 καὶ συνενοή-
θησαν περὶ τῶν περαιτέρω ἐργασιῶν τοῦ πολέμου.

Βίλλαρρος, Εὐγένιος, Μαρτίνος. Ἐν ᾧ δὲ ἤδη ὁ *Εὐγένιος* κατεῖχε
τὸν Ῥήνον, ὁ *Μαλβοροῦγος* προήλασε μετὰ τοῦ μαρκίωνος πρὸς τὸν
Ἴστρον, προσέλαβεν οὕτως ἐπιτυχῶς περὶ *Σχελλεμβέργην* μοῖραν τινα
ἐκ δωδεκασχιλίων Βαυαρῶν θέλουσαν νά τῷ διακωλύσῃ τὴν διάβασιν
τοῦ ποταμοῦ, ὥστε ὀλίγοι μόνις ἐδυνήθησαν μετ' ἀπολείας τῶν σκευῶν
καὶ ὄπλων τῶν νά καταφύγωσιν εἰς *Λαουεμβούργον*. Ἐκεῖ ὁ ἠνωμένος
στρατὸς τῶν Βαυαρῶν καὶ Γάλλων κατέλαβε θέσιν τινὰ ὄχυράν καὶ
περιέμενε τὸν ἀπὸ τῆς Φλανδρίας ἐπερχόμενον Βίλλαρρον, τοῦ ὁποίου
ὅμως τὴν μετ' αὐτῶν ἔνωσιν ἐματαιώσεν ὁ *Εὐγένιος*. — Ἀνυπόμονος
δὲ ἤδη ὁ ἐκλέκτωρ νά ἴδῃ τὴν ἐπικρατείαν του ἡλευθερωμένην ἀπὸ τοῦ
ἐχθροῦ κατέπεισε τὸν στρατάρχην Μαρτίνον νά ἐγκαταλίπῃ μετ' αὐτοῦ
τὴν μέχρι τοῦδε θέσιν καὶ νά πλησιάσῃ εἰς τὰ περίξ τῆς Αὐγούστης.
Καίπερ δὲ προτείναντος αὐτῷ τοῦ *Μαλβοροῦγου* ἐπεικειε εἰρήνης προ-
τάσεις ἔν' ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Γαλλικῆς συμμαχίας, ἐπὶ τῇ ἀντιρρῆσει
ὅμως τοῦ Μαρτίνου καὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς ὅσου οὕπω ἀφίξεως τοῦ
Ταλλάρδου μετὰ σημαντικῆς ἐπικουρικῆς δυνάμεως ἀπέρριψεν αὐτάς.

Ταλλάρδος, Εὐγενίου καὶ Μαλβορούγου ἔνωσις, ἢ περὶ Οἰξταίτην ἢ Βλεγχεύμην μάχη. Ἐν τούτῳ ὁ Εὐγένιος παρακολουθήσας ἀπὸ τοῦ Ῥήνου τὸν Ταλλάρδον ἠνώθη πάλιν μετὰ τοῦ Μαλβορούγου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἔπεισε τὸν γηραιὸν μαρκίωνα ναναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἰγγολστάτης. Ἀκολούθως δὲ ἀμφότεροι ὤρμησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ συνῆψαν μετ' αὐτοῦ τῇ 13 Αὐγούστου τοῦ 1704 τὴν κοισιμωτάτην περὶ Οἰξταίτην ἤ, ὡς οἱ Ἄγγλοι λέγουσι, περὶ Βλεγχεύμην μάχην, καθ' ἣν οἱ Γάλλοι καὶ Βαυαροὶ ἠττήθησαν κατὰ κράτος. Ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν ἢ ἐπληρώθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, 15,000 Γάλλοι ἐρριψαν ἔντρομοι τὰ ὄπλα καὶ αὐτὸς ὁ στρατάρχης Ταλλάρδος καὶ ὁ υἱὸς του μετὰ 818 ἀξιωματικῶν ἠχμαλωτεύθησαν.

Μαλβορούγου φιλανθρωπία. Ἡ δόξα, ἣν ὁ Μαλβορούγος διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐκτήσατο, ἐπλήρωσεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ παρεκίνησε τὸν αὐτοκράτορα νὰ τῷ ἀπονεύμῃ ἡγεμόνος ἀξίωμα. Ἡ φιλάνθρωπος δὲ διαγωγὴ τοῦ νικητοῦ πρὸς τοὺς αἰχμαλωτευθέντας καὶ ἡ εὐγενὴς μετὰ τῶν ἠττημένων συμπεριφορὰ του ἐξόψωσαν τὴν δόξαν τούτου.

Θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου, Ἰωσήφ Α', ἀποκήρυξις τῶν ἐκλεκτόρων Βαυαρίας καὶ Κολωνίας. Παραγρῆμα ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέσχε τὴν Βαυαρίαν, ὁ δὲ ταπεινωθεὶς ἐκλέκτωρ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ τῶν Γάλλων πέραν τοῦ Ῥήνου, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ὁ Μαλβορούγος κατέλαβε τὴν Τριηουρίαν καὶ τὸ Δάνδαον, ἂν καὶ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν, παρεδόθη εἰς τοὺς συμμάχους, ὥστε ἅπασα ἡ Γερμανία ἠλευθερώθη πάλιν. Μικρὸν δ' ἔπειτα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1705 ἔτους ἀποθανόντος τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου ἐξ ὕδρωπος, ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωσήφ Α', ὅστις ἠκολούθησεν ἐντελῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του, ἀπεκήρυξε τῇ συναίνεσει καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας τοὺς δύο ἐκλέκτορας τῆς Βαυαρίας καὶ Κολωνίας καὶ ἀπέδωκε τὸ ἄνω Παλατινάτον εἰς τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου.

§ 1264. Ὁ περὶ διαδοχῆς πόλεμος συγχρόνως ἐν τε Ἰσπανίᾳ καὶ Βελγικῇ καὶ Ἰταλίᾳ (1704-1711). Κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἢ Ἰσπανία ἔμεινεν ἐσωτερικῶς ἀπηλλαγμένη τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου, ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ ὅτι μὴνὶ Αὐγούστῳ τοῦ 1702 Ἀγγλικὸς καὶ Ὀλλανδικὸς τις στόλος προσέβαλε τὰ Γάδειρα (Κάδιξ)· καὶ ἀπέτυχε μὲν ἐνταῦθα, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βίγου ἐπάνοδόν του κυριεύσας τὸν ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς πλεύσαντα ἀργυροφόρον στόλον προύξενησεν οὐ μικρὰν βλάβην εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν.

Ἀρχιδουῆς Κάρολος, ὀλέθριος ὁ πόλεμος τῇ Ἰσπανίᾳ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1704 ὁ ἀρχιδουῆς Κάρολος ἠγούμενος στρατοῦ συγκειμένου ἐκ δωδεκακισχιλίων Ἀγγλων καὶ Ὀλλανδῶν ἀπέβη εἰς Πορτογαλίαν καὶ ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Πορτογάλων προήλασεν εἰς τὰ Ἰσπανικὰ ὄρια. Ἐκτοτε δὲ ἡ Πυρρηναία χερσόνησος κατέστη τὸ θέατρον ὀλεθρίου ἐμφυλίου πολέμου. Αἱ πλείσται χώραι τοῦ ἀρχαίου βασιλείου τῆς Ἀραγωνίας ἐξ ἐμφύτου πρὸς τὴν Καστιλιανὴν ἐθνικοῦ μίσους ὠθούμεναι ἀνεγνώρισαν τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιδουῆκα. Ἡ Βαρκελώνη, ἡ Οὐαλεντία καὶ ὅλαι αἱ σημαντικαὶ πόλεις ὑπετάγησαν εἰς αὐτόν, ἐν ᾧ ὁ μὲν Ἀγγλικὸς στόλος ἐκυρίευσεν τὴν ὀχυρὰν Γιβελτέρραν, οἱ δὲ Πορτογάλοι κατέλαβον τὴν Μαδρίτην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς περὶ τὸν Φίλιππον νὰ καταφύγωσιν εἰς Βούργον. Ἀλλὰ εἴτε ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀρχιδουῆκος εἴτε ἔνεκα τοῦ μίσους τῶν Ἰσπανῶν κατὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ὀλλανδῶν καὶ Πορτογάλων εἴτε δι' ἄλλοις σχεδίου τῶν τελευταίων οἱ Γάλλοι διετήρησαν ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ τὴν ὑπεροχὴν.

Ἡ περὶ Ἀλμαντίαν νίκη, καταστροφή Οὐαλεντίας. Ἡ περὶ Ἀλμαντίαν τοῦ Φιλίππου νίκη (1707) ἐξησφάλισεν εἰς αὐτόν τὸ στέμμα, ἡ δὲ Μαδρίτη ἐδέξατο αὐτόν ἐκ νέου μετ' ἀγαλιάσεως. Αἱ ἀποστάσαι χώραι ὄφειλον ἤδη νὰ ὑποστῶσι δεινὰ μεγάλα. Αἱ ὠραῖαι γαῖαι τῆς Οὐαλεντίας ἠρημώθησαν· οἱ τολμηροὶ αὐτῆς κάτοικοι, οἵτινες προέκρινον νὰ πάθωσι τὰ χεῖριστα ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν μισουμένους Καστιλιανούς, ὑπέφερον πᾶν εἶδος θανάτου, καί, ἵνα μὴ παραδώσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ὄβριν τῶν νικητῶν, ἐπυρπόλησαν ἰδίαις χερσίν, ὡς ποτε οἱ πολῖται τοῦ Σαγούντου καὶ τῆς Νομαντικῆς, τὰς οἰκίας των καὶ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν. Ἀφοῦ δὲ τέλος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Σαραγόσσης καὶ τῆς Λερίδος ἐθραύσθη ἡ ἀντίστασις καὶ ἡ λαιμητόμος ἐθέρισε τὰς τολμηροτέρας κεφαλὰς, αἱ τρεῖς ἐπαρχίαι: Ἀραγωνία, Καταλωνία καὶ Οὐαλεντία ἀπώλεσαν τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ἐλευθεριῶν των καὶ τοῦ λοιποῦ ὑπεχρεώθησαν νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τοὺς Καστιλιανούς νόμους. Εἰκαὶ οἱ σύμμαχοι μετὰ δύο ἔτη (1709) κατέλαβον καὶ αὖθις τὴν Μαδρίτην, ἀλλὰ τοῦ Βανδωμίου ἡ στρατηγικὴ ἰκανότης κατίσχυσε τῶν ἀντιπάλων καὶ ἐστήριξεν ὀριστικῶς τὸ κλονούμενον στέμμα εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Φιλίππου.

Ἡ περὶ Ῥαμελλιέ νίκη κατὰ Βιλλάρου (1707). Ἐν τούτῳ ἐκτός τῆς Ἰσπανίας πανταχοῦ τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐξηρητημένων χωρῶν τὰ ὄπλα τῶν συμμάχων ἐθριάμβευον. Ὁ Μαλβοροῦγος, ἀφοῦ ὡς ἐπιτήδειος διπλωμάτης ἐπεισε τὰς αὐλὰς τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου εἰς

νέας θυσίας, ἐματαιώσε τὸ σχέδιον τῶν Γάλλων τοῦ νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν διὰ τῆς λαμπρᾶς περὶ Ῥαμιλλιέ κατὰ τοῦ Βιλλάρου νίκης (1706), ἣτις συνεπήγαγε τὴν ὑποταγὴν τῆς Βραβαντίας, Φλανδρίας καὶ μέρους τῆς Ἀνωβίας, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀρχιδουκῆς Καρόλου ὡς κυριάρχου τῆς Ἰσπανικῆς μοναρχίας.

Δάουν, ἄλωσις Σαρδούς ὑπὸ Ἑγγλων. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Εὐγένιος ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Ἑγγλον στρατηγὸν ἐσπούδασε νὰ μὴ φανῆ κατώτερος αὐτοῦ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Οἱ Γάλλοι ἤθελον νὰ κυριεύσωσι τὸ Ταυρίνον καὶ διὰ τῆς ἀλώσεως αὐτοῦ νὰναγκάσωσι τὸν δούκα τῆς Σαβαυδίας εἰς τὸ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος συμμαχίαν. Ἄλλ' ὁ Σαβαυδικὸς ἦρωας διὰ τῆς ἐπικουρίας τῶν ὑπὸ τοῦ Λεοπόλδου τῆς Δεσσαυτίας διοικουμένων Πρώστων κατετρόπωσε τὸν πολιορκουῦντα τὴν εἰρημένην πάλιν στρατὸν συγκείμενον ἐκ 45,000 ἀνδρῶν, ἐξέβαλε τοὺς Γάλλους ἀπὸ πάσης τῆς Λομβαρδίας καὶ διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Α' γενικὸς διοικητῆς τοῦ Μεδιολάνου κατώρθωσε καὶ ἐνταῦθα νὰναγνωρισθῇ ὁ Κάρολος. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ παρ' αὐτοῦ εἰς Νεάπολιν σταλεὶς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατάρχην Δάουν εἰσήλασεν αὐτόσε ἐν θριάμβῳ καὶ οὕτως ἔμεινεν εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς ἐξ ὅλων τῶν ὑποτελῶν αὐτοῖς Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν μόνον ἡ Σικελία, καθότι οἱ Ἑγγλοι ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς Σαρδούς (1708).

Βίλλαρος βλάπτει Φραγκωνίαν καὶ Σοηβίαν. Ἐξ ἐναντίας ἡ τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ δουκῆς τῆς Σαβαυδίας ἀπόπειρα κατὰ τῆς Τουλῶνος πολιορκηθείσης ἐν ταυτῷ καὶ διὰ θαλάσσης ὑπὸ Ἑγγλικῶν καὶ Ὀλλανδικῶν στόλου ἀπέτυγεν, ἐν ᾧ ταυτοχρόνως ὁ Γάλλος Βίλλαρος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρίγκιπος τῆς Βάδης περιφήμου στρατηγοῦ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων νὰ βλάψῃ μεγάλως τὴν Φραγκωνίαν καὶ Σοηβίαν.

Πέρασ τοῦ πολέμου ἐν Ἰταλίᾳ, ἄλωσις Δίλλης, προτάσεις εἰρήνης, ἐπανάληψις τοῦ πολέμου, ἡ περὶ Μαλπλακούνταν μάχη. Λαθόντος πέρας τοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πολέμου, ὁ Εὐγένιος ἠνώθη πάλιν μετὰ τοῦ ὑπὸ νέου Γαλλικοῦ στρατοῦ στενοχωρηθέντος Μαλδορούγου. Ἀμφότεροι δὲ προσέβαλον ἐπιτυχῶς περὶ Οὐδενάρδην παρὰ τὸν ποταμὸν Σκάλδον τοὺς ὑπὸ διαφωνούντων ἀρχηγῶν τῶν δουκῶν Βουργουνδίας καὶ Βανδώμης διοικουμένους Γάλλους τῷ 1708 καὶ ἐκυρίευσαν τὴν ὡς ἀκαταμάχτην θεωρουμένην ὄχυράν Δίλλην τοῦ Βωβάνου τὸ ἀριστούργημα. Μετὰ τῶσαύτας δὲ συμφορὰς δυσεμπιστήσας ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' περὶ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος καὶ σύναμα στερηθεὶς ἔνεκα τοῦ ἐπελθόντος αὐστηροτάτου καὶ πολλῆς ἀφορίας παραιτίου χειμῶνος τῶν μέσων πρὸς νέαν ἐκστρατείαν

περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νάπευθῆναι πρὸς τοὺς συμμάχους προτάσεις εἰρήνης, αἵτινες ὅμως διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ *Εὐγενίου* καὶ *Μαλβορούγου* ἐπιθυμοῦντων νά ἐπωφεληθῶσι τὴν τύχην τοῦ πολέμου πρὸς ταπεινώσιν τῆς Γαλλίας ἀπερρίφθησαν. Οἱ σύμμαχοι ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ νά παραιτηθῆ τὴν *Ἰσπανίαν*, τὸ *Μεδιόλανον*, τὸ *Βέλγιον* καὶ τὰς ἐκτὸς τῆς *Εὐρώπης* κτήσεις. Συναινέσαντος δὲ εἰς ταῦτα τοῦ *Λουδοβίκου* καὶ ἀρκεσθέντος ὑπὲρ τοῦ ἐγγόνου του μόνον εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς *Νεαπόλεως* καὶ *Σικελίας*, ἐκείνοι ἐπέτειναν τὰς ἀξιώσεις των ζητοῦντες ἐκτὸς ὅλης τῆς *Ἰσπανικῆς* μοναρχίας καὶ τὴν παράδοσιν τῆς *Ἀλσατίας* καὶ τοῦ *Ἀργεντοράτου*. Ὁ *Λουδοβίκος* ἤθελε καὶ ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους δεχθῆ τὴν εἰρήνην, ἐὰν μὴ οἱ δύο στρατηγοὶ καὶ ὁ τῆς *Ὀλλανδίας* διοικητῆς *Εἴνσιος* ἤθελον προσθέσει τέλος καὶ τὴν ἀτιμωτικὴν ἀπαίτησιν: τὸ νά *συνεργήσῃ* αὐτὸς ὁ *Λουδοβίκος* εἰς τὴν *ἐξώσιν* τοῦ ἐγγόνου του ἀπὸ τῆς *Ἰσπανίας*! Τοῦτο ἐφάνη λίαν τραχὺ εἰς τὸν βασιλέα καὶ οὕτως ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Ἄλλ' ἐν τῇ φονικωτάτῃ περὶ *Μαλπλακούτην* μάχῃ (1709), ὅπου ὑπὲρ τοὺς τρισμυρίους ἐφροντίθησαν, ἡ *Γαλλία* ἀπώλεσε πλείονας ἀνδρας ἢ ἐν ὁποιαδήποτε προτέρα ἤττη αὐτῆς καὶ ἤθελε συγκατατεθῆ ὑπὸ πάντα ὅρον εἰς τὴν εἰρήνην, ἂν μὴ ἡ *Νέμεσις* ἐσπευδε νά τιμωρήσῃ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν ἄλλων, ἵνα μάθῃ πᾶς ἄνθρωπος ὅτι ὀφείλει νά εἶνε μέτριος!

§ 1265. **Τροπὴ τῆς τύχης, συνθήκαι, εἰρήνη ἐν Οὐτραέκτω, Πραστάτῃ καὶ Βάδῃ (1711-1714)**. Ἐρισ τῆς ἀλαζόνης καὶ φιλάρχου σύζυγου τοῦ *Μαλβορούγου* μετὰ τῆς βασιλίσσης Ἄννης καὶ τις μετ' αὐτῆς συνεχομένη ραδιουργία ἐπήνεγκον τὴν ἀποπομπὴν ἐκείνης ἐκ τῆς αὐλῆς καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ πρὸς τὸν δούκα καὶ τὴν σύζυγόν του εὐνοϊκῶς διακειμένου *Οὐίγικου* ὑπουργείου διὰ τινος *Τορικοῦ*. Τοῦτο ἔχον ἀρχηγὸν τὸν περίφημον *Βολιγγβρόκιον* ἤθελεν ἤδη τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πολέμου, ἵνα δι' αὐτῆς καταστήσῃ περιττὸν τὸν προεξάρχοντα τῆς ἀντιπάλου μερίδος *Μαλβορούγον*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἐτόλμα νάφαιρέσῃ ἀμέσως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ. Τοῦτου δ' ἕνεκα ἐπεχείρησε μυστικῶς μετὰ τῆς *Γαλλίας* διαπραγματεύσεις περὶ χωριστῆς εἰρήνης (1710). Εἰς μάτην ὁ *Εὐγένιος* καὶ οἱ *Ὀλλανδοί*, οἵτινες μέχρι τοῦδε τοσοῦτον ἐπιμόνως ἀπέκρουον τὰς προτάσεις τῆς *Γαλλίας*, μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα ἵν' ἀποτρέψωσι τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἀπὸ τῆς προθέσεώς του. Διαπραγματεύσεις ἤρξαντο καὶ ἤχθησαν τόσῳ ταχύτερον εἰς πέρας, καθ' ὅσον τὸ προσεχὲς ἔτος (1711), ἀποθανόντος τοῦ γενναίου αὐτοκράτορος *Ἰωσήφ Α'* ἀνευ ἄρρενος ἀπογόνου, ὁ ἀδελ-

πρὸς αὐτοῦ Κάρολος, ὅστις ἐμελλε νὰ βασιλεύσῃ ἐν Ἰσπανίᾳ ἤδη ἐγένετο ὁ κληρονόμος τοῦ στέμματός του. Διὸ δὲν συνέφερε πλέον εἰς τὰς ξένας δυνάμεις νὰ προσθέσωσιν εἰς τὰς Αὐστριακὰς χώρας καὶ τὰς Ἰσπανικὰς καὶ οὕτω νὰ ἰδῶσιν ἐγειρομένην καὶ αὐτῆς Ἀψοβουργικῆν ὑπέροχον δύναμιν ἐν μέσῳ τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀποτέλεσις ἀνακωχῆς τινος παρέσχεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Μαλθουρούγου ἀφορμὴν πρὸς ἐκδίκησιν. Ὁ πολυνίκης ἥρωϊς ἀπέβαλεν ὅλα τὰ ἀξιώματά του καὶ κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ παρλαμέντου ἐπὶ νοσφίσει χρημάτων. Ἀκολούθως δὲ αἱ μέχρι τοῦδε ἀντίπαλοι δυνάμεις, Ἀγγλία καὶ Γαλλία, συνωμολόγησαν τὴν ἐν Οὐτραϊέκτῳ περίφημον εἰρήνην, εἰς ἣν προσεχώρησεν καὶ ἡ Ὁλλανδία, ἡ Πρωσσία, ἡ Σαβαυδία καὶ ἡ Πορτογαλία.

Κατὰ τὴν εἰρήνην ταύτην διέμειναν εἰς τὸν Βουρβῶνα βασιλεῖα Φίλιππον Ε' καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἢ Ἰσπανία μετὰ τῶν Ἰνδιῶν ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ μηδέποτε νὰ ἐνωθῆ τὸ Ἰσπανικὸν καὶ Γαλλικὸν στέμμα. Ἡ Ὁλλανδία ἐκτῆσατο ἐκτός τινων ἐμπορικῶν πλεονεκτημάτων τὸ δικαίωμα τοῦ ἔχειν φρουρὰς εἰς πολλὰ φρούρια καί μενα ἐπὶ τῶν Ὁλλανδικῶν καὶ Ἰσπανικῶν μεθοριῶν. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε τὴν ἄνω Γελδέρνην, τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Νευσιατέλης καὶ Βαλαγγίνης καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ βασιλικοῦ αὐτῆς ἀξιώματος. Ἡ δὲ Σαβαυδία πλὴν τινων χωρῶν τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὴν ὠραίαν νῆσον Σικελίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως βραδύτερον ἠναγκάσθη νάνταλλάξῃ πρὸς τὴν Σαρδῶν ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ λέγονται τοῦ λοιποῦ βασιλεῖς τῆς Σαρδοῦς οἱ μέχρι τοῦδε δούκες τοῦ Πεδεμοντίου καὶ τῆς Σαβαυδίας. Ἡ Ἀγγλία κατώρθωσε νὰ λάβῃ παρά μὲν τῆς Γαλλίας τὴν νέαν Σκωτίαν (Ἀκαδίαν), τὴν Φουντλανδίαν καὶ τὸν Ὑδσῶνειον ὄρμον, ἀπὸ δὲ τῆς Ἰσπανίας τὴν Γιβελτέρραν καὶ Μινώρκαν καὶ νὰ συμφωνήσῃ προσέτι μετ' αὐτῆς ἐμπορικὴν συνθήκην γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Assiento, καθ' ἣν Ἀγγλικὴ τις ἐταιρεία εἶχε τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ πωλῇ κατ' ἔτος ἐπὶ μετρίῳ τινὶ φόρῳ 500 Μαύρους εἰς τὰς Ἰσπανικὰς Ἰνδίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος σ' ἐξηκολούθησε μὲν ἔτι τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ὅμως οἱ Γάλλοι, οἵτινες διηύθυναν τὰς πολεμικὰς αὐτῶν δυνάμεις πρὸς τὸν Ῥῆνον, ἐκυρίευσαν τὸ Λάνδαον καὶ τὸ Φρειβούργον, ἐπέισθη ὅτι μόνος μετὰ τῶν ἰδίων καὶ τῶν βραδουκινῆτων Γερμανικῶν στρατῶν δὲν ἐδύνατο νάντιστῆ εἰς τὴν Γαλλίαν ὅθεν ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὴν ἐν Ῥαστάτῃ εἰρήνην (1714), τὴν ὁποίαν ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ στρατάρχης Βίλλαρος συνέθεντο ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐν Οὐτραϊέκτῳ τεθεισὶν ὅροις καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐφεξῆς προσετέθη καὶ τὸ Γερμανικὸν κράτος ἐν Βάδῃ.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε διὰ τῆς ἐν 'Ρασιάτῃ εἰρήνης τὸ Βέλγιον, Νεάπολιν, τὴ Μεδιόλανον καὶ βραδύτερον τὴν Σικελίαν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ τῆς Σαρδοῦς. Διὰ τῆς αὐτῆς δὲ οἱ ἐκλέκτορες τῆς Βαυκρίας καὶ Κολωνίας ἀνέλαβον τὰς χώρας καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτῶν.

Κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ 1715 ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' μετὰ 72ετῆ βασιλείαν ἀπέθανεν ἀηδιάσας τὸν βίον καὶ ὑπὸ κληρῶν τῆς τύχης πληγῶν καταπονηθείς. Ἐντὸς δύο ἐτῶν εἶδε καταβαίνοντας εἰς τὸν τάφον ὅλους τοὺς νομίμους ἄρρενας ἀπογόνους του: τὸν υἱὸν του, τὸν 50ετῆ Δωφίνον, τὸν ἔγγονόν του, τὸν πλήρη ἐλπίδων δούκα τῆς Βουργουνδίας καὶ τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον, ἐκτὸς μόνον ἐνὸς πενταστοῦς δισεγγόνου τοῦ μετέπειτα Λουδοβίκου ΙΕ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΓ'.

ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

§ 1266. **Φίλιππος Ε' (1701-1746).** Ὁ Φίλιππος Ε' διετήρησε μὲν μετὰ τὸ πέρας τοῦ περὶ διαδοχῆς Ἰσπανικοῦ πολέμου τὸν θρόνον (1701-1746) μεταφυτεύσας τὸν Βουρβωνικὸν οἶκον ἐπὶ τοῦ Καστιλιακοῦ ἐδάφους, ἠνγκάσθη ὅμως διὰ τῆς ἐν Οὐτρακτέτῳ εἰρήνης νὰ παραχωρήσῃ εἰς μὲν τὴν Αὐστρίαν τὴν Βελγικὴν, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον, εἰς δὲ τὴν Σαβαυδίαν τὴν Σαρδῶ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν Μινώρκαν καὶ Γιβελτέρραν, τῶν ὁποίων αὕτη διαρκούστος τοῦ πολέμου ἐγένετο κυρία. Ψυχικὴ τις ἀσθένεια καὶ ἀνικανότης παρέδωκαν καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον εἰς τὴν διεύθυνσιν γυναικῶν καὶ εὐνοουμένων.

Ἰσχὺς τῆς Ἐλισάβετ Φαρνεσίας, Ἀλβερῶνης πρωθυπουργός, ἀνάπτυξις Ἰσπανίας. Ἀποθανούσης τῆς πρώτης συζύγου του Γαβριέλης τῆς Σαβαυδικῆς ἐπεκράτησεν αὐτοῦ ἡ κόμισσα Οὐρσίνη μέχρι οὗ ἡ δευτέρα τοῦ Φιλίππου Ἐλισάβετ ἡ Φαρνεσία ἅμα ἐλθοῦσα ἀπεμάκρυνεν αὐτὴν ἐκ τῆς Ἰσπανίας. Ἐνεκὰ δὲ τῆς ὀσημέραι αὐξανομένης δυσθυμίας καὶ μελαγχολίας τοῦ Φιλίππου ὅλη ἡ ἐξουσία περιήλθεν εἰς χεῖρας τῆς βασιλίσσης καὶ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῇ Ἰταλοῦ Ἀλβερῶνη, ὅστις υἱὸς κηπουροῦ καὶ κοινὸς κληρικὸς ἐξ ἀρχῆς προήχθη διὰ τῆς σπανίας ἱκανότητός του εἰς βαθμὸν καρδινάλιου καὶ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας. Ὡς πρωθυπουργός δὲ ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἀνὴρ τῇ συνευδοκῆσει ἐκείνης τὰ πάντα διεύθυνον ἐν πρώτοις μὲν ἐφρόντισε νὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Ἰσπανι-

κοῦ βασιλείου, ναυξήσῃ τὰς δημοσίας προσόδους ἄνευ καταπίεσεως τοῦ λαοῦ διὰ τῆς φορολογίας τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν τέως ὄντων ἀτελῶν, νὰ ἐμφυχώσῃ τὴν γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν τὰς κυρίας τοῦ δημοσίου πλοῦτου πηγὰς καὶ νὰ καταστήσῃ στόλον καὶ στρατὸν εἰς κατάστασιν ἀξιόμαχον. Ἀκολούθως ἐπωφελοῦμενος τὸ φιλόδοξον τῆς εὐνοούσης αὐτὸν ἀνάσσης ἐπεχείρησε νὰνακτήσῃ ὅσας ἡ Ἰσπανία διὰ τῆς ἐν Οὐτραέκτω εἰρήνης ἀπώλεσεν ἐξωτερικὰς κτήσεις.

Τετραπλῆ συμμαχία τρομάζει Φίλιππον. Ἐν βραχεί χρόνῳ αἱ ἀναγκαῖαι πολεμικαὶ παρασκευαὶ ἤχησαν εἰς πέρας καὶ ἡ Σαρδῶ καὶ ἡ Σικελία ἦσαν ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Ἰσπανῶν, ὅτε ἡ αἴφνης πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰρημένης εἰρήνης σχηματισθεῖσα τῇ 2 Αὐγούστου τοῦ 1718 **τετραπλῆ συμμαχία** — Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ὀλλανδίας — τοιοῦτον εἰς τὸν Φίλιππον ἐνεποίησε τρόμον, ὥστε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπικειμένου πολέμου ἔσπευσε τὸν μὲν ὡς αἴτιον τούτου κατηγορούμενον Ἀλβερῶνην νὰπελάσῃ εἰς 48 ὥρας ἐκ Μαδρίτης (1719), τὰς δὲ γενομένας κατακτήσεις νὰ ἐγκαταλίπη. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἡ μηχανορράφος βασίλισσα Ἐλισάβετ κηδομένη πρὸ πάντων περὶ τῶν υἱῶν τῆς, οἵτινες ὡς τέκνα δευτέρου γάμου δὲν εἶχον ἐλπίδα ἡγεμονίας ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ, κατώρθωσεν ἔπειτα νὰ περιποιήσῃ αὐτοῖς ἡγεμονίας ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ Καρόλῳ τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν, τῷ δὲ νεωτέρῳ Φιλίππῳ τὴν Πάρμαν καὶ Πλακεντίαν καὶ οὕτως αἱ πολιτεῖαι αὗται ἀπὸ τοῦ 1724 ὑπάχθησαν εἰς Βουρβῶνας δυνάστας.

§ 1267. **Φερδινάνδος 5' (1746-1759).** Ἀποθανόντος δὲ τέλους τοῦ Φιλίππου Ε' ἐκ τῆς δυσιάτου καταστάσεως μελαγχολίας του, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ τόνοι τῆς κινῶρας (Harpe) τοῦ Ἰταλοῦ μουσικοῦ Φαρινέλλου ἐδύναντο νὰ μετριάζωσιν ὁπωσοῦν, διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸς του Φερδινάνδος 5' (1746-59) ἡγεμῶν συνετὸς περιστοιχισθεὶς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ ἀγαθῶν συμβούλων, τοῦ Ἐυσενάδου καὶ Οὐάλλου, οἵτινες ἐσπούδασαν παντὶ σθένει νὰ προαγάγῃσι τὰ ὕλικά τοῦ κράτους συμφέροντα.

Ἀνάπτυξις Ἰσπανίας, παραφροσύνη Φερδινάνδου. Ἐννοί πανταχόθεν ἐμπειροὶ προσεκλήθησαν, ἐργοστάσια παντοῖα συνεστάθησαν, ἐμπορικὴ τις ἐταιρεία τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν ὠργανίσθη, αἱ δημόσιαι ὁδοὶ ἐβελτιώθησαν καὶ ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνισχύθησαν, ἀφαιρεθέντων τῶν δεσμῶν τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ Φιλίππου συναφθείσης, ὡς εἴρηται, συνθήκης τῆς Assiento, ἥτις ἐχορήγει εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα τοῦ μετέρχεσθαι τὴν σωματεμπορίαν ἐν ταῖς ἀποικίαις τῆς Ἀμερικῆς. Συγχρόνως δὲ καὶ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐγένοντο με-

ταρρυθμίσεις καὶ ἡ ἱερὰ ἐξέτασις ἢ τὸ ἱερὸν ἐταστήριον ὅπως οὖν περιωρίσθη. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν καλῶν τούτων πράξεων καὶ προόδων ὁ Φερδινάνδος κατασχεθεὶς ὑπὸ μεγάλης λύπης διὰ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του Βαρβάρας περιέπεσεν εἰς τὸ πατρικὸν πάθος, τὴν μελαγχολίαν, ἣτις μετέστη εἰς παραφροσύνην καὶ αὕτη ὤθησεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου εἰς τὸ μοναστήριον, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν.

§ 1268. **Κάρολος Γ' (1759-1788).** Ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς αὐτοῦ Κάρολος Γ' μέχρι τοῦδε βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας καταλιπὼν τὸ βασίλειον τοῦτο εἰς τὸν τρίτον υἱὸν του Φερδινάνδου ἀνέβη ᾗδὲ τὸν Ἴσπανικὸν θρόνον (1759-1788). Ὡς ἐκ τῆς προηγουμένης ἀγαπητῆς αὐτῷ βασιλείας τοιαύτην πρὸς τοὺς Ἴταλοὺς ἔδειξε προτίμησιν, ὥστε διὰ τούτου ἠρέθισε κατ' ἀρχὰς τοὺς Ἴσπανοὺς ἐναντίον του· ὁ ἐρεθισμὸς δὲ προσέθη ἐκ Μαδρίτη μέχρις αἱματηρᾶς στάσεως ἕνεκα βασιλικῷ διατάγματι ὀρίζοντος τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἴσπανῶν ἐνδυμασίας. Ἐν γένει ὁ Κάρολος ἦτο ἀλλόκοτος ἐν τῇ ἰδιοτρόπῳ αὐτοῦ φύσει, ἰσχυρογνώμων ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ ἀδιάσειστος εἰς τὸ ὅποιον ἰδίως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἔτρεφε μῖσος. Ἄλλως δὲ εἶχεν ἀρκετὴν σύνεσιν ὥστε νὰ ἐκτιμῆσῃ ἀξίως τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ Σκυλλακίου, Γριμάλδου καὶ Ἀράνδα ὡς ὑπουργῶν. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος συνῆψε τὴν περίφημον οἰκογενειακὴν τῶν Βουρβωνικῶν αὐλῶν συνθήκην (1761), δι' ἧς Γαλλία καὶ Ἰσπανία ἐμελλον νὰ λογιζόνται ὡς ἐν κράτος, συνθήκην γενομένην κυρίως ἐναντίον τῆς ἐμπορικῆς τῶν Ἀγγλῶν τυραννίας, ἣτις εἶχε καταστήσῃ τὴν ὁμορον Πορτογαλίαν σχεδὸν Ἀγγλικὴν ἐπαρχίαν. Ὁ δεῦτερος συντέλεσε μεγάλως εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ἐπαρχιακῶν πραγμάτων (1766).

Ἀράνδας, μεταρρυθμίσεις. Ὁ δὲ Ἀράνδας ἐπέδειξε τὸ μεταρρυθμιστικὸν του πνεῦμα εἰς ὅλας τὰς διατάξεις τὰς ἀφορώσας τὴν ἐκκλησίαν ἅμα καὶ πολιτείαν· κατήργησε τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν· περιώρισε τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν (Inquisition) μεταβαλὼν αὐτὴν εἰς ἀπλοῦν ἀστυνομικὸν δικαστήριον· ἠλάττωσε τὴν παπικὴν δικαιοδοσίαν· κατέστησε τὰ ἐκπαιδευτήρια ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοῦ κλήρου· πρὸ πάντων δ' ἐφρόντισε περὶ ἰδρύσεως διαφόρων κοινωφελῶν καταστημάτων καὶ περὶ τακτικῆς τινος διοικήσεως καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν φίλον του Ὀλαυίδην τὴν σύστασιν ἀποικιῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀκαλλιεργήτῳ Σιέρρα Μορήνα. Ἀφοῦ ὅμως ὁ κλῆρος ἤρξατο νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν ἰσχύν του ἐπὶ τοῦ γεροντιῶντος Καρόλου Γ', ὁ Ἀράνδας κατηγορηθεὶς ὡς θεϊστής τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα ὡς ἄθεος ἠναγκάσθη νὰπομακρυνθῇ ἐκ τῶν πραγμάτων (1773) καὶ κατέφυγεν εἰς Παρισίους.

Οὕτω δ' ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου Γ' ἡ Ἰσπανία ἤρξατο ἐξωτερικῶς μὲν νὰ ἐμφανίζηται ὡς κράτος ζῶν, κινούμενον καὶ ἐπιδρῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κρατῶν, οἷον μετέσχε τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἀγῶνος κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ τὸ ναυτικὸν αὐτῆς ἐδείχθη οὕτως ἀξίον, ὥστε κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις εἰρήνην τοῦ 1783 ἀπεδόθησαν αὐτῇ ἢ τε *Μινόρκα* καὶ ἡ *Φλωρίς*, ἃς εἶχον κυριεύσει πρότερον οἱ Ἀγγλοι. Περιττὸν δ' ὅλως νὰ ρηθῆ ὅτι ἐσωτερικῶς τὸ μεταρρυθμιστικὸν σύστημα τοῦ ἀξίου Ἀράνδα ἀνεκαίνιζε τὰ πάντα: τὴν ἐκκλησίαν, τὴν πολιτείαν, τὸ πολίτευμα, τὰ στρατιωτικά, οἰκονομικά, τὴν παιδείαν. Καὶ εἰ μὴ φθονερὸς δαίμων κατέρριπτε τῆς ἐξουσίας τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ἡ Ἰσπανία καὶ ὡς ἔθνος καὶ ὡς λαὸς ἔμελλε ταχέως νὰ καινοουργηθῆ. Ἐν γένει βασιλεύοντος τοῦ Καρόλου Γ' ἡ Ἰσπανία προέβη ἐπὶ τὰ κρείττω' ἐξ ἐναντίας δ' ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ τοῦ Καρόλου Δ' (1788-1808) αἱ πρόοδοι αὐτῆς ἀνεστάλησαν.

Ὀλαυίδης, ἀποικίαι. Ὁ Παῦλος Ὀλαυίδης ἐκ Περούβιας γενόμενος πλουσιώτατος διὰ τοῦ ἐμπορίου ἔζη νῦν μὲν ἐν Παρισίοις, νῦν δ' ἐν Μαδρίτῃ φοιτῶν μὲν εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰς μουσικὰς συναυλίας, οὐδὲν δ' ἤττον ἀσχολούμενος περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν πρόοδον ἐν γένει. Τοῦτον ὁ μεταρρυθμιστὴς Ἀράνδας προσλαβὼν ὡς συνεργάτην τῶν μεταρρυθμιστικῶν αὐτοῦ ἐπιχειρήσεων διώρισεν αὐτὸν τοποτηρητὴν τῆς Ἀνδαλουσίας ἧτις ὁσημέραι κατέπιπτε στερουμένη κατοίκων, ἵνα μεταρρυθμίσει αὐτὴν κατὰ τὰ οἰκονομολογικὰ τῆς Γαλλίας συστήματα καὶ ἐμπνεύσει ζῶν. Εἶτα δ' ἀμέσως τὴν ἔρημον, χέρσον καὶ σχεδὸν ἀκατοίκητον Σιέρραν Μορήναν ἀνέλαβεν ὁ δραστήριος Ὀλαυίδης νὰ κατοικήσῃ καὶ ἰδρῶσῃ τὴν φερώνυμον τοῦ βασιλέως ἀποικίαν « Καρολίαν » (La Carolina) ἐξ ἀποίκων τοῦ Ῥήνου καὶ ἄλλων χωρῶν ὑποσχόμενος αὐτοῖς σὺν ἄλλοις ἀγαθοῖς καὶ ἐλευθερίαν, συνειδήσεως περὶ τὴν θρησκείαν. Ἄλλ' ὅ,τι ὠφέλει τὴν αὐτοῦ πατρίδα Ἀμερικὴν, τοῦτο ἔβλαπτε τὴν Ἰσπανίαν, διότι πολλοὶ ἄνθρωποι ἐλαυνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλπίδων ἀπείρου πλοῦτου καταλείποντες τὴν βιομηχανίαν καὶ τοὺς ἑαυτῶν καλλιεργημένους ἀγροὺς μετέβαινον εἰς τὴν νέαν ὄρεινὴν καὶ τραχεῖαν ἀποικίαν. Τότε καὶ ἀσυνειδήτῳ τις ἀγύρτης Θυρρείγγηλος παρέπεισε πολλοὺς Γερμανοὺς Διαμαρτυρομένους τοὺς πλείστους ἐκ τοῦ Παλατινάτου καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν νὰ καταπλεύσωσιν εἰς τὸν « Λιμένα τῆς εὐδαιμονίας ἢ τὸ πλοῦσιον θησαυροφυλάκιον » τὸ αὐτοῖς ἐν ὀνόματι τοῦ τῆς Ἰσπανίας βασιλέως παραχωρηθέν. Ἄλλ' ὅμως ἀφ' οὗτο ὁ Ἀράνδας ἰδίᾳ διὰ βασιλικῆς τιμῆς ἐξομολογητοῦ Δομινικανοῦ αὐ-

στηροῦ ἀνθρώπου ἐξεώσθη ἐκ τοῦ ὑπουργείου τὰ πάντα μετεβλήθησαν. Ὁ μὲν Ἀράνδης δῆλα δὴ ἀπεστάλη, ὡς εἴρηται, ὡς πρεσβευτὴς εἰς Παρισίους, ἔνθα ἐπὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ πολέμου μεγάλως συνέτεινεν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς αὐτοῦ πατρίδος καὶ τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συνθήκην διεπράξατο. Ὁ δὲ Ὀλαυίδης στερηθεὶς τῆς κραταιᾶς προστασίας τοῦ Ἀράνδα οὐ μόνον οὐδὲν ἐδύνατο νὰ διαπράττῃ ὑπὲρ τοῦ ἔργου, ὃ ἀνέλαβεν, ἀλλὰ καὶ ταχέως τῇ ἐνεργείᾳ μάλιστα Καπουκίνου τινός Ῥομάλδου ἀφαιρεθεὶς τὴν ἀρχὴν ἐδικάσθη ὑπὸ τοῦ τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως δικαστηρίου: ὅτι αὐτὸς ξένος ὢν αἰρετικὸς κατώκησεν ἐν Ἰσπανικῇ γῇ, τὴν ἱερὰν ταύτην γῆν τοῦ Καθολικοῦ δόγματος ἐμόλυνε, συνεδέετο μετὰ τῶν ἀθεϊστῶν καὶ ὑλιστῶν τῆς Γαλλίας καὶ τὰς βλασφήμους αὐτῶν διδασκαλίας διέδιδεν, καὶ ἐν ταῖς εἰρηταῖς τοῦ ἁγίου Ὀφφικίου (Officium) τῆς Καστιλίας ἐνεκλείσθη μὴνι Νοεμβρίῳ τοῦ 1776 κατ' ἀπόφασιν αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλέως παραπεισθέντος εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν κληρικῶν περὶ τῶν ἀξιοποιῶν δῆθεν κηρυγμάτων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἀνδρός. Ἡ παλαιὰ λοιπὸν δεισιδαιμονία καὶ οἱ ἀπαίσιοι ἐκκλησιαστικοὶ διωγμοὶ ἀνέκυψαν πάλιν· ἡ ἱερά ἐξέτασις καὶ οἱ μοναχοὶ ἤρξαντο ἐκ νέου τῶν κακούργων αὐτῶν πράξεων καὶ ἡ Πορτογαλία γοργῶ τῶ ποδὶ ἐφέρετο κατὰ κρημνῶν οὐ μόνον μὴ διδασκομένη ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἄλλων λαῶν, ἀλλὰ καὶ ὀπισθοδρομοῦσα, ὡς ἔδειξεν ἡ καταδίκη τῶν δύο ἀξιολόγων ἀνδρῶν: τοῦ Ἀράνδα καὶ Ὀλαυίδου. Ἡ καταδίκη δὲ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐγένετο αἰτία ὀπισθοδρομήσεως τῆς Ἰσπανίας.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΑ'.

ΝΟΘΟΣ ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (1383-1580)

§ 1269. **Ἐμμανουὴλ ὁ μέγας (1495-1521)**. Αἱ βασιλεῖαι τῶν τελευταίων τοῦ νόθου Βουργουνδικοῦ οἴκου γόνων καὶ ἰδίως ἡ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐπονομασθέντος εὐτυχοῦς ἢ μεγάλου (1495-1521) ἀποτελοῦσι τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῶν Πορτογάλων. Διὰ τῆς εὑρέσεως τῆς νέας θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἰνδικὴν καὶ διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ γενομένων δορικτησιῶν καὶ ἰδρυμάτων, περὶ ὧν ῥηθήσεται, προήχθη τὸ μικρὸν τοῦτο ἔθνος εἰς δόξαν καὶ δύναμιν ὑπὲρ πολλὰ ἄλλα μᾶλλον πολυάνδρα, ἡ δὲ Λισσαβῶν κατέστη ἡ πρώτη ἀγορὰ τῆς Εὐρώπης.

§ 1270. **Σεβαστιανὸς (1578), Ἰσπανικὴ κυριαρχία**. Ἀφ' οὗ δ' ὁ ὑπὸ Ἰησουΐτων ἀνατραφεὶς βασιλεὺς Σεβαστιανὸς πολεμῶν πρὸς τὸν τῆς Φέσης καὶ τοῦ Μαρόκκου αὐτοκράτορα Μουλᾶν Μολούχ ἠττήθη περὶ Ἀλκάσάραν (1578) καὶ κατ' ἄλλους μὲν ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ, κατ' ἄλλους δὲ αἰχμαλώτευθεὶς ἐφρονεῦθη ἀκολούθως, ἐπαρουσιάσθησαν μετὰ βραχείαν βασιλείαν τοῦ ἑπτὰ καὶ ἑβδόμηκονταετοῦς καρδινάλιου Ἐρρίκου πολλοὶ μνηστῆρες τοῦ θρόνου τῆς Πορτογαλίας, ὅλοι ὁμῶς ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β', καὶ ἡ Πορτογαλία ἔκτοτε (1581) ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν Ἰσπανικὴν κυριαρχίαν.

§ 1271. **Ψευδοσεβαστιανοὶ τέσσαρες**. Ἐνεκα τῆς περὶ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου Σεβαστιανοῦ ἐπικρατούσης ἀδηλότητος παρέστησαν ἀλληλοδιαδόχως τρεῖς Ψευδοσεβαστιανοὶ ἔχοντες ὅπως οὖν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἀληθῆ. Πανούργοι ἱερεῖς καὶ αὐλικοὶ τοὺς εἶχον διδάξῃ πῶς ἐδύναντο νὰ ὑποκριθῶσι προσφυῶς καὶ οὕτως ἴσχυσαν νὰ ἐλκύσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν προσοχὴν οὐκ ὀλίγων ἀνθρώπων διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ των καὶ τῆς διηγήσεως θαυμασιῶν συμβαμάτων, τὰ ὅποια τοῖς συνέβησαν δῆθεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Ὅλοι ὁμῶς συνελή-

φθησαν καὶ κατεδικάσθησαν ἐλεεινῶς. Ἐὰν δὲ καὶ ὁ τέταρτος Σεβαστιανὸς ἦτο ὡσαύτως ἀπατεῶν, ἀμφισβητεῖται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΕ'.

ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1581-1640)

§ 1272. **Τρεῖς Φίλιπποι καὶ προνόμια Πορτογαλίας.** Ἡ εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑποταγὴ τῆς Πορτογαλίας συμπίπτει πρὸς τὴν θεοβλαβῆ καὶ δεσποτικὴν κυβέρνησιν τῶν τριῶν Φιλίππων. Εἰκαὶ ὁ Φίλιππος Β' εἶχεν ἐπικυρώσει ἐν *Τομάρω* τὸ μέχρι τοῦδε πολίτευμα καὶ τὰ προνόμια τῆς Πορτογαλίας, ἧτις ἔπρεπε νάποτελῆ μετὰ τῶν ἐξηρητημένων ἀπ' αὐτῆς μερῶν ἰδιῶν τι κράτος, ἀλλ' ὅμως ὅλαι αἱ ὑποσχέσεις ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἐν μέρει, ὑπὸ δὲ τῶν διαδόχων του παντάπασι δὲν διετηρήθησαν. Οἱ Πορτογάλοι ἠναγκάσθησαν νὰ μετασχωσι τοῦ κατὰ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀγῶνος, αἵτινες ἔνεκα τούτου ἐθεώρουν ἐκείνους ὡς ἐχθρούς· καί, ἀφοῦ ταῖς ἀπηγορεύθη ἡ προσόρμις εἰς πάντας τοὺς Ἰσπανικοὺς λιμένας, ἐλάμβανον τὰ ἐμπορεύματα οὐχὶ πλέον ἐν Λισσαβῶνι, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἰνδικῆς αὐτῆς καὶ παρηνώχλουν παντοιοτρόπως τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς θαλασσοπολίτας τῶν Πορτογάλων.

§ 1273. **Φίλιππος Γ', Μολούκκας, Γουϊνέα, Μαλάκκα, τυραννικὴ ἐν Πορτογαλίᾳ διοικήσις Ἰσπανῶν, συνωμοσίαι.** Ἐπὶ Φιλίππου Γ' ἤδη ἐκυρίευσαν οἱ Ὀλλανδοὶ τὰς Μολούκκας καὶ ἰδιοποιήθησαν τὸ μετὰ τῆς Ἰσπανίας ἐμπόριον. Ἀκολούθως ὑπέταξαν 1623 τὰς ὠραιότερας ἐν Βρασιλίᾳ κτήσεις, τῷ 1637 τὴν παραλίαν τῆς Γουϊνέας καὶ τέλος τῷ 1641 τὴν Μαλάκκαν. Ἡ Ἰσπανικὴ κυβέρνησις οὐ μόνον δὲν διεκώλυσε ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο πρὸς τελείαν ἐκμύζησιν τῆς Πορτογαλίας. Οἱ φόροι κλιζήθησαν, ὑπουργήματα καὶ ἀξιώματα κατέστησαν ὄνια, εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ ὑπεχρεώθησαν εἰς θυσίας καὶ αὐτὰ τὰ βασιλικὰ κτήματα ἀπηλοτριώθησαν, ὅπλα καὶ πλοῖα εἰς Ἰσπανίαν μετεκομίσθησαν καὶ ἡ Πορτογαλία συστηματικῶς ἐξενευρίσθη. Τὰ τελευταῖα βίαια μέτρα ἦσαν ἰδίως ἔργον τοῦ ὑπουργοῦ Ὀλιβαρέζου βοηθούτων αὐτὸν πρὸς τοῦτο δύο ἀθλίων Πορτογάλων τοῦ Σουαρέζου καὶ τοῦ Οὐέσκονσέλου. Τί παράδοξον ἄρα ἐὰν τὸ Πορτογαλικὸν ἔθνος ἐξιγριώθῃ καὶ συνώμωσε κρυφίως πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Ἰσπανικοῦ ζυγοῦ; Ὅθεν, ὅτε διεδόθη ἡ φήμη ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης δούξ τῆς Βραγαντίας ἔμελλε νὰ γενῆ ἐκποδῶν ἔνεκα τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀξιώσεων του

καὶ τῶν πλουσιῶν αὐτοῦ κτημάτων, ἅτινα ἀπετέλουν τὸ τρίτημόριον σχεδὸν τῆς ὅλης χώρας, ἐξερράγη ἢ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν διευθυνομένη *συνωμοσία*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΖ'.

ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ

§ 1274. **Ἰωάννης δούξ τῆς Βραγαντίας βασιλεὺς (1640-1656)**, διαφθορὰ Πορτογάλων καὶ παρακμῆ. Τῇ 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1640 ἔτους κατελήφθη αἰφνιδίως ἡ *Λισσαβὼν* καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν εἰρημένων δύο προδοτῶν ὁ Ἰωάννης δούξ τῆς Βραγαντίας ἀνηγορεύθη βασιλεὺς καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑφ' ἀπάσης τῆς χώρας. "Ὅλαι δ' αἱ ἀπόπειραι τῶν Ἰσπανῶν πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι.

Ἡ παρακμὴ τῆς χώρας ἔσχε φυσικῶ τῷ λόγῳ μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τοῦ ἔθνους τὴν κατάστασιν. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις καὶ οἱ Ἰησοῦται διέφθειραν κατὰ μικρὸν τὸν δραστήριον καὶ φιλοπράγμονα ἐκεῖνον χαρακτῆρα, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας ἐξάρτησις τοῦ ἐπηύξησε τὴν διαφθοράν. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερώσεως ἀγὼν ὑπῆρξε βραχὺς καὶ δὲν ἠνώρθωσε τὰ κακῶς ἔχοντα οὐδὲ τὰ πωλεσθέντα ἠδυνήθη νάναπληρώσει. Ἀδράνεια, φιληθονία, κλίσις εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ στερεοτυπία περὶ τοὺς τρόπους, τέλος δυσπιστία, δεισιδαιμονία καὶ θεοβλάβεια εἰσι καὶ μένουσι τοῦ λοιποῦ τὰ διακριτικὰ τοῦ χαρακτῆρος τῶν Πορτογάλων γνωρίσματα.

Ἐλευεινότης Πορτογάλων. Διὸ ἡ Πορτογαλία, ἀρ' ὅτου ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Ἰσπανίας ὑπὸ τὸν ἐκ τοῦ Βραγαντιακοῦ οἴκου Ἰωάννην (1640), παρίστησι πρόσωπον δευτερεύον καὶ ἐλευεινὸν ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ πολιτικῷ συστήματι. Ὑπὸ ἀθλίους διατελοῦσα βασιλεῖς οὔτε ἐσωτερικῶς οὔτε πρὸς τὰ ἔξω δύναται νὰ φανῇ ἰσχύουσα καὶ σεβαστή. Ὁ Ἰωάννης (1640-56) εἰδείχθη ἀδρανὴς οὐχ ἥττον καὶ δειλός. Ὁ μετὰ τῆς Ἰσπανίας ὁμῶς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν ἐξηκολούθησε μετὰ τινος διακοπῆς εὐτυχῆς.

§ 1275. **Ἀλφόνσος ς' (1656-1667).** Ἐπὶ τοῦ πνευματικῶς ἀσθενοῦς τοῦ Ἰωάννου υἱοῦ Ἀλφόνσου ς' (1656-667) ὁ ἀγὼν οὗτος δὲν ἔπαυσεν εἰσέτι ἐντελῶς. Μετὰ τῶν Ὀλλανδῶν κατωρθώθη τῷ 1662 *εἰρήνη τις*, δι' ἧς οἱ Πορτογάλοι διέσωσαν μὲν τὴν *Βρασιλίαν* ἠναγκάσθησαν ὁμῶς νὰ παραχωρήσωσιν ὅλας αὐτῶν τὰς Ἰνδικὰς κτή-

σεις πλὴν τῆς Γόας καὶ τοῦ Δίου καὶ τινων πρακτορειῶν. Μετὰ τῆς ἀπωλείας δὲ τῶν εὐπροσόδων τούτων ἀποικιῶν ἐξηρανίσθησαν ἡ περὶ τὰ ναυτικὰ δόξα καὶ τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Ἀλφόνσος διετέλει κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς του γενόμενος δ' ἐνήλικος ἕνεκα τοῦ ἀσθενοῦς χαρακτηρὸς του ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ φαύλων αὐλικῶν. Ἡ ἑταιρικὴ σύζυγός του Ἐλισσάβετ καλουμένη συνήθως Madame d' Aumala εἰργάζετο ἠνωμένη μετὰ τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς τὴν πτώσιν τοῦ συζύγου τῆς καὶ τὴν ἀνήψωσιν τοῦ ἐρωμένου τῆς Πέτρου ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως. Ἀφοῦ δ' ἐν τινι συνόδῳ πρόετεινε τὴν ἀπὸ τούτου ὡς σωματικῶς ἀνικάνου διάζευξίν τῆς, ἐπέτυχε νάναβιθάσῃ εἰς τὸν θρόνον (1667) κοινῇ ἀποφάσει τὸν Πέτρον ὃ δὲ Ἀλφόνσος ἠναγκάσθη ἐκὼν ἄκων νὰ παραιτηθῇ καὶ νάποσρῆθῃ εἰς μοναστήριόν τι, ὅπου μετὰ 16 ἔτη ἀπέθανεν.

§ 1276. **Πέτρος Β' (1667-1703)**. Οὗτος συνεζεύχθη μὲν ἀμέσως μετὰ τῆς πρώην βασιλίσσης τῆς ἐπονομαζομένης, ὡς εἴρηται, κυρίας Δωμίλης, ἀνέλαβε δὲ τὸν βασιλικὸν τίτλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μονάζοντος ἀδελφοῦ του. Ἦγαγε δ' εἰς πέρας (1668) διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας καὶ τῶν νικῶν τοῦ στρατάρχου Σχομβέργου τὸν μακροχρόνιον μετὰ τῆς Ἰσπανίας ἀγῶνα ἀναγκασθείσης τέλος νάναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς μικρᾶς Πορτογαλίας. Ἡ Ἀγγλία, ἣτις ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰργάσθη ὡς μεσίτρια, ἀπέκτησε πολλὰς ἐμπορικὰς προνομίας. Εἰκαὶ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐν Βρασιλία χρυσορυχείων καὶ ἀδαμάντων (1696) ἄπειροι χρημάτων ποσότητες εἰσέρευσαν εἰς τὰ δημόσια τῆς Πορτογαλίας ταμεῖα, ἡ πολιτεία ὁμως αὐτὴ μικρὸν ἐντεύθεν ὠφελήθη, καθ' ὅσον τὸ πλεῖστον ἐκείνων μέρος περιῆλθεν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ παντοίων βιομηχανημάτων εἰς χεῖρας τῶν Ἀγγλων.

Συνθήκη Μέθουεν μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦ Ἀγγλου δὲ πρέσβεως Μέθουεν συνωμολογήθη τῷ 1703 ἡ ἐπώνυμος ἔτι ὠφελιμωτέρα εἰς τὴν Ἀγγλίαν συνθήκη, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Πορτογαλία διετέλει μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἐμπορικῶς τε καὶ πολιτικῶς εἰς σχέσιν σχεδὸν ἐξαρτήσεως πρὸς τὴν κραταιὰν ναυτικὴν Ἀλβιόνα. Ἡ βιομηχανία, τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς ἐξέπεσον μηδὲν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως περιθλαπόμενα καὶ ἐνισχυόμενα οἱ Ἰησουῖται ἐξέτειναν πανταχοῦ τὴν ἰσχυράν καὶ ὀλεθρίαν ἐπίδρασίν των. Ἐν τῷ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Ἰσπανικῷ πολέμῳ ἡ Πορτογαλία συνετάχθη μετὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διέτῃρησεν ὄντως ἀπαραμειώτον τὴν κατοχὴν τῶν Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν τῆς.

§ 1277. Ἰωάννης Ε' (1706-1750). Ὁ εἰς τὸν κληρονομίαν τυφλῶς ἀφωσιωμένος υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πέτρου Ἰωάννης Ε' (1706-1750) κατανήλωσε τὰς προσόδους τῆς πολιτείας εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, ἐξ ὧν εἰς μόνον τὸ μετὰ τινος βασιλικοῦ μεγάρου ἠνωμένον Φραγκισκανὸν μοναστήριον τῆς Μάρφας ἰδαπανήθησαν 20 ἑκατομμύρια ταλλήρων.

Μοναστῶν ἰσχύς, πιστότατος. Οὗτος παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς χεῖρας τῶν μοναστῶν προεξάρχοντος τούτων τοῦ Φραγκισκανοῦ Γασπάρου, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ πάπας ἀνταμείβων αὐτὸν τῷ ἀπένευμε τὸν τίτλον τοῦ πιστοτάτου (rex fidelissimus). Ἄλλ' ἡ χῶρα ἀνεστέναζεν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν πίεσιν τοῦ κλήρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΖ' ΑΜΙΝ
ΒΡΑΧΕΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ

§ 1278. Ἰωσήφ Α' Ἐμμανουήλ (1750-1777). Ἐκ τῆς ἐλευθέρου καταστάσεως ἐζήτησε νὰ ἀλλάξῃ τὴν Πορτογαλίαν ἐντελῶς ὁ τοῦ μικροῦ καὶ εἰς σαρκικὰς ἡδονὰς ἐκδότου Ἰωσήφ Α' Ἐμμανουήλ (1750-1777) κραταῖος ὑπουργὸς Σεβαστιανὸς Καρβάλος ἤ, ὡς ἔπειτα ὠνομάσθη, μαρκίων Πομβάλος.

Σεβαστιανὸς Καρβάλος τοῦπικλὴν μαρκίων Πομβάλος μεταρρυθμιστής. Ὁ ἀνὴρ οὗτος υἱὸς μικροῦ τινος εὐγενοῦς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐξόχων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος καινοτόμων πολιτικῶν. Μετὰ τὴν τελείαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Κόλμβρας ἐκπαίδευσίν του καὶ μετὰ βραχείαν ἐν τῇ βασιλικῇ φρουρᾷ ὑπηρεσίαν νυμφευθεὶς πλουσίαν τινὰ καὶ ἐπιφανῆ χήραν δι' αὐτῆς ἔτυχεν εἰσόδου εἰς τὴν αὐλήν καὶ κατώρθωσε νὰ διορισθῇ πρεσβευτὴς τὸ πρῶτον εἰς Λονδίνον καὶ ἔπειτα εἰς Βιένναν. Ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι δὲ ταύταις διατρίβων συνέλαβε περὶ πολιτείας ἰδέας, τὰς ὁποίας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἔσπευσε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἐπιτραπεῖς τὸ πηδάλιον τῆς κυβερνήσεως· πρόβηθ ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῶν μεταρρυθμίσεων του τοσοῦτον ἔσπευσμένως, ὥστε πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἢ ἦσαν ἐπιβλαβεῖς ἢ ἐπὶ τέλους ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι. Πρὸς ἀνάστασιν τῆς νεκρωθείσης καὶ εἰς ξένας χεῖρας περιελθούσης ἐμπορίας εἰσήγαγε πάραυτα τὸ τότε πολυαχοῦ τῆς Εὐρώπης ἰσχύον ἀπαγορευτικὸν σύστημα διατάξας διὰ νόμου αὐστηροῦ νὰ μὴ γίνηται χρῆσις ξένων ἐργοχειρῶν, καὶ τοῦτο πρὶν ὑπάρξωσιν ἐργοστάσια δυνάμενα νὰ προμηθεύσωσιν ἐγχώρια προϊόντα

εὐθηνότερα. Χάριν δὲ προαγωγῆς τῆς γεωργίας διέταξε νὰ ἐκριζωθῶσιν αἱ πλείσται ἀμπелоὶ καὶ νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἀγρούς. Τὴν ἐμπορίαν δὲ τῶν οἴνων τοῦ κυριωτέρου τῆς Πορτογαλίας προϊόντος παρέδωκεν εἰς ἑταιρείαν καταστρέφας καὶ τοὺς ἀμπελουργοὺς καὶ τοὺς ἐμπόρους οὐχὶ ἄνευ ὑπονοίας ἰδίας ὠφελείας, διότι καὶ αὐτὸς ἦτο τῆς ἰδίας ἑταιρείας μέτοχος.

Σεισμός, ἀνοικοδόμησις Λισσαβῶνος. Τὸ διὰ τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου σεισμοῦ τῆς 1 Νοεμβρίου τοῦ 1755 ἀνατραπὲν δυτικὸν μέρος τῆς Λισσαβῶνος, ὅτε τρισμῦριοι περίπου ἐκ τῶν κατοίκων ἐτάφησαν ὑπὸ τὸν σωρὸν τῶν καταπεσόντων κτιρίων ἢ παρεσύρθησαν καὶ κατεπόθησαν ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ πλημμυρήσαντος **Τάγου**, ἀνοικοδόμησε λαμπρότερον καὶ κανονικώτερον. Τὰ δ' ἐντεύθεν ἐν ταῖς κατώτεραις τάξεσιν ἐπισυμβάντα δυστυχήματα γύμνωσιν, πείναν κλ. ἐφρόντισε δι' ὄλων τῶν δυνατῶν μέσων νὰ θεραπεύσῃ. Ἀπὸ τῶν εὐγενῶν ἀνέλαβε τὰ παραχωρηθέντα αὐτοῖς κατὰ τοὺς προλαβόντας χρόνους μεγάλα ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ κτήματα ὡσαύτως δὲ καὶ ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς τὴν ἐκκλησίαν δωρηθέντα περιέστειλε τὴν ἀργίαν ἐλαττώσας τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας καὶ περιώρισε τὴν παπικὴν δικαιοδοσίαν. Ὡς θαυμαστῆς δὲ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τοῦ αἰῶνος ἐνίσχυσε τὴν διάδοσιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ρουσσῶ καὶ τῶν Γάλλων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν οὐ μόνον τὴν λογοκρισίαν τοῦ τύπου, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁποίαν μέχρι τούδε εἶχον ἐπιτήρησιν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων. Ἐν γένει δὲ οἱ Ἰησουῖται ὡς ἀντενεργοῦντες εἰς ὅλα τὰ σχέδιά του ἐγένοντο τὸ κυριώτερον τῆς ἀντιπαθείας τοῦ ἀντικείμενον. Ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ εἶχον οὗτοι ἰδρύσῃ ἀπὸ πολλοῦ κράτος τι ἴδιον τὸ τῆς Παραγουαίας κυβερνώμενον πατριαρχικῶς καὶ εἰς πάντα ξένον ἀπρόσιτον. Ὅτε δὲ ὁ Πομβάλος ἠθέλησε διὰ τινος συνθήκης μετὰ τῆς Ἰσπανίας νὰνταλλάξῃ μέρος αὐτοῦ πρὸς τὴν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Πλάτα ἀποικίαν τοῦ Σακραμέντου, οἱ Ἰησουῖται ἀνέστησαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἡ ἀντίστασις των δὲ αὕτη, ἥτις ἐματαίωσε τὴν συνθήκην, καὶ σύγχρονός τις ἀπόπειρα δολοφονίας κατὰ τοῦ βασιλέως (1758) παρέσχον εἰς τὸν κραταῖον ὑπουργὸν ἀφορμὴν εὐκαιρον οὐ μόνον τοὺς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν κυριωτέρους ἐχθροὺς του, οἷον τὸν δούκα τοῦ Αδείρου καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ μαρκιῶνος Ταβόρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰησουῖτας ὡς συνενόχους τοῦ ἐγκλήματος νὰ ἐγκαλέσῃ, καὶ ἐκείνους μὲν εἰς θάνατον ἐπώδυνον νὰ καταδικάσῃ, τούτους δὲ διὰ βασιλικοῦ διατάγματος ἀπὸ πασῶν τῶν Πορτογαλικῶν χωρῶν νὰπελάσῃ (1759).—Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἐσω-

τερικῶν τούτων κινήσεων ἐπῆλθε τότε καὶ ἐξωτερικός τις κίνδυνος, ὅστις ὀλιγώτερον σταθερὸν ἄνδρα παρά τὸν Πομβάλου ἠδύνατο νὰ ῥίψη εἰς ἀμηχανίαν.

Πόλεμος πρὸς τὴν Ἰσπανίαν. Ἡ Γαλλία δὴλα δὴ καὶ ἡ Ἰσπανία ἠνωμένοι διὰ τῆς οἰκογενειακῆς συνθήκης προέτειναν εἰς τὴν Πορτογαλίαν νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ κατὰ τῶν παλαιῶν συμμάχων τῆς τῶν Ἀγγλων καὶ τοῦ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν πολέμου. Ὁ Πομβάλος δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκλέξῃ τὸ δεύτερον, ἂν καὶ ἡ κατάστασις τοῦ Πορτογαλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἀπόστασις τῆς βοήθειας, ἣν ἡ Ἀγγλία προσέφερεν, ἐφαίνοντο ὑπαγορεύουσαι τὸ ἐναντίον. **Εἰκοσакισχίλιοι Ἰσπανοί**, οἵτινες εἰσέβαλον μεταξὺ **Μινίου καὶ Δορίου**, δὲν εὗρον ἄλλην ἀντίστασιν εἰμὴ τὴν ἀνδρείαν τῶν κατοίκων. Ἐν τῷ μεταξὺ προσῆλθεν ἐπικουρία ἐκ τῆς Ἀγγλίας· **σύναμα δὲ καὶ στρατηγός** τις περιώνυμος ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου ὁ Γερμανὸς κόμης τοῦ **Σχαουμβούργου Γουλιέλμος**, ὅστις μετὰ πολλῆς δραστηριότητος ὀργανίσας ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸν Πορτογαλικὸν στρατὸν ἐματαίωσε τοὺς περαιτέρω σκοποὺς τοῦ ἀνεπιτηδείου ἐχθροῦ καὶ ἐστέρησεν οὕτω τὴν Ἰσπανίαν τῶν ἐλπίδων τοῦ νάποζημιωθῆ ἐκ τῆς Πορτογαλίας δι' ὅσα τῆς ἀφῆρσαν οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ θάλασσαν καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς.

§ 1279. **Μαρία Φραγκίσκα μόνη (1777-1786) καὶ μετὰ Ἰωάννου ς' (1792-1816) ὡς παράφρων.** Ἐπὶ τῆς διαδεξαμένης τὸν Ἰωσήφ Ἐμμανουὴλ δεισιδαίμονος θυγατρὸς τοῦ Μαρίας Φραγκίσκας (1777-1816), ἣτις ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὸν θεῖόν τῆς καὶ συνάραγοντα Δὸν Πέτρον, ὁ Πομβάλος ἐπαύθη ἀμέσως καὶ ὑποβλήθεις εἰς δίκην κατεδικάσθη, διέφυγεν ὁμοῦ τὴν τιμωρίαν διὰ τῶν ἰσχυρῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἔσχεν ἐπὶ τῆς εἰκοσιεπταετοῦς λειτουργίας του. Οἱ δὲ **μονασταὶ καὶ Ἰησουῖται** ἐπανελάβον τὴν προτέραν ἰσχὺν των καὶ ὅλαι αἱ εἰσαχθεῖσαι κρείττονες διατάξεις καθρηγῆθησαν. Ὁ Πέτρος ἀπέβιωσε τῷ 1786 καὶ ἕνεκα τῆς παραφροσύνης, εἰς ἣν ἡ βασίλισσα ὑπέπεσεν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν (1792) ὁ υἱὸς αὐτῆς **Ἰωάννης ς'**.

Αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Πομβάλου καὶ θάνατος αὐτοῦ. Πολλὰ ἐρρήθησαν καὶ ἐγράφησαν περὶ τῶν αἰτίων τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου τούτου τῆς Πορτογαλίας ἀνδρός. Ἄλλ' ὅτι οἱ κληρικοὶ καὶ ἰδίᾳ οἱ δαίμονες Ἰησουῖται ἦσαν τὸ κυριώτατον αἷτιον, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ. Οἱ κληρικοὶ ἐδέσποζον πνευματικῶς τοῦ δεισιδαίμονος ὄχλου, διὰ δὲ τοῦ πνεύματος εἶχον μεγάλην δύναμιν καὶ ἐν τῷ ἐν γένει βίῳ τῶν ἀνθρώπων· αἱ μοναχαὶ δὲ μάλιστα πολλαχῶς συνδεόμεναι μετὰ τῶν μοναχῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἰησουῖτῶν εἰσερχόμεναι ἀκωλύτως εἰς τοὺς οἴ-

κους τῶν χωριτῶν ἤγον καὶ ἔφερον τὰ κατ' αὐτούς. Ἄλλ' ὁ Πομβάλος γινώσκων τὴν δύναμιν ταύτην τῶν μοναχῶν γυναικῶν ἤρξατο ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ παντοίων διατάξωσιν νὰ περιορίζη αὐτὰς καὶ τοὺς μοναχοὺς, εἶτα δὲ καὶ διέλυσεν ὅλως τὰ ἡμίση τῶν γυναικειῶν μοναστηρίων καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς πάντα τὰ μοναχικὰ τάγματα τὸ νὰ κείρωσιν εἰς μοναχοὺς ἢ μοναχὰς τοὺς νεωτέραν τῶν 25 ἐτῶν ἡλικίαν ἔχοντας καὶ ἄνευ βασιλικοῦ διατάγματος. Κραυγὴ δεινὴ ἠγέρθη κατὰ τοῦ Πομβάλου οὐ μόνον τῶν μοναστῶν καὶ μοναστριῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν δεισιδαιμόνων ὄχλων κραυγαζόντων κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατρέποντος τὴν θρησκείαν! Ἄλλ' οἱ δεινοὶ τῆς πολιτείας τοῦ φιλελευθέρου βασιλέως καὶ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ πρωθυπουργοῦ ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Ἰησουῖται· διότι πλὴν τῶν ἄλλων περιορισμῶν αὐτῶν ἐπειράθη ὁ Πομβάλος, ὡς εἶρηται, τῷ 1754 νὰ ἐξώσῃ αὐτοὺς ὡς ἐξομολογητὰς ἐκ τῶν ἀνακτόρων, ὅπερ τῷ ἔτει 1757 καὶ ἐγένετο. Καὶ πρότερον μὲν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἰησουῖται ἐμίσουν, ἐκακολόγουν, ἐρραδιούργουν καὶ παντοῖα ἐμηχανῶντο κατὰ τοῦ διώκτου αὐτῶν Πομβάλου καὶ τοῦ βασιλέως Ἰωσήφ Α'. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1758, ἀφ' οὔτου ἔνεκ' ἀποπείρας φόνου κατὰ τοῦ βασιλέως γενομένης τῇ νυκτὶ τῆς 3 Σεπτεμβρίου ὑπὸ Ἰησουϊτῶν δέκα ἐξ αὐτῶν καθείρθησαν καὶ κατεδικάσθησαν· εἶτα δὲ τὰ κτήματα πάντων τῶν Ἰησουϊτῶν τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ ἐδημεύθησαν, αὐτοὶ δ' ἐξωρίσθησαν, ἔκτοτε τὸ τάγμα ἐξεμάνη κατὰ τοῦ Πομβάλου καὶ τὸν ὄλιγον αὐτοῦ ἐπεζήτηι. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ὁ σταθερὸς βασιλεὺς ἔζη, ὁ Πομβάλος ἦν ἀκαταμάχητος· ἀλλ' ἅμα ἡ διάδοχος αὐτοῦ ἡ ἀσθενὴς τὸν νοῦν καὶ εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς Ἰησουῖτας διαχειμένη Φραγκίσκα ἀνέβη τὸν θρόνον, πάντες δ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ Πομβάλου περιεκύκλωσαν αὐτόν, οἱ δὲ πολιτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ αὐτοῦ ἐχθροὶ ἔλαβον τὴν ὑπεροχὴν, ὁ ἄριστος ἀνὴρ ἀπεβλήθη τῆς ἀρχῆς καὶ κατεδικάσθη ὡς ὑπαίτιος βαρέως ἐγκλήματος, ὅπερ οὐδέποτε ἐγνώσθη ὅ,τι ποτὲ τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἦν ἀπλῶς γεγραμμένον ἐν τῇ καταδικαστικῇ κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀποφάσει. Ἡ καταδίκη τοῦ Πομβάλου ἦν αὐτὸ τοῦτο καταδίκη τῆς προόδου τῆς Πορτογαλίας.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΤΩ ΧΩΡΙΤΑΙ

(ΒΕΛΓΑΙ ΚΑΙ ΟΛΛΑΝΔΟΙ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΗ'.

ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

§ 1280. Τέσσαρα δουκάτα, ἑπτὰ κομητεῖαι, μία μαρκιονία, τρεῖς ἡγεμονίαι. Αἱ Κάτω Χῶραι ἢ Βαταυτὰ ἀνῆκον κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς τὸ Φραγκικὸν καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τούτου εἰς τὸ Λοθαριγγικὸν κράτος, βραδύτερον δὲ εἰς τὸ δουκάτον τῆς κάτω Λοθαριγγίας, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοχοι ὠνομάσθησαν μετέπειτα δούκες Βραβαντίας. Ἀφοῦ δὲ οὗτοι ἀπώλεσαν κατὰ μικρὸν τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν κομητειῶν καὶ ἐπισκοπῶν τοῦ δουκάτου τῆς Λοθαριγγίας, αἱ τελευταῖαι ἐγένοντο ἀνεξάρτητοι καὶ ἔμειναν τοιαῦται μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὅτε οἱ ἐκ τῆς Γαλλικῆς δυναστείας τῶν Οὐαλευσιανῶν καταγόμενοι δούκες τῆς Βουργουνδίας τὰς ἤνωσαν πάλιν εἰς ἓν πολιτικὸν κράτος, ὅπερ καίπερ περιορισμένον κατὰ τὴν ἔκτασιν προσέχεν ὅμως τῶν πλείστων τῆς τότε Εὐρώπης κατὰ τὴν εὐανδρίαν καὶ τὴν εὐπορίαν. Κάρολος ὁ Θραυὸς ἐξουσίαζεν ἐπὶ τέλους 14 Βαταυικῆς ἐπαρχίας, ἧτοι 4 δουκάτα: Βραβαντίαν, Λιμβούργον, Λουξεμβούργον καὶ Γελδρίαν ἠ κομητείας: Φλανδρίαν, Ἀρτεσίαν (Astois), Ἀνωσίαν (Hennegau), Ναμουρκίαν, Ὀλλανδίαν, Σσελάνδην καὶ Ζυφτήνην· τὴν μαρκιονίαν Ἀντβέρπην καὶ τὰς ἡγεμονίας: Μελίνας (Mecheln) καὶ Φρεισίαν, αἵτινες πᾶσαι διὰ τῆς συζεύξεως τῆς θυγατρὸς ἐκείνου Μαρίας μετὰ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α' περιήλθον εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον καὶ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ε' κτήθησαν διὰ προσθήκης 3 ἑτι: Οὐτραϊέκτου, Ὁβερυσσέλης καὶ Γρουνίγγης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΖ'.

ΕΠΙΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΤΩ ΧΩΡΙΤΩΝ

§ 1281. Προνόμια Κάτω Χωριτῶν: Δικαστήρια,
ΓΕΝ. ΙΣΤΟΡΙΑ Γ'.

στρατὸς ἰθαγενῆς, φόρων ἐπιψήφισις ὑπὸ τῶν τάξεων. Ἐξ ἀρχαίων ἤδη χρόνων αἱ Κάτω Χῶραι ἀπέλαυον ἐπιστήμως καθιερωμένων δικαιωμάτων καὶ ἐλευθερίας, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἦσαν ἡ διὰ τῶν ἐγχωρίων τάξεων, ἡγουν τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν κοινῶν πολιτῶν, ἐπιψήφισις τῶν φόρων, τὸ ἀνεξάρτητον τῶν δικαστηρίων καὶ ἡ μὴ διατριβὴ ξένων στρατῶν καὶ διοικητῶν ὑπαλλήλων.

Κάρολος Ε'. Τὰ δικαιώματα δὲ ταῦτα εἶχε μὲν προσβάλλη πολυλαχῶς ὁ Κάρολος Ε', ὅθεν ἐπήγασαν παράπονα μεγάλα καὶ ἐν Γαυδάνω μάλιστα συνέβη καὶ στάσις τις, ἀλλ' ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ αὐτοκράτορος εὐνοια πρὸς τοὺς Κάτω Χωρῖτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων οὗτος ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη, τῶν ὁποίων τὰ ἦθη καὶ τοὺς τρόπους ἠγάπα καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύετο τὰ ἀξιολογώτερα ἀξιώματα, προέλαβε μεγαλειτέρας ἐχθροπραξίας.

§ 1282. **Φίλιππος Β'.** Ὑπὸ πάντῃ δὲ διάφορον σχέσιν παρίσταται ὁ Φίλιππος Β' πρὸς ἐκείνους· ἐκ γενετῆς Ἰσπανὸς μετεχειρίζετο τὰς Κάτω Χώρας ὁμοίως πρὸς τὰς Ἰταλικὰς ὡς ἐπαρχίας ἀπλῶς, τὰς ὁποίας ἤθελε νὰ διοικῆ δι' Ἰσπανῶν καὶ νὰ φρουρῆ δι' Ἰσπανικῶν στρατῶν. Ἡ ἀλαζονεῖα καὶ οἱ ψυχροὶ τρόποι ἀπεμάκρυνον ἀπ' αὐτοῦ τοὺς πολίτας καὶ τὸ μῖσος αὐτοῦ πρὸς πάσας τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας καθίστων αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς φυσικὸν ἀντίπαλόν των.

§ 1283. **Μαργαρίτα Δούκισσα Πάρμης, συμβούλιον διοικητικόν, Γραμβέλλας, νόμοι κατὰ Διαμαρτυρομένων, 14 ἐπισκοπαί, ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ.** Ὁ Φίλιππος ἀποφασίσας μετὰ τριετῆ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις διατριβὴν νάναχωρῆσαι εἰς τὴν Ἰσπανίαν (1559), ἵνα καταστήσῃ διὰ παντὸς αὐτόθι τὴν ἑδραν του, ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν ἐκείνων εἰς τὴν νόθον ἀδελφὴν του **Μαργαρίταν** δούκισσαν τῆς Πάρμης γυναῖκα συνετὴν καὶ ἀνδρόφρονα καὶ συγχρόνος ἔταξε παρ' αὐτῆ συμβουλίον τι πολιτικὸν ὡς ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχήν. Τοῦ συμβουλίου δὲ τούτου τὴν διεύθυνσιν ὑπέταξεν εἰς ξένον τὸν ἑαυτοῦ ὑπουργὸν **Γραμβέλλαν** ἐπίσκοπον Ἀτρεβάτου. Κατέλιπε δ' ἐν τῇ χώρᾳ Ἰσπανικὰς φρουράς. Αἱ δύο αὗται πράξεις διήγειραν εὐθὺς τὴν κοινὴν δυσἀρεστοσιν, ἧτις κωζήθη ἔτι μάλλον, ὅτε πρὸς στερέωσιν τοῦ Καθολικοῦ δόγματος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐξεδόθησαν αὐστηρότεροι τῶν προὔπαρχόντων νόμοι κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἢτοι τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ διετάχθη συγχρόνως ἡ σύστασις δεκατεσσάρων νέων ἐπισκοπῶν ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε τεσσάρων. Ἐν ταύταις δὲ πάσαις πρῶτος καὶ καρδιάλιος ἐν ταυτῷ ἀνεδείχθη ὑπὸ τοῦ πάπα ὁ εἰρημένος **Γραμβέλλας**. Ἡ αὐξη-

σις δὲ αὕτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν θέσεων τοσοῦτω μείζονα διήγειρε φόβον, ὅσω ὡς τελευταίος αὐτῆς σκοπὸς ἐφαίνετο ἡ εἰσαγωγή τῆς ἀποτροπαίου *ierās ἐξετάσεως* (inquisition) τῆς Ἰσπανίας, σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐνέφαινε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς τὸν καρδινάλιον Γραμβέλλαν δοθεῖσα προσηγορία τοῦ μεγάλου ἐταστοῦ (magnus inquisitor).

§ 1284. **Γουλιέλμος ὁ Ἄραυσικός, Ἐγμόντιος, Ὄρνιος ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ, ὕπουλοι ἐνέργειαι Φιλιππου, καταδιωγμοί.** Εἰς μάτην ἡ φιλόπατρις μερίς, τῆς ὁποίας προέσταντο ὁ πρίγκηψ τῆς Ἄραυσικῆς Γουλιέλμος καὶ οἱ κόμιστες Ἐγμόντιος καὶ Ὄρνιος, ἐζήτη δι' ἀναφορῶν καὶ πρεσβειῶν νὰ πείσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν παρανόμων διαταγμάτων του καὶ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ μισητοῦ καρδινάλιου. Ὁ Φίλιππος ἔδωκε κατὰ πρόωτον ἀπαντήσεις ἀμφιβόλους καὶ μόλις, ἀφοῦ εἰς ἐκείνας προσετέθησαν καὶ αἱ παρακλήσεις τῆς Μαργαρίτας, συγκατετέθη εἰς τὴν δευτέραν αἴτησιν, ἤγγου εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Γραμβέλλα. Ἄλλ' αἱ Μακκιαβελικαὶ τούτου γινῶμαι εὖρον καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ὑπερασπιστάς· τοῦ δὲ βασιλέως ἡ σύγχρονος ἀπαίτησις τοῦ νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν χώραν αἱ ἀποφάσεις τῆς Τριδεντινῆς συνόδου ἀπέδειξεν ὅτι ὁ στοχασμὸς τοῦ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὁμοιομόρφου ἐνουπῆρχε βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐρριζωμένος καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἐλπίδι ὑπῆρχε τοῦ νὰ μετριάσῃ τὰς περὶ τῶν Διαμαρτυρομένων διατάξεις του καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Τοῦτο δ' ἐβεβαίωτο καὶ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ συμβουλίου συναινέσει καὶ τῆς Μαργαρίτας ἀποσταλέντα πρὸς αὐτὸν Ἐγμόντιον. « Χιλιάκις », εἶπε, « προτιμῶ τὸν θάνατον ἢ νὰ ἐπιτρέψω μεταβολὴν τινὰ περὶ τὰ τῆς θρησκείας ». Προσταγαὶ αὐστηρότεραι πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς *ierās ἐξετάσεως* καὶ ἡ αὐξήσις τῶν καταδιώξεων, φυλακίσεων καὶ μετὰ βασάνων ἠνωμένων ἀναιρέσεων ἀπέδειξαν τὴν σπουδαιότητα τῶν λόγων του.

§ 1285. **Τετρακόσιοι εὐγενεῖς συνομολόγοι ἐπαῖται ἐπικαλούμενοι, ὑπαίθρια κηρύγματα.** Τὸ νέον δόγμα τῶν Διαμαρτυρομένων εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁπαδοὺς μόνον μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἔμενον ἔτι πιστοὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον θρήσκευμα· εἶχον ὅμως ἀπόφασιν σταθερὰν νάντισταθῶσιν ὄλας δυνάμεις εἰς τὴν *ierā*ν ἐξέτασιν, ἐν ἧ ἔβλεπον τὸν τάφον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον 400 περίπου ἐκ τῶν εὐγενῶν ὑπέγραψαν τῇ 15 Φεβρουαρίου τοῦ 1566 τὴν οὕτω λεγομένην *ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν* ἢ *συνομολογίαν* (compromissum) καὶ μὴν Ἰαννουαρίου οἱ ἡμίσεις ἐξ αὐτῶν ἀπελθόντες εἰς Βρυξέλλας ἔφιπποι ἐνεχείρισαν μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ

εἰς τὴν αὐτόθι ἐδρεύουσαν ἐπίτροπον ἰκετευτικὴν ὑπὲρ καταργήσεως τῶν τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως δικαστηρίων ἀναφορὰν. Διαταραχθεὶς δὲ τῆς ἐπιτρόπου ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τούτων εἰς ἐκ τῶν παρισταμένων συμβούλων, ὁ Βαρλαμιόντιος, εἶπε πρὸς αὐτὴν γαλλιστί, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῆται τὸν σωρὸν τοῦτον τῶν ἐπαιτῶν (gueux). Ἡ λοιδορὸς δ' αὕτη ἐπωνυμία, τὴν ὁποίαν ἔμαθον οἱ εὐγενεῖς συνομολόγοι, ἐγένετο ἀπὸ τοῦδε τὸ σύμβολον τῆς ἐνώσεώς των· διότι ὀνομάσαντες οὗτοι αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἰκοθεν Γευσίους ἐκρέμασαν εἰς τὸν τράχηλόν των ἐγκόλπιον φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «πιστοὶ μέχρις ἐπαιτείας». Ἐν τούτῳ δ' ἡ ἀναφορὰ ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος· αἱ τῶν Διαμαρτυρομένων ὡς αἰρετικῶν καταδιώξεις ἐξηκολούθησαν μετὰ μειζονος ἐτι τραχύτητος· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν ἠύξησαν μᾶλλον τὴν πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καινοτομίαν συρροὴν τῶν Κάτω Χωριῶν καθ' ἑκάστην ὁ ἀριθμὸς τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπολλαπλασιαζέτο· εἰς τὸ ἐν ὑπαίθρῳ πολλάκις ὑπὸ Διαμαρτυρομένων κληρικῶν γινόμενον κήρυγμα συνήρχοντο χιλιάδες ἀνθρώπων. Μοναχοί, εἰκόνας καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα κατεχλευάζοντο.

§ 1286. Ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως, θραῦσις θρησκευτικῶν ἀντικειμένων. Τέλος δ' ἐν Ἀντβέρπῃ, ἐν Βρυξέλλαις καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ Βραβαντία ἐξερράγη ἡ ἐπὶ πολὺ ἀνασταλεῖσα λυσσώδης ὀργὴ τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς θρησκευτικῆς πίεσεως τῆς ἐξουσίας. Πολλὰ αὐτοῦ στίφη ὤπισθιμένα μετὰ βροπάλων καὶ πελέκων ἠκρωτηρίαζον τοὺς ἐν ταῖς λεωφόροις σταυροὺς καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τολμηρότερα ἐπὶ μᾶλλον γινόμενα ἐπέπιπτον καὶ εἰς ἐκκλησίας καὶ εἰς μοναστήρια, ὅπου συνέτριβον εἰκόνας, θυσιαστήρια κτλ.

Ἀγαθαὶ προτάσεις τῆς ἐπιτρόπου Μαργαρίτας ἐπιδοκιμάζονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Τὰ συμβάντα ὅμως ταῦτα διήρσαν ταχέως ἀπ' ἀλλήλων τοὺς νεωτεριστάς, διότι οἱ μετριώτεροι ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀχαλίνωτον ἀκολασίαν ἠνώθησαν μετὰ τῆς ἐπιτρόπου καὶ ὑπεστήριξαν αὐτὴν εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν κυριωτέρων ἐνόχων. Ἐν βραχεὶ δὲ χρόνῳ ἀποκατέστη ἡ τάξις καὶ ἡ ἐπίτροπος Μαργαρίτα προέτεινεν εἰς τὴν ἐν Μαδρίτῃ αὐλὴν μέτρα ἐπιεικείας καὶ συνδιαλλαγῆς ὡς τὰ μόνον ἐπιτήδεια νὰ φέρωσι διαρκῆ ἡσυχίαν εἰς τὴν χώραν. Ἀλλ' αἱ προτάσεις αὐτῆς δὲν ἐνεκρίθησαν παντάπασιν καὶ ὁ Φίλιππος ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ πέμψῃ εἰς τὰς Κάτω Χώρας (1567) τὸν τραχὺν Ἀλβαν μετὰ νέων Ἰσπανικῶν στρατευμάτων, ἵνα διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ βίας ὑποτάξῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐκείνου θέλησιν.

§ 1287. Ἄφριξις Ἀλθα, τρόμος, κατατομήσεις Ἐγμοντέου, Ἐρνόου καὶ ἄλλων. Ἡ εἶδησις τῆς ἀφίξεως

τοῦ Ἄλβας διέσπειρε τὸν τρόμον. Πολλοὶ ἐτραπίησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀραυσικὸς Γουλιέλμος τῶν Διαμαρτυρομένων ὁ κορυφαῖος ἀνὴρ συνετός, δραστήριος καὶ φιλήσυχος ὑποχωρῶν εἰς τὴν ἐπερχομένην θύελλαν ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν. Μετὰ δακρύων δ' ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ Ἐγμοντίου, τὸν ὁποῖον εἰς μάτην ἐζήτησε νὰ πείσῃ ἵνα πράξῃ τὸ αὐτό. Οὗτος πεποιθὸς εἰς τὰς προλαβοῦσας πρὸς τὴν Ἰσπανικὴν δυναστείαν περιφανεῖς ὑπηρεσίας του καὶ διὰ τοῦτο νομίσας ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἔμεινε. Ἄλλ' ἅμα ὁ Ἄλβας ἀφικόμενος εἰς Βρυξέλλας μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας συνέλαβε τὸν ἀνύποπτον Ἐγμόντιον καὶ τὸν ἀνδρείον Ὄρμιον, τοὺς ὁποῖους μετὰ 18 ἄλλων εὐγενῶν ἐφυλάκισεν ἐν Γανδάνῳ· εὐθὺς δ' ἔπειτα κατέστησε συμβούλιόν τι δικαστικὸν τῶν ταραχῶν ἧ, ὡς οἱ ἐγγῶροι τὸ ὠνόμασαν, φονικόν, ὅπερ μετ' ἀνηκούστου αὐστηρότητος καὶ ὠμότητος ἐτιμῶρει τοὺς τε ὁπαδοὺς τοῦ τῶν Διαμαρτυρομένων δόγματος καὶ τοὺς σταθεροὺς ὑπερμάχους τῶν ἐγγῶριων δικαιωμάτων καὶ θεσμοθεσιῶν. Καθ' ἐκάστην ἐπανελαμβάνετο τὸ τρομερὸν θέαμα ἀνθρώπων καιομένων, ἀπαγχονιζομένων καὶ κρεουργουμένων. Οἱ ἀπόντες ἀρχηγοὶ τῶν Γευσίων ἐκηρύχθησαν ἔνοχοι τοῦ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματος καὶ τῆ 6 Ἰουνίου τοῦ 1568 καταδικασθέντες καὶ οἱ κόμιστες Ἐγμόντιος καὶ Ὄρμιος μετὰ τῶν συμφιλακισθέντων εὐγενῶν ἀπεκεφαλίσθησαν δημοσίως ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Βρυξελλῶν. Ἡ Μαργαρίτα μὴ ἀνεχομένη τὰς στυγεράς ταύτας πράξεις παρητήθη τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν. Τὸ ὄνομα αὐτῆς ἔμεινε ἐντιμὸν καὶ σεβαστόν.

Ἐπάνοδος Γουλιέλμου Ἀραυσικοῦ, φόροι, ἀπαγόρευσις Ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος ἦλθε μετὰ στρατοῦ εἰς Βραβαντίαν πρὸς βοήθειαν τῶν πιεζομένων δὲν ἐδυνήθη ὁμως νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ κατὰ τῶν ἐξησκημένων στρατιωτῶν τοῦ Ἄλβας καὶ τὸν χειμῶνα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀργεντοράτον. Ὁ δ' Ἄλβας ἀφοῦ ἐδείχθη ἱκανῶς ἀφειδῆς περὶ τὴν ζωὴν ἠθέλησεν ἤδη νὰ προσβάλλῃ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων δι' ἐπιβολῆς φόρων παντοδαπῶν. Παρεκτὸς τοῦ εἰκοστοῦ μέρους τῆς ὅλης περιουσίας ἐφάπαξ ἀπήτησε τὸ εἰκοστὸν τῶν ἀκινήτων καὶ τὴν δεκάτην τῶν κινήτων πρὸς τὰς ἐπιβολὰς ἐπωλοῦντο· καὶ δὲν ἤρκει τοῦτο, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπηγόρευσε καὶ τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον. Τὰ ἐμπορικὰ δὲ ταῦτα συμφέροντα κυρίως συνεπήγαγον τὸν θρίαμβον τῆς ἀναμορφώσεως. Ἡ βιαία εἰσπραξις τῆς δεκάτης ἐπὶ πάσης ἀγοραπωλησίας ἠνάγκασεν ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους νὰ ἐνωθῶσι. Πάραυτα μεταπράται, ἀρτοποιῶλαι, ἀλιεῖς καὶ κρεωπῶλαι ἔκλεισαν ὡς ἐκ συνθήματος τὰ ἐργαστήριά των. Ὁ Ἄλβας ἠπέλησεν ὅτι θέλει κρεμάσθαι

ἔμπροσθεν τῶν οἰκιῶν τῶν τοῦς ἐναντιουμένους· χιλιάδες τότε ἐδραπέτευσαν· πολλοὶ κατέφυγον εἰς πλοῖα καὶ διοργάνισαν τακτικὸν στόλον, μετὰ τοῦ ὁποίου περιφερόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν ἐβλαπτον ὅσον ἐδύναντο τὴν Ἰσπανίαν.

Θαλασσογεῦσιοι, Βριέλης ἄλωσις, ἀποστασία, κόμης Νασσαυτῆς Δουδοβίκος. Οὗτοι οἱ οὕτω λεγόμενοι Ἰδατογεῦσιοι ἢ θαλασσογεῦσιοι εὗρισκον, εἰκαὶ πολλάκις εἰς ἀκολάστους παρεκτρεπόμενοι πράξεις, ἀσφαλῆ καταφύγια εἰς τοὺς Ἀγγλικὸς λιμένας. Ἀλλ' ἀφοῦ διὰ τῶν ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων τοῦ Ἄλβα ἢ Ἐλισσάβετ ἐπέισθη νὰ κλείσῃ τοὺς λιμένας τῆς, τότε αὐτοὶ ἠναγκασμένοι ἐκυρίευσαν τῇ 1 Ἀπριλίου τοῦ 1572 τὴν πολίχνην Βριέλην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μώσα καὶ ἐκείθεν πύτυχσαν ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρχηγόν, νὰ ἐκτείνωσι περαιτέρω τὴν δυνάμιν των, ὥστ' ἐν βραχεὶ ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν αἱ πλείονες τῆς Ὀλλανδίας καὶ Σεελανδίας πόλεις. Κυριωτέρα δ' αἰτία τῆς ταχείας ταύτης ἀποστασίας ὑπῆρξεν ἡ δεκάτη. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀραυσικοῦ πρίγκιπος ἐκήρυττον ὅτι ἔτρεχον νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ἀφορήτου τούτου φόρου. Συγχρόνως δὲ καὶ ὁ κόμης Νασσαυτῆς Δουδοβίκος ἀδελφὸς τοῦ Γουλιέλμου ἐνησχόλησε τοὺς Ἰσπανοὺς ἐν τῇ Ἄνωσίᾳ, καί, ἐπειδὴ ὁ Ἄλβας ἐνόμιζεν ἀναγκαιοτάτην τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἵνα ἢ κατὰ τῆς Γαλλίας ἐξησφαλισμένους, οἱ ἀποστάται ἐλαβον καιρὸν εἰς τὰ βόρεια μέρη νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὸν σκοπὸν των.

Συνέδριον ἐν Δορδρέχτῃ, Γουλιέλμος βασιλικὸς ἐπίτροπος, ἀναγόρευσις Ἄλβα. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, ὅσαι ἦσαν μετὰ τοῦ πρίγκιπος, συνήλθον τῇ 15 Αὐγούστου τοῦ 1572 εἰς Δορδρέχτην, ὅπου ἐτέθησαν αἱ πρῶται βάσεις τῶν ἠνωμένων Ὀλλανδικῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ Γουλιέλμος ἀνεγνωρίσθη ὡς νόμιμος βασιλικὸς ἐπίτροπος Ὀλλανδίας, Σεελανδίας καὶ Οὐτραέκτου· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ τινες ἐκ τῶν ἐνωθειῶν πόλεων ἐκυριεύθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, οἵτινες ἐπραξαν εἰς αὐτάς τρομερὰς ἀπανθρωπίας. Ταύτην δὲ τὴν πολεμικὴν εὐτυχίαν μετεχειρίσθη ὁ Ἄλβας καὶ ἐζήτησε τὴν ἀφῆσίν του ἵν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς σκηνῆς ἐντίμως γινώσκων ὅτι ὁ Φίλιππος, ὅστις ἐνόησε τελευταῖον πόσον ἡ διαγωγή του ἐβλάψε τὰ Ἰσπανικὰ συμφέροντα, ἤθελε τὸν ἀνακαλέσῃ κατ' ἄλλον τρόπον. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἄλβας κατέλιπε τὰς Κάτω Χώρας μετὰ ἐξαετῆ διατριβῆν, καθ' ἣν ἔστειλεν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τὸν ἄλλον διὰ χειρὸς τοῦ δημίου 18,000 Διαμαρτυρομένους ὡς αἰρετικούς καὶ ἐπαναστάτας.

§ 1288. **Ἀφίξις Ζουνίγα Ῥεκουησένσου, νίκη αὐ-**

τοῦ, ἀντίστασις Λουγδούνου, πανεπιστήμιον αὐτῆς.
 Ὁ διάδοχος αὐτοῦ **Ῥεκουσένσος** (Zuniga y Requesens) ἐσπούδασε διὰ πραοτέρων τρόπων νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του· ἀλλ' ἀνωφελῶς. Τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ξένων στρατῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀκολασία κῆζάνετο καθ' ἐκάστην, διεκώλυσε τὴν συνδιαλλαγὴν. Οὔτε ἡ παρὰ τὸ Μούκιον Ἐρημοπέδιον νίκη αὐτοῦ, ὅπου δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ἀρυσικοῦ Λουδοβίκος καὶ Ἐρρίκος ἔπεσον ἡρωϊκῶς, ἐπήνεγκε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Ἐξαισία δ' ἀληθῶς ὑπῆρξεν ἡ τόλμη καὶ καρτερία τῆς πόλεως τοῦ Λουγδούνου, ἥτις καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς πείνης ὄρια καταντήσασα ἀντέσχευε εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰσπανῶν καὶ ἐσώθη. Ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ οἱ Ὀλλανδοὶ προέτειναν αὐτῇ ἡ ἐνός ἐνιαυτοῦ ἀτέλειαν ἢ τὴν ἴδρυσιν πανεπιστημίου. Οἱ πολῖται προστίμησαν τὸ δεύτερον καὶ ἀπὸ τοῦ 1565 ἔτους ὑπάρχει ἔτι αὐτόθι τὸ δι' οὗς παρήγαγεν ἐξαιρέτους πρὸ πάντων φιλολόγους περίφημον τοῦτο σπουδαστήριον. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐκατέρωθεν μετ' ἐξησθημένων δυνάμεων μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Ῥεκουσένσου, ὅτε οἱ ἀπλήρωτοι Ἰσπανοὶ στρατιῶται ἐφορμήσαντες εἰς πλουσίας πόλεις ἰδίως εἰς Οὐτρακτεκὸν καὶ Ἀντβέρπην ἔπραξαν τρομερὰς καταπιέσεις καὶ ληστείας. Τὸ σύμβαμα δὲ τοῦτο ἐπετάχυνε τὴν ἀπὸ πολυῦ διενεργουμένην ἔνωσιν **Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων.**

Γανδαυικὴ εἰρήνη. Ἐξ νότιαι ἤτοι Βελγικαὶ ἐπαρχίαι συνῆψαν μετὰ πέντε βορείων μηνι Νοεμβρίῳ τοῦ 1576 τὴν λεγομένην **Γανδαυικὴν εἰρήνην**, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρέωθησαν νὰ ἐκδιώξωσι διὰ κοινῶν προσπαθειῶν τοὺς Ἰσπανοὺς ἐκ τῆς χώρας, ἀφήσωσιν ἀνεκτέλεστα ὅλα τὰ περὶ θρησκείας προστάγματα τοῦ Ἄλβα, ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους καὶ ἀναγνώρισωσι τὸν Γουλιέλμον ὡς βασιλικὸν τοποτηρητήν.

§ 1289. **Ἄφιξις τοῦ Δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ, ἡ ἐν Βρυξέλλαις ἔνωσις, αἰώνιον διάταγμα, κατάληψις Ναμουρκίας.** Τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἔνωσιν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰσπανικῆς κυριαρχίας ἀποστασιν αὐτῶν. Ὁ νέος Ἰσπανὸς διοικητὴς Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς (Don Juan d'Austria) ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου ἡγαγκάστη, ἀφοῦ ἐκεῖνα ὄλαι, ἐξαιρουμένου τοῦ Λουξεμβούργου, συνωμολόγησαν τὴν ἐν Βρυξέλλαις ἔνωσιν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς τοῦ Γανδαίου εἰρήνης, νὰ παραδεχθῇ τὰ συνομολογηθέντα διὰ τοῦ οὕτω λεγομένου αἰωνίου διατάγματος ἀρκεσθεῖς μόνον εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του ὡς βασιλικὸν ἐπιτρόπου (1577). Εἰκαὶ ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Σελανδία δὲν συγκατετέθησαν εἰς τὴν περὶ διατηρήσεως τοῦ Καθολικοῦ

δόγματος ἀπόφασιν τῆς Βρυξελλικῆς ἐνώσεως, οὐδὲν ἤττον τὰ ὄπλα εἶχον καταπαύσει, ὅτ' ἐξαίφνης ὁ δὸν Ἰωάννης αὐτὸς διέρρηξε τὰς συνθήκας καταλαβὼν τὴν *Ναμουρκίαν* καὶ τὸ *Καρολομόντιον* καὶ ἀνακαλέσας τοὺς Ἰσπανοὺς στρατιώτας, οὓς πρότερον ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἀπιστία αὕτη ἠνάγκασε τὰς ἐπαρχίας νὰ δράξωσιν ἐκ νέου τὰ ὄπλα· ὁ Ἀραύσιος Γουλιέλμος, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ὠνόμαζε *πατέρα μόνον*, ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἐκήρυξε τὸν δὸν Ἰωάννην ἐχθρὸν τῆς πατρίδος καὶ ἐπεισε τοὺς προεστῶτας τῆς ἐνώσεως νὰ ἐκδώσωσιν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ἐπιτρέπετο ἐπίσης εἰς τοὺς Καθολικοὺς καὶ Διαμαρτυρομένους ἐλευθέρᾳ ἐξάσκησις τῆς θρησκείας.

Ἀρχιδουξ *Μαθθίας*, Γουλιέλμος γενικὸς κυβερνήτης, δοῦξ Ἀνδεγαυτᾶς Φραγκίσκος, ἐπικουρία Ἀγγλική. Ἐν τούτῳ ἡ σφόδρα Καθολικὴ μερὶς ὑποπεύουσα τὴν μεγάλην ἰσχὴν τοῦ Ἀραυσίου πρίγκιπος καὶ σύνκμα μεριμνῶσα περὶ τοῦ δόγματός της ἐκάλεσε κρυφίως τὸν Αὐστριακὸν ἀρχιδουκᾶ *Μαθθίαν*. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ διήγειρε πολλὴν ἐκπληξιν καὶ δυσaréστησιν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀγνοοῦντας τὴν πρόσκλησιν. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ῥοδόλφου δὲν ἐτόλμων νὰ τὸν ἀποπέμψωσιν, ὁ Ἀραύσιος ἐπέτρεψε τὴν ἀναγόρευσίν του ὡς γενικοῦ κυβερνήτου· ἀλλ' αὐτὸς καίπερ τὰ δευτερεῖα φέρων ἐξηκολούθησε νὰ εἶνε ἡ ψυχὴ τῆς ἐνώσεως. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατ' αἴτησίν του ἤλθε καὶ ὁ δοῦξ Ἀνδεγαυτᾶς Φραγκίσκος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἄγων ἐπικουρικὸν στρατόν. Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Ἐλισσάβετ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας ἐπεμψε μικρὰ τινα ἀποσπάσματα στρατοῦ.

§ 1290. **Ἄφριξις Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου, διχονοία Κάτω Χωρῖτων, ἀναχώρησις Μαθθίου καὶ τοῦ τῆς Ἀνδεγαυτᾶς.** Οὕτω δὲ εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε τὸν δὸν Ἰωάννην ἀποθανόντα τῇ 1 Ὀκτωβρίου τοῦ 1578 διεδέξατο ὁ Ἀλέξανδρος Φαρνεσίος δοῦξ τῆς Πάρμης υἱὸς τῆς προειρημένης Μαργαρίτας συνετὸς πολιτικὸς καὶ περίφημος στρατηγὸς ἐν ταυτῷ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος προθέμενος ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐμποδίσῃ τοῦλάχιστον τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν ἤτοι τοῦ Βελγίου τὴν ἀπόστασιν μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως τὸ μέσον τῆς διχονοίας ὑποθάψας τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὸν φυλετικὸν φθόνον ἐκείνων πρὸς τὰς βορείας καὶ ὑποστηρίξας ἰδίως τὰ δικαιώματα τοῦ εἰς τὰς πρώτας ὑπερισχύοντος Καθολικοῦ δόγματος. Κατῴρθωσε δὲ συγχρόνως νὰ ἐλύσῃ πρὸς τὴν βασιλικὴν μερίδα καὶ πολλοὺς μεγιστᾶνας μεταξὺ τῶν Διαμαρτυρομένων λεγομένων αἰρετικῶν ἀπειρηκότας ἐκ τῆς πολυχρονίου διαμάχης καὶ τέλος νὰ προ-

καλέσῃ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐκουσίαν ἐπιστροφὴν τοῦ τε ἀρχιδουκὸς **Ματθίου** καὶ τοῦ δουκὸς τῆς *Ἀνδεγαυίας*.

Περίνοια Γουλιέλμου Ἀραυσικοῦ, συνθήκη ἐν Οὐτραϊέκτῳ (1579), δολοφονία αὐτοῦ ὑπὸ Γεράρδου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀραύσιος πρίγκηψ ἐπέδειξεν οὐχ ἥττον τὴν πολιτικὴν περίνοιάν του κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν· πεποισθὼς ὅτι ἡ ὁμόνοια καὶ τοὺς ἀσθενεῖς καθιστᾷ ἰσχυροὺς ἤνωσε διὰ τῆς ἐν *Οὐτραϊέκτῳ συνθήκης* (1579) εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν τὰς βορείους ἑπτὰ ἐπαρχίας: *Ὁλλανδίαν, Σεελανδίαν, Οὐτρατεκτον, Γελδερίαν καὶ Γροινίγγην, Φρεισίαν, Ὁβερυσσέλην*, πρὸς δὲ ταύταις καὶ τὴν *Δρένθην*, ἐν αἷς ὑπερίσχυε τὸ νέον δόγμα, ἡγουν τὸ τῶν *Διαμαρτυρομένων*. Ἡ συνθήκη δὲ αὕτη ἐγένετο τὸ θεμέλιον τῶν ἠνωμένων Κάτω Χωρῶν ἢ τῆς οὕτως ἀπὸ τῆς κυριωτέρας ἐπαρχίας ὀνομασθείσης *Ὁλλανδικῆς πολιτείας*. Εἰκαὶ εἰσέτι ἡ τελεία ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας ἀπόστασις δὲν ἐκπλήρῃθη, ὁ χωρισμὸς ὁμοῦ τῶν διὰ *καταγωγῆς, γλώσσης, νῦν δὲ καὶ διὰ πολιτεύματος καὶ θρησκείας* διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς δύο διακεκριμένα μέρη ὑφίστατο ἀπὸ τοῦδε καὶ διὰ παντὸς πραγματικὸς. Ὁ Φίλιππος δ' ἐν τούτῳ θεωρῶν τὸν Ἀραύσιον πρίγκηπα ὡς τὸ κυριώτερον πρόσκομμα τῆς ἐπιτυχίας τῶν βουλῶν του ἐν ταῖς Κάτω Χώραις ἐστρεψε κατ' αὐτοῦ ὅλην του τὴν λύσσαν, ὅθεν ἐπεκλήρῃξεν αὐτὸν καὶ ὑπέσχετο εἰς πάντα, ὅστις ἤθελε τὸν παραδώσῃ ζῶντα ἢ νεκρὸν, μεγάλην ἀμοιβὴν ἡγουν 25,000 φλωρία καὶ τὸν τίτλον τῆς εὐγενείας. Μετὰ πολλὰ δ' ἀποτυχόντα δοκίμια ἀνέλαθε καὶ ἐξετέλεσε τὸ ἀνόσιον ἔργον τῆς διὰ πυροβόλου δολοφονίας τῇ 10 Ἰουλίου τοῦ 1581 ἐν *Δελφίῳ* ὁ ὑπὸ Ἰησοῦϊτῶν προτραπείς *Βουργούνδιος Βαλτάσαρος Γεράρδος*. Ὁ δολοφόνος ὁμοῦ δὲν ἤξιώθη τοῦ βραβεῖου, διότι συλληφθεὶς καὶ εἰς τρομερὰς βασάνους ὑποβλήθεις ἐθανατώθη.

§ 1291. **Μαυρίκιος διάδοχος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Γουλιέλμου τοῦ Ἀραυσίου.** Εὐτυχῶς ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀξιοτάτου ἐκείνου ἀνδρὸς ἀνεπληρώθη. Ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ κόμης Ἀραυσικῆς **Μαυρίκιος**, ὅστις μέχρι τοῦδε ἠσχολεῖτο εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν ἐν τῷ Βαταυικῷ Λουγδούνῳ, ἑπτακαιδεκαετῆς μόλις ἐδείκνυεν ἤδη τὸσαύτην εὐφυίαν καὶ τόσον ὄριμον περὶ τὰ πράγματα νοῦν, ὥστε αἱ ἠνωμένοι ἐπαρχίαι δὲν ἐδίστασαν νὰ προσφέρωσιν αὐτῷ εὐθὺς τὴν ἐντιμον τοῦ πατρὸς του θέσιν.

Νίκαι Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου, κατάληψις Γανδάνου, Βρυξελλῶν καὶ Ἀντβέρπης, Ἀγγλίας βοήθεια. Ἀνανεωθέντος ὁμοῦ τοῦ ἀγῶνος ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοϊκὴ πρὸς τὸν Φαρνεσίον Ἀλεξάνδρον, ὅστις, ἀφοῦ ὑπέταξε τὸ *Γάνδανον* καὶ τὰς *Βρυξέλλας* ἠνάγκασε καὶ τὴν

Ἐπιβέρπην τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τῶν βορείων ἐπαρχιῶν νὰ παραδοθῆ ὑπὸ τῆς πείνης μετὰ 14 μηνῶν πολιορκίαν. Τότε αἱ βόρειαι ἐπαρχίαι ἤρξαντο νὰ διαπραγματεύωνται μετὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἀποτυχούσαι ἐπεκαλέσαντο τὴν βοήθειαν τῆς Ἀγγλίας, ἧτις προθύμως ἐδέξατο τὴν αἰτησίαν τῶν πέμψασα τὸν εὐνοούμενόν της κόμισα τῆς Δεικεστερίας μετὰ 6,000 στρατιωτῶν. Ἄλλ' οὗτος πρὸς τῆ αὐθαιρεσίᾳ ἐδείξε καὶ τοσαύτην ἀνικανότητα ὥστε, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξε τὴν παρὰ τὸν Μώσαν χώραν μέχρι τῶν Ὀλλανδικῶν ὁρίων, κατέλιπε μετὰ δύο ἔτη τὰς Κάτω Χώρας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν.

§ 1292. **Ἦττα τοῦ ἀήττητου στόλου τῆς Ἰσπανίας.** Ἡ Ὀλλανδικὴ πολιτεία περιῆλθεν ἤδη εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου, ὅτε ὁ Φίλιππος Β' ὀργισμένος εἰς ἄκρον κατὰ τῆς Ἐλισσάβετ, ἧτις ἀπέβαλέ ποτε περιφρονητικῶς αὐτὸν ζητήσαντα νὰ τὴν νυμφευθῆ, εἰσήγαγε τῶν Διαμαρτυρομένων τὸ δόγμα εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καὶ παρέσχε βοήθειαν εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ αὐτὴν διὰ κραταιοῦ παταγμοῦ, νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ νὰ τὴν ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν. Ὁ ἐξ 130 κραταιῶν πολεμικῶν πλοίων συγκείμενος ἀήττητος στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ δουκὸς Μεδίνης Σιδονίας ἔμελλε, συμπράττοντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου κατὰ γῆν, νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην. Ἄλλ' ὅλον τὸ γιγαντιαῖον τοῦτο ἐπιχείρημα ἀπέβη πρὸς καταισχύνην καὶ ὄλεθρον τῆς Ἰσπανίας· διότι ὁ μὲν Φαρνεσίος περικλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ὀλλανδῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Δυγκέρκης δὲν ἐδυνήθη νὰ περαιωθῆ εἰς τὴν Ἀγγλίαν· ὁ δ' ἀήττητος στόλος ὑπέκυψεν εἰς τὰς καταιγίδας καὶ εἰς τὴν ἐπιτηδειότητά καὶ ἀνδρείαν τῶν Ἀγγλων, καὶ ὅσον μέρος αὐτοῦ διέφυγε τὰ πύρπολικά, τοὺς σκοπέλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τῷ διάρματι προσώκειλε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς Ἐβρίδας καὶ Σχετλανδίους νήσους, ὅτε ὁ Σιδονίας ἠθέλησε περιπλέων τὴν Σκωτίαν νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

§ 1293. **Ἐρνέστος ἀρχιδουξ Αὐστριακὸς διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου.** Ἡ ἀνέλπιστος αὕτη πληγὴ παρέλυσεν τὴν δύναμιν τοῦ Φιλίππου. Αἱ Κάτω Χῶραι ἀνεθάρρησαν καὶ ὁ γενναῖος Μαυρικός ὤρμησεν εἰς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθέντων μερῶν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπέθανε καὶ ὁ ἀξιώτερος ὄλων τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας ἀποσταλέντων διοικητῶν ὁ Φαρνεσίος (1592). Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἐρνέστος ἀρχιδουξ τῆς Αὐστρίας δὲν ἠσχύνθη νὰ μισθώσῃ δολοφόνους κατὰ τοῦ Μαυρικοῦ καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν, διό αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις αὐτοῦ δὲν εὔρον οὐδεμίαν παρὰ ταῖς βορείαις ἐπαρχίαις ἀκρόασιν.

Ἄλβρέχτος οὐδὲν δύναται νὰ διαπράξῃ κατὰ τῶν Κάτω Χωρῶν, ἀποκλεισμὸς τῶν λιμένων ὑπὸ Φιλίππου, ἴδρυσις Ὀλλανδικῆς ἐταιρείας τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Καὶ ὁ τοῦ Ἐρνέστου ἀδελφὸς Ἄλβρέχτος, ὅστις μνηστευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Φιλίππου Ἰσαβέλλαν ἔλαβεν ὡς προικὰ τὰς Κάτω Χώρας (1595), δὲν ἐδυνήθη νὰ προσοικειωθῇ ἐκεῖνας, καίπερ κατὰ τὸ φαινόμενον λαβοῦσαι διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς παραχωρήσεώς των αὐτονόμου πολιτείας χαρακτηρῆρα. Ἦδη δὲ ὁ Φίλιππος ἐστοχάσθη ὅτι ἐδύνατο νὰ τὰς ἀναγκάσῃ εἰς ὑποταγὴν, ἐὰν διερρήγγυε τὸ ἐμπόριόν των ἀποκλείον αὐταῖς ὅλους τοὺς λιμένους καὶ ἰδίως τὸν τῆς Λισσαβῶνος, ὅθεν ἐλάμβανον τὰς ὑπὸ τῶν Πορτογάλων κομιζομένας Ἰνδικὰς πραγματείας καὶ τὰς διέδιδον μετὰ πολλῆς ὀφελείας εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ὁ στοχασμὸς του ὁμως οὕτως ἐδείχθη λίαν ἐπισηφαλῆς· διότι οἱ Ὀλλανδοὶ ἔκτοτε ἠναγκάσθησαν νὰ πλεῖσωσιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἰνδικὴν (1597), ὅπου ἴδρυσαν ἀποικίας, ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Πορτογάλων πολλὰς κτήσεις καὶ κατὰ τὸ 1602 ἤδη συνέστησαν τὴν ἐμπορικὴν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐταιρείαν, τῆς ὁποίας τὸ κέντρον ἐγένετο ἡ Βαταυία ἐπὶ τῆς νήσου Ἰαβας, καὶ ἡ ὁποία κατέστρεψε ὅλον τὸ Πορτογαλικὸν ἐμπόριον.

§ 1294. **Θάνατος Φιλίππου Β', ὁ διάδοχος Φιλίππος Γ' ἐξἄκολουθεῖ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κάτω Χωριτῶν.** Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος Β' (1598)· ὁ δὲ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἔτι καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου Φιλίππου Γ'. Ἀξιωμακίοντος δὲ κατὰ τὸν χρόνον τούτον ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἄλβρέχτου ἀρξαμένη πολιορκία τῆς Ὀστένδας τῆς μόνης ἔτι πόλεως, ἣν αἱ ὁμόσπονδοι ἐπαρχίαι ἐξουσίαζον ἐν τῇ μεσημβρινῇ χώρᾳ, καὶ ἡ μετὰ τριετῆ (1601-1604) γενναίαν ἀμυναν ὑπὸ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Σπινόλα κατορθωθείσα ἄλωσις αὐτῆς ὅλως ἀποτεφρωμένης.

Ἄνακωχὴ ὄπλων, αὐτονομία Ὀλλανδίας. Ἐπὶ τέλους ἡ ἐξάντλησις τῆς δυνάμεως ἐκατέρωθεν ἦτο τοσαύτη, ὥστε εὐκόλως τῇ μεσιτεῖᾳ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἤχθη εἰς πέρας τῇ 7 Ἀπριλίου τοῦ 1609 ἀνακωχὴ ὄπλων ἐπὶ δωδεκαετίαν μετὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἠνωμένων ἐπαρχιῶν, καθ' ἣν ἀμφοτέρωτα τὰ μέρη διετήρησαν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνθήκης κατεῖχον. Διὰ δὲ τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης ἀνεγνωρίσθη ῥητῶς ἡ αὐτονομία τῶν ἠνωμένων ἐπαρχιῶν ἢτοι τῆς Ὀλλανδικῆς πολιτείας, ἐνῶ αἱ νότιαι ἐπαρχίαι (τὸ Βέλγιον) διέμειναν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἰσπανίας μίαν ἔτι ἑκατονταετηρίδα καὶ ἀκολούθως περιῆλθον εἰς τὴν Αὐστρίαν.

§ 1295. **Πολίτευμα τῆς Ὀλλανδίας δημοκρατικόν,**

γενική σύνοδος, ὑψηλὸν συμβούλιον, τοποτηρητῆς ἢ κυβερνήτης. Τὸ πολίτευμα τῶν ἠνωμένων Κάτω Χωρῶν κατασκευασθὲν κυρίως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς Ὀλδεμβαρνεύλδου ἦτο δημοκρατικόν. Ἡ ἐξ ἀπεσταλμένων ἢ ἀντιπροσώπων τῶν 7 ἐπαρχιῶν συγκροτουμένη γενική σύνοδος εἶχε τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, τὸ δὲ ὑψηλὸν συμβούλιον, οὗτινος προΐστατο ὁ τοποτηρητῆς ἢ κυβερνήτης, ἐξήσκει τὰ τῆς κυβερνήσεως ἔργα. Εἰς μόνον δὲ τὸν τοποτηρητὴν καταγόμενον πάντοτε ἐκ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου ἀνήκεν ἡ διοίκησις τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων.

Δόγμα Γομαριστῶν καὶ Ἀρμιανῶν. Ἡ νέα πολιτεία καίπερ ἐλευθερίαν συνειδήσεως ἐπαγγελλομένη δὲν ἔμεινεν ἀπληλαγμένη τῶν ὀλεθρίων θρησκευτικῶν διαφορῶν. Ἐρις περὶ τὸ Καλβινικὸν δόγμα τοῦ προορισμοῦ (praedestination) διήρσε τὴν χώραν εἰς δύο κόμματα: τὸ μὲν αὐστηρὸν τὸ τῶν Γομαριστῶν ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Γομάρου ἐν Λεῦδῃ, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ὁ Μαυρικός μετὰ τῶν ὀπαδῶν του· τὸ δὲ μέτριον τὸ τῶν Ἀρμιανῶν, ὅπερ εἶχε προστάτας τὸν Ὀλδεμβαρνεύλδον καὶ τὸν Οὔγωνα Γρότιον. Ἡ ἐν Δορδρέχτῃ συγκροτηθεῖσα σύνοδος ἀπεφάνθη ὑπὲρ τοῦ πρώτου καὶ ἀπεκήρυξε τὸ δεύτερον· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ μὲν δύο καὶ ἐβδομηκονταετῆς Ὀλδεμβαρνεύλδος ὁ τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς αὐτοῦ μέρος εἰς τὴν πίστην τῆς πατρίδος του ὑπερσίαν θυσιάσας ἐκαταπομήθη τῇ 13 Μαΐου τοῦ 1619, ὁ δὲ Οὔγων Γρότιος ὁ ἐμβριθὴς ιστοριογράφος τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνων τῆς πατρίδος του καὶ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ διεθνoῦς δικαίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν ἀρχαίων κατεδικάσθη νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς αἰώνιον εἰρκτὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως ἡ πανουργία τῆς πιστῆς συζύγου του κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ λυτρώσῃ ἐκκομισάσης αὐτὸν ἐν κίβωτίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΝΗ'.

ΒΡΑΧΕΙΑ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ ΑΚΜΗ

§ 1296. **Ἐμπόριον, ναυτιλία, ἐπιτηδεύματα, τέχναι, Ἰωάννης δὲ Βίτιος, πόλεμος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν.** Ἡ Ὀλλανδία, ἀφοῦ τέλοσ πάντων ἡ Ἰσπανία ἀποσυρθεῖσα ἐκ τοῦ πολυχρονίου ἀγῶνος ἀνεγνώρισε διὰ τῆς Βεσφαλικῆς συνθήκης τῶν ὀκτῶ βορείων ἐπαρχιῶν τὴν αὐτονομίαν τῷ 1648, ἀνέβη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ δόξης τῆς. Αἱ διὰ τοῦ πολέμου ἐπιταθεῖσαι γιγαντιαῖαι ἐπιχειρήσεις τῆς προήγαγον τὸ ἐμπό-

ριον και τὸν πλοῦτόν της εἰς θαυμασίαν αὐξήσιν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην αἱ πρόοδοι ἀνεστάλησαν, καθ' ὅσον αἱ κατὰ θάλασσαν κερδαλέαι ἀρπαγαὶ της ἔπαυσαν καὶ τὸ μετὰ ξένων ἠπείρων θαλάσσιον ἐμπόριόν της περιωρίσθη, ἐν ᾧ ἡ τῆς Ἀγγλίας ναυτιλία διὰ τοῦ Κρομβέλλου ἤρξατο νὰ ἐκτείνηται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ Ὀλλανδοὶ ἀπώλεσαν μὲν τὰς ἐν τῇ Βρασιλῖα ἀποικίας καταληφθείσας ὑπὸ τῆς Πορτογαλίας, ἠνάγκασαν ὅμως ἐξ ἐναντίας τοῦ Πορτογάλου ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίας νὰ παραχωρήσωσιν αὐτοῖς μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ἐκεῖ ἀποικίας, ὅθεν ἅπαν τὸ Ἰνδικὸν ἐμπόριον περιῆλθεν εἰς χεῖρας αὐτῶν. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Ἰωάννης δὲ Βίττιος διηύθυνε τὰ τῆς πολιτείας (1653-72) καὶ ἐξηκολούθει ὁ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἀγὼν (1665-67), ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ θαλασσινοὶ ἦρωες: Τρόμπιος καὶ Ρουττερος ἐδρέψαντο δάφνας νίκης, ἐπιτηδεύματα καὶ ἐμπόριον διετέλουν ἐν καταστάσει ἀκμῆς ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ τῆς Εὐρώπης χώρα καὶ μετ' αὐτῶν ταυτοχρόνως ἤκμαζον τέχναι καὶ ἐπιστήμαι.

Ἀλλὰ μόλις ἀποπερατωθέντος τοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἀγώνος, ἄλλος ἀνεφάνη τρομερώτερος ἐχθρὸς ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ὁ μονάρχης οὗτος προέθετο νὰ καταστρέψῃ διὰ τῶν ὄπλων τὴν βιομηχανίαν καὶ ἐμπορίαν τῶν Ὀλλανδῶν, ὧν ὁ διαγωνισμὸς διεκόλυε τοῦ Κολβέρτου τὰ σχέδια. Οἱ Γαλλικοὶ στρατοὶ εἶχον ἤδη προχωρήσῃ μέχρις Ἀμστελοδάμου, μόνον δὲ ἡ τεχνητὴ κατάκλισις τῆς χώρας ἀναγκάσασα αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν ἔσωσε τὴν Ὀλλανδίαν.

§ 1297. **Διχόνοια δύο κομμάτων: τῶν περὶ τὸν Ἀραυσικὸν οἶκον καὶ τῶν «φιλοπατριδῶν».** Εἰς τὰ δεινὰ δὲ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων προστέθη τότε καὶ ἡ μάστιξ τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως δῆλον ὅτι τῆς Ὀλλανδικῆς πολιτείας δύο κόμματα, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου καὶ οἱ ἀντίπαλοι τούτων ἦ, ὡς ἐλέγοντο, οἱ φιλοπάτριδες διετέλουν ἀδιακόπως εἰς ἀντίθεσιν ἐξ ὧν ἐκεῖνοι μὲν ἤθελον νὰ δοθῇ εἰς τὸν εἰρημένον οἶκον κληρονομικῶς ἡ πλήρης κυριαρχία ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου πασῶν τῶν Ὀλλανδικῶν (Βαταυικῶν) ἐπαρχιῶν· οὗτοι δὲ ἀπεφαίνοντο τὴν ἰσόβιον προεδρείαν ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν δημοκρατικῶν θεσμοθεσιῶν καὶ ἐθεώρουν τὴν αὐξομένην ἐξουσίαν τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου ὡς ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Τὸ τελευταῖον κόμμα ὑπερίσχυσε κατὰ τὸ 1650, ὅτε ὁ Γουλιέλμος Β' ἐγγονος τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς πολιτείας ἀποθανὼν κατέλιπε τέκνον ὀψίγονον. Ἡ ὑπερτάτη κυβέρνησις ἐπετράπη εἰς σῶμα ἐκλεκτῶν ἀντιπροσώπων τὸ τῶν γενικῶν τάξεων (états généraux) ὑπὸ τὴν προεδρείαν

ἐκλεκτοῦ ἐπίσης προσώπου τοῦ καλουμένου *μεγάλου συνταξιούχου* (grand-pensionnaire).

§ 1298. **Ἰωάννης δὲ Βίττιος.** Πρῶτος δὲ μέγας συνταξιούχος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης δὲ Βίττιος ἀνὴρ ἀξιοσέβαστος καὶ διὰ τὸν σταθερὸν χαρακτῆρα καὶ διὰ τὴν ἐξοχὸν παιδείαν του, ὅστις βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Κορνηλίου διηύθυνε τὰ δημόσια πράγματα ἐπὶ 22 ἔτη μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος καὶ κοινῆς εὐαρεστῆσεως. Ὑπὸ τὴν διοίκησιν δὲ αὐτοῦ ἔλαβον πέρας εὐτυχῆς οἱ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πόλεμοι. Ἀλλ', ὅτε βραδύτερον (1672) ἡ πατρίς περιῆλθεν εἰς κίνδυνον, προχωρησάντων, ὡς εἴρηται, τῶν Γάλλων μέχρις Ἀμστελοδάμου, οἱ ἀδελφοὶ δὲ Βίττιοι, οἵτινες προὔτειναν συμβιβαστικὰ μέτρα, ἀπέβαλον τὴν δημοτικότητα αὐτῶν γενόμενοι θύματα τοῦ ἐξαγριωθέντος λαοῦ.

§ 1299. **Γουλιέλμος Γ' γενικὸς πολιτάρχης, ἀξίωμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου.** Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν νέον Γουλιέλμον Γ' τὸν προμνημονευθέντα ὀψίγονον τοῦ Γουλιέλμου Β' υἱόν, ὅστις ἄξιος πάντη τῶν προγόνων του διάδοχος ὑπερήσπισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπιδειξίως καὶ ἐπιτυχῶς, ὅθεν ἀνηγορεύθη γενικὸς πολιτάρχης (Stathonter) καὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης αἱ ἐπαρχίαι ἑκτοτε ἐκήρυξαν τὸ ἀξίωμα τοῦτο κληρονομικὸν εἰς τὸν Ἀραυσικὸν οἶκον. Εἰκαὶ κατὰ τὸ 1688 ὁ Γουλιέλμος Γ' προσεκλήθη ὡς γαμβρὸς τοῦ Ἰακώβου Β' εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθησεν ὁμως νὰ ἐκπληροῖ καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ πολιτάρχου τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ ἔνωσις δὲ αὕτη ἀμφοτέρων τῶν ἐπικρατειῶν ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν ἦτο μὲν ὠφέλιμος εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, καθ' ὅσον τὴν ἐξησφάλιζε κατὰ τῶν ζηλοτυπιῶν τῆς Ἀγγλίας, ὑπῆρξεν ὁμως καὶ λίαν ἐπαχθὴς εἰς αὐτὴν ὡς ἀναγκαζομένην νὰ μετέχη ὄλων τῶν κατὰ γῆν πολέμων ἐκείνης κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οὐδ' ἔλαβεν ἡ Ὀλλανδία διὰ τὰς ὑπερόγκους αὐτῆς δαπάνας ἄλλην ἀποζημίωσιν, ἀλλὰ μόνον τὴν συμμετοχὴν τοῦ δικαίωματος τῆς ἐγκαταστάσεως φρουρῶν ἐν ἑπτὰ τῶν Κάτω Χωρῶν φρουρίοις κατὰ τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συνομολογηθεῖσαν συνθήκην (traite des barrières), δι' ἧς αὕτη ὑπεχρέωθη νὰ χορηγῆ ἑτησίως εἰς τὴν Ὀλλανδίαν 500,000 τάλληρα.

§ 1300. **Ἰωάννης Γουλιέλμος Φρίσων, Ἐένσιος, Γουλιέλμος Δ' καὶ Ε' πολιτάρχαι.** Μετὰ τοῦ Γουλιέλμου Γ' ἐξέλιπε (1702) τὸ ἄρρεν γένος τῶν Ἀραυσίων. Ὁ κληρονόμος ἐκεῖνον καὶ διάδοχος ἐκ θηλυγονίας ὁ πρίγκηψ Ἰωάννης Γουλιέλμος Φρίσων ἐκ Νασσαύτας ἀπέθανε μετ' οὐ πολὺ καταλιπὼν υἱὸν ὀψίγονον τὸν

Γουλιέλμον Δ'. Ὄθεν, χρηρυσάσης πάλιν τῆς θέσεως τοῦ πολιτάρχου, οἱ φιλελεύθεροι κατώρθωσαν νάναγορευθῆ μέγας συνταξιούχος ὁ Ἐίνσιος, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὁποίου διαρκέσασαν εἴκοσιν ἔτη ἐγένετο, ὡς εἴρηται, ὁ μακρὸς καὶ τρομερὸς περὶ διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος περικιωθεὶς τῷ 1714 διὰ τῆς ἐν Οὐτραχέκτω συνθήκης μεταξὺ Γαλλίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἀγγλίας. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἐίνσιου τὸ Ἀραυσικὸν κόμμα κατώρθωσε νὰ δοθῆ τῷ 1747 τὸ ἀξίωμα τοῦ πολιτάρχου καὶ μάλιστα νῦν πρῶτον κατὰ κληρονομίαν εἰς τὸν εἰρημένον Γουλιέλμον Δ'. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐτελεύτησε πολὺ πρῶτως (1751), ὥστε ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Γουλιέλμος Ε' διετέλει ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ δουκὸς τῆς Βρουσβίκης Λουδοβίκου, ὅστις ἐπὶ 30 ἔτη διεκρίθη ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ὀλλανδίας ὡς στρατηγός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ προβεβηκυῖα ἡλικία καὶ ἡ περὶ τὰ πολιτικὰ ἀπειρία του καθίστων αὐτὸν ἀνίκανον εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν νέων καθηκόντων του, τὸ φιλελεύθερον κόμμα ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα ἐπιτύχῃ ἐκ νέου τῆς καταργήσεως τοῦ πολιταρχικοῦ ἀξιώματος καὶ αὐτῆς μάλιστα τῆς ἀπελάσεως τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου. Ἀλλὰ σῶμα στρατιωτικὸν πεμψθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας θείου καὶ πενθεροῦ τοῦ Γουλιέλμου Ε' ἤλθεν ἐγκαίρως εἰς Ὀλλανδίαν (1787), ἵνα καταστείλῃ τὰς ἐπαναστατικὰς ἀποπειράς.

§ 1301. **Πρῶσων ἐκστρατεία εἰς Ὀλλανδίαν ὑπὲρ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου, εἰρήνευσις τῶν Κάτω Χωρῶν.** Ὅτε οἱ Πρῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὰς Κάτω Χώρας οὐδεμίαν ἀπήντων ἀντίστασιν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν πολιτοφύλακες ἀγύμναστοι τῆς τῶν «φιλοπατρίδων», τῶν δημοκρατικῶν, μερίδος νάντιστωσι κατὰ στρατοῦ τὰ πρωτεία φέροντος ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς στρατοῖς; Ἀκωλύτως λοιπὸν οἱ Πρῶσοι εἰσῆλθασαν μέχρι τοῦ Ἀμστελοδάμου, ὅπερ ἀμέσως παρεδόθη. Οἱ δ' ἀρχηγοὶ καὶ ὀπαδοὶ τῶν δημοκρατικῶν ἐγκαταλιπόντες τὰ πάντα ὄχοντο ἀπιόντες πέραν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους. Μετὰ δὲ τῶν οὕτως ἀποδράντων ἦν καὶ ὁ κόμης Σάλμος. Οἱ πλείστοι δὲ τούτων κατέφυγον εἰς Γαλλίαν. Οἱ δὲ διαμείναντες ἐν Ὀλλανδίᾳ παραδόντες τὰ ὄπλα ὑπετάγησαν καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθησαν καὶ πάλιν τὰ προνόμια καὶ κληρονομικὰ δικαιώματα τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου. Ὅ,τι δ' ἐγένετο ἐν Ἀμστελοδάμῳ, τοῦτ' αὐτὴ καὶ ἀλλαχῶ καὶ ἐν ταῖς τὰ τῶν δημοκρατικῶν φρονούσαις πόλεσι καὶ δὴ καὶ ἐν Οὐτρέχτῃ τῇ κατ' ἐξοχὴν ἐστία τῶν δημοκρατικῶν. Οὕτω δέ, εἰ μὴ οἱ νικηταὶ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου ὀπαδοὶ παρεξέτρεποντο εἰς ἀντεκδικήσεις παλαιῶν κομματικῶν ἀδικημάτων καὶ εἰς ἴβριν κατὰ τῶν ἀντιπάλων, ἡ πολιτικὴ αὕτη μεταβολὴ θὰ ἐγί-

νετο πάντῃ ἀναιμωτί. Ἐξήφθησαν δ' ἕνεκα τοιούτων παρεκτροπῶν τὰ κομματικά μίση πρὸ πάντων ἐν τῇ Σεελανδίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαγῶ ἀποκατέστη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους ἡ τάξις καὶ αἱ ἀντιθετοὶ μερίδες εἰρήνευσαν πρὸς ἀλλήλας· ὁ δὲ πολιτάρχης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου καὶ τῆς μεγάλης ἀκολουθίας μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο δεκτὸς πανταχοῦ. Μηνὶ δ' Ἀπριλίῳ τοῦ προσεχοῦς ἔτους ἐγένετο συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας, Πρωσσίας καὶ Ὀλλανδίας ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ διατηρηθῇ τὸ πολίτευμα τῆς Ὀλλανδίας οἷον ἦτο καὶ ἡ κληρονομικὴ ἐξουσία ἤγουν ἡ πολιταρχία. Ἡ δὲ Πρωσσία μεγαθύμως φερομένη δὲν ἐζήτησε παρὰ τῶν Ὀλλανδῶν ἀποζημίωσιν διὰ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' εἰκαὶ τὰ πάντα ἐν Ὀλλανδίᾳ ἐφαίνοντο ἥρεμα, οὐδὲν ἦττον οἱ φρονούντες ὅτι τὰ ἐπικυρωθέντα προνόμια τοῦ Ἀραυσίου οἴκου ἦσαν ἀντικεῖς ἐλάττωσις τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ πάντοτ' ἐκαρᾶδόνουν εὐκαιρίαν, ἵνα καταστήσῃσι πάλιν αἰρετὴν τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τοῦ κράτους. Οὕτω δὲ οἱ φιλελεύθεροι οὐδέποτε παρητήθησαν τὸν σκοπὸν τῶν καὶ μετὰ 6 ἔτη ἐπέτυχον τούτου ἐντελῶς διὰ βοήθειαν τῆς τότε δημοκρατουμένης Γαλλίας. Ὡστε, ὅπως ἐν ἄλλοις λαοῖς, οὕτω καὶ ἐν τοῖς Κάτω Χωρῖταις ὁσημέραι ἐκραταιοῦτο τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα, ἐφ' ὅσον ἐκρατύνετο καὶ παρὰ τοῖς Γάλλοις τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΔΑΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΘ'.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΣ ΔΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ

§ 1302. **Φρειδερίκος Α'** βασιλεὺς **Δανίας** καὶ **Νορβηγίας** (1323-1333). Ὁ Φρειδερίκος δούξ τοῦ Ὀλοστίνου ἀποδεξάμενος τὸ στέμμα τῆς Δανίας ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συνόδων τῆς Ἰουτλανδίας καὶ Σκανίας, ὑπὸ δὲ τῆς διαίτης τῆς Νορβηγίας ἀνεγνωρίσθη τότε μόνον ἀφ' οὗ ἐκήρυξε τὸ Νορβηγικὸν στέμμα αἰρετὸν ὡς τὸ τῆς Δανίας. Οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Σουηδίας καὶ τῶν Ἀσσεατικῶν πόλεων τὰ μὲν φρούρια τῆς Κοπενάγης, Καλλουνδεμβούργης καὶ Μαλμὸης ἀνθιστάμενα ἔτι αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανοῦ εὐκόλως καθυπέταξεν· ἐν δὲ τῇ νήσῳ Γοθλανδία ὠχυρωμένους ὁ ναύαρχος Νορβύς ἀντειχεν ἔτι ὑπὲρ τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως καὶ ἐλήστευε τὰ τὴν Βαλτικὴν πλέοντα ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ καίπερ ὁ Νορβύς νικήσας δις τὰς δυνάμεις τοῦ Φρειδερίκου, συνήνεσεν ὅμως νὰ συνθηκολογήσῃ διατηρῶν αὐτὸς τὴν νήσον ὡς ὑποτελῆς τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνέλαβε καὶ πάλιν τάχιστα τὰς πειρατικὰς αὐτοῦ ἐπιδρομάς, ἐδιώχθη νῦν τῆς νήσου ὑπὸ τῶν ἠνωμένων δυνάμεων τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας καὶ ἔπειτα πολλὰ παθῶν ἀπέθανε τῷ 1530. Ὁ δὲ Χριστιανὸς ἐπὶ πολὺν πλανηθεὶς χρόνον ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ ἐπικαλούμενος ματαιαίως βοήθειαν ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὸ βόρειον τῆς Γερμανίας στρατὸν τινα, ὃν ἀπέλυσε σχεδὸν ἀμέσως δι' ἔλλειψιν χρημάτων. Καὶ μετὰ τοῦτο ἔλαβε μὲν διὰ παρακλήσεως τοῦ αὐτοκράτορος χρήματα καὶ πλοῖα παρὰ τῶν ἐμπόρων τοῦ Ἀμστελοδάμου καὶ ἄλλων Ὀλλανδικῶν πόλεων· ἀλλ' ἡ συμμαχία αὕτη ἠνάγκασε τοὺς ἀντιζήλους τῶν Ὀλλανδῶν ἐμπόρους τῆς Ἀσσης νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Φρειδερίκου. Καὶ ὁ τῆς Σουηδίας δὲ βασιλεὺς Γουσταῦος Βάσας ἀπαιτήσας νὰ ἐξωσθῇ τῆς Δανίας ὁ

μητροπολίτης Τρόλλος ἠνώθη καὶ αὐτός. Ὁ μητροπολίτης δὲ μεταβάς ἄγνωστος εἰς Νορβηγίαν παρεσκεύασε διὰ ῥαδιουργιῶν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Χριστιανοῦ οὗτως, ὥστε ἅμα αὐτὸς ἐφάνη μετὰ τοῦ Ὀλλανδικοῦ στόλου καὶ ἀνεγνωρίσθη πάλιν βασιλεὺς τοῦ τόπου τούτου ὑπὸ τῶν πρώτων εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν. Ἴνα δ' αἰτιολογηθῆ ἡ γερούσια ἐπὶ τὴν ταχεῖα ταύτη ἀποστασία ἀπὸ τῆς Δανίας, ἀπέστειλεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Φρειδερίκον βεβαιοῦσα ὅτι ὁ Χριστιανὸς διδαχθεὶς ὑπὸ τῆς δυστυχίας ἀπεράσισε νὰ βασιλεύσῃ νομίμως. Ὁ δὲ Φρειδερίκος ὡς ἀπόκρισιν ἐξέπεμψε πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Νορβηγίας στόλον διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ὀδενσαιας. Ὁ δὲ Χριστιανὸς ἀποκλεισθεὶς κατὰ θάλασσαν καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις ἔτυχεν ἐκεχειρίας (1533), ἵνα ἔλθῃ εἰς Κοπενάγην πρὸς συνάντησιν τοῦ Φρειδερίκου. Οὗτος ὁμοῦ κατὰ συμβουλήν τῶν συμμάχων καὶ οἰκειῶν αὐτοῦ συλλαβῶν ἔκλεισεν αὐτὸν ἐν πύργῳ τοῦ νησιδίου Ἀλσένης παρὰ τὸ Σλεσβίγιον, ὅπου διέμεινεν εἰκοσιν ἐπτὰ ἔτη αἰχμάλωτος οὐδένα ἄλλον κατ' ἀρχὰς ἔχων σύντροφον εἰμὴ νάννον τινὰ Νορβηγὸν τὸν παλαιὸν αὐτοῦ [εὐνοούμενον. Τῇ 10 Ἀπριλίου τοῦ 1533 ἀπέθανεν ὁ Φρειδερίκος ἐν Γοττόρπη.

Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις (1520-1530). Ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἶνε ἀξιωμακρόνυτος διότι ἐπ' αὐτοῦ τελῶς ἐνιδρύθη ἡ *θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις* ἐν τῇ ἄρκτῳ. Αἱ καταχρήσεις αἱ κατ' ὀλίγον εἰσδύσασαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ σκανδαλώδης πώλησις τῶν ἀφρέσεων καὶ μάλιστα ἡ ἀπὸ πολλοῦ ὑφισταμένη μεταζὺ βασιλέων καὶ ἐπισκόπων ἕρις ἐγένετο αἰτία τῆς εὐγεροῦς εἰσαγωγῆς καὶ προόδου τῆς διαμαρτυρομένης μεταρρυθμίσεως εἰς τὰ βόρεια κράτη. Εἰς τοῦτο δὲ τὰ μάλιστα συνέπραττεν ἡ εὐγενεστέρα γενεαὶα τῶν Σκανδιναυῶν ἡ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας φοιτῶσα καὶ ἐκ Βιττεμβέργης δεχομένη ἐξ αὐτῆς δῆλα δὴ τῆς πηγῆς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγχθονος καὶ μεταφέρουσα ἔπειτα εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἐστίας. Ἡ διδασκαλία αὕτη παρέχουσα ὄπλα εἰς τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας ὡς διανέμουσα αὐτοῖς τὰ λάφυρα ἐγένετο καὶ τῷ Χριστιανῷ Β' ἀγαπητή.

Καρολοστάδιος, Γάβλερος, μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Διὸ τὸ 1520 προσεκλήθη παρὰ τοῦ Χριστιανοῦ ὁπαδός τις τῆς μεταρρυθμίσεως ἵνα λάβῃ χηρῶν οὐσαν ἔδραν τῆς θεολογίας. Ἀλλὰ πρὸς τῇ κακῇ ὑποδεξιῶσει, ἧς ἔτυχε παρὰ τῶν νέων αὐτοῦ συναδέλφων, γενόμενος καὶ γελοῖος διὰ τὴν γερμανιστὴ διδασκαλίαν του ἀπεπέμφθη παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Καρολοστάδιος καὶ ὁ Γάβλερος καθηγητῆς τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ταχέως ἀνε-

χώρησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐπισκόπων. Ἐξωσθεὶς δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Χριστιανὸς ἐκ τοῦ θρόνου ἀπεδέξατο τὸ Διαμαρτυρόμενον δόγμα παρὰ τοῦ Μελάγχθονος καὶ Λουθήρου καὶ δύο ἐκ τῶν ἀκολουθούντων αὐτὸν μετέφρασαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἰς χυδαίαν Δανικὴν γλῶσσαν καὶ ἄλλα τῶν νεωτεριζόντων βιβλία.

Ὁ δὲ Φρειδερίκος, εἰκαὶ ἐπροστάτευεν ἐν τοῖς δουκάτοις πρὶν εἶτι ἀναβῆ εἰς τὸν θρόνον τὸ νέον δόγμα, δὲν ἠδύνατο ὁμῶς βασιλεὺς γενόμενος νὰ καθιερώσῃ ἀμέσως τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν· διότι ὑπέσχετο εἰς τοὺς εὐγενεῖς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Καθολικὴν πίστιν ἀπαγορεύων τὴν Λουθηρανικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ ποινῇ δημεύσεως, προστίμου καὶ θανάτου.

Ἄρχηγός τῆς μεταρρυθμίσεως ὁ μοναχὸς Ἄνσιος Ταούσενος. Διὸ ἀρχηγός τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Δανίᾳ δὲν εἶνε ὁ Φρειδερίκος, ἀλλὰ μοναχός τις Ἄνσιος Ταούσενος, ὅστις ἀκούσας ἐν Βιττεμβέργῃ τοῦ Λουθήρου καὶ Μελάγχθονος ἐγένετο Διαμαρτυρόμενος καὶ ἐπιστρέψας εἰς Δανίαν ἤρξατο ἀμέσως νὰ διαδίδῃ τὸ νέον δόγμα παντοιοτρόπως κηρύττων καὶ ἐκ τῶν παραθύρων τοῦ μοναστηρίου, ὅπου καθεῖρχθη.

Ὁ Ταούσενος ἱεροκῆρυξ, ἔγγραφον Φρειδερίκου πρὸς τὴν δίαιταν. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἵνα καταπάσῃ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐγερθεῖσαν στάσιν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου, διώρισεν αὐτὸν ἱεροκῆρυκα ἐν Κοπενάγῃ. Διαδοθέντος δὲ τοῦ Διαμαρτυρομένου δόγματος εἰς τὰ δουκᾶτα, ὅπου καὶ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Χριστιανὸς ἐκηρύχθη δημοσίᾳ Λουθηρανός, προστατευθέντος ἐν Βιβούργῃ καὶ προουδέσαντος μεγάλως ἐν Μαλμὸ. Ὁ Φρειδερίκος ἵνα δώσῃ πέρας εἰς τὴν ἀταξίαν συνεκάλεσεν ἐν Ὁδενσαιᾷ δίαιταν καὶ ἔπεμψε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἔγγραφον αἰτιώμενος τὸν παπισμὸν, ἐγκωμιάζων τινὰς τῶν νέων ἀρχῶν καὶ διακηρύττων ὅτι μέχρι τῆς ἀποφάσεως γενικοῦ συμβουλίου Καθολικοὶ καὶ Διαμαρτυρόμενοι ἐμελλον νὰ πολεύωσιν ἴσης προστασίας ἐν τοῖς κράτεσι αὐτοῦ. Εἰκαὶ διεμαρτυρήθησαν οἱ ἐπίσκοποι, ἐδημοσιεύθη ψήφισμα διατάττον ἀνοχὴν ἴσην τῶν δύο θρησκειῶν, ἐλευθερίαν γάμου εἰς τοὺς κληρικούς, ἐλευθερίαν ἐκλογῆν τῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου ἐκάστης ἐπισκοπῆς μετὰ τῆς βασιλικῆς ἐπικυρώσεως καὶ τελευταῖον παραχώρησιν εἰς τὸ κράτος τοῦ ἡμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν δεκάτων. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἄλλα εἶτι ὑπόμενον οἱ ἐπίσκοποι φοβούμενοι μὴ διὰ τῶν ταραχῶν ἐπανεέλθῃ ὁ Χριστιανός, ὃν ἐφοβοῦντο πλέον παρὰ τὸν Φρειδερίκον.

Σύμβολον τῶν Διαμαρτυρομένων. Μετὰ δὲ τρία ἔτη οἱ Διαμαρτυρόμενοι τῆς Δανίας μιμούμενοι τοὺς Γερμανοὺς προσήνεγκον εἰς τὴν

δίαιταν τοῦ κράτους συνελθοῦσαν ἐν Κοπενάγῃ τῇ 10 Ἰουλίου τοῦ 1530 τὸ ἴδιον αὐτῶν σύμβολον τῆς πίστεως περιέχον τριάκοντα τρία ἄρθρα, ἅτινα ἤθελον νὰ ὑποστηρίξωσι κατὰ τῶν Καθολικῶν ἐν δημοσίᾳ, συνεδρίᾳ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, τῆς διαίτης καὶ τοῦ λαοῦ. Μὴ δεξαμένον δὲ τῶν Καθολικῶν τὰς προτάσεις ταύτας, ἡ διαίτα διελύθη ἐπικυρώσασα τὸ τῆς Ὁδενσαίας ψήφισμα, ὕπερ βοηθῆσαν τὴν διάδοσιν τοῦ νεωτερισμοῦ ἐν τῇ ἄρκτῳ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς οὐκ ὀλίγας παρεκτροπὰς. Τελευταῖον δὲ ὁ Φρειδερίκος συμπεριελήφθη εἰς τὸν δεσμὸν τῆς Σμαλκάλδης τὸν συναφθέντα ὑπὸ τῶν Διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων κατὰ τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου.

§ 1303. **Μεσοβασιλεία (1533-1534).** Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου Α' ἐπῆλθε μεσοβασιλεία ἐνὸς ἔτους, καὶ ἡ διαίτα ἢ συνελθοῦσα τότε πρὸς ἐκλογὴν βασιλέως ἢ μᾶλλον οἱ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπίσκοποι θέντες πρῶτον ζήτημα τὸ θρησκευτικόν, ἐπήνεγκον σπουδαίας μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο τῆς Ὁδενσαίας, κατεδιώξαν τὸν Ταύσενον, ὃν ἤθελον ἴσως κακοποιήσῃ, ἂν μὴ ὁ λαὸς ἐνοπλος ἠνάγκαζε τὴν διαίταν νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτόν. Κατῳρθωσαν δὲ νὰ αναβληθῇ ἡ ἐκλογὴ τοῦ βασιλέως μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Νορβηγίας· ἐλπίζοντες ὅτι οὕτως ἤθελον ἐπιτύχῃ νὰ ἐκλυθῇ ὁ νεώτατος ἐτι τοῦ Χριστιανοῦ ἀδελφός, ὃν ἤθελον ἀναθρέψῃ τότε αὐτοί.

Πόλεμος τοῦ κόμιτος, τρίτη φατρία, ἀντικατάστασις ἀριστοκρατικοῦ διὰ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἐν τούτῳ ἐκ τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου τρίτη τις φατρία ἐγεννήθη ὑπὲρ τοῦ αἰχμαλώτου πάντοτε Χριστιανοῦ Β' συνισταμένη ἐκ χωρικῶν καὶ ἀστῶν ἡγουμένου αὐτῶν τοῦ δημάρχου τῆς Κοπενάγης Ἀμβροσίου Βουχβινδέρου καὶ τοῦ ἐκ Μαλμὸς Ἰουργένου Κόκου. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἐπαναστατήσαντες οἱ τῆς Λυβέκκης κάτοικοι ἀντικατέστησαν τὸ ἀριστοκρατικόν διὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ πέμψαντες τὸν ἑαυτῶν δήμαρχον Βουλευουήβερρον καὶ τὸν ναύαρχον Μεθερρον ἐζήτησαν παρὰ τῆς διαίτης τῆς Κοπενάγης νὰ διαρρήξῃ πᾶσαν συνθήκην ὑφισταμένην μεταξὺ Δανίας καὶ τῶν ἀντιζήλων αὐτοῖς Ὀλλανδῶν. Τυχόντες δὲ ἀρνητικῆς καὶ περιφρονητικῆς ἀπαντήσεως οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Λυβέκκης συνωμολόγησαν μετὰ τοῦ Βουχβινδέρου καὶ Κόκου συμμαχίαν κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Χριστιανοῦ Β' καὶ εἰσαγωγὴν τῆς μεταρρυθμίσεως, πράγματι δ' ὅμως ἐλπίζοντες νὰ διαμελίσωσι τὴν Δανίαν, νὰ συμπεριλάβωσι τοὺς ἀξιολογωτέρους λιμένας αὐτῆς ἐντὸς τοῦ Ἀσσεατικοῦ δεσμοῦ, νὰ κατὰσχωσι τὴν κλεῖδα τῆς Βαλτικῆς καὶ νὰ δώσωσι

τὸ στέμμα τῆς Δανίας εἰς ὁποιοδήποτε ἡγεμόνα παραδεχόμενον τοιοῦτους ὄρους· καὶ εὗρον ἀμέσως τοιοῦτον Ἑρρίκον τὸν Η', ὅστις καὶ ἱκανὰ ἐπεμψεν αὐτοῖς χρήματα. Ὁ δὲ κόμης Χριστοφόρος τοῦ Ὀλδεδούργου συγγενῆς Χριστιανοῦ τοῦ Β' καὶ Διαμαρτυρούμενος ἐλπίζων ὅτι θέλει ἀποκατασταθῆ αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, αἱ ἤθελε κατακτήσῃ, προσήνεγκεν ἑαυτὸν στρατηγόν, ἐξ οὗ καὶ « πόλεμος τοῦ κόμιστος » ὠνομάσθη ὁ πόλεμος οὗτος.

Πορευθεὶς λοιπὸν μετὰ τετρακισχιλίων μισθωτῶν πρὸς τὴν Λυβέκκην, ἵνα προσκαλέσῃ τὸν τοῦ Φρειδερίκου πρωτότοκον Χριστιανὸν τὸν κυρίαρχον τῶν δουκάτων νάπολύσῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κρατούμενον Χριστιανὸν Β', καὶ λαβὼν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν διήρπασε καὶ ἤρμωσε τὸ Ὀλστέϊνον. Μετὰ τοῦτο πολιορκήσας τὴν Κοπενάγην ἐκυρίευσεν αὐτὴν διὰ συνθήκης, ἡ δὲ περιβόητος Γουσταῦος Τρόλλος ἔλαβε τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ῥοσκίλδης. Συνελθόντες δὲ τότε κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος οἱ ἀντιπρόσωποι ὄλων τῶν τάξεων τῆς Σηλανδίας καὶ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀστῶν τῆς Σκανίας ὤμοσαν πίστιν εἰς τὸν Χριστιανὸν Β', ὅστις πεφυλακισμένος πάντοτε ἠγνόει παντελῶς ταῦτα. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων οἱ τῆς Δανίας καὶ Ἰουτλανδίας εὐγενεῖς ἀπεφάσισαν νάναγορεύσωσι βασιλεῖα τὸν δοῦκα Χριστιανόν, καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰσπηδήσαντος εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συμβουλίου ἐθίασαν τοὺς ἐπισκόπους νά συναινέσωσιν. Ἀναγορευθεὶς λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς βασιλεὺς ἐν Ἰουτλανδίᾳ ἐπεκύρωσε τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του παραχωρηθεῖσαν αὐτῇ σύμβασιν, ὑπέσχετο σέβας εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ διέταξε νά διατηρήσωσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χορηγήματα οἱ κατέχοντες αὐτὰ Καθολικοὶ ἢ Διαμαρτυρούμενοι.

§ 1304. **Χριστιανός Γ' ἐν Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ (1334-1359).** Ἐμενεν ἔτι μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ βασιλέως νά κατακτηθῇ τὸ στέμμα καὶ διὰ τῶν ὄπλων. Νικηθέντες τὸ πρῶτον οἱ εὐγενεῖς ἐκυρίευσαν ὕστερον τὴν Ἀλβόργην στρατηγοῦντος τοῦ Ἰωάννου Ρανζῶ καὶ κατέσφαξαν διςχιλίους χωρικοὺς. Ἐτέραν μεγάλην μάχην συνεκρότησεν ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ἐν τῇ νήσῳ Φιονία, ὅπου ὁ Γουσταῦος Τρόλλος ἐπληγώθη θανασίμως. Εἰς δὲ τὴν Σκανίαν εἰσβαλὼν ὁ Γουσταῦος Βάσας ἐδίωξε τοὺς στρατιώτας τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων. Ἡ Μαλμὸή, ἡ Καρλεσκρόνα καὶ ἡ Κοπενάγη ἀντείχον ἔτι κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Χριστιανοῦ. Ἄλλ' ἑτέρα ἐπανάστασις ἐν Λυβέκκῃ ἐπαναγωγούσα τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατίαν μετέβαλε τὰ πράγματα. Καὶ ὁ μὲν νέος βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ἀμέσως ὑπὸ τῆς Λυβέκκης, τὰ δὲ φρούρια τῆς Σκανίας παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατῶν ἐτιμωρήθησαν δεινῶς. Ἐκτοτε δὲ ἤφα-

νίσθη καὶ ἡ εὐημερία τῆς Λυβέκκης καὶ τῶν Ἀνοσατικῶν πόλεων διότι οὐ μόνον μακρὰν τῶν βορείων θαλασσῶν αἱ Ἰσπανικαὶ καὶ Πορτογαλικαὶ ἀνακαλύψεις ἀνέωξαν νέους δρόμους εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταύταις ἡ ἀντιζηλία τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας ἐθριάμβευσε τέλος κατὰ τῆς Ἄνοσης καὶ ἡ Βεργένη, ἥτις ὑπῆρξε τὸ μέγα ἐμπορικὸν φρούριον ταύτης ἐστερήθη τῶν αὐτῆς καταστημάτων καὶ ὀχυρωμάτων καταστραφέντων ἐν ἔτει 1561. Τὴν δὲ παράδοσιν τῶν τῆς Σκανίας φρουρίων ἠκολούθησεν ἡ τῆς Κοπενάγης διὰ συνθήκης, καθ' ἣν οἱ ξένοι στρατοὶ, ἀφοῦ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἔτυχον συγγνώμην παρὰ τῷ βασιλεῖ ἀνεχώρησάν ἐξ αὐτῆς ἐλευθέρως εἰς Γερμανίαν καὶ τὰ δημοτικὰ προνόμια τῆς πόλεως ἐπεκυρώθησαν. Ἐγένετο δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ἐν Νορβηγίᾳ δεκτὸς μετὰ τινὰς ἀντιστάσεις τῶν κληρικῶν ἐπικαλεσαμένων ἀνωφελῶς τὴν βοήθειαν Καρόλου Ε'.

Τελεία ἐγκατάστασις τῆς μεταρρυθμίσεως ἐν Δανίᾳ, ἔνωσις Νορβηγίας καὶ Δανίας (1537). Οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι ἡ νίκη τοῦ Χριστιανοῦ Γ' Διαμαρτυρομένου ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἦτο θρίαμβος τῆς μεταρρυθμίσεως. Εὐθὺς λοιπὸν μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κοπενάγης συνελθοῦσα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ σύνοδος [ὄλως λαϊκῆ] ἀποτελουμένη ἐκ τετρακοσίων εὐπατριδῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κοινοτήτων, οἵτινες ὅμως οὐδεμίαν εἶχον δύναμιν ἐν αὐτῇ, πρῶτον μὲν ὠνόμασε διάδοχον τοῦ Χριστιανοῦ Γ' τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φρειδερίκον καὶ ἐκήρυξε τὴν Νορβηγίαν ἐπαρχίαν Δανικὴν· ἔπειτα δ' ἐξέδωκε ψήφισμα, δι' οὗ ἡ ἐξουσία ἀφῆρθη ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, ἡ δὲ διοικήσις τῶν ἐπισκοπῶν ἀνετέθη εἰς ἄνδρας πεπαιδευμένους καὶ πρεσβεύοντας τὴν νέαν θρησκείαν, τὰ δὲ κληρικὰ κτήματα ἢ εἰσοδήματα ἐδημεύθησαν ὑπὲρ τοῦ στέμματος ἢ φιλανθρωπικῶν καὶ εκπαιδευτικῶν καταστημάτων, πλείστα δ' αὐτῶν καὶ παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ νέου συντάγματος τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸς μεταρρυθμίσειν τοῦ πανεπιστημίου προσεκλήθη ἐκ Βιττεμβέργης ὁ τοῦ Λουθήρου φίλος Βουγεγχάγεν καθηγητής, ὅστις καὶ τὸν Χριστιανὸν ἔσπεψε.

Γερουσία. Ἐπικυρώσας δὲ ὁ Χριστιανὸς τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν τὰ χορηγούμενα ὑπὸ τῆς συμβάσεως τοῦ Φρειδερίκου ἠΰξησεν αὐτὰ διατάξας νὰ βοηθῶσι τὸν βασιλέα εἰς τὴν διοίκησιν ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς αὐλῆς καὶ ὁ ἀρχιγραμματεὺς καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ βασιλείου, οἵτινες ἔμελλον νὰ συγκροτῶσι τὴν γερουσίαν μετὰ τῶν ἄλλων μεγιστάνων τῆς τῶν εὐπατριδῶν τάξεως πλὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ ἤθελον διδῆν γνῶμην εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Οὕτω λοιπὸν ἡ μὲν βασιλεία ἐκτήσατο δεσπότης, οἱ δὲ ἄστοι

καὶ χωρικοὶ ἔτι μᾶλλον καταπιέσθησαν. Ἐκ δὲ τῆς ἐξώσεως τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ τῶν πολιτικῶν συμβουλιῶν καὶ ἐκ τῆς μεταβολῆς τῆς Νορβηγίας εἰς Δανικὴν ἐπαρχίαν οἱ τῆς Δανίας εὐπατρίδαι ἠδξήθησαν τὰ μέγιστα ἐπὶ πλοῦτῳ καὶ ἰσχύϊ καὶ διέμειναν τοιοῦτοι μέχρι τοῦ 1660. Ἡ δὲ Νορβηγία μὴ δυναθεύσασα δι' ἀσθένειαν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίαν ἐδέξατο ὁμοίως ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ τὴν νέαν πίστιν. Ὁ δὲ Χριστιανὸς Γ' τῆ βοηθείᾳ τοῦ Γουσταύου Βάσα καὶ Φραγκίσκου τοῦ Α' ἀντιταχθεὶς κατὰ τοῦ ἀντιποιοιμένου τὸν τῆς Δανίας θρόνον Φρειδερίκου γαμβροῦ Χριστιανοῦ τοῦ Β' ὑποστηριζομένου ὑπὸ Καρόλου τοῦ Ε' ἀνεγνωρίσθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Σπείρας (1544) ὁ νόμιμος κάτοχος τοῦ Δανικοῦ θρόνου καὶ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1559.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞ'

ΥΠΕΡΟΧΗ ΔΑΝΙΑΣ ΕΝ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΑ

§ 1305. **Φρειδερίκος Β' (1559-1588)**. Χριστιανὸν τὸν Γ' διεδέξατο ἄνευ ἀντιστάσεως ἐν Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φρειδερίκος ὁ Β' ἡγεμῶν σοφὸς καὶ προστάτης τοῦ περιφήμου ἀστρονόμου **Τυχοβραχίου**.

Πόλεμος κατὰ τῶν Διτμαρσῶν. Ἀμα δὲ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν οὗτος ἐπεχείρησε μετὰ τῶν ἑαυτοῦ θείων τῶν δουκῶν τοῦ Ὀλστείνου πόλεμον κατὰ τῶν Διτμαρσῶν τῶν νικησάντων κατὰ κράτος ἐν ἔτει 1509 τὸν βασιλέα Ἰωάννην. Ἐσκόπων δὲ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἥτταν ἐκείνην καὶ νὰ διαμοιρασθῶσι τὴν χώραν αὐτῶν ὄντων αὐτονόμων ἀπὸ τοῦ 1536 διὰ τῆς συνθήκης τῆς συναφθείσης ἐν Ἀμβούργῳ μετὰ τοῦ Χριστιανοῦ Γ' καὶ τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκαν ἐπιδρομαὶ τινες καὶ λεηλασίαι κατὰ τὰ σύνορα. Καὶ ἡ μὲν Δανία καὶ τὸ Ὀλστείνον παρεσκεύασαν στρατὸν εἰκοσιπεντακισχιλίων ἀνδρῶν αὐτοχθόνων καὶ μισθοφόρων, στρατηγούντος τοῦ περικλεοῦς γέροντος ἤδη Ἰωάννου Ρανζῶ. Οἱ δὲ Διτμαρσαι ἐγκαταλελειμμένοι νῦν ὑπὸ τῶν Ἀνσεατικῶν πόλεων δὲν ἠδυνήθησαν νάντιτιάζῳσι κατ' αὐτῶν εἰμὴ ἑπτακισχιλίους ἀνδρας, καὶ ἀπολέσαντες εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς ἀκροπόλεις **Μελδόρφην** καὶ **Τιλλεβούργην** συνεκεντρώθησαν ἐντὸς τῆς πρωτεύουσας, ὅπου ἠγωνίσθησαν ἡρωϊκῶς μέχρις οὐ πυρκαϊὰ διαδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὴν πόλιν καὶ καταστήσασα ἀδύνατον ἐφεξῆς τὴν ἄμυναν ἠνάγκασεν

αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι. Μηνὶ Ἰουνίῳ λοιπὸν τοῦ 1559 ἐλθόντες οἱ περιστοιχέντες περὶ τοὺς τετρακισχιλίους μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων πάντες ἀνυπόδητοι, ἀσκεπεῖς καὶ λευκὴν βάρβδον κρατοῦντες ὠρκίσθησαν γονυπετεῖς καὶ τὰς χεῖρας ὑψωμένας ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ τῶν δουκῶν ὅτι θέλουσιν εἶνε πιστοὶ ὑπήκοοι τῶν νικητῶν. Οὕτω λοιπὸν ὁ μικρὸς αὐτός, ἀλλ' ἠρωϊκὸς λαὸς ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἀπόλεσεν ἐλευθερίαν, ἧς ἀπήλαυεν ἀπὸ Καρόλου τοῦ μεγάλου καὶ ὑπὲρ ἧς πολλὰκις γενναίως ἠγωνίσθη. Τὰ δὲ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1500 τρόπαια, ἐν οἷς καὶ τεμάχιον τοῦ Δανιβρόγου, ἀπεδόθησαν τῇ Δανίᾳ.

Ἔτερος πόλεμος κατὰ τῆς Σουηδίας. Ὀλίγω δὲ μετὰ τοῦτον ἤρξατο ἕτερος πόλεμος κατὰ τῆς Σουηδίας διαρκέσας ἐπτὰ ἔτη καὶ λαδῶν ἀρχὴν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὁ τῆς Σουηδίας βασιλεὺς Ἐρίχος ΙΔ' ἀπαιτήσας παρὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' νὰ παύσῃ θέτων ἐπὶ τῶν παρασήμεων τῆς Δανίας τὰ τρία στέμματα, ὅπερ ἦν ἀνάμνησις τῆς ἐνώσεως τῆς Καλμαρίας, καὶ μὴ ἐπιτυχὼν ἀπεφάσισε νὰ εἰσαγάγῃ καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐπὶ τῶν τῆς Σουηδίας. Ἐν τούτῳ ὁ Φρειδερίκος συνῆψε μετὰ τῆς Λυβέκκης καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Σιγισμόνδου Αὐγούστου συμμαχίαν σκοπὸν ἔχουσαν νάποσπάσῃ τὴν Λιβονίαν ἀπὸ τῆς Σουηδίας καὶ ἀναγκάσῃ ταύτην νὰ παραιτηθῇ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπὶ τῆς Νορβηγίας καὶ τῶν πέραν τοῦ Σούνδου Δανικῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν ἀμφιρροπεῖς τινες ναυμαχίαι μεταξὺ τοῦ Δανικοῦ καὶ Σουηδικοῦ στόλου ἀνέδειξαν τελευταῖον ὑπερτέρους τοὺς Σουηδοὺς· κατὰ γῆν δὲ ἀμοιβαίαι ἐχθροπραξίαι καὶ ἐπιδρομαὶ μετ' ἀπιστεῦτων βιαιοπραγιῶν οὐδὲν ἄλλο ἔφερον ἀποτέλεσμα ἢ τὴν ἐρήμωσιν. Τὰ χρονικὰ ἀναφέρουσι πολλαχοῦ ποταμοὺς αἱμάτων καὶ πολλὰ ἐπαρχίαι τῆς Σουηδίας φαίνονται κατὰ τὰ ἔτη 1566 καὶ 1568 ὅλως ἔρημοι ἀνδρῶν.

Εἰρήνη. Ὅτε δὲ τὸν Ἐρίχον ΙΔ' διεδέξατο ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐν Σουηδίᾳ, ἀρξαμένων ἀμέσως τῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ἐχθροπραξίαι διεκόπησαν μὲν ἐπὶ τινα χρόνον, ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ γενικὴ σύνοδος τῆς Σουηδίας δὲν παρεδέξατο τοὺς ὑπὸ τῆς Δανίας προτεινομένους ὅρους συνθήκης, ἐπανελήφθησαν μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1520, ὅτε διὰ μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας καὶ μετὰ ἐξαμήνου διαπραγματεύσεις ἐν Στεττίνω συνωμολογήθη εἰρήνη, ἧτις ἔθηκε πέρασ εἰς τὸν μακρὸν ἀγῶνα τὸν ὑφιστάμενον μεταξὺ τῶν Σκανδιναυικῶν κρατῶν ἀπὸ τῆς ῥήξεως τῆς ἐνώσεως τῆς Καλμαρίας. Κατὰ τὴν τότε λοιπὸν ὑπογραφείσαν συνθήκην ἡ Σουηδία ἐξαγοράζουσα τὴν Ἐλφσεδούργην

ἀντὶ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδων ταλήρων ὄφειλε νάποδώσῃ ὀκτώ πολεμικὰ πλοῖα καὶ νά παραιτήσῃ πᾶσαν ἀξίωσιν ὡς πρὸς τὴν νῆσον Γοθλανδίαν, τὴν Ίμετλανδίαν καὶ τὴν Ἑρζεδάλην ἢ περὶ τῶν τριῶν στεμμάτων διαφορά ἀνεβλήθη. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὑπεχρεοῦτο νά ἐξαγοράσῃ τὰς ἐν Λιβονία κτήσεις τῆς Σουηδίας καὶ νά παραδώσῃ αὐτὰς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας ὅπερ ὅμως δὲν ἐξεπληρώθη.

§ 1306. **Χριστιανός ο Δ' (1588-1648).** Ἀποθανόντα δὲ τὸν Φρειδερίκον Γ' ἐν ἔτει 1588 διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Χριστιανός ο Δ' δωδεκαετῆς μόλις τὴν ἡλικίαν. Ἡ ἀντιβασιλεία ἀνετέθη εἰς τέσσαρας γερουσιαστάς, οἵτινες τῷ 1592 ὠδήγησαν τὸν νεαρὸν βασιλέα εἰς Νορβηγίαν, ἵνα δεχθῆ τὰ σεβάσματα τῶν ὑπηκόων του. Μετὰ προσοχῆς δὲ ἤκουσε τὰ δίκαια παράπονα τῶν εὐγενῶν τοῦ τόπου τούτου κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ἐκεῖ ξένων ἄλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῆς χώρας ταύτης δὲν ἀνεχαίτισαν τὴν πτώσιν τῆς Νορβηγίας, ἧς οὐδεμίαν ἀξιόλογον πρᾶξιν ἀναφέρει ἐφεξῆς ἡ ἱστορία. Θεωρηθεὶς δὲ ἐνῆλικος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος δεκαεπταετῆς ὧν κατέλαβε τὰ κράτη τοῦ Ὀλστείνου καὶ Ὀλδεμβούργου. Τῷ δὲ 1596 κηρυχθεὶς ἐνῆλικος καὶ στεφθεὶς ἔδειξε προῦμὸν τινα σοφίαν, περιηγήθη ἐν Γερμανίᾳ καὶ ταῖς Δανικαῖς νήσοις καὶ ἐπήνεγκε πανταχοῦ ὠφελίμους μεταρρυθμίσεις.

Ἐκστρατεία κατὰ Σουηδίας. Ἐνῶ δὲ ἡ Σουηδία μετὰ τῆς Ῥωσίας ἀντεποιοῦντο τὴν Λαπωνίαν ἀνήκουσαν ἐκκαλεῖ τῇ Νορβηγίᾳ, ἐξοπλίσας (1599) στόλον ἐκ δώδεκα πλοίων παρήλλαξε τὸ Βόρειον ἀκρωτήριο καὶ προσήγγισεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ῥωσίας παρὰ τὴν Λευκὴν θάλασσαν. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ τῆς Σουηδίας βασιλεὺς ἀπέκλεισε τὸ Δανικὸν ἐμπόριον ἀπὸ τῶν λιμένων τοῦ κόλπου τῆς Ῥίγας ἐν Λιβονίᾳ, ὁ Χριστιανός ἀντιποιεθεὶς τότε καὶ αὐτὸς τὴν κυριότητα τῆς Βαλτικῆς ἐκήρυξε (1610) πόλεμον κατ' αὐτοῦ διὰ κήρυκος ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος καὶ αἰχμαλωτισθέντος. Ἀρξάμενος λοιπὸν ὁ Χριστιανός τοῦ πολέμου ἐκυρίευσεν τὴν Καλμαρίαν καὶ μετὰ ταύτην τὴν Οἰλανδίαν, ἐξ ὧν παροργισθεὶς ὁ τῆς Σουηδίας βασιλεὺς ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν προκλητήριον, δι' οὗ κατηγορῶν αὐτοῦ ὡς ἀδίκου καὶ παραβάτου τῆς συνθήκης τοῦ 1570 προέτεινεν αὐτῷ νάποπερατώσωσι τὸν πόλεμον διὰ μονομαχίας. Πρὸς ταῦτα δὲ ἀπαντήσας ὁ Χριστιανός ὅτι δὲν δύναται νά δεχθῆ πρόκλησιν «*παραλυτικού μωρολόγου*», πρὸς ἃν συνεβούλευσε νά μὲνη παρὰ καλὸν πῦρ μεταξὺ τροφοῦ καὶ ἱατροῦ μᾶλλον ἢ νά ἐκτίθηται εἰς μονομαχίας ἀπέσειλε τὴν ἀπάντησιν ταύτην καὶ μετὰ προσβολῆς κατὰ τῶν Σουηδῶν. Ἀλλὰ μετὰ τριήμερον μάχην ὑπεχώρησε καὶ ἐλθὼν διεχείμασεν

ἐν Κοπενάγῃ (1611). Ὁ δὲ πόλεμος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1613, ὅτε διὰ μεσιτείας τοῦ Ἰακώβου Α' τῆς Ἀγγλίας συνεφωνήθη εἰρήνη. Καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἐξαγοράζουσα τὰς ὑπὸ τῶν Δανῶν κατακτηθείσας ἐπαρχίας αὐτῆς παρητεῖτο πᾶσαν ἀξίωσιν ὡς πρὸς τὴν νῆσον Οἰσέλλν κατεχομένην ἀπὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν Δανῶν καὶ κειμένην παρὰ τὴν Λιβονίαν καὶ ὡς πρὸς τὰς ἀκτὰς τοῦ ἀρκτικού ὠκεανοῦ μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Βαραγγέρου, ὀρισθέντων ἤδη καὶ ἐν Λαπωνίᾳ τῶν ὁρίων τῶν δύο βασιλείων. Ὁ δὲ τῆς Δανίας βασιλεὺς παρητεῖτο πᾶσαν ἀξίωσιν ὡς πρὸς τὸν θρόνον τῆς Σουηδίας, ὁ δὲ τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Λαπωνίας.

Χριστιανὸς Δ' ἐν τῷ τριακονταετῷ πολέμῳ (1625-1629). Μετὰ πολλὰ δὲ ἔτη ἀπὸ τοῦ πολέμου τούτου ὁ Χριστιανὸς φιλοτιμούμενος νὰ δοξασθῇ ὡς ὁ τότε κατὰ Ῥώσσων καὶ Πολωνῶν θριαμβεύων ἀντίπαλός του Γουσταῦος Ἀδόλφος μετέσχε προθύμως τοῦ μεταξὺ Γερμανῶν Διαμαρτυρομένων καὶ Καθολικῶν ἐγεργέντος τὸ πρῶτον πολέμου, ὡς εἴρηται, καὶ διαρκέσαντος τριάκοντα ὅλα ἔτη. Οἱ τοῦ Φερδινάνδου Β' στρατοὶ διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ Τίλλν, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν Διαμαρτυρομένων τὸν κόμιστα Μανσφέλδον καὶ τὸν δούκα Χριστιανὸν τῆς Βαυαρίας, κατέκλυσαν ἤδη ὅλον τὸν νομὸν τῆς κάτω Σαξονίας καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν ἀποχωρίσαντες καὶ τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας. Ὁ πόλεμος οὗτος πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς ἅμα ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν Σκανδιναυικῶν κρατῶν, τὸ μὲν διότι ἐνεκα τοῦ ἐμπορίου ἔχοντα κοινὰ συμφέροντα μετὰ τῶν ἡπειρωτικῶν ἐφοβοῦντο τὰς εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν ἐπιδρομὰς τῆς Αὐστρίας, τὸ δὲ διότι ὡς ἀρχηγοὶ τῆς Διαμαρτυρομένης ἐκκλησίας οἱ τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας βασιλεῖς ὄφειλον νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν ἀγῶνα τῶν Διαμαρτυρομένων κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς καθολικῶν δυνάμεων πρὸς δὲ τούτους ὁ Χριστιανὸς Δ' ἦτο γαμβρὸς τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου.

Ἐκστρατεία Χριστιανοῦ Δ', ἦτα περὶ Αὐττέρην καὶ ὑποχώρησις εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Ἀναλαβὼν λοιπὸν κατ' ἐκλογὴν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ τῆς κάτω Σαξονίας μὲν Μαρτίῳ τοῦ 1625 διῆλθε τὸν Ἐλβον κατὰ τὴν Στάδην ἡγούμενος εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν, Δανῶν, Γερμανῶν, Σκώτων καὶ Ἀγγλων ἐνωθέντων ἐν Ὀλστείνῳ καὶ πρὶν ἢ ἔλθῃ ἐπὶ τὸν Οὐίτσοργιν ποταμόν, ἠνώθη μετὰ ἑπτακισχιλίων ἔτι Σαξόνων. Κατὰ δὲ τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ Τίλλνς ἡγούμενος τῶν Καθολικῶν στρατῶν. Καὶ τότε μὲν οὐδὲν ἀποτελεσματικὸν ἐπράχθη, διότι ἐκάτερος τῶν ἀντιπάλων ἤρκειτο ματαιῶν τὰς ἐνεργείας

τοῦ ἐτέρου. Ἄλλὰ τὰ πράγματα ἔλαβον σπουδαίαν τροπὴν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Βαλλενστείνου (Waldstein) νικήσαντος ἤδη ἐν Δεσσαυία τὸν Μανσφέλδον. Μετ' οὐ πολὺ ἐξέλιπον ὅ τε δοῦξ Χριστιανὸς καὶ ὁ Ἐρνέστος Μανσφέλδος. Μόνον ἄρα στήριγμα τῶν Διαμαρτυρομένων ἔμενεν ἔτι ὁ Χριστιανὸς Δ'. Ἄλλὰ κακῶς βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ συμμάχων καὶ οὗτος ἀπόλεσε ταχέως μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ὁποίας κατεῖχε πόλεις, κατετροπώθη ἐν Λυττέρη ὑπὸ τοῦ Τίλλου, ὅστις ἐφόρνευσε τετρακισχιλίους ἄνδρας αὐτοῦ καὶ συνέλαβε πλῆθος αἰχμαλώτων τῇ 2 Αὐγούστου τοῦ 1626, καὶ καταφυγὸν εἰς τὴν πόλιν Στάδην ἐζήτησε νέας δυνάμεις παρὰ τοῦ Ὀλστείνου, ἐν ᾧ οἱ σύμμαχοι αὐτοῦ ἐδέχοντο τὰς ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἐχθροῦ ἐπιβαλλομένας αὐταῖς συνθήκας. Ἄντι ὅμως νὰ ἐγκαταλίπη εἰς τὴν τύχην των τοὺς ἐγκαταλιπόντας αὐτὸν ὁ Χριστιανὸς προσλαβὼν ἑξακισχιλίους Ἄγγλους καὶ ὀλίγους Γάλλους ἐξεστράτευσε πάλιν μετὰ τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἄλλὰ τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἐκαταίωσεν ἡ αἰρνιδία ἐκ Σιλεσίας ἄφιξις τοῦ Βαλλενστείνου, ὅστις τρέψας εἰς φυγὴν τοὺς νεοσυλλέκτους τοῦ Χριστιανοῦ εἰσέβαλε καὶ ἐλεηλάτησεν ἀγρίως τὸ Σλεσβίγιον καὶ Ὀλστείνον. Ὁ δὲ Χριστιανὸς Δ' μετὰ τῶν λειψάων τοῦ ἰδίου στρατοῦ διελθὼν τὸν μικρὸν Βέλτην κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Φιοιάν, ἐν ᾧ ὅλη ἡ Κιμβρική χερσόνησος ἀπὸ τοῦ Ἐλβου μέχρι τοῦ Σκαγερράκου πλὴν τοῦ φρουρίου τῆς Γλυκοστάδης ὑπέκυψεν εἰς τοὺς ξένους.

Βαλλενστείνος ὡς θαλάσσιος ἄρχων, ἔνωσις Χριστιανοῦ Δ' καὶ Γουσταίου Ἀδόλφου τῆς Σουηδίας, πολιορκία Στραλσουνδης καὶ ἦττα Βαλλενστείνου, ὑποχώρησις Αὐστρίας, εἰρήνη Λυβέκης. Τότε ὁ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος Β' ἀποφασίσα νάφανίση τὴν ἐλευθερίαν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν Δουθηρανισμὸν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Δανίαν ὑποτελῆ ὀνόμασε τὸν Βαλλενστείνον στρατηγὸν τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς βορείου θαλάσσης καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ παρασκευάσῃ στόλον ἐντὸς τῶν λιμένων τοῦ Ἀνσεατικοῦ δεσμοῦ καὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Δανίας, Σουηδίας καὶ Ὀλλανδίας. Καταλαβὼν ὁ νέος τῆς θαλάσσης ἄρχων μεθ' Ἰσπανικοῦ Αὐστριακοῦ στόλου Ῥοστόκην καὶ Βισμάρην καὶ καταστήσας αὐτὰς κέντρον τοῦ ἑαυτοῦ κράτους ἤρξατο ναυπηγῶν στόλον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ σχεδίων. Καὶ ἡ μὲν Λυβέκη ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ οὐδετέρη καὶ σεβαστή, ἀλλ' ἡ Στραλσουνδη κατέχουσα σπουδαίαν θέσιν διὰ τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχὴν ἐμελλεν ἀναποφεύκτως νὰ προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ Βαλλενστείνου. Ἐνωθεὶς λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς μετὰ Γουσταίου Ἀδόλφου τῆς Σουηδίας ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ

στόλου καὶ πεντακισχιλίων Σουηδῶν καὶ Σκώτων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς αὐτῆς. Ὁ δὲ Βαλλενστέϊνος ἐλθὼν μετὰ ταῦτα καὶ πολιορκήσας αὐτὴν ἠναγκάσθη νάναχωρήσῃ ἀπολέσας δωδεκακισχιλίους καλοὺς στρατιώτας. Ὁφελούμενος δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Χριστιανὸς ἐκ τῆς ἀδυναμίας, ἐν ἧ κατέλαβε τὸν στρατὸν τοῦ Τύλλυ, ἀνεκτέσαστο τὴν Ἰουτλανδίαν, τὸ Σλεσβίγιον καὶ τὸ Ὀλστέϊνον καὶ ἠνάγκασε τὴν Αὐστρίαν νά συναινέσῃ εἰς τὴν εἰρήνην, ἀρ' οὐ αὕτη ἀπώλεσε πᾶσαν ἐλπίδα περὶ θαλασσοκρατίας καὶ σφετερισμοῦ τοῦ Δανικοῦ θρόνου· διότι κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου προέτεινεν ὑπερῆφάνως νά δοθῇ τὸ στέμμα τῆς Δανίας εἰς τὸν Βαλλενστέϊνον, ὕστερον δέ, ἀφοῦ ἡ Δανικὴ γερουσία διεμαρτυρήθη κατὰ τοῦ Χριστιανοῦ διὰ τὸν πόλεμον, ὃν ὡς Γερμανὸς ἡγεμὼν ἐπεχείρησε, ῥαδιουργίαι ἐγένοντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας πρὸς ἐκθρόνισιν αὐτοῦ καὶ ἀναγόρευσιν τοῦ αυτοκράτορος. Ἀλλὰ καίπερ παραιτήσασα νῦν τὰ ὄνειρα ταῦτα ἡ Αὐστρία ἠγωνίσθη ὅμως νάπομονώσῃ ὅσον ἠδύνατο τὴν Δανίαν τῆς ἄλλης Σκανδιναυίας· διὸ ἀρξάμενων συνδιασκέψεων ἐν Αὐβέκκῃ πρὸς σύνταξιν τῆς συνθήκης ὁ Βαλλενστέϊνος ἀπέκλεισε περιφρονητικῶς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Σουηδίας διαμαρτυρηθέντας ὑπὲρ τῶν δουκῶν τοῦ Μεκλεμβούργου διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος παρεχώρησιν τῆς χώρας τούτων πρὸς τὸν δούκα τῆς Φρειδλανδίας. Κατὰ τὴν συνθήκην λοιπὸν τὴν ὑπογραφεύσαν τῇ 22 Μαΐου τοῦ 1629 ἐν Αὐβέκκῃ ὁ τῆς Δανίας βασιλεὺς ὤφειλε νά ἐξαγοράσῃ τὰς ἑαυτοῦ χώρας τὰς ὑπὸ τῶν Καθολικῶν στρατῶν ἔτι κατεχομένας ἐγκαταλείπων τοὺς ἐγκαταλιπόντας αὐτὸν Γερμανοὺς συμμάχους καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ ἀναμιγνύμενος εἰς τὰς Γερμανικὰς ὑποθέσεις, εἰμὴ ὡς δοῦξ τοῦ Ὀλστέϊνου.

Εἰσβολὴ Σουηδῶν, συνθήκη Βρανσέβρου (1645). Ἀποχωρήσας οὕτως ὁ Χριστιανὸς Δ' ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ἔβλεπε δυσμενῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους νίκας τοῦ μετ' αὐτὸν ἀναλαβόντος τὴν στρατηγίαν τῶν Διαμαρτυρομένων Γουσταύου Ἀδόλφου καὶ τῶν Σουηδῶν φοβούμενος πάντοτε τὴν πρόοδον τῶν ἀντιπάλων τούτων. Ὅθεν παροτρυνόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Φερδινάνδου τῆς Αὐστρίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταύου καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης τοῦτον ζημίας τῶν Σουηδῶν ἠτοιμάζετο νά ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Σουηδίας, ὅτε προλαβοῦσα ἡ Σουηδικὴ γερουσία ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Τορστένσων ἐκυρίευσεν ἄνευ ἀντιστάσεως τὸ Ὀλστέϊνον καὶ τὴν Ἰουτλανδίαν, ὁ δὲ Ὀρριος μετ' ἄλλου στρατοῦ Σουηδικοῦ ὑπέταξε τὴν Σκανίαν καὶ τὴν Βλεκίγγην καὶ τὴν Ἀλλανδίαν. Καταπτοηθεὶς δ' ἐκ τούτων ὁ Χριστιανὸς ἐδέξατο διὰ μεσιτείας τῆς Γαλλίας τὰς ὑπὸ τῆς Σουηδίας προτεινομένης συνθήκας

υπογραφείσας τῇ 13 Αὐγούστου τοῦ 1645, αἵτινες ἀπαλλάττουσαι τὴν Σουηθίαν πάντων τῶν πορθμικῶν τοῦ Σούνδου παρεχώρουν αὐτῇ τὰς ἐπαρχίας Ἰεμετλανδίαν καὶ Ἐρζεδάλην καὶ τὰς νήσους Γοθλανδίαν καὶ Ἰσέλην καὶ τὴν Ἀλλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη.

Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Δανίας. Ἀπὸ τοῦ Φρειδερίκου Α' ἡ κυβέρνησις τῆς Δανίας ἐγένετο ὄλιως ἀριστοκρατικὴ διὰ τῶν πολυαριθμῶν προνομίων τῶν ὑπὸ τούτου παραχωρηθέντων πρὸς τοὺς ἐκλέξαντας αὐτὸν εὐπατρίδας καὶ ὕστερον ἐπεκταθέντων ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἐρρέθη ἤδη ὅτι ἡ βασιλεία ἦτο αἰρετὴ ἐν Δανίᾳ, ἡ δὲ Νορβηγία ἀπετέλει μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ Δανικοῦ κράτους.

Γερουσιασταί, αὐλάρχαι καὶ ναύαρχοι. Οἱ γερουσιασταὶ ἦσαν κύριοι τῶν ἀξιολογοτάτων ἐπαρχιῶν, ἀλλ' ἐκτός τινων ἐχόντων ἀπὸ δέκα ὀκτῶ ἕως εἴκοσι χιλιάδων ταλλήρων ἐτησίαν πρόσδοον οἱ λοιποὶ εὐπατρίδαι εἶχον ἐν γένει μετρίαν οὐσίαν. Ὁ δὲ αὐλάρχης ὁ καὶ ναύαρχος, ὅστις εἶχε σχεδὸν δύναμιν ἀντιβασιλείας, ὑπεστήριζε τὴν ἐξουσίαν τῶν εὐγενῶν καὶ διέθετεν ἀμέσως τὰ εἰς τὸ ταμίειον εἰσερχόμενα χρήματα, ἵνα μὴ δυνηθῇ ὁ βασιλεὺς νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὰ εἰς ἐκπλήρωσιν ἰδίου τινὸς σκοποῦ.

Διάταγμα περὶ γερουσιαστῶν, στρατὸς (πολιτοφυλακὴ), ἵππικόν, στόλος, ἐμπορικὰ πλοῖα. Διάταγμα Φρειδερίκου τοῦ Γ' ἀφαιρέσαν ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τοὺς γερουσιαστάς διέταττεν ὡς ἐξῆς: ἡ γερουσία συμφώνως μετὰ τῶν εὐπατριδῶν τῆς ἐπαρχίας, ἀποθανόντος γερουσιαστοῦ, ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ πρὸς τὸν βασιλέα κατάλογον ἐξ ὑποψηφίων εὐγενῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖνος νὰ ἐκλέγῃ τὸν ἕνα. Ἀποφεύγοντες δὲ οἱ εὐπατρίδαι τὸν πόλεμον ὄντα ἐπιζήμιον αὐτοῖς ἠναντιοῦντο πάντοτε εἰς τὸν σχηματισμὸν μονίμου στρατοῦ, ὃν ἠδύνατο νὰ ἐλύσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ βασιλεὺς, καὶ διατηρεῖτο μόνον εἰδός τι πολιτοφυλακῆς ἀγυμνάστου εἰς πόλεμον, εἰς ἣν ἡ μὲν Σηλανδία παρεῖχε δισχιλίους ἄνδρας, ἡ δὲ Φιονία χιλίους, ἡ δὲ Σκανία καὶ Βλεκίγγη δισχιλίους, ἡ δὲ Ἰουτλανδία τετρακισχιλίους, αἱ δὲ μικρότεροι νῆσοι χιλίους, ἡ δὲ Νορβηγία πεντακισχιλίους καὶ τετρακοσίους καὶ οἱ εὐπατρίδαι τετρακισχιλίους. Ὡστε τὸ σῶμα τοῦτο ἀποτελεῖτο ἐκ δέκα ἐννέα χιλιάδων καὶ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Τὸ δὲ ἵππικόν λαμβανόμενον ὁμοιοτρόπως κατ' ἐπαρχίας συνεκροτεῖτο ἐξ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν. Τὸν δὲ στόλον τὸν μέγαν ἀπετέλουσαν εἴκοσι τέσσαρα πλοῖα μεγάλα καὶ δέκα ἐξ κανονιοφόροι. Ἐμπορικὰ δὲ πλοῖα εἶχε τὸ Δανικὸν κράτος τὸ ὅλον ἑκατὸν καὶ ἐξ.

Πρόσοδοι, δαπάναι, πηγαὶ δημοσίων προσόδων ἦσαν πρῶτον τὰ

πορθμικά (ræages) τοῦ Σούνδου, ἅτινα πρὸ μὲν τοῦ τελευταίου κατὰ τῆς Σουηδίας πολέμου ἀνέβαινον εἰς πεντακοσίας καὶ ἑξακοσίας χιλιάδας ταλλήρων, μετὰ δὲ τοῦτον ἠλαττώθησαν εἰς ὀγδοήκοντα καὶ ἑβδομήκοντα μόνον χιλιάδας ταλλήρων· δεύτερον τὸ ἐσωτερικὸν τελωνιακὸν δικαίωμα, οὗτινος ἐξηρῶντο οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς καὶ οἱ μετ' εὐγενῶν συναλλαττόμενοι ἀστοί· τρίτον οἱ φόροι καὶ δασμοὶ τῶν πόλεων· τέταρτον οἱ πύργοι, αἱ πόλεις καὶ τὰ τελωνιακὰ δικαιώματα τῆς Νορβηγίας· πέμπτον οἱ ἐν Δανίᾳ πύργοι· ἕκτον ὁ βασιλικὸς καὶ ἄλλοι φόροι. "Ἀπασαι δὲ αἱ ἐτήσιοι πρόσοδοι κατὰ μέσον ὄρον συνεποσοῦντο εἰς πεντακοσίας σχεδὸν χιλιάδας ταλλήρων, ἐνῶ αἱ δαπάναι ὑπερέβαινον τὰς ἑνεακοσίας χιλιάδας. Ταῦτα πάντα καὶ προσέτι ἡ ἀθλία τῆς Νορβηγίος κατάστασις, ἡ τῆς Σκανίας καὶ Βλεκίγγης πρὸς τὴν Σουηδίαν κλίσις, ἡ μεταξὺ εὐγενῶν τῆς Δανίας καὶ τοῦ Ὀλοστεινοῦ διχόνοια, ὁ παντελής τῶν χωρικῶν ἐξευτελισμὸς, ἡ πενία τῶν ἀστῶν καὶ τελευταῖον ἡ τῶν κατωτέρων τάξεων εὐνοια πρὸς τὸν βασιλέα, ὃν μόνον εἶχον προστάτην κατὰ τῆς ἀρπαγῆς τῶν εὐγενῶν, προμηνύουσι σαφῶς ἐπανάστασιν μέλλουσαν νὰ μεταβάλη τὴν ὀλιγαρχίαν εἰς μοναρχίαν ἀπόλυτον καὶ ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως τὴν ἀτυχή ἐκβασιν τῶν δύο τελευταίων κατὰ τῆς Σουηδίας πολέμων τοῦ 1644 καὶ 1658.

Καθαίρεσις τοῦ τιμαριωτισμοῦ, μόνιμος στρατὸς μισθοφόρων. Κατὰ τὸ τέλος τῆς αὐτοῦ βασιλείας Χριστιανὸς ὁ Δ' ἐπιχειρήσας νὰ ποσεισῇ τὸν ζυγὸν τῶν εὐπατριδῶν πρότεινεν εἰς τὴν γερουσίαν τὴν καθαίρεσιν τῆς φεουδικῆς πολιτοφυλακῆς καὶ τὸν σχηματισμὸν στρατοῦ μόνιμου μισθοδοτουμένου ἐκ γενικοῦ τινος φόρου καὶ ἐκ τῶν προσόδων τῶν βασιλικῶν γαιῶν ἐκμισθουμένων κατὰ πλειστηριασμὸν. Ἄλλ' ἡ πρότασις αὕτη ἀπερρίφθη ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν ἄχρι τοῦδε ἐξηρημένων παντὸς δημοσίου βάρους ἐκτὸς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας καὶ τινῶν χρηματικῶν εἰσφορῶν ψηφίζομένων ὑπὸ τῆς διαίτης ἐν κινδύνῳ. Ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε τῇ 28 Φεβρουαρίου τοῦ 1648 ἑβδομηκοντούτης περίπου μὴ δυνηθεὶς κἄν νὰ ὀρίσῃ διάδοχον τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Χριστιανόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΑ'.

ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΥΠΑΤΡΙΔΩΝ ΚΑΙ ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

§ 1307. **Φρειδερίκος Γ' (1648-1670).** Μετὰ τὴν

ἀναγόμευσιν τοῦ διαδεξαμένου τὸν Χριστιανὸν Δ' Φρειδερίκου τοῦ Γ' ἡ γερούσια ἐπιδιώκουσα τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀμέτρων αὐτῆς προνομίων ἤρξατο μεταβιάζουσα τὴν ἐξουσίαν ὅλην εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἀξιωματικούς τοῦ κράτους. Ἀκολουθῶς ὅμως θέλοντες νὰ προλάβωσιν οἱ εὐπατρίδαι τὰς φιλοθύξους προθέσεις τοῦ αὐτάρχου Οὐλφέλδου γαμβροῦ τοῦ Χριστιανοῦ Δ' ἀπεφάσισαν νὰ παρουσιάσωσι πρὸς τὸν βασιλέα σύμβασιν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην εὐνοϊκὴν πρὸς αὐτούς. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ κλήρου, τῶν ἀστών καὶ τῶν χωρικῶν ἀντέκρουσαν ταύτην καὶ αἱ γενόμεναι τότε σφοδραὶ συζητήσεις ἐπετάχυναν τὴν ἡδη ἐγγιζούσαν ἐπανάστασιν. Ἐν τοιαύταις δ' ὦν ταραχαῖς ἐσωτερικῶς ὁ Φρειδερίκος ἠθέλησε νὰ ἐνδυναμωθῆ ἑξωτερικῶς δι' ἰσχυρὰς συμμαχίας. Ὅθεν διὰ τοῦ Οὐλφέλδου συνωμολόγησε μετὰ τῶν μεγάλῃν κεκτημένων ἐν τῇ Βαλτικῇ δυνάμιν Ὀλλανδῶν δύο συνθήκας, ὧν ἡ μὲν ἐκήρυττε συμμαχοῦς τὰς δύο δυνάμεις, ἡ δὲ ἐζήρεν ἐπὶ τριακονταετιᾶν τῶν πορθμικῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς κατὰ τὸν Σουῆνον ἐπισκέψεως τὰ πλοῖα τῶν Ὀλλανδῶν ἀποτινόντων πρὸς τοῦτο ἐτησίως μέγα τι ποσὸν χρημάτων. Ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ὁ Οὐλφέλδος κατεβλήθη ὑπὸ συνωμοσίας μεγιστάνων καὶ καταφυγὼν εἰς Σουηδίαν ἠγωνίζετο διὰ τῆς ἰσχύος, ἣν ἐκεῖ ἐκτήσατο διὰ τῆς ἰκανότητός του, νὰ διαγείρῃ πόλεμον κατὰ τῆς Δανίας· ἡ δὲ συνθήκη, ἣν συνωμολόγησε τῷ 1649, ἠκυρώθη ταχέως, μὴ δυνηθείσης τῆς Δανίας νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὀλλανδίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας πόλεμον τοῦ 1652. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἶπεν τὸ κράτος ἀπώλεσεν ἑξωτερικῶς πᾶσαν ἰσχὴν καὶ σεβασμὸν.

Σουηδικοὶ πόλεμοι, (1658-1660). Ὅτε δὲ τῷ 1657 αἱ πλείσται τῶν ἡπειρωτικῶν δυνάμεων ἐστράφησαν κατὰ τοῦ ἄχρι τοῦδε νικᾶντος ἐν Πολωνίᾳ Καρόλου τοῦ Γ' βασιλέως τῆς Σουηδίας, ὁ Φρειδερίκος Γ' ἐπιδιώκων πάντοτε, ὡς οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, τὴν βλάβην τῆς ἀντιπάλου ταύτης δυνάμεως ἐξέπλευσεν ἠγούμενος στόλου μὲν Ἰανουαρίῳ τοῦ 1658 πρὸς τὸν Οὐϊστούλαν, ἵν' ἀποκλείσῃ τὴν Δανζίκην καὶ ἐμποδίσῃ οὕτω τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Καρόλου.

Καρόλου τῆς Σουηδίας κατακτήσεις καὶ λεηλασίαι, συνθήκη Ῥοσκίλδης τάχιστα ἀκυρωθεῖσα καὶ Κοπενάγης. Ἀλλὰ ταυτοχρόνως οὗτος διελθὼν τάχιστα τὴν Πομμερανίαν καὶ τὸ Μεκλεμβούργον διήρπασε καὶ κατέλαβε τὸ Ὀλστέϊνον, τὸ Σλεσβίγιον καὶ τὴν Γιουτλανδίαν, ἐκυρίευσεν διὰ τοῦ στρατηγοῦ Οὐραγγέλου τὴν Βρέμην καὶ Φρειδερικίαν, διέβη τὸν μακρὸν Βέλτην ἐπὶ τοῦ πάγου μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ αὐτοῦ, ἐλεηλάτησε τὰς νήσους Φιοννίαν, Λαγγελάνδην καὶ Λαλανδίαν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σηλανδίαν δια-

βάς καὶ τὸν μέγαν Βέλτην ἐπὶ τοῦ πάγου καὶ ἤλθε διὰ χιόνος παχίας εἰς *Κιοίγην* ὀλίγα μίλλια ἀπέχουσαν τῆς *Κοπενάγης*. Ὁ τῆς Δανίας βασιλεὺς οὐδὲν ἠδύνατο ἄνευ τῆς γερουσίας, ἧτις εὐχαρίστως ἤθελεν ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην θυσιάζουσά τινας ἐπαρχίας. Ὁ δὲ *Κάρολος*, ἂν καὶ νικητὴς, ἐδέξατο τῇ μεσιτείᾳ τῆς *Γαλλίας* καὶ *Ἀγγλίας* τὴν ἐν *Ροσκίλδῃ* συνθήκην τῷ 1658 κλεισθεῖσαν, καθ' ἣν παρεχωροῦντο τῇ *Σουηδίᾳ* αἱ πέραν τοῦ *Σούνδου* Δανικαὶ ἐπαρχίαι: *Σκανία*, *Ἀλλανδία* καὶ *Βλεκίγγη*, ἡ νῆσος *Βορνόλμη*, ἡ ἐπαρχία τῆς *Δρονθείμης* καὶ τὸ βόρειον τῆς *Νορβηγίας*. Τὰ τοῦ *Σούνδου* δὲ πορθμικὰ δικαίωματα διετήρει ἡ Δανία. Τελευταῖον δὲ διὰ ταύτης καὶ ὁ *Οὐλφέλδος* ὑπὲρ αὐτῆς συνεργήσας ἀνεκτήσατο τοὺς τίτλους καὶ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Τὴν ἐπικύρωσιν τῆς συνθήκης ἠκολούθησε συνέντευξις ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ *Φρειδερικοβούργου*. Ἄλλ' ὁ φιλόδοξος *Κάρολος* ἰδὼν ἐκ τοῦ σῦνεγγυς τὴν ἀδυναμίαν τῆς Δανίας ἐσκέπτετο ἀπὸ τοῦδε πῶς νάκυρώσῃ αὐτήν. Καταλαβὼν λοιπὸν εὐθὺς τὰς νέας αὐτοῦ κτήσεις συνεκάλεσε *Σουηδικὴν* δίαίταν, πράγματι δὲ ὅπως παρεμβάλλῃ δυσχερείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γενομένης συνθήκης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπανελθὼν εἰς τὸν στόλον ἤρξατο τῶν ἐχθροπραξιῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς σχεδὸν προφάσεως καὶ περικύκλωσε τὴν *Κοπενάγην* διανοούμενος νὰ καταδαφίσῃ τὴν πόλιν ταύτην καί, ἀφοῦ κατακτήσῃ ὅλην τὴν *Δανίαν*, νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ὅλου κράτους τὴν ἐν *Σκανία* *Μαλμόην* ἢ τὴν *Λανδεσκρόναν*, ἵνα εὐκολώτερον ἐντεῦθεν γείνη κύριος τῆς *Βαλτικῆς* θαλάσσης. Ἐν τοιοῦτῳ κινδύνῳ ὁ *Φρειδερικός* ὢν ἐπεκαλέσατο ἐπισήμως τὸν πατριωτισμὸν ἀπάντων τῶν *Δανῶν* ἐνθαρρύνας αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρεῖς μῆνας, καθ' οὓς ὁ *Οὐράγγελος* καταλαβὼν ἐν στάσει τὴν φρουρὰν τῆς *Κρομβούργης* ἐκυρίευσε τὸ φρούριον τοῦτο. Ἄλλὰ σῦναιμα ἡ *Ὀλλανδία*, ἧτις χάριν τοῦ ἐμπορίου αὐτῆς ἤθελε νὰ διατηρηθῇ ἰσορροπία κατὰ τὴν ἄρκτον δυνηθεῖσα νὰ παρασκευασθῇ ἐξέπεμψεν εἰς *Σούνδον* στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον *Ὀσδαμον*, ὅστις συναντήσας τὸν *Οὐράγγελον* μετὰ τοῦ *Σουηδικοῦ* στόλου ἐνίκησε καὶ κατέκλεισεν αὐτὸν ἐν *Λανδεσκρόνα*, ἀφοῦ πρότερον ἀπεβίβασεν εἰς *Κοπενάγην* ἐπικουρίαν. Ὁ δὲ *Κάρολος* θέλων νὰ ματαιώσῃ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας τοῦ ἐχθροῦ διέταξεν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 11 *Φεβρουαρίου* τοῦ 1659. Οἱ *Σουηδοὶ* ἐνδυθέντες χιτῶνας λευκοῦς, ἵνα μὴ διακρίνωσιν ἀπὸ τῆς καλυπτούσης τὸ ἔδαφος χιόνος, ἐπλησίασαν ἐκ τριῶν διαφόρων μερῶν ἀπαρτῆρητοι μέχρις αὐτῶν τῶν φρουρῶν. Ἄλλ' οἱ *Δανοὶ* οὐδόλως πτοηθέντες ἐκ τῆς αἰφνιδίας ἐμφανίσεως αὐτῶν ἀπέκρουσαν αὐτοὺς φονεύσαντες οὐκ ὀλίγους. Ἐκμανῆς

γενόμενος ὁ Κάρολος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἤτταν ὑπεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ οἱ στρατοὶ αὐτοῦ κατετροπώθησαν, ἐκ τοῦ Ὀλστεινίου καὶ Σλεσβιγίου ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Πολωνικῶν καὶ Βρανδεμβουργικῶν, ἐκ τῆς Δρονθείμης ὑπὸ τῶν Νορβηγῶν χωρικῶν ἐπαναστατησάντων καὶ ἐκ τῆς Βορνόλμης. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀποκρούσας τὴν μεσολάθεισιν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ὀλλανδίας ὁ Κάρολος κατεναυμαχήθη ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδικοῦ καὶ Δανικοῦ στόλου ἐν Ὀδενσαίᾳ τῆς Φιονίας, τὸ φρούριον τῆς Νυδούργης παρεδόθη, ἕνδεκα τάγματα ἐξόχων ἰππέων Σουηδῶν ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἤρξαντο τῆς συμπλοκῆς δύο μόνον ἄνδρες διέφυγον μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ 1659. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ὑπεχώρει ὁ Κάρολος, ἀν καὶ ἐφαίνετο ὅτι διεπραγματεύετο περὶ εἰρήνης, ἕως οὗ καταληφθεὶς ὑπὸ λοιμοῦ ἀπέθανε μόλις προλαβὼν νὰ συμβουλευσῆ τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν τῇ 11 Φεβρουαρίου τοῦ 1660. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπιμονῆς πολλῶν δυνάμεων τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν ἡ Σουηδία δὲν ὑπέκλυεν εἰς μεγάλας θυσίας. Κατὰ τὴν ἐν Κοπενάγῃ ὑπογραφείσαν συνθήκην τῇ 10 Ἰουνίου τοῦ 1660 ἐπὶ ἐγγυήσει τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας παρεχωρήθη εἰς τὴν Δανίαν μόνον ἡ ἐπαρχία τῆς Δρονθείμης, ἡ νῆσος Βορνόλμη καὶ αἱ πρόσοδοι τοῦ Σούνδου ἐπὶ τῷ ὄρει τοῦ νὰ πληρῶνῃ αὕτη τῇ Σουηδίᾳ τριάκοντα πέντε χιλιάδας σκούδων κατ' ἔτος.

Ταπεινώσις τῆς Δανίας, κατάπτωσις εὐπατριδῶν, Ἰωάννης Σχάκος, Γάβελος. Μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Κοπενάγης ἡ κατάστασις τῆς Δανίας ἦν οἰκτροτάτη. Τρεῖς ἀρχαῖαι καὶ ἀξιόλογοι ἐπαρχίαι ἀπώλοντο αὐτῇ, στίφη ἐπικουρικά ἀπῆλθον τὸν καθυστερούμενον αὐτοῖς μισθόν, ὁ στόλος ἦν ἠφανισμένος, τὸ ἐμπόριον διακεκομμένον, ὁ τόπος κατάχρεως, τὸ ταμεῖον κενόν, τὰ φρούρια κατηδαφισμένα καὶ οἱ ἀγροὶ ἠρημωμένοι. Ἡ δὲ αἰτία πάντων τούτων καὶ τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους δύο πολέμους καταδειχθείσης ἀσθενείας τῆς Δανίας ἀπεδίδοτο ὑπὸ πάντων εἰς τὰ προνόμια τῶν εὐπατριδῶν. Οἱ τῆς Κοπενάγης καὶ ἐν γένει ἅπαντες οἱ ἀστοὶ πεποιθότες ὅτι αὐτοὶ ἔσωσαν τὸ κράτος, εἶχόν ἀπόφασιν νὰ μὴ ὑποκύψωσι πλέον εἰς τὴν ἀπεχθῆ τῶν εὐπατριδῶν δουλείαν. Πλὴν τούτου ἡ παιδεία διαδοθεῖσα μεταξὺ αὐτῶν καὶ μικρὸν μέρος, ὑπερ ἀφῆκαν αὐτοῖς οἱ εὐπατρίδαι εἰς τὴν πολιτείαν, ἐξήγειραν τὴν προσοχὴν καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ὁ κληρὸς συγκείμενος ἀπὸ τῆς ἀναμορφώσεως ἐξ ἀνθρώπων τῶν κατωτέρων τάξεων ἐξήσχησε βροδειὰν μὲν, ἀλλὰ σπουδαίαν ἐπενέργειαν ἐπὶ τῶν πνευμάτων διαδηλῶν δυσαρέστησιν ἴσῃν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ὄλου ἔθνους

ἐκφραζομένην. Ὅθεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν πραγμάτων κληρὸς καὶ ἀστοὶ ἦσαν σφιγκτικῶς συνδεδεμένοι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἐν ᾧ οἱ εὐγενεῖς διηρημένοι ἐπέμενον νὰ ἐπανορθώσωσιν ὅ,τι ἀπόλεσαν. Ὁ Ἰωάννης Σχᾶκος διοικητὴς τῆς Κοπενάγης, ὁ Γάβελος γενόμενος μεσίτης μεταξὺ τῶν γενικῶν συνόδων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἄλλοι εὐγενεῖς εἶτ' ἐκ συμφέροντος εἶτ' ἐκ πεποιθήσεως ἦσαν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Εἰκαὶ αἱ μικραὶ πόλεις τῆς Ἰουτλανδίας ἐξήρτηντο ἐντελῶς ἐκ τῶν εὐγενῶν, οἱ τε κληρικοὶ καὶ οἱ ἀστοὶ ἦσαν οὐδὲν ἥττον ἠνωμένοι ἔχοντες ἀρχηγούς· ἐκεῖνοι μὲν τὸν εὐγλωττον ἐπίσκοπον τῆς Σηλανδίας Σβάνον καὶ τὸν ἠγούμενον Βιλλάδσενον, οὗτοι δὲ τὸν δῆμαρχον τῆς Κοπενάγης Νάνσενον καὶ τὸν Θυρένσενον ἀρχηγὸν τῶν ἀστῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν.

Ἡ βασίλισσα ἀποκαθίσταται ἀπόλυτος καὶ κληρονομικὴ (1660).
 Ὁ πόλεμος τῶν δύο τούτων κατωτέρων τάξεων κατὰ τῶν εὐπατριδῶν ἐξερράγη ἐν τῇ γενικῇ συνόδῳ, ἣν ὁ βασιλεὺς δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ συμβουλίου συνεκάλεσε τῇ 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 1660 ἐν Κοπενάγῃ μετὰ διακοπὴν ἑκατὸν εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων συνεδριῶν οἱ μὲν κληρικοὶ καὶ ἀστοὶ προφανῶς συνησιμῆνοι ἀπέδωκαν τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν τῆς παρουσίας ἀμηχανίας εἰς τὰ ὑπερβολικὰ δικαιώματα τῶν εὐγενῶν· οἱ δὲ εὐγενεῖς ἐδείχθησαν πλέον ἢ ἄλλοτε ἔτοιμοι νὰ πολεμήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν προνομίων. Γενομένης προτάσεως περὶ φορολογίας τῶν ἀντικειμένων τῆς καταναλώσεως, οἱ εὐγενεῖς συνήνεσαν μὲν νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ταύτην καὶ αὐτοί, ἀλλὰ μετὰ τινων ἐξαιρέσεων, ἃς αἱ ἄλλαι τάξεις ἀντέκρουσαν σφοδρότατα. Παροργισθέντες οἱ εὐπατρίδαι δι' ἣν ἀπάντων ἀντίστασιν καὶ ὑπεροπτικώτεροι γενόμενοι προέτρεψαν τὸν βασιλέα νὰ περιστείλῃ τοῦ τε ἰδίου οἴκου καὶ τὰ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἔξοδα καὶ ἐπέμειναν νὰ ποδοθῶσι τάχιστα εἰς τοὺς εὐπατρίδας αἱ χρεούουσαι θέσεις τοῦ στρατάρχου καὶ τοῦ ἀρχιγραμματέως τοῦ κράτους καὶ πάντα τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς ἀξιώματα. Ἐν τούτῳ αἱ δύο ἄλλαι τάξεις ἐκήρυττον ἤδη ἀναφανδὸν τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀρχήν· πάντες οἱ τῆς Δανίας κάτοικοι ὀφείλουσι νὰ εἶνε ὑπόφοροι καὶ περαιτέρω ἔτι προβαίνοντες ἐτόλμησαν νὰ προτείνωσιν· μὴ ἐπαρκούντων εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ κράτους τῶν νέων φόρων, αἱ τοῦ στέμματος γαῖαι καὶ ἄλλαι πρόσδοι, τὰς ὁποίας ἔκαρπούντο οἱ εὐπατρίδαι, πρέπει νὰ ἐκμισθῶνται εἰς τὸν ὑπερθεματιστὴν. Ἀγανακτῆσαντων δὲ τῶν εὐπατριδῶν καὶ κραυγαζόντων ὅτι δὲν ζητεῖται ἡ σωτηρία τοῦ κράτους, ἀλλ' ἡ καταστροφὴ τῶν προνομίων αὐτῶν, εἰς ἐκ τούτων, ὁ γερουστιαστὴς Ὅθων Κρᾶγος ἠρώτησεν ὑπερῆφάνως τὸν Νάνσενον,

ἐὰν ἐλησμένοι, ὅποια ὑπῆρχε διάστας μεταξὺ ἀστών καὶ εὐγενῶν. Τότε πρῶτον ἐγεννήθη ἡ ἰδέα ὅτι πρὸς καταστροφὴν τῶν εὐπατριδῶν ἀνάγκη νὰ κατασταθῇ ἡ βασιλεία κληρονομικῆ καὶ ἀπόλυτος. Ὅθεν τῇ 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1660 ὁ Νάνσενος συντάξας μετὰ τοῦ Σβάνου ψήφισμα περὶ κληρονομίας τοῦ στέμματος δυναμένου νὰ μεταβῇ εἰς ἀμφοτέρω τὰ γένη καὶ μεταβὰς εἰς τὴν γενικὴν σύνοδον τῶν ἀστών ἐξέθηκε νέαν τινὰ ἀντίστασιν τῶν εὐπατριδῶν εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ χαρτοσήμου φόρον καὶ ἀνέγνωσε τὴν πρότασιν αὐτοῦ γενομένην ἀμέσως δεκτὴν· οἱ δὲ κληρικοὶ πεισθέντες ὑπὸ τοῦ εὐγλώττου Σβάνου ὑπέγραψαν πάντες τὸ ψήφισμα, τὸ ὅποιον τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐνεχειρίσθη τῷ αὐλάρχῃ, ἵνα ὑποβάλῃ αὐτὸ τῇ ἐπιούσῃ εἰς τὴν ἐπιψήφισιν καὶ τῶν εὐπατριδῶν. Ἄλλ' οὗτοι μετὰ πολλὰς ἀντιρρήσεις καὶ κακολογίας ἀπορρίψαντες αὐτὸ ἠτοιμάζοντο, καθ' ἃ διεδόθη, νὰ ἐξέλθωσι κρυφίως τῆς πόλεως καὶ οὕτω νὰ διαλύσωσι πραγματικῶς τὴν δίαιταν. Ἀμέσως αἱ πύλαι ἐκλείσθησαν, ἡ δὲ θαλάσσης συγκοινωνία ἀπηγορεύθη, αἱ φυλακαὶ ἐδιπλασιάσθησαν καὶ οἱ ἄστοι παρηγγέλησαν νὰ συνέλθωσιν ἐνοπλοὶ ἅμα ἠγήσῃ ὁ κώδων τῆς σκοπίας. Ἐκπλαγέντες ἐπὶ τούτῳ οἱ εὐγενεῖς ἀνήγγειλαν κρυφίως πρὸς τὸν βασιλέα ὅτι δὲν ἤνοῦντο μὲν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν τοῦ στέμματος κατ' ἄρρενογονίαν, ἀλλ' ἰκέτευσον αὐτὸν ὅπως ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξετασθῇ καὶ συζητηθῇ ἀξίως τὸ λίαν σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα. Ὁ Φρειδερίκος ἀπήντησεν ἀορίστως καὶ μᾶλλον ἀρνητικῶς. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ εὐπατρίδαι συνεσκέπτοντο ἐν ἀμηχανίᾳ μείζονι περὶ τοῦ πρακτέου, οἱ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀστών ἀντιπρόσωποι προσελθόντες πρὸς τὸν βασιλέα ἐνώπιον τῶν εὐγενῶν τῶν ὑπὲρ τῆς βασιλικῆς μερίδος ὄντων προσήνεγκον αὐτῷ ἐπισήμως ἐν ὀνόματι τῶν δύο κατωτέρων τάξεων τὸ κληρονομικὸν καὶ τὸ ἀπόλυτον τῆς βασιλείας. Ὁ δὲ Φρειδερίκος ἀπεδέξατο αὐτοὺς ἀξιοπρεπῶς, εἶπέ τινα περὶ τῆς πρὸς τὸν τόπον εὐνοίας αὐτοῦ καὶ τῶν καθηκόντων, ἅτινα ἐπιβάλλει ἡ βασιλεία, πύχαρίστησε τοὺς ἄστοὺς καὶ τὸν κληρον, ἀλλὰ διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ποδεχθῇ τὸ νέον σύνταγμα, ἂν μὴ ἐπεκύρουν αὐτὸ καὶ οἱ εὐγενεῖς. Ὅθεν τῇ 13 Ὀκτωβρίου οἱ εὐπατρίδαι οὐδὲν μέσον βλέποντες ἀντιστάσεως ἀπέστειλαν τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Νορβηγίας, ὡς ὠνομάσθη ὁ διοικητὴς τοῦ τόπου τούτου ἀπὸ Χριστιανοῦ τοῦ Δ', πρέσβυν πρὸς τὸν Φρειδερίκον, ἵν' ἀναγγείλῃ ὅτι παρεδέχοντο τὴν πρότασιν τῶν δύο κατωτέρων τάξεων διατηρουμένων τῶν προνομίων αὐτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων. Αὐθμερὸν ὁ βασιλεὺς ἐξελέξατο ἐπιτροπεῖαν συγκειμένην ἐκ τεσσάρων εὐγενῶν, δώδεκα κληρικῶν καὶ δώδεκα ἀστών, ἵνα γνώμην δώσῃ περὶ τῶν ἀναγκαίων μεταβολῶν. Ἡ

ἐπιτροπεία αὕτη ἤρξατο συνεδριάζουσα ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐπιούσης, τῆς 14 Ὀκτωβρίου, καὶ μετὰ μακρὰς συζητήσεις συνεφώνησε νάκυρωθῆ ἡ σύμβασις ἢ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ καὶ ἀντ' αὐτῆς νὰ συντάξῃ ἑτέραν αὐτὸς οὗτος. Μετὰ δύο ἡμέρας ἄπασαι αἱ τάξεις ὤμοσαν νέον ὄρκον ὑποταγῆς καὶ πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα, τὸν κληρονομικὸν βασιλέα τῶν καὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον. Τῇ δὲ 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1661 ἐξησφαλίσθη εἰς τὸν βασιλέα ἡ ἀπόλυτος ἐξουσία διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ κληθέντος « arve-anevolds-actem », ὅπερ δηλοῖ ἐξουσίαν τοῦ βασιλεῦεν μόνου καὶ μεταβιβάζειν τὸ δικαίωμα τοῦτο τοῖς ἑαυτοῦ κληρονόμοις. Οἱ δὲ χωρικοὶ συνελθόντες ἰδίᾳ ἐδράζαντο τῆς περιστάσεως ὅπως ὑποβάλωσιν ἀναφορὰν κατὰ τῆς καταδυναστείας τῶν εὐπατριδῶν· ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῶν δὲν εἰσηκούσθη καὶ ἐδέησε νὰ ὑποφέρωσιν ἔτι τὴν δουλείαν χρόνον πλείονα ἐνὸς αἰῶνος. Οὕτως ἐξετελέσθη ἡ μεταβολὴ τοῦ 1660 ἐνεργηθεῖσα οὐχὶ ὑπὸ σύμπαντος τοῦ δεδουλωμένου ἔθνους, ὡς εἶπον πολλοί, ἀλλ' ὑπὸ βασιλείας ἱκανῆς ὑπηρετουμένης ὑπὸ ἀνδρῶν εὐφυῶν. Τοῦτο καθίσταται πρόδηλον καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀστῶν καὶ τοῦ κλήρου ὁ Νάνσεως καὶ ὁ Σβάκος οἱ τὰ μέγιστα πράξαντες ἐν τῇ στάσει οὐδὲν ἐξητήσαντο δικαίωμα ὑπὲρ τῶν ἀστῶν ἢ τοῦ κλήρου. Φαίνεται δ' ἐξ ὧν ἔλεγε μετὰ ἔτη ὁ Μολεσουάρθος πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κοπενάγη, ὅτι οὐδ' αὐτοὶ οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἐπενόησαν τὴν συνωμοσίαν ταύτην, ἀλλ' ὅτι καὶ οὗτοι ἠκολούθησαν τὰς συμβουλὰς τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς.

Ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις Φρειδερίκου τοῦ Γ'. Ἐπιθυμῶν ὁ Φρειδερίκος νὰ στερεώσῃ τὸ νέον σύνταγμα, διέταξε νὰ διατηρῆται πάντοτε ἐν εἰρήνῃ στρατὸς εἴκοσι τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πρὸς μισθοδοσίαν αὐτοῦ νὰ ἐπιβληθῆ κεφαλικὸς φόρος ἐπὶ τῶν ὑπηκόων πάσης τάξεως ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς χρηματικῆς ἐκάστου καταστάσεως.

Ἐπιτροπὴ τοῦ βασιλέως, φόροι, συμβουλίαι. Οἱ νέοι τοῦ βασιλέως ὑπουργοί, δηλ. ὁ μέγας ἀρχιδικαστὴς, ὁ μέγας ταμίας, οἱ δύο ἀρχιγραμματεῖς, ὁ τε τῆς ἰδίως Δανίας καὶ ὁ τῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν, ὁ στρατάρχης καὶ ὁ ναύαρχος οὐδόλως ἠναντιώθησαν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως. Τοῦναντίον μάλιστα ὁ βασιλεὺς ἠναγκάζετο νάναχαιτίξῃ τὸν ζῆλον τοῦ μεγάλου ταμίου ἐπιμαίνοντος νάφαιρέσῃ ἀμελλητὶ τὰ βασιλικά κτήματα ἀπὸ τῶν εὐγενῶν ὅπως δώσῃ ἔπειτα αὐτὰ καθ' ὑπερθεματισμόν. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο κατορθώθη τῷ ὄντι διὰ μεταγενεστέρως καὶ ἀσφαλεστέρως πορείας, ἀλλὰ καὶ οἱ φόροι παντὸς εἶδους οἱ παρὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀστῶν διδόμενοι τα-

χέως ἐτετραπλασιάσθησαν. Ἡ παλαιὰ γερουσία διελύθη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ συμβουλίου, οὗτινος ἦτο πρόεδρος αὐτὸς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξήρτηντο ἐξ συμβουλία τοῦ κράτους συσταθέντα διὰ διατάγματος τῆ 4 Νοεμβρίου τοῦ 1660· ἦσαν δὲ ταῦτα τὸ τῆς ἐπικρατείας, τοῦ ταμείου, τοῦ πολέμου, τῆς ναυαρχίας, τῆς ἀρχιγραμματείας καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης ἢ τὸ ἀνώτερον δικαστήριον, συγχροτούμενα ἅπαντα ἐξ ἀστών, ἐκκλησιαστικῶν καὶ εὐγενῶν ἰσαριθμῶν οὐδεμίαν ἔχοντα πρωτοβουλίαν οὐδὲ νομοθετικὴν δύναμιν, ἀλλὰ δυνάμενα μόνον νὰ προβάλλωσιν ἀναφοράς πρὸς τὸν βασιλέα ἐν χαλεποῖς χρόνοις. Μέγα δὲ τι συμβούλιον συγχείμενον ἐξ ἀνωτέρων λειτουργῶν, εὐγενῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἀστών, συνεκαλεῖτο ἐνίοτε. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ ποφανθῆ, εἰμὴ μόνον περὶ ὧσων ὑπεβάλλοντο αὐτῷ ὑπὸ τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ οὐδὲν ἴσχυεν.

Βασιλικὸς νόμος (1660). Αἱ ἰδικαὶ αὐταὶ μεταβολαὶ καθωρίσθησαν διὰ γενικοῦ νόμου περιέχοντος τεσσαράκοντα ἄρθρα τοῦ γνωστοτάτου ὑπὸ τὸ ὄνομα « Βασιλικὸς νόμος ». Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα συνετάχθη οὗτος ὑπὸ τοῦ Σχουμαχέρου τοῦ ὕστερον κόμιστος τοῦ Γριφφενφέλδου, ὅστις ἤρξατο τοῦ βραχέως μὲν, ἀλλὰ λαμπροῦ αὐτοῦ ἔργου ἐπὶ Φρειδερίκου Γ'. Ὑπογραφεῖς δὲ τῆ 14 Νοεμβρίου τοῦ 1665 ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τηρηθεὶς μυστικὸς μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ κεκρυμμένος μεταξὺ τῶν βασιλικῶν κοσμημάτων, ἀνεγνώσθη μὲν τὸν πρῶτον δημοσίᾳ κατὰ τὴν στέφιν τοῦ Χριστιανοῦ Ε', ἐξετυπώθη δὲ καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς ξένας δυνάμεις ἐν ἔτει 1709. Τοῦ κώδικος τούτου, ὅστις ἄρχεται νέας ἐποχῆς ἐν τῇ Δανικῇ ἱστορίᾳ, αἱ κυριώταται διατάξεις εἶνε αὗται: Ἡ βασιλεία ἀνεκνήρυσσεται κληρονομικὴ κατὰ τὴν ἀρρενογονίαν καὶ θηλυγονίαν· ἡ δ' ἐκτελεστικὴ, ἡ δικαστικὴ καὶ ἡ νομοθετικὴ δύναμις ἐμπιστεύονται εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ὦν ὑπεράνω παντὸς ἀνθρωπίνου νόμου δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα δικαστὴν ἢ ἀνώτερον ἄλλον παρὰ τὸν θεόν· ἡ δύναμις αὐτοῦ κατὰ τοῦτο μόνον περιορίζεται, ἐφ' ὅσον ὀφείλει νὰ πρεσβεύῃ τὸ Διαμαρτυρόμενον δόγμα, ὅπως εἶνε κεκανονισμένον ὑπὸ τῆς ὁμολογίας τῆς Λύγούστης, νὰ κατοικῆ ἐν Δανίᾳ καὶ νὰ σέβηται τὴν ἀκεραιότητα τοῦ βασιλείου· μόνος ὁ βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ δίδῃ καὶ ἀφαιρῇ τὰς θέσεις κατὰ τὸ δοκοῦν, νὰ διορίξῃ τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς παντὸς βαθμοῦ· αὐτὸς διατίθῃσι τὰς δυνάμεις καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ βασιλείου, αὐτὸς ἀποφασίζει περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἐπιβάλλει φόρους καὶ δασμοὺς ὅποτε καὶ ὅπως ἀρέσκει αὐτῷ· ἔχει τὴν ὑπεράτην δικα-

στικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῶν κατὰ τὰ κράτη αὐτοῦ· ὀρίζει καὶ κανονίζει τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ πομπὰς καὶ συγκαλεῖ τὰ συνέδρια καὶ τὰς συνόδους· πάντα τὰ δημόσια διατάγματα πρέπει νὰ σφραγίζωνται ἰδίᾳ σφραγίδι καὶ νὰ ὑπογράφωνται ἰδίᾳ αὐτοῦ χειρὶ· ἡ ἐνηλικότης ὀρίζεται εἰς τὸ δέκατον τρίτον ἔτος συμπεπληρωμένον. Πολλὰ δὲ ἄρθρα κανονίζουσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀντιβασιλέως ἢ τῆς ἀντιβασιλείσης καὶ τῶν κηδεμόνων τὰ δὲ ἄρθρα 19 καὶ 20 διακηρύττουσιν ὅτι τὸ βασιλεῖον ὅλης τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν τῶν νήσων τῶν φρουρίων, τῶν κοσμημάτων, τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἶνε ἀναπαλλοτρίωτος ἰδιοκτησία τοῦ βασιλέως καὶ ὁ Φρειδερίκος μεριμνῶν περὶ τῶν ἀπογόνων του προσδιόρισεν ὑπὲρ αὐτῶν προικοδοτήσεις χρημάτων ἢ γαιῶν, ἅτινα ἐθεώρησεν ὡς προσόδους μεγάλης περιουσίας τοῦ στέμματος.

Τυραννικὴ ἐξουσία Φρειδερίκου Γ'. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Δανία ὑπέκυψεν εἰς βασιλείαν ἀπολύτου. Ἄλλ' ὅτε οἱ τῆς Κοπενάγης κάτοικοι εἶδον ἀνεγειρόμενον φρούριον ἐπικείμενον τῇ πόλει, τότε ἐνόησαν ὅτι ὑπεδουλώθησαν· καὶ, ἐπειδὴ δυσηρεστήθησαν, διεκόπησαν μὲν αἱ ἐργασίαι, ἀλλ' ἐπανελήφθησαν ἀμέσως καθειροχθέντων ἢ καὶ φονευθέντων τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κινήματος. Ἄπερίσκεπτοι καὶ ἀστείοι λόγοι ἐγίνοντο ἀφορμὴ καταδιώξεων καὶ δημεύσεων. Ὁ Οὐλφέλδος, πρὸς ὃν ἡ εἰρήνη τῆς Ροσκόιλδης, ἀπέδωκε τὴν περιουσίαν καὶ ὑπέσχετο ἀμνηστείαν, κατεδιώχθη μέχρι θανάτου, ἡ δὲ σύζυγος μόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλείσης ἀπῆλλάγη.

Τελευταῖα ἔργα Φρειδερίκου, ἀλλημικαὶ αὐτοῦ ἔρευναι. Αἱ τελευταῖαι πράξεις τοῦ ἀπολύτου μονάρχου ἐλέγχουσι χαρακτῆρα ἀσταθῆ καὶ ἀδύνατον. Ὁ τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττόρπης δούξ, μεθ' οὗ συνεμερίζετο μέχρι τοῦδε τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀλστείνου καὶ Σλεσβιγίου ἀρχὴν ἐξασκουμένην ὑπ' αὐτῶν διαδεχομένων κατ' ἔτος ἀλλήλους, συμμαχήσας μετὰ τῆς Σουηδίας ἠνάγκασε τὸν Φρειδερίκον νὰ ὑπογράψῃ ἐν ἔτει 1665 οὐχὶ ἐντιμον σύμβασιν, ἥτις τὴν μὲν ἀρχὴν παρεχώρει εἰς ἐκεῖνον, τὰς δ' ἐκ τῶν φόρων προσόδους διένειμεν εἰς ἀμφοτέρους. Δὲν ἔπραξε δὲ τι ἐνδοξότερον μετασχὼν τοῦ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ὀλλανδίας πολέμου· διότι συμμαχήσας πρῶτον μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας ἠπάτησεν ὕστερον ταύτας καὶ προσετέθη εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Μετὰ δὲ τὴν εἰρήνην τῆς Βρέδας, ἥτις ἔθηκε πέρας εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ἐπιδοθεὶς εἰς τὰς πολυδαπάνους καὶ ματαίας ἀλλημικὰς ἐρεῦνας μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ Βόρρη τοῦ ἀντιποιουμένου τὴν εὐ-

νοιαν τοῦ ἀρχαγγέλου *Μιχαήλ* κατελήφθη ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1670.

§ 1308. **Χριστιανός ο Ε' (1670-1699).** Ὅτε ὁ τοῦ Φρειδερίκου Γ' υἱὸς καὶ διάδοχος Χριστιανός ο Ε' ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, ἡ κατάστασις αὐτοῦ ἦτο καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀνώμαλος.

Νέα εὐγενῶν τάξις. Ἡ πρώτη σπουδαία πρᾶξις τούτου ἦτο νάπο-
ζημιώσῃ κατὰ τι τοὺς εὐπατρίδας διὰ τὴν πτώσιν αὐτῶν δημιουργῶν
τάξεις ἄλλας εὐγενῶν, κομίτων καὶ βαρόνων, καὶ παρέχων καὶ τού-
τοις προνόμια τινα. Νόμος δέ τις τοῦ 1672 ἐχορήγει εἰς τοὺς νέους
τούτους εὐγενεῖς δικαιοδοσίαν τινα ἐπὶ τῶν ἰδίων τιμαριῶν, ἅτινα
ἠδύναντο νά μεταβιβάζωσι καὶ μετὰ τινα παρανομίαν ἔτι εἰς τὸν πλη-
σιέστατον αὐτῶν κληρονόμον διατελοῦντες πάντοτε ὑποτελεῖς τοῦ βα-
σιλέως. Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ νόμου ἀπηλλάσσοντο κοινῶν τινων φόρων καὶ
δὲν ὑπέκειντο εἰς προσωπικὴν κρᾶτῃσιν ἕνεκα χρεῶν. Ὑπὲρ δὲ τῶν
κατωτέρων τῶν δύο τούτων τάξεων ἐθεσπίσθη τὸ τάγμα τοῦ *Δαυι-
βρόγου*. Διὰ τῶν παραχωρήσεων τούτων ἡ βασιλεία ἠθέλησε νά ἐφελ-
κύσῃ πρὸς αὐτὴν καὶ σύναμα νά καταστήσῃ σεβαστοὺς πρὸς τὸ ἔθνος
ὑπέρετας, οἵτινες καταπεσόντες ἐκ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δυνάμεως καὶ
τελοῦντες φόρους ἔμελλον νά εἶνε τοῦ λοιποῦ πιστοὶ καὶ ὅλως παρα-
δεδομένοι αὐτῇ. Ὁ συμβουλευσας τὸ μέτρον τοῦτο ἦν ὁ ὑπουργὸς
Σχουμάχερος, ὅστις ὠνομάσθη κόμης τοῦ *Γριφφενφέλδου*. Ἐν δὲ τῷ
ἐξωτερικῷ ἔριδὲς τινες μετὰ τῶν δουκῶν τοῦ Ὀλστεινοῦ καὶ τῆς Γοτ-
τόρπης ἔλαβον πέρασ διὰ τῆς συνθήκης τῆς *Ρενδεβούργης* (1674), δι'
ἧς ἡ *Δανία* ἀνεκτήσατο πᾶν ἕ,τι ἀπόλεσεν ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ.

Πόλεμος κατὰ τῆς Σουηδίας (1675). Ἀμέσως μετὰ τὴν ἤτταν
τῶν Σουηδῶν ἐν *Φερβελλίνῳ* τῇ 8 Ἰουνίου τοῦ 1675 ἡ *Δανία* καὶ πάν-
τες οἱ ἐχθροὶ τῆς Σουηδίας ἐκήρυξαν κατ' αὐτῆς πόλεμον. Καὶ ἐν τῷ
οἱ σύμμαχοι ἠνωμένοι ἐδίωκον τοὺς Σουηδοὺς ἐκ τοῦ *Στεπτινοῦ*, *Ρυ-
γένης*, *Στρανσουλδης*, ὁ μὲν τῆς *Νορβηγίας* διοικητὴς εἰσέβαλεν εἰς
Σουηδίαν, ὁ δὲ ναύαρχος τῆς *Δανίας* *Ζούλης* βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ
Ὀλλανδικοῦ στόλου κατέλαβε τὴν *Γοθλανδίαν* καὶ κατενυμάχησε
τῷ Σουηδικῷ στόλῳ παρὰ τὴν Ὀλλανδίαν, δεκαεξακισχίλιοι δὲ
Δενοὶ ἀποθάντες εἰς *Σκανίαν* κατέλαβον τὴν *Ἐλσινγοβούργην* καὶ
Λανδσεκρόναν παραδοθείσας, οἱ δὲ χωρικοὶ ἐπαναστατήσαντες ἠνώ-
θησαν μετὰ τῶν πορθητῶν, ἵν' ἀποσπαθῶσι τῆς κυριαχίας τῶν Σουη-
δῶν. Ὁ Χριστιανὸς αὐτοπροσώπως ἐπολιόρχησε τὴν *Χριστιανοστά-
δην* καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ *Δούγκαμος* τὴν *Ἀλμειστάδην* τὴν πρω-
τεύουσαν τῆς *Ἀλλανδίας*. Ὁ δὲ τῆς Σουηδίας *Κάρολος ο ΙΑ'* κατα-

λαβὼν ἐξ ἀπροόπτου τὸν στρατηγὸν Δούγκαμον νικᾷ αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ ἐμποδίζει τὴν ἔνωσιν τῶν Νορβηγῶν μετὰ τῶν Δανῶν ἀναζωπυρήσας τὸ καταβληθὲν θάρος τῶν ἰδίων στρατιωτῶν. Ἐνδυναμωθεὶς δὲ τότε καὶ εἰσβαλὼν εἰς Σκανίαν νικᾷ πάλιν ἐν Λούνδη τῆ 4 Δεκεμβρίου τοῦ 1676. Δὲν ἠδυνήθη ὁμως νὰ διώξῃ τὸν Χριστιανὸν ἐκ τῆς Λανδεσκρόνας. Ἄλλὰ κατὰ θάλασσαν ὁ Σουηδικὸς στόλος ἀλλεπαλλήλως ἐνίκηθη. Τῆς ἐπομένης ἐκστρατείας μόνη ἀξιόλογος μάχη ἐγενετο ἡ τῆς Λανδεσκρόνας, ἥτις ἔληξεν ὑπὲρ τῶν Σουηδῶν τῆ 14 Ἰουλίου τοῦ 1678, ἠττηθέντων καὶ αὐτῶν βορειότερον παρὰ τὴν Οὐδδευάλλαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μάγμον τὸν κόμιτα τῆς Γαρδίας. Οὕτως ἐξηκολούθει τρίτον ἤδη ἔτος ὁ πόλεμος οὗτος καὶ ἤθελεν ἴσως ἀποβῆ ὀλέθριος εἰς τὴν Σουηδίαν, ἂν μὴ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν ταύτης ἡ ἀπὸ τινος καιροῦ σύμμαχος αὐτῆς Γαλλία. Ἐγκαταλειφθεὶς λοιπὸν τότε ὁ τῆς Δανίας βασιλεὺς ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ ἠναγκάσθη νὰ υπογράψῃ μίαν μὲν συνθήκην μετὰ τῆς Γαλλίας ἐν Φονταινεβλώ τῆ 2 Σεπτεμβρίου, ἑτέραν δ' ἐν Λούνδη τῆ 26 μετὰ τῆς Σουηδίας, εἰς ἣν ἀπέδιδε τὴν Λανδεσκρόναν, τὴν Ἐλσιγγοβούργην, τὴν Μαρσκάδην, τὴν Βισμάρην, τὴν Ρυγένην καὶ τὴν Γοθλανδίαν, εἰς δὲ τὸν τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττόρπης δοῦκα τὰ κράτη αὐτοῦ ὅλα. Τὴν συνθήκην ταύτην ἐκράτουν οἱ γάμοι τοῦ Καρόλου ΙΑ' μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Χριστιανοῦ Οὐλερίχης Ἐλεονώρας.

Τὰ ἔσχατα Χριστιανοῦ τοῦ Ε'. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἤθελε διαταραχθῆ ἡ εἰρήνη μετὰ τὴν ἄρκτον, ἂν μὴ ἡ Γαλλία μετὰ τοῦ οἴκου τῆς Βρουσσίτικης ἐνεπόδιζε τὸν Χριστιανὸν Ε' νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ τῶν ὄπλων τοὺς κατὰ τῆς πόλεως Ἀμβούργου σκοπούς του. Ἐτεραι δὲ δυσχέρειαί ἐμπορικαὶ μετὰ τῆς Ὀλλανδίας, Γαλλίας καὶ Σουηδίας ἐξωμαλίσθησαν ἐν εἰρήνῃ διὰ νέων συνθηκῶν. Τελευταῖον δ' ἡ μακρὰ ἔρις περὶ τοῦ δουκάτου τοῦ Ὀλστείνου, οὐπὲρ ἀντεποιεῖτο ὁ τῆς Δανίας βασιλεὺς, διελύθη διὰ τοῦ ἐν Ἀλτόνα γενομένου συμβιβασμοῦ τῆ 20 Ἰουνίου τοῦ 1689 μεσιτεία τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ Βρανδεβούργου. Διὰ τοῦ ἐγγράφου δὲ τούτου ἐκηρύττετο γενικὴ ἀμνηστία καὶ οἱ δύο οἴκοι ἠνοῦντο διαρκῶς· καὶ ὁ μὲν Χριστιανὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν δοῦκα τὰς κτήσεις καὶ τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια ἠγγυῶντο αὐτῷ αἰ τελευταῖαι συνθήκαι, ὁ δὲ δοῦξ παρητεῖτο πᾶσαν ἀξίωσιν καὶ ἀντέγκλησιν κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Χριστιανὸς ἠσχολεῖτο εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ κράτους καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης μέχρι τῆς 4 Σεπτεμβρίου τοῦ 1699, ὅτε ἀπέθανεν ἄγων τὸ πεντηκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΒ'.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΔΑΝΙΑΣ

§ 1309. **Φρειδερίκος Δ' (1699-1730)**, πόλεμος κατὰ Σουηδίας. Ἄλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ Φρειδερίκος ὁ Δ' δὲν ἠδυνήθη νάποφύγῃ τὸν κατὰ τῆς Σουηδίας πόλεμον. Ὁ νεαρὸς καὶ λίαν φιλοπόλεμος Κάρολος ὁ IB' ἐξάδελφος τοῦ Φρειδερίκου ἀναβάς ἄρτι ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς χώρας ταύτης πρῶτον μὲν ὑπέσχετο βοήθειαν εἰς τὸν ὑπὸ τούτου ἀπειλούμενον δούκα τοῦ Ὀλστέινου γαμβρὸν αὐτοῦ· εἶτα δέ, συνάψαντος τοῦ Φρειδερίκου συμμαχίαν ἐναντίον αὐτοῦ μετὰ τοῦ *Αὐγούστου Β' βασιλέως τῆς Πολωνίας* καὶ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας καὶ *Πέτρου τοῦ Μεγάλου αὐτοκράτορος* τῆς Ῥωσίας, ἐξέπλευσε τὸ πρῶτον τῇ 8 Μαΐου τοῦ 1700 κατὰ τῆς Δανίας εἰς βοήθειαν τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ καὶ πολιορκήσας τὴν Κοπενάγην ἠνάγκασεν ἐντὸς ἐξ ἑβδομάδων τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην ἐν Τραυενδάλῃ, δι' ἧς ὁ τοῦ Ὀλστέινου δούξ ἀποζημιούμενος διὰ τὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου ἀνεγνωρίζετο ἀνεξάρτητος. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Πουλταύα ἦτταν τοῦ Καρόλου τῇ 8 Ἰουλίου τοῦ 1709 ὁ Φρειδερίκος ἀνανεύσας τὰς ἐπὶ τῶν δουκᾶτων τοῦ Ὀλστέινου καὶ τῆς Βρέμης ἀξιώσεις αὐτοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκανίαν ἠγούμενος δέκα ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἐλεηλάτει αὐτήν. Νικηθεὶς ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἐν Ἐλσιγγοβούργῃ εἰκοσακισχιλίων Σουηδῶν ἠναγκάσθη νὰπέλθῃ ἐκ τῆς χώρας.

Νίκη Δανῶν, συνθήκη ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀποκρουσθέντες τοιοῦτοτρόπως οἱ Δανοὶ ἐκ τῆς Σουηδίας ἐξηκολούθησαν οὐδὲν ἦττον τὸν κατὰ τῆς Σουηδίας πόλεμον εἰς τὰς ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ κατακτήσεις αὐτῆς. Καί, ἐν ᾧ ἐξεπολιόρκουν τὴν Βισμάρην μετὰ τῶν Γερμανῶν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, ἐκυρίευσον σὺν ἄμα μετὰ τῶν Πρώσσων τὴν Στραλσουύδην καὶ ἠνάγκαζον τὸν Κάρολον εἰσελθόντα εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν πολιορκίαν μετὰ τὴν ἐκ τῆς Τουρκίας κατεσπευσμένην ἐπάνοδον αὐτοῦ νὰ ἐγκαλίπῃ καὶ ταύτην καὶ τὴν νῆσον Ῥυγένην μετὰ αἰματηρὰν μάχην μηνὶ Δεκεμβρίῳ τοῦ 1715. Εἰσβαλόντος δὲ τοῦ Καρόλου μετὰ ταῦτα δις εἰς Νορβηγίαν οἱ Δανοὶ ἐπανειλημμένως ἠγωνίσθησαν γενναίως, ὅπου συνήντησαν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπέκρουσαν μετὰ τῶν ἀδαμάστων ἤδη Νορβηγῶν χωρικῶν καὶ πολιτῶν τὰς ἐπιμόνους ἐφόδους αὐτοῦ κατὰ τὰς πολιορκίας τοῦ Ἀγγερχόου καὶ τῆς Φρειδριξάλλης. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τῇ 11 Δεκεμ-

ερίου τοῦ 1718 καταδιωχθέντων τῶν Σουηδῶν πέραν τῶν ὁρίων τῆς Νορβηγίας συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ συνθήκης γενομένης τῇ 3 Ἰουλίου τοῦ 1720 μεσιτεία τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἀνακτωμένη τὴν νῆσον Ῥυγένην, μέρος τῆς Πομερανίας, τὴν Στραλσοῦνδην καὶ τὴν διὰ παντὸς μέλλουσαν νὰ καταδαρισθῆ Βισμάρκην ὤφειλε νὰ πληρώσῃ τῇ Δανίᾳ ἑξακοσίας χιλιάδας ταλλήρων καὶ νὰ παραιτηθῆ ὑπὲρ ταύτης τὰς κατὰ τὸν Σοῦνδον καὶ τοὺς δύο Βέλτας ἀτελείας, ὧν ἀπέλαυε κατὰ τὰς προγενεστέρας συνθήκας. Ὁ δὲ τῆς Δανίας βασιλεὺς ὑπέσχετο ὅτι οὐδὲν πλοῖον Ῥωσσοικὸν ἤθελε παραδεχθῆ εἰς τοὺς λιμένας αὐτοῦ καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἤθελε βοηθήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας.

Μεταρρυθμίσεις Φρειδερίκου Δ' (1699-1730), ἀποικίαι, ἑταιρεῖαι, πυρκαϊὰ Κοπενάγης, ἴδρυσις ταχυδρομείων καὶ δημοτικῶν σχολείων, κατάργησις δουλείας. Μετὰ δὲ τὰς συνθήκας τοῦ 1720 ὁ Φρειδερίκος Δ' ἠδυνήθη νὰ σχολῆται ἐν εἰρήνῃ περὶ τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους. Ἀπώλεσε μὲν ἡ Δανία ἐπαρχίας τινάς, ἀλλ' αὐταὶ οὐδὲν ἄλλο παρήχον αὐτῇ ἢ ταραχὰς διηνεκεῖς, διὰ δὲ τῶν χρημάτων, ἅτινα ἐξ αὐτῶν ἔλαβεν ἐβελτίωσε μεγάλως τὴν οικονομικὴν αὐτῆς κατάστασιν ἄλλως τε δὲ ἡ κησαμένη αὐτὰς Σουηδία ἅτ' ἐξησηνημένη οὐδένα ἐνέπνευε φόβον. Τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἄπασαν στρέψας κατὰ πρῶτον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον ἐσπούδασε νὰ ἐνισχύσῃ ἑταιρείαν τινὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἧτις συσταθεῖσα ὑπὸ Χριστιανοῦ τοῦ Δ' ἐν ἔτει 1678 καὶ κατασχούσα ἀμέσως τὴν Τραγκεβάρην ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Κοραμανδέλου καὶ ἄλλας ἀξιολόγους θέσεις ἐν τῇ Βεργάλῃ καὶ τῇ παραλίᾳ τῆς Μαλαβάρας παρήκμασε ταχέως ἐκ τῆς κακῆς διοικήσεως καὶ κατεστράφη τέλος ἕνεκα τοῦ διαγωνισμοῦ Ἀγγλῶν καὶ Ὁλλανδῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Δανία ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν Τραγκεβάρην καὶ ἀπέστειλεν ἐκεῖσε ἱεραποστόλους τῷ 1705. Ἐν δὲ τῇ Ἀμερικῇ καταλαβοῦσα ἀπὸ τοῦ 1671 τὴν νῆσον τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ μίαν τῶν Ἀντιλλῶν κατέσχε καὶ τὴν μικρὰν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν ἔτει 1719 καὶ ἠγόρασε κατὰ τὸ 1732 παρὰ τῆς Γαλλίας τὴν τοῦ Σταυροῦ. Νορβηγὸς δὲ τις ποιμὴν Ἰωάννης Ἐγεδος συνέστησε τῇ βοηθείᾳ τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ἐμπόρων τῆς Βεργίνης ἐμπορικὴν τινὰ ἑταιρείαν ἐν Γροιλλανδίᾳ καὶ ἔλθων ἐκεῖσε μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ ἱδρυσε νέαν ἀποικίαν Δαικίην, ἐδίδαξε καὶ ἐβάπτισε τοὺς αὐτόχθονας οὐδόλως τὸ παράπαν βοηθούμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Κατὰ δὲ τὸ ἐσωτερικὸν νόμος τις περὶ μονοπωλίου εἰδῶν τινῶν κοινῆς χρήσεως γενόμενος ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου ἔπεσε ταχέως εἰς ἀχρηστίαν ἕνεκα τοῦ ξένου λαθρεμπορίου. Τῷ δὲ 1728

γενομένης ἐν Κοπενάγη πυρκαϊᾶς, ἥτις ἀπετέφρωσε δύο χιλιάδας καὶ πεντακοσίας οἰκίας, πολλὰς ἐκκλησίας καὶ βιβλιοθήκας, τὸ πανεπιστήμιον καὶ τὸ δημαρχεῖον, ὁ Φρειδερίκος διένειμε ἀναριθμήτους βοηθείας καὶ ἀπήλλαξε τοῦ φόρου ἐπὶ τινὰ ἔτη τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως ταύτης. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται καὶ ἡ σύστασις τοῦ ταχυδρομείου καὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ἡ κατάργησις τῆς δουλείας.

§ 1310. **Χριστιανός ὁ 5' (1730-1746).** Ὁ δὲ τοῦ Φρειδερίκου υἱὸς καὶ διάδοχος Χριστιανός ὁ 5' διακρίνεται μάλιστα διὰ τὸν ὑπερβολικὸν αὐτοῦ θρησκευτικὸν ζῆλον, ὅφ' οὐ φαίνεται φερόμενος κατὰ τὰς πλείστας αὐτοῦ πράξεις.

Θρησκευτικός, διατάγματα ὑπὲρ τῆς λατρείας καὶ τῶν σχολείων, πολιτέλεια καὶ σπατάλη τῆς βασιλείσης. Διατάγματα παράλογα καὶ καταπιστικὰ ἐπιβάλλοντα βαρυτάτας ποινὰς εἰς τὸν ἀπλοῦν ὄρκον καὶ τὴν βλασφημίαν καὶ πρόστιμον εἰς τὸν μὴ παριστάμενον τακτικῶς κατὰ τὴν λειτουργίαν ἐξεδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ πραότερα καὶ φιλάνθρωπότερα, οἷον ἐκεῖνο, δι' οὗ παραγγέλλεται πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐπιτοπίους ἄρχοντας ἡ σύστασις σχολείου ἐν ἐκάστῳ χωρίῳ· πάντα δὲ ταῦτα τὰ σχολεῖα ἦσαν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ἀπὸ τοῦ 1740. Ἀπεριόριστος ἦτο καὶ ἡ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς εὐνοία τοῦ Χριστιανοῦ. Ἀπάσας δὲ τὰς θέσεις ὕψηλὰς καὶ ταπεινὰς ἔδωκεν εἰς ἀνθρώπους ἐλθόντας ἐκ τῆς Γερμανίας. Αὐτὸς οὐδέποτε μεταχειρίζετο τὴν Δανικὴν γλῶσσαν καὶ ἡ βασίλισσα κατεφρόνει ἀναφανδὸν καὶ ἐμίσει αὐτήν. Ταύτης δὲ πάλιν ὁ πρὸς τὴν πολιτέλειαν καὶ τὰς οἰκοδομὰς ἔρωσ ἐξήντησε τοὺς ἀφθόνους δημοσίους πόρους οὕτως, ὥστε τὸ κράτος διετέλει πάντοτε ἐν χρηματικῇ ἀμύχανῃ.

Πρόοδος ἐπιστημῶν, τεχνῶν, γραμμάτων, ἐμπορίου, βιομηχανίας, ναυτικοῦ. Ἄλλ' ὅμως ἐπὶ τῆς βασιλείας Χριστιανοῦ 5' αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι προήχθησαν οὐκ ὀλίγον. Τὸ πανεπιστήμιον ἀνοικοδομηθὲν μεγαλοπρεπὲς ἐπροικοδοτήθη ἀρκούντως. Ἡ τοῦ δικαίου σπουδὴ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦδε κατέστη μέλημα κυριώτατον ἢ δὲ τῆς ἱατρικῆς καὶ φιλολογίας τότε κυρίως ἤρξατο. Ἐπιστημονικαὶ περιηγήσεις ἐγένοντο δαπάναις τοῦ κράτους, ἑταιρεῖαι φιλολόγων καὶ σοφῶν συνεστάθησαν, ἐχορηγήθησαν συντάξεις εἰς ξένους καλλιτέχνας καὶ ἰδρύθη ἐν Κοπενάγη ἀκαδημία τῆς ζωγραφικῆς. Πολλὰ καὶ τελεσφόρα ἐλήφθησαν ὁμοίως μέτρα ὑπὲρ τοῦ ἐμπορίου. Σπουδαῖαι ἑταιρεῖαι ἐμπορικαὶ ὀργανίσθησαν ἐν τε Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ, ναυπηγεῖα νέα κατεσκευάσθησαν ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας καὶ ἡ βιομηχανία τοσοῦτον ἀνεπτύχθη, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπὸ τοῦδε χρονολογεῖται ἡ εἰσαγωγὴ αὐτῆς εἰς τὴν Δανίαν. Ἡ πολιτο-

φυλακῇ καταργηθεῖσα πρὸς ὥραν χάριν τῶν χωρικῶν συνεστάθη πάλιν δαπανηρὰ ὡς πρότερον ἦν δὲ αὕτη μετρίως ἐξησκημένη. Ἀλλὰ τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν κατέστη φοβερὸν τῷ ὄντι διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ κόμιστος Δαννεσκιόλδου Σαμσὴ, ὅστις κατὰ τὴν ἐνδεκαετῆ ὑπουργίαν αὐτοῦ ἀνεβίβασε τὸν στόλον ἀπὸ ἑπτὰ πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ δύο φρεγατῶν εἰς τριάκοντα πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ δέκα ἕξ φρεγάτας μὴ συμπεριλαμβανομένων τῶν μικρῶν πλοίων.

Ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῆς Δανίας ἐπὶ Χριστιανοῦ ς'. Αἱ δ' ἐξωτερικαὶ τῆς Δανίας σχέσεις ἐπὶ Χριστιανοῦ τοῦ ς' διετέλεσαν ἐν γένει φιλικαί. Ἐν ἔτει 1732 ὁ Χριστιανὸς συνωμολόγησε συνθήκην τινὰ μετὰ τῶν αὐλῶν τῆς Βιέννης καὶ τῆς Πετρούπολεως, δι' ἑτέρας δὲ συμβάσεως μετὰ τῆς Σουηδίας τῷ 1734 ἐβεβαίωσεν ἔτι τὴν εἰρήνην ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη. Διαφοραὶ τινες πρὸς τὸ Ἀρβούργον διελύθησαν φιλικῶς τῷ τρόπῳ καὶ μόνον πρὸς στιγμὴν ἀνεμίχθη εἰς τὸν περιελαττοῦ τῆς Αὐστρίας πόλεμον.

§ 1311. **Φρειδερίκος ὁ Ε' (1746-1763)**. Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Φρειδερίκου Ε' τὰ δημόσια ἤθη μετεβλήθησαν ἐν Δανίᾳ.

Χοροὶ ἐν ἀνακτόροις καὶ μουσικαὶ συμφωνίαι, θέατρα. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐτελοῦντο ἤδη μουσικαὶ συμφωνίαι καὶ χοροί, εἰς οὓς προσεκαλοῦντο μόνον οἱ εὐγενεῖς. Τὰ δὲ θέατρα ἀνεώχθησαν ἐκ νέου καὶ ὁ περιώνυμος ποιητὴς Ὀλβεργος εἶδε μετὰ μακρὰν σιωπὴν ἐπιδοκιμαζομένας μετὰ χειρῶν κρότων πάλιν τὰς κωμωδίας αὐτοῦ. Πράξεις τινὲς δημοφιλεῖς ἐπηύξησαν τὴν κοινὴν συμπάθειαν, ἧς ἀπῆλαυν ἤδη ἡ βασιλεία διὰ τὴν ἐρασιμότητα καὶ κοσμιότητα τοῦ βασιλικοῦ πρίγκιπος. Τῆς δὲ κοινῆς ἀγάπης σὺν αὐτῷ μετείχεν οὐχ ἥττον καὶ ἡ βασίλισσα Λουίζα θυγάτηρ τοῦ Γεωργίου Β' τῆς Ἀγγλίας.

Σχουλῖνος, Βερνεστόρφιος. Τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν διετήρησαν οἱ διαχειριζόμενοι αὐτὴν καὶ πρότερον· ὁ κόμης Γερμανὸς Σχουλῖνος, εἶχε πάντοτε ἐπαξίως τὴν αὐτὴν ἰσχύν. Ἀποθανόντα δ' αὐτὸν διεδέξατο ὁ ἐπιφανὴς Ἰωάννης Ἀρτούγος Ἐρνέστος Βερνεστόρφιος. Ἀμφότεροι δ' οὗτοι ἀπὸ κοινοῦ ἐργασθέντες πρὸς συμφιλίωσιν τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας ἠδυνήθησαν νά συνομολογηθῆ συνθήκη τῇ 23 Ἀπριλίου τοῦ 1750 μετὰξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων κανονίζουσα τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν ὡς πρὸς τὰ δουκᾶτα τοῦ Σλεσβιγίου καὶ Ὀλστείνου, δι' ἧς ὁ τῆς Σουηδίας Ἀδόλφος Φρειδερίκος ὡς ἀρχηγὸς τοῦ νεωτέρου κλάδου τοῦ οἴκου Ὀλστείνου καὶ Κιέλης παρῆταιτο πάντα τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Σλεσβιγίου καὶ ὑπεχρεοῦτο ἵνα, ἐὰν περιήρχετο εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ τὸ δουκᾶτον τοῦ Ὀλστείνου, νάνταλ-

λάξη αὐτὸ διὰ τῶν κοιμιτᾶτων τοῦ Ὀλδεμβούργου καὶ Δελμεγχόρ-
στου. Διεγράφησαν δὲ λεπτομερῶς καὶ τὰ μεταξὺ Σουηδίας καὶ Νορ-
βηγίας σύνορα ἐν ἔτει 1751, καὶ ἵνα ἔτι μᾶλλον στερεώσῃ τὴν με-
ταξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων φιλίαν ὁ Βερνεστόρφιος προϋξένησε
τοὺς γάμους τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου τοῦ βραδύτερου Γουσταύου Γ'
μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Φρειδερίκου Ε' Σοφίας Μαγδαληνῆς, οἵτινες
καὶ ἐτελέσθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου.

Ἡ Δανία διέμενε πάντῃ οὐδετέρα κατὰ τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς πολέ-
μους τῶν χρόνων τούτων καὶ πολλάκις προσεκλήθη νὰ μεσιτεύσῃ κατὰ
τὸν ἑπταετῆ πόλεμον. Ἄλλ' ἡ οὐδετερότης αὕτη ἦτο οὐκ ὀλίγον δα-
πανηρὰ καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς διαταράττετο ὑπὸ πειρατῶν Ἀγγλων
καὶ Γάλλων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Σουηδία τὰ αὐτὰ ἔπασχεν, ἐξώπλι-
σαν ἀμφοτέραι στόλον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν ναυτιλίας,
καὶ ἡ Ῥωσσία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνωθῇ μὴτ' αὐτῶν.

Βραχὺς πόλεμος μεταξύ Δανίας καὶ Ῥωσσίας. Ἐφ' ὅσον ἔζη ἡ
αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ αἰ μεταξύ Δανίας καὶ Ῥωσσίας σχέσεις
ἦσαν φιλικώταται· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ὁ Πέτρος Γ' υἱὸς
τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀλστείνου καὶ Γοττόρπης, παρ' οὗ ἡ Δανία ἀφῆρσε
τὸ Σλεσβίγιον, ἀπεράσισε νὰ ἐκδικηθῇ καὶ ἐλπίσας ὅτι δὲν ἤθελεν
ἀφήσῃ ἄλλο καταφύγιον εἰς τὴν Δανίαν παρὰ τὴν ἐν ταῖς Ἰνδίας
ἀποικίαν αὐτῆς *Τραγκεβάρην* διέταξε πολυάριθμον στρατὸν νὰ εἰσε-
λάσῃ εἰς τὸ Μεκλεμβούργον. Ἀλλὰ καὶ ἡ Δανία παρεσκευάσεν ἤδη
μεγάλας δυνάμεις· τριάκοντα καὶ ἕξ πλοῖα διέπλεον τὴν Βαλτικὴν, ὁ
δὲ στρατὸς ἠυξήθη εἰς ἐξήκοντα χιλιάδας, ὧν αἱ τεσσαράκοντα ἐπο-
ρεύθησαν κατὰ τοῦ ἔχθρου καὶ ἤλθον εἰς τὴν Τραμεμούνην τῆς *Αυ-
βέκης*. Ἄλλ', ἐνῶ ἑκάτερος τῶν δύο στρατῶν ἀνέμενε τὸ σημεῖον
τῆς μάχης, αἴφνης ἠκούσθη ὅτι ὁ Πέτρος Γ' ἐδολοφονήθη, ἡ δὲ αὐτο-
κράτειρα *Αἰκατερίνα Β'* ἀνεκάλει τοὺς Ῥωσσικοὺς στρατοὺς. Μετὰ
ταῦτα συνθήκη συναφθεῖσα διὰ τοῦ Βερνεστορφίου, δι' ἧς ὁ τοῦ Παύλου
Γ' υἱὸς ὡς δούξ τοῦ Ὀλστείνου ἀντήλλαξε τὸ δουκάτον τοῦτο ἀντὶ
τῶν κοιμιτᾶτων Ὀλδεμβούργου καὶ Δελμεγχόρστου τῆς Δανίας, καὶ
ἐκτελεσθεῖσα τῷ 1773 συνεπλήρωσε τὰ σύνορα τῆς Δανίας καὶ ἐνώ-
σασα ἔτι μᾶλλον τὸ βασιλεῖον ἀφῆρσε τὴν ἀφορμὴν πολέμων, οἵτινες
ἔμελλον ἴσως νὰ εἶνε τόσον μᾶλλον συχνοί, καθ' ὅσον οἱ πρίγκιπες τοῦ
οἴκου Ὀλστείνου καὶ Κιέλης ἔφερον ἤδη τὰ στέμματα τῆς Σουηδίας
καὶ τῆς Ῥωσσίας. Καὶ αἱ κτήσεις τοῦ οἴκου Ὀλστείνου καὶ Πλοέ-
νου ἐκλιπόντος τῷ 1761 περιήλθον εἰς τὸν Φρειδερίκον Ε'.

**Ἀνάπτυξις βιομηχανίας, ναυτιλίας, πολυτέλεια, δαπάναι, τε-
λευταῖον λόγιον Φρειδερίκου Ε'.** Τῇ δραστηρίᾳ βοηθεῖα τοῦ Βερνε-

στορφίου ὁ Φρειδερίκος Ε' ἀνέπτυξε θαυμασίως διὰ πολλῶν καὶ συνε-
τῶν μέτρων τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Πολυάριθμα ἐργοστά-
σια, ἐν ἐκάστῳ τῶν ὁποίων πολλὰ ἑκατοντάδες ἀνθρώπων εἰργάζοντο,
παρεῖχον πάντα τὰ διὰ τὸ κράτος ἀναγκαιοῦντα ἐριοῦχα, μεταξωτὰ
καὶ ἄλλα ὑφάσματα, ἀπαγορευθείσης τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ξένων. Ἐπὶ
Χριστιανοῦ τοῦ ς' ἐβάνη πρῶτον ἐν τῇ Μεσογείῳ ἡ Δανικὴ σημαία.
Ὁ δὲ Φρειδερίκος Ε' συνάψας συνθήκας μετὰ τοῦ Μαρόκου, τῆς Τύ-
νιδος, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Γενούης παρέσχε νέαν πηγὴν πλού-
του τὴν ἀκτοπλοΐαν τῆς Μεσογείου εἰς τὸ Δανικὸν ναυτικόν. Ἀλλὰ
κατὰ τὰ οἰκονομικὰ ἢ κυβέρνησις τοῦ Φρειδερίκου Ε' ἐβάνη λίαν
ἀσθενής· αἰτία δὲ τούτου ἐγένοντο βεβαίως αἱ ἔκτακτοι δαπάναι τῆς
προκατόχου βασιλείας καὶ ἄλλαι ἄσκοποι τῆς παρούσης ἀμιλλωμένης
κατὰ τὴν πολιτέλειαν καὶ τὴν λαμπρότητα πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Γαλ-
λίας καὶ καταναλισκούσης διὰ τοῦτο αὐτῆς μόνης τὸ πέμπτον τῶν
προσόδων τοῦ κράτους. Ἀποθνήσκων ὁ Φρειδερίκος Ε' εἶπε τοὺς
ὠραίους τούτους λόγους. «Μεγάλως παρηγοροῦμαι ἐν τῇ ἐσχάτῃ μου
ταύτῃ ὥρᾳ, διότι οὐδέποτε περιεφρόνησά τινα καὶ οὐδεμίαν ῥανίδα
αἵματος φέρω ἐπὶ τῶν χειρῶν».

§ 1312. **Χριστιανὸς ὁ Ζ' (1766-1808)**. Ὁ υἱὸς
τοῦ Φρειδερίκου Χριστιανὸς ὁ Ζ' ὢν τότε δεκαεπταετῆς μόλις,
ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Γεωργίου Β'
Καρολῖναν Μαθίλδην δεκαεξαετίδα τὴν ἡλικίαν.

Στρουάνσιος, κόμμα βασιλίσσης, συμβούλιον, εἰσηγητής. Ἀπο-
πέμφας οὗτος ἀμέσως τινὰς τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιφανῶν καὶ προσλα-
βῶν ἄλλους ἐπεχείρησεν ἐν ἔτει 1768 περιήγησιν, καθ' ἣν συνήντησε
καὶ παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ νέον τινὰ εὐνοούμενον τὸν Ἰωάννην Φρει-
δερίκον Στρουάνσιον. Οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1736 ἐν Χάλλῃ ἐκ πατρὸς
ποιμένος· σπουδάσας δὲ τὴν ἰατρικὴν καὶ ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα
τοῦτο ἐν Ἀλτόνα διωρίσθη τῇ συστάσει τοῦ κόμματος Ῥανζῶ ἰδιαι-
τερος ἰατρός τοῦ Χριστιανοῦ Ζ' καὶ συνώδευσε αὐτῷ εἰς Γαλλίαν
καὶ Ἀγγλίαν. Ὁ λεπτὸς καὶ δευδερκῆς νοῦς αὐτοῦ, ἡ μετ' ἀγχνοίας
συνδιάλεξις καὶ ἡ ἰατρικὴ ἐπιμέλεια, ἦν ἐπεδαψίλευσε πρὸς τὸν βασι-
λικὸν πρίγκιπα ἐμβολιασθέντα μηνὶ Μάϊῳ τοῦ 1769 ἐδελέασαν καὶ
τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλίσσαν, ἧτις μάλιστα ἀπεφάσισε καὶ νὰ με-
ταχειρισθῇ τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ πρὸς αὐξήσιν τῆς ἐν τῇ αὐλῇ
ἰδίας αὐτῆς δυνάμεως. Ἐπετράπη λοιπὸν τῷ Στρουανσίῳ νὰ διευθύνῃ
τὴν ἀνατροφὴν τοῦ νέου πρίγκιπος, ἐγένετο προσέτι σύμβουλος, ἀνα-
γνώστης τοῦ βασιλέως καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀξιολόγου ἤδη φατρίας τῆς
βασιλίσσης. Τὴν ἐξουσίαν διεχειρίζοντο τότε πέντε εὐπατρίδαι τυραν-

νικώτατοι και ἐναντίοι τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἐκ τούτων δὲ εἰς ὁ Βερνεστόρφιος ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς Ῥωσσίας ἐξωτερικῶς ἠγωνίζετο νὰ ὑποτάξῃ τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ. Κατὰ τούτου λοιπὸν στραφὲν μάλιστα τὸ κόμμα τῆς βασιλίσσης κατώρθωσε νὰ καταρρίψῃ αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς μὲν Σεπτεμβρίῳ τοῦ 1770· ἀπὸ δὲ τῆς 4 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Στρουάνσιος κατήργησε τὴν λογοκρισίαν διὰ διατάγματος τοῦ ἀνακτοβουλίου ἀνευ τῆς συμπράξεως τοῦ ὑπουργείου. Καὶ αὕτη εἶνε ἡ πρώτη πράξις τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, ἣτις ἀρχεται ἀπὸ τοῦδε, καίτοι οὐδένα ἐτι φέρει νόμιμον τίτλον. Τῇ 27 Δεκεμβρίου διὰ βασιλικῆς διατάγματος τὸ μὲν ἰδιαιτέρον συμβούλιον τὸ περιορίζον τὴν ἐξουσίαν κατηργήθη καὶ οἱ τέσσαρες ἐτι μένοντες ὑπουργοὶ ἀπελύθησαν. Ὁ δὲ Στρουάνσιος ὀνομασθεὶς ἀπὸ τῆς 17 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰσηγητῆς καὶ ἔχων ἤδη ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν ἐκλήθη μὲν Ἰουνίῳ τοῦ 1771 ὑπουργὸς τοῦ ἀνακτοβουλίου, εἰς ὃν ὄφειλον νὰ ὑποτάσσωνται πάντες οἱ κλάδοι τῆς κυβερνήσεως, μὴ ἀπαιτουμένης μὲν τῆς βασιλικῆς ὑπογραφῆς. Αὐθημερὸν δὲ προεβιβάσθη εἰς κόμιτα αὐτὸς τε καὶ ὁ φίλος τὸ καὶ ὄργανον αὐτοῦ ὁ Βρανδέτος. Ὁπαδὸς δ' ὦν τοῦ Βολταίρου καὶ Ἑλβετίου ὁ Στρουάνσιος ἦτο μὲν φιλόσοφος καὶ φιλόφρων, δραστήριος, νομίμων καὶ πεπαιδευμένος, ἀλλὰ τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια αὐτοῦ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀβασάνιστα καὶ ἐξετελοῦντο σχεδὸν πάντοτε μετὰ σπουδῆς. Καὶ ἐν μὲν τῷ ἐξωτερικῷ καταπολεμήσας τὴν Ῥωσικὴν ἐπίδρασιν τὴν ἀπὸ πολλοῦ τελομένην ἐπὶ τῆς Δανίας διηλλάγη πρὸς τὴν Σουηδίαν καὶ Γαλλίαν. Ἐν δὲ τῷ ἐσωτερικῷ ἠλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγγαρευῶν καὶ εἰσήγαγε τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, ὃν ὅμως στραφέντα κατ' αὐτοῦ τούτου ἔθηκεν ὕστερον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν δικαστηρίων. Ἐν διαστήματι βραχυτέρῳ ἔτους περιέστειλε καὶ κατήργησεν ἀξιώματα χάριν οἰκονομίας, ἐκανόνισε καὶ ἐμετρίασε τὴν ἐνέργειαν τῆς πολιτοφυλακῆς, ἠλάττωσε τοὺς φόρους, κατέθραυσε πᾶν κώλυμα ἀναχαιτίζον τὴν ἐθνικὴν βιομηχανίαν, προὔνησε περὶ τῶν τροφίμων, ἐμετρίασε τὰς ποινάς, κατέστησεν ἀπλουστέραν τὴν διαδικασίαν καὶ ἐπήνεγκε μεταβολὰς εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως.

Συνωμοσία κατά Στρουανσίου, ἐνεαμελῆς ἐπιτροπεία, καταδικη, καρατόμησις αὐτοῦ καὶ τοῦ Βρανδέτου. Ἡ ἀπότομος καὶ βίαια πολλάκις ἐκτέλεσις τούτων καὶ πολλῶν ἐτι ἄλλων μεταρρυθμίσεων προσβαλλουσῶν μυρία συμφέροντα, ἢ τῶν Γερμανῶν καὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης προτίμησις, αἱ ἀσωτεῖαι τῆς αὐλῆς, ἃς ἐνομιζέτο ὅτι ἐνεθάρρυνεν ὁ Στρουάνσιος, παρήγαγον, ὡς εἰκός, μεγίστην κατ' αὐτοῦ δυσἀρέστησιν. Ὁ τύπος ἐπισωρεύσας πάσας τὰς ἐναντίον

αὐτοῦ μομφὰς ἐδημοσίευσε καὶ ἐσυκοφάντησεν ἴσως τὸν ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὰς πρὸς τὴν βασιλίссαν σχέσεις, τὰς πράξεις καὶ τὰς προθέσεις αὐτοῦ. Ἡ δ' ἐπίκληρος βασίλισσα Ἰουλία δευτέρα σύζυγος Φρειδερίκου τοῦ Ε' καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Φρειδερίκος ἀποστρεφόμενοι τὴν βασίλισσαν καὶ τὸν Στρουάνσιον διωργάνισαν συνωμοσίαν κατὰ τούτου ἐξ ἐπιφανεστάτων εὐγενῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πρῶτος προστάτης αὐτοῦ ὁ κόμης Ρανζῶς.

Συνωμοσία κατὰ Στρουανσίου, ἐννεαμηλῆς ἐπιτροπεία. Τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ 1772 μετὰ τινα χρόνῳ ἐν τῇ αὐλῇ ὁ συνταγματάρχης Κόλλερὸς εἰς τῶν συνωμοτῶν διοικητὴς συντάγματος τῆς Κοπεναγάγης εἰσελθὼν εἰς τὸ οἶκημα τοῦ Στρουανσίου κοιμωμένου ἤδη ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τοῦ κόμιστος Βρανδέτου καὶ τοῦ συνταγματάρχου Φαλκενσκιόλδου, ἐνῶ ἄλλοι συνωμόται ἐβίαζον τὸν βασιλέα νὰ ὑπογράψῃ τὴν φυλάκισιν τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν συναιτίων αὐτῆς. Ἐννεαμηλῆς ἐπιτροπεία ἀνέκρινε σκωπτικῶς τοὺς συλληφθέντας συγκεφαλαίωσασα τὰς κατηγορίας εἰς ἕξι: πρῶτον ἀποτρόπαιον σχέδιον κατὰ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τοῦ βασιλέως· δεύτερον σκοπὸς τοῦ νὰ βιάσῃσι τὸν βασιλέα νὰ παραιτήσῃ τὴν κυβέρνησιν· τρίτον σχέσεις ἀθέμιτοι πρὸς τὴν βασίλισσαν· τέταρτον κακὴ ἀνατροφή τοῦ βασιλικοῦ πρίγκιπος· πέμπτον σφετερισμὸς ἐξουσίας παρὰ τὸν θεμελιώδη νόμον· ἕκτον ἐνοχος χρῆσις τῆς ἐξουσίας ταύτης. Ἡ καταδικὴ ἀπεφασίσθη ἐκ τῶν προτέρων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὄργανον τυρλὸν τοῦ ὑπερισχύσαντος κόμιστος ἐπεκύρωσεν αὐτὴν τῇ 27 Ἀπριλίου τοῦ 1772 καὶ τὴν ἐπαύριον ὁ Στρουάνσιος διακηρύξας ἐγγράφως ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἀπεκεφαλίσθη καὶ κατεκερματίσθη εἰς τέσσαρα αὐτὸς τε καὶ ὁ Βρανδέτος· ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ ἔμεινεν ἐκτεθειμένη μέχρι τοῦ 1775 ἐπὶ πασσάλου ὑπὸ τὴν ἀγχόνην. Ἡ δὲ βασίλισσα, ἀπαγγελθέντος ἀμέσως τοῦ διαζυγίου αὐτῆς, ἀπέθανε μετὰ τρία ἔτη ἄγουσα τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς.

Κυβέρνησις τοῦ Ἀνδρέου Βερνεστορφίου, μεταρρυθμίσεις, ἐλευθέρωσις τῆς τῶν χωρικῶν τάξεως, στήλη «τῆς ἐλευθερίας», κατάργησις σωματεμπορίας, σχολεῖα. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Στρουανσίου ἡ ἐξουσία περιῆλθε λόγῳ μὲν εἰς τὸν Χριστιανὸν Ζ', πράγματι δὲ εἰς τὴν ἐπίκληρον βασίλισσαν καὶ μάλιστα εἰς τὸν εὐνοούμενον Γύλδβεργον τὸν παιδαγωγὸν τοῦ βασιλικοῦ πρίγκιπος, ὥστε καὶ «βασίλειά Γυλδβέργου» ἐκλήθη ἡ ἀπὸ τοῦ 1772-1784 περίοδος. Τῇ δὲ 1773 προσεκλήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἄλλοτε ὑπουργοῦ Βερνεστορφίου Ἀνδρέος Βερνεστόρφιος. Δι' ἰκανῆς καὶ

συνετῆς πολιτικῆς διαφυγῶν οὗτος τὰς ἀφορμὰς τοῦ πολέμου ἐγένετο πρόξενος μακρᾶς εὐημερίας εἰς τὴν Δανίαν, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ἐμπόριον ἐξετάθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὸ ναυτικὸν τοσοῦτον, ὥστ' ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἀμερικανικοῦ πολέμου εἶχε τριάκοντα πλοῖα τῆς γραμμῆς φέροντα ἕκαστον πενήκοντα τηλεβόλα καὶ εἴκοσι φρεγάτας. Πρὸ παντὸς δὲ ἄλλου ἐκανόνισεν ὀριστικῶς τὸ ἀρχαῖον ζήτημα τοῦ Ὀλοστένου μετὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς Παύλου Πετροβιτσίου, ὥστε νὰ μὴ ὑποστηρίξῃ οὗτος ἀξιώσεις ὁμοίας πρὸς τὰς τῆς Δανίας, ἀφοῦ ἀναβῆ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας. Μὴ θέλων δὲ νὰ διαρρήξῃ τὰς μετὰ τῆς Ἀγγλίας φιλικὰς αὐτοῦ σχέσεις καὶ ἀποχωρήσας τοῦ ὑπουργείου μέχρι τοῦ 1784 ἀνεκλήθη, καίτοι ἠναντιοῦντο ἦδη ἡ ἐπίκληρος βασίλισσα καὶ ὁ Γούλδβεργος, ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ πρίγκιπος, ὅστις καταλαβὼν τὴν ἀντιβασίλειαν τῇ 28 Μαρτίου τοῦ 1784 ἔνεκα ἀνικανότητος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Χριστιανοῦ Ζ' κατεστάθη ἐν τῇ ἀρχῇ. Διετήρησε δὲ τὴν ὑπουργίαν μέχρι τοῦ 1797, ὅτε ἀπέθανε πολιτευθεὶς πάντοτε μετὰ μετριότητος. Πολλῶν καὶ σπουδαίων μεταρρυθμίσεων ἐγένετο οὗτος αἴτιος: ὑπέβαλεν εἰς εἰδικὰς ἐπιτροπὰς πολλὰ ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν κοινωνικὴν βελτίωσιν· δι' αὐτοῦ μετερρυθμίσθη ὁ ποινικὸς κώδικξ, καθρηγῆθησαν τὰ μονοπώλια καὶ εἰσήγαγε νέον οικονομολογικὸν σύστημα ἀναζωογονῆσαν τὴν δημοσίαν πίστιν· δι' αὐτοῦ τέλος ἐξετελέσθη τὸ μέγα ἔργον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερώσεως τῆς τῶν πολυαριθμῶν χωρικῶν τάξεως ἀρξάμενον μὲν διὰ τῶν θυσῶν ἐλευθερίων τινῶν πολιτῶν ἐνθαρρυνόμενων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, συμπληρωθὲν δὲ διὰ διατάγματος τῆς 20 Ἰουνίου τοῦ 1788· ταυτοχρόνως ἐτροποποίησε καὶ τὸ σύστημα τῶν ἀγγαρειῶν καὶ τὴν δεκάτην. Ἡ δ' ἐκ τούτων εὐγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ διετρανώθη διὰ τῆς στήλης «τῆς ἐλευθερίας» σωζομένης ἔτι καὶ νῦν κατὰ τὴν πρὸς δυσμὰς εἰσοδὸν τῆς Κοπενάγης. Τὸ πρῶτον θεμέλιον κατέθηκεν ὁ βασιλικὸς πρίγκιψ τῇ 3 Ἰουλίου τοῦ 1792, καὶ ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν ἐτέθη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «Ὁ βασιλεὺς προσέταξε νὰ καταργηθῇ ἡ δουλεία, ἵνα ὁ γεωργὸς ἐλεύθερος ἀπὸ τοῦδε δυνηθῇ νὰ γείνη νόμιμος, πεπαιδευμένος, ἀγαθός, ἐντιμὸς καὶ εὐδαίμων ἀστός». Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τυχόντες ἀπὸ τοῦ 1788 ἀστικῶν τινῶν δικαιωμάτων ἀνέπτυξαν αὐτὰ τοσοῦτον, ὥστε μετ' οὐ πολὺ μετεἶχον τῆς δημοτικῆς διοικήσεως καὶ συνεδρίαζον ἐν ταῖς γενικαῖς συνόδοις. Διάταγμα δὲ τι τῆς 16 Μαρτίου τοῦ 1792 ἀπηγόρευσε καὶ τὴν σωματεμπορίαν τῶν Μαύρων. Συμβιβαστικὰ δ' ἐπιτροπεῖαι οἰοεὶ εἰρηνοδικεῖα συσταθεῖσαι τῷ 1795 ἠλέττωσαν καὶ συνέτεμον τὰς δίκας καὶ ἡ δικονομία μετερρυθμίσθη. Τῷ δὲ 1776 συνεστάθη σχολὴ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ βραδύτερον

άνωτέρα τις στρατιωτικῆ. Πολυάριθμα δὲ σχολεῖα πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, σχολεῖα προκαταρκτικά, εἰς 2 ἐφοίτων ὑποχρεωτικῶς καὶ δωρεάν, ἕτερα τῶν Κυριακῶν ἐν τε τοῖς χωρίοις καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπῆρχον ἀπὸ Χριστιανοῦ τοῦ Ζ'.

Σύστασις τῆς Ἄρκτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βερνεστορφίου ἡ Δανία δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ ἄπρακτος, ὅπερ ὁ ὑπουργὸς ἐκεῖνος ὑπέδειξεν ὡς τὸ μόνον συμφέρον τῆ Δανίας κατὰ τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς πολέμους. Τὸ ἀνακτοβοῦλιον τοῦ Λονδίνου διευθυνόμενον μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1801 ὑπὸ τοῦ μεγάλου Πιττιοῦ οὐδὲν εὐλόγως ἐλάμβανε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ δίκαιον τῆς ἀπραξίας ἐκείνης καὶ τὰ Ἀγγλικά πλοῖα ἐπέμενον οὐδὲν ἤττον ἐπισκεπτόμενα τὰς τῶν ἀμετόχων τοῦ πολέμου θαλάσσας. Δύο συμπλοκαὶ συμβάσαι ἐκ τούτου παρὰ τὴν Γιβραλτάρην καὶ τὴν Μάγχην μεταξὺ Ἀγγλικῶν καὶ Δανικῶν παρεσκεύασαν ἤδη ἀρκούντως τὰ πνεύματα εἰς ῥῆξιν, ὅτε ἡ Ῥωσσία φθονοῦσα τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Μελίτης ἐπέσπευσε τὴν συνομολόγησιν γενικῆς συστάσεως συμφερούσης πρὸ πάντων εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας καὶ τὸν πρῶτον ὑπατον καὶ συμπεριλαμβανοῦσης διὰ τῆς ἐν Πετρούπολει γενομένης συνθήκης τῆ 18 Δεκεμβρίου 1800 ἐκτὸς τῶν δύο τούτων τὴν Δανίαν, Σουηδίαν, Πρωσσίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἰσπανίαν, ὧν αἱ μὲν δύο τελευταῖαι μετὰ τῆς Γαλλίας ἠνωμένοι εἶχον ὀγδοήκοντα πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ δὲ Σουηδία εἴκοσι ὀκτώ, ἡ δὲ Ῥωσσία τριάκοντα πέντε καὶ ἡ Δανία εἴκοσι τρία.

Διάβασις διὰ τοῦ Σούνδου καὶ πολιορκία τῆς Κοπενάγης ὑπὸ τῶν Ἀγγλων τῆ 2 Ἀπριλίου τοῦ 1801. Ἀμα μαθοῦσα τὴν συνθήκην ταύτην ἡ Ἀγγλία κατέσχε πάντα τὰ ἐντὸς τῶν ἑαυτῆς λιμένων πλοῖα τῶν πολεμίων ἐθνῶν τῆ 14 Ἰανουαρίου τοῦ 1801. Ἀφοῦ δὲ οἱ σύμμαχοι ἀνταπέδωκαν τὰ ἴσα ἀποκλείσαντες τῶν ἰδίων θαλασσῶν τὸ Βρετανικὸν ἐμπόριον, καὶ ἡ Δανία ἀπέστειλε δεκαπέντε χεῖλαδας ἀνδρῶν εἰς τὸ Ἀμβούργον καὶ τὴν Λυβέκκην, μὴ ἐλπίζουσα δὲ καὶ συμμαχίαν ἤδη τινὰ διὰ τὴν πρόδοον τῆς Γαλλικῆς δυνάμεως ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως. Διὸ καὶ τῆ 20 Μαρτίου ὁ σὶρ Τδε Πάρκερ μετὰ τοῦ Νέλσωνος εἰσήλθον εἰς τὸν Κατεγάτην μετὰ δέκα ἑπτὰ δικρότων καὶ τρικρότων καὶ τριάκοντα φρεγατῶν ἢ ἐλαφρῶν σκαρῶν τῆ δὲ 30 ζήτησαντες πρότερον καὶ μὴ τυχόντες ἐλευθέρως διὰ τοῦ Σούνδου διαβάσεως ἀπεφάσισαν νὰ διέλθωσι διὰ τῆς βίας. Ἀλλὰ τὸ φιλοπόλεμον καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν Δανῶν δὲν ἐσβέσθησαν ἐκ τῆς μακρᾶς εἰρήνης. Πολῖται πάσης τάξεως εἰργάζοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς ἔργα ἀμυντικά· ὁ δὲ ἀντιβασιλεῶν τότε βασιλικῶς

διάδοχος ἐπετήρει εἰς πάντα. Οἱ μὲν ἔμποροι συνεισέφερον ἐκουσίως τὸν ἔρανον αὐτῶν, ἡ δὲ νεολαία τοῦ πανεπιστημίου δραμοῦσα καὶ αὐτὴ εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος ἀπετέλεσε σῶμα ἐκ χιλίων καὶ διακοσίων πολεμιστῶν· οἱ χωρικοὶ ἔσπευδον νὰ ὠπλισθῶσι καὶ τὰ παιδιά συνέτρεχον ὅλαις δυνάμεσιν· εἰργάζοντο δὲ πάντες νόκτας ὅλας μετὰ πυρσῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὄχυρωμάτων. Τὴν φρουρὰν τῆς Κοπενάγης συνεκρότουσαν δεκακισχίλιοι στρατιῶται μετὰ τοσοῦτων ἄλλων ἐθελοντῶν· ἡ τοῦ στόλου κατάστασις ἦτο καλὴ καὶ τὰ ὀπλοστάσια καλῶς ἐφωδιασμένα. Ὅχυρώσαντες δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος διὰ τῶν δύο βασιλικῶν λεγομένων κανονιοστοιχιῶν, ὧν ἡ μὲν εἶχε πεντήκοντα ἔξ, ἡ δ' ἐξήκοντα ὀκτῶ τηλεβόλα, τῶν ὁποίων τὸ πῦρ διεσταυροῦτο μετὰ τοῦ τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς νήσου Ἀμάκκας, κατέστησαν ἔτι μᾶλλον δυσπρόσιτον τὴν πόλιν ἀφαιρέσαντες καὶ τοὺς σημαντήρας πάντας τοὺς δεικνύοντας τὰς πολυαριθμούς πρὸ τοῦ λιμένος σύρτεις. Ἄλλ' ὁ Σούνδος αὐτὸς ἦτο σχεδὸν ἀφύλακτος· διότι ἐπὶ μὲν τῆς Δανικῆς παραλίας πλὴν τοῦ Κρονεμβούργου οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρχε φρούριον, ἐπὶ δὲ τῆς Σουηδικῆς ἠρέσθησαν θέντες παλαιὰν τινα κανονιοστοιχίαν ἐξ ὀκτῶ τηλεβόλων. Ἄλλως τε δὲ τὰ πλοῖα διαβαίνοντα διὰ μέσου τοῦ Σούνδου ἀπείχον χιλίους καὶ ἑκατὸν πενήκοντα πήχεις ἀπὸ τῶν ἑκατέρωθεν κανονιοστοιχιῶν, διότι δισχιλίων καὶ τριακοσίων πήχεων εἶνε τὸ πλάτος τοῦ πορθμοῦ ἀπὸ τῆς Ἐλσενεύρης μέχρι τῆς Ἐλσεγγοβούργης, καὶ εἰς μικρὰν μόνον ὑπέκειντο βλάβην. Σπεύδοντες λοιπὸν οἱ Ἄγγλοι νὰ προλάβωσι τὴν ἄφιξιν τῶν συμμάχων τῆς Δανίας ἀπέστειλαν εἰς Ἐλσενεύρην διὰ φρεγάτας Ἀγγλικῆς τὸ τελεσίγραφον (ultimatum) τῆς μεγάλης Βρετανίας, δι' οὗ ἡ Δανία προσεκαλεῖτο νὰποχωρῆσθαι τοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἀμετόχων ἀνοίγουσα τοὺς λιμένας αὐτῆς εἰς τοὺς Ἄγγλους. Ἄλλ' ὁ βασιλικὸς διάδοχος ἀποκρίθεις ὅτι οὔτε ἡ Δανία οὔτε οἱ σύμμαχοι αὐτῆς ἐκήρυξαν πόλεμον καὶ αἰτιώμενος τὴν Ἀγγλίαν ὡς πρώτην ἀδικήσανσαν διεκήρυττεν ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν ἤθελε κάμῃ ἕναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἀλλ' ἤθελεν ἀποκρούσθαι δραστηρίως τὴν βίαν διὰ τῆς βίας. « Καὶ ὁ γενναῖος τῆς Κοπενάγης λαός, λέγει ὁ Θιέρσο, συναινῶν εἰς ταῦτα ὑπεστήριξε τὸν ἀξίως ἐκπροσωποῦντα αὐτὸν ἡγεμόνα. Οἱ Ἄγγλοι ὠφεληθέντες ἐκ βορειοδυτικῆς αὔρας βοηθούσης τὰ μάλιστα τὸν διάπλουν τοῦ πορθμοῦ, ὅστις μέχρι μὲν τῆς Ἐλσενεύρης διευθύνεται ἐκ τοῦ βορειοδυτικοῦ πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν, ἐκεῖθεν δὲ καταβαίνει εὐθὺ σχεδὸν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἐκίνησαν μετὰ παντὸς τοῦ στόλου προβαίνοντες εὐτόλμως κατὰ μέσον τοῦ πορθμοῦ ἔχοντος τοῦ μὲν Νέλσωνος τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, τοῦ δὲ Πάρκερ τὸ κέντρον καὶ τοῦ

ναύαρχου Γραυῆς τὴν ὀπισθοφυλακίην. Τὰ μέγιστα πλοῖα ἐσχημάτιζον ἓνα μόνον στίχον ἔχοντα ἐκατέρωθεν στολίσκον ὀλμοβόλων, ἵνα προσβάλλωσιν ἐκ τοῦ ἐγγυτέρου τὰς ἐχθρικὰς κανονιοστοιχίας. Ἄμα ὁ στόλος ἐπλευσε πρὸ τῆς Ἐλσενεύρης, τὸ φρούριον τῆς Κρονεμβούργης ἤρτισε τὸ πῦρ ἐξερευζάμενον ἑκατὸν βόμβας διὰ μιᾶς καὶ πετυρακτωμένας σφαίρας. Ἄλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος παρατηρήσας ὅτι ἡ Σουηδικὴ παραλία ἐσίγα σχεδόν, διότι μόλις ἔρριπτεν ὀλίγα τῶ ὄντι ἡ παλαιὰ τῶν ὀκτῶ τηλεβόλων κανονιοστοιχία, ἐπλησίασεν εὐθὺς παρ' αὐτήν, καὶ οἱ Ἄγγλοι διέβησαν καταφρονούντες τῶν Δανῶν, ὧν αἱ σφαῖραι ἐθάλλοντο διακοσίους πήχεις μακρὰν αὐτῶν. Ὁ δὲ στολίσκος τῶν ὀλμοβόλων προσεγγίσας εἰς τὴν Δανικὴν παραλίαν ἀντήλλαξεν ἀπίρους βόμβας· ἀλλ' ὅμως πολλὰ ὀλίγοι ἐπληρώθησαν, ἐκ δὲ τῶν Δανῶν τέσσαρες μόνον ἔπαθον· ἐν δὲ τῇ Ἐλσενεύρῃ μία μόνη οἰκία ἐθλάβη καὶ αὕτη παραδόξως ἦν ἡ τοῦ Ἄγγλου προξένου. Ὁ Νέλσων ἐπαναλαβὼν τὸ ταλμηρὸν αὐτοῦ ἐν Ἀβουκίρ στρατήγημα κατήλθε τῇ 1 Ἀπριλίου διὰ τοῦ Στενοῦ τῶν Ὀλλανδῶν καὶ ἀνελθὼν διὰ τοῦ Βασιλικοῦ Στενοῦ ἦλθε τῇ 2 πρὸ τῶν Δανῶν προλαβὼν διὰ τῆς ταχύτητος τὴν ἀφίξιν τῶν Σουηδῶν καὶ Ῥώσσοι. Οἱ Δανοὶ ὑπερήσπισαν ἑαυτοὺς θαυμασίως. Ὁ πλοίαρχος Λάσσειν ἀπολέσας πεντακοσίους πυροβολητὰς ἐκ τῶν ἑξακοσίων, οὓς εἶχεν, ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τῶν λοιπῶν, ἐνῶ τὸ πλοῖον αὐτοῦ ἐκαίετο μὴ ἀξιώσας νὰ παραδώσῃ αὐτό. Ἐν τούτῳ τρία πλοῖα Ἀγγλικά ἐξώκειλαν· πολλὰ δὲ ἦσαν ἤδη καταβεβλαμμένα. Ὁ ναύαρχος Πάρκερ ἐκπεπληγμένος ὕψωσε σημεῖον νὰ παύσῃ ἡ μάχη, ὁ δὲ Νέλσων ὡσεὶ μανιώδης ἐπιθεὶς τὸ τηλεσκόπιον ἐπὶ τοῦ βεβλαμμένου (borgne) αὐτοῦ ὀφθαλμοῦ, « οὐδὲν βλέπω » κραυγάζει καὶ προστάττει νὰ ἐξακολουθήσῃ σφοδρότερα ἡ μάχη. Μετ' ὀλίγον μὲν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Δανίας, ὅτι, ἂν μὴ ἀμέσως παύσῃ τὸ πῦρ, θανάτινάζῃ αὐτανδρα τὰ παραδοθέντα Δανικὰ πλοῖα. Ὁ ἡγεμὼν θορυβηθεὶς ὑπήκουσε καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἀπεχώρει τὸ ἤμισυ ἐφαρμένος. Τὴν ἐπαύριον ἤρξαντο διαπραγματεύσεις, αἵτινες ἔμελλον νὰ διακοπῶσιν, ἀρνούμενης τῆς Δανίας νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐν Πετρούπολει σύμβασιν, ὅτ' αἰφνης διεδόθη ἐν Κοπενάγῃ ἡ εἰδησις ὅτι ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Παῦλος Α' πρωτοουργὸς τῆς συστάσεως ἐδολοφονήθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον βοηθούμενος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Δανία λοιπὸν ὑπεχώρησε καὶ μετ' αὐτὴν παρήτησαν τὰς ἀξιώσεις τῶν οὐδετέρων ἡ Ῥωσσία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Πρωσσία· καὶ οὕτως ἡ φοβερά τῆς Ἄρκτου σύστασις διελύθη μόλις ἑξ ἡμέρας διαρκέσασα. Μακρὰν δὲ τῆς Βαλτικῆς ὁ ναύαρχος Δουκκούρθος ὑπέταξε τὰς εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ Δανίαν ἀνηκούσας

νήσους τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν καὶ μόνη ἡ εἰρήνη διέσωσε τὰς λοιπὰς τῶν Σκανδιναυικῶν κρατῶν ἀποικίας.

Βομβαρδισμός τῆς Κοπενάγης, εἰρήνη τῆς Ἰογκοιπίγγης, συνθήκη τῆς Κιέλης (1807-1814). Ἀλλὰ μετὰ ὀλίγα ἔτη αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ πάλιν ἐπανελήθησαν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας διὰ τὴν ἀμεθεξίαν, ἣν ἡ Δανία ἐπιμόνως διετήρει καὶ μετὰ ταῦτα κατὰ τὸν μεταξὺ Γουσταύου Δ' τῆς Σουηδίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος πόλεμον (1807). Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀμεθεξία αὕτη ὑπεβόηθη τὰ συμφέροντα τοῦ Ναπολέοντος, Ἀγγλικὸς στόλος ἀπεστάλη πάλιν εἰς Κοπενάγην ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γαμβιέρον καὶ τὸν ὑποστράτηγον Κάθκαρτον, οἵτινες ἐλθόντες ἐκεῖ τῇ 8 Αὐγούστου τοῦ 1807 προσεκάλεσαν τὸν ἀντιβασιλεύοντα ἡγεμόνα νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Ἀγγλίας παραδίδων αὐτῇ τὰ πλοῖα, τὴν Κρονεμβούργην καὶ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, «ἐπειδὴ», ἔλεγον, «δὲν ᾔθελε δυνηθῆ νὰ διατηρήσῃ ἀμεθεξίαν». Ἀρνηθέντος δὲ τοῦ ἡγεμόνος μετ' ἀγανακτήσεως, ἡ Κοπενάγη περικυκλωθεῖσα κατεπερροβολήθη ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς 2 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς πρωίας τῆς 5 καὶ ὁ ἡγεμὼν ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ συνθήκην, δι' ἧς παρεχωρεῖται εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὸ φρούριον τῆς Κρονεμβούργης, ἡ Κοπενάγη καὶ τὸ ὄπλοστάσιον ἐπὶ ἑξ ἑβδομάδας, ὅσον χρόνον δηλ. ἔκρινον ἀρκούντα ἵνα ἐξοπλισῶσι καὶ ἀπαγάγῃσι τὸν Δανικὸν στόλον εἰς Ἀγγλίαν. Ὁ στόλος αὗτος παρεδόθη εἰς τὸν ναύαρχον Γαμβιέρον ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ ναποδώσῃ αὐτὸν ἄμχ τῇ εἰρήνῃ. Πλὴν τούτου ὅμως μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης, οἱ Ἀγγλοὶ ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ πυροβολικόν, κατέστρεψαν τὸ ὄπλοστάσιον καὶ τὰ ναυπηγεῖα κατασχόντες καὶ τὰ ξύλα, τὰ καλώδια καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν ἐργατῶν. Σύμπασα ἡ Εὐρώπη ἐξηγέρθη τότε κατὰ τῆς παραβιάσεως ταύτης τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Ἡ δὲ Δανικὴ κυβέρνησις συλλαβοῦσα ἅπαντας τοὺς εἰς τὰ κράτη αὐτῆς εὐρισκομένους Ἀγγλοὺς ὑπηκόους ἐδήμεισε τὴν περιουσίαν αὐτῶν καὶ συμμαχήσασα μετὰ τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐξαπέστειλεν ἀπείρους πειρατὰς κατὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ῥωσσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία διέκοψαν πᾶσαν κοινωνίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας κηρύξασαι ὅτι ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνόπλου ἀπραξίας. Ἡ δὲ Σουηδία ἐνωθεῖσα νῦν μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἀνέλαβε διπλοῦν πόλεμον (1808) ἐν ταυτῷ κατὰ τῆς Ῥωσσίας ἐν τῇ Φιλλανδίᾳ καὶ τῆς Δανίας ἐν Νορβηγίᾳ νικηθεῖσα ὅμως ἐκατέρωθεν καὶ μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ βασιλέως Γουσταύου Δ' δεξαμένη τὰς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προταθείσας συνθήκας συνῆψε καὶ μετὰ τῆς Δανίας ἐτέρας ἐν Ἰογκοιπίγγῃ, δι' ὧν ἀποκαθίσταντο μὲν αἱ μεταξὺ τῶν δύο βασιλείων ἀρχαῖαι σχέσεις

τῇ 10 Δεκεμβρίου 1809, ἀλλ' ὅμως ἡ Δανία τὰ νῦν ἐσωτερικῶς μὲν ὠπισθοδρόμησε πολλὰς δεκάδας ἐτῶν, διότι οὐ μόνον ἡ πρόοδος ἣτις ἐγένετο ἐν αὐτῇ μετὰ τὸν βόρειον πόλεμον ἀνεστάλη, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐημερία τῶν κατοίκων ἐξέλιπε. Τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, ἡ βιομηχανία, ἡ παιδεία, τὸ ἐμπόριον καίριον τραῦμα ὑπέστησαν· ἀχρηματία δὲ δεινὴ ἐμάστιζε τὸν λαόν, ἡ δὲ κυβέρνησις στερουμένη χρημάτων οὐδὲν ἠδύνατο ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ πράξῃ. Ἐξωτερικῶς δὲ στερουμένη στόλου καὶ στρατοῦ καὶ χώρας ἄλλης τε καὶ τῆς Νορβηγίας κατέστη πολιτεία μικρὰ περιφρονουμένη ὑφ' ὧν πρότερον ἐτιμᾶτο ὡς κράτος ἰσχυρὸν μὲν ἐν πολέμῳ, ἐκπρεπὲς δ' ἐπὶ πολιτισμῷ ἐν εἰρήνῃ. Ἐνθ' ἐν τοῖς προγενεστέροις χρόνοις οἷον ἐπὶ Χριστιανοῦ τοῦ ς', ὡς εἴρηται, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι προήγοντο ὁσημέραι, ἐπὶ δὲ Φρειδερίκου τοῦ Ε' προώδευον ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία, τὸ ἐμπόριον, τὸ ὑναντίον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ἐκεῖναι ἐμαραινόντο καὶ αὐταὶ ἐνεκροῦντο. Τὸ δὲ κυριώτατον πάντων ἢ πρότερον κατὰ θάλασσαν δύναμις τῆς Δανίας οὐδέποτε πλέον ἀνέκυψεν. Ἡ Δανία, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἐγένετο ὑποδεστέρα καὶ αὐτῆς τῆς ἀντιζήλου Σουηδίας τῆς πρότερον πολλῶ ἀδυνατωτέρας οὔσης ἐν πᾶσιν. Εἰς τὴν κατάπτωσιν δὲ ταύτης κατ' ἐξοχὴν συνέτεινεν ἡ ἀπὸ τοῦδε μάλιστα παντοκράτειρα κατὰ θάλασσαν ἀναδειχθεῖσα Ἀγγλία.

BIBLION EIKOΣTON ENATON

ΣΟΥΗΔΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΓ'.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ, ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ
ΒΑΣΑ (1523-1654).

§ 1313. **Διάλυσις τῆς ἐν Καλμαρίᾳ ἐνώσεως Δανίας, Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, διὰ Γουσταύου Βάσα αὐτονομία Σουηδίας.** Ἡ Καλμαρικὴ συνθήκη, δι' ἧς ἡ Δανία ἢ Νορβηγία καὶ ἡ Σουηδία ἠνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1397 ἔτους εἰς ἐν ὄλον κράτος, δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Διότι τοὺς ὑπὸ τῶν Δανῶν ἐκ τοῦ Ὀλδεμβουργικοῦ οἴκου ἐκλεχθέντας βασιλεῖς ἡ Σουηδία ἠρνήθη ἀπὸ τοῦ 1448 νάναγνωρίσῃ ὡς κοινὸν βασιλεῖς ἀντιτάξασα εἰς τούτους ἄλλους: τὸν Κάρολον Κνούτσωνα καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Στέν Στύριον. Διὰ τῆς βίας δὲ μόνον τῶν ὄπλων ὁ Χριστιανὸς ἐδυνήθη νά ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγνώρισίν του ἐν Σουηδίᾳ τῷ 1520. Ἄλλ' εἰς μάττυν διὰ τῆς ἀκαιρέσεως τῶν ἰσχυροτέρων ἐχθρῶν του γενομένης κατὰ τὴν τελετὴν τῆς στέψεώς του ἐν τῇ οὕτω λεγομένῃ σφαιγῇ τῆς Στοκχόλμης ἐζήτησε νά στηρίξῃ διαρκῶς τὸ κράτος αὐτοῦ· διότι ὁ τὰς καταδιώξεις του διαφυγὼν Γουσταῦος Βάσας μετὰ πολλὰς τῆς τύχης μετατροπὰς ἀναδειχθεὶς ἀρχηγὸς τῶν ἀνδρείων Δαλεκαρλίων ἀνενώσε τὸν κατὰ τῆς Δανίας πόλεμον, ἀνηγορεύθη τὸ πρῶτον ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς καὶ ἀκολούθως (1523) βασιλεὺς καὶ ἔσχυσε τέλος νά καταστήσῃ κράτος αὐτόνομον τὴν Σουηδίαν.

§ 1314. **Γουσταῦος Β' Βάσας (1523-1560).** Τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Σουηδίας ἀπὸ τῆς Δανικῆς κυριαρχίας διεδέξατο ἀμέσως ἡ εἰσαγωγή τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, καθ' ἣν ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξηρτήθη ἀπὸ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως, τὰ δ' ἄπειρα τοῦ κλήρου πλοῦττα ἐδημεύθησαν καὶ ἐχρησίμευσαν πρὸ πάντων εἰς βελτιώσιν τῆς δημοσίας οικονομικῆς καταστάσεως.

Κληρονομικὴ διαδοχὴ, ναυτικόν, μεταλλεία, ἐμπόριον. Ἡ ἐπαυλιμημένη ἀπειλή τοῦ βασιλέως ὅτι ἤθελε νά παραιτηθῇ τὸν θρόνον

ἠνάγκασε τὰς τάξεις νὰ ἐγκρίνωσιν ὅλας αὐτοῦ τὰς ἀπαιτήσεις, ὅσαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐδραιωτέραν σύστασιν τῆς μοναρχίας, καὶ νὰ ἐπιτρέψωσι προσέτι εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του τὸ στέμμα κατὰ κληρονομικὴν διαδοχὴν. Πρῶτος δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἱδρυσε δύνάμιν ναυτικὴν, ἔδωκεν εἰς τὴν Σουηδικὴν μεταλλείαν τὴν κυριωτέραν ταύτην τοῦ δημοσίου πλούτου πηγὴν ἔκτασιν μεγαλειτέραν καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἀνέωξε νέας ὁδοὺς.

§ 1315. **Ἐρῖκος IB' (1560-1568), Σιγεμόνδος (1593-1604), Κάρολος Θ' (1604-1610).** Ὁ διάδοχος τοῦ Ἐρῖκος IB', ὅστις ὑπέκειτο περιοδικῶς εἰς παραφροσύνην συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του ἐγένετο τῇ συναινέσει τῶν τάξεων ἐκπτώτος τοῦ θρόνου καὶ ἐν τῇ εἰρκτῇ ἐδηλητηριάσθη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ δεῦτερος τούτου διάδοχος ὁ Σιγεμόνδος ἀνετράφη καθολικῶς καὶ ἀνηγορεύθη ἤδη βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ θεῖός του Κάρολος δούξ τῆς Σουηδμανθίας τοῦ Γουσταύου Βάσα ὁ νεώτατος υἱὸς μετεχειρίσθη πᾶν μέσον νὰ καταστήσῃ αὐτὸν μισητὸν εἰς τὸν λαόν· κατορθώσας δὲ μετ' οὐ πολὺ νὰ φυγαδεύσῃ αὐτὸν ἀνέλαβεν ἐπιτροπικῶς τὴν ἐξουσίαν, κατήργησεν ἐντελῶς τὸ Καθολικὸν θρήσκευμα ἐν Σουηδίᾳ καὶ τελευταῖον ἐξελέχθη βασιλεὺς ὡς Κάρολος Θ' ὁ υἱὸς τούτου.

§ 1316. **Γουσταῦος Β' Ἀδόλφος (1611-1632).** Οὗτος εὗρεν ἀμέσως βασιλείον ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἐρίδων τεταραγμένον καὶ εἰς τρεῖς ἐξωτερικοὺς πολέμους: πρὸς τὴν Δανίαν, πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Πολωνίαν περιπεπλεγμένον. Ἐκ προσιμίων δὲ κατόρθωσε νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς Δανίας εἰρήνην, δι' ἧς ἐκτίσαστο τὰς κλεῖς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κράτους: τὴν Καλμάρην καὶ τὸ Ἐλσβοργον τὸ μόνον τότε παρὰ τὴν βορείαν θάλασσαν φρούριον. Εἰς δὲ τὸν μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐνδεκαετη πόλεμον ἔδωκε πέρας ἐπιτυχὸν διὰ τῆς ἐν Στολβόων εἰρήνης (1617) τὴν ὑπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης παραχώρησιν τῶν ἐπαρχιῶν Καρελίας καὶ Ἰγγερμανίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸν ἀποκλεισμόν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης. — Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου ἐξεργάγη καὶ αὖθις ὁ διὰ τινος ἀνακωχῆς διακοπεῖς Πολωνικός, ἀνανεώσαντος τοῦ Σιγεμόνδου τὰς ἐπὶ τοῦ Σουηδικοῦ θρόνου ἀξιώσεις του. Ἀφοῦ δ' ὁ Γουσταῦος ἀπεπεράτωσε διὰ τριῶν ἐκστρατειῶν τῆς Λιβονίας τὴν κατάκτησιν, προσέβαλε καὶ τὴν δυτικὴν Ῥωσσίαν, ἀνέβαλεν ὅμως τὴν ὀλοσχερῆ κατάληψιν αὐτῆς προθέμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς Γερμανίαν περίφημον στρατείαν, περὶ ἧς ἤδη ἐγένετο λόγος. Πεσόντα δ' ἐν τῇ περὶ Λυκένην μάχῃ τῷ 1632 διεδέξατο ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Χριστίνα,

§ 1317. **Χριστίνα (1632-1654).** Αὕτη κατ' ἀρχὰς ἤρ-

ξεν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν πενταμελοῦς συμβουλίου, οὗτινος προέστατο ὁ ἀγαθὸς καὶ ἔμπρων καγκελλάριος Ὁξεστίννας. Ἐνῶ δὲ ἡ δι' ἐξαιρέτου εὐφύτας πεπραιοικισμένη νέα βασιλίς ἐλάμβανε κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ πατρός τῆς ἐπιστημονικῆν ἀνατροφὴν, ὁ ἐν Γερμανίᾳ πόλεμος ἐξηκολούθει καὶ ὁ πρὸς τὴν ζηλοτυπήσασαν τὰς Σουηδικὰς νίκας Δανίαν ἀνενεώθη, εἰς ἀμφοτέρους ὅμως αὐτὴ ἐκείνη, ἀφοῦ γενομένη ἐνήλικος ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως (1644), ἔδωκε πέρασ οὐχὶ ἄνευ σημαντικῶν ὠφελειῶν, ὡς εἰρηται.

Ἐμπορίου, ἐπιστήμη, τέχνη. Τὸν δ' ἐπελθόντα χρόνον τῆς εἰρήνης μετεχειρίσθη εἰς προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου, τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης. Ἐν τῇ συνεχείᾳ δὲ ἀναστροφῇ τῆς μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σοφῶν, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσε πανταχόθεν εἰς τὴν αὐλήν τῆς, ἀπέβαλε τὴν πρὸς τὰς κυβερνητικὰς ἀσχολίας ἡδονὴν καί, ἀφοῦ αἰτιάσεις ἀπροκάλυπτοι κατὰ τε τῆς σπατάλης καὶ τῶν ἀναξίων ἐραστῶν αὐτῆς ἠνάγκασαν τέλος νὰ παραιτηθῇ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ ἐξαδέλφου τῆς Καρόλου Γουσταύου παλατινοκόμιτος τῶν δύο Γεφυρῶν, τῷ 1654 προτιθεμένη νὰ ἐξουδινήσῃ ἐγκατέλιπε τὴν γῆν τῶν πατέρων αὐτῆς.

Ἀποδημία εἰς Βρυξέλλας, Ἰταλίαν, Γαλλίαν. Ἡ Χριστίνα ἀνδρικὴν φέρουσα στολήν μετέβη διὰ τῆς Δανίας εἰς Βρυξέλλας καὶ ἐκεῖ ἀπώμωσε κρυφῶς τὸ τῶν Διαμαρτυρομένων δόγμα. Ἀκολούθως μεθ' Ἰσπανῶν καὶ μοναστῶν προήλασε διὰ τῆς Γερμανίας εἰς Οὐελ-διδέναν (Insbruck), ὅπου δημοσίως μετετάχθη εἰς τὸ Καθολικὸν θρήσκευμα. Κατὰ τὴν εἰσόδον αὐτῆς εἰς Ἰταλίαν ὄλοι αἱ πόλεις, δι' ὧν διήλθε ὑπεδέξαντο αὐτὴν μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ ἐπευφημιῶν, καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἔνθα ὑποδοχὴ ἐγένετο αὐτῇ μετὰ μεγίστης λαμπρότητος, ἡ θυγάτηρ τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἠσπάσθη τοὺς πόδας τοῦ πάπα καὶ ἐχρίσθη ὑπ' αὐτοῦ. Παρχρηῆμα δὲ συνήθρισεν αὐτόθι περὶ ἐαυτὴν πλῆθος πεπαιδευμένων ἀνδρῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἕως οὗ ἀκολουθοῦσα τὴν εἰς μεταβολὰς φυσικὴν ῥοπὴν αὐτῆς μετέβη εἰς Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', ὅστις ἐτίμα αὐτὴν μεγάλως, παρεχώρησεν εἰς κατοικίαν τὸ λαμπρὸν μέγαρον τοῦ Φονταινεβλώ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔζη ἐνταῦθα λαμβάνουσα σύνταξιν ἐτησίαν παρὰ τοῦ πάπα.

Ἐπάνοδος, δευτέρα παραιτήσις, δευτέρα ἀποδημία εἰς Ῥώμην, περιηγήσεις, θάνατος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀγγελθέντος τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου Ι' ἡ Χριστίνα ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νάναλάθῃ τὸ στέμμα ἐπανεκάμφεν εἰς Σουηδίαν· ἀλλ' ὅμως εὐρούσα ἐναντίον τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας ἠναγκάσθη νὰ υπογράψῃ καὶ δευτέραν παραιτήσεως πρᾶξιν. Καὶ δευτέρα δὲ ἄλλη ἀπόπειρα τοῦ νὰ περιποιήσῃ

εἰς ἑαυτὴν τὸ στέμμα ἀπέτυχεν ἐντελῶς. Ἐπιστρέψασα δὲ καὶ αὐθις εἰς Ῥώμην ἐξηκολούθησεν ἐνταῦθα νάσχοιῃται εἰς φιλολογικὰς ἐργασίας, νά συλλέγῃ χειρόγραφα καὶ σπάνια βιβλία, νά συγγράφῃ ἀπομνημονεύματα καὶ μεταξὺ τῶν σπουδαίων τούτων ἀσχοιῶν νάπολαύῃ τῶν τέρψεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βίου· οὐχ ἤττον δὲ ἀνεμιγνύετο πολλακίς καὶ εἰς τὰς ῥαδιουργίας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐλῆς. Βραδύτερον ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς ἀνησυχίας ἐδόθη εἰς περιηγήσεις περὶ τὴν Ῥώμην καὶ τέλος γεγηρακυῖα ἀπέθανεν ἐνταῦθα (1689).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΔ'.

ΜΑΚΡΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ, ΒΡΑΧΕΙΑ ΑΚΜΗ, ΠΑΡΑΚΜΗ (1654-1721).

§ 1318. **Κάρολος Ι' (1654-1660)**. Καθὼς ἐν τῇ δυτικῇ καὶ νοτιᾷ Εὐρώπῃ ἡ Γαλλία ἐπὶ τοῦ ΙΔ' Λουδοβίκου, οὕτως ἐν τῇ βορείᾳ ἡ Σουηδία ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων βασιλέων τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν δύο Περφυρῶν ἔλαχε τὴν πρώτην τάξιν, εἰς ἣν ἤδη αὐτὴ εἶχε προαχθῆ ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν ἀρίστων παρὰ τὴν Βαλτικὴν λιμένων.

Αἴτιον τοῦ κατὰ Πολωνίας πολέμου. Ὁ φιλοπόλεμος τῆς Χριστινῆς διαδόχος Κάρολος Ι' (1654-1660) παροξυνθεὶς ἐκ τῆς μὴ ἐτοιμῆς ἀναγνωρίσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας Ἰωάννου Κασιμίρου γόνου τῆς Σουηδικῆς τοῦ Βάσα δυναστείας ἐκινήθη ἀμέσως κατὰ τῆς χώρας ταύτης, τὴν ὅποιαν τότε ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἠπέλιον καὶ ἐσωτερικαὶ φατρίαι κατεσπάρασσον.

Οἰκτρά κατάστασις Πολωνίας, Ἰωάννης Κασιμίρος, συνθήκη Καρόλου μετὰ Φρειδερίκου τοῦ Βρανδεμβούργου. Οἱ ἄπιστοι διαικηταὶ (σταρίστοι) τῆς Ποσνίας καὶ τοῦ Καλισχίου παρέδωκαν τὰς ἐπιτετραμμένας αὐτοῖς ἐπαρχίας εἰς τὸν Σουηδὸν στρατηγὸν Βιττεμβέργου. Ὁ Κάρολος δὲ αὐτὸς κατέλαβε τὴν Βαρσοβίαν καὶ Κρακουίαν, ἠνάγκασε τὸν βασιλεῖα Ἰωάννην Κασιμίρον νά φύγῃ εἰς Σιλεσίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Μασσοβίαν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας καί, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τῶν Ῥώσων ματαίως πιεσθεῖσα Λιθουανία ὑπετάγη εἰς τοὺς Σουηδοὺς, ἐδύνατο ἤδη νά θεωρήσῃ ἑαυτὸν κύριον τῆς Πολωνίας. Ἴνα δὲ διατηρήσῃ ἀσφαλέστερον τὰ κεκτημένα συνέθετο μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου μεγάλου ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Πρωσσίας συνθήκην, δι' ἧς οὗτος ὑπέσχετο ἐπὶ

καταργήσει τῆς μέχρι τοῦδε ὑποτελοῦς σχέσεως τῆς Πρωσσίας πρὸς τὴν Πολωνίαν νὰ χορηγήσῃ βοήθειαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σουηδίας. Ἡ αὐτονομία τῆς Πολωνίας ἐκινδύνευε· οἱ Σουηδοὶ θεώρουν τὴν χώραν ὡς δορίκρητον καὶ ἐπίεζον αὐτὴν δεινῶς· ἀλλ' αἴφνης ἐξηγέρθη τῶν Πολωνῶν τὸ ἐθνικὸν φρόνημα· οἱ εὐγενεῖς ἐδράξαντο τῶν ὄπλων, ὁ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων ἐχθρῶν ἐρεθισθεὶς λαὸς ἠνώθη μετ' ἐκείνων· μετὰ δὲ τῶν Ῥώσσων καὶ Κοζάκων ἐγένετο εἰρήνη.

Ὁ αὐτοκράτωρ Γερμανίας, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Δανία ὑπὲρ Πολωνῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Δανία ἐκ φόβου πρὸς τὴν ἀξιονομήν τῆς Σουηδίας δύναμιν ὑπέσχεοντο βοήθειαν. Ὁ φυγὰς Ἰωάννης Κασμιρός ἐπανῆλθε καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην ἔδειξεν ὁ Κάρολος Γ' πασιφανῶς τὴν εὐτολμίαν καὶ τὸ στρατηγικὸν του πνεῦμα.

Κάρολος Φρειδερίκου Γουλιέλμου σύμμαχος, νίκη αὐτοῦ. Οὗτος ἠνωμένος μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου ἐπετέθη κατὰ τοῦ διὰ πολλῶν συμμάχων κῆρυγμένου Πολωνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν τῇ τριημέρῳ κρατερᾷ περὶ Βαρσοβίαν μάχῃ μὲν Ἰουλίου τοῦ 1656 ἐνίκησε μετὰ μικροτέρας δυνάμεως νικῆν ἐνδοξον. Κύριος δὲ τῆς χώρας καὶ τὸ δεύτερον διέτριβεν ἐν Λιθουανίᾳ, ὅτ' αἴφνης ἔλαβεν ἐκ Βρέμης τὴν εἰδησίην περὶ τῆς ἐχθρικής τῶν Δανῶν εἰσβολῆς εἰς τὸ Σουηδικὸν κράτος. Εὐθὺς κατέλιπε μετὰ εὐαρίθμου μὲν, ἐξησχημένου δὲ στρατοῦ τὴν Πολωνίαν καὶ μετὰ σπουδῆς μεγάλης βαδίζων παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς προήλασεν εἰς τὸν Ἄλβιν. Μηδεμίας δὲ γενομένης ἀντιστάσεως ὑπὸ τοῦ Δανικοῦ στρατοῦ, κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τοῦ χειμῶνος τὸ Σλεσβίγιον καὶ ἡ Ἰθτία, ἐξαιρουμένου τοῦ φρουρίου τῆς Φρειδερικής, περιήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Σουηδῶν· καὶ τοῦτο δὲ ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος ἠλώθη ὑπὸ τοῦ Βραγγέλου διὰ τοιαύτης τολμηρᾶς ἐφόδου, ὥστε ὁ βασιλεὺς ζηλοτυπήσας διὰ τὸ κατόρθωμα τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν ἐσπούδασε νὰ ὑπερβῇ δι' ἄλλου τολμηροτέρου.

Ἐκστρατεία εἰς Δανίαν. Ὁ βασιλεὺς μὲν Ἰανουαρίῳ ἠγοούμενος ἰκανῆς καὶ καλῶς παρεσκευασμένης δυνάμεως προέβη περὶ τοῦ πεπηγμένου μικροῦ Βέλτου εἰς Σεελανδίαν. Ἡ αἰφνιδία δ' αὕτη τῶν ἐχθρῶν ἐμφάνισις μὴ δοῦσα καιρὸν εἰς τοὺς Δανοὺς νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀμύνης συνεπήγαγε παραυτίκα τὰς ἐν Ῥοσκήλδῃ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις καί, ἐπειδὴ ὁ Κάρολος ἀπείχε 2 μόνον μίλλια ἀπὸ τῆς Κοπενάγης, ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος ἐν τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν παραχώρησιν τῶν ἐπὶ τῆς νοτίας Σουηδίας κειμένων Δανικῶν ἐπαρχιῶν: Σχονίας, Βλεκίγγης, Ἀλλανδίας, τῆς

Νορβηγικῆς Δρονθείμης καὶ τῆς νήσου Βορνόλμης, ἅμα δὲ νάποκα-
 ταστήση εἰς τὰ κτήματα καὶ δικαιώματα αὐτοῦ τὸν Δανὸν ἐξόριστον
 ἀριστοκρατικὸν Κορφίσιον Οὐλφελδον, ὅστις ἐγένετο παρὰ τῷ Καρόλῳ
 ὁ προδότης τῆς πατρίδος του. Ἄλλ' ὅσον ἐπωφελεῖς καὶ ἂν ἦσαν εἰς
 τὴν Σουηδίαν οἱ ὄροι τῆς Ῥοσκιλδίου εἰρήνης, δὲν νῦχαρίστου ὁμοῦ
 τὸν δορυκτῆτορα Κάρολον Γ'. Οὗτος συνέλαβε τὴν ιδέαν νὰ ὑπαγάγῃ
 εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὰ τρία Σκανδιναυικὰ κράτη καὶ νὰ γενῆ ὁ ἀπό-
 λυτος ἄρχων τῆς Ἄρκτου. Διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγους μῆνας ἤρξατο τοῦ
 πολέμου ἐκ νέου. Ἡ ἰδιοτελὴς ἀριστοκρατία παρήνει εἰς ὑποταγὴν,
 ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος καὶ οἱ πολῖται τῆς Κοπενάγης ἀπεφάν-
 θησαν ὅτι προετίμων νὰ ἀποθάνωσιν ὅλοι μαχόμενοι ἐντίμως παρὰ νὰ
 ἰδῶσιν ἡσώχως τὴν αἰσχρὰν καταστροφὴν τοῦ βασιλείου των. Τὸ φρό-
 νημα τοῦτο ἅμα δὲ καὶ ἡ δοθεῖσα παρὰ τοῦ βασιλέως ὑπόσχεσις ἀμοι-
 βῶν εἰς ὅλους τοὺς ἀγωνιστὰς συνέτειναν ἵνα εὐρωσιν οἱ Σουηδοί,
 ὅτε εἶχον προχωρήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κοπενάγης, ἀντίστασιν
 ἀπροσδόκητον. Ὅλοι οἱ πολῖται ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας, τάξεως καὶ
 γένους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ὑπεράσπισιν καὶ ἐκ πάσης τῆς χώρας
 συνέρρευσαν ἐθελούται εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ἡ Ὀλλανδία, ἣτις δὲν
 ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς αὐτονομίας τοῦ Δανικοῦ κράτους, προ-
 σεκόμισε τροφὰς εἰς τὴν λιμώττουσαν πόλιν ἡ γενναία δὲ τῶν Δα-
 νῶν διαγωγή καὶ αἱ σύγχρονοι τῶν Βρανδεμβουργικῶν, Πολωνικῶν
 καὶ Αὐστριακῶν στρατῶν ἐχθροπραξίαι ἐν τῇ βορείᾳ Γερμανίᾳ κατὰ
 τῆς Σουηδίας, αἵτινες κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν διαίρεσιν τῶν ἐμπο-
 λέμων δυνάμεων, ἐβράδυνε τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὲρ τὸ ἐν ἔτος ἐν κατα-
 στάσει πολιορκίας διατελούσης μητροπόλεως τῆς Δανίας.

§ 1319. **Κάρολος ΙΑ' (1660-1697)**. Ἐνῶ δὲ ὑπῆρχε
 κίνδυνος μὴ ὁ ἀγὼν λάβῃ χαρακτῆρα χρόνιον, ὁ αἰφνίδιος τοῦ Καρό-
 λου θάνατος καὶ ἡ ἀνηλικιότης τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Καρόλου
 ΙΑ' (1660-1697) συνεπήγαγον τὴν εἰρήνην (1660), ἣτις μετὰ μὲν
 τῆς Πολωνίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐγένετο ἐν Ὀλίβα, — καθ' ἣν
 ὁ Ἰωάννης Κασιμίρος οὐ μόνον παρητήθη ὅλας τὰς αξιώσεις ἐπὶ τῆς
 Σουηδίας, ἀλλὰ παρέχώρησεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν Ἑσθονίαν, Οἰσέλην
 καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Λιβονίας, — μετὰ δὲ τῆς Δανίας ἐν Κο-
 πενάγῃ καθάπερ καὶ ἡ ἐν Ῥοσκιλδῇ, καθ' ἣν ὁμοῦ οἱ Σουηδοὶ πα-
 ρητήθησαν τὴν Δρονθείμην καὶ τὴν Βορνόλμην.

Οἱ Σουηδοὶ διὰ τῆς μετοχῆς, ἣν ἔλαβον εἰς τὸν κατὰ τῆς Ὀλλαν-
 δίας καὶ τοῦ Βρανδεμβούργου πόλεμον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀπέβα-
 λον ἕνεκα τῆς περὶ Φερβελλίνου ἥττης τῷ 1675 τὰς ἐν τῇ Γερμα-
 νίᾳ κτήσεις αὐτῶν, ἀνέλαβον ὁμοῦ πάλιν τὰς πλείστας τούτων ἐν τῇ

κατὰ τὸν ἅγιον Γερμανὸν ἐν Λαύη (en Laye) τῷ 1679 γενομένη εἰρήνη.

Συμβούλιον ἐπικρατείας, τάξεις, ἀπεριόριστος ἐξουσία Καρόλου, πόροι, στρατός, ναυτικόν, ἀκμή, ταμεῖον, Ἐπειδὴ, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Καρόλου ΙΑ', τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας ἐσφραγίσθη ἐξουσίαν ὑπέμετρον καὶ ἡ ὑψηλὴ ἀριστοκρατία κατώρθωσε νὰ γενῆ κυρία τῶν πλείστων κτημάτων τοῦ στέμματος, ἡ σύνοδος τῶν τάξεων ἔκρινεν ἐπάναγκες νὰ ἐπιτρέψῃ κατὰ μικρὸν εἰς τὸν γενναϊόφρονα καὶ κραταῖον βασιλέα γενόμενον ἐνήλικον ἐξουσίαν ἀπεριόριστον, ἦν οὗτος μετεχειρίσθη πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀπαίτησιν ἢ ἀνάγκησιν τῶν ἐπὶ τῶν προλαβόντων βασιλείων δωρηθέντων καὶ ἀπαλλοτριωθέντων ἐθνικῶν κτημάτων. Διὰ τοῦ μέτρου δὲ τούτου ἐδυνήθη νὰ δημιουργήσῃ δημοσίους πόρους, στόλον καὶ στρατὸν καὶ νὰ καταλίπῃ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Κάρολον ΙΒ' βασιλεῖον ἀκμαῖον καὶ δημοσίον ταμεῖον ἐπαρκές.

Κατάστασις Δανίας, μεταπολίτευσις αὐτῆς. Ἡ Δανία, ὡς εἰρηται, βασιλεύοντος τοῦ Φρειδερίκου Γ' (1648 - 1670) οὐ μόνον ἀπέβαλε διὰ παντός ἐν τῷ μετὰ τῆς Σουηδίας πολέμῳ αὐτῆς, περὶ οὗ ἀνωτέρῳ ἐγένετο λόγος, πολλὰς ἐπαρχίας, ἀλλ' ἔνεκα αὐτοῦ περιέστη εἰς δεινὴν οικονομικὴν ἀμνηγίαν, ὥστε ἡ τάξις τῶν πολιτῶν καὶ χωρικῶν μὴ δυναμένη νὰ φέρῃ μόνη τοὺς βαρεῖς φόρους ἐξάνεστη κατὰ τῆς λίαν προνομιοῦχου τάξεως τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εὐγενεῖς, συγκληθείσης γενικῆς τιнос συνόδου, ἐπέμενον ἰσχυρογνομόνως εἰς τὰ παλαιὰ προνόμιά των, ὁ δῆμαρχος τῆς Κοπενάγης Νάνσενος, ὁ τῆς Σεελανδίας ἐπίσκοπος Σβάνος, ὁ ἐξ ἀπορρήτων Γάβελος καὶ ἡ βασίλισσα αὐτὴ ἐπωφεληθήσαν τὴν περίστασιν ταύτην ἵνα ἐκτείνωσι καὶ κρατύνωσι τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν πρὸς Ἰημίαν ἐκείνης. Ἡ ταχῆα δὲ καὶ σύμφωνος ἐνέργεια τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτῶν συνεπήγαγε τὸ τέλος τῆς μεταπολιτεύσεως ἄνευ φονικῶν ἐκρήξεων. Κατὰ τὴν προκειμένην μεταπολίτευσιν (1660) οἱ εὐγενεῖς πρὸ πάντων ἠναγκάσθησαν νὰ αναγνωρίσωσι τὸ ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτῶν εἰς τὸν βασιλέα ἀπονεμηθὲν κληρονομικὸν δικαίωμα τοῦ στέμματος καὶ νὰ ἐπεκτείνωσι μάλιστα τοῦτο καὶ εἰς τὸ θῆλυ γένος τοῦ ἄρχοντος οἴκου. Ἀκολούθως δ' ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἐπισκόπου Σβάνου συνήνεσαν νὰ μὴ ἐπιβάλωσιν οὐδένα εἰς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν περιορισμόν, καὶ τὸ δόγμα τοῦ Λουθήρου, ὅπερ ἦδη ἦν διαδεδομένον, νὰ μένῃ ἡ ἐπικρατοῦσα τῆς πολιτείας θρησκεία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ κυβέρνησις ἔνεκα τοῦ μίσους τῶν ἄλλων τάξεων πρὸς τὴν ἀριστοκρατίαν κατέστη ὡς ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χώρᾳ ταχέως καὶ ἀκουσίως ἀπόλυτος. Τὸ ἔθνος προπετῶς καὶ ἀπερισκέπτως ἐστερήθη τῶν

δικαιωμάτων αὐτοῦ. Ὁ Φρειδερίκος ἐξέδωκεν ἀκολούθως τοὺς νέους βασιλικούς νόμους, μετέβαλε τὸ μέχρι τοῦδε ἰσχυρὸν συμβούλιον τοῦ κράτους εἰς μυστικὸν βασιλικὸν συμβούλιον, μέτρον, ὅπερ συνέτεινε τὰ μέγιστα εἰς ὄφελος τῶν βασιλικῶν ταμείων. Ὁ στρατὸς νύξῃθη καὶ ὄλαι αἱ τάξεις ὑπεχρεώθησαν νὰ τελῶσι φόρους κατὰ λόγον τῶν ἑαυτῶν προσόδων.

Τάποτελέσματα τοῦ ἀπεριορίστου τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐδείχθησαν ἤδη ἐπὶ τοῦ Χριστιανοῦ Ε' (1670-1699). Ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐσπούδασε νὰ καθησυχᾷ καὶ προσελκύσῃ τὴν παρωργισμένην ἀριστοκρατίαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τίτλων κόμιστος καὶ βαρώνου καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Δανεβρογίου τάγματος. Κατ'εἰσήγησιν τοῦ καγκελλαρίου Σχουμαχέρου, ὅστις ὡς συντάκτης τοῦ βασιλικοῦ νόμου ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ κόμιστος Γριφφενφέλδου καὶ ὑψώθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἠλαττώθησαν τὰ τῆς θλασσης καὶ ἠπειροῦ τέλη, διοργανίσθη ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὁ στρατὸς καὶ συνέστη ἑταιρεία τις τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν. Τὸ βασίλειον νύξῃθη διὰ προσλήψεως τῆς κομιτείας Ὀλδεμβούργου καὶ Δελμενώστης μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ οἴκου. Ἐξ ἐναντίας ὁ λαὸς ἔπαθε δεινὰ μεγάλα ἐν τοῖς μετὰ τῆς Σουηδίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθεισῶν ἐπαρχιῶν γενομένοις πολέμοις. Ὁ Γριφφενφέλδος προτρέπων πάντοτε πρὸς τὴν εἰρήνην ὑπέκυψεν εἰς ὑπόνοιαν καὶ δεσμένειαν, ἐφυλακίσθη, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καί, τῆς κεφαλικῆς ποινῆς μεταβληθείσης, εἰς δεσμὰ ἰσθμίου. Ἡ Δανία διὰ τῆς ἐν Λούνδη συνομολογηθείσης εἰρήνης τῷ 1679 οὐδενὸς ἀπῆλυσεν ὠφελήματος. Αἱ μετὰ τοῦ οἴκου τῆς Γοττόρπης ἀντιποιοῦμένου τῆς κυριαρχίας τοῦ Σλεσβιγίου ἐριδές ἔλαβον πέρας ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἀλτόναν γενομένῳ συμβιβασμῷ τῷ 1689 διὰ τῆς ἀπωλείας ἐκείνου. Αἱ μεταβολαὶ δ' αὗται πᾶσαι ἐν Δανίᾳ μεγάλως ἐπέδρασαν καὶ ἐπὶ τὴν Σουηδίαν, οὗ ἕνεκα καὶ αὐθις μνεία αὐτῶν γίνεται ἐνταῦθα διὰ βραχείων.

§ 1320. **Κατάστασις Σουηδίας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ βορείου πολέμου καὶ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ὁμόρους δυνάμεις.** Ἡ Σουηδία διετέλει κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ΙΑ' εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς της σημεῖον· ὁ ἔμφρων τοῦ βασιλέως δεσποτισμὸς ἀνέδειξε τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν σεβαστῆν ἄμα καὶ εὐεργετικὴν, ἡ δὲ πλήρης δήμεσις τῶν ἀπαλλοτριωθέντων κτημάτων τοῦ στέμματος ἠνωμένη μετὰ τῆς φειδωλίας καὶ λιτότητος τοῦ μονάρχου ἐνέπλησε τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν τε ἀπότισιν τῶν χρεῶν καὶ τὴν ἀρίστην ἐξάρτισιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἡ Σουηδία κάτοχος τῶν παραλίων

χωρῶν καὶ τῶν πλουσιῶν πόλεων: *Βισμάρης*, *Στραλσοῦνδης*, *Στετίνου*, *Ρίγας* καὶ *Ρενέλης* ἐδέσποζε τοῦ ἐμπορίου τῆς Βαλτικῆς καὶ ἀνεπλήρου τὴν πτωχείαν τῆς ἰδίας χώρας δι' εὐπροσόδων τελῶν, διότι ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτῆς κείνται αἱ ἐκβολαὶ τοῦ *Βισούργιδος*, τοῦ *Βιάδρου*, τοῦ *Δύνα* καὶ τοῦ *Νεύα*. Ἡ *Ἰγγερμανία*, ἡ *Διβονία* καὶ ἡ *Ἔσθονία* ἦσαν αἱ σιταποθῆκαι τῆς Σουηδίας καὶ ἡ θέσις, ὅπου ἡ νῦν πρωτεύουσα τῆς *Ῥωσσίας* ἡ *Πετρούπολις* κείται ἦτο μετὰ τινῶν καλυβῶν ἀλιέων κεκαλυμμένη κοιλάς ἐπὶ Σουηδικῷ ἐδάφους. Ἡ πολεμικὴ ἰσχὺς τοῦ καρτερικοῦ ἔθνους, τὸ στρατηγικὸν προτέρημά τινῶν φιλοπολέμων βασιλέων καὶ ἡ διαφωνία τῶν ὁμόρων ἐπικρατειῶν συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ κατατάξωσι τὸ μικρὸν καὶ πτωχὸν ἔθνος ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

§ 1321. **Κάρολος ΙΒ' (1697-1718), βόρειος πόλεμος (1700-1721)**. Μετὰ ζήλοτύπου βλέμματος παρετήρουν οἱ γείτονες ἡγεμόνες ταύτην τῶν Σουηδῶν τὴν ὑπεροχὴν, καὶ, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Καρόλου ΙΑ'* ἡ βασιλεία περιήλθεν εἰς τὸν ἑκαυδεκαετῆ υἱὸν αὐτοῦ *Κάρολον ΙΒ'* καὶ οὗτος διὰ τῆς συνεργείας τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας *Πιπέρου* καταργήσας τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του διορισθεῖσαν ἐπιτροπικὴν κυβέρνησιν ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τῇ συναινέσει τῶν τάξεων τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, τότε ἐθεώρησαν εὐκαιρον τὴν περίστασιν τοῦ νὰ θρασύωσι διὰ παντὸς αὐτὴν τὴν ὑπεροχὴν· διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστῇ ἀγῶνα νέος τις καὶ ἄπειρος βασιλεὺς πρὸς τρεῖς κραταιοὺς δυνάστας: τῆς *Ῥωσσίας*, τῆς *Πολωνίας* καὶ τῆς *Δανίας*, οἵτινες ἤδη συνέθεντο διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ κατὰ τῆς Σουηδικῆς ἐξουσίας δυσηρησθημένου *Διβονίου Πατκούλου* σφιγκτὴν τινὰ συμμαχίαν ἐναντίον τῆς Σουηδίας;

Αἴτιον τοῦ πολέμου. Ὁ *Ῥώσσος* αὐτοκράτωρ *Πέτρος ὁ μέγας* ἐπεθύμει νὰ στερεωθῇ παρὰ τὴν *Βαλτικὴν*, ὁ δὲ κατ' ἐκλογὴν *Πολωνός* βασιλεὺς *Φρειδερίκος Αὐγουστος* ὁ Ῥωμαλέος ἐκλέκτωρ τῆς *Σαξονίας* ἐπωφθαλμία εἰς τὴν κτῆσιν τῆς *Διβονίας* καὶ ὁ *Δανὸς* βασιλεὺς *Φρειδερίκος Δ'* ἤλπιζε διὰ τῆς βοηθείας τῶν συμμαχῶν τούτων νάνακτῆσθαι τὰς ὁποίας διὰ τῆς εἰρήνης τῆς *Κοπενάγης*, ὡς εἴρηται, ἀπώλεσε χώρας καὶ ἐν ταύτῳ νὰ κατακτήσῃ τὸ εἰς τὸν δοῦκα *Όλοστίνου* *Γοττορπίου* κηδεστήν τοῦ *Καρόλου ΙΒ'* ἀνήκον *Σλεσβίγιον*, τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ οἱ *Δανοὶ* ὠρέγοντο.

Ὁ Δανικὸς πόλεμος (1700). Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συμμαχίας τῶν εἰρημένων τριῶν δυναστῶν ὁ πόλεμος ἤρξατο διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν μὲν *Δανῶν* εἰς τὸ *Σλεσβίγιον*, τῶν δὲ *Σαξόνων* εἰς τὴν *Διβονίαν*, ἐν ᾧ κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον καὶ οἱ *Ῥώσσοι* ἐπέπε-

σον εἰς τὴν Ἑσθονίαν καὶ ἐπολιόρησαν τὴν Νάρβαν. Ἄλλὰ πόσον ἐξεπλάγη ἡ Εὐρώπη ἅπασα, ὅτε εἶδε τὸν νεανίαν τῆς Σουηδίας βασιλεῖα ἀναπτύξαντα αἰφνης ταχύτητα ἀνέλπιστον καὶ πνεῦμα στρατηγικὸν ἐξαίσιον. Ἐρεθισθεὶς οὗτος δικαίως ἐκ τῆς ἀδίκου τῶν ἀντιπάλων του ἐπιθέσεως διέβη παραυτίκα μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του καὶ στόλου ἠύξημένου δι' Ἀγγλικῶν καὶ Ὀλλανδικῶν πλοίων εἰς τὴν νῆσον Σεελάνδην, προὔχρησεν ἀμέσως εἰς πολιορκίαν τῆς Κοπενάγης καὶ διέσπειρε τοιοῦτον τρόμον εἰς τοὺς Δανούς, ὥστε ὁ βασιλεὺς Φρειδερίκος μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας διὰ τῆς ἐν Τραβενδάλῃ συνομολογηθείσης εἰρήνης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὴν κατὰ τῆς Σουηδίας συμμαχίαν καὶ ὑπέσχετο νὰ ποζημιώσῃ τὸν δούκα τοῦ Ὀλστέινου. Ἡ γενναία δὲ μετριότης, μεθ' ἧς ὁ Κάρολος ἀπέσχε πάσης ἰδίας ὠφελείας, ἠύξησε τὸν ὑπὲρ τοῦ νέου ἥρωος θαυμασμὸν καὶ ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία τοῦ στρατοῦ του περιποίησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην τῶν ἐθνῶν.

Ὁ Ῥωσικὸς καὶ Σαξονικὸς πόλεμος (1700-1706). Μετὰ τὴν ἐν Τραβενδάλῃ εἰρήνην ἀμέσως ὁ Κάρολος διηύθυνε τὰ ὄπλα του κατὰ τῶν ἄλλων ἀντιπάλων. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1700 ἐνίκησε μετὰ ὀκτακισχιλίων Σουηδῶν τὸν δεκάκις ἰσχυρότερον στρατὸν τῶν Ῥώσων ἐνώπιον τῆς Νάρβας καὶ ἐλαφραγώγησεν 145 τηλεβόλα καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν λοιπὴν πολεμικὴν παρασκευὴν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειτα δὲ προήλασε διὰ τῆς Λιβονίας, ἔπου οἱ Σάξονες δὲν ἀνέμενον τὴν ἀριζὴν του, εἰς Κουρλανδίαν, διεσκόρπισεν αὐτόθι Ῥώσους καὶ Σάξονας καὶ ἠπέλιψεν εἰς τοὺς Πολωνοὺς πόλεμον ἐὰν μὴ ἤθελον κηρύξῃ τὸν βασιλεῖα αὐτῶν ἐκπτώτον τοῦ θρόνου. Ἡ Πολωνικὴ πολιτεία ἀπεφάνθη μὲν ὅτι οὔτε ἐπεδοκίμασεν οὔτε ὑπεστήριξε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου εἰς Λιβονίαν, ἀπέκρουσεν ὅμως τὴν ἀξίωσιν τοῦ βασιλείου καὶ προέτεινε τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀμεθεξίας. Ἄλλ' ὁ Κάρολος ἐπέμεινε ἰσχυρογνώμωνος εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ στερήσῃ τοῦ Πολωνικοῦ στέμματος τὸν τῆς Σαξονίας ἐκλέκτορα, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ ἀνενέωσε (1701) τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας συμμαχίαν του. Ὅθεν μὴ ἐμβάς εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς αὐτὸν εἰσήλασε μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς Πολωνίαν καὶ ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου παρέστη ἐνώπιον τῆς Βαρσοβίας. Τρέμοντες παρέδωκαν αὐτῷ οἱ πολῖται τὰς κλεῖς τῆς μητροπόλεως καὶ ἀπέτισαν τὸν ἐπιβληθέντα αὐτοῖς φόρον εἰς ἀποζημιώσιν τῆς πολεμικῆς δαπάνης. Μετὰ τὴν περὶ Κλίσσοβον κατὰ τοῦ Σαξονικοῦ καὶ Πολωνικοῦ στρατοῦ νίκην (1702) ὁ Κάρολος κατέλαβε καὶ τὴν Κρακοβίαν καὶ ἀκολούθως κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν Πολωνικὴν Πρωσσίαν ἀποκρούων σταθερῶς ὄλας τῶν φίλων του τὰς συμβουλάς, ὄλας τῶν διαφωνούντων Πολωνῶν τὰς

περὶ μεσιτείας προτάσεις, ὅλας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου. Τὸ *Λουβλίνον*, ἢ *Πουλτούσκη*, ἢ *Θώρνη*, ἢ *Ἐλβίγγη* καὶ ἡ *Δανζίγγη* περιήλθον κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος (1703) εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ὥστε ἦτο ἤδη κύριος τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Πολωνίας καὶ ἐδύνατο μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ ἐκλέκτορος. Ἡ πρὸς τοὺς Σάξονας ἐχθρικῶς διακειμένη μερίς ἐκήρυξαν ἐπὶ συνόδου συνελθούσης ἐν Βαρσοβίᾳ ἔκπτωτον τοῦ θρόνου τὸν βασιλεῖα Φρειδερίκον Αὐγούστον ὡς περιπλέξαντα τὴν Πολωνίαν εἰς πόλεμον ἀλέθριον καὶ εἰσαγαγόντα παρὰ τὰς συνθήκας Σαξονικὸν στρατὸν εἰς τὴν χώραν. Ἀκολουθῶν δ' ἐξελέχθη μὴνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 1704 βασιλεὺς ὁ ὑπὸ τοῦ Καρόλου προστατευόμενος *Στανίσλαος Λεζίνσκης* βοεβοδά τῆς Ποσνίας. Εἰκαὶ οὗτος κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς *Λεμβέργης* ἐχρίσθη, οὐδὲν ἦτο οὐδαμῶς ἢ ἐξησφαλισμένος, ἐναντιουμένων εἰς τὴν ἀναγόρευσίν του τοῦ τε Πέτρου καὶ τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου καὶ ἐτοιμῶν ἤδη ὄντων νὰ ἐπιπέσωσιν ὁμοῦ κατ' αὐτοῦ. Ὅθεν ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ μόνον διὰ τῆς εὐτυχίας τῶν ὅπλων τοῦ προστάτου του.

Ὁ Κάρολος λοιπὸν θέλων νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπικειμένην ἐνωσιν τῶν Ῥώσων καὶ Σαξόνων ἐστράτευσε εἰς *Γαλικίαν* καὶ ἐκυρίευσεν τὴν *Λεμβέργην*. Ἐκ τῆς στρατείας δὲ ταύτης ὠφελήθει ὁ Φρειδερίκος Αὐγούστος ἐπέπεσον αἰφνης εἰς Βαρσοβίαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν ἐτιμώρησε διὰ τὴν ἀποστασίαν. Ἀλλὰ σπεύσαντος ταχέως τοῦ Καρόλου εἰς βοήθειαν τῆς μητροπόλεως, οἱ Σάξονες ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσι πάλιν. Ὁ δὲ Κάρολος ἐτράπη ἐντεῦθεν πρὸς τὴν *Διθαουινίαν* καὶ *Βολωνίαν*, ὅπου καίπερ ἀπαντήσας ἀρρήτους δυσκολίας ὡς ἐκ τῆς ὀπίμου ὥρας τοῦ ἔτους, τοῦ τελευτηώδους ἐδάφους, τῆς πτωχείας τῆς χώρας καὶ τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν οὐχ ἤττον ἠνάγκασε τοὺς Ῥώσους εἰς υποχώρησιν καὶ κατώρθωσε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβληθέντος βασιλέως. Ἐπειδὴ δ' ἐν τούτῳ ὁ ἀνδρείος αὐτοῦ στρατηγὸς *Ρενσκιέλδος* κατετρόπωσε τοὺς Σάξονας περὶ Φραουστάτην, προσλαβὼν ἤδη τὸ στρατεύμα τούτου ὤρμησεν εἰς ἀναζητήσιν τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ χώρᾳ· καὶ μὴδ' ἐρωτήσας κἄν τὸν αὐτοκράτορα εἰσέβαλε διὰ τῆς *Σιλεσίας* εἰς *Δαυατίαν* καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐνεφανίσθη ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Σαξονίας, ἧτις ὑπέστη πολλά δεινὰ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του καίπερ ἄλλως διατελοῦντος ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς πεδινῆς χώρας κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις, ἢ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια ἐζήτησε προστασίαν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· τότε δέ, εἰκαὶ ὁ Αὐγούστος θέλων νὰ σωθῇ τὴν χώραν του συνήνεσεν εἰς τὴν αἰσχρὰν τῆς *Ἀλτρανστραίτης*

ειρήνην (1706), δι' ἧς ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῆ δι' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του τὸ Πολωνικὸν στέμμα, νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας συμμαχίαν του καὶ νὰ ἐκδώσῃ τὸν ὡς πληρεξούσιον τοῦ Πέτρου ἐν τῇ Σαξονικῇ αὐτῇ διατρίβοντα *Λιβόνιον Πάτκουλον* εἰς τὸν Σουηδὸν βασιλεῖα, ὅστις ἐναντίον τοῦ διεθνούς δικαίου μετὰ μακρὰ βασανιστήρια τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον, οὐδὲν ἥττον ἢ ἐχθρική δύναμις ἐμεινεν ἐν ὁλόκληρον ἔτος ἐν Σαξονίᾳ πρὸς μεγάλην βλάβην τῆς χώρας.

Ἐν ᾧ δ' ὁ Κάρολος ἐξηκολούθει ἰσχυρογνωμόνως τὸ κατὰ τοῦ Φρειδεरिकου Αὐγούστου ἐκθρονίσεως σχέδιον, ὁ Πέτρος ἐπωφελέθη τὴν ἀπουσίαν τῶν Σουηδικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὸ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἰγγερμανίαν καὶ μέρος τῆς Λιβονίας καὶ Ἐσθονίας καὶ νὰ στερεωθῆ παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἔκτισε τὰ φρούρια *Σχλυσσεβοῦργον* καὶ *Κρονστάδην*, διενήργησε τὴν ἀποξήρανσιν τῶν τελευτωδῶν παρὰ τὸν Νεῦαν κοιλᾶδων διὰ χειρῶν τῶν δουλοπαροίκων, τοὺς ὁποίους συνήθροισεν ἐξ ἀπωτάτων μερῶν καὶ ἔθετο τὰ θεμέλια τῆς νέας γιγαντιαίας καθέδρας του, τῆς *Πετροπόλεως* (1703). Ἐκ Μόσχας δὲ καὶ ἄλλων πόλεων ὑπεχρεώθησαν εὐγενεῖς, ἔμποροι καὶ βιομήχανοι νὰ μετοικήσωσιν αὐτόθι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των· καὶ πολλοὶ δὲ ἀλλοδαποὶ παρωρμήθησαν εἰς μετανάστασιν. Παραυτίκα δὲ Ὀλλανδικὰ πλοῖα ἀνέπλευσαν τὸν Νεῦαν καὶ ἐνεκαινιάζον ἤδη τὸ ἕμισσον μετὰ τῆς Ῥωσσίας ἐμπορίου.

Ὁ Ῥωσσικὸς πόλεμος ἕως τοῦ 1709, τροπὴ τῆς τύχης. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἤρξατο νὰ βλέπῃ τὸ νέον δημιουργημὰ του μετὰ τινος ἀγωνίας, ὅτε ὁ Κάρολος ΙΒ' ἀπὸ τῆς Δρέσδης, ὅπου ἀπροσδοκῆτως ἐπεσκέψατο τὸν μέχρι τοῦδε ἀντίπαλόν του, προήλασε διὰ τῆς Σιλεσίας εἰς Πολωνίαν ἵνα στρέψῃ τὰ νικηφόρα ὅπλα του κατὰ τοῦ τελευταίου καὶ κραταιοτέρου ἐχθροῦ. Ἀλλὰ τύχη ἀγαθὴ τοῦ Πέτρου ἀντὶ νὰ ἐκλέξῃ ὡς θέατρον τοῦ πολέμου τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Μόσχαν καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὴν πορείαν του δὲ ταύτην ἐκυρίευσεν τὸν Γρόδιον καὶ τὴν Βίλναν, καὶ διαβάς μῆνι Ἰουνίῳ (1708) τὴν Βερεζιαν ἔλαβε τὴν πρὸς τὴν Σμολένσκην φέρουσαν ὁδόν. Οὐδεὶς Ῥωσσικὸς στρατὸς ἀντειχεν εἰς τὸν τολμηρὸν βασιλεῖα, ὅστις ἠγούμενος τῶν ἀνδρείων του στρατευμάτων διεύβαινε ποταμούς καὶ ἀστιθεῖς ἐλώδεις χώρας διέτρεχεν. Ἀλλ' ἤδη συνέβη τροπὴ τις περὶ τὸν βίον τοῦ Καρόλου· δῆλα δὴ ἀντὶ νὰ περιμένη τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ *Λεβεγγάουπττον*, ὅστις ἦν καθ' ὁδὸν μετὰ νεαρῶν στρατῶν καὶ μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἱματίων καὶ τροφῶν διὰ τὸν κα-

κινητότα στρατόν, καὶ τότε μετὰ δυνάμεων ἠνωμένων νὰ ὁρμήσῃ εἰς Σμολένσκην παραπεισθεὶς ὑπὸ τοῦ πρώην ἀρχηγοῦ τῶν Κοζάκων Μαζέππα, ὅστις ἤθελε διὰ Σουηδικῆς βοήθειας νάποσεισῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥωσσίας καὶ ὑπέσχετο εἰς τὸν βασιλέα ἐπικουρικὴν δύναμιν καὶ πλούσιαν τροφῶν προσκομιδὴν, ἐξελέξατο πορείαν δυσχερεστάτην πρὸς τὴν ὑπὸ ὑπερφυῶν δρυμῶν καὶ ἐρήμων διατεταμένην Οὐκραίναν. Τοῦτο ἔδωκεν εἰς τοὺς Ῥώσους εὐκαιρίαν νὰ στρέψωσιν ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατὰ τοῦ Λεβεγγαούπτου, ὅστις, καίπερ δοὺς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην λαμπρὰ δείγματα τῆς στρατηγικῆς ἱκανότητός του, μόλις ὅμως ἐδυνήθη διὰ τῆς θυσίας ὄλου τοῦ πυροβολικοῦ του καὶ ὄλων τῶν πολεμικῶν σκευῶν καὶ τροφῶν νὰ φθάσῃ μετ' εὐαρίθμου στρατοῦ τὸν ἀπαύστως προχωροῦντα βασιλέα. Τοὺς φθινοπωρινοὺς ὄμβρους, οἵτινες παρήγον νόσους καὶ κατέστρεφον τὰς ὁδοὺς, διεδέξατο χειμῶν δριμύτατος (1708-1709). Οὐχ ἦττον ὁ Κάρολος ἐναντίον ὄλων τῶν παραινέσεων ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του, ἂν καὶ τοῦ Μαζέππα αἱ ὑποσχέσεις ἀπεδείχθησαν ἀναληθεῖς καὶ οἱ Κοζάκοι ὀλίγον εὐδιάθετοι ἐφάνησαν εἰς τὸ νάποσεισῶσι τὴν Ῥωσικὴν κυριαρχίαν, καὶ οὕτω μετὰ τυφλῆς ἰσχυρογνωμίας ἔσπευδεν εἰς τὸν ὀλεθρόν του. Πολλοὶ τῶν Ῥωμαλέων στρατιωτῶν αὐτοῦ ὑπέκυψαν εἰς τὸ ψῦχος, πλείστον δὲ ἄλλων ἐναρκώθησαν χεῖρες καὶ πόδες· ἐχθρικὰ στίφη, ἅτινα τοὺς κατεδίωκον καὶ ἐπωφελούντο πᾶσαν ἀμύγησαν θέσιν, ὅπως τοὺς προσβάλωσιν, παρέλυσαν τὸ θάρρος καὶ ἡ στέρησις ζωοτροφιῶν ἐθραυσε καὶ τοῦ ἰσχυροτάτου τὰς δυνάμεις. Τέλος ὁ Κάρολος ὤρμησεν εἰς πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς Πουλταύας, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν τηλεβόλων δὲν ἔδυνάτο νὰ πράξῃ τι ταχέως· ἡ πολιορκία παρετάθη ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἕως οὗ ὁ Πέτρος αὐτὸς ἐφάνη ἄγων ἱκανὸν στρατόν καὶ ἠνάγκασε τὸν πρὸ μικροῦ κατὰ τὸν πόδα πληγωθέντα Σουηδὸν βασιλέα νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ τὴν περίφημον περὶ Πουλταύαν μάχην μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 1709, ἧτις ἀπέβη ὅλως ὀλεθρία εἰς τοὺς Σουηδοὺς. Ὁ Ῥωσικὸς βασιλεὺς, ὅστις διέταξε τὰ κατ' αὐτήν, ὁ Πίπερος καὶ πολλοὶ τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν ἠχμαλωτεύθησαν, ὅλα δὲ τὰ σκεύη καὶ τὸ πλοῦσιον στρατιωτικὸν ταμεῖον περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ὁ κατὰ τριῶν βασιλέων θριαμβεύσας Κάρολος ἐδυνήθη μόνον διὰ συντονωτάτης νὰ διασωθῇ φυγῆς μετὰ δύο περίπου χιλιάδων ὀπαδῶν εἰς ἄστεγον καὶ ἄπορον ἔρημον ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους καὶ μόλις διέβη τὸν Ὑπανιὺν (Bug) παρὰ τὴν Ὁξακόβην καὶ οἱ ἐπακολουθοῦντες Ῥῶσοι ἐφθασαν ἤδη εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Ὁ Λεβεγγαούπτος συνήθροισε τὰ λείψανα τῶν φυγάδων· ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν τροφῆς καὶ ὀπλῶν καταστάσῃς ἀδυνάτου πάσης ὀπισθοχωρήσεως παρεδόθη μετὰ

16,000 ἀνδρῶν. Οὐδείς δὲ τῶν ἀνδρείων μαχητῶν εἶδε πλέον τὴν πατρίδα· ὅλοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὸ ἀγανὲς ἐχθρικὸν κράτος καὶ ἀπέθανον οἱ μὲν αὐτῶν εἰς τὰ μεταλλεῖα τῆς Σιδιρίας, οἱ δὲ ὡς ἐπαί-
ται ἐπὶ τῶν δημοσίων ὁδῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἡρωϊκὸς τοῦ Καρόλου
στρατὸς ἀξιοθαύμαστος εἰς τὰ κατορθώματα ἅμα καὶ εἰς τὰ παθή-
ματα ἐξωλοθρεύθη τελείως.

Ὁ Κάρολος IB' ἐν τῇ Τουρκίᾳ (1709-1714). Ὁ Κάρολος εὔρε
παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἔντιμον καὶ γενναῖαν ὑποδεξίωσιν. Ἐν τῷ κατὰ
τὴν Βενδέρην στρατοπέδῳ αὐτοῦ ἔζη ὡς ξένος ἀγαπητὸς τοῦ Σουλ-
τάνου βασιλικῷ τῷ τρόπῳ. Ἄλλ' ὁ στοχασμὸς τοῦ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς
τὸ κράτος του ὡς ἡττημένος καὶ ἄνευ στρατοῦ δὲν ἐδύνατο νὰ εἰσχω-
ρήσῃ εἰς τὴν ὑπερήφανον αὐτοῦ ψυχὴν. Ἦθελε νάναγκάσῃ τοὺς
Τούρκους ἵνα κηρύξωσι πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ τότε ἡγού-
μενος αὐτῶν νὰ διελάσῃ διὰ τῶν ἐχθρικῶν χωρῶν. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τὸν
σκοπὸν τοῦτον διεσπάθα χρόνον καὶ δυνάμεις ἐν Βενδέρῃ καὶ μετεχει-
ρίζετο ὅλα τὰ μέσα εἰς τὸ νὰ προσελκύσῃ ὑπὲρ τῶν σχεδίων του τοὺς εἰς
τὸν πόλεμον ἀπροθύμους Τούρκους, οἱ τρεῖς αὐτοῦ ἀντίπαλοι ἀνένειω-
σαν τὴν προτέραν κατὰ τῆς Σουηδίας συμμαχίαν, μεθ' ἣν ὁ Φρειδε-
ρικός Αὐγουστος πρῶτος ἐκήρυξεν ὡς ἄκυρον τὴν τῆς Ἀλτρανσταίτης
συνθήκην καὶ μετὰ τὴν ἐξῴσιν τοῦ Στατισλάου Δεσκίνσκη ἀνεκτή-
σατο πάλιν τὸν θρόνον διὰ τῆς βοήθειας τῶν Πολωνῶν εὐγενῶν, ὁ δὲ
μέγας Πέτρος ἐξέτεινε τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν κατακτήσεις του ἐπὶ
τῆς Ἑσθονίας, Λιβονίας καὶ μέρους τῆς Φιλλανδίας καὶ ὁ τῆς
Δανίας βασιλεὺς ἀπεθιάσθη μὲν εἰς τὰ παράλια τῆς Σχόνης, παραυ-
τίκα ὁμως ἀπεκρούσθη ὑπὸ μικροῦ τινος στρατοῦ Ῥωμαλέων χωρικῶν
διοικουμένου παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Στεμβόκου. Τέλος πάντων τοῦ Κα-
ρόλου τὸ σχέδιον ἐφαίνετο ἐγγὺς νὰ ἐκπληρωθῇ. Ὁ ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει πληρεξούσιος αὐτοῦ, ὁ ἐπιτήδειος Πολωνὸς Πονιατόβσκης
κατώρθωσε δι' αὐλικῶν μηχανορραφιῶν νάποπεμφθῶσι δύο βεζύραι καὶ
νὰ κηρυχθῇ ὁ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμος. Ἦδη Τουρκικὸς στρατὸς
εἰσέβαλεν εἰς Μολδαυίαν (1711), ὅπου ὁ μέγας Πέτρος εἶχεν ἐφελκυ-
σθῆ διὰ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ ὀσποδάρου, ὡς ὁ Κάρολος διὰ τοῦ
Μαζέππα εἰς Οὐκραίαν. Παρὰ τὸν Προῦτον δὲ ὁ Ῥωσσικὸς στρα-
τὸς περιέστη εἰς τοιαύτην ἀμήχανον κατάστασιν, ὥστε ἤθελε γενῆ
ἀμαχητὴ αἰχμάλωτος, ἐὰν μὴ ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου Αἰκατερίνα, ἥτις
ἀπὸ δούλης τοῦ Ῥώσσου ὑπουργοῦ Μεντσικῶφ προήχθη ἐπὶ τέλους
εἰς αὐτοκράτειραν πασῶν τῶν Ῥωσιῶν, ἐπενόει τὸ μέσον νὰ παρα-
πέισῃ διὰ δωροδοκίας τὸν μέγαν βεζύρην Βαλτασὴν Μωάμεθ εἰς
συνομολόγησιν εἰρήνης, καθ' ἣν ὁ Πέτρος ὑπέσχετο μόνον νάποδώσῃ

τὴν Ἀζορικήν, νὰ κατεδαφίσῃ τὰ ὄχυράματα τοῦ *Ταϊγανίου* καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Σουηδῶν τὴν διὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπάνοδον. Ὁ Κάρολος ἐγένετο ἄλλος ἐξ ἄλλου ἰδὼν ὅτι ἡ τόσον ἐγγὺς ἐπιτυχία τῶν ἐλπίδων του ἐματαιώθη· οὐχ ἤττον δὲν ἤθελε νὰ μεταβάλλῃ γνώμην καὶ ἐξηκολούθησεν ἔτι νὰ μένῃ παρὰ τὴν *Βενδέρην* ἐν τῇ ὀλίγῃς ὥρας ἀπεχούσῃ αὐτῆς *Βαρνίτσα* καὶ ὅτε ἔτι ἡ Πύλη ἀπείπεν αὐτῷ τὴν φιλοξενίαν, τοῦ ἀφῆρασε τὸ μέχρι τοῦδε χορηγούμενον σιτηρέσιον καὶ τὸν διέταξε νὰ καταλίπῃ τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ζητήσας ἔλαβε παρ' αὐτῆς τὰ ἐξόδα τῆς ὁδοιπορίας του 600,000 ταλλήρων πάλιν ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησίν του. Τέλος οἱ γενίτσαροι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ στρατοπέδου του, ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν καλύβην του, ἐν ἧ ὑπερήσπισεν ἑαυτὸν μετ' ἐξαίσιου ἀνδρείας, καὶ ἐξορήσαντα αὐτὸν συνέλαβον. Ἄλλ' ὑπὲρ τοὺς δέκα μῆνας ἔτι ἔμεινεν ὡς αἰχμάλωτος τῶν Τούρκων καὶ οἰκουρῶν ἐδαπάνη τὴν δύναμίν του εἰς σχεδὸν νηπιῶδη ἰδιοτροπίαν. Τί παράδοξον ἄρα ἂν οἱ Τούρκοι ἤρξαντο νὰ θεωρῶσιν αὐτὸν ὡς παράφρονα; Τότε δὲ μόλις, ὅτε ἀνηγγέλη αὐτῷ ὅτι καὶ αἱ Γερμανικαὶ κτήσεις ἐκτὸς τῆς Στραλσούνδης περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ Σουηδοὶ διενουῶντο νὰ διορίσωσιν ἐπίτροπον τοῦ βασιλείου, τότε κατέλιπε μετὰ πενταετῆ διατριβῆν τὴν Τουρκίαν καὶ μετὰ δεκατεσσάρων μηνῶν ἀδιάκοπον ὁδοιπορίαν διὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Γερμανίας ἀφίκετο αἰφνης μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ 1714 πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Στραλσούνδης.

Ἐπίθεσις τοῦ Καρόλου κατὰ τῆς Νορβηγίας καὶ θάνατος αὐτοῦ.
 Μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ πολλοῦ κόπου ἀντέστησαν ἐν τούτῳ οἱ Σουηδοὶ εἰς πολυαριθμοὺς ἐχθροὺς. Ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο χώρα ἐκ δεκατεσσάρων ἐτῶν πολέμου ἐξησθενημένη καὶ τῶν γονιμωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς ἐστερημένη νάντιπαλαίση πρὸς τὴν ἠνωμένην πολεμικὴν δύναμιν τῶν πέντε ἡμέραν ἐπικρατειῶν, καθότι εἰς τοὺς λοιποὺς συμμάχους προστετέθησαν ἔτι ἡ τε *Πρωσσία* καὶ τὸ Ἀννόβερον; Ὅθεν ὁ Κάρολος μετὰ μεγίστης δραστηριότητος καὶ θυσίας τῶν ἀνδρειοτάτων καὶ κρείττονος τύχης ἀξίων στρατῶν ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν Στραλσούνδην καὶ διαπεραιωθῇ εἰς Σουηδίαν μηνὶ Δεκεμβρίῳ τοῦ 1715. Ὅλη ἡ *Πομμρανία* συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου *Λεοπόλδου* τοῦ Δεσσαυικῆ κατακτηθείσης νήσου *Ρυγένης* περιήλθε παραχρῆμα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Πρώσσων. Ἄλλ' εἰσέτι ὁ ἰσχυρογνώμων βασιλεὺς δὲν ἤθελε νάκούσῃ οὐδένα λόγον περὶ εἰρήνης. Κατὰ συμβουλήν δὲ τοῦ πολυμηχάνου κόμιστος Γέρτζου, ὅστις ἀπὸ τῆς Ὀλστεινικῆς μετέβη εἰς τὴν Σουηδικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἤθελε τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου ὅπως ἐπιτύχῃ εὐλόγου τινὸς εἰρήνης, ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν ἐπίσπευσιν

ἐκδόσεως χαρτονομίσματος πρὸς ἀπάντησιν τῆς εἰς νέας πολεμικὰς παρασκευὰς ἀναγκαίας δαπάνης καὶ ἀκολούθως ὤρμησε μὲν Φεβρουαρίου τοῦ 1716 κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἄλλ' ἡ τραχεία τοῦ κλίματος φύσις καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν κατοίκων ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως. Τότε δὲ ὁ Γέρζος ἐζήτησε νὰ πείσῃ τὸν Ῥῶσον αὐτοκράτορα χαλεπῶς φέροντα ὅτι ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἐγένετο κύριος τῆς Βρέμης καὶ Βέρδης, εἰς συνολόγησιν χωριστῆς τινος εἰρήνης καὶ ταυτοχρόνως συνύφαινε μετὰ τοῦ Ἀλβερῶνθ σύστασιν τινα σκοποῦσαν τὴν ἐπάνοδον τῶν Στουαρτῶν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ αἰ μετὰ τοῦ Πέτρου διαπραγματεύσεις ἀχθῶσιν εἰς πέρας, ὁ Κάρολος, τὸν ὅποιον ἡ ἀνησυχία ὤθει εἰς τὰ πρόσω ἀδιακόπως, ἐνέβαλε καὶ αὐτῆς τῷ 1718 μετὰ δύο στρατιωτικῶν μοιρῶν εἰς Νορβηγίαν, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία διοικουμένη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Ἀρμεφελδίου διετάχθη νὰ προσβάλλῃ τὴν Δρονθείμην, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ ἐπελθόντος δριμυτάτου χειμῶνος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος καὶ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν διὰ τῶν κενάνδρων ὑπὸ χιόνος καὶ παγετῶν κεκαλυμμένων ὁρέων ἐγένετο θῦμα τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τοῦ καμάτου· μετὰ δὲ τῆς ἐτέρας αὐτὸς ὁ Κάρολος διηυθύνθη νατίως πρὸς τὴν ὄχυρὰν Φρειδερικοχαλλην. Τῆ 4 Δεκεμβρίου ἤρξατο νὰ πολιορκῇ αὐτὴν καὶ τὴν 9 κρατῶν τὸ ζῆφος εἰς τὴν χεῖρα ἐκυρίευσε μέγα τι χαράκωμα· Τῆ δ' 11 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς περὶ τὴν 9 ὥραν τῆς ἐσπέρας ἐξῆλθεν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν περὶ τὸ φρούριον ἐργαζομένων καὶ ἰδίᾳ τῶν ταφροποιῶν. Ἐν ᾧ δ' ἐρειδόμενος ἐπὶ τινος ἀσπίδος ἔχων τὴν κεφαλὴν του μετὰ τῶν δύο βραχιόνων παρετήρει τοὺς ἐργάτας εἰς τὸ φέγγος τῶν ἀστέρων ἐπεσεν αἰφνης διὰ βολῆς πιστολίου ριφθείσης ὑπὸ χειρὸς δολοφόνου. Ἦγε δὲ τότε τὸ 36 ἔτος τῆς ἡλικίας, ἧς τὸ ἥμισυ ἐδαπάνησε κυρίως εἰς πολέμους, καθ' οὓς ἔδειξεν ἀνδρείαν μὲν ἥρωος καὶ ἀξιοθαύμαστον ἐγκαρτέρησιν, στρατηγικὴν δι' ἥττονα μεγάλου καὶ πολιτικοῦ ἀνδρός. Μετ' αὐτοῦ δ' ἐξέπεσε καὶ ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Σουηδίας.

Ἐσωτερικὴ μεταβολὴ τῆς Σουηδίας, τέλος τοῦ βορείου πολέμου, συνθήκαι. Ἀπὸ πολλοῦ ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς τῆς Σουηδίας διετέλει κατὰ τοῦ βασιλέως δυσμενῶς· ἡ δ' εὐεργητικὴ τοῦ ὑπουργοῦ Γέρζου διοικήσις, ἣτις ἐσκόπει τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ δημοσίου ταμείου ἐξασθησάσης βασιλικῆς ἐξουσίας, ἦτο ὡς εἰκός, λίαν ἀπάρεσκος εἰς αὐτήν. Ὅθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡρωϊκοῦ Καρόλου ΙΒ', προκειμένης ἀμφισβήτησεως περὶ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ἐθεώρησεν αὕτη τὴν περίστασιν εὐκαιρον νανάλαβῃ τὴν προτέραν ὑπέροχον αὐτῆς δύναμιν.

Ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ νέος δούξ τοῦ Ὀλστέιου Γοττόρπιος ὡς υἱὸς τῆς ἀποθανούσης πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου ΙΒ' καὶ ἡ νεωτέρα τοῦτου ἀδελφὴ Οὐλρίχα Ἐλεονώρα ἔχουσα σύζυγον τὸν Φρειδερίκον πρίγκιπα τῆς Ῥωσσίας Κάσσελ. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἀπεφάσιον ὑπὲρ τῆς δευτέρας, ὡς συγκατατεθείσης νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ οὐ μόνον νὰ συναίνεσθαι εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχαίου πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου ΙΑ' πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸ νεοσυσταθὲν ἀριστοκρατικὸν ἐξ 24 μελῶν συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας τοιαύτην ἀνεξάρτητον θέσιν, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα κατέστη ἀπέναντι αὐτοῦ πάντῃ ἀνίσχυρον καὶ ἀσήμαντον. Τὸ πρῶτον δὲ θῆμα τῆς εἰς δύναμιν προαχθείσης ἀριστοκρατικῆς μερίδος, ἐξ ἧς πιθανῶς προῆλθε καὶ ἡ δολοφονία τοῦ βασιλέως, ὑπῆρξεν ὁ μισθὸς εἰς αὐτὴν ὑπουργὸς καὶ σύμβουλος τοῦ Καρόλου κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀναποδείκτω ἐγκλήματι καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐπώδυνον. Εὐθὺς δὲ κατόπιν τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας προθέμενον νὰπολαύῃ τοῦ λοιποῦ ἐν ἀνέσει καὶ ἀσφαλεῖ τὴν ἑποῖαν νεωττὶ ἐκτήσατο ἐξουσίαν ἔσπευσε νὰ συνομολογήσῃ μερικὰς συνθήκας εἰρήνης (1719-1721) μετὰ τῶν κατὰ τῆς Σουηδίας συμμαχησατῶν δυνάμεων καὶ οὕτω νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν μακρὸν βόρειον πόλεμον.

Κατὰ τὰς συνθήκας ταύτας ὁ μὲν Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἔλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ ἐνὸς ἑκατομμυρίου ταλλήρων τὴν Βρέμνην καὶ Βέρδην ὑπὲρ τῆς γεννηθίου χώρας τοῦ τοῦ Ἄννοβέρου· ὁ δὲ Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διετήρησεν ἐπὶ πληρωμῇ δύο ἑκατομμυρίων ταλλήρων τὴν μεταξὺ Βιάδρου καὶ Πήνου Πομμερανίαν μετὰ τοῦ Στεπτίνου καὶ τῶν νήσων Ἰσσεδόμης καὶ Βολλίνης. Ἡ δὲ Δανία ἔμεινε κάτοχος τοῦ εἰς τὸν Γοττόρπιον ἀνήκοντος μέρους τοῦ Σλεσβιγίου, ἀπέδωκεν ὅμως τὰς Σουηδικὰς κατακτήσεις: Στραλσουόδην, Γρεϊφσβάλδην κλ, ἀφοῦ ἡ Σουηδία παρητήθη τὴν ὁποῖαν μέχρι τοῦδε ἀπέλαυε Σουηδικὴν ἀτέλειαν. Ὁ δὲ Αἰγόστος Β' ἀνεγνωρίσθη ὡς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας ἀντὶ τοῦ Στανισλάου Λεζίνσκη, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ΙΒ' κατέφυγεν εἰς Γαλλίαν καὶ διετήρησεν ἀπλῶς τὸν βασιλικὸν τίτλον. Μετὰ τῆς Ῥωσσίας μόνον ἡ συνεννόησις ὑπῆρξε δύσκολος. Ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος, μὴ θέλοντος τοῦ Σουηδικοῦ συμβουλίου νὰ συγκαταθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, ἐπῆνευχε τρομερὰς καὶ ἐπανειλημμένας δηρώσεις διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀπραξίνου εἰς τὴν Σουηδικὴν ἐπαρχίαν Οὐπλανδίαν, ὧν ἕνεκα ἐκεῖνο ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ διὰ τῆς ἐν Νυστάδῃ εἰρήνης εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὰς τρεῖς σημαντικὰς

ἐπαρχίας: *Λιβονίαν*, *Ἑσθονίαν* καὶ *Ἰγγερμανίαν* καὶ ἐν μέρος τῆς *Καρελίας* ἐπὶ καταβολῇ δύο ἑκατομμυρίων ταλλήρων.— Ἀπὸ τοῦδε ἡ Σουηδία ἔλαβεν ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ συστήματι: τάξιν δευτερευούσης *δυνάμεως*, ἐν ᾗ ἐξ ἐναντίας ἡ Ῥωσσία ἀνεδείχθη ἡ ἐξάρχουσα δύναμις τῆς Ἄρκτου, καὶ ἡ προστασία, ἣν ἔως τότε ἡ Σουηδία ἐξήσκει ἐπὶ τῶν Διαμαρτυρομένων, περιήλθεν εἰς τὴν ἀυξομένην Πρωσσίαν.

Κατὰ τὸ χρόνον τοῦτον τῆς ἀρχομένης παρακμῆς τῆς Σουηδίας ἔλαβον τὴν γένεσιν τῶν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατούσης ἀριστοκρατίας αἱ δύο διαβόητοι φατρίαί: τῶν *Σκιαδίων* καὶ ἡ τῶν *Πίλων*, αἵτινες διατελοῦσαι ὑπὸ ἰδίου ἀρχηγούς, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν κόμιτα Ὀρνιον, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν κόμιτα Γολλέμβοργον διήρουν τὸ ἔθνος εἰς δύο μανιώδη κόμματα ἀγωνιζόμενα νὰ καταστρέψωσι τὴν πατρίδα· ἐξ ὧν οἱ μὲν *Πίλοι* ἦσαν ὄργανα τῆς Γαλλίας, τὰ δὲ *Σκιαδία* τῆς Ῥωσσίας. Κατὰ τὸ ποσὸν δὲ τοῦ ἀργύρου, τὸ ὅποιον αἱ δύο αὗται δυνάμεις ἐδαπάνων εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἐκεῖνα τῶν κομμάτων, διηυθύνετο καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Σουηδίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΕ'.

ΠΡΟΔΟΣ ΔΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΑΥΤΗΣ ΤΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΟΥΗΔΙΑΣ (1721-1808).

§ 1322. **Ἑσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ Δανίας κατάστασις (1721-1797).** Μετὰ τὸν βόρειον πόλεμον ἡ *Δανία* κυρία τῆς τε *Νορβηγίας* καὶ *Ἰσλανδίας*, εἰς 23 μετὰ τὸν πόλεμον τοῦτον προσετέθη ἔτι καὶ τὸ *Σλεσβίγιον* ἀπῆλαυσεν, ὡς εἴρηται, ὀγδοηκονταετοῦς σχεδὸν εἰρήνης ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς *Φρειδερίκον Δ'*, *Χριστιανόν ς'*, *Φρειδερίκον Ε'* καὶ *Χριστιανὸν Ζ'*. Ὁ *Φρειδερίκος Δ'* ἡμιλλᾶτο πρὸς τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς τῆς ἐποχῆς του αὐτὰς περὶ τὴν ἀνάπτυξιν βασιλικῆς λαμπρότητος καὶ ἔλαβεν ἰδίως ὡς παράδειγμα τὴν *Γαλίαν*. Εὐηργέτησε δ' ἄλλως τὴν *Δανίαν* τὰ μέγιστα διὰ τῆς συστάσεως καλῶν περὶ τὰ 240 σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐμπορίου. Ἐτι δ' εὐεργετικωτέρα ὡς πρὸς τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ βασιλεία τοῦ *Χριστιανοῦ ς'* (1736-1746), ὅστις ἀποφεύγων τοῦ προκατόχου του τὴν αὐλικὴν κομφότητα ἐφρόντισε νὰ συστήσῃ ἐθνικὴν τράπεζαν, νὰ καλέσῃ ξένους καὶ ἀνανεώσῃ τὴν ἐμπορικὴν τῶν Ἰνδιῶν ἐταιρείαν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Φρειδερίκος Ε'* (1746-1766) ἐπανεἴλαβε τὴν τοῦ ὁμωνόμου πάππου του αὐλικὴν λαμπρότητα καὶ ἤρξησε καὶ δι' ἄλλων ἐπιχειρήσεων τὰ

δημόσια χρέη. Οὐ μικράς δὲ ποσότητος κατανήλωσε προθέμενος νὰ γενῆ ὁ Μαικήμας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἰδρυτῆς θεάτρων καὶ ἄλλων πολυτελῶν κτιρίων. Εἶχε δὲ περὶ ἑαυτὸν ὡς ὑπουργοὺς ἄνδρας ἀξιολόγους, οἷον τὸν Μόλτκεν, Βερνεστόρφιον καὶ Σχιμμερμῆνον, οἵτινες πολλὰ καλὰ ἐπραξάν καὶ πρὸ πάντων ἐπιτηδεύματα, ἐμπορίαν καὶ γεωργίαν ἐσπούδασαν νὰ προαγάγωσιν. Ἐπὶ τοῦ Χριστιανοῦ Ζ' (1766-1808) ἔλαβε πέρας πολυχρόνιός τις πρὸς τὸ Ἀμβούργου ἕρις καὶ ἡ Δανία προσεκτήσατο (1773) τὸ Ὀλστεῖνον Γοττόρπιον διὰ παραχωρήσεως τοῦ Ὀλδεμβούργου εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπερ ὁ μέγας δούξ Παῦλος ἐδώρησεν ἀκολούθως εἰς τὴν νεωτέραν τοῦ Ὀλστεϊνικοῦ οἴκου γενεάν. Τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ διὰ τῶν ἀσπειτῶν ἀμβλυνθέντος βασιλέως τούτου ἐφείλκυσε μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βερνεστορφίου εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὁ ἰατρός του Στρουάνσιος, ὥστε ἠνωμένος μετὰ τοῦ κόμιστος Βρανδέτου καὶ τῆς βασίλισσας Ματθίλδης διήθυνε πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν. Παρώργισε δὲ ὁ ἀλλοδαπὸς οὗτος πολιτικὸς διὰ τῶν φιλελευθέρων μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἀκαίρων καὶ ἄνευ φειδοῦς κυβερνητικῶν μέτρων, ἅτινα πολλάκις ἔφερον δεσποτικὸν χαρακτῆρα, τοσοῦτον αὐλήν, ἀριστοκρατίαν καὶ κλήρον, ὥστ' ἐντεῦθεν ἐγενήθη γενικὸν τοῦ λαοῦ μῖσος κατ' αὐτοῦ καὶ αὐταὶ αἱ εὐεργετικαὶ διατάξεις του, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου συνέτεινον μόνον εἰς τὸ νὰ ἐρεθίσωσι τὰ πνεύματα. Ἡ ἐναντία μερίς, ἧς προΐσταντο ὁ διάδοχος τοῦ στέμματος καὶ ἡ χήρα βασίλισσα, κατόρθωσεν εἰς τέλος νὰ πείσῃ τὸν ἀσθενῆ βασιλέα, ὡπὼς ἀποφασίσῃ τὴν κάθειρξιν καὶ τὴν εἰς θάνατον καταδικὴν τοῦ τε Στρουανσίου καὶ τοῦ Βρανδέτου ὡς ἐνόχων ἐσχάτης προδοσίας. Μετὰ τὸ συμβῆν δὲ τοῦτο ἡ μὲν βασίλισσα, πρὸς ἣν ὁ πρῶτος ἐκ τῶν εἰρημένων εἶχεν ὡς κοινῶς ἐπιστεύετο, σχέσεις ἀθεμίτους, ἐγκατέλιπε διὰ παντὸς τὴν χώραν, ὁ δὲ Βερνεστόρφιος, ἀναλαβόντος τοῦ διαδόχου εἰς ἑαυτὴν τὴν κυβέρνησιν (1784) ἀνεκλήθη, καὶ ἀποθανόντα μετ' οὐ πολὺ διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς Πέτρος Βερνεστόρφιος, ὅστις μέχρι θανάτου (1797) διήθυνε τὸ ὑπουργεῖον μετὰ μεγίστης συνέσεως καὶ φιλοπατρίας· δι' αὐτοῦ κατηργήθησαν ἡ δουλεία τῶν χωρικῶν καὶ ἄλλαι καταχρήσεις, ἐνισχύθησαν δὲ μεγάλως ἡ γεωργία, τὰ ἐπιτηδεύματα, τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ ἐπιστήμαι.

§ 1323. **Φρειδερίκος (1720-1751).** Ἄλλ' ἐνῶ οὕτω προώδευεν ἡ Δανία, τούναντίον ἡ Σουηδία ἐρημωθείσα καὶ τῶν καλλίστων ἐπαρχιῶν αὐτῆς στερηθείσα διὰ τοῦ βορείου πολέμου ἔλαβε μετὰ τὴν λήξιν αὐτοῦ βασιλέα τὸν διάδοχον τῆς Ἑσθίας Κάσσελ Φρειδερίκον (1720-1751), ὅστις ὅμως περιορίσθη τοσοῦτον, ὥστε

δὲν εἶχε τι πλεόν παρὰ τὸν βασιλικὸν τίτλον. Διὰ τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, ἥτις οὐδόλως περὶ τοῦ εὐ τοῦ λαοῦ κηδομένη ἐσφετερίσθη ὅλην τὴν ἐξουσίαν, ἡ χώρα περιέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα καὶ ταλαιπωρίαν. Ἄφου ἡ εἰρήνη ἐξηγοράσθη διὰ βαρυτάτων θυσιῶν, ἡ φατριαστικὴ λύσσα διέσπασε τοὺς ἐν τέλει, ὅθεν ἐγεννήθησαν, ὡς εἴρηται, δύο κόμματα, τὸ *Γυλλεμβουργικὸν* καὶ τὸ *Ὀρνικὸν* ἢ, ὡς συνήθως ἐλέγοντο, τὸ τῶν *Πίλων* καὶ τὸ τῶν *Σκιαδιῶν*, ἀμφοτέρω ἐπίσης φθοροποιά, καθ' ὅσον προέδιδον καὶ ἐπόλουν τρόπον τινά τὴν πατρίδα εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ, καθ' ἣν Γαλλία καὶ Ἀγγλία διετέλουν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ Αὐστρίαν, ἐπεκράτησε καὶ τῶν *Πίλων* καὶ *Σκιαδιῶν*, ὧν οἱ μὲν ἦσαν ὑπὲρ τῆς Γαλλίας, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας. Οἱ Πίλοι ἐξέβαλον τῷ 1738 τὰ Σκιαδία ἀπὸ τοῦ συνεδρίου καὶ Γαλλικὴ ἐπίδρασις ἐρρίζωσε τοσοῦτον, ὥστε ἡ φόνος ἐνός Σουηδοῦ πρέσβευος ἐν Σικελίᾳ τῷ 1741 ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Ῥωσσίας. Οἱ Σουηδοὶ ἔπαθον παρὰ τὴν Βιλμανστράνδην τελείαν ἤτταν καὶ μετ' αὐτὴν περιεκλείσθησαν οὕτως ἐν *Ἐλσιγφόρδῃ*, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν διὰ παραχωρήσεως τῆς *Φιλλανδίας*. Τότε δὲ μάλιστα ἡ αὐτοκράτειρα *Ἐλισάβετ* συνωμολόγησεν ἐν Κιέβω τὴν εἰρήνην, ἥτις ἐξέτεινε τὰ Ῥωσσικὰ ὅρια μέχρι τοῦ ποταμοῦ *Κυμένου*, ὅτε τὸ συνέδριον ἔσπευξε νὰ διορίσῃ (1743) ὡς διάδοχον τοῦ ἀκλήρου βασιλέως τὸν τοῦ *Ὀλστεινοῦ* *Γοττορπίου* δούκα *Ἀδόλφου Φρειδερίκου*. Διὰ τοῦ ἀνωφελοῦς δὲ τούτου πολέμου ἡ ἔνδεια τῆς χώρας κηζήθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ κυβέρνησις ὤφειλε νὰ καταφύγῃ εἰς κατασκευὴν *χαρτίου καὶ χαλκίου νομίσματος*.

§ 1324. *Φρειδερίκος Ἀδόλφος (1751-1771)*.

Ἡ κατάστασις τῆς Σουηδίας ἀπέβη ἐτι χειρῶν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία κατὰ τε τὴν ἀναγόρευσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς συνόδου τοῦ 1755 περιορίσθη ἐτι μάλλον διὰ τῶν εὐγενῶν ἡ σύνοδος ἐσφετερίσθη καὶ αὐτὴν τῶν ὑπερτάτων ἀξιωματῶν τὴν ἀπονομὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κυροῦν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι τὰς ἀποφάσεις τῆς ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως. Ἀπόπειρά τις τῶν *Σκιαδιῶν* σκοποῦσα τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος ἀπέτυχε καὶ περιποίησεν εἰς τοὺς Πίλους τὴν πληρυστάτην νίκην. Ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ἦν τὸ ὅτι οἱ Σουηδοὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Γαλλίας μετέσχον ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ μετὰ τῆς *Πρωσικῆς* αὐλῆς συγγενεύοντος βασιλέως τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου, ἐξ οὗ ἡ ἄλλως ἄπορος χώρα περιέστη εἰς *θλιβερωτάτην κατάστασιν*. Τοῦτο δὲ συνεπήγαγε μὲν τοῦ *Γαλλικοῦ* κόμματος τὴν πτώσιν, ἡ νέα ὁμῶς ὀλιγαρχία τοῦ *Ῥωσικοῦ* ἐτυράννει οὐχ ἤττον

ἐκείνου καὶ βασιλέα καὶ λαόν, ὥστε ὁ Ἀδόλφος Φρειδερίκος τελευταῖον ἀπειλήσας νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα ἠνάγκασε τοὺς ἰσχύοντας νὰ συγκαλέσωσιν ἕκτακτον σύνοδον (1769), ἣτις ἀπέλυσε τὸ μέγιστον μέρος τῶν εἰς τὸν μονάρχην ἀντιπραττόντων συμβούλων καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν θρόνον πάλιν ἀξίαν τινά. Ἀλλὰ τελεία τοῦ πολιτεύματος μεταβολή, οἷαν ὁ τολμηρὸς καὶ περίουος διάδοχος ἐπεθύμει, ἐναυάγησεν ἐν τῇ πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ νομιμότητα τροπῇ τοῦ πατρός.

§ 1325. **Γουσταῦος Γ' (1771-1792).** Ἐπὶ τῆς τελευταῖας τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Γουσταῦος Γ' (1771-1792) διέτριβεν ἐν Παρισίοις. Διατρίβων δ' ἔτι αὐτόθι ἐσκέφατο, ὅπως ἀνατρέψῃ τὸ πολίτευμα καὶ ἔλαβε πρὸς τοῦτο μέσα καὶ συμβουλὰς παρὰ τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς. Πρὶν ἢ ὅμως παρασκευάσῃ τὰ πρὸς ἐπιτυχίαν ἐκείνου ἐσπευσε μετὰ τὴν εἰς Σουηδίαν ἐπάνοδόν του νὰ ὀρκισθῇ ἐπὶ τῆς καθεστῶσης τάξεως. Ὁ Γουσταῦος ἐνισμένιζεν εἰς τὰ Γαλλικὰ ἤθη καὶ τὴν Γαλλικὴν παιδείαν ἦτο εὐγλωττος, συνετός, ἀποφασιστικὸς καὶ ἀνδρείος καὶ παρὰ τῷ λαῷ τῆς Σουηδίας λίαν προσφιλὴς ὡς γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν αὐτῇ. Ἡ δὲ πρὸς ἀλλήλους διαφωνία τῶν ὑπερήφανων εὐγενῶν, τὸ μῖσος τοῦ παντὸς δικαίου ἐστερημένου λαοῦ κατὰ τῆς δεσποζούσης ὀλιγαρχίας, ἡ θλιβερὰ τῆς χώρας κατάστασις ἐνίσχυσαν τὸν νέον περὶ τὴν τέχνην τοῦ προσποιεῖσθαι λίαν ἐξησχημένον μονάρχην, εἰς ἃν ἐξ ἀρχῆς προέθετο σκοπὸν τοῦ νὰ περιποιήσῃ εἰς τὸ στέμμα πάλιν τὴν προτέραν αὐτοῦ ἰσχύν. Εὐθύς δὲ μετὰ τὴν πολυδάπανον καὶ πομπώδη στέφιν του λοχαγὸς τις φρουράρχος τῆς Χριστιανσάνδης τὸ ὄνομα Ἑλλίχιος ἐνθερμος τοῦ βασιλέως φίλος κατὰ προηγουμένην βεβαίως μετ' αὐτοῦ συνεννόησιν ἐκίνησεν αὐτόθι στάσιν· καί, ἐνῶ αἱ τάξεις τῶν εὐγενῶν ἠτοιμάζοντο νὰ τιμωρήσωσι τὸν στασιαστήν, ὁ βασιλεὺς διὰ τινος ἐπιτηδεῖας διεγερτικῆς ὁμιλίας ἴσχυσε νὰ προσοικειωθῇ τὴν ἐν τῇ μητροπόλει σταθμεύουσαν φρουράν, ἣτις ἐπέισθη νὰ δώσῃ ὄρκον πίστεως πρὸς αὐτὸν καὶ μόνον. Εὐκόλως δὲ τότε εἴλυτε πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸν λαὸν ἀποστρεφόμενον, ὡς εἰκόσ, τὴν ὑπερήφανον ἀριστοκρατίαν, ἐνῶ οἱ δύο ἀδελφοὶ του ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἠδυνήθησαν νὰ προσελκύσωσι τὰ στρατεύματα. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις δὲ ταύτας ἢ κατὰ τὴν εἰκοστὴν Αὐγούστου συνελθοῦσα σύνοδος δὲν ἐδύνατο νὰ μὴ παρδεχθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως προταθὲν πολίτευμα, δι' οὗ τὸ ἐκ 17 εἰγενῶν συγκείμενον συνέδριον περιωρίσθη εἰς ἀρχὴν ἀπλῶς συμβουλευτικὴν καὶ ἐπετρέπη αὐτῷ μόνον τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν κενουμένων θέσεων τῶν συμβούλων. Αἱ δὲ τάξεις (les états) ἐδύνατο μόνον διὰ βασιλικῆς προσκλήσεως νὰ συν-

έρχονται καὶ περὶ μόνων τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλείως προτεινομένων νὰ σκέπτονται, ἐνθ' ἀπ' ἐναντίας οὗτος ὑπεχρεοῦτο ἵνα μηδέποτε ἐπιχειρῇ πόλεμον ἐπιθετικὸν ἄνευ τῆς συναίνεσως αὐτῶν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ὁμως ἐξουσία, ἡ διάθεσις τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεως, ὁ διορισμὸς ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ συνομολογεῖν μετὰ ξένων ἐθνῶν συνθήκας ἀνήκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν μονάρχην.

Ἐκ τῶν διατάξεων, τὰς ὁποίας ὁ Γουσταῦος Γ' μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος εἰσήγαγε, τινὲς μὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ εἶναι τοῦ λαοῦ, οἷον αἱ περὶ τὸν δικαστικὸν κλάδον βελτιώσεις, ἡ κατάργησις τῶν βασανιστηρίων, ἡ σύστασις νοσοκομείων, ὄρφανοτροφείων κτλ. αἱ πλεῖσται ὁμως ὑπηγορεύοντο ἐξ εὐνοίας πρὸς τὴν πολυτέλειαν, ἐκ τυφλῆς μιμῆσεως Γαλλικῶν ἠθῶν καὶ ἐκ προσηλώσεως εἰς ἤδη ἀπρηχαιωμένας ἱπποτικὰς συνθηεῖας. Οἱ πολλάκις δ' ἀπερίσκεπτοι νεωτερισμοὶ αὐτοῦ παρώξυναν ἐπὶ μᾶλλον τοὺς δυσμενεῖς κατ' αὐτοῦ διατεθειμένους εὐγενεῖς, καὶ ὁ νόμος, ὅστις ὄριζε τοῦ οἰνοπνεύματος τὴν κατασκευὴν ὡς προνόμιον βασιλικὸν καὶ ὑπεχρέου ὄλους τοὺς Σουηδοὺς νὰγοράζωσι βαρυτίμως ἀπὸ τῶν βασιλικῶν οἰνοπνευματοπωλείων τὸ πολὺ ἐν χρήσει ἄλλως παρ' ἐκάστης οἰκογενείας πρότερον παρασκευαζόμενον ποτόν, διήγειρε καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις μεγάλην δυσαρέστησιν. Ἡ δ' ἐχθρική διάθεσις ἐξεδηλώθη κατὰ πρῶτον τῷ 1788, ὅτε ὁ Γουσταῦος ἐπεχείρησεν ἄνευ συγκαταθέσεως τῶν τάξεων πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσσίας ὅπως ἀνακτήσῃ τὰς πρώην Σουηδικὰς κτήσεις. Ἄλλ', εἰκαὶ αὐτὸς μὲν εἰδείξεν ἀνδρείαν, οἱ δὲ Σουηδοὶ ἠγωνίσθησαν λαμπρῶς, οὐχ ἤττον ἢ ἐν Βεμέλα συνομολογηθεῖσα εἰς τέλος εἰρήνη τῇ 14 Αὐγούστου τοῦ 1790 ἐπεκύρωσε τὰ πρῶτα ὄρια καὶ ὁ πολυδάπανος πόλεμος οὐδὲν ἐπῆνεγκε κέρδος. Εἰσέτι δὲ ἦσαν νεαραὶ αἱ πληγαί, ὅτε ὁ Γουσταῦος ὢν σύμμαχος τῆς Ῥωσσίας ἀπεφάσισε νέον κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον ὅπως ἀναχαιτίσῃ, ὡς ἐφρατᾶζετο, τὴν διάδοσιν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ἐν τῇ λυτρώσει τοῦ δυστυχοῦς Λουδοβίκου ΙΓ' ἐπίδειξῃ τὸ ἱπποτικὸν του φρόνημα. Εἶχε δὲ ἤδη ἐπιχειρήσῃ περιήγησίν τινα ἐν Γερμανίᾳ ἵνα προσκλήσῃται συμμάχους χάριν τοῦ πολὺ τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ὑπερβάλλοντος πολέμου τούτου· ἀλλ' ὁμως ἡ ἐπιχείρησις του ἐναυάγησεν εὐθύς ἀρνούμενων τῶν τάξεων νὰ ἐγκρίνωσι τὰς δαπάνας. Πρὸς ἀποτροπὴν δὲ νέου πραξικοπήματος εὐγενεῖς τινες λίαν δυσηρεστημένοι ἐξύφραναν συνωμοσίαν, δι' ἧς ὁ Γουσταῦος Γ' ἐδολοφονήθη ἐν μετημφισμένῳ χωρῷ παρά τινος Ἀγκαρστρούμου πρώην ἀξιωματικοῦ τῆς φρουρᾶς.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ

ΠΕΡΣΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΣ'.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΣΟΦΙΔΩΝ (1499 - 1723).

§ 1326. **Σάχ Ίσμαήλ (1499-1525)**, πόλεμος πρὸς τοὺς Τούρκους θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς. Ὁ Ίσμαήλ διὰ δύο μαχῶν τῆς Ναξιδάνης (1501) καὶ τῆς περὶ τὴν Ἀμάδαν (1502) καταλύσας ἐν Περσίᾳ τὴν δυναστείαν τῶν Τουρκομάνων ἐγένετο ἀρχηγὸς τοῦ τε νέου Περσικοῦ κράτους, οὗ πρωτεύουσα ἡ *Τεβρίς*, καὶ νέας αἰρέσεως θρησκευτικῆς. Μετὰ φθονεροῦ ὄμματος ἢ ἐν Βυζαντίῳ Τουρκικὴ δυναστεία εἶδεν ἐγειρομένην ἐν Περσίᾳ τὴν νέαν δυναστείαν καὶ τὴν νέαν αἶρῃσιν· διὸ καὶ τάχιστα ἤρξατο ἀγῶν πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς Τούρκων τε καὶ Περσῶν. Ἀφορμὴν δ' ἔδωκαν, ὡς εἰκός, πρῶτοι οἱ Τούρκοι καταδιώκοντες σκληρῶς τοὺς *Ίσμαηλίτας*, ἐξ ὧν ὁ σουλτάνος *Βαϊζίτης* οὐκ ὀλίγους ἀπέκρινεν εἰς Πελοπόννησον ἰδίως ἐν Μεθώνῃ καὶ Κορώνῃ καὶ εἰς Ἀθῶνίαν. Ὁ Ίσμαήλ ἐπεμφε (1508) πρεσβείαν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἐπὶ συμμαχίᾳ ἵνα πέμψωσι στόλον εἰς Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀνοήτως ἠρνήθησαν. Ὁ διάδοχος τοῦ Βαϊζίτη *Σελίμης* κηρύττει πόλεμον (1514) κατὰ τοῦ Ίσμαήλ ὡς ἀναλαβόντος τὴν προστασίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταδιωκομένων υἱῶν τοῦ Ἀχμέτ. Οἱ Πέρσαι κατετροπώθησαν ἐν τῇ κοιλάδι *Τσαλδιδαν* τῇ 23 Αὐγούστου τοῦ 1514 ὑπὸ τοῦ Σελίμ ἡγουμένου 140,000 μαχητῶν, ἐν οἷς διέπρεπον οἱ γενίτσαροι, καὶ τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν *Τεβρίδος* ἀλούσης· οἱ μὲν θησαυροὶ ἀνηρπάγησαν, ἢ δ' εὐειδεστάτη γυνὴ τοῦ Ίσμαήλ ἀπήχθη εἰς τὸν γυναικωνίτην τοῦ σουλτάνου· ἀλλ' ἡ δυναστεία τῶν Σοφιδῶν δὲν κατελύθη. Κατὰ δὲ τὸν ἐπὶ Σουλεϊμάνου πόλεμον (1533-1536) νικηθεῖσα ἡ Περσία παρεχώρησε τοῖς Τούρκοις μέρος τῆς αὐτῆς χώρας. Διὰ δὲ τῆς ἐπὶ Σουλεϊμάνου τῷ 1562 γενομένης καὶ τῷ 1567 ἐπὶ Σελίμ ἐπικυρωθείσης εἰρήνης ὠρίσθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας. Ἀλλὰ τὸ κράτος συνεταράχθη ἐσωτερικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ *Θαμασίθα* (1525-1576) διὰ τῶν περὶ τὸν θρόνον στάσεων καὶ σφαγῶν, ἐξωτερικῶς δ' ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς *Μωάμεθ Χωσραδένδη* (1577-1585), καθ' οὗ ἐκήρυξε πόλεμον ἡ Τουρκία διὰ τε τὸ θρησκευτικὸν μῖσος καὶ κατακτήσεων ἔνε-

κεν. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον (1580-1590) ἡ Περσία ἀπέβαλεν αὐτὴς ἐπαρχίας τινὰς μετὰ τῆς Τεβρίδος. Ἐπὶ δὲ τῶν καταστρεπτικῶν πολέμων πρὸς τὴν Τουρκίαν τῷ 1609-1612, τῷ 1619, τῷ 1629-1630, τῷ 1635, τῷ 1636-1637 καὶ τῷ 1638 τὸ Περσικὸν κράτος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην κατάπτωσιν.

§ 1327. **Παρακμὴ τοῦ Περσικοῦ κράτους.** Καὶ κατὰ μὲν τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς τούτους πολέμους ἡ χώρα ἐλεηλατήθη, ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ τέως ἀκμαζούσα ἐπὶ τῶν πρώτων ἰδίως δυναστῶν τῆς τῶν Σοφιδῶν δυναστείας βιομηχανία τῆς μετὰξῆς κατεστράφησαν· πείνα δὲ δεινὴ ἐμάστιζε τοὺς κατοίκους καὶ ἀχρηματία. Κατὰ δὲ τὴν μακρὰν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ 1639-1694 διεφθάρη ὁ Περσικὸς λαὸς ἀποβαλὼν καὶ τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ φρόνημα καίτοι ἐπὶ τοῦ Ἀββᾶ Β' τὸ κράτος ἐφάνη ἀκμαζόν. Εἰς τὴν παρακμὴν συνέτεινε πρὸ πάντων καὶ ὁ ἐσχατὸς τῆς τῶν Σοφιδῶν δυναστείας Χουσεΐν (1694-1722), ὅστις ἐγένετο ἔρμαιον τοῦ γυναικωνίτου. Οὗτος ἀφιλοπόλεμος ὢν καὶ θηλυπρεπὴς δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλλῃ τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπαναστάντας Ἀφγανούς, οἵτινες ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ τοῦ Ἀββᾶ Β' (1642-1667) πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Μογόλων ὑπετάγησαν τοῖς Πέρσαις, τῷ δὲ 1705 ἠγέρθησαν τυραννοῦμενοι ὑπὸ τοῦ Χουσεΐν. Ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν ἦν ὁ ἐμίρης Βαΐσης ἐκ τοῦ γένους τῶν Γιλδισχίων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ (τῷ 1719) οἱ ἐκ δυσμῶν εἰσβαλόντες εἰς τὸ Περσικὸν κράτος Κοῦρδοι, ὁ δεινὸς σεισμὸς (τῷ 1721) ὁ ἀνατρέψας τὴν Τεβρίδα, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 100,000 ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ ἡ 10 ἡμέρας διαρκέσασα ἔκλειψις τοῦ ἡλίου κατετρόμαξαν ἄρχοντας καὶ λαὸν τῶν Περσῶν, ὥστε οὐδεὶς αὐτῶν πλέον ἐσκέπτετο περὶ σωτηρίας τοῦ καταπεπτωκότος κράτους. Ὁ Χουσεΐν παραιτηθεὶς παρέδωκε τὸν διασσεισμένον θρόνον τῷ τρίτῳ υἱῷ αὐτοῦ Θαμασιδα, ἀπὸ δὲ τούτου ἤρπασε τὸν θρόνον ὁ ἐμίρης τῶν Ἀφγανῶν Μαχμούτ, ὅστις τῇ 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1722 εἰσελάσας ἐν πομπῇ εἰς Ἴσπαχάνην κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Σοφιδῶν ἄρξασαν ἐπὶ 223 ἔτη ἐν μυρίαῖς κινδύνοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΖ'.

ΑΦΓΑΝΩΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ ΕΝ ΠΕΡΣΙΑ (1722-1729) ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ (1729-1796)

§ 1328. **Μαχμούτ (1722-1723), Ἐσζρέφ**

(1723-1730). Εἰς τὴν Περσίαν κλονουμένην ἐποφθαλμίον ἢ τε Ῥωσσία καὶ ἡ Τουρκία. Γενόμενος κύριος ὁ μέγας Πέτρος τοῦ Ἀστραχανίου κατεσκόπευσε (1715-1718) δι' ἀπεσταλμένων τὰ δυτικὰ καὶ νοτιοδυτικὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης· εἶτα δὲ (1718) ἐκλείσει συνθήκην ἐμπορικὴν μετὰ τοῦ Χουσσείν. Ἀλλὰ διὰ τὸν φόνον Ῥώσων ἐμπόρων λαβῶν ἦν ἐπεζήτει ἀφορμὴν ἐκστρατεύει (τῷ 1720) καὶ προελαύνει μέχρι Δερβέντης, ἦν καὶ ὄχυροί. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ υἱὸς τοῦ Χουσσείν Θάμας ἢ Θαμασίβας ἐζητήσατο τὴν ἀρωγὴν τῆς Ῥωσσίας πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ πατρικοῦ θρόνου, Ῥωσσία καὶ Τουρκία ὑπέγραψαν (24 Ἰουνίου 1724) συνθήκην, καθ' ἣν μέγα μέρος τῆς Περσικῆς χώρας παρεχωροῦν αὐταὶ ἑαυταῖς, ὑπελείπετο δ' ἔτι ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων αὐτῶν. Ἐνῶ δὲ ἡ διανομὴ αὕτη ἀρπακτικῶς διεπράσσετο, ὁ μανιώδης καταστάς ἐμίρης Μαχμούτ ἐν παροξυσμῷ διατάσσει τοῦ σάχη Χουσσείν τοὺς θεῖους, ἀνεψιούς καὶ τέκνα καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς συγγενεῖς περὶ τοὺς ἑκατὸν νάποκτείνωσι, μεθ' ὃ οὐδέποτε πλέον ἐκ τῆς μακίας ἀνέλαβεν. Ἀντὶ τοῦ Μαχμούτ ἀνηγορεύθη ὑπὸ ἰσχυρᾶς φατρίας τῶν Ἀφγανῶν τῇ 2 Ἀπριλίου τοῦ 1723 ὁ Ἐσχαρέρ συγγενὴς αὐτοῦ στρατηγὸς ἄριστος, ὅστις ὡς ὄρον ἀποδοχῆς τῆς ἀρχῆς ἀπήτησε τὴν κεφαλὴν τοῦ παράφρονος Μαχμούτ, ὅστις εἶχε φονεύσῃ τὸν πατέρα ἐκείνου Ἀβδαλλάχ. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ νέου σάχη ἐξετελέσθη παραχρῆμα καὶ ἡ κεφαλὴ ἐκομίσθη τοῦ αἰμοχαροῦς ἐκείνου τυράννου, ὅστις ἐπὶ 2 1/2 ἔτη ἐμόλυνε τὸν Περσικὸν θρόνον δι' αἱματός. Διέπραξε δὲ καὶ ἄλλους φόνους ὁ Ἐσχαρέρ καὶ τὸν Θαμασίβαν ἔσπευσε διὰ προδοσίας νὰ συλλάβῃ, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Πιστεύων δ' ὅτι ἐστερωθή ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπαμψε τὸν Ἀβδούλ Ἀζισχάν πρεσβευτὴν πρὸς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν, ὅπως ἀναγνωρισθῇ ὡς νόμιμος τῆς Περσίας ἡγεμὼν (σάχ), ὅστις ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν μηνὶ Ἰανουαρίῳ τοῦ 1726. Ἀλλ' ἡ Τουρκία εἶχεν ἤδη πέμψῃ μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1725 τὸν Ἀβδαλλάχ Κιουπριλὴν ἵνα καταλάβῃ τὰς κατὰ τὴν εἰρημένην μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνθήκην ὀρισμένας αὐτῇ χώρας. Οὕτω δ' ὁ Ἀβδούλ ἀπῆλθεν ἀπρακτος μηνὶ Ἀπριλίῳ τοῦ 1726. Ἡ δὲ Τουρκία ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τε τοῦ Ἐσχαρέρ καὶ τοῦ ἀναβάλλοντος τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Ῥωσσιτικῆς καὶ Τουρκικῆς συνθήκης Θαμασίβαν, ἐξ ὧν οὗτος μὲν ἦν ἔτοιμος νάποδεχθῇ τὴν συνθήκην· ἀλλ' ὁ Ἐσχαρέρ πολεμῆσας ἐνίκησε τῇ 20 Δεκεμβρίου τοῦ 1726 τοὺς Τούρκους ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀνδουσεδάνης, ἐν ἣ ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ἀχμεδ ἀποβαλὼν 12,000 ἀνδρῶν ὑπεχώρησεν εἰς Βαγδάτην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πόλεμος ἦν οὐχὶ ἀσπαστὸς παρὰ τοῖς Τούρκοις, ἡ δὲ ἥττα ἐνομίζετο ὡς θεῖα τιμωρία, ὑπεγράφη τῇ 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1727 συνθήκη μεταξὺ Ἐσ-

χρῆρ καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Ἀχμέδ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀμαδάνας, τῇ δὲ 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1727 ὑπεγράφη ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων κατὰ τὴν τοῦ 1724 γενομένην συνθήκην.

§ 1329. **Ναδὶρ τοῦ Πέικλην Θάμας Κουλιχάν (1730-1754)**. Τούτων γινομένων ἐνεφανίσθη ὁ πελώριος, φιλόδοξος, στρατηγικός, βέκτης καὶ πανουργός, ὁ τῷ 1689 ἐν Κορασανίῳ ἐκ τοῦ ἐν Κελάτῃ κατοικοῦντος σημαντικοῦ γένους τῶν Ἐρεσσχάρων γεννηθεὶς Ναδὶρ ὁ μετονομασθεὶς Θάμας Κουλιχάν (= δούλος τοῦ ἡγεμόνος Θάμα) ὡς ὑπηρετήσας τῷ Θάμα ἢ Θαμασίβα, ᾧ προσῆλθε, καταλιπὼν τὸν ληστρικὸν βίον, ὃν ὡς λῆσταιχος μετέηρχετο, μετὰ 3,000 ἀνδρῶν. Ὁ Ναδὶρ κυριεύσας τῷ 1727 τὸ φρούριον τῆς Κελάτης, τῷ δὲ 1728 ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Θαμασίβα ἐξεδίωξε τοὺς Ἀφγανούς ἐκ Κορασανίου· τῷ δὲ 1729 ἠγούμενός· 25,000 ἀνδρῶν ἐνίκησε τῇ 2 Ὀκτωβρίου καὶ τῇ 13 Νοεμβρίου τοῦ 1729 τὸν Ἐσχρῆρ καὶ τέλος τῇ 15 Ἰανουαρίου τοῦ 1730 κατοτροπώσας καὶ ἀφελὼν οὐς ἐκεῖνος Περσικοὺς θησαυροὺς εἶχεν ἀρπάσῃ ἠνάγκασε νὰ δραπετεύσῃ εἰς Βελουχιστάν, ἐνθα ὑπὸ στίφους Τατάρων μετὰ 200 αὐτοῦ ὁπαδῶν ἐφρονεύθη. Μετὰ τοῦτο εἰσβαλὼν εἰς τὴν Τουρκικὴν χώραν ὁ Ναδὶρ ἀνεκτίησато μετὰ καὶ ἄλλων τὴν Τεβρίδα, δι' ἣ τῇ Τουρκία ἐκήρυξεν αὐθις πόλεμον τῇ Περσίᾳ, ἐν ᾧ ἔτι ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Θαμασίβα διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐξαίτουμένος τὴν ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ θρόνου ὑποστήριξιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν γενιτσάρων ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Τῷ δὲ 1739 πολεμήσας ὁ Ναδὶρ ἠχμαλώτισε τὸν μέγαν Μογόλον· τῷ δὲ 1746 μετ' ἀτυχῆ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον συνῆψεν ἐπιβλαβῆ συνθήκην, τῇ δ' 11 Ἰουνίου τοῦ 1754 ἐδόλοφονήθη.

§ 1330. **Κατάπτωσις Περσίας**. Ἀλλ' εἰκαὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θηριώδους ἐπὶ τέλους καταστάντος Ναδὶρ, — κατὰ τὴν νύκτα τῆς δολοφονίας αὐτοῦ ἐφρονεύθησαν περὶ τὰς 5,000 Τατάρων καὶ Περσῶν, — ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδὶλ ἐποίησато τῷ 1749 εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους, ἧς τὸ Περσικὸν κράτος εἶπερ ποτὲ ἐχρῆξεν, ἢ εἰρήνη ὅμως ἐν αὐτῷ δὲν ἀποκατέστη. Πολλοὶ ἐνεφανίσθησαν ἀπαιτηταὶ τοῦ θρόνου· ἤγουν ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ναδὶρ Θάμα Κουλιχάν γεννηθεὶς υἱὸς αὐτοῦ ἐν Κορασανίῳ, ὁ Ἰσμαήλ Μιρσᾶς ἀνεψιὸς τοῦ Χουσεῖν, ὁ Σουλεϊμάν θεῖος τοῦ Θαμασίβα, ὁ τῆς Γεωργίας ἡγεμὼν Ἡράκλειος, ὁ Κερίμης († 1779), ὁ Ζεκῆς Λούφτ Ἀλῆς († 1794), ὁ Μεχμέτ († 1797) καὶ ἄλλοι, ἐφ' ὧν ἀλληλομαχοῦντων τὸ Περσικὸν κράτος ἐντελῶς κατέπεσεν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΗ'.

ΑΡΧΑΙΟΣ, ΜΕΣΑΙΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

§ 1331. **Διαφορὰ τοῦ ἀρχαίου, μεσαίου καὶ νέου πολιτισμοῦ.** Ὁ πολιτισμὸς τῆς μέσης ιστορικής διαφέρει πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἢ ὁ τῆς νέας τοῦ ἐν τῇ μέσῃ. ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος μὲν ἐμφανίζεται μετὰ ὄλεθρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οὗτος δὲ φύεται ἐν τῷ μεσαιῷ ὡς ἡμέραι τελειοποιουμένου. Ἐκεῖνος γεννᾶται μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχαίου τελείου ἐνδόξου πολιτισμοῦ, οὗτος πηγάζει ἐκ τοῦ ἀτελοῦς. Ἐκεῖνος ἔρχεται μετὰ τὴν δύσιν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἡλίου, οὗτος μετὰ τὴν νύκτα ἅμα τῇ ἡοί. Τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ: ἡ θρησκεία, αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ τέχναι, ἐν μέρει ἢ καθ' ὀλοκληρίαν τὰ πάντα ἢ ἓνια αὐτῶν μεταβάλλονται ἢ καιρῶς ἀλλοιοῦνται ἐν τῷ μεσαιῷ ἐπὶ τὰ χεῖρω· τὰ δὲ τοῦ νέου ὡς ἡμέραι ἀναπτύσσονται, προάγονται πάντοτε ἐπὶ τὰ βελτίω καὶ τινα ἀνήχθησαν εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς τελειότητος.

§ 1332. **Χρόνος, καθ' ὃν ἤρξατο ὁ νέος πολιτισμὸς, καὶ τὰ κύρια συμβάντα, ἐξ ὧν οὗτος προέκυψεν.** Περὶ τὸ τέλος δὲ μάλιστα τῆς ΙΕ' καὶ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς Ις' ἑκατονταετηρίδος συνέτυχον πολλὰ σπουδαιότατα συμβεβηκότα, ἅτινα ἐν μέρει μετέβαλον ἢ μετερρύθμισαν ἐντελῶς τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου βίον· τοιαῦτα δὲ πρὸ πάντων ὑπῆρξαν: πρῶτον ἡ κατάλυσις τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας· δεύτερον ἡ διὰ τῆς πυρίτιδος τροποποίησις τῆς πολεμικῆς· τρίτον ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας· τέταρτον ἡ παλυνγενεσία τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· πέμπτον ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, περὶ ὧν ἐκάστου ῥητέον βραχεὰ τινα ἐνθάδε· εἶτα δ' ἕκτενέστερον περὶ τινῶν ἐξ αὐτῶν.

Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ κατὰ τὸ 1453 ἔτος ἀποτε-
ΓΕΝ. ΙΣΤΟΡΙΑ Γ'. 36

λεσθεῖσα κατ'ἀκτίσεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐγένοντο γείτονες ἐπίφοβοι τῆς νοτίου καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἐμμέσως προεκάλεσε τῆς ἐνδόξου (κλασσικῆς) παιδείας τὴν ἀνακαίνισιν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ εἶτα ἐκείθεν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Μεταρρύθμισις πολεμικῆς. Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ πολεμικοῦ συστήματος διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον καθολικῆς γινομένης χρήσεως τῆς πυρίτιδος καὶ τῆς συστάσεως μονίμων στρατῶν τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ μετέβαλε πρὸ πάντων τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν πρὸς ἄλληλα. Κατὰ τὴν ΓΓ' ἑκατονταετηρίδα ἤδη ἡ χρῆσις τῆς πυρίτιδος εἰσῆχθη πολλαχού τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ σχεδὸν ταυτοχρόνως ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐν Ἰσπανίᾳ γενομένη χρῆσις τῶν πυροβόλων μετηνέχθη ἐκείθεν εἰς Φλανδρίαν, ὅπου οἱ μετὰ τῶν Φλανδρίων κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχοῦντες Ἀγγλοὶ ἐδιδάχθησαν αὐτήν. Τὴν πρώτην δὲ αὐτοῦ ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ πυροβολικὸν ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΑ' καὶ μικρὸν τι βραδύτερον ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ Α'. Δι' αὐτοῦ δὲ ἡ μὲν προσωπικὴ ἀνδρεία ἔπαυσε νὰ ἔχη τὴν πρώτην αὐτῆς ἀξίαν, τὸ δὲ ἰππικὸν ἀπέβαλεν ἢν εἶχεν ὡς πρὸς τὸ πεζικὸν ὑπεροχήν. Ὅθεν ἡ ἐν τῷ πεζῷ στρατῷ ὑπηρεσία τιμηθεῖσα νῦν ἐξετελεῖτο πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν πόλεων. Ἡ ἀνάγκη τοῦ κρίνειν τὴν τοῦ πολέμου ἐκδασιν δι' ἀθρόων σωμάτων (masses) καὶ ἀσκεῖν ταῦτα συστηματικῶς μάλιστα περὶ τὴν χρῆσιν τῶν πυροβόλων ἤγαγεν εἰς τὴν σύστασιν μονίμων στρατῶν τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ Καρόλου Ζ', ὅστις κατ' ἀρχάς μὲν (1445) ἐσχημάτισε 15 τάγματα ἐμμίσθων ἰππέων ὑπηρετούντων ὡς χωροφυλάκων ἐν καιρῷ εἰρήνης, μετ' οὐ πολὺ δὲ ὠργάνισε καὶ μόνιμὸν τι πεζικὸν κληθὲν ἀπ' ὧν ἀπλάυεν ἐλευθερίων καὶ προνομίων σῶμα τῶν ἐλευθέρων τοξοτῶν (Frances-Archers). Πᾶσα δὲ πολιτεία, ἥτις δὲν ἤθελε νὰ μένη ὑστεροῦσα καὶ ὑποδεστέρα τῆς Γαλλίας, ἠναγκάσθη ἤδη νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα αὐτῆς περὶ τὴν σύστασιν στρατοῦ.

Τυπογραφικῆ. Ἡ ἐφεύρεσις καὶ ταχεῖα διάδοσις τῆς τυπογραφικῆς, περὶ ἧς ἤδη εἴρηται (Β' τ. σελ. 759), μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν προαγωγὴν οὐ μόνον τῶν ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν βιοτικῶν ἐν γένει ἀναγκῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἐμπορίου διὰ τῆς ταχείας μεταδόσεως εἰδήσεων καὶ γνώσεων ἐπιστημονικῶν.

Παλιγγενεσία τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ἡ παλιγγενεσία τῶν (καλῶν) τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, — πρῶτον τῶν φιλολογικῶν, αἵτινες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ μὲν τὸ πρῶτον, συνεργούντων τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Βυζαντίου αὐτότε καταφυγόντων πε-

παιδευμένων Ἑλλήνων, ἀνεπτύχθησαν, ἐκ δὲ τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὴν λοιπὴν ἐσπερίαν Εὐρώπῃν μετεδόθησαν καὶ οὐσιωδῶς διὰ τῆς τυπογραφίας προήχθησαν, δεύτερον τῶν φυσικῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς κυρίως ἐποχῆς ἀρξαμένων νὰκμάζωσιν, — ἐγένετο ἀφεταιρία τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

Γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ μάλιστα ἡ τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ νέας ἠπείρου : τῆς Ἀμερικῆς ἡ τοῦ νέου Κόσμου καὶ τῆς θαλασσίας πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ὁδοῦ ἀνακάλυψις, — ἥτις μεταβαλοῦσα τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον ἀπὸ ἠπειρωτικοῦ εἰς θαλάσσιον ἀνέδειξεν ἀντὶ τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον χωρῶν τὰς παρὰ τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν κυρίας τούτου ἐδρας, — ἀνέωξε νέον καὶ ἀπέραντον στάδιον εἰς τὸ κερδοσκοπικὸν πνεῦμα, ἠύξησεν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν εὐγενῶν μετάλλων, παρήγαγεν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν σύστημα καὶ ἔδωκε ταύτῃ ἄλλην εἰς τὰς σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου ῥοπήν. — Τὰς μέχρι τούδε θαλασσομεδούσας πολιτείας : Ἐνετίαν καὶ Γένουαν, διεδέξαντο ἀμέσως ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Πορτογαλία καὶ ταύτας πάλιν ἐφεξῆς ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία. Τοιαύτην δὲ τροπὴν ἐπήνεγκε τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης καὶ κοινωνίας, ὥστε τίθεται ὡς ὄριον τοῦ τέλους τοῦ μεσαιῶν καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. Ἡ μεγάλη σχεδὸν ἐπὶ πάσας τῆς μέσης καὶ βορείας Εὐρώπης τὰς χώρας ἐξαπλωθεῖσα καὶ τὴν παποκρατίαν ἐκ θεμελίων διασεισάσα ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις διέσεισε καὶ τὰς σχέσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν πρὸς ἄλληλα, κατ' ἐξοχὴν δὲ μετέβαλε τὸν μεσαιῶν πολιτισμὸν τοσοῦτον, ὥστε καὶ αὕτη τίθεται ὡς μεταίχμιον ἐκείνου τε καὶ τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

Πολιτικὴ ἰσορροπία. Ἡ διάπλασις τοῦ συστήματος τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας προεκλήθη ἤδη ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν δορυκτικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Γάλλων. Ἐν ᾧ μέχρι τούδε τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἐκινουῦντο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν μᾶλλον παράλληλα καὶ ἀνεξαρτήτως τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ἄλλου, τούντεῦθεν παρυσιαζόνται ἐν οἰκειοτέρᾳ πάντοτε συναφείᾳ. Οἱ Ἰταλικοὶ καὶ Γαλλικοὶ πόλεμοι προσεγγίζουσιν ἐπὶ μᾶλλον εἰς ἀλλήλας τὰς ἀξιολογωτέρας τῆς Εὐρώπης πολιτείας διὰ συμμαχιῶν καὶ ἐχθρικῶν ἀντιστάσεων. Ἡ δὲ ἰδέα τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας φέρεται εἰς τὸ μέσον συνδυασμοῦ καὶ συνδέσμου πολλῶν δυνάμεων πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ φιλαρχία ἰσχυροτέρων γειτόνων ἐδύνατο νὰ ἐκθέτῃ αὐτάς. Ἐκτοτε δὲ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιδιώκεται ὡς ἀλλελεγγύη τῆς πολιτικῆς εἰρήνης τῶν κρατῶν καὶ ὡς ἀφεταιρία τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, ἐξ οὗ πηγάζει ὁ πολιτισμὸς, ἡ ἰσορ-

ροπία, ἥτις ὅτε μὲν ἐμφανίζεται ὑπὸ τὸν τύπον συμμαχιῶν καὶ ἐπιμαχιῶν, ὅτε δὲ ὑπὸ τὴν ἀμοιβαίαν ἀποχὴν κατακτῆσειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΘ'.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

§ 1333. **Θρησκεία, πίστις, λατρεία, ἀνατροπὴ καὶ μεταρρυθμίσις.** Ἐκ τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ πολιτισμοῦ ἡ θρησκεία εἶνε τὸ σπουδαιότατον, διότι ἐν αὐτῇ ἐμφανίζονται καθ' ὅλοκληρίαν τὸ πνεῦμα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου, Ἡ θρησκεία ὡς πίστις μὲν κατακυριεύει τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς λατρεία δὲ δεικνύει τὸν τρόπον τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον. Ὁμοῦ δὲ πίστις καὶ λατρεία ῥυθμίζουσι τὸν τε θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω δὲ συνδέονται ἀμρότερα, ὥστε ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ἐτέρου τούτων συνεπάγεται, ἐὰν ἡ ἀληθής, ἀλλοίωσιν καὶ τοῦ ἐτέρου. Τούτουθεν αἱ θρησκευτικαὶ μεταβολαὶ μεταρρυθμίζουσι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ θεμελίων ἀνατρέπουσιν εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὸν τε ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τῶν ἐθνῶν. Τοιαύτη δὲ ὄντως ἀνατροπὴ μὲν ἐκ θεμελίων ἐγένετο τοῦ παλαιοῦ θρησκευματος διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, μέγιστη δὲ μεταρρυθμίσις ἐν τῷ καθολικῷ χριστιανισμῷ διὰ τοῦ προτεσταντισμοῦ.

§ 1334. **Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις ἐν Γερμανίᾳ, Λουθηρανισμός.** Εἰς τὴν περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας κατὰ τε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ μέλη φωνήν, ἥτις τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἤχησε διὰ πάσης τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, οἱ πάπαι δὲν ἔδωκαν οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην προσοχὴν καὶ οἱ μεγάλοι ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι ἢ ἐν Κωνσταντίᾳ καὶ ἢ ἐν Βασιλείᾳ παρῆλθον ἀτελεσφόρητοι. Ἡ ἱεραρχία ἀπεποιήθη τὴν αἰτηθεῖσαν ἐκουσίαν ἀνακαίνισιν καὶ ἡ κοινὴ ἐπιθυμία ἔμεινε ἀνεκπλήρωτος. Αἱ καταχρήσεις ὁμῶς τῆς Ῥωμικῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐκφύλισις τῶν ἠθῶν τοῦ ἀνωτέρου κλήρου πῦζοντο ὁσημέραι. Ὅθεν μεταξὺ ὄλων τῶν τάξεων ὑπῆρχε μεγάλη κατ' ἐκείνης δυσἀρέστησις καὶ ὁ ἀκόλαστος πολλῶν παπῶν βίος δὲν συνέτεινε ὀλίγον εἰς τὴν διάθεσιν ταύτην Μία τις οἰαδήποτε ἀφορμὴ ἐξήρκει νὰ ἐνώσῃ τὰ διεστῶτα μέλη εἰς μίαν ὄλην ἀντίστασιν.

Ἀφορμὴ Δέων Γ', συγχωρητήρια, Ἀλβέρτος τῆς Μογουντίας, Ἰωάννης Τέξελος. Τὴν ἀφορμὴν δὲ ταύτην ἐχορήγησεν ὁ πάπας Δέων Γ', ὅστις, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἀρχαιμένης λαμπρᾶς οἰκο-

δομῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου, εἰσήγαγε τὴν ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ *συγχώρησιν ἢ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων* καὶ παρεχώρησε μέρος τοῦ ἐντευθεν ἐν τῇ ἄνω Γερμανίᾳ εἰσπρακτέου ποσοῦ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον *Μογουντίας Ἀλβέρτου* ἀδελφὸν τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου *Ἰωακείμ Α'* οὐχὶ κατώτερον ἐκείνου κατὰ τὴν ἀσωτίαν. Ἀναλαβὼν δὲ οὗτος προθύμως τὴν φορολογίαν διώρισε διαφόρους μοναχοὺς Δομινικανούς κατὰ τὸ πλεῖστον, οἵτινες περιφερόμενοι εἰς τὰς Γερμανικὰς χώρας ἐξήσκουν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν *συγχωροκαπηλείαν* ὑπισχνούμενοι εἰς πάντα ἀγοραστὴν *ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν* του, *ἀνάκτησιν τῆς χάριτος* τοῦ θεοῦ καὶ *ἀπαλλαγὴν* ἀπὸ τῶν ποινῶν τοῦ Καθατηρίου πυρός. Εἷς δ' ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ ὁ Δομινικανὸς *Ἰωάννης Τέζελος*, ὅστις ἐνήργει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος καπηλείαν ἐν Σαξονίᾳ, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ἀναισχυντίας, ὥστε ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης καθηγητῆς τῆς θεολογίας *Μαρτίνος Λούθηρος*, ὅστις παρετήρησεν εἰς τοὺς παρ' αὐτοῦ ἐξαγορευομένους τὰ θλιβερά τῆς εἰρημένης καπηλείας ἀποτελέσματα, ἠναγκάσθη δι' 95 θέσεων, τὰς ὁποίας ἐτοιχοκόλλησε τῇ παραμονῇ τῶν ἁγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Βιττεμβέργης, νὰ σκλητεύσῃ τὴν κατάχρησιν καὶ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀπεριόριστον τοῦ πάπα ἐξουσίαν· αὕτη ἦτο ἡ ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Καίπερ ὑπαρχουσῶν ἀναντιρρήτων μαρτυριῶν, δυσκόλως ἄγεται τις νὰ πιστεῦσῃ τὰς φράσεις, ὅσας ὁ *Τέζελος* καὶ οἱ σύτροφοι αὐτοῦ μετεχειρίζοντο πρὸς σύστασιν τῆς ἐμπορίας τῶν καὶ παρακίνησιν τῶν πτωχῶν εἰς ἀγορὰν τῶν συγχωροκαρτίων. Αἱ ἐκφράσεις αὗται προσκρούουσι τοσοῦτον εἰς τὸν λόγον καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε φαίνονται ὡς μῦθοι « *Διὰ χρημάτων,* » ἐκήρυττεν ἀναφανδὸν ὁ εἰρημένος Δομινικανός, « δύνανται νὰ συγχωρηθῶσιν ὅλα, ὅλα τὰ ἁμαρτήματα οὐ μόνον ὅσα ἐπραξέ τις, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐμελλε νὰ πράξῃ! Τίς δὲ εἶνε τόσον σκληροκάρδιος, ὥστε νὰ μὴ συγκατανεύσῃ δι' ὀλίγου ἀργυρίου νὰ λυτρώσῃ τὴν ψυχὴν τῶν γονέων του ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ καθατηρίου πυρός; Ἐλθετε! ἀγοράσατε! ἅμα τὸ ἀργύριον ἠχήσῃ εἰς τὸ βαλάντιον καὶ ἡ ταλαίπωρος ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἐκ τῶν βυθῶν τοῦ καθατηρίου πυρός!»

Λούθηρος πτωχοῦ πατρὸς υἱός, μοναστῆς *Αὐγουστινιανός*. Ὁ *Λούθηρος* υἱὸς πτωχοῦ τινος καὶ τιμίου μεταλλέως κατοικοῦ *Μοίρας* χωρίου τῆς Θυριγγίας ἐγεννήθη τῇ 10 Νοεμβρίου τοῦ 1483 ἐν τῇ πλησιοχώρῳ πόλινι *Εἰσλεβένῃ* (*Eisleben*), ὅπου ὁ πατὴρ του εἶχε μετοικήσῃ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐσπούδασεν ἐν Ἐρφορδίᾳ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην, βραδύτερον δὲ κληθεὶς ἐκ τοῦ αἰφνιδίου διὰ κεραινοβολήσεως

θανάτου φίλου τινός ἀπεφάσισε νὰ ἐγκλεισθῆ ἐν μοναστηρίῳ τινὶ τῶν Αὐγουστινιανῶν, ὅπου διὰ τῆς ἀκριβεστάτης τηρήσεως ὄλων τῶν ὑποχρεώσεων καὶ ὑπηρεσιῶν ἐπαίτου μοναχοῦ ἐζήτησε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ἀλγεινοὺς τῆς ψυχῆς του διαλογισμοὺς.

Πίστις Λουθήρου, Αὐγουστινιανός, διδάκτωρ, ιεροκῆρυξ, ἀποδημία εἰς Ῥώμην. Μόλις δὲ ἀφοῦ ἐπέστη ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται μακάριος ἐν Χριστῷ οὐχὶ διὰ τῶν ἔργων του, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ, εὔρε τὴν ζητούμενὴν ἀνάπαυσιν. Κατὰ σύστασιν δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τάγματος Σταουπιτίου προσεκλήθη τῷ 1508 εἰς Βιττεμβέργην, ἵνα διδάξῃ τὴν θεολογίαν ἐν τῷ ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ σοφοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας πρό τινων ἐτῶν ἰδρυθέντι πανεπιστημίῳ καὶ μετὰ τινα ἔτη ἀκολούθως (1512) ἀνεδείχθη διδάκτωρ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ ὑπεχρέωθη νὰ μετέλθῃ τὸ τοῦ ιεροκῆρυκος ἐπάγγελμα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ σταλεῖς εἰς Ῥώμην μετὰ τινος ἄλλου Αὐγουστινιανοῦ μοναχοῦ ἕνεκα ὑποθέσεων τοῦ τάγματός των ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς μετὰ πολλῆς ἐκπλήξεως τὴν ἐπιπολάζουσαν τότε κακοήθειαν τῶν Ἱερωμένων καὶ ἰδίως τὴν φαυλότητα τῆς παπικῆς αὐλῆς. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐπάνοδόν του εὔρε τὸν Τέζελον ἐνεργοῦντα ἀσυστόλως τὴν συγχωροκαπηλείαν, προῆλθε τότε εἰς τὸ μέσον διὰ τῆς, ὡς εἴρηται, ἐκθέσεως τῶν ἀνασκευαστικῶν θέσεων ἢ ἀντιρρήσεων.

Ἐπιδοκιμασία τῶν θέσεων Λουθήρου, ἀντιθέσεις Τεζέλου, Ἰωάννης Ἐκκίος, πρόσκλησις Λουθήρου εἰς Ῥώμην. Τὴν θαρραλέαν τοῦ Λουθήρου ἐμπάνσιν καὶ τὰς σπουδαίας αὐτοῦ παρατηρήσεις ἐπεδοκίμασαν οἱ εὐ φρονούντες κατὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Ὁ δὲ Τέζελος παροξυνθεὶς καὶ ἰδὼν ἐντεῦθεν κινδυνεῦον τὸ κερδαλέον ἐμπόριόν του ἐξέθετο παραχρῆμα ἐν τῷ παρὰ τὸν Βιάδρον Φραγκοφορτίῳ σειρὰν τινα ἐναντίων προτάσεων, ἔκαυσε δημοσίως ἐπὶ τῆς πλατείας τὰς τοῦ ἀντιπάλου του 95 θέσεις καὶ ἤρξατο νὰ κραυγάζῃ ἀποκαλῶν αἰρετικούς τὸν Λούθηρον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Μετ' οὗ πολὺ ἐνεφανίσθησαν καὶ ἄλλοι πολὺ πλέον δεινοὶ ἀνταγωνισταί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Ἐκκίος διδάσκαλος τῆς θεολογίας ἐν Ἰγγολστάδῃ ἄλλως τε καὶ ἀνὴρ πολλοῦ λόγου ἄξιος. Ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ πρεσβύτου αυτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ ἦτο ὁ μέγιστος τῶν κινδύνων, εἰς οὓς ἐξέτεθη ὁ Λούθηρος. Ὁ αυτοκράτωρ οὗτος προσεκάλεσε καὶ τὸν πάπαν ἵνα καταπάσῃ τὴν ἀναφεῖσαν ἔριν διὰ τῆς κυριαρχικῆς του ἐξουσίας. Ὅθεν ὁ Λούθηρος μετεπέμφθη τότε εἰς Ῥώμην καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου μόλις κατάρθωσεν ὁ χωράρχης (χωροκόμης) αὐτοῦ Φρειδερίκος ὁ σοφὸς ἵνα γενῆ ἡ ἀνάκρισις ἐν Γερμανίᾳ.

Θωμάς Καίετανός, ὁ ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Κάρολος Ε', ἡ ἐν Βορματία σύνοδος. Ὁ ὑπόδικος ἐνεφανίσθη ἐν Αὐγούστη ἐνώπιον τοῦ καρδινάλιου Θωμά Καίετανοῦ πληρεξουσίου τοῦ πάπα, ὅστις ὡς Δομινικανὸς εἰδείχθη οὐχ ἤττον μεροληπτικός. Ὁ Λούθηρος ὤφειλεν ἢ νάρνηθῆ ἐντελῶς καὶ ἀναθεματίσῃ ὅσα ἐδίδαξε καὶ ἐκήρυττεν ἢ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὸν παπικὸν ἀφορισμόν. Ἄλλ' οὗτος ἐκκαλέσας «ἀπὸ τοῦ κακῶς ἐπισταμένου πρὸς τὸν βέλτιον ἐπιστησόμενον πάπαν» ἐπανῆλθεν οἰκαδε. Διὰ τοῦ κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον συμβάντος θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ τῆ 17 Ἰανουαρίου τοῦ 1519 ὁ μεταρρυθμιστὴς εὔρε προστάτην ἰσχυρὸν τὸν εἰρημένον ἐκλέκτορα Φρειδερίκον γενόμενον νῦν ἐπίτροπον τοῦ κράτους εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, ὅπου ἴσχυε τὸ Σαξονικὸν δίκαιον, καὶ ἔτυχε πρὸς καιρὸν ἀσφαλείας, τὴν ὅποιαν ἐπωφελήθη ἄριστα. Διότι, εἰκαὶ ἤδη ὁ πάπας κατὰ προτροπὴν τοῦ ἐνθέρμου Ἐκκίου κατεδίκασε τοῦ Λουθήρου τὰ δόγματα καὶ αὐτὸν τοῦτον ἠπέλησε νὰφορίσῃ, ἐὰν μὴ ἀνεκάλει αὐτά, τῆ 15 Ἰουνίου τοῦ 1520, ὁ δὲ Κάρολος Ε' νεωστὶ ἐκλεχθεὶς αὐτοκράτωρ εἰδείχθη πάντῃ εὐδιάθετος νὰ μεταχειρισθῇ τὸν κοσμικὸν βραχίονα εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, ἐκεῖνος οὐ μόνον δὲν ἀπεδείλιασεν, ἀλλὰ καὶ ἠύξησεν ἔτι μᾶλλον τὰς δυνάμεις καὶ τὸν ζῆλόν του. Τότ' ἐτόλμησε νὰ καύσῃ δημοσίως ἐν Βιττεμβέργῃ τῆ 10 Δεκεμβρίου τοῦ 1520 τὸ ἀφοριστικὸν τοῦ πάπα ἔγγραφον καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν κώδικα τοῦ ἀκανονικοῦ δικαίου». Προσκληθεὶς δὲ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νέου αὐτοκράτορος προεδρευομένην λαμπρὰν ἐν Βορματία σύνοδον τῆ 17 Ἀπριλίου τοῦ 1521 ἀφίκετο ἐπὶ τῇ προστασίᾳ μὲν προπεμπτηρίου (sauf - conduit), ἀλλ' ὡς καταδικασμένος ἤδη ὑπὸ τοῦ πάπα ἐνεκα αἰρέσεως καὶ ὡς ἐνοχὸς τις, πρὸς ὅν μόνον οἱ δικαστικοὶ τύποι ἔμελλον νὰ τηρηθῶσιν.

Λούθηρος ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βορματίας καὶ ἐν Βαρτεβούργῳ.

Ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κληρικῶν ἀξιωματικῶν τῆς Γερμανίας ὁ Λούθηρος ὑπερήσπισε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐντόως καὶ σταθερῶς ἀποφανθεὶς μετὰ παρρησίας ὅτι ἡ ἀνάκλησις, ἣν ἀπήτουν παρ' αὐτοῦ καὶ εἰς ἣν πολλὰ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν τῆς συνόδου ἐσπούδασαν κατ' ἰδίαν νὰ πείσωσιν αὐτόν, ἀντέκειτο ἐκ διαμέτρου εἰς τὴν συνείδησίν του. «Εἰ μὲν ἡ διδασκαλία αὕτη», εἶπε τελευτῶν τὸν λόγον του, ἀπροέρχεται ἐξ ἀνθρώπων, θέλει μηδενισθῆ ἀφ' ἑαυτῆς, ἐὰν δὲ πηγάζῃ ἀνωθεν, ὅλαι ὑμῶν αἱ προσπάθειαι δὲν θέλουσι δυναθῆ νὰ τὴν διασειώσωσιν».

Τῆ 25 Ἀπριλίου κατέλιπεν ὁ Λούθηρος τὴν Βορματίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ προπεμπτηρίου. Εἰκαὶ παρὰ πόδας ἐξεδόθη ἐπίκριμα κατ' αὐτοῦ καὶ ὅσων ἤθελον τὸν προστατεύσῃ, οὐχ

ήττον ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἀναρπάσας αὐτὸν δι' ἐνόπλων καθ' ὁδὸν τὸν ἐξησφάλισεν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Βαρτεβούργου, ὅπου ἐξῆσε λεληθότως δέκα μῆνας συγγράφων καὶ ἐκγερμανίζων τὰς θείας Γραφάς.

Καρολοστάδιος, Ζουϊκάνιοι προφήται (ἀναβαπτισταί), γάμος Λουθήρου μετὰ Αἰκατερίνης Βόρα, Φίλιππος Μελάγχθων. Τὰ πράγματα ἐν τούτῳ τῆς πολιτικῆς, αἱ ἐκ τῶν πολέμων ἀναφύεσαι περιπλοκαὶ καὶ βραδύτερον αἱ μετὰ τοῦ πάπα ἰδιαιτέραι διενέξεις τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεχαίτισαν τὴν καταδίωξιν τοῦ μεταρρυθμιστοῦ. Διάγοντος δ' ἔτι αὐτοῦ ἐν τῷ Βαρτεβούργῳ ὁ φίλος του Καρολοστάδιος ἐπεχείρησεν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐν Βιττεμβέργῃ παντοδαποὺς νεωτερισμοὺς καθαιρῶν τὰς εἰκόνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, κρημνίζων θυσιαστήρια καὶ ἐξαγορευτήρια κτλ. Μετὰ δὲ τοῦ εἰρημένου ἠνώθησαν πάραυτα καὶ οἱ καλούμενοι Ζουϊκάνιοι προφήται, ἄνθρωποι ἀπαίδευτοι καὶ ἐθνουσιωδέστατοι (φανάτικοί), οἵτινες ἐκήρυττον κατὰ τοῦ Βαπτίσματος τῶν βρεφῶν, ἐπέμενον εἰς τὴν ἀναβάπτισιν τῶν ἐνηλίκων, ἐξ οὗ καὶ ἀναβαπτισταὶ ἐκαλοῦντο, καὶ ἐπίστευον εἰς ἀμέσους τοῦ θεοῦ ἐμπνεύσεις. Τότε ὁ Λουθηρος μὴ δυνάμενος νὰ μείνῃ ἀδιάφορος εἰς τὰ γινόμενα, καταλιπὼν τὸ φρούριον ἦλθεν εἰς Βιττεμβέργην, ἀποκατέστησε διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ διὰ συγγραφῶν τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀπεκδυθεὶς τὴν μοναχικὴν χλαίαν ἐνυμφεῖσθαι τὴν Αἰκατερίναν Βόραν πρῶτον καλογραίαν. Τούτουθεν δὲ ἠνωμένοι σφιγκτὰ μετὰ τοῦ φίλου του τοῦ πράου καὶ ἔμπρονος Φιλίππου Μελάγχθωνος καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας ἐνησχολήθη ἀνευδότως εἰς τὸ ἔργον τῆς εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως. Τὰ συγγράμματά ἀμφοτέρων, ἰδίως δὲ τὰ τοῦ πρώτου ἕνεκα τοῦ ἀδρού καὶ νευρώδους ὕφους των, ἐζητοῦντο μετὰ ζήλου καὶ ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως ἐν πάσῃ τῇ Γερμανίᾳ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν χωρικῶν.

Χωροκόμης Ἑσσίας Φίλιππος, ἡ ἐν Ῥατισβόνη συμμαχία. Ταχέως τὸ νέον δόγμα ἐξετάθη πέραν τῶν ὁρίων τῆς Σαξονικῆς χώρας. Πρὸς τῷ ἐκλέκτορι τῆς Σαξονίας ἰδίως ὁ δραστήριος χωροκόμης τῆς Ἑσσίας Φίλιππος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ πανεπιστημίου Μαρβούργου συνέτεινεν εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ. Τὰ πάντα δὲ προανήγγελλον ὅτι ἡ Γερμανία ἐμελλε νὰ συστήσῃ ἰδίαν τινὰ ἐθνικὴν ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Ῥώμης. Ἄλλ' ὁ πάπας ἴσχυσε νὰ πείσῃ τὸν τε Αὐστριακὸν Φερδινάνδον, τοὺς δούκας τῆς Βαυαρίας καὶ πολλοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς νοτίας Γερμανίας νὰ συνάψωσι τὴν ἐν Ῥατισβόνη συμμαχίαν, δι' ἧς οὗτοι συνωμολόγησαν πρὸς ἀλλήλους ἀμοιβαίαν

ὑποστήριξιν ἐπὶ ἀποκλείσει τῶν Λουθηρανικῶν νεωτερισμῶν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐπικρατειῶν.

Φραγκίσκος Σικίγγιος, Οὐττενος, Θωμᾶς Μύνζερως. Ἐν τούτῳ ἡ γενικὴ τῆς ἐλευθερίας φωνή, ἣτις ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Λουθήρου ἤχησε διὰ πάσης τῆς Γερμανίας, ἐνέπνευσε εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀφορήτων τιμαριωτικῶν φόρων στεναζόντων χωρικῶν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς αὐτῶν δι' οἰκείας δυνάμεως. Κατ' ἀρχὰς φιλοπάτριδες ἄνδρες, οἷον ὁ **Φραγκίσκος Σικίγγιος** καὶ ὁ **Οὐττενος**, ἠθέλησαν νὰ γενῶσιν ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος καὶ διὰ τοῦ ξίφους τῆς Γερμανίας νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Ἀλλὰ τοῦ πρώτου ὁ πρόωμος θάνατος κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου τοῦ **Λαυδστούλου** καὶ τοῦ δευτέρου ἡ φυγὴ μετέβαλον τὸ σχέδιον καὶ τὴν χαρακτῆρα ἐκείνου. Αἱ ἐνθουσιωδέσταται δὲ ὀμίλιαι τοῦ δραπέτου ἀναδαπτιστοῦ **Θωμᾶ Μύνζερου**— κηρύττοντος τὴν κατάργησιν τῆς πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας, τὴν εἰσαγωγὴν τῆς κοινοκτημοσύνης καὶ τὴν ἰδρυσιν οὐρανοῦ βασιλείου, ἐν ᾧ, ἀποκαθισταμένης τῆς ἀρχετύπου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἰσότητος, ἐμελλε νὰ ἐκλιπῇ πᾶσα μεταξὺ πτωχοῦ καὶ πλουσίου, εὐγενοῦς καὶ ἀγενοῦς διαφορὰ, — διετάραζαν τὰς κεφαλὰς τῶν πολλῶν καὶ ἐπήγαγον τὴν ἐκρήξιν τῆς πυρκαϊᾶς.

Χωρικῶν ἐπανάστασις, Τυρολικὰ ἄρθρα. Κατὰ πρόβον ἐν Ἐρπιπύλει (**Würzburg**), ἔπειτα ἐν **Φραγκωνίᾳ**, **Σοηβίᾳ**, ἐφεξῆς ἐν **Βαυαρίᾳ**, **Τυρολίδι**, **Δοθαριγγίᾳ** καὶ ἐν ταῖς τοῦ ἄνω Ῥήνου χώραις καὶ τέλος ἐν **Θυριγγίᾳ** καὶ ἐν **Σαξονίᾳ** ἠγέθησαν οἱ καταπεπιεσμένοι χωρικοί, οἵτινες ἄγριοι καὶ ὡμοὶ τοὺς τρόπους ἐν γένει κατέστρεφον φρούρια, ἐλεηλάτουν μοναστήρια καὶ ἐξεδικοῦντο σκληρῶς τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν καὶ τοὺς ὑποτιθεμένους τυράντους. Κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν νῦν χρόνων αἱ ἀπαιτήσεις, ἃς οἱ χωρικοὶ τότε ἀπῆθον πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν καὶ αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται εἰς τὰ λεγόμενα **δικοκαίδεκα Σοηβικὰ ἢ Τυρολικὰ ἄρθρα**, εἰσὶν ἐντελῶς σύμφωνοι πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ὑγιᾶ πολιτικὴν· διότι εἰς οὐδὲν ἄλλο κυρίως ἀπέβλεπον ἢ τὴν κατάργησιν τῶν βαρυτάτων φόρων, τὴν ἐνώπιον τῶν νόμων ἰσότητα καὶ τὴν κοινὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως καὶ εἰς τὰς ὠφελείας τῆς κοινωνίας μετοχὴν. Ἀλλ' ἡ θρασυτής, δι' ἧς ἀνήγγελλον τὰς ἀξιώσεις των, καὶ ἡ λύσσα, εἰς ἣν τοὺς ἔστρεψεν ἡ ἀνάγκη, ἐπαπειλοῦσαι τὴν διάλυσιν τῆς κοινωνίας ἠνάγκασαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἡγεμόνας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄπλα, συναινοῦντος καὶ προτρέποντος εἰς τοῦτο καὶ αὐτοῦ τοῦ Λουθήρου. Τὰ ἀπειροπόδλημα καὶ ἄτακτα τῶν χωρικῶν πλήθη ὑπέκυψαν εἰς τὴν

τακτικὴν τῶν ἐχθρῶν των καὶ ὅσοι παρεδόθησαν ἐσφάγησαν ἀγέλη-
δόν. Ὁ τρόμος κατέλαβε τότε τοὺς ἀποστάτας, ὥστε τὸ ὑπόλοιπον
αὐτῶν μέρος ὑπετάγη πρὶν ἔτι ἠττηθῆ. Χρονιώτερον διήρκεσεν ἡ
ἐπανάστασις τῶν Θυριγγίων. Ὁ εἰρημένος *Θωμᾶς Μύνζερ*, ὅστις
μετὰ τινα σειρὰν ποικίλων συμβάντων κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὴν ἐκ-
κλησιαστικὴν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐν *Μυλαούση*, διώκει πολυάριθ-
μὸν τινα χωρικῶν στρατιάν. Ἄλλ' οἱ γείτονες ἡγεμόνες ἔλαβον τὰ
ὄπλα, ἵνα πολεμήσωσι τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐνίκη-
σαν κατὰ κράτος ἐν *Φραγκωναούση*. Μετὰ τὴν αἰχμαλώτευσιν δὲ
καὶ καρατόμησιν αὐτοῦ (1525) ἡ μὲν ἡσυχία ἀποκατέστη πανταχοῦ,
ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν χωρικῶν ἀπέβη χείρων ἢ τὸ πρότερον.

Ἰωάννης Σταθερός, διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰκαὶ τὰ θλι-
βερά ταῦτα συμβεβηκότα ἐξησθένησαν πολλῶν τὸν ὑπὲρ τῆς μεταρ-
ρυθμίσεως ζῆλον, οὐδὲν ἦττον αὐτῆ ἐσπερώθη ἐπὶ μᾶλλον, καθ' ὅσον
μάλιστα ὁ μὲν αὐτοκράτωρ *Κάρολος* ἕνεκα τῶν πρὸς τὴν Γαλλίαν
συνεχῶν πολέμων του διέτριβε συνεχῶς μακρὰν τῆς Γερμανίας, ὁ δὲ
ἀδελφός του *Φερδινάνδος* ὡς διέπων τὰ τῆς βασιλείας δὲν ἔρρεπεν εἰς
βίαια μέτρα. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ὁ τοῦ σοφοῦ *Φρειδερίκου*
ἀποθανόντος ἤδη τῆ 5 Μαΐου τοῦ 1525 διάδοχος *Ἰωάννης ὁ Στα-*
θερός ἐδείχθη διὰ τοῦ σπουδαίου χαρακτῆρος καὶ τοῦ βαθέως θρη-
σκευτικοῦ αἰσθήματός του λίαν λυσιτελῆς εἰς τὴν πρόοδον τοῦ νέου
δόγματος. Αὐτὸς πρῶτος εἰσήγαγεν εἰς *Σαξονίαν* τὴν ἐκκλησιαστικὴν
μεταρρύθμισιν, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἄλλοι *Εὐαγγελικοί* ἡγεμόνες ἐμιμή-
θησαν. Ἀξία δὲ λόγου ὑπῆρξε καὶ ἡ νῦν συμβᾶσα μεταβολὴ τῆς
Πρωσσοικῆς χώρας διατελούσης ὑπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τοῦ *Γευτο-*
νικοῦ τάγματος *Ἀλβέρτου* ἀπὸ ἱερατικῆς εἰς κοσμικὴν πολιτείαν
καὶ ἡ πρόοδος αὐτῆς εἰς τὸν *Λουθηρανισμόν*. Πανταχοῦ δὲ, ὅπου αἱ
ἀρχαὶ τούτου εὐρον εἰσοδον, κατηργήθησαν ἡ ἀγαμία τῶν κληρικῶν
καὶ ὁ μοναστικὸς βίος· ἡ θεία λατρεία ἐτελεῖτο ἐν τῇ ἐγγωρίῳ γλώσσῃ,
εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἐπετράπη ἡ θεία κοινωνία καὶ ὑπὸ τὰ δύο εἶδη· τὰ
ἕως τότε ὑπὸ τοῦ *Λουθήρου* μεταφρασθέντα μέρη τῆς Ἀγίας Γραφῆς
διεδόθησαν καὶ ἡ *Χριστιανικὴ* διδασκαλία τῆς νεολαίας καὶ τοῦ λαοῦ,
χάριν τῆς ὁποίας ὁ *Λούθηρος* ἐπεξεργάσθη τὰς δύο κατηχήσεις·
μεγάλην καὶ *μικράν*, κατέστη σπουδαία καὶ κυρία φροντίς τῶν κυ-
βερνήσεων.

Σύνοδος ἐν Νωριμβέργῃ καὶ *Σπείρα*, ἐπικλήρυξις *Λουθήρου*, *Δια-*
μαρτυρόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εἰς τὸ *Καθολικὸν* δόγμα ἐμμείναντες
ἡγεμόνες κληρικοί τε καὶ κοσμικοὶ φοβηθέντες διὰ τὰς προόδους τῆς
νέας διδασκαλίας ἤρξαντο νὰ σκέπτονται περὶ αὐστηρῶν ἀντιδράσεων,

οἱ Εὐαγγελικοί, προεξαρχόντων τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας Ἰωάννου καὶ τοῦ χωροκόμιτος τῆς Ἑσσίας Φιλίππου, ἐθεώρησαν ἐπιναγκῆς πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀποκτηθέντων νὰ συμφωνήσῃ πρὸς ἀλλήλους ἀμυντικὴν τινα συμμαχίαν ἐν *Τοργαυθα* (1526), καὶ ἐφάνερωσαν οὕτω τὴν ὑφρεστώσαν μεταξὺ τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Γερμανίας πολιτικὴν διαίρεσιν. Μόνον αἱ σχέσεις τῆς γενικῆς πολιτικῆς ἀνέστειλαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ῥῆξιν τοῦ πολέμου. Ὁ ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν ὄπλων κίνδυνος ἀπειλῶν τὴν *Οὐγγαρίαν*, τὴν *Αὐστρίαν* καὶ τὴν *Γερμανίαν* ἠνάγκασε τοὺς ἡγεμόνας νὰ μένωσι πρὸς ἀλλήλους ἠνωμένοι καὶ τὸν αὐτοκράτορα νὰ δευχθῇ πρὸς αὐτούς, τῆς βοηθείας τῶν ὁποίων εἶχε χρεῖαν, ἡπιώτερος. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον εἰς πολλὰς κοινὰς συνόδους συγκροτηθεῖσας ἐκ διαδοχῆς ἐν *Νωριμβέργῃ* καὶ ἐν *Σπείρᾳ* ἢ δὲν ἀπεφασίσθη τι οὐσιῶδες περὶ τῶν θρησκευτικῶν νεωτερισμῶν ἢ αἱ γενόμεναι ἀποφάσεις ἦσαν μετριώταται, ἕως οὐ ἄλλη τις σύνοδος συγκληθεῖσα βραδύτερον ἐν *Σπείρᾳ* (1529) κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐν Ἰσπανίᾳ τότε διατρέβοντος Καρόλου, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν αὐστηροτέραν, δι' ἣς ἀνενοῦτο ἢ ἐν Βορματίᾳ διαταχθεῖσα, μὴ ἐκτελεσθεῖσα δὲ ἐπικηρύξεις τοῦ Λουθήρου καὶ ἀπηγορεύθη σύναμα ἢ περαιτέρω διάδοσις τῆς διδασκαλίας του. Κατ' αὐτῆς ὅμως τῆς ἀποφάσεως, ἣτις κατεδίκασε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς πλήρη στασιμότητα, οἱ Εὐαγγελικοί ἡγεμόνες διεμαρτυρήθησαν πασιφανῶς, καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβον ἕκτοτε τὸ διαρκὲς ὄνομα τῶν *Διαμαρτυρομένων* (Protestantes).

Ἡ ἐν Αὐγούστῃ σύνοδος, *Αὐγουσταία ὁμολογία*, *ἀνασκευὴ αὐτῆς*, *ἀπολογία Μελάγχθονος*, *Σμαλκαδικὴ συμμαχία*, ἢ ἐν *Νωριμβέργῃ εἰρήνη*· ὁ δούξ *Βυρτεμβέργης Οὐλερίχος*, ἢ *Ἀλσατία*, ἢ *Βάδη*, ἢ *Πομμερανία* καὶ ἡ *Βεστφαλία* δέχονται τὴν μεταρρύθμισιν. Μιτὰ ἐννέα δ' ἐτῶν ἀπουσίαν ἐπανελθὼν τέλος (1530) ὁ αὐτοκράτωρ Κέρολος εἰς Γερμανίαν συνεκρότησε τὴν ἐν Αὐγούστῃ λαμπρὰν σύνοδον, ὅπου προῦκειτο νὰ ἐκλεχθῇ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας ὁ ἀδελφός του Φερδινάνδος καὶ νὰ κανονισθῶσι τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας. Εὐθύς δὲ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ὑπέβαλον ἕκθεσίν τινα, ἣτις συντεταγμένη μετὰ πολλῆς σαφηνείας λατινιστὶ καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ *Μελάγχθονος* καὶ ἐγκεκριμένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου περιελάμβανεν εἰς μὲν τὸ πρῶτον τμήμα τὰς ἀρχὰς τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως, κατὰ τὴν ὅσον ἐνεστί προσέγγισιν αὐτῆς εἰς τὴν Καθολικὴν, εἰς δὲ τὸ δεῦτερον τὰς καταχρήσεις, καθ' ὧν ὁ ἀγὼν ἀπετείνετο. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ ταύτης τῆς οὕτω λεγομένης *Αὐγουσταίας ὁμολογίας* (confession d'Augsbourg) ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ γενῆ *ἀνασκευὴ τις* (confutatio) ὑποστηρίζουσα τὰ δόγματα καὶ τὴν λατρείαν τῆς Δυτι-

κῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' αὕτη ἀσθενὴς καθ' ἑαυτὴν ἐξησθενίσθη παντά-
 πασι διὰ τῆς ἀπολογίας τοῦ Μελάγχθονος, ἥτις μετὰ τῆς εἰρημένης
 ὁμολογίας ἀνήκει εἰς τὰ συμβολικὰ τοῦ Λουθηρανισμοῦ συγγράμματα.
 Τοιοῦτοτρόπως ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς συνεννοήσεως τῶν διαφερομένων·
 καὶ ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ ἐν τῇ κηρύξει τῆς λήξεως τῆς συνόδου τὴν
 μὲν νέαν διδασκαλίαν ἐχαρκτήρισεν ὡς αἵρεσιν καὶ ἀπηγόρευσε τὴν
 διάδοσιν αὐτῆς, τοὺς δὲ ὀπαδοὺς τῆς, ἐὰν μὴ ᾔθελον ἐπιστρέψῃ ἐν
 ῥητῇ προθεσμίᾳ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀπεκή-
 ρυττεν, ἐντεῦθεν οἱ πλείστοι τῶν Διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων πρὸς
 ἄμυναν τῆς πίστεως καὶ τῶν δικαίων τῶν ἔσπευσαν νὰ συνάψωσι τὴν
 Σμαλκαλδικὴν συμμαχίαν (1531), τὴν ὁποίαν εἶδον ἄσμενοι καὶ
 ἐκεῖνοι τῶν Καθολικῶν ἡγεμόνων, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν Αὐστριακὴν
 ὑπεροχὴν διὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Φερδινάνδου ὡς βασιλέως τῆς
 Γερμανίας. Ἄλλ' ὅμως ὁ ἐκ νέου ἐπικείμενος τῶν Τούρκων κίνδυνος
 ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Διαμαρτυρο-
 μένων ἡγεμόνων τὴν ἐν *Νωριμβέργῃ εἰρήνην* (1532), δι' ἧς ἀνεβάλλ-
 λετο μὲν ἡ ἐκτέλεσις τῶν τῆς Βαρματίας καὶ Αὐγούστης ἀποφάσεων
 μέχρι ἄλλης γενικῆς συνόδου ἢ διαίτης τοῦ κράτους, οἱ δὲ Διαμαρ-
 τυρόμενοι ὑπεχρεῶντο νὰ παράσχωσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα βοήθειαν
 κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ προσωρινὴ αὕτη ἐνωσις ἔσχε τὸ εὐτυχὲς ἀπο-
 τέλεσμα ἡγοῦν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶχον προχωρήσῃ
 μέχρι Βιέννης· συνέτεινε δὲ οὐχ ἥττον καὶ εἰς τὴν ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῷ
 μεταξύ διάδοσιν τοῦ νέου δόγματος κατὰ τὴν Γερμανίαν. Ἀξιόλογος
 δὲ μάλιστα ὑπῆρξεν ἤδη ἡ εἰσαγωγὴ ἐκείνου εἰς *Βυρτεμβέργην*. Ὁ
 δούξ δῆλον ὅτι ταύτης *Οὐλερίχος* ἀνὴρ ὀργίλος καὶ τραχὺς πρὸς τε
 τοὺς οἰκείους αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑπηκόους του ἀποκηρυχθεὶς καὶ ἀποβλη-
 θεὶς τῆς χώρας δι' ἀποφάσεις τῆς Σοηβικῆς ὁμοσπονδίας *δεκατέσ-
 σαρα* ἔτη περιεπλανᾶτο ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μακρὰν τοῦ ἐν τῷ μεταξύ
 ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν διοίκησιν διατελοῦντος δουκάτου του, ὅτε ὁ τῆς
 Ἑσσίας χωροκόμης Φίλιππος ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τοῦτο τὸν
 ἐν τῇ αὐτῇ του τότε διατρίβοντα δούκα· κατώρθωσε δὲ τὴν ἀπόφασιν
 του διὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἀφοῦ ἐνίκησε τὸν ἀντιστάντα Αὐ-
 στριακὸν διοικητὴν. Ὁ Οὐλερίχος εὗρε παρὰ τῷ λαῷ αὐτοῦ παρα-
 δόντι εἰς λήθην τὰ προλαβόντα δεινὰ του εὐμενῆ ὑποδοχὴν καὶ ἰσχυ-
 σεν εὐκόλως νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ Εὐαγγελικοῦ δόγ-
 ματος, ὅπερ αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ δυστυχίᾳ του εἶχεν ἀσπασθῆ. Τὸ πα-
 ράδειγμα δὲ τῆς Βυρτεμβέργης ἠκολούθησαν παραχρῆμα ἡ Ἀλσατία,
 ἡ Βάδη, πολλαὶ αὐτοκρατορικαὶ πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ Αὐγούστα, τῆς
 κάτω καὶ αἱ πλείστοι τῆς ἄνω Γερμανίας· μόνον δ' ἐν τῇ *Πομμερα-*

νία καὶ Βεστσφαλία ἢ μεταρρῦθμισις εἰσῆχθη μετα σφοδρὰν μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν πάλην.

Ἀναβαπτισταί, Ἰωάννης Μαθθίας, Ἰωάννης Βοκκόλδιος, ἢ «νέα Σιών». Διάφορος δέ, ἀλλὰ πολὺ σφοδροτέρα ὑπῆρξεν ἢ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐν Μυνιστερδᾶ (Münster) ἐκραγεῖσα αἵρεσις τῶν ἀναβαπτιστῶν, οἵτινες ἐθεώρουν τὰ πάθη αὐτῶν ὡς θείας ἐμπνεύσεις, ἧτις δὲν ἐξέλιπε μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θωμᾶ Μυνζέρου. Ὑπὸ δραπετῶν κρυφίως μεταδοθεῖσα εἰς διάφορα μέρη ἀνεφάνη ἐξαίφνης φρικώδης ἐν Μυνιστερδᾶ. Προφήτης τις τῆς αἵρέσεως ταύτης ὁ ἀρτοποιὸς Ἰωάννης Μαθθίας ἐξ Ἀρλέμου ἦλθεν ἐνταῦθα μετὰ τοῦ σφόδρα ζηλωτοῦ ἀποστόλου τοῦ Ἰωάννου Βοκκόλδιου πρώην ῥάπτου, ἔπειτα καπήλου καὶ ποιητοῦ ἐκ τοῦ Βαταυικοῦ Λουγδούνου (1534) καὶ διὰ τῶν πολυαριθμῶν ὀπαδῶν του κατέστη τάχιστα μετὰ τὴν ἐξωσιν τῶν ἀρχῶν κύριος τῆς εἰρημένης πόλεως, ἧτις ἔκτοτε ἐγένετο τὸ θέατρον τῶν παραφρονεστάτων ἀκολασιῶν καὶ ἀνοσιουργημάτων. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μαθθίας, πολιορκηθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ἐφρονεῖται κατὰ τινα παράτολμον ἐξοδόν, ὁ Βοκκόλδιος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς «Νέας Σιών», ἐξέπεμψεν ἀποστόλους πανταχοῦ καὶ ἐκτὸς τῆς κοινοκτημοσύνης εἰσῆγαγε καὶ τὴν πολυγαμίαν. Ὁ ἐπίσκοπος ὅμως, συνδραμόντων καὶ τινῶν ἡγεμόνων, ἐκυρίευσεν τὴν εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ λιμοῦ δεινὰ καταντήσασαν πόλιν· συλλαβὼν δ' αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα τῆς Σιών καὶ τοὺς ἀμέσους βοηθοὺς του ἀπέκτεινεν αὐτοὺς διὰ πολλῶν βασάνων καὶ ἀποκατέστησεν αὐτόθι τὸν καθολικισμὸν.

Μεννωῖται. Μετὰ τινὰς δεκαετίας ἢ τῶν ἀναβαπτιστῶν αἵρεσις ἔλαβε διὰ τινος Μέννωμος καταγομένου ἐκ Φρεισίας πάντη νέαν ῥύθμισιν, ὅφ' ἦν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὡς αἵρεσις τῶν Μεννωιτῶν ὑφίσταται. Ἀπλότης περὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ τὴν δίαιταν καὶ ἀπόρριβις τῆς ἱερατείας, τοῦ βαπτίσματος τῶν βρεφῶν, τοῦ ὄρκου, τῶν δικαστικῶν διενέξεων, τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας κτλ. διακρίνουσι καὶ τὴν σήμερον τοὺς ἀναβαπτιστάς. Ἄλλως τε δὲ οὗτοι ἀποβαλόντες τὰς ἡθοφθόρους καὶ πολιτικῶς ἐπικινδύνους ἀρχὰς τῶν πρώτων χρόνων διάγουσι βίον ἡρεμον ὡς μισθωταὶ καὶ γεωργοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος, Μαυρίκιος, Ἰωάννης Φρειδερίκος. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κάρολος ἠσχολεῖτο εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους ἢ Σμαλκαλδικὴν σμμαχίαν ἐξετάθη καὶ ἐκρατύνθη, ἐπανειλημμένοι δὲ ἀτελεσφόρητοι θρησκευτικαὶ συνδιαλέξεις μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν μριδῶν ἀπέδειξαν τὸ ἀσυμβίβαστον τῶν ἀμοιβαίων ἀξιώσεων. Ἡ μόνη

δ' ενώσεως ἐλπίς τοῦ αὐτοκράτορος ἐστηρίζετο εἰς τὴν πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ πάπα **Παύλου Γ'** συγκληθείσαν (1545) ἐν **Τριδέντῳ** γενικὴν σύνοδον, εἰς ἣν πολλᾶκις παρεπέμποντο αἱ μείνασαι ἐκκρεμεῖς διαφοραί. Ἄλλ' οἱ Διαμαρτυρούμενοι, οἵτινες προέβλεπον ὅτι ἐν τοιαύτῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πάπα διατελούσῃ καὶ ἐκ ξένων κατὰ τὸ πλείστον θεολόγων συγκεκριτημένη συνόδῳ αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν ἤθελον καταδικασθῆ, ἀπέριψαν αὐτὴν καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Λουθήρου ὡς μὴ ἐλευθέραν καὶ ἀπήτησαν ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Ὅθεν ἰδὼν ὁ αὐτοκράτωρ ματαιωθείσαν τὴν τελευταίαν ἐλπίδα περὶ εἰρηνικῆς τῶν διαφορῶν λύσεως ἀπεφάσισεν, ἐπειδὴ ἡ μετὰ τῆς Γαλλίας γενομένη εἰρήνη καὶ ἀνακωχὴ τις μετὰ τῶν Τούρκων ἐξησφάλιζον ἀρκούντως τὰ νῶτα αὐτοῦ, νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἀφοῦ δὲ συνενεόθη μυστικὰ μετὰ τοῦ πάπα, ὅστις τῷ ὑπεσχέθη στρατὸν καὶ χρήματα, εἰλκυσε μεταξὺ ἄλλων συμμάχων καὶ αὐτὸν τὸν Διαμαρτυρούμενον **Μαυρίκιον** δοῦκα τῆς **Σαξονίας** ὑποσχόμενος αὐτῷ ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὴν παραχώρησιν τῶν πόλεων **Μογδεβούργου** καὶ **Ἀλβερστάδης**, περὶ ὧν διετέλει ἐρίζων πρὸς τὸν ἐξάδελφόν του τὸν ἐκλέκτορα **Ἰωάννην Φρειδερίκον**.

Σμαλκαλδικοὶ πόλεμοι, Σχαιρτλίνος. Οἱ Διαμαρτυρούμενοι μόλις ἐνόησαν τὰ πολεμικὰ τοῦ αὐτοκράτορος σχέδια. Χαλαρὰ δὲ καὶ ἐλλιπὴς ἦτο τότε ἡ τῆς Σμαλκαλδικῆς συμμαχίας κατάστασις· διότι ὁ μὲν Μαυρίκιος ἀπεσπᾶσθη, ἄλλα τινὰ δὲ μέλη εὐμεῖναν ἀδιάφορα. Ἄλλὰ τόσῳ ταχύτερον ἠνώθησαν τὰ λοιπὰ καὶ πρὶν ἔτι ὁ αὐτοκράτωρ συναθροίσῃ τὰς δυνάμεις του ἐν **Ῥατισβώνῃ** ἦσαν ἤδη ἐτοιμοπόλεμοι μετὰ πολυαρίθμου ἐκ 40,000 στρατοῦ καὶ μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουθήρου τῇ 18 Φεβρουαρίου τοῦ 1546 ἐξερράγη ὁ λεγόμενος **Σμαλκαλδικὸς πόλεμος**. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ χωρήσωσι συντόμως κατὰ τὰς συμβουλάς τοῦ ἐμπειροπολέμου **Σχαιρτλίνου** ἀρχηγοῦ τῆς δυνάμεως τῶν τῆς ἄνω Γερμανίας πόλεων οἱ δύο κυριώτεροι ἡγεμόνες ὁ ἐκλέκτωρ **Ἰωάννης Φρειδερίκος** καὶ ὁ **χωροκόμης Φίλιππος** διὰ τοῦ ἀντιθέτου χαρακτῆρος τῶν ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὀχυρωθῆ ἐν **Ἰγγολστάδῃ** καὶ αὐξήσῃ τὸν στρατὸν του δι' **Οὐγγρων** καὶ **Ἰταλῶν**. Οὕτω δὲ μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐπιχειρήσωσι σπουδαίαν κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐφοδὸν ὤρμησαν νὰ ἐμποδίσωσι τούλάχιστον τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἔνωσιν τῆς ἐκ τοῦ Βελγίου ἐρχομένης πρὸς αὐτὸν ἐπικουρικῆς δυνάμεως. Ἄλλ' ἀποτυχοῦσας καὶ τῆς ἐπιβολῆς αὐτῶν ταύτης, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέλαβε τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον καὶ εἰσεχώρησεν εἰς **Σοηβίαν**. Τότε δὲ καὶ ὁ **Μαυρίκιος**, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν μυστικὴν βεβαίωσιν περὶ τῆς εἰς τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα

προβιάσεώς του, ἀνεκνήρυχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ ἐκείνου καὶ κατέλαβε τὴν χώραν τοῦ Ἰωάννου Φρειδερίκου, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν οὗτος πάντῃ ἀνυπόπτως τῷ εἶχεν ἐμπιστευθῆ κατὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου. Οὕτω δὲ περιστάντων τῶν πραγμάτων, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες, ἀφοῦ αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις των ἀπερρίφθησαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίποσι τὸ θέατρον τοῦ πολέμου σπεύδοντες ἕκαστος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν αὐτοῦ χώραν.

Ἡ περὶ Μυλβέργην μάχη. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ ὑπέτασσε τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας πόλεις καὶ ἐγκαθίστα ἐν αὐταῖς φρουράς ἰσχυράς, ὁ ἐκλέκτωρ Ἰωάννης Φρειδερίκος ἀνεκίνησε τὴν χώραν του ἐκβαλὼν εὐκόλως τὴν ἀσθενῆ τοῦ Μαυρικίου φρουράν. Οὗτος δὲ κατέφυγε τότε εἰς Βοημίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἄλβιν, ὅπου μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν ὁ τε αὐτοκράτωρ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φερδινάνδος. Ἠνωμένοι δὲ καὶ οἱ τρεῖς εἰσέβαλον ἐντεῦθεν εἰς Σαξονίαν, κατέφθασαν τὸν εἰς Βιττεμβέργην σπεύδοντα ἐκλέκτορα καὶ συνεκρότησαν τὴν περὶ Μυλβέργην μάχην τῇ 24 Ἀπριλίου τοῦ 1547, καθ' ἣν ὁ ἐκλέκτωρ ἠττηθεὶς ἐγένετο αἰχμάλωτος καὶ ὑπεχρέωθη νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα μετὰ τῶν πλείστων ἀπ' αὐτοῦ ἐξηρημένων χωρῶν εἰς τὸν Μαυρικίον, ὥστ' ἔκτοτε τὸ ἀξίωμα ἐκεῖνο περιῆλθεν ἀπὸ τῆς λεγομένης Ἑρνεστικῆς εἰς τὴν Ἀλβερτινικὴν γενεάν τῆς Σαξονίας. Παραυτίκα δὲ καὶ ὁ χωροκόμης Φίλιππος ὑπετάγη εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητήσας γονυκλιτικῶς συγγνώμην παρ' αὐτοῦ διέσωσε τὰς χώρας, ἠναγκάσθη ὅμως καθάπερ καὶ ὁ ἐκλέκτωρ νὰ κολλουθήσῃ τὸν αὐτοκράτορα ὡς αἰχμάλωτος.

Ἡ εἰς Βοωνίαν μετὰστάσις τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, τὸ Αὐγουσταῖον Μεταξὺ. Ἀκολούθως ὁ Κάρολος ἐτρέπη εἰς τὴν ἄνω Γερμανίαν σπεύδων νὰ συνεννοηθῆ ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ πάπα. Ἐν τῷ μεταξὺ δῆλον ὅτι ἡ ἐν Τριδέντῳ σύνοδος εἶχε ψηφίσει πολλά, περὶ ὧν ὁ Κάρολος προέβλεπεν ὅτι οἱ Διαμαρτυρόμενοι, τοὺς ὁποίους ἤλπιζε πάντοτε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν ἔνωσιν, δὲν ἤθελον αὐτὰ παραδεχθῆ. Ὅθεν ἐζήτησε νὰ πείσῃ τὸν πάπαν ὅπως ἀναστείλῃ τὴν δημοσίευσιν τῶν ὑπ' ἐκείνης ψηφισθέντων· ἀλλ' ὁ πάπας κατανοήσας ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέβλεπεν εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς ἐξουσίας οὐ μόνον ἐδημοσίευσεν τὰ ψηφισθέντα, ἀλλὰ καὶ μετέστησε τὴν σύνοδον εἰς Βοωνίαν. Διὸ ὁ αὐτοκράτωρ ὀργισθεὶς διενεοθήη καὶ ἄνευ συμπράξεως ἐκείνου νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τοῦ οὕτω κληθέντος Αὐγουσταίου Μεταξὺ (Interim) μεταρρυθμισίαν τινὰ τῆς Γερμανικῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἐπέτρπε μὲν εἰς τοὺς Διαμαρτυρομένους τὴν θείαν κοινωνίαν ὑπὸ τὰ δύο ἤδη, τὸν γάμον τῶν κληρικῶν καὶ τὴν κατοχὴν τῶν

δημευθέντων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, κατὰ τὰ λοιπὰ ὁμοῦς ἐπέβα-
 λεν αὐτοῖς εὐπειθείαν πρὸς τὴν ἐν Ῥώμῃ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰκαί
 τινες τῶν Διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐν οἷς ὁ Μαυρίκιος καὶ ὁ
 Ἰωακείμ, ἐδέξαντο τὸ Μεταξὺ, ὅλαι ὁμοῦς αἱ πόλεις αὐτῶν καὶ ἰδίως
 τὸ Μαγδεμβούργον ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐκβίασιν τῆς συνειδήσεως.

Ἐπάνοδος τῆς ἐν Βοωνία συνόδου πάλιν εἰς Τρίδεντον, ἢ ἐν
 Πασσαυτᾷ συνθήκη. Ἐν τούτῳ δὲ τὰ πράγματα τῆς συνόδου ἔλαβον
 τροπὴν τινα ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πάπας Παῦλος Γ' ἀπέθανε
 καὶ ὁ διάδοχός του Ἰούλιος Γ' μετέθηκεν ἐκεῖνην πάλιν εἰς Τρίδεν-
 τον· καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι ἔλαβον μετοχὴν
 εἰς αὐτήν, ἐντεῦθεν καὶ τινες τῶν Διαμαρτυρομένων συγκατετέθησαν
 νὰ πέμψωσιν ἐκεῖ τοὺς θεολόγους των. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κάρολος ἐνόμιζεν
 ὅτι εἶχε προσεγγίση εἰς τὸν σκοπὸν του, τὸν περιορισμὸν τῆς παπικῆς
 ἐξουσίας, ἐξαίφνης τὰ πράγματα πάλιν ἐστράφησαν κατ' αὐτοῦ, ὥστ'
 ἐθεώρησεν ἤδη ἀναγκαῖον νὰ διαρρήξῃ πρὸ πάντων τὴν ἀντίστασιν ἐν
 Γερμανίᾳ. Διὸ καὶ διέταξε τὸν Μαυρίκιον νὰ πολιορκήσῃ τὸ ὄχυρόν
 Μαγδεμβούργον ὡς τὸ ἄσυλον τῶν ἀντιπρακτόντων. Εἰκαὶ οὗτος ὑπή-
 κουσεν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἠσθάνθη ὁμοῦς ταχέως τὴν
 φωνὴν τοῦ συνειδότος ἐπιχειρήσας νὰ βιάσῃ πάλιν ἐλευθεροφρονοῦσαν.
 Κατενόησε δὲ τέλος καὶ ὁποῖος κίνδυνος ἐπέκειτο εἰς τε τὴν πολιτικὴν
 καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῆς Γερμανίας, ἐὰν ὁ Κάρολος ἔφερεν
 εἰς ἐκβασιν τὰ σχέδιά του, καὶ ἐστοχάσθη ὅτι μόνον διὰ τινος τολ-
 μηρᾶς πράξεως ἐδύνατο ταῦτα μὲν νὰ ματαιώσῃ, τὴν δὲ ἀπολεσθεῖ-
 σαν τιμὴν του νὰνακτήσῃ. Ὅθεν κρυφίως συνῆψε συμμαχίαν μετὰ
 πολλῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ ἐπρομηθεύθη χρηματικὴν βοήθειαν
 παρὰ τοῦ Γάλλου βασιλέως Ἑρρίκου ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ νὰ ἐπι-
 τρέψῃ αὐτῷ τὴν κατάληψιν τῶν πόλεων : Μετῶν, Τυλλίου καὶ Βερο-
 δούνου. Ἀκολουθῶς συνεβιάσθη μετὰ τῆς πόλεως Μαγδεμβούργου καί,
 ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον προσεποιήθη ὅτι ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων
 τοῦ Καρόλου, ἐξαίφνης ὤρμησε κατ' αὐτοῦ μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1552
 διαμένοντος ἐν Βελδιδένῃ (Insbruck) καὶ ἤθελε βεβαίως τὸν συλ-
 λάβῃ ἐνταῦθα αἰχμάλωτον, ἐὰν μὴ στάσις τις τῶν στρατιωτῶν του
 συμβᾶσα κατὰ τὴν ὁδοπορίαν ἐχορήγει αὐτῷ καιρὸν νὰ διασωθῇ μετὰ
 μεγίστης σπουδῆς εἰς Καρινθίαν. Μετὰ τὴν φυγὴν δὲ αὐτοῦ ἀναλα-
 βῶν ὁ ἀδελφός του Φερδινάνδος τὸ ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως συνωμολό-
 γησεν εὐθὺς μετὰ τῶν Διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων τὴν ἐν Πασσαυτᾷ
 συνθήκην, δι' ἧς συνεχωρήθη εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Αὐγουσταίας ὁμο-
 λογίας ἀπόλυτος θρησκείας ἐλευθερία, ἠκυρώθη τὸ Μεταξὺ καὶ ἐδόθη
 ἐλπίς περὶ εἰσαγωγῆς τῆς πολιτικῆς ἰσονομίας. Ἀφοῦ δὲ ὁ αὐτο-

κράτωρ καίπερ δυσαρέστως ἐνέκρινε τὴν συνθήκην καὶ οἱ δύο αἰχμάλωτοι ἡγεμόνες ἀπελύθησαν, ὁ τάραχος τῶν παθῶν κατηνάσθη καὶ ἐπανήλθεν ἡ εἰρήνη.

Ἡ ἐν Σιεuerσαούση μάχη, *Αὐγουσταία εἰρήμη, νίκη Διαμαρτυρομένων, ἐκκλησιαστικῆ ἐπιφύλαξις.* Ἡ Πασσαυικὴ συνθήκη ἦτο τὸ τελευταῖον τοῦ Μαυρικίου ἔργον· διότι, ἀρνηθέντος τοῦ μέχρι τοῦδε συμμάχου τοῦ Ἀλβέρτου μαρκιῶνος τοῦ Βρανδεμβούργου νὰ παραδεχθῆ ἐκείνην καὶ ἐξακολουθήσαντος τὰς λεηλασίας του ἐν τῇ κάτω Σαξονίᾳ, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ ὁ Μαυρίκιος ἵνα τὸν ἀναγκάσῃ εἰς εἰρήνην· καὶ ἐνίκησε μὲν κατὰ τὴν ἐν Σιεuerσαούση συγκροτηθεῖσαν μάχην (1553), εὗρεν ὁμῶς ἐνταῦθα τὸ τέλος τοῦ πληγωθεῖς καιρίως. Μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπὸ τῆς τελευταῖας αὐτοῦ κατωρθώθη ἡ ἐν *Αὐγούστη* θρησκευτικῆ εἰρήνῃ (1555), ἐν ἧ οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐπέτυχον οὐ μόνον τελείαν ἐλευθερίαν συνειδήσεως καὶ θρησκείας, ἀλλὰ καὶ πολιτικὴν ἰσονομίαν μετὰ τῶν Καθολικῶν, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς κατοχῆς τῶν δημοσιῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Συνερωτήθη δὲ κατ' αὐτὴν ὑπὲρ μὲν τῶν ὑπηκόων, ὅσοι δὲν ἤθελον προσεῦθῃ τὸ δόγμα τοῦ ἄρχοντος τῆς χώρας, τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως ἀναχωρήσεως, ὑπὲρ δὲ τῶν μενόντων ἀνοχῇ. Τὴν σφοδρότατην δ' ἐριδα διήγειρεν ἡ τῶν Καθολικῶν ἀπίστις τοῦ νὰ ποβάλλωσιν ὅσοι τῶν κληρικῶν ἡγεμόνων ἤθελον τοῦ λοιποῦ λουθηρανιστῆ ἀμέσως τὸ ἀξίωμα καὶ τὰς προσόδους των, ἀπίστις, ἣτις ἕνεκα τῆς ἀμοιβαίας ἐπιμονῆς τῶν διχαστομένων μερῶν ἔμεινεν ὡς ἀντικείμενον ἐκκρεμῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιφύλαξεως» (*reservatum ecclesiasticum*).

Μαξιμιλιανός, Ἰδρυσις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Φερδινάνδος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἀνεκτικὸς υἱὸς του *Μαξιμιλιανός Β'* ἐσπούδασαν παντὶ σθένει νὰ διατηρήσωσι τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην, καὶ ἀποφάσεις τῆς 18 ἔτη διαρκείας (1545-1563) *Τριδεντινῆς* συνόδου, τὴν ὁποῖαν οἱ Καθολικοὶ θεωροῦσιν ὡς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν μεταρρύθμισιν διὰ τοῦ εἰς ἕκαστον ἄρθρον πίστεως προστεθέντος ἀναθέματος καθ' ὅσων ἤθελον παρεκκλίνη τούτου μέχρι τριχός, ἐκρίτουν καὶ διαιώνισαν τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα. Εἰς τοῦτο δὲ προστετέθη καὶ ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γενομένη ἰδρυσις τοῦ Ἰησουϊτικῆς τάγματος, ὅπερ ὡς κύριον προέθετο σκοπὸν νάναστείλῃ παντοιοτρόπως τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ δόγματος τῶν Διαμαρτυρομένων.

§ 1335. *Ἡ μεταρρύθμισις ἐν ταῖς Σκανδιναυκαῖς χώραις.* Ἡ Λουθηρανικὴ διδασκαλίς ἀνεγνωρίσθη κατὰ πρῶτον ὡς θρησκεία ἐπικρατοῦσα, διότι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς οἱ βασιλεῖς ἐνόμιζον ὅτι ἐδύναντο νὰ καταστρέψωσιν ἀσφαλτέστερον τὴν ἰσχὴν τῶν

ἐπισκόπων καὶ ναυξήσωσι τὰς προσόδους τοῦ στέμματος διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πλοῦτου. Πρὸς τοῦτο δὲ τοὺς ἐβοήθησεν οὐκ ὀλίγον ἢ τότε διαφθορὰ τοῦ Σκανδιναυικοῦ κλήρου.

§ 1336. **Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἑλβετίᾳ, Ζουίγγλιανισμός.** Συγχρόνως σχεδὸν τῷ Λουθήρῳ καὶ ὁ Οὐλδέριχος Ζουίγγλιος γεννηθεὶς τῷ 1486, ἰεροκῆρυξ ἐν Τιγύρῳ τῆς Ἑλβετίας, ἀνὴρ ἐνδόξου παιδείας μέτοχος καὶ δημοτικὰς προσεβύων ἀρχὰς ἐξάνεστη κατὰ τῆς συγχωροκαπηλείας τοῦ Φραγκισκανοῦ Σαμφῶνος καὶ κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παντὸς εἶδους καταχρήσεων. Πρακτικώτερος δ' ἐκείνου ὦν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας του ἔθετο οὐ μόνον τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἠθῶν καὶ τρόπων τὴν βελτίωσιν.

Μέγα συμβούλιον, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μάχη περὶ Καππέλην. Ἐτι δὲ περαιτέρω προβαίνων εἰς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως ἐσπούδασε νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς ἀπλὰς τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ καταστάσεις. Ὅθεν ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ μεγάλου συμβουλίου τοῦ Τιγύρου ἐπεχείρησε πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων καὶ ἠθίμων, ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυροὺς, λαμπάδας, βωμοὺς καὶ μουσικὰ ὄργανα καὶ ἐκατόνισε τὸν μυστικὸν δείπνον, δι' οὗ ἐνόμιζον μόνον σημεῖόν τι ἀναμνήσεως καὶ πνευματικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀρχαιστάτης Χριστιανικῆς ἀγάπης καθημένων τῶν κοινωνῶν. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο ἔφερε τὸν Ζιδίγγλιον εἰς ἔριδα δεινοτάτην πρὸς τὸν Λουθήρον· ὁ Γερμανὸς δὴλον ὅτι μεταρρυθμιστὴς ἀπορρίπτων τὴν ὑπ' ἐκείνου διδομένην ἐρμηνείαν τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ: « τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου » διὰ τοῦ: « τοῦτο σημαίνει τὸ σῶμά μου » παρεδέχετο πραγματικὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ. Εἰς μάτην ὁ Φίλιππος κόμης τῆς Ἑσσίας ἠθέλησε νὰ συμβιδάσῃ τὸ ἐπικίνδυνον σχίσμα· ὁ Λουθήρος ἐθεώρει τοῦ ἀντιπάλου του τὴν δόξαν ὡς ἄρνησιν ἀπ' εὐθείας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἀδελφικὴν χεῖρα, ἣν ὁ Ζουίγγλιος μετὰ δακρύων προέτεινεν. — Καὶ ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ δὲ τοῦ Ζουίγγλίου τὴν ἐμφάνισιν παρηκολούθησεν ὁμοίαι τις κινήσεις καὶ διαίρεσις ἀπ' ἐκείνων, ἣν ἔσχεν ἡ τοῦ Λουθήρου ἐμφάνισις ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν ᾧ τὸ Τιγύρον καὶ αἱ βόρειαι τοπαρχίαι: *Αππενζῶλη, Σχαρούση, Βέρνη καὶ Γλαρίς* παρεδέξαντο τὴν νέαν διδασκαλίαν, ἐξ ἑναντίας αἱ 4 λεγόμεναι δρυμοπόλεις: *Σχουηζία, Οὐρία, Οὐνδερναλδία καὶ Λυκέρνη* μετὰ τοῦ Ζούγου ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διαδόσιν αὐτῆς. Ὅθεν μεταξὺ τῶν 5 καθολικῶν καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως τοπαρχιῶν μετὰ πολλὰς διενέξεις ἐξερράγη πόλεμος ἐμφύλιος. Οἱ Τιγυρίται ἠττήθησαν περὶ *Καππέλην* (1531) καὶ ὁ Ζουίγγλιος ἐφρονεῖτο μαχόμενος παρὰ

τὴν σημαίαν τῆς πόλεως. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς νίκης ταύτης ἦτο ὅτι τὸ νέον δόγμα εἰς πολλὰ μέρη, ὅπου ἤδη ἐπεκράτει, ἐξηλείφθη. Ὅτε δὲ ἡ Βέρμη ἀφῆρσεν ὅλην τὴν Λαυσονίαν ἀπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβαυδίας, τὸ Ζουίγγλιανὸν δόγμα ἐξηπλώθη καὶ ἐπὶ τὴν Γαλλικὴν Ἐλβετίαν, καὶ ἡ Γενεύη κατέστη ἡ κυρία ταύτης ἔδρα διὰ τοῦ Καλβίνου.

§ 1337. **Καλβινισμός.** Ὁ Ἰωάννης Καλβίνος (Jean Calvin) ἐγεννήθη τῷ 1509 ἐν Νοῦωνι τῆς Πικαρδίας. Ὁ μεταρρυθμιστὴς οὗτος ὑπῆρξε πολὺ ἀνώτερος καὶ τῶν δύο προηγουμένων κατὰ τὴν παιδείαν, εἰς ὑπερβολὴν δὲ τραχὺς καὶ αὐστηρὸς κατὰ τὰ ἦθη.

Καλβίνος νομικός, ἱεροκῆρυξ. Ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ἀσχοληθῆ εἰς νομικὰς μελέτας· καταλιπὼν δὲ ταύτας ἔπειτα ἐπεδόθη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἠθέλησε νὰ γενῆ ὁ κῆρυξ τοῦ νέου δόγματος ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ καταδιώξεις ὅμως, εἰς ἃς αὐτὸς καὶ οἱ ὁμόφρονές του ἐξετέθησαν αὐτόθι, τὸν ἠνάγκασαν νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἐλβετίαν.

Εἰσηγήσεις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, προορισμός, λατρεία, τελεταί, πολίτευμα. Ἐν Βασιλείᾳ ἐξέδωκε κατὰ πρῶτον (1538) τὰς περὶ Χριστιανικῆς θρησκείας εἰσηγήσεις του (Christianae religionis institutiones), ἔπειτα δ' ἐγένετο ἱεροκῆρυξ καὶ διδάσκαλος τῆς θεολογίας ἐν Γενεύῃ, οἱ πολῖται ἐδέξαντο τὸ παρ' αὐτοῦ διαπλασθὲν δόγμα καὶ ἀπέκλεισαν πάντα μὴ παραδεχόμενον αὐτὸ ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου.—Ἡ διδασκαλίᾳ τοῦ Καλβίνου φέρει τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοῦργου αὐτῆς: αὐστηρότητα καὶ ἀπλότητα. Κατὰ δὲ τὸ δογματικὸν μέρος αὐτῆς συνέχεται μετὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζιβιγγίου ἐκτὸς τούτου μόνον: ὅτι παραδέχεται τὸν προορισμὸν (predestination) τοῦ θεοῦ Αὐγουστίνου καὶ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀνίκανον νὰ πράξῃ ποτὲ τὸ ἀγαθὸν ἐξ οικείας θελήσεως. Ὡς πρὸς δὲ τὸν μυστικὸν δεῖπνον δοξάζει ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ σιτεῖται ἢ ψωμίζεται πνευματικῶς διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ὅτε τὸ στόμα δέχεται τὸν ἄρτον. Κατὰ δὲ τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετάς ὁ Καλβίνος ἀντιτρέχει, καθάπερ καὶ ὁ Ζουίγγλιος, εἰς τοὺς ἀποστολικούς χρόνους καὶ διατάσσει τὴν μεγίστην ἀπλότητα. Ὡς ἐκεῖνος δὲ ἀποβαλὼν παντὸς εἶδους κοσμήματα ἐκ τῆς ἐκκλησίας περιώρισε τὴν κυρίαν λατρείαν εἰς προσευχὴν, κῆρυξιν τοῦ εὐαγγελίου καὶ εἰς τὸ ἄδειν ψαλμούς, καὶ ἐκτὸς τῆς αὐστηρῶς ἑορταζομένης κυριακῆς οὐδεμίαν παρεδέχετο ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἑορτήν. Τὸ πολίτευμα δὲ ἡ σύνταγμα τῆς Καλβινικῆς ἐκκλησίας εἶνε συνοδικὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν δημοκρατικόν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ κοινότης ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τῶν ἐλευθέρως ἐκλεγομένων πρῖσθυτέρων ἐξασκεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, ἐκλέγει τοὺς κλη-

ρικούς, ἐπιτηρεῖ διὰ τῶν πρεσβυτέρων τὰ ἤθη καὶ διαχειρίζεται τὴν ἐκκλησιαστικὴν πειθαρχίαν. Οἱ κληρικοί καὶ ἀριθμὸς τις πρεσβυτέρων σχηματίζουνσι τὰς συνόδους, ἀφ' ὧν ἡ ἐπιχώριος ἐκκλησία δέχεται τοὺς νόμους. Ἡ περὶ τὰ ἤθη αὐστηρότης ἔφερε τοὺς Καλθινιστὰς πολλάκις καὶ εἰς ἀπαγόρευσιν τῶν ἄλλως συγκεχωρημένων κοινωνικῶν τέρψεων, οἶον χοροῦ, θεάτρου καὶ τῶν τοιούτων. Τούτου δ' ἕνεκα ἡ διδασκαλία τῶν ἰσχυσε μᾶλλον εἰς τὴν μέσσην ἢ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις.

§ 1338. **Ἡ μεταρρύθμισις ἐν ἄλλαις χώραις. Οὐγενότται.** Ἀπὸ τῆς Γενεύης ὁ Καλθινισμὸς διεδόθη εἰς τὰς ἀκμαζούσας πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, ὅπου εὔρε τόσους πολλοὺς ὀπαδοὺς καλουμένους ἐνταῦθα Οὐγενότταις, ὡστ' ἐδυνήθη νὰ ὑποστῇ ἀγῶνα μακρὸν μετὰ τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας. Ἡ Γαλλικὴ αὐλὴ ὑπῆρξεν ἐπὶ τινα χρόνον ἀμφιρρεπῆς εἰς ποῖον θρησκευάματος εἶδος νὰ τραπῇ ἕως οὗ πολιτικοὶ λόγοι τὴν ἔπεισαν νὰ ἐμμένῃ εἰς τὸ Καθολικόν. Ὅθεν ἔκτοτε ἐξεδόθησαν αὐστηραὶ ἀπαγορεύσεις κατὰ τοῦ Καλθινισμοῦ. Καλθίνοι, ἱεροκήρυκες παρεδίδοντο εἰς τὰς φλόγας καὶ διὰ ποινικῶν καταδικῶν ἐκολύετο πᾶσα διάδοσις τῆς διδασκαλίας τῶν, ὡς εἴρηται.

§ 1339. **Καλθινισμὸς ἐν ταῖς Κάτω Χώραις.** Ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἑλβετίας εἰσέδυσεν ὁ Καλθινισμὸς καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, ὅπου μετὰ μικρὸν ἀγῶνα ὑπερίσχυσε τέλος ἐν ταῖς βορειαῖς ἐπαρχίαις, ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν τῷ αὐτίκῳ, τῷ Βέλγιον, ἔμειναν Καθολικαί. Ἐκεῖ οἱ λεγόμενοι Ἀρμινιανοὶ ἐζήτησαν νὰ μετριάσωσι τὴν αὐστηράν τοῦ Καλθίνου περὶ προορισμὸν δόξαν· ἀλλ' ἡ ἐν Δοττρέχτη σύνοδος (1618) κατεδίκασε τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ ἐτιμώρησε τοὺς ἐνδόξους ἀρχηγούς τῶν Ὀρδεμβαρνευέλδον καὶ Οὐγωνα Γρόττιον τὸν μὲν στερήσασα τῆς ζωῆς, τὸν δὲ τῆς ἐλευθερίας, ὡς εἴρηται.

§ 1340. **Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἀγγλίᾳ.** Ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος Η' πρότερον σφοδρότατος ἐχθρὸς τοῦ Λουθήρου, ἀφοῦ ὁ πάπας τῷ ἠρνήθη τὴν ἀπὸ τῆς Ἰσπανῆς συζύγου του Αἰκατερίνης διάζευξιν, τὸν ἐξεδικήθη διακόψας πάντα σύνδεσμον μετὰ τῆς Ῥώμης καὶ κηρύξας ἐκυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐθνικὴ βουλή, τὸ παρλαμέντον, καὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κλήρου παρεδέξαντο ταύτην τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν. Ἐξ ὧν δὲ ἠρνήθησαν νὰ τὴν ἀναγνωρίσωσιν οἱ μὲν ἐτιμωρήθησαν κεφαλικῶς, οἱ δὲ ἀπελάθησαν τῆς χώρας καὶ ἄλλοι ἀπέθανον ἐν ταῖς φυλακαῖς. Ὅλα τῆς Ἀγγλίας τὰ μοναστήρια περὶ τὰ 500 κατηργήθησαν καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἐπεδικάσθη εἰς τὸν βασιλέα.

Ἐρρίκος, Ἐδουάρδος ς', Θωμᾶς Κράμμερος, Μαρία, Ἐλισσά-

Βετ. Ὁ Ἐρρίκος ὁμοῦς ἐμμένων εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ τῶν Δικτατωρομένων δόγμα διετήρησε κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ Καθολικὸν δόγμα. Κατὰ πρῶτον δ' ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Ἐδουάρδου γ' ὁ τῆς Κανταβρυγίας ἀρχιεπίσκοπος Θωμᾶς Κράμμερος εἰσήγαγε τὸ Καλβινικὸν δόγμα. Ἐπὶ τῆς διαδόχου δὲ τοῦ Ἐδουάρδου, τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας, ἡ Καθολικὴ θρησκεία καὶ σὺν αὐτῇ ἡ μετὰ τῆς Ῥώμης ἔνωσις ἀποκατέστη πάλιν. Ἄλλ' ἡ διάδοχος αὐτῆς καὶ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὴ Ἐλισσάβετ ἀποποιηθέντος τοῦ πάπα τὴν ἀναγνώρισιν αὐτῆς ἠσπάσατο ὀριστικῶς τὰ τῶν Δικτατωρομένων καὶ ἤγαγεν εἰς πέρας τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρυθμίσιν, ἧτις ἦν ἡ τετάρτη τῆς θρησκείας μεταβολὴ ἐντὸς 40 ἐτῶν!

Ἄγγλικὸν δόγμα, ἐπίσκοπικὸν σύστημα, καθαρὸι ἢ πρεσβυτεριοκοί, ἀνεξάρτητοι. Τὸ Ἄγγλικὸν δόγμα ἐξετέθη ἐν 39 ἄρθροις, ἐν οἷς διετηρήθη ἐκ τῆς Καθολικῆς θρησκείας τὸ ἐπίσκοπικὸν σύστημα, διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ἄγγλων καλεῖται συγγῆθως ἐπίσκοπική. Ἀλλὰ μερὶς τις αὐστηρῶς Καλβινικὴ ἀπέριψε τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἐπειδὴ ἀνεγνώριζε μόνον πρεσβυτέρους ὡς προεστῶτας, ἐνευθεν ἔλαβε τὸ ὄνομα τῶν καθαρίων (Puritani) ἢ πρεσβυτερικῶν ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐπισκόπους. Εἰς ταύτην δὲ προστέθη ἐπὶ Καρόλου Α' καὶ ἡ αἵρεσις τῶν ἀνεξαρτήτων (indépendentes), οἵτινες προσθεύουσιν ὡς γενικὸν τῶν ἀνθρώπων δικαίωμα τὸ λατρεύειν τὸν θεὸν κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεως ἄνευ ῥητῶν ἐκκλησιαστικῶν συμβόλων.

§ 1341. **Μεταρρυθμίσις ἐν Σκωτίᾳ, Ἰωάννης Κνωξίος.** Καὶ ἐν τῇ Σκωτίᾳ τὸ εὐαγγελικὸν δόγμα πολλοὺς καταδιωγμοὺς ὑποστὰν ὑπέρισχυσε τέλος διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἱεροκήρυκος Ἰωάννου Κνωξίου προσωπικοῦ φίλου τοῦ Καλβίνου. Ψήφισματι δὲ τῆς βουλῆς εἰσῆχθησαν εἰς αὐτὴν ἡ τε λατρεία καὶ τὸ συνοδικὸν πολιτεύμα τῆς Καλβινικῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ δὲ τῶν συνόδων τῶν πρεσβυτέρων ὠνομάσθη ἀκολουθῶς ἡ Σκωτικὴ ἐκκλησία πρεσβυτερική.

§ 1342. **Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἰρλανδίᾳ, Πολωνίᾳ, Λιβονίᾳ, Κουρλανδίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Τρανσυλθανίᾳ.** Αἱ ἐπανειλημμένα βίαιαι ἀπόπειραι τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τοῦ νὰ εἰσαγάγῃ καὶ εἰς τὴν ὑποτελοῦσαν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ 1603 ὀλοσχερῶς Ἰρλανδίαν τὸ θρησκευμα τῶν Δικτατωρομένων ὀλίγον ἐπέτυχον. Εἰκαὶ ἡ Ἐλισσάβετ καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Ἰάκωβος Α' μετεχειρίσθησαν τῇ δήμευσιν μεγάλων ἐκτάσεων γαιῶν καὶ τὴν ἰδρυσιν Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ὡς μέσον δραστήριον πρὸς καταπίεσιν τῆς Καθολικῆς θρησκείας, οὐδὲν ἤττον οἱ αὐτόχθονες ἔμειναν εἰς αὐτὴν πιστοί.

Ἀπὸ τῆς Γερμανίας τέλος ἡ μεταρρυθμισίς μετεδόθη καὶ εἰς τὰς ἡμέρους αὐτῇ ἀνατολικὰς χώρας: *Πολωνίαν, Λιβονίαν, Κουρλανδίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Τρανσυλβανίαν.*

§ 1343. **Ἐνωσις Λουθηρανῶν εἰς μίαν εὐαγγελικὴν ἐκκλησίαν.** Ὁ χωρισμὸς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας εἰς πλείονα δόγματα συνέβη, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Ἐκτοτε δ' ἐγένοντο πολλαὶ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν· ἀλλὰ μόνις ἐσχάτως ἐγένετο ἡ τῶν διαφόρων Λουθηρανικῶν ἐκκλησιῶν ἔνωσις εἰς μίαν *Εὐαγγελικὴν* τὸ πρῶτον ἐν *Πρωσσίᾳ* καὶ *Νασσαυτῆ* καὶ βραδύτερον ἐν ἄλλαις Γερμανικαῖς πολιτεῖαις. Ἄλλ' ὅμως ἡ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων μᾶλλον προκληθεῖσα αὕτη ἔνωσις εὗρεν οὐ μικρὰν παρά τοις Λουθηρανοῖς ἀντίστασιν.

§ 1344. **Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς εἰδωλολάτραις.** Εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ παρά τοις εἰδωλολάτραις, ἰδίως ἐν τῇ ἐντεῦθεν καὶ πέραν τοῦ *Γάγγου Ἰνδικῆ*, ἐν *Τιβητίῳ*, ἐν *Σίνα*, *Ἰαπωνίᾳ* κτλ. καὶ ἐν ταῖς νεωστὶ ἀνακαλυφθεῖσαις τῆς Ἀμερικῆς χώραις, συνήργησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὰ τοῦ Δυτικοῦ κλήρου τάγματα.

Ἰησουῖται, *Φραγκίσκος Ξαυέριος*, *Γρηγόριος Ε'*, *Οὐρβανὸς Η'*, *προπαγάνδαι*, *βιβλικαὶ ἑταιρεῖαι*. Πρὸ πάντων δὲ οἱ *Ἰησουῖται* ἐθεώρησαν τὴν διάδοσιν ὡς τὸ κύριον τῆς ἀποστολῆς των ἔργον, καὶ μεταξὺ τούτων διεκρίθη ὁ *Φραγκίσκος Ξαυέριος* (1542-52) «ὁ ἀπόστολος τῶν Ἰνδιῶν» διὰ τῆς ἀτρομῆτου καὶ ἀκαμάτου περὶ τὸ προσηλυτίζειν ἐπιμανῆς του. Εἰς προαγωγὴν δὲ τῶν ἱεραποστολικῶν τούτων ἐνεργειῶν, ἧς προῦκάλεσαν αἱ τῶν *Ἰσπανῶν* καὶ *Πορτογάλων* ἀνακαλύψεις, ὁ πάπας *Γρηγόριος Ε'* ἔδρευσε πρῶτος (1622) τὸν περὶ διαδόσεως τῆς πίστεως σύλλογον (*Congregatio de propaganda fide*), μεθ' οὗ ὁ *Οὐρβανὸς Η'* συνῆψε φροντιστήριόν τι διὰ τοὺς ἀποστόλους ὄλων τῶν ἐθνῶν (*Collegium de propaganda fide*). Ἀπὸ τῆς συστάσεως δὲ τῆς τῶν Διαμαρτυρομένων ἐκκλησίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον τὰ σημαντικώτερα τῶν ναυτιλλομένων ἐθνῶν, ἀνεπτύχθη διπλῆ τις ἐν μέρει ἀμοιβαίως ἀντιμαχομένη ἀποστολικὴ ἐνέργεια· καὶ διὰ μὲν τὴν συστήματικὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ Καθολικοῦ δόγματος ἱεραποστολῶν, αἵτινες περιλαμβάνουσι πέντε ἐπικρατείας: τὴν *Ἀνατολικήν*, τὴν *Ἰνδικήν*, τὴν *Σίναν*, τὴν *Ἀμερικὴν* καὶ *Ἀυστραλίαν*, φροντίζουσιν ἐκτὸς τῆς ἐν *Ῥώμῃ προπαγάνδας* καὶ μερικαὶ θρησκευτικαὶ ἑταιρεῖαι ἰδίως ἐν *Γαλλίᾳ*. Τὴν δ' ἐξάπλωσιν τοῦ τῶν Διαμαρτυρομένων δόγματος μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν ἀνάλαβον ἰδιωτικαὶ ἑταιρεῖαι ἐν *Λουδίῳ*, *Σκωτίᾳ*, *Ὀλλανδίᾳ*, *Βοστώνῃ*, *Βερολίῳ* καὶ

Ἑλβετία ὑποστηριζόμεναι πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ θείου λόγου καθ' ὅλας τὰς γλώσσας βιβλικῶν ἑταιρειῶν.

§ 1345. **Τάγμα Ἰησουϊτῶν, σκοπὸς αὐτῶν καὶ βαθμολογία.** Μεταξὺ τῶν νέων ταγμάτων οὐδὲν ἄλλο προήχθη εἰς τοσαύτην σημασίαν καὶ ἰσχύν, ὅσον τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ εὐγενεοῦς Ἰγνατίου Λοβόλα ἰδρυθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Παύλου Γ' (1540) ἀναγνωρισθὲν Ἰησουϊτικόν, ὅπερ κύριον προέθετο σκοπὸν τὴν διακώλυσιν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ δόγματος τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὴν πανταχοῦ ἀποκατάστασιν τοῦ κράτους τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας. Τὰ μέλη αὐτοῦ, ἅτινα μετὰ διπλῆν δοκιμασίαν (noviciat) εἰσῆρχοντο εἰς τὸ τάγμα, διηροῦντο κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεώς των εἰς ἐπισκόπους (profis) καὶ συνεπισκόπους (coadjutores), ὧν οἱ πρῶτοι ἐκτὸς τῶν τριῶν συνήθων εὐχῶν ἢ ὁμολογιῶν κατέθετον καὶ τετάρτην: τὸ νάναλαμβάνωσι τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς πανταχοῦ, ὅπου ἂν ὁ πάπας ἤθελεν αὐτοὺς προσδιορίσῃ. Ἐξ αὐτῶν δὲ τούτων ἐλαμβάνοντο κατ' ἐκλογὴν ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐδρεύων καὶ ἐξουσίαν ἀπεριόριστον ἔχων στρατηγὸς (generalis) καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν ἰδρυμάτων τοῦ τάγματος. Οἱ δὲ συνεπισκόποι ἐπεμελοῦντο τῶν περὶ τὴν θέλαν λατρείαν καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας.

Κράτος Ἰησουϊτῶν καὶ διάδοσις. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τάγμα, οὗτινος τὰ μέλη ἐξήσκουν ὡς ἱεροκήρυκες, ὡς ἐξαγορευταί, ὡς διδάσκαλοι καὶ συγγραφεῖς τὴν μεγίστην δύναμιν, ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς Καθολικὰς τῆς Εὐρώπης χώρας καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν Ἰσπανικὴν Ἀμερικὴν. Ὅτε δὲ περὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος προήχθη εἰς τὸν κολοῦωνα τῆς ἰσχύος του, ἠρίθμει 30,000 μέλη, 335 καθέδρας (residences), 273 ἱεραποστολικὰς ἑταιρείας, 176 σεμινάρια, 66 κολλέγια καὶ διηρεῖτο εἰς 39 ἑπαρχίας.

Ἀπέλασις Ἰησουϊτῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν διὰ τῆς εἰς πάντα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα ἀναμιξείως του, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀπὸ πάσις ξένης δικαιοδοσίας ἀπαλλαγῆς του καὶ ἐτι μᾶλλον διὰ τῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς προόδους τοῦ χρόνου ἐπιμόνου προσηλώσεως εἰς τὰ κηθεστῶτα ἤρξατο κατὰ μικρὸν νάποβάλλῃ τὴν πρώτην δύναμιν καὶ τμηὴν του. Αἱ κυβερνήσεις κατενόησαν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Ἰησουϊτῶν ἐδύναντο νά εἰσαχθῶσι σωτήρια καὶ ἀναγκαῖαι μεταρρυθμίσεις καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε τὸ τάγμα νά καταργηθῇ. Οὕτω λοιπὸν ἐκ Πορτογαλίας μὲν τὸ πρῶτον συνέβη τῷ 1759 ἡ ἀπέλασις του διὰ τοῦ περιδόξου, ὡς εἶρηται, ἱπουργοῦ Πομβάλου, ἐκ Γαλλίας δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ παραλαμμένου προηγουμένως ψηφισθεῖσαν διάλυσιν του ἀκολούθως τῷ 1762 ἡ ἐξορία, ἐφεξῆς δ' ἐκ τῆς Ἰσπανίας τῷ

1763 διὰ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ Ἀράνδα καὶ Ὀλαυίδα καὶ συγχρό-
 νως σχεδὸν ἐκ Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, ἐκ Μελίτης καὶ Πάρμης.
 Τελευταῖον δὲ καὶ ὁ πάπας Κλήμης ΙΔ' ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῶν ἡγε-
 μόνων ἀναγκασθεὶς ἐξέδωκε (1773) τὴν περίφημον ἐκείνην ἐγκύκλιον
 «Dominus ac Redemptor», δι' ἧς ἀπεφάνθη τὴν τελείαν καὶ αἰωνίαν
 κατάργησίν του. Ὡς λόγοι δὲ ταύτης ἀποχρῶντες φέρονται ἐν αὐτῇ:
 πρῶτον ἡ διατήρησις τῆς ἡσυχίας τῶν πολιτῶν, δεύτερον τὸ ὀφει-
 λόμενον πρὸς τοὺς ἡγεμόνας σέβας καὶ τρίτον ἡ ἐκ τῶν πραγμά-
 των προκύψασα πεποίθησις ὅτι τὸ τάγμα δὲν ἀνταπεκρίνατο πλέον
 εἰς τὸν προορισμὸν του.

§ 1346. **Αἵρέσεις Ἰανсениσταί, Κουάκεροι, Ἐρρυ-
 χούτιοι, Μεθοδισταί.** Πρὸς ταῖς ἀρχαιοτέρας ἐνεφανίσθησαν
 ἤδη νέαι ἄλλαι αἵρέσεις ἐν μὲν τῇ Καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἢ τῶν Ἰαν-
 σενιστῶν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος· μετὰξὺ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων
 πρῶτον ἡ τῶν Κουακέρων, ἧτις ἰδρυθεῖσα τῷ 1647 ὑπὸ Γεωργίου Φω-
 ξίου τέκνου τῆς Ἀγγλικῆς δημοκρατίας, προαχθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ πε-
 ριωνήμου Πενίου οἰκιστοῦ τῆς Πενσυλβανίας ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ,
 ἀπορρίπτει τὴν ἱερατικὴν τάξιν, ἐκκλησιαστικὰ δόγματα, ὄρκον,
 πόλεμον, πολυτέλειαν καὶ διάκρισιν βαθμῶν· ὡς θεμέλιον δὲ τῆς
 θρησκείας παραδέχεται ἐσωτερικὴν τινα ἀποκάλυψιν, ἄμεσον τοῦ
 ἐσωτερικοῦ φωτισμὸν διὰ τοῦ θεοῦ πνεύματος, θρησκευτικὴν τινα
 ἰσότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἐν τε τῷ ἀστικῷ καὶ ἐκκλησιαστικῷ βίῳ·
 καὶ τέλος ἐπαγγέλλεται ἀπλότητα καὶ καθαρότητα ἡθῶν ὡς ἀντανά-
 κλασιν ἢ ἀπόστιλψιν τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου. Δεύτερον ἡ τῶν Ἐρρυχου-
 τῶν ἰδρυθεῖσα τῷ 1722 ὑπὸ τοῦ κόμητος Νικολάου Ζιζεδόρφου
 ἐν Σαξονίᾳ. Ὁ ἐξιλαστικὸς τοῦ Ἰησοῦ θάνατος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον
 ὅλων τῶν σκέψεων καὶ πράξεων αὐτῆς τῆς αἵρέσεως, ἧς τὰ μέλη συν-
 δέονται μετ' ἀλλήλων διὰ τινος γενικοῦ συνδέσμου τῆς ἀδελφικῆς
 ἀγάπης. Πᾶσα κοινότης διαιρεῖται καθ' ἡλικίαν καὶ κατὰ γένος εἰς
 χορούς, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι καὶ ἄγαμοι συγκατοικοῦσιν ὡς ἀδελφοί, αἱ
 δὲ παρθένοι ὡς ἀδελφαί· πᾶς δὲ χορὸς ἔχει ἐπιμελητὰς τῶν ψυχῶν,
 ἐφόρους ἡθῶν καὶ ὑπερέτας, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ δίδωσι πληροφορίας
 εἰς τὸ συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ προσεύχεσθαι δὲ καὶ ψάλλειν
 ἔχει ἐν τῇ αἵρεσει ταύτῃ πολλὴν σημασίαν. Τρίτον ἡ τῶν Μεθοδι-
 στῶν συσταθεῖσα τῷ 1729 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βεσλεθου συμπράττον-
 τος καὶ τοῦ ἱερέως Γεωργίου Γιτεφέλδου. Μεθοδισταί δὲ ὠνομάστη-
 σαν εἰρωνικῶς οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἵρέσεως ταύτης ὡς ἐκ τῆς νέας αὐτῶν
 πρὸς ἐπίτευξιν τῆς μακαριότητος μεθόδου συνισταμένης εἰς τακτικὰς

προσευχάς, εἰς τὸ ἱερὸν κήρυγμα μέχρι συντριβῆς τῆς καρδίας, εἰς εὐεργετικάς πράξεις καὶ εἰς αὐστηροτάτην ἠθικὴν.

§ 1347. **Θεολογία δογματική, κριτική καὶ ἐρμηνευτική.** Ἡ Θεολογία ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μόνου γνώστου καὶ λατρευτοῦ ἐνὸς ὑπερτάτου ὄντος δημιουργοῦ τοῦ παντὸς ἀποτελεῖ μέρος οὐσιῶδες τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διαστέλλεται συνήθως εἰς δογματικὴν, κριτικὴν καὶ ἐρμηνευτικὴν. Τὸ κοινὸν δὲ θεμέλιον ὄλων τῶν μερῶν αὐτῆς εἶνε ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως μάλιστα ἀρξαμένη σπουδαιότερα μελέτη τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ὡς τῆς μόνης ἀληθοῦς πηγῆς τῆς πίστεως ἀπέναντι τῶν ἀθαιρέτων δοξασιῶν. Κριτικωτέρα ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ αἱ πρόοδοι τῆς φιλοσοφίας δὲν ἐδύναντο φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ μένωσιν ἄνευ ἐπιδράσεως εἰς τὴν διάπλασιν τῆς δογματικῆς, τοῦ κυρίου μέρους τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμης.

Μεγάλχθων, Σπέννερως, Μιχαέλης, Σέμλερος, Ἐρνέστος. Ὁ Μεγάλχθων ἐν Γερμανίᾳ εἶνε ὁ πρῶτος συντάκτης τοῦ καὶ τὴν σήμερον ἐτι τιμωμένου διδακτικοῦ συγγράμματος αὐτῆς. Τοῦτον διεδέξαντο πολλοὶ διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἐκθέσεως διακρινόμενοι συγγραφεῖς. Κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, ὁ Σπέννερως καὶ οἱ ὄπαδοί του, οἱ οὕτω καλούμενοι εὐσεβισταί, ἔδωκαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς θεολογίας ἀνάπτυξιν πρακτικωτέραν τινὰ βοήθη. Τελευταῖον δὲ οἱ ἐπισημότεροι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος θεολόγοι, πρὸ πάντων ὁ Μιχαέλης ἐν Γουττίνγγη, ὁ Σέμλερος ἐν Ἀλλῆ καὶ ὁ Ἐρνέστος ἐν Λειψίᾳ διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ κριτικῶν ἐρευνῶν των προήγαγον αὐτὴν εἰς βαθμὸν σχεδὸν τελειότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟ'.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΕΝΔΟΞΟΣ (ΚΛΑΣΣΙΚΗ) ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ

§ 1348. **Ἑλληγενεσία τῆς ἐνδόξου φιλολογίας.** Ὡς ἡ πολιτικὴ τῶν τελευταίων αἰώνων ἱστορία πλεονεκτεῖ πάσης ἄλλης ἐποχῆς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαιῶνος κατὰ τὴν πληθὺν σπουδαίων συμβεβηκότων, οὕτω καὶ ὁ φιλολογικὸς τῶν ἐθνῶν βίος, καίτοι οὗτος ἐν μόνῃ τῇ Εὐρώπῃ περιορίζεται. Ἀνεπτύχθη δὲ καὶ προήχθη οὗτος ὅσον οὐδέποτε πρότερον διὰ τριῶν μεγάλων συμβάντων: τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ νέου κόσμου, τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαίας ἐνδόξου φιλο-

λογίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον μὲν ἐξέτεινε τὸν ὀρίζοντα τῶν Εὐρωπαίων, τὸ δεύτερον δὲ κατέστησεν αὐτοὺς δεξιωτέρους ἐκτιμητάς καὶ ἐραστάς τοῦ καλοῦ καὶ τὸ τρίτον ἀνέδειξε τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου ἐλευθέραν, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ Ἰησοῦτικὴ τῆς συνειδήσεως καταπίεσις ἐπὶ τέλους ἐμυδενίσθη. Ἡ γιγαντιαία μαθηματικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν πρόοδος ἀποδεικνύει μόνη αὐτὴ τὴν δυσκόλως πλέον δυναμένην νάναχαιτισθῆ ἐξέγερσιν τοῦ πνεύματος, ἣτις ἤρξατο μὲν μετὰ τῶν λαμπρῶν τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης φαινομένων κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἐξεδηλώθη δὲ διὰ μεγάλων δοκίμων συγγραφέων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς πολλὰ ἔθνη· ὁ δὲ πεφωτισμένος ΙΗ' αἰὼν, ὅστις ἐγίνωσκε νὰ ἐπωφεληθῆ τὴν παραληφθεῖσαν κληρονομίαν, προήγαγεν αὐτὴν εἰς βαθμὴν ἀληθῶς κοινωνικῆς παιδείας. Ἡ τελευταία δ' αὐτὴ εἶνε κυρίως ὁ καρπὸς τῆς ἐπὶ μᾶλλον ἐξανθούσης φιλολογίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἔθνων, ἣτις τοὺς ἰδίους ἐκάστου αὐτῶν χαρακτήρας ἐμφαίνουσα ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα τοῦ νέου πολιτισμοῦ.

§ 1349. **Γραμματολογία τῆς ἐνδόξου φιλολογίας.** Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἡ κυρίως λεγομένη φιλολογία ἦτοι ἡ σπουδὴ τῆς ἐνδόξου ἀρχαιότητος ἔτυχε μεγάλης τιμῆς καὶ ἐπιμελείας. Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεσαιῶνος διατηρηθεῖσα Λατινικὴ γλῶσσα ᾠδήγησε καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, μετὰ τῆς ὁποίας κατὰ πρῶτον ἐγένετο βατὸν τὸ ἄδυτον τῆς ἐνδόξου φιλολογίας. Ἡ σπουδὴ τῶν συγγραμμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης ἔσχε τὴν μεγίστην ῥοπὴν εἰς τὴν διάπλασιν τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν καθ' ὕλην καὶ κατ' εἶδος, διὰ τοῦτο καὶ προτάσσομεν αὐτὴν τῶν ἄλλων.

Βιγκελμάννος, ἀρχαία τέχνη. Ἄλλ' οὐχ ἥττον πολὺς παρῆλθε χρόνος πρὶν ἢ ἐπικρατήσῃ ἡ δόξα, ὅτι τῶν ἀρχαίων ἔργων ἡ μελέτη δὲν εἶνε ἀπλῶς μέσον πρὸς τὴν φιλολογικὴν παιδείαν, ἀλλὰ σκοπὸς καθ' ἑαυτόν· τοῦτο δὲ κατενοήθη ἐπὶ μᾶλλον ἔθνη μὲν ὅτε διὰ τοῦ **Βιγκελμάννου** καὶ ἄλλων ἡ ἀρχαία τέχνη προσελήφθη εἰς τὸν κύκλον φιλολογικῶν ἐπιστημῶν, ἔθνη δ' ὅτε τὸ Ἡράκλειον καὶ οἱ Πομπηῖοι (1706, 1738, 1753) ἀνεκαλύφθησαν. Ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἰδρύθησαν πρῶτως φιλολογικὰ σχολεῖα, ἅτινα ἐστήριζαν τὴν ἀξίαν τῆς ἀρχαιολογίας.

Ἰταλοί: Ἄλδος Μανούτιος καὶ Παῦλος, Φαβωρίνος, Νιζόλιος, Σκαλίγηρος, Σιγόνιος, Βικτώριος. Ἐντεῦθεν διὰ τοῦ Ἄλδου Πίου Μανουτίου († 1574), τοῦ υἱοῦ τοῦ Παύλου τοῦ πολυμαθοῦς ἐρμηνευτοῦ τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ ἥττον εὐφροῦς ἐγγόνου τοῦ Ἄλδου ἐτέθησαν εἰς κυκλοφορίαν τὰ συγγράμματα τῶν ἐνδόξων συγγραφέων. Ἐνταῦθα ὁ Φαβω-

ρίνος συνηρανίσθη τὸ Ἑλληνικὸν Λεξικόν του καὶ ὁ Νιζόλιος ἐσπούδασε νὰ ὀρίσῃ τὸν καθαρὸν Κικερώνειον τρόπον τοῦ λόγου. Ὁ πολυμαθὴς Ἰούλιος Καίσαρ Σκαλίγηρος (1484-1558) διεκρίθη ἰδίως διὰ τῶν περὶ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν σοφῶν ἐρευνῶν του, ὁ δὲ Σιγόνιος ἐδείχθη δεινὸς περὶ τὴν γνῶσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος καὶ ὁ βαθύ- νους κριτικὸς Πέτρος Βικτώριος († 1585) ὁ μέγιστος τῆς Ἰταλίας γραμματολόγος ἠσχολήθη ἐπίσης εὐδοκίμως εἰς τε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν φιλολογίαν.

Φακκιολάτης, Φορκελλίνης. Ὁ δέκατος ἔβδομος αἰὼν φαίνεται πτωχότερος ἐξεταστῶν τῆς ἀρχαιότητος· ἢ πρὸς τὰς ἀρχαιολογικὰς ὁμῶς ἐρεύνας τροπὴ δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλὰ διεβιάσθη καὶ εἰς τὸν δέκατον ὄγδοον, καθ' ὃν ὁ Φακκιολάτης καὶ ὁ Φορκελλίνης συνέταξαν τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον αὐτῶν Λεξικὸν τῆς Λατινικῆς γλώσσης.

Γάλλοι φιλόλογοι: Βουδαῖος, Στέφανοι, Λαμβίνος, Μουρήτος, Σκαλίγηρος, Κασωβῶν, Σαλμάσιος, Πετίτος, Πεταύιος, Φρήσιος, Ἐν τῇ Γαλλίᾳ πρῶτος μεταξὺ τῶν φιλολόγων ἐμφανίζεται ὁ Γουλιέλμος Βουδαῖος († 1540) ἰδρυτὴς τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου Α΄· μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ῥόβερτος Στέφανος ὁ τυπογράφος ἐφρόντισε περὶ τῆς δημοσιεύσεως φιλολογικῶν βοηθημάτων. Ὁ Διονύσιος Λαμβίνος διεκρίθη ὡς ἐπεξεργαστὴς πολλῶν Ῥωμαίων συγγραφέων. Ὁ Μουρήτος ἐγένετο παράδειγμα τοῦ Λατινικοῦ ὕφους καὶ ὁ Ἐρρίκος Στέφανος (1528-5998) υἱὸς τοῦ Ῥόβερτου ἐθυμιάσθη ὑπὸ συγγρόνων καὶ μεταγενεστέρων διὰ τὴν βαθύτητα καὶ τὴν πλησμονὴν τῶν γνώσεών του. Εἶνε ἀπίστευτον ὅτι αὐτὸς ὡς συγγραφεὺς καὶ τυπογράφος ἐπέτελεσε. Τὸ ἀνυπέροχτον Ἑλληνικὸν Λεξικὸν του ἢ ὡς τὸ ὠνόμασεν, ὁ θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (Thesaurus linguae graecae) μένει διὰ παντός τὸ ὠραιότατον μνημεῖον τοῦ ἐξόχου πνεύματος καὶ τῆς ἀτρότου φιλοπονίας του. Ὁ Ἰωσήφ Ἰούστος Σκαλίγηρος († 1609) ἀληθὴς πολυύστωρ κατέλιπεν ἰδίως μνήμην ἀκέραιον διὰ τοῦ συστηματικοῦ περὶ τῆς ἀρχαίας χρονολογίας πονήματός του· ὁ δὲ Ἰσαὰκ Κασωβῶν († 1614) ὁ θαυμασιὸς γλωσσῶν κάτοχος διεκρίθη διὰ τῆς ἀρίστης ἐρμηνευτικῆς μεθόδου του. Κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα οἱ πλείονες τῶν Γάλλων φιλολόγων ἐπεδόθησαν εἰς παντοδαπὰς πραγματικὰς ἐρεύνας. Ὁ Κλαύδιος Σαλμάσιος († 1653) διὰ τῆς σπανίας πολυμαθείας του προεκάλεσεν ἐξετάσεις περὶ τῶν ἕως τότε ὀλίγων πρὸ ὀφθαλμῶν ληφθεισῶν βιοτικῶν σχέσεων, διδαγμάτων καὶ γνώσεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὁ Σαμουὴλ Πετίτος († 1645) ἐξέδωκε συλλογὴν νόμων τοῦ ἀρχαίου Ἀττικῶς δικαίου. Ὁ Διονύσιος Πεταύιος († 1652) ἐνησχολήθη περὶ τὴν

ἀρχαίαν οὐρανολογίαν καὶ χρονολογίαν. Ὁ Κάρολος δού Φρήσιος († 1680) συνέταξεν ἱστορίαν ἀξιόλογον τῆς ἀνατολικῆς Ῥώμης.

Δακιέρος καὶ Ἄννα, Δαμβίλλιος, Μοντοφωκῶν, Βιλλοασῶν, Βρούγκιος, Σαίντ Κροᾶ. Ὁ Ἀνδρέας Δακιέρος καὶ ἡ σύζυγός του Ἄννα μετέφρασαν πολλοὺς ἐνδόξους συγγραφεῖς εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ μετέσχον εἰς τὴν πρὸς χοῆσιν τοῦ Δωφίνου γενομένην ἔκδοσιν Ῥωμαίων συγγραφέων, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως ἐμφαίνεται ἡ μείωσις μᾶλλον ἢ ἡ ἀκμὴ τῆς φιλολογίας. Ἡ πραγματικὴ σπουδὴ ἐπικρατεῖ καὶ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν. Ὁ Δαμβίλλιος ἐξελέξατο ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν καὶ ὁ Βερνάρδος Μοντεφωκῶν τὴν παλαιογραφίαν. Βραδύτερον ὁ Βιλλοασῶν ἐπλούτισε τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὁ δὲ Βρούγκιος διέπρεψεν ὡς κριτικὸς καὶ ὁ Σαίντ Κροᾶ ὡς ἱστοριοδίφης.

Γερμανοί. Ἐν τῇ Γερμανίᾳ πρῶτως ἤδη διὰ τῆς βελτιώσεως τοῦ τρόπου τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας καὶ διὰ τῶν εὐτυχῶν ἐνεργειῶν φιλοτίμων ἀνδρῶν ἡ σπουδὴ τῶν ἐνδόξων ἐπηξε βίβλας καὶ ἡ μέχρι τοῦδε συνήθης σχολαστικὴ μέθοδος τοῦ διδάσκειν κατηργήθη· τὸ ἐλεύθερον φρόνημα, ὅπερ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ἀνεπτύχθη, ἐδυνήθησάν τινες ἐρωμένοι ἀγωνισταὶ καὶ διὰ τοῦ ξίφους νὰ ὑπερασπίσωσιν.

Οὔττενος, Κρότης, Καπνίων, Ἐρασμος, Μελάχθων, Καμεράριος. Τοιοῦτός τις ἦν ὁ Οὐλερίχος Οὔττενος (1488-1523), ὅστις ἐδιδάχθη ἐν Ἰταλίᾳ καὶ διετέλεε εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν ἐλευθεριωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Μετὰ τοῦ φίλου του Ἰωάννου Κρότου προεκάλεσε τὴν ὑπὸ διαφόρων συμπεριλαμβανομένου καὶ αὐτοῦ ἔκδοσιν τῶν ἐπιστολῶν σκοτιῶν ἀνδρῶν (epistolae obscurorum virorum), δι' ὧν ἐμαστιζέτο μετ' ἀφειδοῦς πικρίας ἡ διαγωγὴ τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἀρχαίου σκοτασμοῦ. Ὁ Καπνίων (Reuchlin) ὁ μαθητὴς Ἑλλήνων διδασκάλων ἐν Παρισίοις καὶ αὐτὸς φιλόσοφος διδάσκαλος ἔπειτα ἐν Βασιλείᾳ, Ἰγγολστάδῃ καὶ Τυβίγγῃ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Ἑβραϊκῶν, ἠγωνίσθη εὐδοκίμως πρὸς τοὺς Δομινικανοὺς ἐν Κολωνίᾳ. Ὁ εὐρύθης Ἐρασμος ἐκ Ῥοττερδάμης λατινιστὴς δεινότητος ἐκδότης πολλῶν καλῶς ἐκτετυπωμένων ἀρχαίων συγγραμμάτων συνήργησε δραστηρίως πρὸς καταστολὴν τοῦ καλογηρικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ ἐγκωμίου τῆς μωρίας «*Encomium stultitiae*» καὶ πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τῆς ἐπιστημονικῆς σπουδῆς. Οἱ μεταρρυθμισταὶ Λούθηρος καὶ Ζιβίγγλιος πολλὴν ἀμφότεροι κατέβαλον σπουδὴν πρὸς τὴν τελειοποίησιν τῆς διδασκαλίας καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ φιλανθρωπότατος συνεργὸς εἰς τὰ τῆς μεταρρυθμίσεως Μελάχθων (1497-1560), ὅστις

μετὰ σπανίας γονιμότητος εἰργάσθη ἐπὶ τῆς θεολογίας, φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας, συνήργησεν εἰς πολυαριθμούς ἐκδόσεις ἐνδόξων συγγραφέων καὶ συντάξεν ἑλληνικὴν γραμματικὴν πολλάκις ἐκδοθεῖσαν. Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν του εἶνε ἐκτὸς τῶν συγγραμμάτων του ἀπόδειξις ἀποχωρῶσα τῆς μεγάλης ἀξίας καὶ φιλοπονίας τοῦ ἀνδρός. Ὁ περιφημότετος δ' ἐξ αὐτῶν εἶνε ὁ **Ἰωακείμ Καμεράριος**, ὅστις μετὰ σπανίας δραστηριότητος ἐνήργησε διὰ τὴν κατάρτισιν τῶν σχολείων.

Βόλφιος, Σουλβούργιος, Πόρτος, Ταουβμάννος, Γρύτερος, Σκιοπίος, Φρεισχειμος, Κελλάριος. Οὐδεμία χώρα δύναται, καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὸν περὶ τὰς φιλολογικὰς σπουδὰς ζῆλον ἐν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ αἰῶνι νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν Γερμανίαν. Τοῦτο ἀποδεικνύουσι τὰ ὀνόματα πολλῶν λογίων καὶ εὐφυῶν ἀνδρῶν: **Γερωνύμου Βολφίου, Φρειδερίκου Σουλβούργου, Αἰμιλίου Πόρτου, Ταουβμάννου** καὶ ἄλλων.

Κατὰ δὲ τὸνδέκατον ἑβδομον αἰῶνα εὐρεν ἡ ἐνδοξὸς φιλολογία ἐνίους ἀντιπράττοντας καὶ ἐπισθητῶς ἐψυχράνθη ὁ ὑπὲρ αὐτῆς πρῶτον ζῆλος, οὐχ ἦττον ἡ ἱστορία τῆς φιλολογίας διασώζει ἀσμένως τὰ ὀνόματα τοῦ κριτικοῦ **Ἰωάννου Γρυτέρου**, ὅστις διεκρίθη συγχρόνως καὶ ὡς ἐπιδέξιος ἐρασιστῆς τοῦ εὐφυοῦς γραμματικοῦ **Γασπάρου Σκιοπίου** τοῦ ἀποπειραθέντος τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπολεσθέντων τοῦ **Τίτου Λιβίου** βιβλίων **Φρεισχειμου** καὶ τοῦ εὐτυχοῦς τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας ἐπεξεργαστοῦ **Κελλάριου**.

Λεϊβνίτιος, Φαβρίκιος, Κόρτης, Δάμμιος, Χρίστος. Ἐν τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ αἰῶνι, ὅτε ἡ φιλολογικὴ πολυμάθεια ἐτρέπη μᾶλλον πρὸς ἀρχαιολογικὰς ἐρευνας, ἔλαθεν αὐτῇ μεζζονα ἑκτασιν. Τοῦ **Λεϊβνίτιου** ὁ ὕψηλος νοῦς ἐπέδρασε καὶ εἰς αὐτὴν διὰ τῶν εὐστόχων φιλολογικῶν συλλογῶν ὁ **Ἀλθέριος Φαβρίκιος** ἐφάνη προκαλῶν καὶ παρακελεύων, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς μεταγενεστέρους εἰς ἐπεξεργασίαν τῶν συσσωρευμένων θησαυρῶν. Περὶ τῆς διαδόσεως δὲ ἀκριβῶν γλωσσικῶν γνώσεων ἐλήφθη πρόνοια διὰ τῶν νεωστὶ συνταχθέντων διδακτικῶν συγγραμμάτων. Ὡς μεγαλοφυῆς κριτικὸς ἐδείχθη ὁ **Κόρτης**, ὡς λεξικογράφος ὁ **Δάμμιος** καὶ ὁ **Χρίστος** ὡς ἀκριβῆς ἐξεταστῆς τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Γέσνερος, Ἐρνέστος, Ἐθνος, Ρεΐζος, Ρεΐσκιος, Σχέλλερος. Κατὰ μικρὸν διεπλάσθησαν κρείτονα τῶν μέχρι τοῦδε φιλολογικὰ σχολεῖα. Ὁ **Ἰωάννης Ματθαῖος Γέσνερος** (1691-1761) ἐγένετο ὁ ἰδρυτῆς φιλολογικοῦ φροντιστηρίου ἐν Γοττίγγῃ καὶ ἄνευ τοῦ μεγάλου Λατινικοῦ λεξικοῦ του ὁ ζῆλος αὐτοῦ τοῦ νὰ ὑποτάξῃ τὸ γράμμα εἰς τὸ πνεῦμα ἤρκει νὰ διατηρήσῃ ἀγαθὴν τὴν μνήμην τοῦ ὀνόματός του. Ἐν **Λειψία** ὁ **δξόνου**, **Ἐρνέστος** (1707-1781) εἰργάσθη ὡς δό-

κιμος συγγραφεύς εις προαγωγήν τῆς τε ἀρχαιολογίας καὶ θεολογίας καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου ἐν γένει. Καὶ ὁ Χριστιανὸς Γοττλόβιος Ἐϊννος (1729-1812) ἀνήκει ἔτι διὰ τῶν πονημάτων του εἰς τὸν πρῶτον τῆς ἐκκρήξεως τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως χρόνον. Οὗτος διὰ τῶν ἐμβριθῶν περὶ τὴν ἔνδοξον ἀρχαιότητα σπουδῶν του καὶ διὰ τοῦ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῆς ἀμοιβαίας μεταξὺ κριτικῆς καὶ ἐρμηνείας σχέσεως εἴλκυσε τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν φιλολόγων ἀπάσης τῆς Εὐρώπης. Αὐτὸς δὲ οὗτος συγχρόνως συνέτεινε καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Βιγκελμάννου καὶ Λεσσιγγίου ἐκζωπυρρηθεῖσαν καὶ πνευματικῶς βελτιωθείσαν σπουδὴν τῆς καλλιτεχνίας. Πλησίον δὲ τῶν κορυφαίων τούτων ὑπάρχουσιν ἔτι πολλοὶ ἀξιοσέβαστοι τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαιότητος ἐξετασταί: ὁ Ῥεῖζος ὁ εὐφυῆς γραμματικὸς καὶ μετρικῆς συγγραφεύς· ὁ δραστήριος Ῥεϊσκίος (1716-1774)· ὁ λεξικογράφος Σχέλλερος καὶ ἄλλοι, οὓς αἱ κατὰ μέρος πόλεις καὶ ἰδίως τὰ πανεπιστήμια ἀνέδειξαν.

Ὀλλανδοί. Μετὰ τῶν Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν δύνανται ἔτι νὰ συναριθμηθῶσιν οἱ Ὀλλανδοὶ φιλόλογοι. Ἡ βελτιωθείσα ἐν ταῖς Κάτω Χώρας διδασκαλία τῆς νεολαίας κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον ἤδη αἰῶνα προεκάλεσε τὴν συγγραφικὴν ἐνέργειαν· ὁ δὲ δημοκρατικὸς βίος ὑπέβαλε τὴν πρὸς τὴν πνευματικὴν διάπλασιν τῆς ἀρχαιότητος ἀγάπην καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ φιλολογία ἐγένετο τὸ ἐπικρατέστερον σπουδῆς ὑποκείμενον παρὰ τῷ ἔθνει. Οἱ Ὀλλανδοὶ φιλόλογοι διεκρίθησαν διὰ τῆς ἐπιπόνου ἐπιμελείας, ἣν μετέβληθον ἰδίως περὶ τὴν ἔρευναν τῶν ἰδιωμάτων καὶ ἀρετῶν τῶν ἀρχαίων δοκίμων γλωσσῶν.

Δέκατος ἕκτος καὶ ἑβδόμος αἰῶν, Αἰψίος, Μεούρσιος, Γρόττιος, Βόσσιος, Ἐίνσιος, Φρειδερίκος Γρονόβιος, Γραίβιος, Κουπήρος, Σπανέιμος. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος ἡ φιλολογικὴ συγκομιδὴ ἦτο ἔτι πολὺ μικρά· κατὰ μικρὸν δὲ ἡ φιλολογικὴ σπουδὴ ὑπεχώρησεν ἐκ τῶν νοτιωτέρων χωρῶν, τῶν Βελγικῶν, καὶ ἐγένετο οἰκεία τῶν βορείων, ὅπου ἔστησε τὴν ἑδραν τῆς ἐν Λουγδούνῳ. Ἐνταῦθα διεκρίθη κατὰ πρῶτον ὁ ἐκ τῆς οἰκογενείας Δούσα καταγόμενος πολυμαθής, ἀλλὰ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχάς του ἀγχίστροφος Αἰψίος († 1606) ὁ εὐφυῆς ἐρμηνευτὴς τοῦ Τακίτου καὶ ἀρχηγὸς σχολῆς λατινικοῦ τινος ὕψους τείνοντος πρὸς τὸν Λακωνισμόν. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Μεούρσιος ὁ συλλογεὺς ἀπείρου ἀρχαιολογικῆς ὕλης. Ὀλων δὲ τῶν λογίων τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος ὑπερεκπρέπει ὁ Οὐγος Γρόττιος († 1645), ὅστις ὕψωσεν ἐν γένει ὅσους ἐκ τῆς μελέτης τῆς ἀρχαιότητος ἐδρέψατο γενναίους καρποὺς εἰς κτῆμα κοινὸν τοῦ ἔθνους

του καὶ ὅλου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Οὐ μόνον μετὰ τοῦ καλὰ-
μου ὑπερμάχησεν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τὸν
βίον αὐτοῦ ἐποίησατο κάτοπτρον τῶν ἀρετῶν του. Εὐστοχώτατα
ἐνεθάθουνεν ὁ ἑκτακτος οὗτος ἀνὴρ εἰς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ ἀρχαίου
κόσμου ἐμιμήθη αὐτοὺς μετὰ τινος τελειότητος εἰς τὰ ἱστορικά συγ-
γράμματά του καὶ ἐκτὸς τούτου ἐπραγματεύθη οὐχ ἤττον ἐπιτυχῶς
τὴν θεολογίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου· πρὸ πάντων τὸ σύγ-
γραμμά του «De jure belli et pacis», ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι τὸ διε-
θνὲς δίκαιον στηρίζεται, περιποιήσατο αὐτῷ δόξαν ἀθάνατον. Ὡς
ἀκριβῆς πολυίστωρ καὶ φιλόλογος δύναται πλησίον αὐτοῦ νάμνημονευθῆ
ὁ Ἰωάννης Γεράρδος Βόσσιος († 1649), οὗτος αἱ γραμματικαὶ ἐρευ-
ναι καὶ τὴν σήμερον τιμῶνται. Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ Ἰσαὰκ ἐγένετο
γνωστός. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπλουτίσθη ἰδίως διὰ τοῦ Δανιὴλ
Ἐϊνσίου, οὗτος ὁ υἱὸς Νικόλαος διώρθωσε τὰ κείμενα Ῥωμαίων
ποιητῶν. Ὡς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους λάμπει ἐν τῷ πεδίῳ τῆς κρι-
τικῆς ὁ Ἰωάννης Φρειδερίκος Γρονόβιος († 1674) ὁ ἀριστος ἐκδότης
πολλῶν Λατίνων συγγραφέων. Οὐ μόνον διὰ τῆς μεγάλης ἐπιμελείας
του, ἥτις δεικνύεται εἰς τὴν εὐφυῆ συλλογὴν πολλῶν ἀρχαιολογικῶν
συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ποικιλίας ἀρχαιολογικῶν γνώσεων
εἶνε πολλῆς τιμῆς ἄξιος ὁ ἐκ Ναουμβούργου Ἰωάννης Γεώργιος Γραί-
βιος. Ἰσάξιον δὲ πρὸς τοῦτον δύνανται νὰ θεωρηθῶσι κατὰ τὰς περὶ
τὴν νομισματικὴν καὶ ἀρχαιολογίαν ἐρεύνας ὁ Κουτῆρος καὶ ὁ Σπα-
νέϊμος.

Δέκατος ὄγδοος αἰὼν, Κύστερος, Περιζόνιος, Ἰάκωβος Γρονό-
βιος, Βουρμάννος, Δρακεμβόρχος, Δούκερος, Βεσσελίγγιος. Κατὰ
τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἡ Ὀλλανδικὴ φιλολογία ἀνῆλθεν εἰς τὸ
κατακόρυφον αὐτῆς σημεῖον. Τὰ ὀνόματα Λουδόλφου Κυστέρου, Ἰα-
κόβου Περιζονίου ἀρίστου ἐρευνητοῦ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τοῦ Ἰα-
κόβου Γρονοβίου οὐχὶ ἀναξίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ λίαν προσω-
κειωμένου μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος Πέτρου Βουρμάννου,
τοῦ φιλοπόνου Δρακεμβόρχου, τοῦ κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γνῶσιν
τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς γλώσσης διαπρέποντος Δουκέρου, τοῦ
κριτικῶ ἀρχαιοδίφου Βεσσελιγγίου εἰσὶ σέμνωμα ἀκήρατον τοῦ ἔθνους·
καὶ ὁμῶς ταῦτα ἐπισκιάζονται ὑπ' ἄλλων τῆς ἐπιστήμης ἡρώων.

Ἐμπερουσίσιος, Λεννέπιος, Βαλκεναῆρος, Ρουγκένιος. Εἰς τού-
τους δ' ἀνήκει πρὸ πάντων ὁ Τιβέριος Ἐμπερουσίσιος (1685-1766),
ὅστις ἀριστα προπαρασκευασμένος διὰ τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, μαθη-
ματικῆς, φιλοσοφίας καὶ ἱστορίας ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρ-
χαίων συγγραφέων, ἐν οἷς αὐτὸς οὗτος εὗρε τὸ μέσον ἀληθῶς ἀνθρω-

πίνης εκπαιδεύσεως καὶ ἔχει τὴν ἀξίαν τοῦ ὅτι ἔτρεψε τὴν προσοχὴν τῶν συμπολιτῶν του ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς μᾶλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐξηκολούθησε νὰ ἐργάζεται ὁ Δευνέπιος καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ Βαλκευαῆρος, ὅστις ἐξήτασε βαθέως τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ μετὰ πολλοῦ πνεύματος ἐξεπόνησε τοὺς Ἰησαυροὺς μεγάλης πολυμαθείας. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἐμστερουίσιου προέκυψε καὶ ὁ Ῥουγκέμιος, ὅστις ἐθεώρει τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων ὡς πηγὴν τοῦ ἀληθοῦς καὶ καλοῦ καὶ τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῆς ἀκατάπαυστος διατελέσας δύναται νὰ ἰσχύη ὡς παράδειγμα φιλολογικῆς ἐνεργείας. Ὅπως δ' οὗτος τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἐμστερουίσιου κατέστησε περίθλεπτον, οὕτω καὶ αὐτὸς οὗτος ἐξυμνήθη ἔπειτα διαπρυσίως ὑπὸ τοῦ Βυττεμβαχίου.

Ἄγγλοι. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἔπονται καίπερ μὴ ἴσῃν τούτοις κατέχοντες τάξιν οἱ Ἄγγλοι, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ περὶ τοὺς ἀρχαίους ἐπιστήμη μόλις μετὰ τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ Διαμαρτυρομένου δόγματος εὗρεν εἰσοδόν, διότι οὔτε ὁ Ἐρασμος οὔτε ὁ φίλος του Θωμᾶς Μάρος ἰσχυσαν νὰ διεγείρωσι τὸν πρὸς τὴν φιλολογικὴν σπουδὴν ζῆλον. Κατὰ πρῶτον δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ οἱ ἀρχαῖοι ἔτυχον μείζονος τιμῆς, καὶ ἡ μετὰ τῶν Ὀλλανδῶν συγκοινωνία παρώτρυνε τοὺς Ἄγγλους πρὸς ἐπιμέλειαν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ὅμως ὀλίγους μόνον φιλόλογους παρίστησιν ὁ δέκατος ἔκτος αἰὼν, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐνώπιον τῶν μεταγενεστέρων ἐξαφανίζονται. Μετὰ δὲ τῆς αὐξανομένης διαπλάσεως τοῦ πρακτικῶς πολιτικοῦ φρονήματος κῦζήθη καὶ ἡ φιλολογικὴ σπουδὴ μεταξὺ τῶν Ἄγγλων καὶ ἐγένετο θεμέλιον τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς. Τὰ πανεπιστήμια Ὁξῶνιον καὶ Καμβόρικον ἤκμασαν ὡς κέντρα τῆς φιλολογικῆς ἐνεργείας.

Δοδοῦελλος, Οὔτσων, Πόττερος, Βάρτερος, Ῥουδδιμᾶνος, Βέντλεϋς. Ὁ Δοδοῦελλος, ὁ Οὔτσων, ὁ ἀρχαιολόγος Πόττερος, ὁ Βάρτερος, ὁ ἀριστος γλωσσοδίφης Ῥουδδιμᾶνος, ὅλοι διεκρίθησαν ὡς ἐμψυχοθεῖς ἀρχαιογνώσται. Ἀλλὰ πάντας τούτους παρηυδοκίμησεν ὁ Ῥιχάρδος Βέντλεϋς (1662-1742) ὁ μεγαλοφῆς κρητικὸς, ὁ ἐκδότης τοῦ Ὁρατίου καὶ Τερεντίου καὶ ὁ τὰ μάλιστα τὴν μετρικὴν ἐξακριβώσας.

Ὁ Ἰσπανὸς Σάγκτιος. Παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιότητος πολὺ ὕστερεῖ καὶ ὀλίγους μόνον ἀνδρας πράξαντάς τι λόγου ἄξιον μνημονεῖν ἡ φιλολογικὴ ἱστορία. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Σάγκτιος, ὅστις εἰσέδυσσε βαθέως εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Λατινικῆς γλώσσης, καίτοι ἄλλως ἡ φιλολογικὴ σπουδὴ ὀλίγην ἔλαβεν

ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἔκτασιν. Τὰ δὲ βόρεια κράτη μιμοῦνται, καθ' ὅσον ἀποβλέπει εἰς τὰς προόδους τῆς περὶ τῶν ἀρχαίων ἐπιστήμης, τὴν Γερμανίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΑ'.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1350. **Δάντης, Πετράρχης, Βοκκάκιος ἀρχαιότεροι.** Τὸ μόνον ἔθνος, ὅπερ διαρκοῦντος τοῦ μεσαιῶνος προήγαγε τὴν φιλολογίαν του εἰς οὐ μικρὸν ὕψος, εἶνε τὸ Ἴταλικόν. Ὅθεν τὰ ὀνόματα τῶν ἐν αὐτῇ διαπρεψάντων ἀνδρῶν: Δάντου, Πετράρχα, Βοκκακίου, ἀνήκουσιν εἰς παρωχημένον χρόνον. Ὅλαι δ' αἱ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις, αἵτινες συνέτειναν εἰς τὴν πρῶτον τοῦ πνεύματος ἐξέγερσιν αὐτόθι, ἔπαυσαν ἀφ' ὅτου οἱ Γαλλικοὶ καὶ Ἰσπανικοὶ πόλεμοι (1494-1559) ἠρήμωσαν τὴν χώραν, μηχανορράφος δὲ πολιτικὴ διέφθειρε τὸ ἔθνικόν φρόνημα, τὸ μεγαλεμπόριον ἐξέλιπεν ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ τοῦ τύπου ἐλευθερία τυραννικῶς κατεπίεσθη. Ἡ Ἰταλία ἔπαυσε μὲν ἔκτοτε νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῶν ἄλλων χωρῶν, δὲν ἔμεινεν ὁμῶς παντάπασι στεῖρα οὔτε πολὺ ὑστέρᾳ ἐκείνων, μάλιστα μετὰ τὴν λήξιν τῶν εἰρημένων καταστρεπτικῶν πολέμων.

§ 1351. **Λυρική, Πετράρχης, Βέμβος, Πούλκης, Βοϊάρδος, Ἀριόστος, Τορκουάτος Τάσσο, Τασσόνο, Γουαρίνης, Φορτιγουέρρας.** Ἐν τῇ ποιήσει ὁ Πετράρχης διεκρίθη πρότερον ὡς λυρικός· κατὰ τὸ ὕφος δ' αὐτοῦ ἔγραψαν μετ' αὐτὸν ὁ καρδινάλιος Πέτρος Βέμβος (1540) καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' ἡ κυρία τῆς Ἰταλικῆς ποιήσεως δόξα στηρίζεται εἰς τὸ ρωμαντικὸν ἔπος, ὅπερ ἀρύεται τὴν ὕλην του ἐκ τοῦ ἱπποτικῶς κόσμου. Ὁ Πούλκης καὶ ὁ Βοϊάρδος ἀνέωξαν πρῶτοι τὴν ὁδόν, ὁ δὲ Ἀριόστος καὶ ὁ Τάσσος ἐτελειοποίησαν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Ἐκ τούτων ὁ Ἀριόστος (1474-1533) ἀκτινοβολεῖ διὰ τῆς δημιουργοῦ καὶ σχεδὸν ἀκολάστου φαντασίας εἰς τὰ 46 ἄσματα τοῦ μαινομένου Ὁρλάνδου (Orlando furioso), οὐτινος τὴν ὕλην ἠρύσθη ἐκ τοῦ κύκλου τῶν περὶ τοῦ μεγάλου Καρόλου παραδόσεων. Ἡ πλουσία γλῶσσά του καὶ ἡ μετὰ πλείστης χάριτος παράστασις τινῶν ἐπεισοδίων ἀποζημιοῦσιν εὐκόλως διὰ τὴν ἐλλείπουσαν ἐνότητα τοῦ ὅλου. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀβρῶν αἰσθημάτων ἐμφορούμενος Τορκουάτος Τάσσο (1544-1595) προήγαγε τὸ ἠρωϊκὸν ἔπος εἰς ὅσον ἔνεστι τέλειον μέγεθος. Ἄγων ἤδη τὸ 17 ἔτος

τῆς ἡλικίας συνέταξε τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπικὸν ποίημα « ὁ Ῥινάλδος » καὶ εἶτα τὸ πολὺ τελειότερον: τὴν « ἐλευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ » (la Gierusalemme liberata), ποίημα, οὗτινος τὸ περιεχόμενον ἀνταπεκρίνετο τελείως εἰς τὸ θρησκευτικὸν τοῦ αἰσθημα. Διὰ τοῦ δαιμονίου πνεύματός του περιέλαβεν ὅλον τῆς εὐσεβοῦς ἱπποτείας τὸν χρόνον καὶ ἀνήγαγεν αὐτὸν εἰς ὕψος ἰδεωδές. Οὐ μόνον δὲ διὰ τῆς γοητείας τῆς γλώσσης του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀναλόγων αὐτῇ νοημάτων ἐνώνει ὅλους τῆς ἐντέχνου παραστάσεως τοὺς κανόνας, τῶν ὁποίων τὴν σταθερὰν τήρησιν ματαίως ζητεῖ τις εἰς τὸν Ἀριστότον. Ὅτε δὲ ὁ ποιητής, ὄν μεταγενέστεροι ἐξετίμησαν δικαιοτέρον παρά τοὺς συγχρόνους, ἐπεχείρησε νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐπὶ τὸ τελειότερον τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ποίημά του, ἠσθάνθη ὡς ὁ Βιργιλίος ποτε, ὅτι ἡ ἀκρότης τῆς τέχνης εἶνε ἀνεπίκτος, οὐδ' ἐδυνήθη πλέον μετ' ἐκεῖνο νὰ δημιουργήσῃ ἄλλο τι μείζον, διότι ἀναντιλέκτως τῆς «ἐλευθερωθείσης» ἢ «κατακτηθεῖσα Ἱερουσαλήμ» αὐτοῦ καὶ τὸ ποιμενικὸν ποίημα ὁ «Ἀμύντας» ὕστεροῦσι πολὺ. Τὸ ἀξιολογώτερον μετὰ τὸ τοῦ Τάσσου ἐπικὸν ποίημα ὑπῆρξε τὸ τοῦ **Τασσόου** († 1635) περὶ τοῦ κλαπέντος ἀμφορέως (la secchia rapita), θαυμαζόμενον διὰ τὸ εὐφυές τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν ὠραίαν δόκιμον γλώσσάν του. Ἀρχομένου δὲ τοῦ **16** αἰῶνος τὰ ὀνόματα διακεκριμένων ποιητῶν γίνονται σπανιώτερα καὶ σχεδὸν μόνος λόγου ἄξιος παρίσταται ὁ **Γουαρίνης** († 1621) ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Τάσσου τὸ δόκιμον ποιμενικὸν ποίημα *il pastor fido* συγγράφας. Κατὰ τὸν ἐφεξῆς δ' αἰῶνα ὁ τοῦ Τερεντίου μεταφραστῆς **Φορτιγουέρρας** († 1731) ἀνεπέωσε διὰ τοῦ **Ρικκοαρδέττου** τὸ ῥωμαντικὸν ἔπος τοῦ Ἀριστοῦ, καὶ πολλοὶ μετ' αὐτὸν εὐφυεῖς ποιηταὶ ἐσπούδασαν νὰ καταστήσωσιν ὡς μεταφρασταὶ γνώστὰ εἰς τοὺς Ἱταλοὺς τὰ μεγαλεῖτερα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἔργα.

§ 1352. **Δραματικὴ.** Ἡ ἐκ μυστηρίων γεννηθεῖσα δραματικὴ ποίησις ἔλαβε κατὰ τὸν **16** αἰῶνα ἤδη τὴν ἰδίαν αὐτῆς πορείαν. Δημῶδως διάχυσις εὐφρέσει εἰς τὸ μεγαλεῖτερον πλῆθος ἐν γένει, ὅθεν ἐξηγεῖται ἡ ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα ἀνάπτυξις τῆς κωμωδίας σχετικῶς πρὸς τὴν τραγωδίαν· τὸ παριστᾶν δραματικῶς σκηνὰς τοῦ πραγματικοῦ βίου ἦτο προσφιλὲς τοῦ λαοῦ διαπαιδαγωγῆσις ἔχουσα ἴσως τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων· διὸ πολλαὶ τοιαῦται ποιήσεις ἐγένοντο κατὰ μίμησιν τοῦ Πλάτου καὶ Τερεντίου.

Κωμωδία, **Ἀριστός**, **Μακκιαβέλης**, **Γολδόνης**, **Γότσης**. Ὁ Ἀριστός εἶνε εἰς τῶν ἀρχαιότερων Ἱταλῶν κωμωδοποιῶν, εἰς οὓς ἀνήκει καὶ ὁ **Νικόλαος Μακκιαβέλης** ὁ μέγας πεζογράφος. Πολλοὶ ποιηταὶ ἐφεξῆς ἐμιμήθησαν ἀποκλειστικῶς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἄλλοι δὲ πάλιν

ἐζήτησαν νὰ εἰσαγάγῃσι τὴν Ἰσπανικὴν τέχνην. Ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ὁ γόνιμος Γολδόνης (+ 1793) συγγραφεὺς 150 δραμάτων λαμβάνων ὡς θέμα ἠθικόν τι ἀντικείμενον καὶ πείραν πολλὴν περὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δεικνύων κατέστη ὁ ἀληθὴς τῆς Ἰταλικῆς κωμωδίας μεταρρυθμιστής. Πάντη δὲ ἄλλων ἰδεῶν ὁπαδὸς ὁ μεγαλοφυὴς Γότσης (+ 1802) ἐζήτησεν ὡς ἀντίπαλος τοῦ Γολδόνη ὅπως ἀνακαινίσῃ τὴν προπατορικὴν κωμωδίαν.

Τραγωδία, *Ἀλφιέρης, Μόντης, Φόσκολος, Μαντσόνης, Μεταστάσιος*. Ἡ τραγωδία τῶν Ἰταλῶν ὄλως περιορισμένη εἰς τὴν στενὴν τῆς ἀρχαιότητος ἢ Γαλλικῶν πρωτοτύπων ἀπομίμησιν δὲν ἐδυνήθη νὰ λάβῃ ἀληθῶς ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Ὁ πρῶτος δὲ καὶ κυριώτερος αὐτῶν τραγικὸς *Ἀλφιέρης* ἤκμασε περὶ τὴν ἐξοδὸν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1749-1803). Οὗτος διὰ τῆς μελέτης Ῥωμαίων συγγραφέων εἰς τὸ φιλελεύθερον αὐτοῦ φρόνημα ἐνισχυθεὶς ἐμιμήθη τὰ ἱστορικά δράματα τοῦ Σενέκα. Διαπρέπει δὲ διὰ τοῦ ὕψους τοῦ στοχασμοῦ του μᾶλλον ἢ διὰ τοῦ ἐπιχάριτος τῆς μορφῆς. Ὁ μετ' αὐτὸν διακριθεὶς τραγικὸς *Μόντης* μεταφραστὴς τῆς Ἰλιάδος δεικνύεται δόκιμος ὄντως ἐν τῷ «*Ἀριστοδήμῳ*» του καὶ ἐν τῷ «*Μαμφρέδῳ*». Ὁ δὲ *Ὀύγος Φόσκολος* ὕψηλός ὡς λυρικός καὶ δραματικός ἐμφαίνει δύναμιν ἀτίθασσον. Κατὰ πρῶτον δὲ ὁ *Μαντσόνης* οὐ μόνον τὰ δεσμὰ τῆς Γαλλικῆς σχολῆς ἀπέριψεν, ἀλλ' ἐποίησατο χοῦσιν καὶ τοῦ χοροῦ προσέτι οὗτος ἐκτέτατο φήμην καὶ διὰ τοῦ μυθιστορηματός του τῶν «*Μελλουμύφων*» καὶ διὰ λυρικῶν ἄλλων ποιήσεων. — Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνος ἡ Ἰταλία παρήγαγε τοὺς πλείστους θεατρικῶν δραμάτων ποιητάς. Μεταξὺ δὲ τούτων ἀνήκει βεβαίως ἡ πρώτη θέσις εἰς τὸν διὰ τὴν μουσικὴν λυρικὴν του καὶ διὰ τὴν καθαρὰν καὶ πλήρη χαρίτων γλώσσάν του ἀνυπέβλητον *Μεταστάσιον* (+ 1782).

§ 1353. **Πεζὸς λόγος, Μακκιαβέλης, Γουέκκιαρδίνος, Σάρπη, Δανίλας, Γαλιλαῖος, Βίκος, Ἀλγαρόττης, Φιλαγγιέρης, Βεκκαρίας, Μουρατόρης, Μαφφές, Βόττας.** Οὐχὶ κατώτερος τῆς ποιήσεως κατὰ τὸν πλοῦτον εἶνε καὶ ὁ διὰ τοῦ ὕψους τῶν τοῦ Βοκκακίου διηγημάτων ἐν τῇ Φλωρεντινῇ διαλέκτῳ ὡς τῇ εὐγενεστέρῃ καὶ καθαρωτέρῃ διαπλασθεὶς πεζὸς λόγος τῶν Ἰταλῶν. Ἰδρυταὶ δὲ καὶ παραδείγματα τούτου σύναμα ἐμφανίζονται πρὸ πάντων ὁ *Μακκιαβέλης* καὶ ὁ *Γουέκκιαρδίνος*. ἐξ ὧν τοῦ μὲν *Μακκιαβέλη* (1469-1527) τὰ κυριώτερα συγγράμματά εἰσιν: «*Istorie Florentine*» ἀπὸ τοῦ 1615-1491· εἶτα «*Discorsi sopra la prima decade di Tito Livio*», καὶ τὸ πολὺ ὡς ἐπικίνδυνον διαβληθὲν «*il principe*», ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς βλέπει τὴν

σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης μόνον εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου καὶ μὴ θεμιτοῦ ὑποστηρικτέαν ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων. Ἐντεῦθεν δ' ἔκτοτε πολιτικὴ τις νομίζουσα ὅτι δὲν ὑποχρεοῦται νὰ σέβηται νόμους τῆς ἠθικῆς ἐπεκράτησε νὰ λέγηται **Μακκιαβελικὴ ἢ Μακκιαβελισμός**. Κατὰ τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν ἱστοριογραφικὴν τέχνην ὁ Μακκιαβέλις εἶνε μοναδικὸς οὐ μόνον μεταξὺ τῶν Ἱταλῶν, ἀλλ' ἐν γένει μεταξὺ τῶν νεωτέρων καὶ ἴσος πρὸς τοὺς πρώτους ἐκ τῶν ἀρχαίων. Δεινός, ἀφελῆς καὶ εὐθὺ τοῦ σκοποῦ τυγχάνων, ὡς ὁ Καίσαρ, εἶνε σύναμα βαθύς καὶ ἐννοιῶν πλήρης ὡς ὁ Τάκιτος, ἀλλὰ σαφέστερος καὶ εὐληπτότερος τούτου. Ὁ δὲ **Γουίκκιαρδίνος** ἀμέσως τὸν Μακκιαβέλην διαδεξάμενος κατὰ παραδείγματα μὲν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἐν γλώσσει δυσκόλω καὶ ἐν σχοινοτενέσι περιόδοις ἐξέθετο πιστῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱταλίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1493-1532. Μετ' αὐτοὺς δὲ τινὲς μὲν ἡσχολήθησαν ἰδιαζόντως περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Φλωρεντινῆς δημοκρατίας, ἄλλοι δὲ μετὰ μείζονος ἐτι ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὴν συγγραφὴν **διηγημάτων** ἀκολουθοῦντες τὰ ἔχνη τοῦ μεγάλου διδασκάλου Βοκκακίου. Ἐν γένει δὲ οἱ πεζογράφοι τοῦ 15' αἰῶνος προέχουσι πολὺ τῶν τοῦ ἐπομένου αἰῶνος, ἐξαιρουμένων ὀλίγων μόνων, ἐξ ὧν μνείας ἀξιοῖ εἰσι μάλιστα: ὁ Ἐνετὸς **Παῦλος Σάρπης** (+ 1623), ὅστις διὰ διαφόρων συγγραφῶν ἐν γλώσσει ἀπλῇ καὶ καθαρῇ ὑπερήσπισε θαυμασίως τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑδρας καὶ τὴν φιλαρχίαν ταύτης διὰ βαθείας ἐρεΐνης καὶ ἀναλύσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Τριδεντινῆς συνόδου ἀπεκάλυψεν. Ὁ **Δανίλας**, ὅστις εὐτυχῆς μιμητὴς τοῦ Γουίκκιαρδίνου* ἐξέθετο μετὰ πολλῆς ὀξυδερκειᾶς τὰς ἐμφυλίους τῆς Γαλλίας παραχᾶς καὶ ἐν γένει τὴν πορείαν τῶν συμβάντων ἀπὸ τοῦ 1559-1598· καὶ τέλος ὁ ἀθάνατος **Γαλιλαῖος** (1564-1642), ὅστις ὕψωσε τὸν ἐπιστημονικὸν πεζὸν λόγον εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀκρίθειαν καὶ σαφήνειαν. Τὰ ἔχνη δὲ τούτου ἠκολούθησαν οἱ πλείστοι τῶν τοῦ 17' αἰῶνος ἐνδόξων ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, οἷον ὁ **Σιαμβαπτιστὴς Βίκος** (1744) ὁ βαθύνης τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης μεταρρυθμιστὴς, ὅστις μετ' ἀνεξαρτήτου κρίσεως ἀνέδειξεν ἀμφίβολα πολλὰ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας συμβάντα, ἐξετίμησε τῶν μύθων τὴν σημασίαν, ἐθεώρησε τὰς γλώσσας ὡς τὴν ἀρροδιωτέραν κλεῖδα πρὸς γνῶσιν τῆς ἠθικῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν καὶ ἀνέπτυξεν ἰδίαις δόξαις περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ὁ ἀγγίχους **Ἀλγαρόττης** (1764), ὅστις ἐσπούδασε νὰ καταστήσῃ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις κτήμα κοινόν· ὁ ἐνάμιλλος καὶ ἐν πολλοῖς ἀκριθέστερος τοῦ Μοντεσκίου πολιτικὸς συγγραφεὺς **Γαετᾶνος Φιλαγγιέρης** (1725-1787) καὶ ὁ Μαρκίων **Βεκκαρίας** (1796), ὅστις διὰ τοῦ περὶ ἀδικημάτων

καὶ ποιῶν περιωνύμου συγγραμμάτων του συνέτεινε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον τῶν ποινικῶν νόμων μεταρρύθμισιν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης.—Κατὰ τοὺς νεωτάτους δὲ χρόνους ἡ Ἰταλικὴ πεζογραφία ἔλαβεν ὡς παράδειγμα τὴν Γαλλικὴν καὶ κατ' αὐτὴν συνέγραψαν οἱ ἱστορικοὶ *Μουρατόρης* (*Annali d'Italia* εἰς 12 τόμ.), *Μαφφέης* (*Storia della Letteratura italiana* εἰς 4 τόμ.) καὶ ἄλλοι. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ *Κάρολος Βόττας* ἐν τῇ περιφῆμῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῆς Βορείου Ἀμερικῆς μετεχειρίσθη ὕφος ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἀρχαίων δοκίμων τῆς Ἰταλίας συγγραφέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΒ'.

ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1354. **Μενδόζας, Βέγας, Σεβίλλας, Σααβέδρος, Ὀβέεδος.** Οἱ Ἰσπανοὶ διέπλασαν αὐτοτελέστερον ἢ οἰονδήποτε ἄλλο νεώτερον ἔθνος τὴν φιλολογίαν αὐτῶν. Καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν δὲ δεσποτικῶν κυβερνήσεων καὶ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως αὐτὴ ἀνεπτύχθη ὡς καθαρῶς δημῶδές τι προϊόν ἄρχεται δὲ μετὰ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος, ὅτε ἡ τὰ μάλιστα πλουσία καὶ ἐμβριθὴς ἅμα καὶ εὐχῆος τῶν Καστιλιῶν γλῶσσα ὑπερίσχυσε τῶν ἀντιζήλων αὐτῆ: *Καταλωνικῆς* καὶ *Ἀραγωνικῆς*. Ἡ ποίησις, ἣς αἱ ἀρχαὶ ἀνατρέχουσιν εἰς πολὺ πρότερον χρόνον, προέκυψεν ὅλως ἐκ τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πνεῦμα, ὅπερ φαίνεται ἐμφιλοχωροῦν ἐν αὐτῇ, ἠρύσθη αὐτῇ ἐκ τῶν Ἀράβων, ἐπειτα δὲ μόλις ἔλαβε μορφήν τακτικωτέραν διὰ τῆς μιμήσεως τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Εἰς πολλὰ ποιήσεως εἶδη ἰσχύει ὡς παράδειγμα παραστάσεως ὁ *Μενδόζας* (+ 1575), ὅστις μεθ' ὅλην τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ Ἰταλῶν ποιητῶν εἰς τὰ συγγραμμάτα του δὲν ἀπέβαλε τὸν πάτριον χαρακτήρα. Διεκρίθη δὲ οὐ μόνον διὰ τῆς ἐν τοῖς λυρικοῖς αὐτοῦ ἄσμασιν ἐπανθούσης χάριτος, ἀλλὰ καὶ δι' ἐλευθερίαν εὐτραπελιῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς ποιήμασι καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ διὰ τινος κωμικοῦ μυθιστορήματος καὶ διὰ τινος ἱστορίας τῶν ἐν Γρανάδα πρὸς τοὺς Μαύρους γενομένων πολέμων. Πλησίον δ' αὐτοῦ ἐμφανίζονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποιηταί, διότι ἡ δόξα τῶν Ἰσπανικῶν ὄπλων, — ἧτις ἐπλήρου τὴν Εὐρώπην, ἀφ' ὅτου ἐν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον ἤρχε τῶν τε Καστιλιῶν καὶ τῶν Ἀραγωνίων, οὐδεὶς δ' ἄπιστος πλέον ἐμεινεν ἀήττητος, — προήγαγε τὸ ἔθνος, ὅπως καὶ τὰ ἡρωϊκὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους κατορθώματα, εἰς ἕξαρσιν, ἧτις παρήγαγε καρποὺς εὐθαλεῖς

καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Τὰ διάφορα στοιχεῖα τοῦ ἐθνικοῦ βίου συνεχω-
νεύθησαν οὕτως, ὥστε οἱ περιφημότεροι Ἰσπανοὶ ποιηταὶ ἔλαβον διὰ
τῶν πράξεών των μετοχὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους ἐνέργειαν.
Ὁ *Γαρκίλαγος Βέγας* ὁ ποιητὴς μυθιστορηματος περὶ ποιμενι-
κοῦ βίου, εὔρε τὸν θάνατόν του (1536) κατὰ τὴν ἔφοδόν τινος
φρουρίου. Ὁ *Ἀλούξης* δὲ *Σεβίλλας* († 1595) ἐπολέμησε κατὰ τῶν
Ἄραυκανῶν ἐν τῇ νοτίᾳ Ἀμερικῇ καὶ ἔψαλε τὸν πόλεμον τοῦτον ἐν
τῇ «Ἄραυκάνᾳ» του. Ὁ δὲ *Μιχαὴλ Κερβάντης Σααβέδρας* (1549-
1616) ἀπέβαλε τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἐν τῇ περιφῆμῳ ναυμαχίᾳ
τῆς Ναυπάκτου. Περιέπεσεν ἐφεξῆς εἰς χεῖρας πειρατῶν καὶ μετὰ τὴν
ἀπελευθέρωσίν του ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του εἰς Σεβίλλαν καὶ
ἀπὸ μικρᾶς αὐτόθι δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ πρὸς τὸ ζῆν ποριζόμενος
συνέγραψε πάμπολλα καὶ παντοῖα ποιήματα· διεκρίθη ὅμως πρὸ πάν-
των ἐν τῇ *διηγηματικῇ ποιήσει*, ἀλλ' ἰδίως διὰ τοῦ θαυμασίου μυθι-
στορηματός του τοῦ *Δὸν Κισσώτου*, ἐν ᾧ σκώπτει ἀγγινοῦστατα τὸ
φαντασιώδες καὶ γελοῖον τῆς τότε ἵπποτείας καὶ παρίστησιν ὁμοῦ πι-
στην τοῦ παγκοσμίου βίου εἰκόνα, ἐκτέησατο δόξαν ἀθάνατον γενόμε-
ὁ δόκιμος παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης μυθι-
στοριογράφος· δι' αὐτοῦ ὁ Ἰσπανικὸς πεζὸς λόγος προήχθη εἰς τὴν
μεγίστην αὐτοῦ τελειότητα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ αὐτῷ λεγόμενοι *Γογγορισταί*,
ἦτοι ὀπαδοὶ τοῦ *Γογγόρου* († 1627) ποιητοῦ πολλῶν σατυρικῶν
ἄσμάτων καὶ μυθιστοριῶν, οἵτινες ἠρέσκοντο εἰς ὕψος τι λίαν ἐντεχνον
καὶ κομπῶδες, ἀνήγγελλον τὴν παρακμάζουσαν ἐθνικὴν φιλολογίαν,
μόνος ὁ *Ὁβέεδος* ἔτι († 1645) κατεῖχε δικαίως διὰ τῶν δημοδῶν
ἄσμάτων του καὶ μυθιστοριῶν θέσιν ἐντιμον ὡς ἀγαπητὸς τοῦ ἔθνους
ποιητῆς. Ὁ ΙΗ' αἰὼν εἶνε πτωχότατος ποιητικῶν λόγου ἀξίων
ὀπωσδήποτε προϊόντων.

§ 1355. **Δραματικῆ, Βέγας, Καλδερών.** Ἐν τῇ ἀλλο-
δαπῇ ἡ Ἰσπανικὴ ποίησις ἐκτέησατο ἰδίως φήμην διὰ τοῦ δράματος ὡς
τοῦ πολυτιμοτέρου ἐθνικοῦ αὐτῆς γεννήματος, εἰς τὸ ὅποιον συναντῶσι
πανταχοῦ οἱ χαρακτῆρες τῆς ἵπποτείας, τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς τιμῆς. Τὸ
ἐθνικὸν δράμα παρακολουθοῦν τὰ δημῶδη μυστήρια ἔλαβε τὴν ὑπαρ-
ξίν του κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Ιε' αἰῶνος. Ἰδρυτῆς δὲ τούτου
εἶνε κυρίως ὁ *Λόπης Βέγας* ἐκ Μαδρίτης (1562-1635), ὅστις ἔλαβεν
ὡς μαχητῆς μέρος εἰς τὸν αὐτῷ λεγόμενον ἀήττητον στόλον τοῦ Φι-
λίππου, τελευταῖον δὲ ὑπῆρξεν ἐξ ἀπορρήτων τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως καὶ
ἱερᾶς πλήρης δημιουργικῆς φαντασίας καὶ γονιμώτατος συγγραφεύς.
Ἐγράψεν ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοσμικὰ δράματα πλείονα σχεδὸν τῶν
δισχιλίων καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἀγαπητὸς ὄλων τῶν μεγιστάνων καὶ σχεδὸν

ὁ ἡμίθεος τοῦ λαοῦ. Τὴν παρ' αὐτοῦ ὑψωθείσαν δραματικὴν ποίησιν προήγαγεν ἐφεξῆς ὁ *Καλδερῶν* (1601-1687), ὅστις καθάπερ καὶ ὁ προκάτοχός του ἐχρημάτισεν ἐκ διαδοχῆς μαχητής, αὐλικὸς καὶ κληρικὸς. Καίπερ ζῶηροτάτης ἐμπορούμενος φαντασίας, εἶνε ὅμως κύριος τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν πραγματεύεται. Βαθεῖα γνώσις τοῦ κόσμου διαυγάζει πανταχοῦ τῆς ποιήσεώς του. Ἐν μυθολογικαῖς καὶ ἀλληγορικαῖς μορφαῖς πραγματοποιοῦνται γενικαὶ ἰδέαι. Ἐκ τῶν δραμάτων αὐτοῦ σώζονται 108, ὧν τὸ περιεχόμενον εἶνε λίαν ἄνισον. Πρὸς τὸ ποιητικὸν πνεῦμα τοῦ γιγαντώδους τούτου Ἰσπανοῦ δύναται νάντιπαραβληθῆ μόνον τὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Σιακεσπέρου. Οὐδεὶς δὲ ἄλλος Ἰσπανὸς ἐδυνήθη πλέον νὰ τὸν φθάσῃ.

§ 1356. **Πεζός λόγος, Κάσσας, Κερβάντης, Κουεβέδος, Μενδόξας, Μαριάνας, Χερρέρης, Σόλις, Καμπομάνης, Μόννοζος.** Τὸν πεζὸν λόγον διέπλασε κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἤδη ἡ εὐχρὸς Ἰσπανικὴ γλῶσσα, κατὰ δὲ τὸν Ιζ' ἔλαβεν οὗτος μορφήν σταθερωτέραν διὰ τῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Κατ' αὐτὴν δὲ διεκρίθη ὁ *Βαρθολομαῖος Δέλα Κάσσας* (1546) ὁ ἔνθους τῶν δεινῶς καταπιεσθέντων Ἀμερικανῶν ὑπερασπιστής. Ἐπιμελέστατα δὲ καὶ αὐτοχέστατα ἐξεπονήθησαν διηγήματα, μυθιστορίαι καὶ ἱστορίαι. Ὁ *Κερβάντης* καὶ ὁ *Κουεβέδος* ἔδωκαν παραδείγματα εἰς τὰ δύο πρώτα εἶδη. Ἐν δὲ τῇ ἱστορίᾳ πρώτος ὁ προρρήθεις *Μενδόξας* ἀντὶ τοῦ χρονολογικοῦ συστήματος μετεχειρίσθη ὕψος τεχνικόν. Δόξαν δὲ ἐκτήσατο ὡς συγγραφεὺς τῆς πατρίου ἱστορίας ὁ Ἰησοῦίτης *Μαριάνας* († 1623) μετ' αὐτὸν δὲ καὶ ὁ σύγχρονός του *Χερρέρης* τιμᾶται διὰ τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κατακτήσεως τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν. Ὁ δὲ *Ἀντώνιος Δὲ Σόλις* († 1686), ὅστις δι' ἐπικού τῶν ἐξέθετο τὴν ὑπὸ τοῦ Κορτεσίου κατορθωθείσαν δορικτησίαν τοῦ Μεξικοῦ, κλείει τὴν ἀπὸ τοῦ *Μενδόξα* ἀρξαμένην σειρὰν μεγάλων ἱστορικῶν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπῆρξε στεῖρα καλῶν πεζογράφων. Κατὰ πρῶτον δὲ ἀπὸ τοῦ *Καρόλου Γ'* ἀνέλαβεν ἡ φιλολογικὴ δραστηριότης καὶ ἡ ἀλλοδαπὴ τιμᾶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἱστορικὸς δοκίμους, οἷον τὸν *Ἀντώνιον Δὲ Οὐλόαν Καμπομάνην* καὶ τὸν *Μόννοζον*, οὗτινος ἡ περὶ ἀνακαλύψεως καὶ κατακτήσεως τῆς Ἀμερικῆς ἱστορία εἶνε ἀληθῶς ἀριστούργημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΓ'.

ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1357. **Λύτιον τῆς Πορτογαλικῆς φιλολογίας αἱ ἀνακαλύψεις.** Τῆς Πορτογαλίας ἡ φιλολογία ὑπῆρξε γέννημα τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς μεγαλείου, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὰς κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἰνδικῇ γενομένας ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῆς. Ἄλλ' ἡ πίσις τῆς ἐπελθούσης Ἰσπανικῆς δεσποτείας ἐξηράνισε πάλιν τοὺς καρποὺς τῶν ἡρωϊκῶν ἀγώνων, καὶ ἡ μεταβολή, ἣν συνεπήγαγεν ὁ Βραγαντινὸς οἶκος ἐπὶ τοῦ θρόνου, δὲν ἐδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ διαρκῶς τὴν ἀρχαίαν δύναμιν. Οὔτε ἡ ματαιότης τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Ε' οὔτε τοῦ Πομβάλου αἱ βίαιαι μεταρρυθμίσεις ἐδυνήθησαν νὰ νῆξωσιν τὸν πνευματικὸν τοῦ ἔθνους βίον διὰ μόνον τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιοτέρας ἐθνικῆς φιλολογίας εἰσὶ μνείας ἀξια.

§ 1358. **Ποίησις, Μιράνδης, Φερρέϊρας, Καμοήνσιος.** Ἡ ἀρχαιοτάτη τῆς Πορτογαλίας ποίησις ὑπῆρξε λυρική καὶ ποιμενική, ὡσπερ ἡ Καστιλιανή, ἐπανηγύρισε δὲ τὸν χρυσοῦν αἰῶνά τῆς οὐχὶ ὑπὲρ τὴν μίαν γενεάν ἀνθρώπων καὶ ἐξέπεσεν ἅμα τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς πολιτείας. Τὸν βραχὺν δ' ἐκείνου τῆς ἀκμῆς τῆς χρόνον τρεῖς μόνον κοσμοῦσι ποιηταί: ὁ Σάας Δὲ Μιράνδης, ὁ Ἀντώνιος Φερρέϊρας καὶ ἐξαιρέτως ὁ Καμοήνσιος (1524-1579) ἀριστος ἀληθῶς, πρὸς ἃν ὀλίγιστα ἔθνη δύνανται γὰντιτάξωσι παρόμοιον. Τὸ ἔπος αὐτοῦ «ἡ Λουϊσιά», ὅπερ εἰς δέκα ἄσματα συνιστάμενον, κλείζει τὸν θαλάσσιον ἥρωα Γάγαν καὶ τὰ μεγάλα τῶν Πορτογάλων κατορθώματα ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαῖς, εἶνε ἡ ἔκχυσις πατριωτικῆς ἡρωϊκῆς ψυχῆς, ἣτις ἐν τῇ δόξῃ τῆς πατρίου ἱστορίας ζητεῖ τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς, καὶ καταγοητεύει συγχρόνως διὰ τῆς εὐφωνίας καὶ εὐρυθμίας τῆς γλώσσης. Ὁ αὐτὸς δὲ μέγας χαρακτήρ καὶ ἡ βαθεῖα συναίσθησις ἐκδηλοῦνται καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ.

§ 1359. **Πεζὸς λόγος, Βάρρος, ὁ τοῦ Ἀλβουέρκου.** Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν Πορτογαλικὴν πεζογραφίαν τὸ πλεῖστον ταύτης μέρος συνίσταται ἐκ Γαλλικῶν ἀπομιμήσεων. Λόγου δὲ ἀξιοὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων Πορτογάλων πεζογράφων εἰσὶ πρὸ πάντων: ὁ Ἰόκος Δὲ Βάρρος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλβουέρκου, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐξέθετο μετὰ πατρίων αἰσθημάτων τὰς ἀνακαλύψεις καὶ δορικτησίας τῶν Πορτογάλων ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαῖς· ὁ δὲ δεύ-

τερος ἐτίμησεν ἐν ὠραία ἀπλότῃ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα διὰ τινος ἐξιστορήσεως τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΔ'.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1360. **Αὐλή, Δουδοβίκος ΙΔ', Δουδοβίκος ΙΕ'.**

Οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους ἢ φιλολογία εἶνε οὕτως ἐμπειλεγμένη εἰς τὰς σχέσεις τοῦ δημοσίου βίου ὡς ἡ Γαλλικὴ ὅθεν οὐδεμία ἄλλη ὡς αὐτὴ ἔσχε μείζονα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπίδρασιν. Κατὰ πρῶτον ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ μεσαίωνος εὖρον αἱ νέαι κοινωνικαὶ σχέσεις τὴν προσήκουσαν καταληπτὴν ἔκφρασιν διὰ τοῦτο ἡγεμόνες καὶ αὐλαὶ παρεδέξαντο αὐτὴν ἀσμένως, ἐν ᾧ ἄλλως δυσκόλως ἢ θέλησις τοῦ Δουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ μετανάστασις Γάλλων Διαμαρτυρομένων ἤθελε δυναθῆ νὰ συντείνῃ τοσαύτον εἰς τὴν ἐξάπλωσίν της. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἡ αὐλὴ ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἦδη ὁ Φραγκίσκος Α' τῶν γραμμάτων ὁ πατήρ (le père des lettres) ὑπεστήριξε μετ' ἐλευθερίου χειρὸς τέχνην καὶ ἐπιστήμην, ὕψωσε τὴν βόρειον Γαλλικὴν διάλεκτον εἰς μοναδικὴν περὶ τὴν συνήθη χρῆσιν καὶ περὶ τὸ συγγράφειν γλώσσαν. Εἰκαὶ ἡ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀρίστη διαχείρισις τοῦ Ἑρρίκου Δ' καὶ τοῦ Σουλῶ δὲν προήγαγεν ἀμέσως τὴν φιλολογίαν, παρεσκεύασαν ὅμως εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀπαγριωθέντα λαὸν κρείττον μέλλον, ὅπερ ὑπέλαμψεν ἐπὶ Δουδοβίκου ΙΓ' διὰ τοῦ Ῥιχελίου τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας τοῦ ἀνωτάτου τούτου τῆς ἐθνικῆς γλώσσης δικαστηρίου. Παρὰ τὰ ἴχνη δὲ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρὸς βαδίσας καὶ ὁ Μαζαρίνος ἀπέβλεπεν ἐπίσης πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Παραυτίκα δὲ τέχνη καὶ φιλολογία ἀνήκον εἰς τὰς μᾶλλον συνήθεις τέρψεις τῆς αὐλῆς καὶ οὐδεὶς εἰς τὸν ἄλλως ἐν πολλοῖς ἐπίμειπτον Δουδοβίκου ΙΔ' δύναται νάρνηθῆ τοῦλάχιστον τὴν δόξαν τοῦ ὅτι προήγαγε μετὰ μεγαλοουργοῦ τῷ ἔθνει ἐλευθεριότητα τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας.

§ 1361. **Χρυσοῦς αἰὼν.** Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἀρχεται κυρίως ὁ χρυσοῦς τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας αἰὼν, ὅστις διὰ τῆς παντοδυνάμου ἐπενεργείας του ἔδειξε μὲν ὅτι ἤθελε, δὲν ἴσχυσεν ὅμως νὰ πωθῆσῃ τοὺς ἀρχαίους ἐνδόξους συγγραφείς. Παρήγαγε δὲ ἄλλο τι ἀξιολογώτερον ἐν τῇ Γαλλίᾳ, τὴν δημοσίαν γνώμην, ἣτις ἐπὶ Δουδοβίκου ΙΕ' κατενόησε τὴν φαυλότητα τῆς αὐλῆς. Εἶνε δὲ λυπηρὸν

ὅτι ὁ οὕτω λεγόμενος τοῦ αἰῶνος τούτου φωτισμός, ὅστις εὖρε κέντρον ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ, ἐξετράπη εἰς ἀκολασίαν καὶ περὶ τὰ θεία ἀσέβειαν· ἐπὶ τέλους δὲ συνεπῆνεγκεν ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ' καὶ αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος τὴν ἀνατροπὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐθνικὴ τῆς Γαλλίας φιλολογία ἔχει προδήλως σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὄλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, τούτου ἕνεκα ἡ ἔκθεσις αὐτῆς εἶνε διττῶς ἐπαγωγός.

§ 1362. **Λυρικὴ, Φραγκίσκος Α', Μαργαρίτα.** Ὁ Φραγκίσκος Α' ὁ ἱπποτικὸς οὗτος βασιλεὺς ἦτο ἄμα καὶ ποιητής· καὶ ἡ ἀδελφὴ δὲ αὐτοῦ Μαργαρίτα ἦν ποιήτρια. Ὁ Φραγκίσκος ἐνηδύνητο εἰς ποιητικὰς ἀσχολίας οὐχ ἥττον ἢ εἰς πολεμικὰς· ὅθεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλικὴ ποίησις ἐπανηγύρισε τὴν καλλιγενεσίαν καὶ ἡ πρὸς τὸ ἄδειν τροπὴ κατέλαβεν ὅλας τὰς τάξεις. Ὑπογῆθη δὲ τῆς τότε λυρικῆς κατὰ παραδείγματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς Ἰταλίας ὁ Μαρότος († 1544), καὶ ἐν ταῖς ἀπομιμήσεσιν αὐτοῦ ὑπῆρξε πολὺ εὐτυχέστερος ἢ ὁ μετέπειτα τοσοῦτον ἐξυμνηθεὶς Ρουζάρδος ὁ ἰδρυτῆς ἰδίᾳ τινὸς ποιητικῆς σχολῆς. Ταχέως δὲ ἡ κατὰ τὴν διάπλασιν προηγηθεῖσα Ἰσπανικὴ φιλολογία ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον. Καθαρότης, εὐφωμία τῆς γλώσσης καὶ ῥυθμὸς διέκριναν τὸν ποιητὴν Μαλέρβην († 1628). Ὀλίγον τι μεταγενέστερος τούτου ὑπῆρξεν ὁ σατυρικός Σκαρρῶν γνωστός διὰ τὰς περὶ Μανζαρίνου σιλλογραφίας του (La Mazarinade), τὴν παρωδίαν τῆς Αἰνεϊάδος καὶ τὰς κατὰ μίμησιν τῶν Ἰσπανικῶν βωμολοχικὰς ᾠδὰς του. Ἡ σειρὰ τῶν κυρίως δοκίμων ποιητῶν ἄρχεται μετὰ τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν, περὶ ὧν μετέπειτα θέλει γενῆ λόγος.

§ 1363. **Μυθοποιεῖα, ἔπος, Λαφονταίνος, Φενελών, Βοαλλώ, Βολτζέρος.** Ἐνταῦθα δὲ μνημονεύομεν πρὸ πάντων τοῦ ἀπαρμιλλοῦ μυθοποιῦ Λαφονταίνου, ὅστις μετὰ μετρίοφρονος φυσικότητος καὶ θαυμαστῆς ποικιλίας ἐξέθετο πορίσματα εὐκατάληπτα τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σοφίας. Μετ' αὐτὸν δ' ἔρχεται, ἀλλὰ πολὺ καθαρώτερος, ὁ χρηστὸς καὶ εὐσεβὴς Φενελὼν ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Καμερακίου, ὡς ὁ ἀληθὴς ἐποποιὸς τῆς Γαλλίας, ὅστις ἐν τῷ εἰς πεζὴν γλῶσσαν γεγραμμένῳ Τηλεμάχῳ αὐτοῦ δεῖκνυται μιμητῆς καλὸς τοῦ Ὅμηρου καὶ Βιργιλίου, καὶ διὰ τῆς μεγάλης καλλοῆς τοῦ λεκτικοῦ οὐχ ἥττον ἢ διὰ τοῦ εὐγενοῦς φρονήματός του προσελκύει πρὸς ἑαυτὸν καὶ αἶρει τοὺς νεαροὺς ἀναγνώστας, χάριν τῶν ὁποίων ἔγραψε. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἕνεκα τῶν ὑποτιθεμένων ὑπαινιγμῶν τῆς αὐλῆς τῶν Βερσαλλίων εὖρε κατ' ἀρχὰς τοὺς πλείστους ἀναγνώστας του. Ὅλωσ τῶν ἀρχαίων μιμητῆς

εἶνε ὁ Βοαλλώ, ὅστις ἔγραψε σίλλους καὶ ἐπιστολάς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁρατίου καὶ διὰ τοῦ διδακτικοῦ ποιήματός του περὶ τῆς ποιητικῆς τέχνης διέμεινε ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ γνώμων ταύτης. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν εἰρημένων ποιητῶν ἢ ἄλλος τις ἄλλου ἔθνους συγγραφεὺς δύναται ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν Βολταῖρον, ὅστις ἐν τῇ φιλολογίᾳ ὑπῆρξεν ὁ τι ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν γένει πιστὸν ἀπείκασμα τοῦ ἔθνους του. Ἡ φύσις ἐπρόκισε τὸν Βολταῖρον, ὅστις νέος ἐτι ἐμαθῆτευσε παρὰ τοῖς Ἰησουΐταις, μετὰ σπανίων φυσικῶν προτερημάτων. Μεταξὺ τῶν ἐν τέλει ἀναστραφόμενος ἐδυνάθη νὰ λάβῃ γνῶσιν τοῦ κόσμου, καὶ ἐὰν διὰ τῆς περὶ τὴν ποίησιν δόξης του ἀπηλλάχῃ τῆς ἐν Βασιλλίᾳ φυλακισέως του, ἠναγκάσθη ὁμως νὰ φύγῃ ἐπὶ τινα χρόνον τὴν Γαλλίαν. Ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔλαβεν ἐκεῖ πολλῶν πραγμάτων πείραν καὶ νέαν προσεκτίησάτο δόξαν. Ἡ εὐνοία τῆς *Πομπαιδοῦρ* περιποιήσατο αὐτῷ καὶ αὐτῆς τὴν θέσιν *ιστοριογράφου* τῆς Γαλλίας καὶ ὁ Φρειδερίκος Β' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εὐτυχῆ ἑαυτὸν ἐνόμιζε νὰ ἴδῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν πολυμήνητον συγγραφεὰ, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν τοσοῦτον ἠπατήθη. Μετέπειτα ὁ Βολταῖρος ἔζη ἐν Φερναίᾳ κόμητι τῆς Γαλλικῆς Ἑλβετίας μετὰ πολυτελείας ἡγεμονικῆς σείων ἐκ τοῦ ἀσύλου τούτου τὴν *σημαίαν* τοῦ νέου πολιτισμοῦ καὶ διευθύνων μετ' ἀπαρδειγματίστου ἰσχύος τὴν κοινὴν γνώμην. Εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βολταῖρου δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμίᾳ σταθερὰ ἀρχή· διότι ὡς χαμαιλέον τις μετέβαλλε τὰ χρώματα· οὐδὲν ἰσρὸν ἔμενε ἀπρόσβλητον εἰς τὴν σκωπτικὴν του φύσιν· καὶ ἐνῶ δικαίως ἐπολέμει τὰς δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις, συγχρόνως διήθθυεν ἰταμῶς τὰ βέλη του καὶ κατὰ τῆς θρησκείας, ἐν ἣ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπεν ἢ ἀλόγιστον ἐνθουσιασμόν καὶ ἀπάτην καθὼς καὶ ἐν τῇ *ιστορίᾳ* τῶν ἐθνῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ *μορίαν*. Αἰ πλάναί, εἰς ἃς ἐπιπόλαιός τις φιλοσοφία τὸν παρέσυρε, δὲν δύνανται νάντισηκωθῶσι διὰ τῆς δόξης, ἣν ἐδρέψατο ὡς ὑπερασπιστῆς τοῦ ἀτυχοῦς κατὰ τὸ 1762 θανατωθέντος Ἰωάννου Κάλα καὶ ἄλλων. Ὁ Κάλας οὗτος Διαμαρτυρούμενός τις ἔμπορος ἐκ Τολώσης ἦτο πατὴρ πολλῶν παιδῶν, ἐξ ὧν ὁ πρεσβύτερος Μάρκος Ἀντώνιος περιπεσὼν εἰς μελαγχολίαν ἀπήγγεζατο. Κατηγορήθη δ' ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, παρλαμέντου, τῆς Τολώσης ὅτι ἐφόνευσε αὐτὸν ἐκ θρησκευτικοῦ μίσους ὡς θελήσαντα δῆθεν νάσπασθῆ τὸ Καθολικὸν δόγμα, καὶ τῇ 9 Μαρτίου τοῦ 1762 οὗτος μὲν βασανισθεὶς κατεδικάσθη εἰς ἐπόδυνον θάνατον, τὰ δὲ λοιπὰ τέκνα του ἐνεκλείσθησαν εἰς *μοναστήρια* καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύθη. Ὁ Βολταῖρος γνωρίσας τὴν ἀτυχῆ σύζυγόν του ἐν Γενεύῃ καὶ πεισθεὶς περὶ τῆς ἀδίκου καταδίκης του, κατῴρθησε

νά γενῆ ἀναθεώρησις τῆς δίκης καὶ τὸ παρλαμέντον τῶν Παρισίων ἀπεφάνητο ἀθῶον τὸν Κάλαν. Καίπερ δ' ἔχων ποικιλίαν καὶ παρουσίαν γνώσεων, ἐστερεῖτο ὅμως ἀκριβείας καὶ βαθύτητος· ὄθεν αἱ στρεβλαὶ καὶ σφαλεραὶ κρίσεις του περὶ τῶν *μεγίστων συγγραφέων* τῆς ἄλλοδαπῆς. Ἄλλ' ὅμως πρὸς τὰ φιλολογικὰ αὐτοῦ ἔργα δυσκόλως ἄλλα ἄλλων συγχρόνων δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐπίδρασιν. Ἐκ τούτων τὸ ἀθρότερον, *la pucelle d'Orleans*, ἀλλὰ δι' ἀμέτρου ἀκολασίας ἠσχημισμένον, μένει εἰς τὰ ὄμματα τῶν μεταγενεστέρων ὡς γελοιογραφία τις μόνον μεγάλου τινὸς ἐθνικοῦ συμβεβηκός. Τὰ δέκα ἄσματα τῆς Ἐρριάδος δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰμὴ ὡς *ιστορικὴ* τις ἔκθεσις μᾶλλον ἢ ὡς ἔπος ἀληθῶς. Πολὺ δὲ πλέον ἢ διὰ τούτων ἐπέδρασεν ὁ Βολταῖρος εἰς τὴν καλαισθησίαν τοῦ ἔθνους του διὰ τῶν *τραγωδιῶν* του καὶ τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ῥοπῆς. Ἐκ τῶν πεζῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων τὰ μὲν ἦσαν *παροδικὰ ἢ χρονικὰ* προκλήθέντα ἐκ πολιτικῶν περιστάσεων, τὰ δὲ *φιλοσοφικά*, τὰ ὅποια ἐνίστατε περιέβαλλε μὲ τὸ ἐνδύμα μυθιστορηματος, καὶ ἄλλα τέλος *ιστορικὰ* διακρινόμενα διὰ πραγματικοῦ ἠθικοῦ σκοποῦ, ἀλλ' οὐχὶ διὰ φιλαληθείας, διότι καὶ τὸ ἀριστοῦργημα αὐτοῦ ἢ *ἱστορία τοῦ Καρόλου ΙΒ'* βασιλέως τῆς Σουηδίας φέρεται ἐν πολλοῖς σχεδὸν μυθιστορικὸν χαρακτῆρα. Μετὰ τὸν Βολταῖρον οὐδεὶς πλέον ποιητῆς οὕτω ὄρων ἤκμασε παρὰ τοῖς Γάλλοις.

Θωμάς, Δελίλλης, Φλωριάν. Ὁ **Θωμάς** († 1785) ἐμφαίνει εἰς τὰς *ψῆδας καὶ ἐπιστολάς* του γενναῖον φρόνημα, ἀλλ' ἐν γλώσσῃ περιττῇ καὶ διὰ τῆς περὶ τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους ἀποπειράς ἐδείχθη μᾶλλον εὐδοκίμωτερος ἢ διὰ τῶν ποιήσεων. Πολλοὶ ποιηταὶ ἐπεδόθησαν εἰς περιγραφὴν τὴν φύσεως πλήρῃ εἰκόνων καὶ εἰς τὴν *εἰδυλιακὴν* ποίησιν, ὡς ὁ **Δελίλλης**, ὁ δόκιμος τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Μίλτωνος μεταφραστῆς, καὶ ἰδίως ὁ περιπαθέστατος **Φλωριάν** († 1794), ὅστις ἐξεκόνισεν ἐν *ποιητικῇ λογογραφίᾳ* τὸν βίον ἰθῶος τινὸς ποιμενικοῦ βίου καὶ διὰ τῶν μύθων του ἐδείχθη συνάμιλλος τοῦ Λαφονταίνου.

§ 1364. **Δραματικὴ.** Πολὺ δὲ πλέον τῆς *λυρικῆς*, τοῦ ἔπους καὶ τοῦ *διδακτικοῦ* ποιήματος ἐγένετο ὑποκείμενον ἐπιμελοῦς ἀσκήσεως ἐν τῇ Γαλλικῇ φιλολογίᾳ τὸ *δρᾶμα*, καὶ ἔσχεν ἀληθῶς πολιτικὴν δύναμιν. Ἐξ ἀρχῆς μὲν τοῦτο προέκυψεν ἐκ φυσικῆς τινος ἀνάγκης τοῦ φιλοθεάμονος ἔθνους, ἔπειτα δὲ συνέτεινεν εἰς τὴν παιδείυσιν του καὶ κατέστη ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης. Τὸ θεμέλιον δὲ αὐτοῦ ἀπετέλεσαν τὰ ἐν τῇ Γαλλίᾳ μᾶλα συχνὰ *μυστήρια*, ἅτινα καίπερ περιορισμένα ὑπὸ τινος διατάξεως τοῦ παρλαμέντου τοσοῦτω μακρότερον διετηρήθησαν, ὅσω μᾶλλον εἶχον σχέσιν πρὸς τὰ σύγχρονα συμβάντα.

Ἐν ὧσιν δὲ ταῦτα ἐπεκράτουν, ἔμεινεν ἄπρακτος ἡ παράστασις τακτικῶν δραμάτων, καὶ μόλις κατὰ τὸ 1600 ἔτος ἔλαβον τοιαῦτα τὴν γένεσίν των. Κατ' ἀρχὰς τὸ νέον δράμα ἐξήρτητο ὅλως ἀπὸ τῶν προτύπων τῶν ἀρχαίων, ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤρξατο Ἰσπανικὴ ἐπίδρασις νὰ ἐξυψοῖ τοῦτο εἰς μείζονα αὐθιπαρξίαν. Οἱ ποιηταὶ ἐζήτουν ἔκτοτε ἰδίαν ἐκπρεπῆ δόξαν καὶ ὁ τύπος, τὸν ὁποῖον ἔδωκαν εἰς αὐτὸ οἱ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος πρωταγωνισταί, διατηρήθη. Ἡ τεχνικὴ διάπλασις του ἐγένετο ἀκριβῶς κατὰ τὰς περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς πράξεως διατυπώσεις τοῦ Ἀριστοτέλους.

Γαρνιῆρος, Κορνήλιος, Ρακίνας. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοσοῦτον αὐστηρῶς προσηλοῦντο οἱ πρῶτοι μιμηταὶ τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε διατήρησαν καὶ τὸν χορὸν αὐτόν, τὸν ὁποῖον κατὰ πρῶτον ὁ Ῥόβερτος Γαρνιῆρος ἀπέβαλεν. Ὁ ἔξαρχος τοῦ τεχνικοῦ εἶδους εἶνε ὁ Κορνήλιος ἐκ Ῥοτομάγου (1606-1684) ἐμφορηθεὶς τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν τῆς Ἰσπανίας ποιητῶν, κατ' ἀρχὰς κωμικός, ἀλλ' ἀσυγκρίτως μεγαλουργότερος ἐν τῇ τραγικῇ ποιήσει τείνων πρὸς τὸ ὕψηλόν καὶ τὴν συγκίνησιν τῆς ψυχῆς, ὅπερ ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ παντοιοτρόπως. Μετ' αὐτὸν ἔπεται ὁ Ρακίνας (1639-1699) ὁ πρὸς μαθητὴς τῶν Ἑλλήνων, ὁ εὐστοχος γνώμων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ἐπιθυμῶν νὰ θέλγῃ μᾶλλον ἢ νὰ συγκινήσῃ καὶ προάγῃ τοὺς χαρακτῆράς του εἰς τὸ ἰδεώδες. Διὰ τοῦ περὶ Κορνηλίου ἐγκωμιαστικοῦ του λόγου ἀνήγειρε μνημεῖόν τι ἀπαθανατίζων ἑαυτὸν οὐχ ἦττον ἢ τὸν ἀντίζηλόν του. Οἱ μετέπειτα ποιηταὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον μιμηταὶ τῶν εἰρημένων δύο μεγάλων διδασκάλων, ἠρώσθησαν ὅμως ἐν μέρει τὴν ὕλην τῶν ποιήσεών των οὐχὶ πλέον, ὡς ἐκείνοι, ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας.

Κρεβιλλιῶν. Ὁ Κρεβιλλιῶν († 1762) ἔτεινε πρὸς τραγικὸν τι ἀποτέλεσμα ἐν γλώσσῃ κομπῶδει· ἄλλοι δὲ παρηκολούθησαν τὸν Σιακεσπῆρον· δὲν ἐδυνήθησαν ὅμως νὰ περιποιήσωσιν αὐτῷ διαρκῆ τὴν εἰς Γαλλίαν εἶσοδον. Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ τραγικῇ ποιήσει προτερημάτων τοῦ Βολταίρου ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω.

Κωμῳδία, Μολιέρου, Λεσάγιου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον προήχθη καὶ ἡ κωμῳδία ἐκ τοῦ σκαιοῦ σκώμματος εἰς τεχνικὸν τι προῖόν κατὰ τὰ παραδείγματα τῆς ἀρχαιότητος, τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας καὶ ἀνέδειξεν ἀμέσως μέγαν ἀριστοτέχνην τὸν Μολιέρου (1620-73), ὅστις ἐλάμπρυνε τὸν αἰῶνα τοῦ προστάτου του Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατ' ἀρχὰς οὗτος διεπλάσθη πρακτικῶς ὡς ὑποκριτὴς ἐν θεάτρῳ, ἔπειτα δὲ ὡς δραματικὸς ποιητὴς διὰ τῆς σπουδῆς Ἰταλῶν

καὶ Ἰσπανῶν κωμικῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων Πλαύτου καὶ Τερεντίου. Ἡ περὶ τοῦ δημόδου βίου γνώσις του τὸν ἀνέδειξεν ἰδίως ἐπιτήδειον εἰς παράστασιν κωμικῶν χαρακτήρων. Εἰς τούτους μαστιγοῖ ἀδυσωπήτως τὰς μοίρας τοῦ αἰῶνός του καὶ ἡ πλαστικὴ γλῶσσά του ἀποτελεῖ τέλειον τὸν κύκλον τῶν εἰς τὰ δημιουργήματά του ἐκδηλουμένων προτερημάτων. Ὁ Κορηλίος καὶ ὁ Ῥακίνας ὡς κωμικοὶ ποιηταὶ ὑστεροῦσι πολλὸ αὐτοῦ. Μείζονα δὲ ἀξίωσιν θέσεως παρὰ τῷ Μολιέρῳ ἔχει ἴσως ὁ Λεσάγιος († 1747) ἕνεκα τοῦ ἀρίστα ἐκπεπονημένου διαλόγου. Αὐτὸς δὲ οὗτος εἶνε σύναμα καὶ ὁ προεξάρχων τῆς μετ' ἄσμάτων μεμυγμένης κωμωδίας (vaudeville).

Διδερότος. Ἄλλως ὁ δέκατος ὄγδοος αἰὼν πλουτεῖ κωμικῶν, οἵτινες ὁμῶς ἐκκλίνοντες τοῦ ἀληθῆς κωμικοῦ ἐπεδόθησαν μᾶλλον εἰς νηφάλιον ἢ φιλοσοφίαν. Ὁ Διδερότος († 1784) εἰς τῶν λαμπροτάτων νόων τῆς Γαλλίας ὑπῆρξεν εἰς τὰς κωμωδίας του λίαν περιπαθῆς καὶ ἠθικολόγος ἢ ὥστε δι' αὐτῶν νὰ δυνηθῆ νὰ ζήσῃ τὴν δόξαν, ἣν ἐδρέψατο διὰ τῆς ἐκδόσεως τῆς κοσμοϊστορικῆς ὀνομαλαβούσης Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ τὴν ὁποίαν ὡς ἐλευθερόφρων πολέμιος προλήψεων ἐκτίησεν εἰς ἄλλα συγγράμματα, ἐν οἷς τὰ μυθιστορηματά του δὲν εἶνε τὰ τελευταία.

Μελοδράματα, Κυινῶλδος. Πολὺ πρόϊμως προήχθη ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἡ μεσολάβησις τοῦ δράματος δι' ἄσμάτων καὶ χορῶν. Ὁ Μαζαρίνος εἰσήγαγε δι' Ἰταλῶν μελοδράματα, καὶ ἔκτοτε δραματικοὶ ποιηταὶ καὶ μουσικοὶ ἠνώθησαν εἰς παράστασιν τοιαύτων. Τοῦ Φελίππου Κυινῶλδου († 1688) αἱ λυρικαὶ τραγωδίαὶ τιμῶνται ὡς ἀριστουργήματα. Ἀλλὰ ταχέως ἡ μουσικὴ διὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφανέντων μεγάλων τεχνιτῶν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς ποιήσεως τὰ νικητήρια.

Κωμικὰ δράματα. Ἰδιαιτέρας δὲ τινος ἀρεσκείας ἔτυχον τὰ ἐξ ἀρχῆς μόνον διὰ τὴν κατωτέραν τοῦ λαοῦ τάξιν ὠρισμένα κωμικὰ δράματα (vaudevilles), ὧν τὰ μὲν παρῶδου σπουδαῖα μελοδράματα, τὰ δὲ μετ' ἀμέτρου ἀκολασίας σύγχρονα συμβεβηκότα παρίστων. Τοσοῦτον ἢ εἰς ταῦτα τοῦ πολλοῦ πλήθους εὐαρέστησις κύξθη, ὥστε πολλὰ θέατρα ἐν Παρισίοις χάριν αὐτῶν κατηρτίσθησαν, διακεκριμένοι δὲ ποιητικοὶ νόες ἐσπούδασαν νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν ἐθνικὸν πόθον.

§ 1365. **Πεζὸς λόγος.** Ἡ ἀρχαιοτάτη πεζογραφία τῆς Γαλλίας διεπλάσθη δι' ἱπποτικῶν μυθιστοριῶν καὶ ἀπομνημονευμάτων (mémoires), διότι πολὺς παρήλθε χρόνος ἕως οὗ παύση ἡ χρῆσις τῆς Λατινικῆς γλώσσης εἰς ἐπιστημονικὰ ἔργα. Βραδύτερον ἡ Γαλλικὴ ἀκαδημία ἐφρόντισε περὶ ὀρθοεπείας, καὶ μετέπειτα οἱ Ἐγκυκλοπαιδισταὶ ὥρισαν τὸ κυρίως ὕφος τοῦ γράφειν. Ὁ Βολταίρος, ὁ Ρουσσ-

σώ, ὁ Διδερότος, ὁ Βυφφών, ὁ Βαρθελεμὺς ἐτελειοποίησαν αὐτό.

Ῥητορική ἐκκλησιαστική, Βουρδαλώ, Βοσσουέτος, Φλεχιέρος, Φενελών, Σωρίνος, Μασσιλλιόν. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ῥητορικὴν, ἰδίως τὴν θρησκευτικὴν ἢ ἐκκλησιαστικὴν, οἱ Γάλλοι δύνανται νὰ ἐπιδείξωσι μεγάλα παραδείγματα μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ὁ Βουρδαλώ εἶνε ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς αὐτῆς· μετὰ δὲ τοῦτον διεκρίθησαν ἔτι μᾶλλον ὡς συγγραφεῖς καὶ κήρυκες ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὁ Βοσσουέτος, ὁ Φλεχιέρος, ὁ Φενελών, ὁ Σωρίνος καὶ ὁ Μασσιλλιόν.

Ῥητορική δικανική, Μιραβώ, Φοντενέλλης. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Ις' αἰῶνος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σφραγιδοφύλακος Ὀπιτάλου διεπλάσθη ἡ δικανικὴ ῥητορική, ἐν ἣ πολλὰ τοῦ παραλαμένου μέλη, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων ἐκπαιδευθέντα διεκρίθησαν, ἐξ ἐναντίας δὲ ἡ πολιτικὴ ῥητορική ἤκμασε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1789 ἔτους, ὅτε ὡς ἀστὴρ πρῶτου μεγέθους ἐξέλαμψεν ὁ δαιμόνιος Μιραβώ. Πολὺ δὲ ἀρχαιότερα εἶνε ἡ γένεσις τῶν ἐν ταῖς ἀκαδημαῖαις ἀπαγγελλομένων πανηγυρικῶν ἢ ἐγκωμιαστικῶν λόγων, καὶ εἰς τοιοῦτους ὁ Φοντενέλλης μάλιστα ἐμεινεν ἀπαράμιλλος.

Ἐπιστολογραφία, Σαβιγνή, Μαιντενών. Ἡ μετὰ τοῦ κοινωνικοῦ δὲ βίου τόσον στενῶς συνδεδεμένη Γαλλικὴ φιλολογία ἔχει ἄπλετον περιουσίαν ἐπιστολῶν, αἵτινες ὅμως πολλὰκις πλουτοῦσι λογοπαγιῶν καὶ φράσεων μᾶλλον ἢ στοχασμῶν καὶ πραγμάτων. Εἰς τὸ εἶδος δὲ τοῦτο διέπρεψαν καὶ γυναῖκες, οἷον ἡ Σαβιγνή καὶ ἡ Μαιντενών.

Διήγησις, Λαβρουέρος. Ἀνέκαθεν οἱ Γάλλοι ἐδειξαν ἰδίαν τινὰ ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ διηγέσθαι, καὶ κατὰ τοῦτο ἐξέχει ὁ Λαβρουέρος († 1699) εἰς τοὺς κατὰ τὸν Θεόφραστον ἠθικούς του χαρακτῆρας.

Σιλλογραφία ἢ σάτυρα, Ῥαβελαιός. Οὐχ ἥττον ἔνεκα τῆς πρὸς τὸ σκόπτειν τροπῆς τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος ἀνεπτύχθη πρωτῶν ἢ σιλλογραφία ἢ σάτυρα, ἐν ἣ ὁ ἀρχαιότατος ἀριστοτέχνης καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἀκολούθων αἰῶνων παρίσταται ὁ Φραγκίσκος Ῥαβελαιός († 1553). Οὗτος μαστιγοῖ μεθ' ὕγιους νοῦ τοὺς καλογήρους, τοὺς ἐν τέλει καὶ τὸν πολὺν ὄμιλον. Τὸ περιφημότερον δὲ αὐτοῦ σύγγραμμα εἶνε τὸ μυθιστόρημα «Γαργαντούα καὶ Πανταγρουέλ». Ἡ σάτυρα ἔλαβε μετέπειτα πολιτικὸν χαρακτῆρα. Ἀπειρα δὲ παρόμοια συγγράμματα ἐφάνησαν κατὰ τοῦ Ῥιχελίου καὶ Μαζαρίνου. Ἄνδρες δέ, οἷον ὁ Σκαρρόν, ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τῆς σατυρίσεως τῶν μεγάλων.

Ἀνέκδοτα, Μαρμοντέλος, Φλωριάν. Πρὸς δὲ τούτοις δὲν ἔλειπον καὶ *ἀνέκδοτα* (nouvelles) πρὸς διασκέδασιν ἀνθρώπων τῆς ἀνωτέρας τάξεως, οἷά τινα ἔγραψαν ὁ *Μαρμοντέλος* καὶ ὁ *Φλωριάν*.

Μυθιστορία, Λεσαγίος, Μοντέσκιος, Κρεβιλλιῶν. Τὴν μεγίστην ὅμως ἐπίδρασιν εἰς τὴν καθόλου διάπλασιν τοῦ λαοῦ ἔσχεν ἡ *μυθιστορική φιλολογία*. Κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἐξεπονήθησαν *ἱπποτικά τερατουργήματα* καὶ *ῥωμαντικά μυθεύματα* ὡς βιβλία διασκεδάσεως· παραυτίκα δ' ἔπειτα ἐγεννήθησαν *ποιμηνικά μυθιστορήματα*. Ἀλλὰ τὴν γενικωτάτην ὑποδοχὴν εὔρον τὰ *πολιτικά μυθιστορήματα* ὡς ἠθικοὶ καθρέπται πρὸς χρῆσιν ἡγεμόνων καὶ αὐλικῶν. Τελευταῖον δ' ἐφάνησαν καὶ τὰ εἰς τέρψιν τῶν αἰσθήσεων ἀφορῶντα, καὶ οὕτω κατὰ μικρὸν ἡ μυθιστορία προσήγγισεν εἰς τὸ νέον αὐτῆς εἶδος. Τοῦ *Λεσαγίου* τὰ *ποιήματα καθ' Ἰσπανικά* πρωτότυπα ἐξεικονίζουσι τὴν αὐξομένην τοῦ αἰῶνος *ματαιότητα*· τοῦ δὲ μεγάλου *Μοντεσκίου* αἱ *Περσικαὶ ἐπιστολαὶ* (lettres Persanes) ὑποτυποῦσιν εὐφρέστατα τὴν *μωρίαν* τοῦ κοινωνικοῦ καὶ φιλολογικοῦ βίου ἐν *Γαλλίᾳ*, καὶ εὔρον πολλοὺς μιμητάς. Ὁ *Κρεβιλλιῶν* († 1777) διέγραψε μετ' ἀκολάστου ὀρέξεως τὰς ἡδονὰς τοῦ μεγάλου κόσμου, καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς τὸ κακὴν τροπὴν εἰς τὰ εὐφρέστερα μυθιστορήματα τῶν *Γάλλων* δεικνύεται μέχρι τῆς λήξεως τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος.

Ἱστορία. Οὐχ ἦν τὸν τῆς *μυθιστορίας* καὶ ἡ τῆς *ἱστορίας* φιλολογία ἀνεπτύχθη τὰ μάλιστα πλουσίως ἐν *Γαλλίᾳ*. Ἡ τελειοποίησις ἱστορικῆς ἐκθέσεως προέκυψεν ἐκ τῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων δοκίμων συγγραφέων. Τὰ δὲ λαμπρὰ ἐν αὐτῇ παραδείγματα ἀπαντῶσι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον περιγραφαὶ συγχρόνων συμβάντων, ὧν καὶ οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ εἶχον μετοχὴν.

Ἀπομνημονεύματα, Ρουσχεφούκολτος, Ρέτιος. Μεταξὺ τῶν τοιούτων, ὡς λέγονται, *ἀπομνημονευμάτων* (mémoires) προέχουσι μάλιστα τὰ τοῦ δουκὸς *Ρουσχεφουκόλτου* καὶ τοῦ καρδινάλιου *Ρετίου* (Retz), *μανιώδους* τινὸς πολιτικοῦ. Ἀμφότερα δὲ δεικνύουσι πλουσίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων γνῶσιν καὶ διακρίνονται δι' ἐποπτικῆς παραστάσεως. Μετέπειτα δὲ οἱ συγγράφοιτες ἤρξαντο νὰ καταβάλλωσιν ἰδιαιτέραν τινὰ ἐπιμέλειαν περὶ τὸ ὕφος, καὶ οὕτω προέκυψε σειρά τις ῥητορευόντων συμφώνως πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἐπιθυμίαν ἱστορικῶν.

Ἱστορία γενικὴ καὶ μερικὴ, Βοσσούετος, Βερτότος, Ρολλίος, Μοντέσκιος, Βολταίρος, Ρεϋνάλδος, Δεβρόσσης, Βαρβελεμύς. Ὁ *Βοσσούετος* ἐπραγματεύθη τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἐκ τῆς θρησκευτικῆς

ἐπόψεως. Ὁ Βερτότος († 1735) ἐξέθετο ἄνευ βαθείας ἐρεύνης, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς θερμότητος ἐπίσημα συμβάντα τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας πολιτικῆς ἱστορίας καὶ ἰδίως τὴν τοῦ περιωνύμου Μελιταίου ἱπποτικοῦ τάγματος. Ὁ Ῥολλίνοσ ὁ μιμητῆς τῶν ἀρχαίων συνέταξε μετ' ἠθικῆς σπουδαιότητος τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Ὁ Μοντέσκιοσ καὶ ὁ Βολταίροσ εἰσήγαγον πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν φιλοσοφικὴν καὶ πραγματικὴν τινα ἔκθεσιν τῆς ἱστορίας καὶ ὁ Ῥευνάλδοσ († 1785) ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τῶν φιλανθρωπικῶν θεωριῶν τῆς νεωτέρας Γαλλικῆς φιλοσοφίας ἔγραψε τὸ ἀξιόλογον καὶ εἰς τὰς πλείστας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μετενεχθὲν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἐξιστορεῖ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀποικιῶν εἰς τὰς δύο Ἰνδίας, ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. Ὁ Δεβρόσσησ ὑπὲρ πάντας ἐσπούδασεν ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῆς Σαλλουστειοῦ ἱστορίας τῆς Ῥώμης νὰ ἐπαναφέρῃ ἀρχαίαν τεχνικὴν μορφήν καὶ ὁ Βαρθελεμὸσ ὁ εὐφύεστατοσ ἀρχαιολόγοσ ἐν τῇ περιγῆσει τοῦ νέου Ἀναχάρσιδοσ ἐξεκόνισεν ἐπιτυχῶσ καὶ μετὰ μεγάλης φιλοκαλίας τὸν κοινωνικὸν βίον τῆς Ἑλλάδοσ.

§ 1366. **Διδακτικὴ καὶ δημόσης φιλοσοφία, Μονταίγνης.** Ἐν τῇ διδακτικῇ πεζογραφίᾳ ἡ Γαλλία, ὡσ ἐκ τοῦ ἰδιόζοντοσ εἰς τὸ ἔθνοσ παρατηρητικῶ πνεύματοσ καὶ τῆσ μετὰ τούτου ἠνωμένησ δημόδοσ φιλοσοφικῆσ ῥοπῆσ νύτύχησε νὰ ἔχη μεγάλουσ συγγραφείσ. Μεταξὺ αὐτῶν προτερεῖ ὁ Μονταίγνησ († 1592) ὁξύνουσ παρατηρητῆσ τοῦ κόσμου καὶ εἰς τῶν μάλιστα διακεκριμένων ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνοσ ἐν γένει, ὅστισ ἐν τοῖσ «δοκιμίοισ» αὐτοῦ περιέλαβε ἀξιολογωτάτην συλλογὴν ἐμπειρικῆσ φιλοσοφίας.

Θρησκευτικοὶ στοχασμοί, Πασκάλησ. Περίφημοί εἰσιν οἱ τοῦ μεγάλου μαθηματικοῦ Πασκάλη θρησκευτικοὶ στοχασμοί. Εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς ἐπιστολάσ του (lettres provinciales) ὁ αὐτοσ συγγραφεὺσ ἐστηλίτευσε πικρότατα τὴν φθοροποῖδν τῶν Ἰησοῦιτῶν ἠθικῆν, ὅθεν αἱ ἐπιστολαὶ του αὐται κατέστησαν ἀληθῶσ ἔθνηκὸν σύγγραμμα.

Διαλεκτικὴ καὶ σκεπτικισμὸσ. Ὁ Πέτροσ Βάυλοσ (1647-1706) ὁ περίφημοσ ἐκδότησ τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ (dictionnaire historique) προεξάρχει τῶν νέων διαλεκτικῶν καὶ σκεπτικῶν καὶ μετὰ τῶν ἀμφιβολιῶν του προέβη μέχρι τοῦ ὕψιστου.

Πολιτικὴ, Μοντέσκιοσ, Ἑλβέτιοσ. Εἰς τὸ πρῶτον ἤμισυ τοῦ ἐφεξῆσ αἰῶνοσ ἀνήκει εἰς τῶν βαθυνουστάτων τῆσ Γαλλίας ἀνδρῶν ὁ μέγασ Μοντέσκιοσ (1698-1775), ὅστισ ἐνθερμοσ τῆσ ἀληθείασ καὶ τοῦ δικαίου πρόμαχοσ ὕψωσε τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην εἰς ἀγαπητὴν ἀσχολίαν καὶ μελέτην τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ

σύγγραμμα περὶ πνεύματος τῶν νόμων (*esprit des lois*) ἀνέπτυξε τὴν γένεσιν ἐννόμων διατάξεων καὶ τὴν φυσικὴν αὐτῶν σχέσιν πρὸς τοπικὰς καὶ κοινωνικὰς καταστάσεις. Δεινὸς δὲ καὶ βαθύνους ἐδείχθη καὶ εἰς τὰς περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους σκέψεις του. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἑλβέτιος († 1771), εἰκαὶ λαμπρὰς σκέψεις ἀνέπτυξεν ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τοῦ βίου καὶ εἰς τὰ δύο συγγράμματά του περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἀνθρώπου (*de l'esprit et de l'homme*), ἐπλανήθη οὐχ ἤττον εἰς τοὺς κυριωτέρους στοχασμούς του πιστεύων ὅτι μόνον ἐκ συμφέροντος καὶ αὐταρκειᾶς παράγεται πᾶσα ἀνθρωπίνη σπουδή.

Μαθηματικὴ καὶ φυσικὴ, πολιτικὴ, Δαλεμβέρτος, Βυφφὼν, Φοντενέλλης, Ῥουσσώ, Βολταίρος. Φιλελευθέρως ὁ μέγας μαθηματικὸς Δαλεμβέρτος ὁ συνεκδότης τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας ἠρμήνευσεν ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα. Ὁ Βυφφὼν περιέγραφε γραφικῶς τὴν φύσιν καὶ πρὸ αὐτῶν ἔτι ὁ Φοντενέλλης (1657-1757) ἀπέδειξεν εἰς δημῶδη ἀκριβῆ συγγράμματα τὰς καθολικὰς αὐτοῦ γνώσεις. Οἱ περὶ πληθύους κόσμων διάλογοί του διετήρησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν ἀξίαν των. Κλείομεν τὴν σειρὰν τῶν ἐπιφανῶν συγγραφέων τῆς Γαλλίας διὰ τῆς μνεΐας τοῦ Ἰωάννου Ἰακώβου Ῥουσσώ. Τοῦτου δὲ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ Βολταίρου αἱ σκέψεις χαρακτηρίζουσιν ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου τὴν πνευματικὴν τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας ἀνάπτυξιν καὶ τὸν σκοπὸν. Διὰ τοῦ Ῥουσσώ ἰδίως ἡ προσοχὴ τοῦ ἔθνους ἐστράπη πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ μελέτην τῶν τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἐν αἷς οὗτος, οὐχὶ ὡς ὁ Βολταίρος δι' ἀστείότητων καὶ εὐτραπέλιων, ἀλλὰ διὰ τῆς διεγέρσεως εὐγενῶν αἰσθημάτων ἐσκόπει μεταβολὴν τινα ἐπὶ τὰ βελτίω. Ὁ Ῥουσσώ γεννηθεὶς ἐν τῇ δημοκρατουμένῃ Γενεύῃ ἐνεφορήθη αὐτόθι πνεύματος δημοκρατικοῦ, ὅπερ ὑπέθρεψε πρὸ πάντων ἢ ἀνάγνωσις τῶν *Παραλλήλων* τοῦ Πλουτάρχου. Δεινὰ δὲ αὐτοῦ ἔργα τὸν ὠδήγησαν εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι τελεία ἰσότης εἶνε ἡ μόνη νόμιμος σχέσις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὅσω δὲ πλέον ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ παρὰ τὴν φύσιν ἐν Παρισίοις γινόμενα, τόσω μᾶλλον προσηλώθη εἰς τὴν λατρείαν τῆς φύσεως καὶ ἐνθουσιωδέστατα μνεΐαν ἐποιεῖτο νεότητος ὀλβίου ὡς ἐρωτολήπτου καὶ ἐν φυσικῇ ἀπολαύσει διατελεσάσης. Τὰ δεινὰ τοῦ λαοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τρυφηλὸν βίον τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὴν παράδοξον κρίσιν ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἢ ἡ διάπλασις τοῦ πνεύματος εἶνε ἡ πηγὴ τῆς δυστυχίας. Τὴν δόξαν δὲ ταύτην ἐξέθετο ἐν τινι συγγράμματι. Ἐπειδὴ δ' ἐν Γενεύῃ ἤλθεν εἰς ἐριδας πρὸς τὸν Βολταίρον ἀνεχώρησεν ἐντευθεὶν εἰς τὰ πέριξ τῶν Παρισίων καὶ ἔγραψε μονάζων ἐν τῇ ἐπαύλει

τοῦ Μοντμορενσὴ τὸ πολυανάγνωστον μυθιστόρημά του τὴν Νέαν Ἑλοῖσαν (nouvelle Héloïse), καὶ τὰ δύο πολύκορα συγγράματα: τὸν Αἰμίλιον, δι' οὗ ἐπεχείρησε νάναπλάσῃ τὰ τῆς ἀγωγῆς ἦτοι τὸν τρόπον τοῦ ἀνατρέφειν, καὶ τὸ κοινωνικὸν συνάλλαγμα (contrat social), ὅπερ ἀνέωξε τὴν ὁδὸν εἰς τὰς αὐταρχικὰς μεταπολιτεύσεις. Ὁ Ῥουσσὸ ἀπορρίψας τὴν ἀποκάλυψιν διήγειρε τοσαύτην διὰ τῶν συγγραμμάτων του δυσαρέστησιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄσυλον εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ ἐκ τῶν συγγραμμάτων του προκύψασα βλάβη ἐγένετο φανερά κατὰ πρῶτον μετὰ τὸν θάνατόν του, ὅστις συνέβη ἐν Ἑρμομβίλλῃ οὐ μακρὰν τῶν Παρισίων (1778). Αἱ σκέψεις τοῦ Ῥουσσὸ ἐξετάθησαν καὶ ἴσχυσαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ οἱ δικηγόροι αὐτοὶ εἰς τὰς ἀγορεύσεις των ἀρετηρίαν ἐποιοῦντο ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται παρὰ τῷ Ῥουσσὸ ἐν τῇ καταστάσει τοῦ μεγαλείου του καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει του. Αἱ ἐξομολογήσεις του (les confessions) εἶνε λαμπραὶ καὶ περιεργόταται, ἀμα δὲ καὶ φρικαλέαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΕ΄.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1367. Ἰθαγενὲς ἔθνικὸν πνεῦμα, φιλολογία, θεάτρον, πολίτευμα, ἐμπορικὸν πνεῦμα. Ἐκ τῶν ἐθνῶν, ἅτινα συνεισήνεγκον τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἦτοι τῶν Γάλλων, Ἀγγλῶν καὶ Γερμανῶν, οἱ Ἀγγλοὶ ἴστανται περίπου ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς νεωτέρας ἱστορίας ἢ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μεταβολὴ διὰ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας διήγειρε τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως ἐπιθυμίαν, ἥτις ἔμεινε τόσῳ πλέον ἐνεργός, ὅσῳ οἱ ἀλληλοδιάδοχοι μονάρχαι διαφόρους ἐπέρεθνεον ἀρχάς. Τὸ διὰ τῶν πολιτικῶν συμβάντων κραταιῶς διεγερθὲν ἔθνικὸν πνεῦμα ἐξεδηλώθη ἐν τῇ φιλολογίᾳ, καθαρῶτατα ἐπὶ τοῦ θεάτρον, καὶ οὐδεμία ἐπίδρασις ἀρχαίων ἐνδόξων συγγραφέων καὶ Ἰταλικῶν παραδειγμάτων ἐδυνήθη νὰ ἐπισκοπήσῃ αὐτό. Ὅτε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα διὰ τῶν διαστρόφων μέτρων τῶν Στουαρτῶν ἐξεφυκίλισθη, ὑπέκυψε μὲν ἡ τοῦ πνεύματος ἀκμὴ εἰς τὸν κλύδωνα τοῦ ἀλογίστου ἐνθουσιασμοῦ (φανατισμοῦ), ἀλλὰ κατὰ τὸν διὰ τὴν φιλολογίαν ἀπαίσιον τοῦτον αἰῶνα ἡ Μεγάλη Βρε-

τανία ἴδρυσε τὴν ναυτικὴν δυνάμιν τῆς, τὸ παγκόσμιον ἐμπόριόν τῆς καὶ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμά τῆς καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ ἔθνους καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου προήχθη εἰς ἀσφαλῆ καὶ ἀκμαίαν κατάστασιν. Φιλελευθερία, ἀσφάλεια τῆς κοινῆς γνώμης καὶ γενικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ ἐκ τῆς πάλης τῶν ἄκρων προκύψαντα ἀποτελέσματα. Πάντες ἔτεινον μὲν πρὸς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἐσέβοντο τὸ εἰωθὸς καὶ πάτριον. Ἡ δημοσιότης τοῦ πολιτεύματος, τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα ἐπέδρασαν ἀμέσως καὶ εἰς τὸν καθόλου βίον καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ δημοσίου βίου εἶνε τοσοῦτο μεγάλα ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε καὶ αὐτὰς τῶν διδασκτικῶν καταστημάτων τὰς ἐλλείψεις καλύπτουσιν· ἅπανα ὁμῶς ἡ φιλολογία δεικνύει πρὸς τῷ πνεύματι ἀκριβοῦς ἐρεύνης τὴν πρὸς τὸ κοινῶς ὠφέλιμον ῥοπήν.

§ 1368. **Ποίησις.** Τέλος παρήλθε χρόνος μέχρι οὗ ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα λάβη γραμματικὴν εὐρυθμίαν. Μόλις κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἔλαβε τὴν ἀδροτέραν ἀνάπτυσίν τῆς· ὅθεν καὶ διαρκούντος ἔτι τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἡ ποίησις ἔμεινεν ἐν τῇ νηπιότητι αὐτῆς, καθ' ὅσον μάλιστα τὸ ἔθνος τότε ἀπασχολεῖτο παρὰ πολὺ εἰς πολιτικὰς διαμάχας. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ εἰρημένου αἰῶνος οἱ Σκῶτοι εἶχον πολλῶ πλείους ποιητὰς ἢ οἱ Ἀγγλοὶ, ἕως οὗ ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ, τῆς ὁποίας ἡ βασιλεία ἐνεφύσησεν εἰς πάντα νέαν ζωὴν, ἀνεπτύχθη ἐνεργότερος περὶ τὴν τέχνην βίος.

Ἔπος, Σίδνεϋς, Σπένσερος, Μίλτων, Βούτλερος. Ὁ Φίλιππος Σίδνεϋς καὶ ὁ Ἐδμούντος Σπένσερος εἶνε οἱ ἰδιωταὶ βελτιονός τινος φιλοκαλίας. Ἀλλὰ παντελῆς ἀναγέννησις τοῦ ἔθνικοῦ πνεύματος καὶ ἀνάπλασις τῆς φιλολογίας ἐνεφανίσθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν. Πλήρεις εὐφύιας ἄνδρες μετὰ θαυμασίας δυνάμειως ἤψαντο τῆς ποιήσεως. Πρὸ πάντων ἄξιος μνηεῖας ὁ Ἰωάννης Μίλτων (1608-1674) ὁ περιπαθέστατος αἰοιδός, ἴδ' οἱ μεταγενέστεροι θαυμάζουσιν. Ἡ γλῶσσά του εἶνε ἀρρενωπὴ καὶ τελειοτάτη ἐν τοῖς δώδεκα ἄσμασι τοῦ « Ἀπολεσθέντος Παραδείσου » (Paradise lost), δι' ὧν ὁ εἰς τύφλωσιν κατὰ τὸ 44 ἔτος τῆς ἡλικίας του περιπεσὼν ποιητὴς ἐπροίκισε τὴν ἐπερχομένην γενεάν, καὶ ἐν τοῖς τέσσαρσι βιβλίοις τοῦ ἀνακτηθέντος πκαραδείσου (paradise regained). Πάντη διάφορος αὐτοῦ φαίνεται ὁ εὐτράπελος Βούτλερος († 1690), ὅστις διὰ τοῦ ποιήματός του « Hudibras » οἰοεὶ τινος ἀδελφοῦ τοῦ Δὸν Κισσώτου ἐχλεύασε τὸν ἀλόγιστον ἐνθουσιασμὸν τῶν λεγομένων ἀνεξαρτήτων αἰρεσιωτῶν.

Δρύδενος, Πώπιος, Θόμσων. Σταθερώτερον δὲ διεσκεύασε τὴν εὐρυθμίαν τοῦ ποιητικοῦ ὄφους ὁ Ἰωάννης Δρύδενος (1631-1701),

ὁ ἐπιτήδειος τοῦ Βιργιλίου καὶ τινῶν ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν μεταφραστῆς. Ὡς κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ εἰργάσθη ὁ ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἀρχαίων διαπλασθεὶς Πώπιος (1688-1774), ὅστις μετ' ἀσυνήθους γονιμότητος ἐπεδόθη καὶ διέπρεψεν εἰς ὅλα τῆς ποιήσεως τὰ εἶδη: εἰς τὴν ᾠδὴν, εἰς τὸ εἰδύλλιον, εἰς τὴν σάτυραν καὶ εἰς τὸ κομικὸν ἔπος· περιφρημον δὲ ἀνέδειξεν αὐτὸν μάλιστα ἢ μετάφρασις τοῦ Ὀμήρου. Δόξαν δ' ἄφθιτον ἐκτήσατο καὶ ὁ ἠθικῶς σπουδαῖος καὶ εὐσεβῆς ἀοιδὸς Θόμσων (1700-1748) ὡς εἰκονιστῆς τῆς φύσεως ἄριστος εἰς τὰς Ὠρας του, ἦτοι τοὺς τέσσαρας καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Διδακτικῆ, λυρική, Ὑούγγως, Γράυς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ ποιήσει βροπὴ ἔμεινεν ἡ διδακτικὴ οἷα τις ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν περιπαθῆ καὶ μεστὸν εἰκόνων Ὑούγγων († 1705). Οἱ νυκτερινοὶ στοχασμοὶ αὐτοῦ περιέχουσι λυρικὰς σκέψεις περὶ τοῦ φθαρτοῦ τοῦ γήνιου βίου καὶ περὶ τῆς ἀθανασίας. Ὁ μὲλλον διάπυρος λυρικός καὶ σύναμα ἀβρότατος ἔλεγχοποιὸς εἶνε ὁ Θωμᾶς Γράυς.

Μυθιστορία, Γολδσμύθ, Γλύβερως, Όσσιάν. Ἀγαπητὸς δ' εἰς τὸ ἔθνος συγγραφεὺς δύναται νὰ ὀνομασθῆ ὁ Ὀλίβερως Γολδσμύθ, τοῦ ὁποῖου τὸ μυθιστόρημα «ὁ ἱερεὺς τοῦ Βακεφίλδ» ἔτυχε δόξης παγκοσμίου. Τὸ περιγραφικὸν ὕφος, ὅπερ οὗτος μετεχειρίσθη καὶ δι' οὗ τὰ ἱστορικὰ συγγράμματά του εὗρον πολλοὺς ἀναγνώστας, ἐμιμήθη καὶ ὁ Ῥιχάρδος Γλύβερως εἰς τὸ ἱστορικὸν ποίημά του, «τὸν Λεωνίδαν». Τὰ ἀρχαῖα Σκωτικὰ τὰ Ὑοσσιάνος ποίηματα, ὧν ἡ συλλογὴ καὶ δημοσιεύσις ὀφείλεται εἰς τὸν Μακφερσῶνα, προεκάλεσαν πάλιν τινὰ τῶν περὶ τῆς γνησιότητος τούτων γνομῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Δραματικῆ. Μεταξὺ ὅλων τῶν ἐθνῶν τῆς νεωτέρας Εὐρώπης οἱ Ἄγγλοι προηγῆθησαν εἰς τὴν μόρφωσιν δημῶδους τινὸς καὶ ἐρωμένου δράματος. Εὔρε δὲ τοῦτο προϋπάρχοντα ἤδη παρόμοια στοιχεῖα τῆς τέρψεως τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ πρότερον ἢ ἐκεῖ ἐγένετο ἡ δραματικὴ τροπὴ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πρὸς τὸ κοσμικὸν καὶ τὰ μυστήρια ὑπεχώρησαν εἰς κανονικὴν τινὰ σπουδαίων ἀντικειμένων παράστασιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἠφραίνετο ἡ τε αὐλὴ καὶ ὁ λαός. Σημειωτέον δὲ πρὸς δόξαν τῶν Ἄγγλων, ὅτι ἡ δραματικὴ τέχνη ἔλαβε παρ' αὐτοῖς ταχέως τροπὴν πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν.

Σιακεσπῆρος. Δαιμόνιός τις ἀνὴρ ὁ Γουλιέλμος Σιακεσπῆρος (1564-1616) ἔδωκεν αὐτῇ τὴν ἰδιάζουσαν μορφήν. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ μόνον δύνανται νὰ ναιρέσωσι τὴν δόξαν τινῶν, ὅτι ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ ἐπεκράτει ἡ μεγίστη ἀπαιδευσία. Ταχέως βασιλευούσης αὐτῆς ἤκμασεν ἡ δραματικὴ ποίησις καὶ προήχθη εἰς ὕψος ὅσον παρ' οὐδενὶ

ἄλλω ἔθνει τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ καὶ ταχέως πάλιν ἐξέπεσε καὶ ἔσχε τὴν αὐτὴν οἶαν ἐν Ἀθήναις τὸ πάλαι τύχην. Περί τοῦ βίου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μεγάλου τραγικοῦ ὀλίγα εἶνε γνωστὰ καὶ ταῦτα οὐχὶ τόσον βέβαια. Πρωίμως κατέλιπεν οὗτος σύζυγον καὶ τέκνα καὶ εὔρεν ἐν Λονδίῳ στάδιον εὐρύ τῆς ἀσκήσεως τοῦ δραματικοῦ ἐπαγγέλματος του. Ἐν τῷ δραματικῷ μέρει, ὅπερ παριστᾷ τὸ πνεῦμα ἐν τῷ Ἀμλέτῳ, κηδοκίμησε κατὰ πρῶτον καὶ μετέσχε τοῦ κοινοῦ ἐπαίνου· ἀλλ' ἐν τῷ δράματι τοῦ « Ῥωμαίου καὶ τῆς Ἰουλίας » ἐξησφάλισε τὴν δόξαν του. Ἡ Ἐλισσάβετ καὶ ὁ διάδοχός της Ἰάκωβος Α' ἐτίμησαν αὐτόν, καὶ ἀφοῦ ἀπέκτησεν ἱκανὴν περιουσίαν ὁ ὑπὸ τῶν ζηλοτύπων ἀντιπάλων καταδιωκόμενος ποιητῆς ἀπεράσισε νὰ διανύσῃ τὸν λοιπὸν βίον του ἐν ἐρημίᾳ. Τὸ γιγάντειον πνεῦμά του ἐκδηλοῖ τὴν παντοδυναμίαν τῆς ποιήσεως· ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, καὶ ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ὑπόληψις τῶν συγχομένων καὶ ὁ θαυμασμός τῶν μεταγενεστέρων ὑπὲρ τοῦ σπανίου τούτου ἀνδρός· ἐφ' ἧσον καὶ ὅπου ὑπάρχει αἴσθημα τοῦ καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ. Ἀκριβῆς γινώσκει τῆς πατρίου ἱστορίας, ἐμπειρία περὶ τὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τεραστία· τις φαντασία ἀνέδειξαν αὐτὸν τέλειον καὶ ἀπαράμιλλον δραματικὸν ποιητὴν. Ἡ μεγαλοφυΐα αὐτοῦ ἀκμάζοντος ἐν τῷ μεταίχμιῳ δύο αἰῶνων, τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἦνωσε τὰ πλεονεκτήματα ἀμφοτέρων. Τὸ σπουδαῖον καὶ τὸ γελοῖον, τέχνη καὶ πραγματικότης συγχωνεύονται θαυμασιώτατα εἰς ὅλα τὰ ποιήματά του. Ἡ γλωσσά του εἶνε πλουσία, ἰσχυρὰ καὶ δημώδης. Τὰ δράματά του πάτρια ἱστορικά κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε τραγωδίαί, κωμωδίαί καὶ ἀπόλογοι. Ἐκ τῶν τραγωιδιῶν του περιφημότεραί εἶνε πλὴν τῶν δύο εἰρημένων: ὁ Ὁθέλος, ὁ Μακβέθ καὶ ὁ βασιλεὺς Λεάρ· ἐκ δὲ τῶν κωμωιδιῶν του: Τέλος ἀγαθόν, τὸ πᾶν ἀγαθόν, ὅπως ὑμῖν ἀρέσκει, ὁ ἔμπορος τῆς Ἐνετίας, αἱ φαιδραὶ γυναῖκες τοῦ Οὐίνδσορ καὶ ἡ καταιγίς.

Βέν Ἴόνσων. Πολλοὶ τῶν συγχομένων τοῦ Σιακεσπέρου ἠκολούθησαν πάντῃ ἄλλην ἢ αὐτὸς ὁδόν, οἷον ὁ Βέν Ἴόνσων, ὅστις εἰς τὴν μεγαλοφυΐα τοῦ Σιακεσπέρου ἐλευθερίαν ἀντέταξεν ἐνομον κανονικότητα. Ἀλλ' ὅμως διὰ τοιούτων μάλιστα διαφόρων σπουδῶν ἐπεκράτησεν ἄκρα περὶ τὸ θέατρον δραστηριότης, ἧτις καίπερ ἀναχαιτισθεῖσα διαρκούσης τῆς μεταπολιτεύσεως διὰ τῶν σκυθρωπῶν ἀλογίστων κομμάτων μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὅμως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπανῆλθε πάλιν καὶ πάμπολλοι ποιηταὶ ἤρξαντο νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τοῦ θεάτρον· ἀλλ' οὐδεὶς ἐδυνήθη νὰ γείνη οἷον τὸ μέγα πρότυπον.

Κωμωδία, Κογγράβος, Φούτιος, Γαρρόκιος. *Τραγωδία* καὶ *κωμωδία* διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἐξ ὧν αὕτη κάτοπτρον τῶν ἠθῶν

τοῦ αἰῶνος διεπονήθη μετ' ἀσυγκρίτως πλείονος ἐπιτυχίας πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ *Κογγράβου* († 1729), ὅστις ἐπετηδεύθη τὸ κωμικὸν κομψότερον καὶ κοσμιώτερον. Καὶ οἱ δύο δὲ μέγιστοι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος δραματικοί: ὁ *Φούτιος* καὶ ὁ *Γαρρήκιος* διεκρίθησαν οὐχ ἥττον καὶ ὡς κωμωδοί.

§ 1369. **Πεζὸς λόγος.** Ἐπίσης νέα καὶ ἴσως νεωτέρα τῆς ποιήσεως τῶν Βρεταννῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς ἱερᾶς Βίβλου καὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παρασκευασθεῖσα πεζογραφία. *Περιηγήσεων διηγήσεις, περιοδικὰ συγγράμματα, ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι* καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλισσάβητ ἀρχαίμην πολιτικῆ ῥητορεία συνέτειναν εἰς τὴν τελειοποίησιν αὐτῆς· καὶ ὁ χρόνος δὲ τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν μετὰ τῶν κατ' αὐτάς διαπλασθεῖσάν διαφόρων πολιτικῶν δοξῶν ἐπέδρασεν οὐχ ἥττον ἐπωφελεῖς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου.

Ἔντλιν, Τέμπλης, Δάκκιος, Σιαφτεσβουρὺς, Στήλιος, Ἀδδισῶν, Σουίφτιος, Μονταγού, Ἔστερφεΐλδιος, Ὀμιος. Ὁ *Θωμάς Ἔντλιν* († 1679) ὁ μεταφραστὴς τοῦ *Θουκυδίδου* ἐξέδωκε τὰς ἐρεῖνας τοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ δημοσίου δικαίου. Ὁ βαθύνους πολιτικὸς *Γουλιέλμος Τέμπλης* ἐξιστόρησε τὰ ἀξιωματικόμενευα τῆς ἐποχῆς τοῦ συμβάντα· ὁ *Δάκκιος* τῆς ἐμπειρικῆς φιλοσοφίας ὁ ἰδρυτὴς διὰ τῶν εὐλήπτων συγγραφῶν του προσεκτέησάτο πολλοὺς ἀναγνώστας καὶ ὀπαδοὺς· ὁ κόμης *Σιαφτεσβουρὺς* ἐγένετο παράδειγμα καλλιπειείας. Ὁ *Στήλιος* (Steele) καὶ ὁ *Ἀδδισῶν* ὁ συγγραφεὺς τῆς τραγωδίας « ὁ Κάτων » διὰ τῶν περιοδικῶν ἐβδομαδιαίων συγγραμμάτων τῶν ὠφέλησαν τὰ μέγιστα καὶ μετὰ τοῦ *Παπίου* ἐλάμπρυναν ὡς πρότυπα τῆς νέας φιλοκαλίας τὸν αἰῶνα τῆς βασιλείας τῆς Ἀννης. Ὁ ἰδιότροπος (humoriste) *Σουίφτιος* († 1745), εἰς τὸν ὅποιον ἡ φύσις ἦνωσε τὰ πλεον ἀντίθετα στοιχεῖα, διὰ τῶν σατυρικῶν συγγραμμάτων του ἰδίως τῶν περιηγήσεων τοῦ *Γουλιλιέρου* ἐκτέησάτο φήμην μεγάλην. Ἡ κυρία *Μονταγού* καὶ ὁ κόμης *Ἔστερφεΐλδιος* ἐγένοντο τὰ πρότυπα τοῦ ἐπιστολιμαίου ὕφους, καὶ ὡς τοιοῦτος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὁ *Ὀμιος* (Home), καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκθεσιν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν.

Ἰόνσων, Σμίθ, Φραγκλίνος. Ὁ *Σαμουήλ Ἰόνσων* ὡς κριτικὸς καὶ ἐμπειρος τῆς μητρικῆς του γλώσσης ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ γνώμων τῶν συγγραφέων. Ὁ ἠθικοφιλόσοφος *Ἀδὰμ Σμίθ* ἐγραφεν ἐν γλώσσῃ ἀπλουστάτῃ τὸ διὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην πλείστου λόγου ἄξιον σύγγραμμα περὶ τοῦ πλοῦτου τῶν ἐθνῶν. Ὁ μέγας *Φραγκλίνος* (1706-1790) τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμοσπόνδων τῆς Ἀμερικῆς πολιτειῶν ὁ ἐνθερμος, ὡς εἴρηται, πρόμαχος καὶ τοῦ κεραυναγωγοῦ ὁ ἐφευρετῆς, ὅστις ἐκ σμι-

κρῶν ἀφορμηθεὶς ὀλόκληρον ἔθνος ἐμεγάλυνε, συντάξεν οὐ μόνον ἐπιστημονικὰ πονήματα μετὰ σπανίας σαφηνείας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν διασκευαστικῶν καὶ χαριέντων συγγραμμάτων κατέστη ἀληθῆς τοῦ λαοῦ συγγραφεύς.

Τὰ πλείστου ἄξια ἔργα τῆς Βρεταννικῆς φιλολογίας εἰσὶν ἡ πολιτικὴ ἢ ἡ ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγορεύουσα ῥητορικὴ, ἡ μυθιστορία καὶ ἡ ἱστορία. Ἡ πρώτη τὸ ὠραῖον τοῦτο τοῦ πολιτεύματος προῖόν διακρίνει τὴν μεγάλην Βρεταννίαν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐπὶ ἀσθενῶν ἢ δεσποτικῶν κυβερνήσεων ἐνεφανίσθησαν τολμηροὶ ἐν τῇ βουλῇ, παραλαμέντῳ, ῥήτορες· ἡ δὲ κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ καὶ τῶν ἀντιποιήσεων τῆς αὐτῆς πάλιν ἐπέτεινε τὴν δύναμιν καὶ τὴν σταθερότητα αὐτῶν.

Ῥητορικὴ, Μίλτων, Σιαφτεσβουρὺς, Βαλπόλος, Πίττιος, Φώξιος. Ὁ Μίλτων πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως καὶ ὁ Σιαφτεσβουρὺς μετ' αὐτὴν παρίστανται ὡς ὑψηλὰ πρότυπα. Ἀλλὰ κατὰ πρότον ἡ αὐξηθεῖσα δημοσιότης τῶν τοῦ παραλαμένου συζητήσεων ἀνέδειξεν ἀλληλοδιαδόχως μεγάλους ῥήτορας: τὸν Ῥόβερτον Βαλπόλον, ὅστις ὠμίλει μετὰ πειστικῆς ἀκριβείας, τὸν Γουλιέλμον Πίττιον κόμιστα τοῦ Σιαταμίου, τὸν διάπυρον φίλον τῆς πατρίδος τοῦ τὸν ἀντάξιον αὐτοῦ υἱόν, ἤτοι τὸν νεώτερον Πίττιον, ὅστις ἐδέσποζεν ὅλων τῶν καρδιῶν διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου καὶ τὸν κοσμοπολίτην Φώξιον.

Μυθιστορία, Δεφόνς, Ῥιχαρδσῶν, Φειλδίγγιος, Στέρνης, Σμόλλητος. Ἐν τῇ μυθιστορίᾳ ἡ Ἀγγλικὴ φιλολογία ἔλαβεν ὁμοίαν τινὰ τῇ καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι πορείαν. Κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον καὶ δέκατον ἔβδομον αἰῶνα περιωρίζετο εἰς τινὰ πολλάκις ἀπειρόκαλον παράστασιν ἀντικειμένων τοῦ ἱπποτικῆς καὶ ποιμενικοῦ κόσμου. Ἀξιόπαινον ἐξαιρέσειν ἀποτελεῖ ὁ Ῥοβινσῶν τοῦ Δανιὴλ Δεφόν. Τὴν πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν βίον ῥοπήν ἔδωκε πρῶτος εἰς τὴν μυθιστορίαν ὁ Ῥιχαρδσῶν. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς αὐτὸν εἰργάσθη ὁ Φειλδίγγιος († 1768), ὅστις ἐπραγματεύθη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατὰ τὸ σαθρὸν καὶ ἀσθενὲς αὐτῆς μέρος. Ὁ Λορέντιος Στέρνης ὁ ἰδιότροπος ψυχολόγος παρέσχε τροφήν εἰς τὴν καρδίαν ἐπίσης καὶ εἰς τὸ νοῦν. Ὁ Σμόλλητος ἐζωγράφησε τὰ ἦθη κατὰ τὸν βίον, βραδύτερον δὲ καὶ γυναῖκες διεκρίθησαν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλολογίας.

Ἱστορία, Γουθρής, Γράϋς, Ὀρκιοὶ, Μιδδλετῶν, Οὔμιος, Ῥοβερτσῶν. Ὑψηλοτέρην ὅμως παρὰ τοὺς ἄλλους κλάδους θέσιν ἔλαβε κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἡ ἱστοριογραφία, ἐν ἣ ὁ Βρεταννοὶ διὰ τοῦ δημοσίου αὐτῶν βίου εἰσδύσαντες μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ἐγένοντο τῆς λοιπῆς Εὐρώπης τὰ παραδείγματα. Οὗτοι ἔλαβον ἰδίως πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι ἀξιομίμητον ὁ παρελθὼν χρόνος προσέ-

φερε' συνεσχέτισαν τὴν σπουδὴν τῆς ἐνδόξου ἀρχαιότητος πρὸς τὸν ἐθνικὸν βίον καὶ εὖρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ μόνιμόν τι ἀνατροφῆς μέσον δυνάμενον νάποθῃ λίαν συντελεῖς εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως. Ἐταιρεία τις Ἄγγλων λογίων ἠνώθη ἀπὸ τοῦ 1737 πρὸς ἐκδοσιν πολυτόμου γενικῆς ἱστορίας, τῆς ὁποίας ἐπιτομὴν συνέταζαν ἔπειτα ὁ Γουθρῆς καὶ ὁ Γράϊς. Οἱ ἀδελφοὶ Ἰόρκιοι μετὰ πολλῶν ἄλλων σπουδαστῶν τῆς Κανταβρυγίας ἐπεξεργάσθησαν ἐν ταῖς Ἀθηναϊκαῖς αὐτῶν ἐπιστολαῖς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀφοῦ ὁ Μιδδλετων ἐξέθετο σοφώτατα τὴν ἱστορίαν τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ αἰῶνός του. Ὁ Δαυὶδ Οὐμιοσ (†1776) ἡγέτης τῆς νέας ἐντέχνου ἱστορικῆς σχολῆς ἐπεχείρησεν ἐν τῇ ὠρίμῳ αὐτοῦ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ τὴν συγγραφὴν τῆς πατρίου ἱστορίας διακρινομένην διὰ τῆς ἀφελείας τῆς γλώσσης καὶ δι' ἀξιολόγων ψυχολογικῶν σκέψεων. Ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς μετ' αὐτοῦ πατρίδος, τοῦ Ἐδιδμβούργου, καταγόμενος Γουλιέλμος Ροβερτσὼν ἐξέχει κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ἱστορικῆς ὕλης καὶ διὰ τῆς ἀπαραμίλλου διαλεκτικῆς του ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Καρόλου Ε', τῆς Σκωτίας καὶ Ἀμερικῆς θέλγων δεσμεύει τὸν ἀναγνώστην.

Γίββων, Γίλλιοσ, Μιτφόρδοσ, Φεργουσσών. Τὴν τριανδρίαν ἀποτελεῖ ὁ Ἐδουάρδοσ Γίββων (†1794), ὅστις διαπλασθεὶς ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας ἐνδόξου φιλολογίας καὶ τῆς νεωτέρας Γαλλικῆς ἐξηκρίθωσεν ἰδίως τὴν γνῶσιν τοῦ μεσαιῶνος ἐν τῷ περιωνύμῳ αὐτοῦ συγγράμματι περὶ τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου ἕως τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως 1453. Πλησίον τούτου κατέχουσι τὴν δευτέραν μόνον τάξιν ἢ τοῦ Γιλλίου καὶ τοῦ Μιτφόρδου ἐκθεσις τῆς Ἑλληνικῆς, καθάπερ ἢ τοῦ Φεργουσσώνος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Καὶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ δέ, ἥτοι καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπίκρισιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν συγχρόνων, οἱ Ἄγγλοι προηγούνται πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΣ'.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

§ 1370. Ὁ κατακερματισμὸς τῆς Γερμανίας εἰς πολλὰ κρατίδια προήγαγε καὶ τὴν φιλολογίαν. Ὁ τι καθίστα ἀσήμαντον τὴν ἀξίαν τῆς Γερμανίας ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ πολιτικῷ συστήματι, ὁ κατακερματισμὸς δὴλα δὴ αὐτῆς εἰς πάμπολλα κράτη, τοῦτο ἐξ ἐναντίας ἀπέβη συντελεῖς εἰς τὴν ποικίλην τοῦ πολι-

τισμοῦ καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῆς ἀνάπτυξιν, τοῦτο προήγαγε τὴν παντοδαπότητα πνευματικῶν δοξῶν καὶ τὴν διάπλασιν κοσμοπολιτικοῦ φρονήματος πάντῃ ἀντιθέτως πρὸς τὴν μετὰ τοῦ θρόνου συνδεδεμένον πνευματικὸν βίον τῆς Γαλλίας. Ὁ ἐν ταῖς πόλεσι βίος, ἡ διάδοσις τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων συγγραμμάτων, ἡ ἰδρυσις πανεπιστημίων διήγειραν ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ μείζονα καὶ βελτίονα σπουδὴν μεταξὺ τοῦ νοημονεστέρου μέρους τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Αἱ ἐξεγερθεῖσαι πνευματικαὶ χρεῖαι ἱκανοποιήθησαν διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ἧτις, ἐν ᾧ μετέβαλε τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, ἐπενήργησε συγχρόνως ἐκ διαδοχῆς εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας ἡ τελειοποίησις τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας παρεσκεύασε νέον ἔδαφος. Εἰκαὶ ἡ ὀλεθρία ἐπίδρασις τοῦ Ἰησουϊτικοῦ τάγματος καὶ ὁ τριακονταετῆς πόλεμος πολλὰ ὠραῖα ἄνθη ἐξηφάνισαν, οὐχ ἤττω καὶ εἰς τοὺς χρόνους τῆς τάλαιπωρίας δὲν ἔλειψαν ἐναργῆ φαινόμενα, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἐνεφανίσθησαν μεγάλοι μεταρρυθμισταὶ περὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἡ Πρωσικὴ πολιτεία καὶ τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἄλλης ἰδίως συνήργησαν εἰς διάπλασιν δραστηριωτέρου πνευματικοῦ βίου.

Θωμάσιος, Οὐόλφιος. Ὁ Θωμάσιος κατέστησε τὴν μητρικὴν γλῶσσαν ὄργανον τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας, καὶ ὁ Χριστιανὸς Οὐόλφιος ἐξέτεινε τὴν δύναμιν τῆς φιλοσοφίας εἰς ὅλους τῆς ἐπιστήμης τοὺς κλάδους. Ἡ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος εὗρε προστάτην κραταῖον καὶ ἀντιπρόσωπον τὸν Φρειδερίκον Β', ἐν τῇ Αὐστρία μετὰ τοῦ Ἰωσήφ Β' ἀνέτειλε νέος ἀστὴρ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐνήργησαν εἰς τὴν πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸ τέλος ἤδη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἡ ἐθνικὴ φιλολογία παρίσταται προδήλως ἀκμάζουσα καὶ ὁ Γερμανός, ὅστις προθύμως κατενόει τὴν ἀξίαν καὶ τὰ καλὰ ἔργα ξένων ἐθνῶν, ἐκτάτο ὁσημέραι παιδεῖαν μετὰ φιλοσοφικοῦ πνεύματος.

Γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα, ἐν ἧ ὁ Γερμανοὶ ἀπεταμίευσαν τὸν θησαυρὸν τῶν γνώσεών των, εἶνε δῶρον ἐξαιρετόν τοῦ οὐρανοῦ καὶ περὶ τοοῦτο μόνον οἱ Ἕλληνες μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ἐδύναντο νὰ ἐναθρόνωνται. Ἡ πλουσία αὐτῆς ποικιλία τὴν καθιστᾷ ἐπιτηδεῖαν εἰς συγγραφικὴν χρῆσιν, καὶ αἱ μεταφράσεις ἐκ παλαιῶν καὶ νέων γλωσσῶν τὴν ἀνέδειξαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐαρμωστοτέραν.

Λούθηρος. Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος κατὰ πρῶτον ἐν τῇ μεταφράσει τῆς Ἱερᾶς Βίβλου ἠθεμελίωσε τὴν ἐνότητα καὶ κανονικότητα αὐτῆς καὶ ὥρισε τὴν ὑπεροχὴν τῆς διαλέκτου τῆς ἄνω Γερμανίας. Διὰ τῶν πολυαριθμῶν συγγραμμάτων του (24 τόμων) ἡ Μεισνία διάλεκτος ἀπέβη γλῶσσα συγγραφικὴ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του δὲ ἤδη ἡ μητρικὴ

γλῶσσα ἦτον ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, αὐτίκα δὲ μετέπειτα ἤρξατο καὶ ἡ γραμματικὴ αὐτῆς ἐπεξεργασία, ὃ δὲ Ἀδελούγγιος συνέτεινεν εἰς ταύτην τὰ μέγιστα διὰ τοῦ λεξικοῦ του. — Εἰς διαφόρους περιόδους ἡ Γερμανικὴ φιλολογία δεικνύει πολὺ διάφορον χαρακτῆρα. Διαρκοῦντος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐπεκράτει ἐν αὐτῇ πάτριον πνεῦμα ἐκδηλούμενον εἰς ἄσματα, μυθιστορήματα καὶ χρονικά. Ἡ Σιλεσιακὴ σχολὴ τοῦ ἀκολουθοῦ αἰῶνος ἤνωσε μετ' αὐτῆς γνώσιν τῆς ἀρχαίας ἐνδόξου καὶ ἀλλοδαπῆς φιλολογίας. Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα λογάδες τινὲς ἄνδρες ὑψηλῆθησαν ἄλλου εὐγενεστέρου ὕφους· τὸ ἐξεγερθὲν ὑπὲρ τῆς πατρίου φιλολογίας διαφέρων ὑπετράφη διὰ τινος ζωηρᾶς δοξᾶς πάλης, μετ' ἣν ἐφάνησαν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες: Κλοπστόκιος, Λεσίγγιος, Βυγκελμᾶννος, Ἐρδερος, οἵτινες παρεσκευάσαν νέαν πολυῦμνητον χρόνου περίοδον.

§ 1371. **Ποιήσεις.** Καθ' ὅσον ἀφορᾷ ἐν πρώτοις εἰς τὴν ποίησιν, ἐν ὧν τῷ δεκάτῳ ἔκτῳ αἰῶνι διήρκεσε τὸ περὶ τὸ τέλος τοῦ μεσαίωνος ἀρξάμενον ἐρωτικὸν μέλος.

Λούθηρος, Ζουίγγλιος, Οὔττενος, Πφιξίγγιος, Ουάλδης, Σάξιος, Φίσχαρτος, Ὀπίτιος. Ὁ μέγας μεταρρυθμιστὴς Λούθηρος ὁ περὶ τὴν καθαρὰν λέξιν ἀριστοτέχνης ὑπῆρξε καὶ κραταίος ποιητὴς. Μετ' αὐτὸν δ' ἔπονται ὁ Ζουίγγλιος καὶ ὁ Ουλερίχος Οὔττενος. Ἐν συγκρίσει δὲ πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους, οἵτινες ἐκινήθησαν ὑπὸ τῶν μεγάλων συμφερόντων τῆς ἐποχῆς τῶν, μόνον φαινόμενα ἀσήμαντα εἶνε οὔτοι: ὁ Μελχίωρος Πφιξίγγιος († 1535), ὅστις διηγῆθη τοῦ Μαξιμιλιανοῦ τὰ κινδυνεύματα, ὁ μυθοποιὸς Βουρχάρδος Ουάλδης καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ Νωριμβέργης ἀνθαλοποιὸς Χᾶνς Σάξιος (1494-1576), ὅστις εἰς διάστημα 42 ἐτῶν ἀπειργάσθη 6048 κοσμικὰ καὶ ἱερατικὰ ποιήματα, ἐδοθήθη τὴν μεταρρύθμισιν ὡς διδάσκαλος τοῦ λαοῦ ἐν ἄσμασι καὶ γνωμολογίαις καὶ ἐξέκρουσε τὸ ἐρωτικὸν μέλος. Ὡς ἰδίως κραταῖα τις φύσις διακριτέα ὁ Ἰωάννης Φίσχαρτος († 1589) πικρὸς σκώπτης τῶν μωριῶν τῆς ἐποχῆς του, ὅστις γνώσκων ὅλον τὸν πλοῦτον τῆς Γερμανικῆς γλώσσης μετεφύτευσε μεταξὺ ἄλλων εἰς τὸ Γερμανικὸν ἔδαφος τοῦ Ραβελαίου τὴν Γαργαντούαν. Ὁ δὲ Μαρτίνος Ὀπίτιος (1597-1639) συνέτεινε τὰ μέγιστα διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης Σιλεσιακῆς ποιητικῆς σχολῆς εἰς τὴν ἔντεχνον διάπλασιν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ διὰ τῶν λυρικῶν καὶ διδασκτικῶν ποιήσεών του καὶ διὰ τῶν πεζῶν συγγραμμάτων του ἐγένετο τὸ παράδειγμα πολλῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων.

Φρέμιγγος, Γεράρδος. Μετ' αὐτοῦ συγχρόνως ἤκμασεν ὁ Παῦλος Φλέμιγγος πλούσιος λυρικός καὶ τῆς φύσεως ζωγράφος· ὀλίγον δὲ βρα-

δύτερον ὁ βαθείας εὐσεβείας ἐμπεφορημένος Παῦλος Γεράρδος. Ἡ σειρά τῶν αἰοιδῶν δὲν ἠδύνατο νὰ παύσῃ, καθ' ὅσον πανταχοῦ φίλοι τῆς Μούσης Καλλιόπης ἠνοῦντο εἰς ἑταιρείας ἀμιλλώμενοι περὶ τὸ ποιεῖν.

Ἀγεδόρμιος, Ἄλλερος, Γέλλερτος. Διαρκοῦντος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἀνεπτύχθη ἐν Ἀμβούργῳ μεγάλη τις ποιητικὴ ἐνέργεια. Μεταξὺ δὲ ὄλων τῶν ἐνταῦθα ἐμφανιζομένων διαπρέπει ὁ φαιδρὸς χαριέντων ἁσμάτων καὶ διηγήσεων ποιητῆς Φρειδερίκος Ἀγεδόρμιος († 1754), πρὸς ὃν συνήθως ἀντιπαράβάλλεται ὁ ἐκ Βέρνης Ἀλβρέχτος Ἄλλερος (1703-1779), ὅστις ἐξυμνηθεὶς καὶ θαυμασθεὶς παρὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῇ ἐξόχῳ αὐτοῦ πολυμαθείᾳ ὡς βοτανικός, ἰατρός, ἀνατόμος καὶ φυσιολόγος, μεγάλην οὐχ ἥττον ἐκτέησατο δόξαν καὶ ὡς εἰσαγαγὼν εἰς τὴν Γερμανικὴν ποίησιν τὸ ἐλεύθερον καὶ ὑγιὲς φυσικὸν πνεῦμα, οἷόν τινα μάλιστα ἐμφαίνει τὸ φυσικὸν διδακτικὸν ἐκείνο σχοινοτενὲς ποιήματ' αὐτοῦ «αἱ Ἀλπεις», ἐν ᾧ μεγάλαι τοπιογραφικαὶ παραστάσεις ἐνοῦνται μετὰ τολμηρῶν τῆς φαντασίας εἰκόνων. Ἐλαβε δὲ οὗτος μὲν ὡς παράδειγμα τοὺς Βρεταννοὺς, ὁ δὲ Ἀγεδόρμιος μᾶλλον τοὺς Γάλλους καὶ πρὸ πάντων τὸν Λαφονταῖνον. Ὅθεν ἀμφοτέροι ἐγένοντο ἡγέται διαφόρου τινὸς τροπῆς. Ὁ Γέλλερτος († 1769) ὁ ἔμπρων μυθοποιὸς συγγραφεὺς ἰσρατικῶν ἁσμάτων καὶ τοῦ γνωστοῦ μυθιστορήματος «ἡ Σουηδικὴ κόμισσα» διὰ τῆς ἀφελοῦς γλώσσης του ἐπενήργησεν εἰς τὸ σύνολον τοῦ ἔθνους.

Κλοπστόκκιος. Σὺν αὐτῷ δὲ εἰργάσθη ἐν Λειψία πρὸς βελτίωσιν τῆς φιλολογίας ἑταιρεία τις νέων, εἰς ἣν ἀνήκε καὶ ὁ πάντας παρευδοκιμησῆς Φρειδερίκος Γοτλῆιβος Κλοπστόκκιος (1724-1803). Ἐνθουσιώδης φιλοπατρία, θρησκεία, εὐγνωμοσύνη, πιστὴ φιλία καὶ ἄκρα φιλελευθερία ἦσαν αἰ-παγαὶ καὶ τὰ ἐλατήρια τῶν μεγαλοπρεπῶν θεμάτων τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. Νέος ἔτι ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τῆς Λειψίας τὰ πρῶτα τῆς «Μεσσιάδος» ἄσματα, ἅτινα διήγειραν τὸν κοινὸν θαυμασμόν καὶ ὕψωσαν τὸ ὄνομά του ὡς προεξάρχοντος ἐν τῇ νεωστὶ ἀρχομένη φιλολογικῇ ἐποχῇ. Μόλις δὲ μετὰ 25 ἐτῶν ἐπεξεργασίαν ἤγαγεν εἰς πέρας τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Χριστιανικὴν ἐποποιεῖαν συγκειμένην ἐξ εἰκοσιν ἁσμάτων. Κυρίως ὁμῶς δόκιμος ἀνεδείχθη εἰς τὰς ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὕστερον ἐκδοθείσας λυρικὰς ᾠδὰς του, τῶν ὁποίων τὴν ῥυθμικὴν μορφήν ἐδανείσθη παρὰ τῶν Ἑλλήνων.

Γλείμιος, Οὔξιος, Γέσνερος, Βεΐσσιος, Πφέφφελος, Θύμμελος, Ῥάμλερος, Κλειστίος. Παρομοία τις ἑταιρεία φίλων τῆς ποιήσεως οἷα ἢ ἐν Λειψία ὑφίσταται καὶ ἐν Ἀλλῃ. Ὁ Γλείμιος, ὅστις ἀνήκεν εἰς αὐτήν, εἶνε μᾶλλον ἢ ὡς ποιητῆς μνείας ἄξιος διὰ τὰς ἐκτεταμέ-

νας φιλολογικὰς ἐνεργείας του. Ὁ Οὖζιος διακρίνεται ὡς σύννους λυρικός. Ἄλλοι δὲ ἠκολούθησαν αὐθυπάρκτως διάφορον ὁδόν, οἷον ὁ Βείσσιος τοῦ «κόσμου τῶν παιδῶν» ὁ ποιητής· ὁ περίφημος συντάκτης τῶν «εἰδουλλίων» ἐν ποιητικῷ πεζῷ λόγῳ Γέσνερος· ὁ μυθοποιὸς Πφέφφελος καὶ ὁ ἄριστα τάνθρώπινα εἰδῶς εὐτράπελος Θύμελλος. Ὁ Ράμλερος († 1798), ὡς εὐσυνείδητος κριτικὸς καὶ ἐπιμελὴς μεταφραστής, ὅστις ἐξύμνησε καθ' Ὁράτιον τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, ἐγένετο πολλῶν τὸ πρότυπον καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλει τὴν διάπλασίν του ὁ Κλείστιος ὁ αἰοιδὸς τοῦ ἔαρος.

Λεσσίγγιος. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐνήργησεν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὅσον ὁ μέγας Λεσσίγγιος (1729-1781). Ὁ Λεσσίγγιος οὐ μόνον ἔλαβεν ὡς ἀντικείμενον τῶν ἐρευνῶν του τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ καὶ ἐν πῶ περιφήμῳ «Λαοκόωντι» εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἄδυτον τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν φιλολογικῶν ἐπιστολῶν του (1759-1764) καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, μεθ' οὗ ἐπαλήθθη τοῦ θεάτρου, ἐνεκαινίασεν ἐν γένει νέαν περίοδον τῆς Γερμανικῆς κριτικῆς. Ἐν τῇ δραματοσοργίᾳ αὐτοῦ ἀνέτρεψε τὰς περιοριστικὰς τῶν Γάλλων ἀρχὰς καὶ διὰ τῶν περὶ τούτου κρίσεών του ἐδείχθη ὠφελιμώτερος εἰς τὴν Γερμανικὴν φιλολογίαν ἢ διὰ τῶν ἰδίων δραματικῶν πονημάτων του, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην κατέχει θέσιν ὁ «σοφὸς Νάθαν». Ὡς βιβλιοθηκᾶριος ἐν Βολφεμβυττέλῃ διήγειρε διὰ τῶν περιφήμων τεμαχίων του θεολογικὴν τινα ἔριν, ἧς ὁ τελευταῖος καρπὸς ὑπῆρξε τὸ ἄρι μνημονευθὲν δράμα. Εἰλικρινὴς πρὸς τὴν ἀλήθειαν σπουδὴ ἐχαρακτήρισε τὸν Λεσσίγγιον δι' ὅλου τοῦ βίου καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἔνεκα ἤρκει οἱ μεταγενέστεροι νὰ τιμῶσι τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Έρδερως. Πάντη δὲ διαφόρου πνεύματος ὁρμὴ χαρακτηρίζει τὸν Ἰωάννην Γοττοφρεΐδον Ἐρδερων († 1803) τὸν εὐαίσθητον, ἀβρὸν καὶ εὐσεβῆ, πολυμαθῆ καὶ πολύπειρον ποιητὴν καὶ πεζογράφον. Ὡς ἐκ τῆς θεολογικῆς ἐκπαιδεύσεώς του ἐτράπη οὗτος κατὰ πρῶτον πρὸς τὴν ἀνατολήν· ἀλλὰ παραυτίκα μετὰ τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἐνησχολήθη περὶ τὴν ἐνδοξὸν ἀρχαιότητα καὶ τὰς ποιήσεις προσέτι τοῦ μεσαιωνοῦ ἀπεμιμήθη. Ὅλη ἡ φύσις του ἦν πλήρης τοῦ πνεύματος τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλανθρωπίας, καὶ τοῦτο ἐκδηλοῦται σαφῶς εἰς τὰ παντοδαπὰ δημιουργήματά του. Εἰς τὰς κριτικὰς του δόξας δεικνύεται ὁ Ἐρδερως μετριώτατος ὁμόφρων τοῦ Λεσσιγγίου, τὸ πόρισμα ὅμως τοῦ ἐξεταστικοῦ πνεύματός του κατέθετο εἰς τὰς περὶ «ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος ἰδέας».

Βειλάνδος. Μετὰ τὸν Λεσσίγγιον καὶ τὸν Ἐρδερων ἔρχεται τρίτος ὁ Βειλάνδος (1733-1813), ὅστις πρὸς τῇ πληθούῃ παντοδαπῶν

γνώσεων ἐκέκτητο τοιοῦτο τῆς παραστάσεως πλεονέκτημα, ὥστε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπῆρξεν ὁ πρὸ πάντων ἀναγινωσκόμενος ἀρεστὸς συγγραφεύς. Εἰς αὐτὸν οὐχ ἦττον ἢ εἰς τὸν Ἑρδερν καὶ τοὺς νεωτέρους συγχρόνους *Γοίθιον* καὶ *Σχίλλερν* ὀφείλει ἡ Βεϊμάρη τὸ ἔντιμον ὄνομα «τῶν Γερμανικῶν Ἀθηνῶν». Δι' αὐτοῦ ἡ Γερμανικὴ φιλολογία ἐπλουτίσθη ὑπὸ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν θησαυρῶν. Ἡ πολυπειρία τοῦ πνεύματός του, ἡ εὐκαμψία τῆς γλώσσης του συνήργησαν εἰς τὴν πανταχοῦ ἀποδοχὴν τῶν συγγραμμάτων του. Μεταξὺ τῶν μυθιστορικῶν διηγήσεων του πρωτεύει ὁ *Ὁβερὼν*, δι' οὗ ἀνήγειρε πάλιν τὴν ὑπὲρ τοῦ ἱπποτικῆς πνεύματος κοινὴν γνώμην. Τὰ πλείστα δὲ ἄλλα τῶν μυθιστορημάτων του: *Ἀγάθων*, *Ἀβδηρίται* κλ., ὧν τὴν ὕλην ἤρυσάτο ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ἔχουσιν ἀξίαν προσομοίαν πρὸς τὰρχαία. Πρῶτος ὁ Βειλάνδος ἐζήτησε νὰ εἰσαγάγῃ τὸν Σιακεσπῆρον εἰς τὸ Γερμανικὸν θέατρον, πολὺ δὲ μείζονα δόξαν ἐκτήσατο διὰ τῶν ἐλευθέρων μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων: τοῦ *Ορατίου*, τοῦ *Κικέρωνος*, τοῦ *Λουκιανοῦ*, ὧν τὰς ιδέας καὶ δόξας μετένεγκεν εἰς τὸν νεώτερον κόσμον.

Γερστεμβέργιος, *Λανάτερος*, *Κλαύδιος*, *Βύργερος*, *Φόσσιος*, *Οίλτυς*. Ἦττον παρὰ τὰ ὀνόματα τῶν προμνημονευθέντων ἐν τῇ φιλολογίᾳ δοκίμων ἀνδρῶν διαπρέπουσιν: ὁ *Γερστεμβέργιος*, ὅστις κατέστησεν οἰκίαν καὶ προσφιλῆ εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὴν Βρετανικὴν καὶ Σκανδιναυικὴν φιλολογίαν· ὁ *Λανάτερος* († 1801), ὅστις ἦττον διὰ τῶν εὐσεβῶν ἀσμάτων του ἢ διὰ τῶν φυσιογνωμικῶν τεμαχίων του ἀπέβη γνωστὸς καὶ περίφημος· ὁ *Ματθίας Κλαύδιος* εὐστοχος καὶ χαρίεις διδάσκαλος τοῦ λαοῦ, ὅστις ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ ἀπλοῦ νοῦ χωρικοῦ ἐζήτησε νὰ ἐξελέγξῃ τὴν θεολογικὴν μορῖαν τοῦ αἰῶνός του, καὶ ὁ *Βύργερος*, ὁ ἀληθὴς δημῶδης ποιητής, ὅστις μετέσχε τῆς ἐταιρείας τῶν ἐν Γοττίγγῃ συνελθόντων νέων ποιητῶν (1772) καὶ προήγαγε τὴν ἀληθῶς Γερμανικὴν ἀφέλειαν τῶν ἡθῶν καὶ τὴν ἐντέλειαν τῆς γλώσσης. Εἰς τὴν αὐτὴν δ' ἐταιρείαν ἀνήκουσιν ὁ τε *Φόσσιος* ὁ πολυῦμνητος μεταφραστὴς τῶν ἀρχαίων καὶ ὁ ἀξίεραστος πολὺ νέος ἀποθανὼν *Οίλτυς*. Μεγάλῃ σειρᾷ ποιητῶν, οἵτινες περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἀνεφάνησαν, μαρτυρεῖ τὴν δραστηρίαν κίνησιν καὶ πρόοδον τοῦ ἔθνους. Ἄλλ' ἡ κυρίως ἐνέργεια αὐτῶν ἄρχεται μετὰ τὴν Γαλλικὴν μεταπολίτευσιν.

Δράμα. Κατὰ τὸν ὑστερον τοῦτον χρόνον καὶ τὸ *δράμα* προήχθη εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, ἀφοῦ ὡς ἰδιοκτησία τοῦ λαοῦ μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος διήνυσε τρόπον τινὰ μακρὸν νηπίου βίον.

Κατ' ἀρχάς τοῦτο περιορίζετο εἰς διαλογικὰς τῆς ἱερᾶς Βίβλου ἱστορίας καὶ εἰς βωμολοχίας.

Χάνς Σάξιος, Όπίτιος, Γρύφιος, Γοτσχέδιος. Μεταξὺ δὲ τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ προτέρου ἐκείνου χρόνου φέρουσι τὰ πρωτεῖα τὰ τοῦ Χάνς Σαξίου. Διὰ τῶν οὕτω δὲ λεγομένων Ἀγγλικῶν πλανήτων ἑταιρειῶν ἢ δραματικῆ φιλοκαλία ἐτρέπη πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ Ἱταλικὰ πρότυπα ἐγένοντο κατὰ πρῶτον ἀντικείμενα μιμήσεως, ὁ δὲ Όπίτιος μετέφρασε καὶ τινὰ δράματα ἐκ τῶν ἀρχαίων. Τελευταῖον δὲ μεγαλοφυῆς τις ποιητῆς ὁ Ἀνδρέας Γρύφιος († 1664) ἀντελήφθη τοῦ δράματος καὶ πολλὸν χρόνον ὑπερβαλὼν ὅλους τοὺς προκατόχους τοῦ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἀριστον παράδειγμα. Τὰ δράματα αὐτοῦ εἶνε μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπομιμήσεις, διακρίνονται ὅμως δι' ἔμφρονος διατάξεως καὶ ὠραίας γλώσσης καὶ σίναμα δεικνύουσι βαθεῖαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς γνῶσιν. Ἐκατὸν δὲ σχεδὸν ἔτη παρήλθον, καθ' ἃ τὰ τοῦ Γρυφίου ἔργα ἔμειναν ἀνυπέροβλητα, ὅτε ὁ Γοτσχέδιος ἐμφανισθεὶς ὡς προστάτης τῆς Γαλλικῆς ἐν τῷ δράματι κανονικότητος προεκάλεσε τὴν περὶ τοῦτο καινοτομίαν. Ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ὁ Λεοσίγγιος παρήγαγεν ἀληθῆ καὶ ἔμμονον μεταβολὴν τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἀποκρούσας τὰ τῶν Γάλλων καὶ τὴν Ἀλεξανδρειανὴν στιχοουργίαν εἰς τὸ ἔρρυθμον καὶ εἰς ἀριστον πεζὸν λόγον μεταβαλὼν. Τὰ τρία αὐτοῦ δράματα: ὁ σοφὸς Νάθαν, ἡ Αἰμιλία Γαλλῶτη καὶ ἡ Μίνα Βαρνηχέλη, ἡ πρώτη Γερμανικὴ κωμῳδία, οὐδέποτε θέλουσι λησμονηθῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Γερμανικοῦ θεάτρου. Εἰς τὸν κολοφῶνα δ' ἐντέχνου τελειότητος ὕψωσαν μετέπειτα τὴν τραγωδίαν ὁ Γοίθιος καὶ ὁ Σχίλλερως. Τὸ μελόδραμα ὅμως οὐδέποτε ἔλαβεν ἐν Γερμανίᾳ παρομοίαν τινὰ ἀνάπτυξιν οἶαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἱταλίᾳ.

§ 1372. **Πεζὸς λόγος, Δύρερος, Καντζόβιος Τσοῦδης, Ἄρνδιος, Βοίμιος.** Πολὺ πρότερον τῶν λοιπῶν ἔθνων τῆς Εὐρώπης πλὴν τῶν Ἱταλῶν, ὁ πεζὸς λόγος ἀνεπτύχθη ἐν Γερμανίᾳ, ὥστε κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἤδη προήχθη τὰ μάλιστα. Ὅτι δ' ὁ Λούθηρος συνήργησεν εἰς τὴν διάπλασιν τῆς γλώσσης ἐρρήθη. Ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ ἔτι ὁ Ἀλβρέchtος Δύρερος († 1528) τῆς Γερμανίας ὁ Λεονάρδος δὲ Βίγκης ἔγραψεν εἰς ὕψος καθαρὸν καὶ δεινὸν καὶ συγχρόνως μετὰ τοῦ μεταρρυθμιστοῦ διεκρίθησαν πολλοὶ ἄνδρες, οἷον ὁ Καντζόβιος εἰς τὰ Πομμερανικὰ καὶ ὁ Τσοῦδης εἰς τὰ Ἑλβετικὰ χρονικὰ διὰ γλώσσης ἀρκούντως ἰσχυρᾶς. Ἄλλ' ὁ αἰὼν δὲν ἔμεινεν ἐν τῇ προόδῳ· περὶ τὸ τέλος τούτου ἡ παρημελημένη καὶ ἢ μετὰ ξένων λέξεων ἀνάμικτος γλώσσα παρήλλαξεν. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ σχέσεις διπλῆ πρέπει νὰ λογισθῆ ἡ ἀξία τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων ἀν-

δρῶν, οἵτινες ἀντελήφθησαν τοῦ πνευματικῶς ἀπορφανθέντος ἔθνους. Ὁ Ἰωάννης Ἀρνδιος († 1621) ἀπεικόνισεν ἐν γλώσῃ ἀπλῇ καὶ συγκινητικῇ τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμόν καὶ ὁ σκυτοτόμος Ἰάκωβος Βοίμιος ἐκ Γοιρλιτίας ἐξέθετο ἐν γλώσῃ πλουσίᾳ τὰς περὶ τοῦ αἰωνίου δόξας του.

Ἀβραάμ, Μακόβιος, Γοτσχέδιος, Γέλλερτος, Ραβένερος, Ράμλερος, Σούλζερος, Σπάλδινγος. Ὁ Ἀβραάμ τῆς ἁγίας Κλάρας (Abraham a St. Clara) αὐλικὸς ἱερεὺς ἐν Βιέννῃ εἶνε γνωστὸς διὰ τῆς παρρησίας, μεθ' ἧς ἐλέγχει μωρίας παντὸς εἶδους. Καὶ πολλοὶ τῶν τότε ποιητῶν συνέτειναν εἰς βελτίωσιν τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἀλλὰ πολλοὶ εὐλογώτερόν τινες ιστοριογράφοι, ἰδίως ὁ Μακόβιος δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρόδρομοι κρείττονος αἰῶνος, ὅστις ἐμελλε νὰ ἐξανθήσῃ κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. Ἡ ἐπενέργεια τοῦ Γοτσχεδίου (1700-66), ὅστις ἵδρυσεν ἰδίαν τινὰ ποιητικὴν σχολὴν καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, — τῶν Ἑλβετῶν Βοδμέρου καὶ Βρειτιγγέρου, οἵτινες διεφώνουν μὲν περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ τύπου αὐτοῦ, ἦσαν ὅμως σύμφωνοι κατὰ τοῦτο, ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρηθῇ ἡ καθαρότης τῆς γλώσσης, — δὲν ἐμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Μετὰ ταῦτα ἐνεφανίσθησαν ὁ Γέλλερτος καὶ ὁ φαιδρὸς σατυρικὸς Ραβένερος· ὁ Ράμλερος καὶ ὁ Σούλζερος ἐδίδαξαν καὶ ὁ Σπάλδινγος ἐξέθετο τὰς ἠθικὰς σπουδαίας ἐρεῖνας του μετ' εὐπειρίας. Κρίσιμος δὲ μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ μεγαλοφυΐα ἀνεργεία, ἣτις προέκυψεν ἐκ πολλῶν διακεκριμένων σοφῶν.

Κάντιος, Ἀμαννος, Βιγκελμᾶννος. Ὁ Ἐμανουὴλ Κάντιος ἐπεχείρησε νὰ ἐξετάσῃ καὶ αὐθις τὸ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους παραδεδεγμένον θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ διὰ τῆς τοῦ καθαροῦ λόγου κριτικῆς του μετέβαλεν ὅλην τὴν ὑπόστασιν τῆς φιλοσοφίας, ἐν ᾧ ὁ Ἀμαννος ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ ὡς συνείδησιν τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὸν ἄνθρωπον συναίσθησιν τοῦ θεοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης Βιγκελμᾶννος (1718-1768) ἠθέλησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀρχαιότητα σπουδαίως κατὰ τὰς θεμελιώδεις αὐτῆς ἀρχάς, ἀφοῦ ἐν μερίμνῃ καὶ ταλαιπωρίᾳ ἠρένησε τὰ ἔργα αὐτῆς. Ἐν Δρέσδῃ ἐπέκυψεν εἰς μελέτην κατὰ πρῶτον γενόμενος θεωρὸς καὶ σπουδαστὴς τῶν ἐν τῷ αὐτόθι μουσεῖῳ περιεχομένων ἀριστοτεχνημάτων, ἔπειτα μεταβὰς εἰς Ρώμην καὶ χάριν τῆς τέχνης μετέβαλε τὴν θρησκείαν του. Ἐκεῖ δ' ἔγραψε τὰ συγγράμματα, ἅτινα ἦσαν ὠρισμένα νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς εἰσαγωγὴ ἐκτενεστέρας ἱστορίας τῆς τέχνης. Ἀλλὰ φεῦ! αὐτῆς τῆς εἰσαγωγῆς τὴν τελευταίαν ἐπεξεργασίαν τὸ ἐγχειρίδιον δολοφόνου ἐν Τεργέστη ἀπέκοψεν ἐπὶ ἀνεπανορθώτῳ ἰδίως ζημίᾳ τῆς Ἑλλ-

νικῆς τέχνης! Ἄλλ' οὐχ ἦτον αἱ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ ιδεώδους καλοῦ δόξαι του ἀνεπτόχθησαν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν καὶ αὐτὸς οὗτος ἐξέφρασεν αὐτὸ διὰ γλώσσης λαμπρᾶς καὶ ἐνθουσιώδους.

Λεσσίγγιος, Νικολάη, Μενδελσών. Συντελής δ' εἰς τὴν διάδοσιν κριττόνων περὶ τὴν τέχνην θεωριῶν ἐδείχθη ὁ **Λεσσίγγιος**, οὗ τινος τὸ πνεῦμα ἐξακολουθεῖ ἐνεργοῦν ἐν τῷ συγγραφικῷ κόσμῳ, ὡς ἄλλοτε ἡ γενικὴ Γερμανικὴ βιβλιοθήκη τοῦ φίλου του **Νικολάη** (1764-1806) οὐχ ἦττον συνέτεινεν εἰς τὴν προαγωγὴν ἐπιστημονικῆς παιδείας. Ὡς ἀνὴρ λογιστικὸς διεκρίθη ὁ **Μωϋσῆς Μενδελσών** († 1786) γράψας κατὰ τὸν Σωκρατικὸν Πλατωνικὸν τρόπον. Ὁ δὲ **Ἰούστος Μοισῆρος** εἰργάσθη ὡς **ἱστορικὸς** καὶ **διδάσκαλος** τοῦ λαοῦ. Πολλῶν δ' ἄλλων ἐγένετο ἤδη μνεῖα ἀνωτέρω ἐν τῇ ποιήσει.

Βασεδόβιος, Κάμπης, Γάρβης, Λιχτεμβέργος. Εἶνε δὲ παρατηρήσεως ἄξιον μετὰ τίνος ὑπεροχῆς ἡ **Διαμαρτυρομένη Γερμανία** καὶ ἰδίως τὸ βόρειον ταύτης μέρος παρίσταται ὡς πρὸς τὸ νότιον διὰ τῶν συγγραφικῶν αὐτοῦ ἔργων. Πολλοὶ ἐνταῦθα ἐσπούδασαν ἐξαιρέτως νὰ καταστήσωσι τὴν φιλοσοφίαν δημώδη· οὕτως ὁ **Βασεδόβιος** καὶ ὁ **Κάμπης** οἱ γνωστοὶ παιδαγωγοὶ καὶ ὁ πρακτικὸς φιλόσοφος **Γάρβης** († 1798), εἰς οὓς δύναται νὰ συναριθμηθῇ καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ Ὁγάρθου καὶ εὐφύεστατος σατυρικὸς **Λιχτεμβέργος**. Ἐρευναι περὶ πάντων, ὅσα εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν βίον ἀφορῶσιν ἠυξήθησαν ἔτι κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ δεκάτου ὀγδοοῦ αἰῶνος μεταξὺ τῶν Γερμανῶν καὶ προήχθησαν εἰς τὸν δέκατον ἑνατον.

Ἱστορικὴ τέχνη, Μοισῆρος, Σχροϊκιος, Γαττέρερος, Σλοίζερος, Σμίθιος, Πλάγκιος, Σπίτλερος, Μύλλερος. Ἐν ἐκ τῶν τελευταίων πορισμάτων εὐτυχοῦς διαπλάσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς γλώσσης εἶνε καὶ ἡ **ἱστορικὴ τέχνη**, εἰς ἣν ὁ **Μοισῆρος** πρῶτος ἐν τῇ τῆς Ὁσναβρύκης ἀξιολογώτατῃ ἱστορίᾳ ἀνέωξε τὴν ὁδὸν καὶ μετ' αὐτὸν ὁ **Σχροϊκιος** συνέτεινεν εὐδοκίμως εἰς τὴν εὐκρινῆ ἐπεξεργασίαν τῆς ἱστορικῆς ὕλης. Ἀκολούθως δὲ ὁ **Γαττέρερος** διεκόσμησεν ἐπιμελῶς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τὴν σειρὰν καὶ ὁ **Σλοίζερος** ἐνεβάθυνεν εἰς τὸ πολιτικὸν αὐτῶν μέρος κατ' ἐξοχίην. Ὁ **Σμίθιος** μᾶλλον διὰ τῆς ἐκθέσεώς του ἢ δι' ἀκριβοῦς ἐρεύνης καὶ κρίσεως εἶνε λόγου ἄξιος ἐν τῇ τῶν Γερμανῶν ἐθνικῇ ἱστορίᾳ του. Μετὰ πραγματικοῦ πνεύματος ἐπραγματεύθη ὁ **Πλάγκιος** τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ μετὰ φιλοσοφικοῦ ὁ **Σπίτλερος** τὴν πολιτικὴν· ὁ δὲ **Ἰωάννης Μύλλερος**, ὅστις ἐθεώρησε τὴν **ἱστορικὴν διδασκαλίαν** ὡς τὸ ἐξαίρετον μέσον τῆς ἀληθοῦς ἀνθρωπίνης παιδεύσεως, κατέστησε τὴν **Ἑλβετικὴν ἱστορίαν** μνημεῖον ἑσᾶει ἀξιοσπούδατον.

Μυθιστορία, Λοενστείνος, Τσιγγλῆρος, Γοίθιος. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀφορώσεως ἐν γένει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου ἐν τῇ Γερμανικῇ φιλολογίᾳ εἶνε ἔτι ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας ἡ μυθιστορία. Τα ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος πηγάζοντα τοῦ εἴδους τούτου ἔργα εἰσὶν ἐν μέρει μὲν μεταφράσεις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, ἐν μέρει δὲ ἐγχώρια ἐκ προτέρων ἤδη χρόνων παραληφθέντα. Τὰ τελευταῖα δὲ ταῦτα εἴτε ἦσαν σάτυραι τῆς ἐποχῆς εἴτ' ἐσκόπουν θρησκευτικὴν ἢ πολιτικὴν διδασκαλίαν. Πολὺν χρόνον ὁ Λοενστείνος καὶ ὁ Τσιγγλῆρος ἀμφότεροι διὰ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀλλοκότων ἀφηγήσεών των διακρινόμενοι ἐπεκράτησαν τοῦ δημοσίου πνεύματος. Κατὰ πρῶτον δὲ ἡ τοῦ Ῥοβινσῶνος ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ μετάφρασις καὶ κατόπιν τοῦ Γελλέρτου τὸ πρῶτον οἰκογενειακὸν μυθιστόρημα συνέτειναν εἰς βελτίωσιν τῆς μυθιστορίας. Τὸ ὄφος τοῦ Ἀγγλοῦ Ῥιχαρδσῶνος ἔκτοτε ὑπερίσχυεν, ἕως οὗ ὁ δαιμόνιος Γοίθιος διὰ τοῦ κατὰ τὸ 1774 δημοσιευθέντος Βερθέρου του ἔδωκε νέαν εἰς τὴν μυθιστορικὴν φιλολογίαν ῥοπτήν.

Ἐκκλησιαστικὴ ῥητορικὴ, Σπένερος, Φράγκιος, Μοσχεῖμος, Ἱερουσαλήμιος, Σπαλδίγγιος, Ρεσεβίτιος, Γέλλερος, Λαυάτερος, Ζολικόφφερος, Στούρμιος, Ρεϊνάρδος. Ὅλως ξένη αὐτῆς, καὶ ὅμως, καθ' ὅσον ἡ μυθιστορία ἐπιδρᾷ εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ βελτίωσιν, λίαν σχετικὴ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν εἶνε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ῥητορικὴ. Αὕτη ἤρξατο νάναπτύσσεται περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος· κατὰ πρῶτον ὅμως ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως ὁ τοῦ ἀμβωνος λόγος ἔλαβε κραταῖον δημῶδη χαρακτῆρα καὶ πολλοὶ ἄνδρες, οἵτινες ὑπεστήριζαν τοὺς ἀθανάτους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας ἰδρυτὰς διὰ τῶν ἀφελῶν εὐλήπτων διδασχῶν των ἐγένοντο τὰ μέγιστα συντελεῖς εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῶν πιστῶν αὐτῶν ὁμοδόξων. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἡ φυσικὴ καὶ εὐληπτος τοῦ λόγου κήρυξις διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀνανεωθείσης σχολαστικῆς μεθόδου μετέπεσεν εἰς ἐριστικὴν ἀδολεσχίαν καὶ οἱ πλείονες τῶν ἱεροκλήρικων καὶ αὐτὸς ὁ Ἀβραὰμ τῆς Ἀγίας Κλάρας δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὴν ἱερὰν ἀποστολὴν των. Μόνον δὲ ὁ εὐγενὴς Φίλιππος Ἰάκωβος Σπένερος († 1708), ὃν ἐνέπνεε τὸ πρακτικὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ πνεῦμα, καὶ ὁ φιλόανθρωπος Φράγκιος ἀπετέλουν ἐξαιρέσιν ἐν τῇ σχολίᾳ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁδῶ. Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα τέλος, ὅτε τῶν Γάλλων τοῦ ἀμβωνος ῥητόρων τὰ παραδείγματα εὗρον εἴσοδον καὶ ἡ ἡὼς κρείττονός τινος φιλολογικῆς φιλοκαλίας ὑπέλαμψεν, ἤρξατο ὑπὸ τὴν συντρέχουσαν τοῦ Γελλέρτου ἐνέργειαν καὶ ἡ ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐγλωττίας, καθ' ἣν πρὸ πάντων ὁ Δορέντιος Μο-

σχεῖμος († 1755) ποιητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐμπορούμενος διεκρίθη. Τοῦτον δὲ διεδέξαντο πολλοὶ ἄλλοι ἀξιόλογοι τοῦ ἁμῶντος ῥήτορες: ὁ φιλόσοφος Ἰερουσαλήμιος, ὁ Σπαλδίγγιος, ὁ Ρεσεβίτιος, ὁ Τέλλερος, ὁ Λαυάτερος, ὁ νοήμων καὶ χρηστὸς Ζολικόφферος, ὁ ἀφελὴς καὶ μετριόφρων Στούρμιος, ὁ παιδαγωγὸς Σαλτσμάννος καὶ ὁ γόνιμος ἰδεῶν Ρεϊνάρδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΡΩΤ.

ΟΛΛΑΝΔΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1373. **Ἡ ἔλευθερία μήτηρ τοῦ πολιτισμοῦ, παιδεία, γλῶσσα.** Ὅτι ἡ πολιτικὴ ἔλευθερία εἶνε ἐν γένει τοῦ πολιτισμοῦ ἡ μήτηρ, ἀπέδειξαν τοῦτο προφανῶς αἱ μετὰ μακρὸν ἀγῶνα εἰς αὐτονομίαν προαχθεῖσαι ἠνωμέναι χῶραι τῆς Βαταβίας συγκριτικῶς πρὸς τὰς εἰς ζήτην κυβέρνησιν ὑποκειμένας νοτιωτέρας ἐπαρχίας. Βιομηχανία σύντομος, κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν μάχαι ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν δικαίων καὶ θρησκευτικῆ ἀνοχῆ ἀνέδειξαν τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα αἰῶνα λαμπρότητος καὶ δόξης διὰ τοὺς Βατανοὺς (Ὀλλανδοὺς), οἵτινες ἔπειτα διεσπάθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους τὴν ἰδίαν αὐτῶν δύναμιν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγαλείου αὐτῶν ἔχουσι τὴν ἀρχήν των τὰ ἄριστα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα καὶ ἡ διὰ τούτων ἐπιτευχθεῖσα πρόοδος περὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἥτις συγκατέταξε τοὺς Ὀλλανδοὺς μεταξὺ τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλολογίας διαπρεπόντων ἐθνῶν. Ἡ παιδεία αὐτῶν κείται ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν καὶ ἐξαρτᾶται, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως. Ἡ γλῶσσά των κατὰ τὸν ΙΣ' αἰῶνα ἐκαθαρίσθη ἀπὸ ἑτερογενῶν στοιχείων καὶ κατὰ τὸν ἐφεξῆς προήχθη εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνά της.

§ 1374. **Ποίησις, Χούφτιος, Κάττιος, Οὔνδελος.** Ἡ ποίησις ἀνεπτύχθη κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ ἐρωτικοῦ μέλους, ἐξ οὗ προήχθη τὸ ἀστικὸν φρόνημα. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ ἀνέτειλε ποιητικῆς σχολῆ σκοπὸν ἔχουσα τὴν διὰ καθαράς καὶ ἰσχυράς γλώσσης ἠθικὴν παιδευσιν. Ὄθεν ὁ Χούφτιος († 1647), ὁ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἀρχαίων ἐγκύβας σύννοος αἰοδὸς ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἀρχαῖος τύπος εἰς διάφορα εἶδη τῆς ποιήσεως καὶ περίφημος ὡς μεταφραστὴς τοῦ Τακίτου καὶ ὡς ἱστοριογράφος. Διὰ τοῦ φαιδροῦ καὶ εὐσεβοῦς φρονήματός του ὁ Κάττιος διέσωσεν ἔμμονον δόξαν ἐν τῇ διηγήσει καὶ ἀλλαγῶν. Πολλῶ δὲ μείζων τελειότης τῆς ποιή-

σεως δεικνύεται ἐν τῇ τοῦ Οὐονδέλου, εἰς τὸν ὅποιον σπουδὴ καὶ εὐφυΐα ἐνοῦνται. Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ποιητικῶν ἔργων τιμῶνται ὑπερβαλλόντως αἱ μετ' ἀξιολόγων χορῶν συντεταγμέναι τραγωδίαι αὐτοῦ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀνδρῶν τούτων διεπλάσθησαν πολλοὶ τοῦ ὕστερον χρόνου ποιηταί. Ἄλλ' ὅμως αὐστηρὸς Καλθινισμὸς καὶ ὁ πεζὸς ἐμπορικὸς βίος ἀπεκόλυσαν τὴν ἐλευθέραν ποιητικὴν ἔξαρσιν καὶ ἡ αὐστηρὰ κανονικότης Γαλλικοῦ πρωτοτύπου ἐπέσχε τὴν φυσικὴν ἀπλότητα. Ἐπικαιροτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀλλοδαπῆς, ὅτε ἡ Ὀλλανδικὴ ἐστράτη πρὸς τὴν μᾶλλον συγγενῆ Βρεταννικὴν φιλολογίαν. Πολλοὶ θιασῶνται τῆς ποιήσεως ἠνώθησαν εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ πνεύματος τῆς τέχνης.

Πεζὸς λόγος. Ὁ πεζὸς λόγος ἔτυχε πολὺ ὀλιγωτέρας παρά τὴν ποίησιν ἐπιμελείας παρά τοῖς Ὀλλανδοῖς· ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος προχωρεῖ καὶ οὗτος ἐνεργῶς ἐπὶ τὰ βελτίω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΗ'.
ΔΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1375. **Ἡ ἀριστοκρατία κώλυμα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.** Ἐν τῇ Δανίᾳ ἡ κοσμικὴ καὶ κληρικὴ ἀριστοκρατία ἔσχε τοσοῦτο μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρυθμισίς δὲν ἐδυνήθη νὰ παραγάγῃ λόγον ἄξια ἀποτελέσματα. Ἦτο δὲ φυσικὸν καὶ αὐτὴ τοῦ λαοῦ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις νὰ μένῃ τοσοῦτω μᾶλλον παρημελημένη, ὅσω ὀλιγότερον οἱ τὴν ἀνωτέραν ἀποτελοῦντες τάξιν ἐποίουν χρῆσιν τῆς Δανικῆς γλώσσης. Ἡ τοῦ 1660 μεταπολίτευσις, ἣτις κατέστησε πάντῃ ἐλευθέραν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἀπέβη κατὰ πάντα λόγον εὐεργετικὴ ἔνεκα τῆς ἀμοιβαίας μεταξὺ τῶν ὑπηκόων καὶ τοῦ δυνάστου πίστεως. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ γενναίου Φρειδερίκου Ε' (1740-1766) καὶ τῶν ἀξιολύμων συμβούλων του ἀνεβλάστησεν ἡ ἐθνικὴ φιλολογία καὶ ἔκτοτε προβαίνει γινομένη ἐπὶ μᾶλλον πλουσιωτέρα. Πρότερον ἡ πρὸς τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν ῥοπή ὑπῆρχεν οὐ μικρὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν παιδείαν τῆς Δανικῆς.

§ 1376. **Ποίησις, πεζὸς λόγος, Ὁλθεργος, Εὐαλδος.** Ἐν τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ αἰῶνι κατὰ πρῶτον ἤρξατο νὰ γίνηται χρῆσις ταύτης εἰς τὴν ποίησιν, ἀλλὰ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν ἐπί-

δρασιν ξένων παραδειγμάτων. Ὁ Νορβηγὸς Λουδοβίκος Ὀλβεργος (1754) εἶνε ὁ πρῶτος, ἀφοῦ ἡ ἡὼς τῆς Δανικῆς φιλολογίας ἀρχεται νὰ διαυγάξῃ. Οὗτος ἀνέπλασε τὴν γλῶσσαν καὶ ἐκ τῆς ξένης φιλολογίας ἐξελέξατο ὑπὸ μορφήν κατάλληλον πᾶν ὃ τι κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἐδύνατο νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Δανίαν. Τὴν αἰωνίαν δόξαν του εὔρεν ἐν τῇ σατύρᾳ. Πρὸς δὲ ταύτῃ ἡ μνήμη του ζῆ ἀνεξάλειπτος ἐν τινι *κωμικῇ ἐποποιίᾳ* καὶ ἐν τοῖς *κωμικοῖς* τὰς μωρίας τοῦ αἰῶνος ἐλίγχουσι *δράμασι*, δι' ὧν οὗτος κατέστη ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου. Ὁ αὐτὸς δ' ἔγραψε καὶ τὴν *ἱστορίαν τῆς Δανίας καὶ Νορβηγίας* καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον ἔδωκε *χαρακτῆρα* ἔντεχνον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης *πολλαὶ ἐταιρεῖαι* ἐσπούδασαν νὰ προαγάγωσι τὴν πάτριον φιλολογίαν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συγγραφέων ἠυξήθη. Μεταξὺ δὲ τούτων μνημονεύομεν μόνον τὸν βαθύνου καὶ δημιουργικὸν *Εὐάλδον*, ὅστις μετ' ἰδιαζούσης ἀρετῆς διαπρέπει καὶ ἐν τῇ *Λυρικῇ* ποιήσει καὶ ἐν τῇ *δραματικῇ*.

Ἐφημερίδες, περιοδικά. Πολλοὶ ἄνδρες ἐδείχθησαν συντελεῖς εἰς τῆς γλώσσης τὴν τελειότητα διὰ μεταφράσεων. Ὁ πεζὸς λόγος ἐγένετο εὐκρινέστερος καὶ ὀριστικώτερος κυρίως διὰ *κριτικῶν ἐφημερίδων* καὶ *περιοδικῶν συγγραμμάτων*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΘ΄.

ΣΟΥΗΔΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1377. *Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσαις αἰτεῖα τῆς παιδείας, Σουηδικὴ ἀκαδημία.* Ἡ Σουηδία εὔρεν ἐν τῇ μεταρρυθμίσει τὸ πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν τοῦ λαοῦ αὐτῆς στήριγμα. Ἡγεμῶν σεβόμενος τὴν παιδείαν, οἷος ὁ *Γουσταῦος Ἀδόλφος*, καὶ φροντίζων περὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνατροφῆς ἐδύνατο νὰ διαπράξῃ *πολλὰ* καὶ νὰ φανῇ πολυτρόπως ὠφέλιμος εἰ μὴ διὰ τῆς πρὸς τὴν ἐδραΐωσιν τοῦ πολιτικοῦ ἀξιώματος τῆς Σουηδίας τροπὴν διέκοπτε τὴν ἐσωτερικὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον παιδείαν τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου οὐδ' ἐκ τῆς φιλοτεχνίας τῆς *Χριστινῆς* καὶ ἐκ τῶν περιστοιχούντων αὐτὴν σοφῶν ἀνδρῶν ἐδύνατο νὰ προκύψῃ ἀληθῆς τι κέρδος. Αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν διαδόχων βασιλέων συνεπήγαγον παντελῆ τῶν δημοσίων δυνάμεων καὶ μέσων ἐξάντλησιν· εἰκαὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ βασιλέως *Φρειδερίκου* (1720-1751) αἱ ἐπισημονικαὶ σπουδαὶ ἐνισχύθησαν καὶ ἡ *Γαλλικὴ φιλολογία* ἐπεδαψίλευσε τοὺς ἠσαυρούς της, οὐχ ἦτ-

τον ἢ τοῦ ἔθνους ἀνάπτυξις προέβαινε λίαν βραδέως καὶ ὁ τοῦ Γουσταύου Γ' πύρινος ζῆλος ὀλίγον μόνον ἔνεκα τῆς τῶν Γαλλικῶν προτιμήσεως ἐξήγειρε τὴν ἐθνικὴν δύναμιν. Κατὰ πρῶτον δὲ οἱ νεώτατοι χρόνοι παρέσχον εὐαρεστότερα ἀποτελέσματα περὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῆς Σουηδίας. Ἡ γλῶσσα εἶχε λάβῃ τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα διὰ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. Ἄλλ' ὅμως Γερμανικὴ καὶ Γαλλικὴ φιλολογία συνέτειναν πρὸς βλάβην τῆς ἰσχυρᾶς συντομίας τῆς οὐδὲ ἢ ὑπὸ τοῦ Γουσταύου Γ' ἰδρυθεῖσα Σουηδικὴ ἀκαδημία κατῴρθησε διὰ τῆς πρὸς κανονικότητα σπουδῆς νάναπτύξῃ ἐντελῶς τὸ ἰδιάζον τῆς γλώσσης πνεῦμα, ὅπερ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις μόλις διὰ μεταφράσεων ἐγένετο.

§ 1378. **Ποίησις, πεζὸς λόγος, Δαλλένος.** Καὶ ἡ ποίησις τῶν Σουηδῶν ἦτο πτωχὴ· οἱ δὲ αἰθοὶ δὲν προήρχοντο ἐκ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν ἡγεμόνων καὶ ποιεῖν ἐλέγετο παρ' αὐτοῖς οὐδὲν ἄλλο ἢ στιχουργεῖν ὁμοιοτελεύτως. Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ὁ Ὀλόφιος Δαλίνος († 1763) γνωστὸς ὡς μετασχὼν τῆς ὑπὸ τῆς Οὐλρίκης Ἐλεονώρας ἰδρυθεῖσας ἀκαδημίας τῶν καλῶν τεχνῶν συνήργησε νὰ καταστῇ ἐγγχώριος γλῶσσα ἐπιτηδεῖα εἰς συγγραφικὴν χρῆσιν. Τοῦτον δὲ ἠκολούθησαν οἱ πλείστοι, ἕως οὗ ἡ Σουηδία πύτύχησε νάποκτήσῃ τινὰ ἀληθῶς πατρῷος λυρικούς. Ὁ Δαλίνος εἶνε καὶ ὁ ἰδρυτὴς τοῦ ἐθνικοῦ δράματος, ὅπερ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Γουσταύου Γ' ἐργασθέντος καὶ τούτου ὑπὲρ αὐτοῦ προήχθη εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν του. Εἰς αὐτὸν δὲ τέλος ὀφείλει καὶ ὁ πεζὸς λόγος τὴν ἔντεχον ἀνάπτυξιν του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠ'.

ΣΛΑΥΙΚΗ (ΒΟΗΜΙΚΗ, ΠΟΛΩΝΙΚΗ, ΡΩΣΣΙΚΗ) ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

§ 1379. **Ξένη φιλολογικὴ ἐπίδρασις, ἀναστολὴ αὐτῆς διὰ τῶν κομμάτων.** Ἐὰν ἡ Σκανδιναυικὴ ἤδη φιλολογία, ὡς εἶδομεν, εἶνε ὀψιγονόν τι διὰ τῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀλλοδαπῆς ὠριμάσαν προῖόν, οὐχὶ δὲ καθαρὰ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος ἀπόρροια, ἡ τῶν Σλαυικῶν ἔθνῶν ἔτι μάλλον. Ἐξαίρεσιν τινὰ ἀποτελεῖ ἡ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἐν τῷ ΙΖ' μετὰ τῆς καταθλίψεως τῶν Διαμαρτυρομένων τελευτήσασα Βοημικὴ φιλολογία. Ἦρξατο δὲ αὕτη

ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Β' πάλιν νάνεγειρήται καθ' ἑαυτήν. Ὁ πλοῦτος καὶ τὸ εὐχρον τῆς γλώσσης συνήρουν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς.

§ 1380. **Πολωνική.** Ἐν τῇ Πολωνίᾳ, ὅπου αἱ προνομοιοῦχοι τάξεις μόναι, οὕτως εἰπεῖν, τὸ ἔθνος ἐκπροσωποῦσαι ἦσαν ἐγκρατεῖς παιδείας, ἡ φιλολογία ἐστηρίζετο διαρκούντος τοῦ χρυσοῦ αὐτῆς αἰῶνος περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου εἰς τὰ πρότυπα ἔργα τῆς ἐνδόξου ἀρχαιότητος καὶ τῶν Ἰταλῶν. Μετέπειτα Ἰησοῦται καὶ κόμματα θρησκευτικὰ τε καὶ πολιτικὰ ἀνέστειλαν πᾶσαν θαλερὰν τοῦ πνεύματος ἀκμήν, ὥστε καὶ ἡ γλῶσσα κατέρρευσεν ὀλοτελῶς καὶ εἰς μάτην τινὲς φιλοπάτριδες, καθ' ὃν χρόνον ἡ πολιτεία διελύθη, ἐζήτησαν νὰ τὴν ἐπαναγάγωσιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀξίαν τῆς. Ἄλλ' οὐχ ἤττον ἡ φιλολογία τῶν Πολωνῶν εἶνε πλουσία, καίτοι δὲν δύνатаι νάντιποιηθῆ τὸ ὄνομα ἐθνικῆς κυρίως φιλολογίας.

Γλῶσσα Πολωνική, *συγγράμματα ἐν πεζῷ λόγῳ, ἱστορία.* Ἡ γλῶσσα εἶνε εὐπλάστος καὶ μελωδική· διὸ πολλοὶ ἐπεχείρησαν νάναδειχθῶσιν ἐν αὐτῇ ποιηταί. Ἄλλ' αἱ ἐπιτυχεῖς μεταφράσεις ἀρχαίων συγγραφέων πολλῶν καὶ νεωτέρων χρόνων ἀποτελοῦσι τὸ μέγιστον πλεονέκτημα τῆς Πολωνικῆς φιλολογίας. *Πεζὰ συγγράμματα ἰδίως χρονικὰ* ὑπῆρχον ἤδη κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, *ἱστορικὰ* δὲ ἔργα ἀποτελοῦσι καὶ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον τὸ κρεῖττον μέρος τῆς φιλολογίας.

§ 1381. **Ρωσική.** Μέχρι τοῦ μεγάλου Πέτρου, ὅστις ἐζήτησε νὰ μεταπλάσῃ τὸ ἔθνος του, οἱ Ῥῶσοι ἔμειναν βάρβαροι, καὶ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης, ἧτις ἤγαγεν εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦ τολμηροῦ προκατόχου τῆς, κατέστησαν ὑψηλοτέρας φιλολογίας ἐπιδεκτικοί.

Ρωσικὴ γλῶσσα, Καντεμίρης, ποιήσεις, θέατρον, πεζὸς λόγος. Ἡ Ῥωσικὴ γλῶσσα εἶνε ἐπιτηδειοτάτη πρὸς συγγραφικὴν χρῆσιν· ἀλλὰ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα μόλις ἤρξατο πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ διαπλάσσηται, ὅτε ὁ Καντεμίρης ἔγραψεν ἐν αὐτῇ τὰς ποιήσεις του. Ἐπὶ τῆς Αἰκατερίνης Β', ἧτις καὶ αὐτὴ ὑπῆρξε συγγραφεὺς, ἐλήφθη φροντίς περὶ τελειοποιήσεως τοῦ Ῥωσικοῦ θεάτρον. Ἄλλ' εἰκαὶ πλουσία ἡ δραματικὴ τῶν Ῥώσων φιλολογία, ὀλίγα ὅμως ἴδια καὶ ἀνεξάρτητα ἔργα περιέχει. Ὁ πεζὸς λόγος ἀνεπτύχθη ἰδίως ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἐν γένει δὲ ἡ Ῥωσικὴ φιλολογία ὀσημέραι προάγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΑ'.

ΟΥΓΓΡΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1382. **Οὐχὶ ἐγγώριος ὁ πολιτισμὸς τῆς Οὐγγαρίας, γλῶσσα, δράματα, ἐφημερίδες, θέατρον.** Ὀλιγώτερον ἢ ὁ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Ῥωσσίας δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐγγώριος ὁ τῆς Οὐγγαρίας πολιτισμὸς, καθ' ὅσον ἀρχικῶς ἠντλήθη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μεγάλου *Matthia Korbinou* προήχθη. Μετὰ τοῦτον πόλεμοι ἐξωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοὶ καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν Ἰησουϊτῶν ἢ ὀλεθρία ἐπίδρασις ἀνέστειλαν τὴν πρόοδον τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἥτις μόλις περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν νεωτερισμῶν, τοὺς ὁποίους ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Β' ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Οὐγγαρίαν πρὸς βλάβην τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας, ἤρξατο πάλιν ἀναλαμβάνων. Ἡ ἀπὸ τῆς Ἀσίας καταγομένη Οὐγγαρικὴ γλῶσσα ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ὁμόρων γλωσσῶν. Ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως αὕτη ἀνεπτύχθη ἐξαιρέτως διὰ μεταφράσεων τῶν ἱερῶν γραφῶν εἰς χρῆσιν συγγραφικὴν. Ὁ ἕνεκα πολιτικῶν συμφορῶν ὀλίγον εἰς φιλολογικὰ φαινόμενα γόνιμος δέκατος ἔβδομος αἰὼν ἔχει τοῦλάχιστον νὰ ἐπιδείξῃ δράματα ἐκ τῆς πατρίου ἱστορίας καὶ τινα ἱστορικὰ ποιήματα. Κατὰ τὸν δέκατον ἄγδρον ὅπαδοὶ Γαλλικῶν θεωριῶν καὶ ἀρχαίων ἐνδόξων παραδειγμάτων ἤριζον πρὸς ἀλλήλους· οὐχ ἤττον ἐφημερίδες καὶ ἡ σύστασις ἐθνικοῦ θεάτρου συνέτειναν οὐκ ὀλίγον εἰς αὐξήσιν τῆς φιλολογικῆς ἐνεργείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΒ'.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

§ 1383. **Πρόοδος Ἑλλήνων, ἀδράνεια Τούρκων.** Εἶνε ἀληθές ὅτι οἱ Ἕλληνες, εἰκαὶ διέσωσαν τὴν φυσικὴν εὐφυίαν τῶν προγόνων των ζῶντες ὑπὸ τὸν αὐτὸν αἴθριον οὐρανὸν καὶ ὑπὸ τῶν ἀθανάτων δημιουργημάτων ἐκείνων περιστοιχοῦμενοι, οὐχ ἤττον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστησαν τὰναπόφευκτα τῆς δουλικῆς καὶ οἰκτρᾶς ὑπὸ βάρβαρον δεσποτισμὸν τῆς ἀμαθείας δεινὰ. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ὅπως οὐδέποτε ἐσβέσθη τὸ φιλοκίνδυνον ὑπὲρ ἐλευθερίας πνεῦμα τὸ εἰς θαυμασμὸν κινοῦν διὰ τὸ ἀκατάβλητον αὐτοῦ, οὕτως οὐδέποτε ἐπάύσατο καὶ ἡ φιλολογία ἐν συνόλῳ τοῦ ἔθνους.

Ὅπως ἐν τοῖς κραταιοῖς ἄσμασι τοῦ λαοῦ, ὧν πρῶτος συλλογὴν πλουσίαν ἐδημοσίευσεν ὁ φιλέλληνας Γάλλος Φωρίελος, βλέπει τις πανταχοῦ ἐκδηλούμενον ποιητικὸν ἀληθῶς καὶ ἐλεύθερον πνεῦμα, οὕτω κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον πρὸ πάντων καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἐκ τῶν ἰδρυθέντων πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος σχολείων ὑπὸ ἰδιωτῶν πλουσίων καὶ κοινοτήτων τὴν φιλολογίαν τοῦ ἔθνους ὁσημέραι κραταιουμένην. Ἀφοῦ δὲ συγχρόνως ἤρξατο νάκμαζῃ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον, ἢ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς συγκοινωνία διήγειρε νέα χρείας, καὶ ἐντεῦθεν ἐπῆλθε νέα φιλολογικὴ ζωὴ στηριζομένη ἐπὶ μεταφράσεων κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀποβλέπουσα εἰς διδασκτικὴν χρῆσιν ἢ εἰς ψυχαγωγὸν ἀνάγνωσιν. Ἡ ἐπιταθεῖσα ἐξέγερσις τοῦ ἔθνικοῦ πνεύματος περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος προσήμικεν ἤδη τὰς μεταβολὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου, ὧν προάγγελος ἐγένετο ὁ ἐν τῷ μεταίχμιῳ τοῦ ΙΗ' καὶ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὡς γίγας ἐγερθεὶς ἔνθους Ῥήγας ὁ Φεραῖος (+ 1798) ὁ τολμηρῶν ἐλπίδων ἐγκύμων φιλόπατρις πρωτομάρτυς, ὅστις ὡς ἄλλος δεύτερος Τυρταῖος ἔψαλε τὰ πρὸς διάρρηξιν τῆς δουλικῆς ἀλύσεως διεγερτικὰ ἄσματα του. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ δοῦλος Ἕλληνας ἐκινεῖτο καὶ ἐφιλολόγει, ὁ νοθρὸς Ἀσιανὸς Τούρκος ἔμεινε πάντοτε ξένος καί, οἷον εἰπεῖν, ἀπλῶς ἐστρατοπαιδευμένος ἐν τῷ αἰεὶ πνευματικῶς κινουμένῳ κόσμῳ, εἰς ὃν ὡς παράσιτον φυτὸν παρεισέδυσεν. Ἡ μικροῦ λόγου ἀξία τῶν Τούρκων παιδεία περιορίζεται κυρίως ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ δυνάστου αὐτῶν καὶ μεταξὺ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτήν· διὸ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ χρονογράφοι τοῦ κράτους ἀρῶμενοι τὸ κρεῖττον τῆς γλώσσης αὐτῶν μέρος ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς καὶ Περσικῆς μόνον εἰς τὴν θεραπείαν τῆς αὐλῆς ἀποβλέπουσι καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς ἐξυμνοῦσι ξένοι ὄντες τῶν ὑψηλῶν αἰσθημάτων τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ δικαίου, τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει· διὸ καὶ ἀνάξιοι νὰ ταχθῶσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν εὐγενῶν φορέων τῆς προόδου τῶν ἔθνῶν τῶν αἰεὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ πνεύματος, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀτενίζόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗΓ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ

§ 1384. Ἡ ἱστορία περισπούδαστον μέλημα τῶν λογίων, πρῶτα ἱστορίας δοκέμεν. Ἡ ἱστορικὴ φιλολογία

κατὰ τὸ τεχνικὸν αὐτῆς μέρος ἀνήκει οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἔθνικὴν φιλολογοῖαν ὡς ἐμφαίνουσα ἐξαιρέτως τὴν πνευματικὴν τῶν νεωτέρων ἔθνων κατάστασιν. Ὅσοι μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐν κατηρτισμέναις πολιτείαις διάγοντες ἠσθάνοντο τὴν ἀξίαν τῆς ὑπάρξεώς των, τοσοῦτω μείζονα πρὸς τὰ δημοσία πράγματα ἐδείκνυον ῥοπήν. Ὅθεν, ὡς εἰκόσ, ἐγένετο τῶντι ἢ εἰς τὴν διάγνωσιν αὐτῶν εἰσάγουσα ἱστορία τὸ περισπούδαστον τῶν πεπαιδευμένων μέλημα πανταχοῦ. — Τὰ πρῶτα λόγου ἄξια ἱστορικῆς ἐρεύνης δοκίμια ἐφάνησαν κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῶν γραμμάτων προηγήθη πάσης ἄλλης Εὐρωπαϊκῆς χώρας κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δημοσίων σχέσεων.

Πρῶτοι τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα Γάλλοι, Ὀλλανδοί, εἶτα Γερμανοὶ ἐπεξεργάσθησαν τὴν ἱστορίαν, σκοπὸς αὐτῆς. Κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα ἡ ἱστορία ἔνεκα τῶν ἐπὶ τῆς διαρκείας αὐτοῦ ἐπελθόντων σπουδαίων πολιτικῶν γεγονότων, οἷον τῆς ἀποστάσεως καὶ μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἀνεξαρτησίας τῶν Ὀλλανδῶν, τῆς Ἀγγλικῆς μεταπολιτεύσεως κτλ., καὶ τῆς ἀμοιβαίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων ἐπιδράσεως, ἔλαβε πολιτικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα. Ἡ πλουσιωτέρα δὲ τοῦ αἰῶνος τούτου ἱστορικὴ φιλολογία ἀνήκει εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ὀλλανδίαν. Φιλοσοφικὸν ἐρεύνης πνεῦμα, πολιτικὴ παρρησία καὶ ἐλευθεροφροσύνη, αὐξομένη αἴσθησις τοῦ καλοῦ, γλωσσικὴ ἐμπειρία ἀγγέλλουσι κατὰ τὸν ἀρχόμενον δέκατον ὄγδοον αἰῶνα νέαν ἱστορικῶν ἔργων παραγωγὴν. Οἱ συντελεῖς δὲ πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα ὄροι ἠυξήθησαν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ αὐτοῦ. Τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα, δι' ὧν ἡ ἱστορικὴ ὕλη διευκρινιζομένη λαμβάνει τελειοτέραν μορφήν, ἐπολλαπλασιάσθησαν. Κατενοήθη δ' ἐν γένει ὅτι διὰ τῆς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος βελτιοῦται τὸ ἐνεστώσ' καὶ τούτου ἔνεκα ἡ ἱστορία ὡς σκοπὸν αὐτῆς προέθετο τὴν ἠθικὴν παιδείαν καὶ τὴν ἐν γένει τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν. Ὁ τρόπος δὲ οὗτος τοῦ πραγματεῦσθαι αὐτὴν προέκυψεν ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ πλοῦτος τῶν ἰδεῶν τῆς, τοῦ ἔθνικου φρονήματος καὶ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματός της ἐγένετο ἡ κυρίως πατρίς τῆς ἱστορικῆς τέχνης ἐνώσασα πιστὴν ἔρευναν μετ' εὐκρινοῦς παραστάσεως τῶν ἱστορουμένων. Ἡ δὲ Γερμανία ὕστερον προσοικειωθείσα τὰ πλεονεκτήματα τῶν γειτόνων της ἐπεξεργάσθη μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῆ ἀκριβολογίας ὄλα τῆς ἱστορίας τὰ μέρη εὐρύθμως.

Ἐπειδὴ ἐν τῇ προηγηθείσῃ φιλολογίᾳ τῶν καθ' ἕκαστα ἔθνων ἐγένετο ἤδη μνεία τῶν σημαντικωτέρων ἱστοριογράφων, ἐνταῦθα θέλομεν περιωρισθῆ εἰς βραχεῖαν τινα ἐπιστημονικὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ἱστο-

ρικῶν ἔργων τῶν περὶ συμπάσης ἐν γένει τῆς ἱστορίας ἢ περὶ τῶν εἰδικῶν αὐτῆς μερῶν πραγματευομένων.

§ 1385. **Γενικὴ ἱστορία, Καρίων, Βοσσουέτος, Γαττερέριος, Βολταῆρος, Σλοίξερως.** Ἡ γενικὴ ἱστορία ἐξεπονήθη τὸ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1532 ὑπὸ τοῦ Καρίωνος μαθητοῦ τοῦ Μελάγχθωνος κατὰ τὸ σύστημα τῶν τεσσάρων μοναρχιῶν: τῆς Ἀσσυριακῆς, τῆς Περσικῆς, τῆς Ἑλληνικῆς μετὰ τῆς Μακεδονικῆς καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς μετὰ τῆς Γερμανικῆς. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον συνεγράφετο μόνον πρὸς βοήθειαν τῆς μνήμης, ἕως οὗ ὁ Βοσσουέτος εἰσήγαγε νέαν κρείττονα μέθοδον, τὴν συγχρονιστικὴν. Ἐκτενεστέραν ἀμέθοδον ὅμως καὶ συγκεχυμένην τῆς ἱστορικῆς ὕλης σύνταξιν ἐπιλοπόνησαν (1736) οἱ ἐκδόται τῆς Ἀγγλικῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ὁ Γαττερέριος οὐ μόνον διέταξεν εὐρυθμότερον τὴν ἱστορικὴν ὕλην, ἀλλὰ μετὰ τῆς πολιτικῆς συνῆψε καὶ τὴν φιλολογικὴν ἱστορίαν, ἐπεξεργάσθη ἕλας τὰς ἱστορικὰς βοηθητικὰς ἐπιστήμας καὶ διεκρίθη τὰ μάλιστα διὰ τῆς χρονολογικῆς ἀκρίβειας. Ὁ Βολταῆρος ὅμως καὶ ὁ κριτικὸς Σλοίξερως, ὅστις μετ' ἄξυδερκείας διέκρινε τὰ πολιτικὰ συμβάντα, ἐπετηδύθησαν πρῶτοι τὴν μετὰ φιλοσοφικοῦ πνεύματος πραγματικὴν τῶν συμβάντων ἔκθεσιν.

Σλειδάνος, Ραλείγιος, Ἰβνερως. Μεταξὺ δὲ τῶν κατὰ μέρος ἐπεξεργαστῶν τῆς ἱστορίας μνείας ἄξιος εἶνε ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ὑπερασπιστῆς Σλειδάνος (+ 1556), οὗτινος τὸ στοιχειῶδες σύγγραμμα ἔμεινεν ὑπὲρ τὸν ἕνα αἰῶνα ἐν χρήσει. Μετ' αὐτὸν δ' ὁ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Βιργινίας μετασχὼν περίφημος θηλασσοπόρος Οὐάλτερος Ραλείγιος (+ 1618), ὅστις ἐπραγματεύθη τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἐξ ἠθικῆς θρησκευτικῆς ἐπόψεως. Ὁ δέκατος ὄγδοος αἰὼν πλουτεῖ πολλῶν ἐν τοῖς Γερμανικοῖς ἰδίως πανεπιστημίοις διδασκόμενων στοιχειωδῶν συγγραμμάτων, ἐξ ὧν τὸ ὠφελιμώτατον ἦτο τὸ τοῦ Ἰωάννου Ἰβνέρου (1702). Ἐν γένει οἱ Γερμανοὶ συνέτειναν τὰ μέγιστα εἰς τὴν μεθοδικὴν τῆς γενικῆς ἱστορίας διασκέασιν. Παρ' αὐτοῖς δ' ἔλαβε τὴν διάπλασίν της καὶ ἡ οὕτω λεγομένη ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτοι ἡ ἐπὶ φιλοσοφικῶν σκέψεων στηριζομένη τῆς γενικῆς ἱστορίας ἔκθεσις, εἰς ἣν προπαρεσκεύασαν τὰ περὶ ἠθῶν, ἐθίμων καὶ ἐφευρέσεων προηγηθέντα συγγράμματα.

§ 1386. **Ἀρχαία ἱστορία, Σιμισὼν, ἀκαδημαῖοι, Γολδσμύθ, Γάλλιος, Μιτφόρδος, Βαρθελεμύς, Ἐϋνοιος.** Ἡ Ἀρχαία ἱστορία ἔλαβε τὴν κυριωτέραν ἀξίησίν της διὰ τῆς φιλολογίας, καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἰδίως διὰ τῶν λογίων νομικῶν. Μεταξὺ τῶν προτέρων ταύτης συγγραφέων κατέχει θέσιν ἐντιμον ὁ Σιμισὼν

(† 1667) διὰ τῆς περὶ τὴν *χρονολογίαν* ἀκριβείας του καὶ τῆς *παράθεσεως τῶν πηγῶν*. Αἱ ἐρευναὶ πολλῶν ἀκαδημιῶν προήγαγον πολυλαχῶς τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Τόσω δὲ μᾶλλον αὕτη ἐτελειοποιεῖτο, ὅσω πλέον προήγετο ἡ ἐξέτασις τῶν πηγῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ σπουδὴ αὐτῆς προήχθη εἰς ἀπίστευτον βελτίωσιν. Ἡ Ἀγγλίᾳ παρέσχεν ἰδίως διὰ τοῦ *Γολδσμίθ, Γελλίου* καὶ *Μιτφόρδου* πλείστου λόγου ἀξίας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πραγματεία· Ὁ Γάλλος *Βαρθελεμὺς* ἐξέθετο τὰς ἐρέυνας του διὰ τρόπου ἐπιχαροῦς ἐν τῇ περιηγήσει τοῦ νέου *Ἀναχάρσιδος*. Ἀκριβέστεραι ὅμως θεωραὶ ἰδίως περὶ τοῦ μυθικοῦ αἰῶνος προέκυψαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *ἔθνου* ἐκ Γερμανίας.

Ῥωμαϊκῆ, Τυλλεμόντιος, Βερτότιος, Ῥολλίνος, Λεβῶ, Βωφόρτος, Φεργουσῶν, Γίββων. Τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἐπραγματεύθησαν ῥητορικῶς οἱ Γάλλοι: *Τυλλεμόντιος, Βερτότιος, Ῥολλίνος, Λεβῶ* καὶ *Βωφόρτιος*, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος ἐκλόνησε τὴν περὶ τοῦ βεβαίου τῆς παραδόσεως πίστιν. Ὁ Ἀγγλος *Φεργουσῶν* διηγήθη ἐπιτυχῶς τὰς μεταβολὰς τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης, ὁ δὲ *Γίββων* θαυμασίως τὴν παρακμὴν καὶ κατάλυσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

§ 1387. **Ἱστορία μεσαίωνος, Βενεδικτῖνοι, Ῥοβερτσῶν, Κραύσιος.** Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ μεσαίωμος καὶ μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπὸ πολλοῦ εἶχε συναθροισθῆ ἐν τοῖς χρονικοῖς ὕλη πλουσία, καίτοι οὐχὶ πάντοτε κριτικῶς. Κατὰ τοῦτο δὲ διεκρίθησαν οἱ εἰς τὸν σῆλλογον τοῦ *ἀγίου Μαύρου* ἀνήκοντες Γάλλοι *Βενεδικτῖνοι*. Ἡ ἐντεχνός ὅμως τῆς ἱστορίας τοῦ αἰῶνος ἐκείνου ἐκθεσις ἤρξατο πρὸ ὀλίγων ἐτῶν. Ὁ *Ῥοβερτσῶν* ἐν τῇ τοῦ *Καρόλου Ε'* ἱστορίᾳ του ἔδωκε πρῶτος εἰς τὸ ἔργον *χαρακτῆρα* περιληπτικώτερον. Ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ὁ *Κραύσιος* ἐν τῇ τῆς σήμερον Εὐρώπης ἱστορίᾳ διέλαθεν ἄριστα τὰ περὶ τοῦ μεσαίωμος.

§ 1388. **Νέα ἱστορία, διπλωματικὰ ἔγγραφα, πολιτικὰ περιοδικὰ, ἐφημερίδες.** Διπλωματικὰ ἔγγραφα, πολιτικὰ περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἐφημερίδες προωδοποίησαν τὴν σύνταξιν τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Ἄλλ' ὅσω ἡ ἱστορικὴ ὕλη συσσωρεύεται, τόσω δυσκολώτερα καθίσταται ἡ κριτικὴ τῆς ἀληθείας βίασας. Συλλογαὶ διπλωματικῶν ἐγγράφων ἐγένοντο ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος. Ἐπι πρότερον ἐνεφανίσθησαν ἐφημερίδες, ὧν μερικὰ κατὰ περίστασιν ἐκδιδόμενα φύλλα ἐγένοντο οἱ πρόδρομοι τακτικῶς ἐκδιδομένων ἐφημερίδων, αἵτινες ἀπαντῶσι κατὰ τὸ ἡμῖς του δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος εἰς τὰς πλείστας Εὐρωπαϊκὰς ἐπικρα-

τείας. Αἱ πολιτικαὶ ἐφημερίδες ἀνεκοίνουον ὑπομνήματα ἢ κρίσεις περὶ συγχρόνων.

Γουίγκιαρδίνης, Δὲ Θουός, Κευεγχίλλερος, Τέμπλης, Φρειδερίκος Β', Δώμιος, Πουφφενδόρφιος, Ἀχεμβάλλης, Μαύσελος. Ἄλλὰ σὺν τούτοις καὶ ἐπιφανεῖς ἱστορικοὶ περιέγραψαν τῆς ἐποχῆς τὴν ἱστορίαν: ὁ Ἴταλὸς *Γουίγκιαρδίνης* (1493-1532) ὁ Γερμανὸς Ἰωάννης Σλειδάνος τοὺς χρόνους τοῦ Καρόλου Ε'. Ὁ Γάλλος *Δὲ Θουός* (de Thou) χρηστὸς καὶ σπουδαῖος συγγραφεὺς τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος του (1544-1607) κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Ὁ ἀκριβὴς *Κευεγχίλλερος* ἐν τοῖς *Annales Ferdinandei* (1578-1637), ὁ μέγας πολιτικὸς *Τέμπλης* (1672-1679) ὁ *Φρειδερίκος Β'* βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ ὁ *Δώμιος* ἐν τοῖς «ἀπομνημονεύμασι» τῶν αὐτοῦ χρόνων (1778-1806) τὰ σύγχρονα συμβάντα. Ἄλλοι δὲ συνέγραψαν γενικώτερα τινὰ συμβάντα. Ὁ *Πουφφενδόρφιος*, ὁ *Ἀχεμβάλλης*, ὁ *Μαύσελος* διεκρίθησαν διὰ τῶν περὶ τῆς καθόλου πολιτικῆς ἱστορίας ἐγχειριδίων των.

Γερμανικὴ ἱστορία, Μασκόβιος, Σμίθιος, Πεττήρος, Μοισήρος. Τέλος δ' ἐξεπονήθη εὐτυχῶς καὶ ἡ ἱστορία τῶν καθ' ἑκάστης Εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν. Διὰ τὴν Γερμανικὴν ἰδίως εἰργάσθησαν ἐπιμελῶς καὶ εὐδοκίμως ὁ *Μασκόβιος*, ὁ *Σμίθιος* καὶ ὁ *Πεττήρος*. Ἄλλοι δὲ ἐφιλοπόνησαν ἀρίστα εἰδικὰς ἱστορίας, οἷον ὁ Ἰούστος *Μοισήρος* τὴν Ὀσναβρυκικὴν ἱστορίαν.

Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, Σλειδάνος, Μοσχειῖμος, Βέλχος, Σέμελερος, Σχροϊκίος, Πλάγκης. Ἰδιαιτέρον τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης κλάδον ἀποτελεῖ ἡ *ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ἥτις ἀπὸ τῆς μεταρρυθμίσεως ἔλαβε πολεμικόν τινα μᾶλλον χαρακτῆρα, οἷός τις ἤδη δεικνύεται παρὰ τῷ *Σλειδάνῳ* τῷ ὑπερμάχῳ τοῦ θρησκειώματος τῶν Διαμαρτυρομένων. Καὶ ἡ *Καθολικὴ ἐκκλησία* παρέσχε κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα ἀξιόλογα ἔργα, δι' ὧν ἡ ἀποταμίευσις τῆς ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων συνισταμένης ὕλης κύξθη. Ἄλλὰ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα προήχθη πολὺ λαμπρότερον διὰ τῶν Διαμαρτυρομένων σοφῶν ἀνδρῶν, οἷον τοῦ *Μοσχειῖμου*, ὅστις ἐβελτίωσεν ἐρευναν, διάταξιν καὶ ἀφήγησιν, τοῦ *Βέλχου*, τοῦ *Σεμέλερου*, τοῦ *Σχροϊκίου*, τοῦ *Πλάγκου* καὶ *Σπιττλέρου*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗΔ'.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

§ 1389. **Ναυτιλία, πυξίς, ανακαλύψεις Νορμαννῶν.**

Μετὰ τῆς ἱστορικῆς φιλολογίας συνδέεται ἀναποσπαστως καὶ ἡ τῶν οὕτω λεγομένων βοηθητικῶν ἢ ἐπικουρικῶν τῆς ἱστορίας ἐπιστημῶν, ἐν αἷς πρώτη τάσσεται ἡ γεωγραφία. Ἀνεπτύχθη δὲ αὕτη ἰδίᾳ διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τοιμηρῶν θαλασσοπόρων, περὶ ὧν λεκτέα τινά. Ἡ ναυτιλία τοῦ μεσαίωνα μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Νεαπολίτου Φλάντου Γιόγα εὐρέσεως (περὶ τὸ 1310) τῆς ναυτικῆς πυξίδος περιορίζετο σχεδὸν μόνον εἰς τὴν ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς θαλάσσαις ἀκτοπλοίαν. Στόλοι δ' ὑπὲρ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἄλλων πελαγῶν σπανίως μόνον μνημονεύονται. Ἡ ἀπὸ τῆς Ἰσλανδίας διὰ τῶν Νορμαννῶν ἀνακάλυψις τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς βορείου Ἀμερικῆς εἶνε ἀπόδειξις τῶν τοιούτων σπανίων περιπτώσεων καὶ αἱ περὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων παραδόσεις οἰχονται σίναμα μετὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῆς Νορμαννικῆς ναυτιλίας. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους δὲ ἤδη χρόνους τὰ Ἰνδικὰ προϊόντα, οἷον ἀρώματα, βάμβαξ, μέταξα, τιμαλφεῖς λίθοι καὶ μαργαρίται, ἦσαν κοινῶς ἀρεστὰ καὶ ἐπιθυμητὰ.

§ 1390. **Ἐμπόριον Ἰνδικῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν.** Αἰγύπτιοι, Βαβυλώνιοι, Πέρσαι, Φοίνικες, Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι μετήρχοντο ἐμπόριον ζωηρὸν ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως μετὰ τῆς Ἰνδικῆς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, εἰκαὶ οἱ Ἀραβες καὶ ἄλλα Μωαμεθανικὰ τῆς Ἀσίας ἔθνη παρενέβαλλον εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐμπορίου ἐκείνων προσκόμματα, δὲν ἔπαυσεν ὁμως ἡ εἰς Εὐρώπην διὰ διαφόρων ὁδῶν προσκομιδὴ Ἰνδικῶν ἐμπορευμάτων. Ταῦτα ἢ ἐφέροντο ἐκ τῆς Ἰνδικῆς διὰ πλοίων εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον καὶ διὰ τοῦ Εὐφράτου μέχρι Βαγδατίου (τῆς ἀρχαίας Σελευκείας) καὶ ἐκείθεν κατὰ γῆν δι' ἐμπορικῶν συνοδιῶν μέχρι τοῦ Χαλεπίου (τῆς Βερροίας), τῆς Τριπόλεως καὶ ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Μεσογείου ἢ διεπορθμεύοντο εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον καὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου μεταβιβάζοντο εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀπὸ δὲ τῶν πόλεων τούτων Ἐνετοί, Γενοᾶται καὶ Πισᾶται προαχθέντες διὰ τῶν σταυροφορικῶν πολέμων εἰς ἀκμὴν μετεκόμιζον αὐτὰ εἰς Εὐρώπην. Προσέτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐμπορεύματα μετεφέροντο καὶ διὰ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τοῦ Ὠξου καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ εἰς τὸν Ῥᾶν (Βόλγαν) καὶ ἀκολούθως κατὰ γῆν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅθεν πάλιν Ἐνετοί καὶ Γενοᾶται διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἢ διὰ τῆς ἀκμαζούσης Ἀσσιατικῆς πόλεως, τῆς Νοβογοροδίας, διέδιδον αὐτὰ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ τιμὴ δὲ τῶν ἐμπορευμάτων ἕνεκα τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ὁδοπορίας ἀπέβαινε ἐξ ἀνάγκης βαρεία· καὶ αὕτη δὲ ἡ τιμὴ τῶν σχεδὸν διὰ θαλάσσης μόνον εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετακομιζο-

μένων ἦτο διὰ τὸν ὑπὸ τῶν *Μαμελούκκων σουλτάνων* ἐπιβαλλόμενον φόρον ἱκανῶς μεγάλη. Ὅθεν ὁποίας εὐκολίας καὶ ὠφελείας δὲν ἔπρεπε νὰ χορηγήσῃ θαλασσία τις ὁδός, δι' ἧς ὁ ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς πλοῦς ἐδύνατο νὰ γενῆ μέχρις Εὐρώπης ἀνευ διακοπῆς!

§ 1391. **Γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις διὰ Πορτογάλων, Ἑρρίκος.** Οἱ Πορτογάλοι διὰ τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς ἀνακαλύψεων τῶν συνέλαβον πρῶτοι τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ζητήσωσι τοιαύτην θαλασσίαν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἰνδικήν. Ἡ γεωγραφία κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπῆρχε τοσοῦτον ἀτελής, ὥστε οὐδεὶς ἐτι εἶχε γνῶσιν τοῦ σχήματος καὶ τῆς φύσεως τῆς Ἀφρικῆς πρὸς νότον τῆς μεγάλης ἐρήμου (Σαχάρας)· ὅτε δὲ ὁ τῆς Πορτογαλίας βασιλεὺς *Ἰωάννης Α'* ἤρξατο τοῦ πρὸς τοὺς *Μαύρους* πολέμου ἐν τῇ Ἀφρικῇ, τότε ὁ φιλόκαινος καὶ δραστηριώτατος *Ἑρρίκος* ὁ ἀδελφὸς ἐκείνου ἐθεώρησε τὴν περίστασιν πρόσφορον τοῦ νὰ περιπλεύσῃ καὶ ἐξετάσῃ τὰς δυτικὰς τῆς Ἀφρικῆς ἀκτὰς. Ὡς μέγας δὲ μάγιστρος τοῦ τάγματος τοῦ Χριστοῦ εἶχεν ὑπὸ τὴν διάθεσίν του τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ.

Γουσάλβος, Διέγος, Πόρτο Σάντον, Μάδεϊρα, Βοϊάδορον, Πράσινον ἀκρωτήριο, ἰσημερινός, Ἀλφόνσος. Δύο δ' ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἑρρίκον ἱπποτῶν· ὁ *Ἰωάννης Γουσάλβος* καὶ ὁ *Τριστὰν Διέγος*, ἀνεκάλυψαν τῷ 1418 κατὰ πρῶτον τὴν νῆσον *Πόρτο-Σάντον*. Ἀμφότεροι δ' ἐντεῦθεν ἀνεκάλυψαν κατὰ τὸ προσεχές ἔτος τὴν *Μάδεϊραν*, ἧτις μετὰ τὴν ἑπτὰ ἔτη διαρκέσασαν πυρπόλησιν τῶν δρυμῶν αὐτῆς ἐκαλλιεργήθη διὰ φυτεύσεως *σακχαροκαλάμου* καὶ ἀμπέλου, μετενεχθέντων τοῦ μὲν ἐκ τῆς *Σικελίας*, τῆς δὲ ἐκ *Κύπρου*, ὅθεν οἱ Πορτογάλοι ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἤρξαντο νὰ πορίζωνται μέγала κέρδη. Ἐν τούτῳ ὁ *Ἑρρίκος*, ὅστις ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦ ναυτίλου ἢ *θαλασσοπόρου* (*Navigator*), ἠναγκάσθη νὰ παλαίῃ πρὸς πολλὰς δυσχερείας, ὧν αἱ κυριώτεραι ἦσαν ἡ ἀβελτηρία καὶ ἡ δεισιδαιμονία τῶν συγχρόνων του. Οἱ πλείστοι ἐθεώρουν τὸ πέλαγος τῆς διακεκαυμένης ζώνης πλήρες τεράτων καὶ φοβημάτων καὶ τὰς χώρας αὐτῆς ὡς ἀκατοικήτους. Ὁ Ἑρρίκος ἐξήρτυσεν οὐχ ἦττον νέον τινὰ στόλον, ὅστις κατὰ τὸ 1432 περιέπλευσε τὸ ἐπίφοβον ἀκρωτήριο *Βοϊάδορον* καὶ εὔρε τὰς *Ἀζόρας*. Μετὰ πλείονος δὲ τόλμης προέβη ἐντεῦθεν νοτιώτερον, ἐπλησίασε τῷ 1446 εἰς τὸ *Πράσινον ἀκρωτήριο* καὶ παρέκαμψεν αὐτό. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου (1460) εἰσέδυσαν μὲν Πορτογάλοι μέχρι τῆς *Γυϊνέας* (1462) καὶ μετ' οὐ πολὺ (1471) διήλθε τὸ πρῶτον αὐτῶν πλοῖον τὸν *Ἰσημερινόν*· ὁ βασιλεὺς ὁμῶς *Ἀλφόνσος* προετίμησε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς Ἀφρικῆς κατακτήσεις.

Περειράς. Ἀκολούθως ἐστάλη ὡς ἀντιβαλεὺς εἰς τὴν Ἰνδικὴν ὁ **Φραγκίσκος Ἀλμείδας** (1505-1509), ὅστις ἴδρυσεν πολλοῦ ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἀκροπόλεις καὶ ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων εἰς ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας καὶ τὴν πρὸς τοῦτον πληρωμὴν φόρου. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Λαυρέντιος** ἐπλευσεν ἤδη μέχρι τῆς **Ταπροβάνης** καὶ ἀντέστη καρτερικώτατα κατὰ τινος στόλου τοῦ Αἰγυπτίου σουλτάνου **Κανσοῦ**, ὅστις πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτοῦ καὶ τῶν Ἑνετῶν ἤθελε νὰ καταστρέψῃ τοὺς Πορτογάλους κατορθώσαντας σχεδὸν τὴν κατάργησιν τοῦ ἐμπορίου ἐν τῷ Περσικῷ καὶ Ἀραβικῷ κόλπῳ, ἠττήθη ὁμοῦ κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως 1509. Τὸν Ἀλμείδαν ἐπανακάμπτοντα εἰς Πορτογαλίαν ἀπέκτειναν οἱ Ὀττεντόται, διεδέξατο δὲ αὐτὸν ὁ Ἀλφόνσος Ἀλβουκκέρκης (1510-1515) ἀνὴρ μεγαλόνομος, κρατερός καὶ ἐπιχειρηματίας. Πρῶτος οὗτος ὤρισεν τὴν **Γόαν** ὡς κυρίαν τοῦ Πορτογαλικοῦ ἐμπορίου ἕδραν, τῷ 1511 ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν **Μαλάκκαν** τὸν κυριώτερον σταθμὸν τοῦ ἐμπορίου τῆς πέραν τοῦ **Γάγγου Ἰνδικῆς** καὶ τῷ 1512 ἠνάγκασεν εἰς ὑποταγὴν καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς **Ἀρμουζίας** πὰρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον. Οὕτω λοιπὸν ἐτίθησαν τὰ θεμέλια τῆς ἐμποροκρατίας τῶν Πορτογάλων ἐν τῇ νοτιᾷ Ἀσίᾳ, ἣτις οὐ μόνον διετηρήθη, ἀλλὰ καὶ ἐξετέθη μετὰ τὸν Ἀλβουκκέρκην.

§ 1392. **Κολόμβος, ανακάλυψις Ἀμερικῆς, Ἰσπέλλα.** Ἐν ᾧ τὰ βλέμματα τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἐτι μετὰ πολλῆς προσοχῆς προσηλωμένα εἰς τὸν περίπλου τῆς Ἀφρικῆς, εἰς μόνος ἠσχολεῖτο περὶ τὴν ἰδέαν τῆς εὐρέσεως ἄλλης τινὸς θάλασσης πρὸς τὴν Ἰνδικὴν πορείας, τῆς ἐκ δυσμῶν. Οὗτος δὲ ἦν ὁ **Γενοάτης Χριστόφορος Κολόμβος**. Ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ναυτικῇ ὑπηρεσίᾳ, εἰδήμων τῆς **γεωγραφίας, γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας** μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἰσλανδίας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπάνοδον ἀπῆλθεν εἰς Πορτογαλίαν, ὅπου ἐπεδόθη ὄλος εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐφημερίδων καὶ **πινάκων** τοῦ πενθεροῦ του **Βαρθολομαίου Περεστρέλλου** ἐνὸς ἐκ τῶν πλοιαρχῶν καὶ ὁπαδῶν τοῦ θαλασσοπόρου Ἑρρίκου. Συλλαβῶν διὰ σπουδῶν καὶ ἀποδημιῶν τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους ἐκφρασθεῖσαν δόξαν περὶ τοῦ **στρογγύλου σχήματος** τῆς γῆς προέβη εἰς τὴν πλήρη πεποίθησιν ὅτι ἦτο δυνατόν παντοπορῶν δυτικῶς νὰ φθάσῃ ἐπίσης εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐφαντάζετο δὲ τὴν Ἀσίαν πολὺ πλέον πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινομένην ἢ ὅσον ἀληθῶς ἐκτείνεται. Ὁ Κολόμβος προέτεινε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πατρίδα του **Γένοουαν** καὶ ἐξητήσατο παρ' αὐτῆς τὴν χορήγησιν τινῶν πλοίων. Ἀλλ' ἀκρισία, ἀλαζονεία καὶ χρημάτων ἀπορία οὐ μόνον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν Πορτο-

γαλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τῶν ὁποίων τοὺς ἡγεμόνας ἐκ διαδοχῆς ἀπετάθη ὁ μεγαλεπήβολος ἀνὴρ, ἀπέτρεψαν πάσης ὑποστηρίξεως τοιούτου τινὸς πολυδαπάνου καὶ ἀμφιδόλου ἐπιχειρήματος. Ὁ Κολόμβος οὐ μόνον ἀπεκρούσθη, ἀλλὰ καὶ ἐχλευάσθη ὡς παράδοξος. Μετὰ τοιαύτας δὲ λυπηρὰς δοκιμὰς ἐσκόπει ἤδη νὰ τραπῆ πρὸς τὴν Γαλίαν, ὅτε οἱ φίλοι αὐτοῦ κατώρθωσαν παρὰ τῆ βασιλείσσης τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πλουσίας τῶν Μαύρων μητροπόλεως Γρανάδας νὰ χορηγηθῶσιν αὐτῷ δύο πλοῖα, εἰς τὰ ὅποια οὗτος οἶκοθεν προσέθετο καὶ ἕτερον τρίτον. Μετὰ τριῶν λοιπὸν ἀθλίων πλοίων, τῶν ὁποίων ὅλον τὸ πλήρωμα συνίστατο ἐξ 120 ἀνδρῶν, ἄρας ἀπὸ τῆς Πάλου λιμένος τῆς Ἀνδαλουσίας τῆ 3 Αὐγούστου τοῦ 1492 ἔτους ἀνήχθη « ὡς μέγας ναύαρχος ὅλων τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ὡς κατὰ κληρονομίαν ἀντιβασιλεὺς ὅλων τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψῃ, καὶ ἐπὶ ἐγγυήσει τοῦ δεκάτου τῶν τυχόν γενησομένων κερδῶν » εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν.

Γουαναχάνη (Ἅγιος Σωτήρ), Κούβα, Ἄττη (Ἅγιος Δομίγγος). Μόνον διὰ τῆς φρονήσεως, ἰσχυρᾶς ἐπιμονῆς, ἀφοδίᾳ καὶ τόλμης ἴσχυσε νὰ δαμάτῃ καὶ καταστήτῃ ἀκίνδυνον τὴν μικροψυχίαν τῶν ἐπὶ ὀλοκλήρους ἐξδομάδας ναυτοπορούντων συμπλωτήρων του, οἵτινες μάλιστα εἶχον συνομοσῆ εἰς τὴν ἀπώλειάν του. Ἡδὴ εἶχεν ὑποσχεθῆ αὐτοῖς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν νὰ ἐπανακάμψῃ, εἰ μὴ τυχόν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἤθελε φανῆ χώρα τις, ὅτ' εὐτυχῶς μετὰ τινα αἴσια σημεῖα ὤφθη πρώτη ἡ Βακαϊαία νῆτος Γουαναχάνη, ἧτις ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Σωτήρος (St. Salvador) καὶ διὰ δεήσεων πρὸς τὸν θεὸν κατελήφθη πανηγυρικῶς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰσπανικοῦ στέμματος. Ὁ Κολόμβος πλέων ἐντεῦθεν νοτιώτερον πρὸς τὴν ζητουμένην χρυσοφόρον χώραν ἀνεκάλυψεν ἐκτὸς πολλῶν μικροτέρων Ἀντιλλῶν καὶ τὴν Κούβαν καὶ τὴν Ἄττην, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα μετωνομάσθη καὶ Ἅγιος Δομίγγος ἢ μικρὰ Ἰσπανία (Hispaniola). Ἀφοῦ δ' ἐκτίσεν ἐνταῦθα φρούριόν τι καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τοῦτο φρουράν, ἀνέπλευσεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἡ ἀπὸ Πάλου μέχρι Βαρκελώνης, τόπου διατριβῆς τῆς αὐτῆς, πορεία του ὠμοίαζε πρὸς θριαμβευτικὴν πομπήν, καὶ ἡ ὑποδοχὴ αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπροτάτη. Διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἤχησεν ἡ φήμη τῶν ἀνακκλυφθεισῶν νέων νήσων, τὰς ὁποίας ὁ Κολόμβος αὐτὸς ἐθεώρει ὡς μέρος τῆς Ἰνδικῆς, διὸ καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν.

Καραϊβικαὶ νῆσοι, Τριάς. Μετὰ τὰς πρώτας ταύτας τοῦ Κολόμβου ἐπιτυχίας, αἵτινες ἠγγυῶντο μείζονα; ἔτι εἰς τὸ μέλλον, ἡ Ἰ-

σπανική κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ διενεργήσῃ παρὰ τῷ πάπα Ἀλεξάνδρῳ τ' τὸ νὰ ἐπιδικασθῶσιν αὐτῇ ἐκ προκαταβολῆς ὡς νόμιμος ἰδιοκτησία ἄλλαι αἱ χῶραι, ὅσαι ἤθελον ἀνακαλυφθῆ πέραν τινὸς μεσημβρινῆς γραμμῆς διερχομένης 375 θαλάσσια μίλια δυτικώτερον τῶν Ἀζορῶν, παραχωρουμένων τῶν ἐντεῦθεν ταύτης ἀνακαλυφθησομένων εἰς τὴν κυριότητα τῶν Πορτογάλων. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος ὁ Κολόμβος ἐπεχείρησε μετὰ μείζονος παρασκευῆς, ἦτοι μετὰ 17 πλοίων καὶ πληρώματος 1500, τὸν δεύτερον αὐτοῦ πλοῦν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου (1493-1496) εὔρε τὰς *Καραϊβικὰς νήσους* πρὸς τῇ *Γαμαϊκῇ* καὶ τῷ *Πορτορίκῳ* καὶ ἐν Ἀθῆν, ὅπου τὸ πρῶτον φρούριον ἀνετράπη ὀλοσχερῶς, ἔκτισε πρὸς τιμὴν τῆς βασιλείσεως Ἰσαβέλλας τὴν πρῶτην φερώνυμον αὐτῇ Εὐρωπαϊκὴν πόλιν ἐν Ἀμερικῇ. Ἀλλ' ἡ χρυσοφόρος χώρα δὲν ἐφαίνετο εἰσέτι, περὶ δὲ τῶν τοσοῦτον ἀξιολόγων ἀποικιακῶν προϊόντων τῶν νήσων ἐκείνων οὐδεὶς ἔτι λόγος ὑπῆρχε τότε. Ἐν τούτῳ ὁ Κολόμβος διαβληθεὶς ὑπὸ βασκάνων καὶ ἐχθρῶν ἐν τῇ αὐλῇ ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου εὔρε μὲν κρείττονα ὑποδοχὴν ἢ ὅσην προτεδῶκα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν πρῶτον ἐνθουσιασμόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου πλοῦ (1498-1500) λαβῶν διεύθυνσιν νοτιωτέραν ἀνεκάλυψε τὴν νῆσον *Τριάδα* (Trinidad) παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρινόκου καὶ αὐτὴν τὴν ἡπειρον τῆς Ἀμερικῆς· ἀλλ' ὀφθαλμία ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθῆν, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του Βαρθολομαῖος εἶχε κτίσῃ τὴν πόλιν *Ἁγίου Δομίγγου*. Οἱ δεινῶς ὁμῶς ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν πιεσθέντες Ἴνδοι ἐπαναστάντες κατέστρεψαν τὰ ἔργα αὐτῶν.

Βοβαδίλλας, Γουατεμάλα, Γαμαϊκῇ, Βαλλισόλητον, Ἀμερίγος Βεσπούκκιος. Οἰέδας. Εἰκαὶ ὁ Κολόμβος ἔδειξε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πολλὴν δραστηριότητα, οὐδὲν ἦττον διαβληθεὶς κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του κατέστη τοσοῦτον ὑποπτος καὶ ἀπεχθεὶς εἰς τὴν αὐλήν, ὥστε πληρεξούσιός τις τὸ ὄνομα *Βοβαδίλλας* ἄνθρωπος ἄδικος ἄμα καὶ ἀνίκανος ἐλθὼν ἐπεμφεν αὐτὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς του δεσμίους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Καὶ ἴσχυσε μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ νὰ δικαιολογηθῆ ἐνταῦθα πληρέστατα, ἡ διοίκησις ὁμῶς τῶν νέων χωρῶν μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Βοβαδίλλα ἐδόθη οὐχὶ εἰς αὐτόν, ὡς ἡ δικαιοσύνη ἀπῆται, ἀλλ' εἰς ἄλλον, τὸν *Ὁσάνδον*. Ζηλοτυπία δὲ μόνον κατὰ τῶν Πορτογάλων, τῶν ὁποίων τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς ἀνακαλυφθείσεως νέας θαλασσίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἰνδικὴν ἤρξατο ἤδη, παρεκίνησε τὴν αὐλήν νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ αὐτῆς 4 ἐπισηφάλη πλοῖα εἰς τὸν Κολόμβον ἐπὶ ἀναζητήσεσι διέκπλου τινὸς πρὸς τὴν Ἰνδικήν. Κατὰ τὸν τέταρτον δὲ τοῦτον καὶ τελευταῖον πλοῦν (1502-

1504) ὁ Κολόμβος διηρεύνησε μὲν καὶ ἐξηκρίθωσε τὰς παραλίας τῆς *Γουατεμάλας*, δὲν ἐπέτυχεν ὁμῶς ἕπερ κυρίως ἐσκόπει. Ἐπώλεσε δ' ἐν τρικυμίᾳ 2 πλοῖα. ἐξώκειλεν εἰς τὴν *Γαμαϊκὴν* καὶ ἠναγκάσθη νὰ διαμεῖνῃ αὐτόθι ἕν ἔτος ἐν μεγάλῃ ταλαιπωρίᾳ· ἦλθε δ' ἔπειτα ἄχθεις εἰς Ἀύτην καὶ ἐντεῦθεν ἐπανάκαμψε πλήρως ἀθυμίας εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀποθανούσης δὲ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐνταῦθα τῆς προστάτιδος τοῦ Ἰσαβέλλας ματαίως ἐζητήσατο παρὰ τοῦ Φερδινάνδου τὴν εἰς τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀπονεμηθέντα αὐτῷ ἀξιώματα καὶ δικαιώματα ἀποκατάστασίν του. Ὅθεν ἄχθεσθεις βαθέως ἀπέθανε τῷ 1506 ἐν Βαλλισολήτῳ (Valladolid) καὶ κατὰ παραγγελίαν του συνενεταφιάσθη μετὰ τῶν ἀλύσεων, ἃς πρότερον εἶχε φέρῃ. Ὁ νεκρὸς του μετηνέχθη βραδύτερον εἰς Ἅγιον Δομίγγον καὶ ἐκεῖθεν τῷ 1795 εἰς τὴν Ἀθάνναν ἐν Κούβα. Ὁ Κολόμβος δὲν ἠξιώθη οὐδὲ κἀν τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ἐπονομασθῇ κατ' αὐτὸν ἡ νέα ἡπειρος. Ἀπὸ τινος Φλωρεντινοῦ Ἀμερίγου Βεσπουκίου, ὅστις ἐπλευσε μετὰ τοῦ Ὀϊέδα τῷ 1499 εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ, ἣν κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐξέδωκε, ἐκαυχῆθη ὅτι πρῶτος ἐπάτησε τὴν γῆν, ἔλαβεν ὁ οὕτω λεγόμενος *Νέος Κόσμος* τὸ ὄνομα : *Ἀμερικὴ*.

§ 1393. **Βαλβᾶος, Παναμᾶς, Εἰρηνικὸς Ὠκεανός, Μαγελᾶνος.** Μετὰ τὸν Κολόμβον ἐξηγέρθη νέον ἠρωϊκὸν πνεῦμα. Ὅλοι οἱ εὐθαρσεῖς καὶ τῆς θαλάσσης ἐμπειροὶ ἄνδρες ἐξώρμησαν εἰς ἀνακαλύψει. Τίς ἤθελε νὰ μείνῃ ἀργὸς ὅτε ὑπῆρχεν ἀνοικτὸν τόσῳ πλοῦσιον στάδιον χρηματισμοῦ, δόξης καὶ φιλοτιμίας ; — Πρῶτος ὁ ἐπιχειρηματίας Βαλβᾶος ὑπερβαλὼν μετὰ τινος μικροῦ στίφους τὸν ὄρεινὸν ἰσθμὸν τοῦ *Παναμᾶ* — μετ' ἀπιστεύτους δυσχερείας, τὰς ὁποίας κατὰ πᾶν βῆμα παρενέβαλλεν ἡ φύσις τῆς χώρας, ἡ πληθὺς τῶν ἀγρίων ζώων καὶ οἱ ἐχθρικῶς διακείμενοι μάχιμοι ἀρχηγοὶ (καζίκιοι) τῶν αὐτοχθόνων κατοίκων, — ἀνεκάλυψε τὸν *Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν* (1514). Ἄλλ' ὁ διὰ βροπάλου θάνατος, εἰς ἃν ὁ φθόνος τοῦ ἀναξίου διαδόχου του κατεδίκασεν αὐτόν, ἔδωκε ταχὺ πέρας εἰς τὰ σχέδια τῶν περαιτέρω ἀνακαλύψεών του. Ὅλίγα ἔτη ἔπειτα ὁ ἐν Ἰσπανικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελὼν Πορτογάλος *Μαγελᾶνος* κητύχησε νὰ εἰσδύσῃ διὰ τοῦ κατ' αὐτὸν ἐπονομασθέντος *πορθμοῦ* εἰς τὸν *Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν*, μετὰ τρομερὰς δὲ ἀλγηδόνας δι' ἔλλειψιν τροφῶν ἀρίκετο εἰς τὰς νήσους τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ οὕτω προπαρσκευάσας τὸν *πρῶτον περὶ τὸν κόσμον περίπλου*. Ὁ φορικώδης θάνατος τοῦ προηγηθέντος αὐτοῦ *Βαρθολομαίου Διάζου Δεσολίου*, ὅστις κατὰ τὴν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ *Λαπλάτα* ποταμοῦ ἀπόδασίν του ἐφρονεῖθη καὶ κατεβρώθη ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατοίκων, δὲν τὸν ἐφόβισε παντάπασι. Φιλοδοξία καὶ ζῆλος

αυξήσεως τῶν ἀνακαλύψεων ὑπερενίκησαν ὅλας τὰς δυσχερείας καὶ τὸν φόβον τοῦ θανάτου. Καὶ ὁ Μαγγελάνος δὲ εἰς τέλος ἀπέθανε θάνατον βίαιον ἐπὶ τῶν Φιλιππικῶν νήσων καταλιπὼν εἰς ἄλλους τὴν περαιοσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του.

§ 1394. **Φερδινάνδος, Κορτέσιος, Μεξικόν, Γουατεμάλα, Καλιφορνία.** Κατὰ τὴν δευτέραν δεκαετίαν τοῦ πολλῶν συμβάντων μεστοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος (1520, 1521) ὁ μεγάλωψυχος Φερδινάνδος Κορτέσιος, ὅστις μετὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τῶν στρατηγικῶν ἀρετῶν ἦν καὶ φρόνησιν βαθεῖαν, ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τοῦ Μεξικανικοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου οἱ πολυπληθεῖς κάτοικοι (Ἀστέκοι) μετῆρχοντο ἐν μεγάλαις πόλεσι τέχνας καὶ ἐπιτηδεύματα, ἔφερον ἐνδύματα βύσσινα καὶ ἐπολιτεύοντο κανονικῶς ὑπὸ βασιλέα ἔχοντα περὶ ἑαυτὸν πλουσίαν τινὰ ἀριστοκρατίαν καὶ κραταιὸν ἱερατεῖον. Μετὰ 500 τολμηρῶν Ἰσπανῶν, εἰς οὓς προσετέθησαν καὶ ἰθαγενεῖς (οἱ Τλασκαλᾶνοι) ὡς ἀσθενεῖς σύμμαχοι, ὑπέταξεν ὁ Κορτέσιος τὸ πολυἀριθμον αὐτὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐστρατεῖτο οὔτε τόλμης πολεμικῆς οὔτε πατριωτισμοῦ, συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα αὐτοῦ Μοντεζούμαν ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ ἀνακτόροις καὶ ἐκυρίευσεν τὴν μητρόπολιν τὸ Μεξικόν. Τὰ τρομερὰ ἀποτελέσματα τῶν βροντωδῶν τηλεβόλων, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἱππικόν, ἡ λαμπρότης ἐν γένει τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ στρατιωτικοῦ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς αὐτόχθονας τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ ἦσαν ἀνώτερα ὄντα, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτοὶ μετὰ τῶν ἀσθενῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἀθλιῶν ὄπλων των, — ὁ σίδηρος ἦτο πάντῃ ἀγνωστος εἰς αὐτούς, — δὲν ἐδύνατο νάντιταχθῶσιν. Ἐντὸς δύο ἐτῶν ὁ δορικτήτωρ τοῦ Μεξικοῦ ἐκυρίευσεν ἅπασαν τὴν χώραν, ἀνέτρεψε τὴν στυγεράν κακοποιου τινος εἰδώλου λατρείαν, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες ἀνθρωπίνων σπαγίων προσεφέροντο, καὶ ἐσκέπτετο ἤδη περὶ διατάξεων, αἵτινες ἐμελλον νὰ θεραπεύσωσι τὰς πληγὰς τοῦ πολέμου καὶ νὰ προαγάγωσι τὴν εἰσαγωγὴν Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅτε φθόνος καὶ συκοφαντία προὐκάλεσαν τὴν ἀνάκλησίν του (1528). Ὁ Κάρολος Ε' ἐδέξατο μὲν φιλοφρόνως αὐτόν, ἀφῆρσεν ὁμως τὴν διοίκησιν τῆς δορικτήτου χώρας φοβούμενος μὴ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως ἰδίου κράτους. Ὁ Κορτέσιος δι' ἄλλης κατόπιν ἐκστρατείας σπεύδων νὰ κορέσῃ τὴν εἰς πράξεις ὀργῶσαν μεγάλην καρδίαν του ἀνεκάλυψε τὴν τε Γουατεμάλαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν (1536). Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἰδὼν ἑαυτὸν παρημελημένον καὶ παρηγκωτισμένον ἀπέθανεν ἐν Ἰσπανίᾳ (1547) ἐκ λύπης καὶ ἀγανακτήσεως βαθείας διὰ τὴν ἀχαριστίαν τοῦ κυρίου του κατὰ τὸ 62 ἔτος τῆς ἡλικίας του καθάπερ καὶ ὁ Κολόμβος.

§ 1395. **Πιζάρρος, Ἀλμάγρος, Περούα, Χιλή.**
 Δύο ἄλλοι ἄνδρες ἀκολούθως, ὁ Πιζάρρος καὶ ὁ Ἀλμάγρος, οὐχ ἦττον ἐπιχειρηματικοὶ καὶ τολμηροὶ ἢ ὁ Κορτέςιος, ἀλλ' ἀπαίδευτοι, ἰδιοτελεῖς καὶ ὑπὸ ἀγρίων παθῶν κυριευόμενοι διὰ πολὺ μικροτέρων μέσων ἢ ὅσα εἶχεν ὁ νικητὴς τοῦ Μεξικοῦ ἤγαγον εἰς πέρας τὴν κατάκτησιν τῆς Περούας, ἣν αὐτοὶ οἱ αὐτόχθονες ὠνόμαζον χρυσοφόρον χώραν. Οἱ ὑπὸ τοῦ πλουσίου βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἰγκασιῶν δεσποζόμενοι Περούανοὶ ἦσαν ἔθνος πεπολιτισμένον, ἀκμάζον, ἡμέρου χαρακτῆρος καὶ ἀπηλλαγμένον τῆς στυγεραῆς εἰδωλολατρίας τῶν Μεξικανῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολεμικῆς τούτων ἀρετῆς ἐστερημένον. Ἔρις τις περὶ θρόνου ἐπικρατοῦσα τότε ἐν τῷ βασιλικῷ οἴκῳ μεταξὺ δύο ἀδελφῶν: Ἀταουάλπα καὶ Οὔεσκάρου παρέχων εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς τὴν εὐκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτύχῃσι ταχύτερον ἢ ὅσον ἠλπίζον τοῦ σκοποῦ των. Κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἶρον δῆλον ὅτι ὑπερισχύσας ὁ πρεσβύτερος τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ, ὅστις ἤρχεν ἐν τῷ βασιλείῳ Κυτῶ, συνέλαβε καὶ ἤγαγεν αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ Κοῦσκου. Ἀλλὰ φοβούμενος ἐκ πάσης κινήσεως διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἐπισηλοῦς ἐξουσίας τοῦ ἐξητήσατο μετὰ σπουδῆς τὴν φιλίαν τῶν Ἰσπανῶν. Ὁ Πιζάρρος εἰδέξατο τὴν αἴτησιν προθύμως. Ἀφοῦ δὲ δι' ἀναιδεστάτης προδοσίας ἠχμαλώτευσεν ἐν Καξαμάλκα τὸν ἐμπιστευθέντα Ἀταουάλπαν (1532) καὶ ἐφόνευσε τοὺς ἐπισημοτέρους καὶ ἀξιοτέρους ἄνδρας τοῦ ἔθνους, ἔλαβε δὲ ἀπείρους θησαυροὺς ὡς λύτρα ὑπὲρ τοῦ αἰχμαλώτου Ἰγκασιῶν καὶ τέλος ἐπὶ αἰσχροῖς προφάσεσιν ἀπέκτεινε τὸν δυστυχῆ τοῦτον, εὐκόλως τότε ἐγένετο κύριος τοῦ τε λαμπροῦ Κοῦσκου καὶ τοῦ Κυτῶ καὶ μετ' αὐτῶν πάντος τοῦ ἀχανοῦς βασιλείου. Τὰ παθήματα ὅμως τῆς Περούας δὲν τελευτώσιν ἐνταῦθα. Ὁ Πιζάρρος, ὅστις ἐν τούτῳ μετέστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐξουσίας του εἰς Λίμαν (1535), ἠπάτησε τὸν συναγωνιστὴν τοῦ Ἀλμάγρου ἀρνηθεὶς νάποδῶσῃ αὐτῷ τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῶν θησαυρῶν καὶ τόπων, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ. Ὅθεν οὗτος ἐσπευσε νάποκτήσῃ ἀλλαγῶν, ἐν Χιλῇ, ὅτι ἐκεῖνος φκειοποιήθη ἐν Περούα. Ἐν ᾧ δ' ἐμάχετο ἡρωϊκώτατα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντῃ εὐδοκίμως κατὰ τοῦ φιλοπολέμου λαοῦ τῆς χώρας ἐκείνης, ἐξερράγη ἐν Περούα γενικὴ τις ἐπανάστασις κατὰ τῶν τραχέων κατακτητῶν. Πολλὰ διεσκορπισμένα ἀποσπάσματα Ἰσπανῶν κατεστράφησαν, τὸ Κοῦσκον καὶ ἡ Λίμα ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ ἀπείρων στρατευμάτων. Ὁ Ἀλμάγρος ἐπιστρέφων εἰσῆλθε μὲν νικητὴς εἰς Κοῦσκον, κατέσχε δ' ὅμως τοῦτο δι' ἑαυτὸν ἀποδεικνύων διὰ τῶν βασιλικῶν διπλωμάτων ὅτι ἡ πόλις περιελαμβάνετο εἰς τὰ ὅρια τῆς ἑαυτοῦ καὶ οὐχὶ τῆς τοῦ Πιζάρρου τοπαρχίας. Ὁ δὲ Πιζάρρος καταβαλὼν

τοὺς πολιορκητάς τῆς Λίμας ἐκίνησεν ὄπλα ἐχθρικά κατὰ τοῦ πολ-
λάκις ἀπατηθέντος φίλου του, τὸν ἐνίκησεν ἐν τινι φονικωτάτῃ μάχῃ
καὶ συλλαβὼν αὐτὸν παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου (1538).
Ἄλλὰ δὲν ἀπήλαυσε ἐπὶ πολὺν χρόνον τῶν καρπῶν τῆς αἰσχρᾶς
πράξεώς του. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλμάγρου ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τοῦ
πατρὸς δολοφονήσας ἐν Λίμα τὸν φονέα αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἀγρίας τῶν
δορυκτητόρων κατ' ἀλλήλων λύσεως τὸ νέον κράτος ἤγγιζεν εἰς τὸν
ὄλεθρόν του, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε' ἐπεμφε νουνεχὴ καὶ ἄξιον
κληρικὸν τὸν Γάσκαν ὡς διοικητὴν τῆς Περούας, ὅστις κατατρο-
πώσας τὰ στασιώδη σίφη καὶ ἀνασκολοπίσας τὸν τελευταῖον Πιζαρ-
ρον Γονζάλον ἀδελφὸν τοῦ κατακτητοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ
ἡσυχίαν.

§ 1396. **Πολιτισμός Μεξικῆ καὶ Περούας, Χρι-
στιανισμός, Λασκάσας, μεταλλευτικὴ ἀποικία, ἐται-
ρεῖα Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἐταιρεία προνομιοῦχος
Δυτικῶν Ἰνδιῶν.** Ἡ ἀποκατάστασις τῆς Στερεᾶς γῆς (Tierra
firma) τῆς νέας Καστίλιας συγκειμένης ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ,
ἐκ τῆς κυρίως Tierra firma μεταξὺ τῶν ποταμῶν Δάρριεν καὶ Ὀρι-
νόκου καὶ ἐκ τῆς Γουιένης ἀπεπερατώθη κατὰ μικρὸν.

Αἱ ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν κατακτηθεῖσαι χῶραι ὠνομάσθησαν Ἰσπανι-
καὶ χῶραι, τῶν ὁποίων ἡ διοίκησις ἐπετρόπη ἐν Μαδρίτῃ μὲν εἰς τὸ
λεγόμενον συμβούλιον τῶν Ἰνδιῶν, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀμερικῇ εἰς
ἀντιβασιλεῖς τοῦ Μεξικῆ καὶ τῆς Περούας. Ὡς μέσα δὲ πρὸς τὴν
ἐκπολίτισιν αὐτῶν ὠρίσθησαν πρῶτον ἡ κτίσις πόλεων κατὰ πρῶτον
ἐν ταῖς παραλίαις, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα· δεύτερον ἡ ἴδρυσις
κοινοτήτων προσηλῶτων Ἰνδιῶν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν κληρικῶν, οἵτινες
κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶχον νὰ παλαιώσει πρὸς
δύο κύρια κωλύματα: τὴν μικρὰν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῶν Ἰνδιῶν
καὶ τὸ κατὰ τῶν σκληρῶν δορυκτητόρων μῖσος· τρίτον ἡ σύστασις
μοναστηρίων, ἐπισκοπῶν καὶ πανεπιστημίων ἐν Μεξικῶ καὶ ἐν
Λίμα. — Ἡ ἐκ τῶν κατακτήσεων δὲ τούτων ὠφέλεια περιορίσθη
κατ' ἀρχάς εἰς τὴν μεταλλείαν εὐγενῶν μετάλλων διὰ συστάσεως πο-
λυαριθμῶν «μεταλλευτικῶν ἀποικιῶν», αἵτινες, ἀφ' ὅτου ὁ φιλόανθρωπος
Δομινικανὸς Λασκάσας παρέστη ὡς ὑπερασπιστὴς τῶν ἀνθρωπίνων
δικαίων τῶν Ἰνδιῶν, — ὀνόματος, δι' οὗ ἐχαρακτηρίσθησαν οἱ αὐτό-
χθονες, — ἀντικατέστησαν δι' ἀργυρωνήτων Ἀφρικανῶν Μαύρων. Δὲν
ἐπετρέπετο δὲ εἰς τὰς ἀποικίας νὰ πέμπωσιν ἀλλαγῆ τοὺς θησαυροὺς
εἰμὴ μόνον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ αὐτόθεν μόνον ἰδίως ἐκ τοῦ λιμένος
τῆς Ἰσπάλιδος (Sevilla) ὄφειλόν νὰ λαμβάνωσιν Εὐρωπαϊκὰ προϊόντα.

Ὁ Λασκάσας ἀδίκως κατηγορήθη ὅτι κατὰ πρότασιν αὐτοῦ εἰσέχθη ἡ σωματεμπορία εἰς τὸν Νέον Κόσμον, διότι ἡ ἐκείσε εἰσαγωγή τῶν Μαύρων ἀνατρέχει ἤδη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἄλλως δὲ εἶνε βέβαιον, ὅτι οὗτος δὲν συνέστησε τὸ μέτρον τοῦτο ἐν γένει. Αὐτὸς δὲ οὗτος εἰς τὰ συγγράμματά του ὁμολογεῖ τὴν μεταμέλειάν του δι' ἣν ἔδωκε συμβουλὴν τοιαύτην ἐρειδομένην ἐπὶ σφαλερωτάτης δόξης. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἴσπανοὶ μετὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Πορτογαλίας (1580) ἐγένοντο καὶ τῶν Πορτογαλικῶν ἀποικιῶν κύριοι καὶ ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἀποστάντας Ὀλλανδοὺς νὰ λαμβάνωσι τοῦ λοιποῦ τὰ Ἰνδικὰ ἐμπορεύματα ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Δισαβώνας, οὗτοι ἐτράπησαν τότε ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν παραγωγὸν αὐτῶν χώραν ἄλλ' ἀποφυγόντες κατ' ἀρχὰς τὰς Πορτογαλικὰς ἀποικίας ἀπέβησαν εἰς Ἰαύαν. Ἐταιρεία δὲ τις αὐτῶν ἡ λεγομένη τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ὡς προνομιούχος ὑπὸ τῆς καθαστώσεως ἀρχῆς ἀναγνωρισθεῖσα (1602) ἔλαβεν οὐ μόνον τὸ μονοπώλιον τοῦ Ὀλλανδικοῦ — πέραν τῆς Εὐέλπιδος ἄκρας καὶ τοῦ Μαγελανικοῦ πορθμοῦ — ἐμπορίου, ἀλλὰ καὶ ἡγεμονικὰ δικαίωματα ἐπὶ τῶν μελλουσῶν κατακτήσεων καὶ ἀποικιῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἀφοῦ δὲ ὤρισεν ὡς ἔδραν τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ αὐτῆς καὶ κέντρον τοῦ Ἰνδικοῦ μετὰ τῆς Εὐρώπης ἐμπορίου τὴν Βαταύαν, μετ' οὐ πολὺ κρατυνθεῖσα ἐξέβαλε καὶ τοὺς Πορτογάλους ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ πελάγους, ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὰς Μολούκκας, τὴν Μαλάκκαν, τὴν Ταπροβάνην, τὴν Κελέβην, ἐξέωσεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας, κατεδίωξε τελευταῖον καὶ ἐπὶ τῆς Μαλαβαρικῆς παραλίας καὶ ἀπέσπασεν αὐτῶν ἐνταῦθα τὰς ἀξιολογωτέρας κτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας βραδύτερον (1747) προσετέθη καὶ ἡ Βόρνεος. — Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ σχεδὸν χρόνον (1621) καὶ ἄλλη τις προνομιούχος ἐταιρεία ἔλαβε τὸ ἐμπόριον τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν.

§ 1397. **Δαύτος, Οὐδσων, Οὐάλτερος, Βιργινία, Καρολένα.** Ἄλλ' ὅμως τὰς διὰ τῶν εἰρημένων ἐθνῶν: Πορτογάλων, Ἰσπανῶν καὶ Ὀλλανδῶν ἀνακαλυφθεῖσας ἤδη πλουσιωτέρας χώρας αἱ μητροπόλεις μόλις ἐδύναντο χρηρηγοῦσαι ἱκανὰς χεῖρας ἵνα κατέχωσι καὶ καλλιεργῶσιν αὐτάς ὅσον ἀπῆται ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη. Ἐπεὶ τὰ ὄρια τούτων ὑπῆρχον ἀνεπίδεκτοι κατὰ τὸ πλείστον καλλιεργίας τόποι ἐγγυώμενοι μικρὰν καὶ ἀσήμαντον εἰς τὸν εὐρετὴν ἀμοιβήν, ἐν μέρει φρικαλέοι διὰ τῆς τραχείας φύσεώς των καὶ ἀπρόσιτοι. Αἰτία δὲ μόνον κραταιὰ καὶ ἐν γένει ἐνεργὸς ἤγαγε καὶ εἰς τοὺς τόπους τούτους τὸ φῶς. Αὕτη δὲ ἦν ἡ ἄσβεστος ἐπιθυμία τῆς εὐρέσεως εὐκόλου τινὸς ἢ ἐγγυτέρας ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας, τὴν κορωνίδα ὄλων τῶν ἐμπορειῶν διότι ὁ περὶ τὴν Εὐέλπιδα ἄκραν πλοῦς κρυπτό-

μενος ἐκ ζηλοτυπίας ὑπὸ τῶν Πορτογάλων, ἄλλως τε καὶ καθ' ὑπερβολὴν μακρὸς καὶ ἐπίμοχος δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν χρεῖαν, ὁ δὲ τοῦ Μαγαλάνου πορθμὸς ἐθεωρεῖτο δι' ὅσα ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸν ὑπέστη λίαν ἐπικίνδυνος καὶ διὰ τὸ πολὺ μῆκός του ἀπέτρεπε, καθὼς καὶ ἡ μετέπειτα ἀνακαλυφθεῖσα πρὸς νότον τῆς *Πυρογαίας* ὁδὸς διὰ τοῦ *Μαιρίου* πορθμοῦ. Ἐντεῦθεν ἄρα ὄλοι οἱ μεγάλοι θαλασσοπόροι ἐπανήρχοντο εἰς τοῦ *Κολόμβου* τὰς ἰδέας σπουδάζοντες νὰ εὑρωσι δυτικὸν τινα διέκπλουν, καὶ μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐλπίδος ταύτης βορειοδυτικὴν τινα καὶ τέλος βορειοανατολικὴν ὁδόν. Τὴν διττὴν ταύτην ἀπόπειραν ἐπεχείρησαν πρῶτοι δύο περιώνυμοι Ἕλληες: ὁ *Δαυῖος* καὶ ὁ *Οὔδσων*. Καὶ ἀπέτυχον μὲν ἀμφότεροι τοῦ κυρίου σκοποῦ, συνέβαλλοντο δὲ μεγάλως εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων καὶ αἱ παραλίαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὅπου νῦν αἱ περιώνυμοι ὁμόσπονδοι πολιτεῖαι ἀκμάζουσι, δὲν ἔμειναν ἀνεξέταστοι. Ἀλλὰ βραδέως μόλις καὶ διὰ πάλης ἐπιπόνου πρὸς τὴν ἐτι ἀγρίαν φύσιν καὶ τοῦς ἁμοίως ἀγρίους αὐτόχθονας ἐδυνήθησαν νὰ ἰδρυθῶσι κατ' ἀρχὰς ἐγκαύθη εὐτελεῖς ἀποικίαι. Ἐν *Βιργινίᾳ*, τὴν ὁποίαν ὁ *Οὐάλτερος Ραλείγγης* (1586) ὠνόμασεν οὕτως εἰς τιμὴν τῆς ἀγάμου ἢ παρθένου βασιλίσσης τοῦ Ἑλισσάβετ, καὶ ἐν *Καρολίᾳ* τῇ ὑπὸ τῶν Γάλλων οὕτω κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῶν *Καρόλου Θ'* ἐπικληθεῖση (1560), ἔλαβον αἱ πρῶται ἀποικίαι ἄθλιον τέλος.

Ἐταιρείαι *Λονδίνου καὶ Πλυμούθου*, *Καρολίνα*, *Βιργινία*, *Πενσυλβανία*, *Ἀκαδία*, *Καναδάς*, *Μαριλανδία*. Ὁ τῆς Ἀγγλίας βασιλεὺς *Ἰάκωβος Α'* διάδοχος τῆς Ἑλισσάβετ παραχωρήσας (1606) τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ μεγάλας ἐλευθερίας εἰς τοὺς ἀποίκους ἐνίσχυσε τὴν ἐπανάληψιν τῶν δοκιμῶν καὶ δύο ἑταιρείαι: ἡ τοῦ *Λονδίνου* καὶ ἡ τοῦ *Πλυμούθου* ἀνέλαβον τὴν συνοίκισιν, ἡ μὲν τῆς *Καρολίνας*, *Βιργινίας* καὶ *Πενσυλβανίας*, ἡ δὲ τῆς νέας Ἀγγλίας, ἤτοι τῆς πρὸς ἄρκτον τῶν προηγουμένων κειμένης χώρας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ οἱ Γάλλοι ἀνεκκίνισαν τὰ ἐμφυτευτικὰ δοκιμῖά των ἐν Ἀκαδίᾳ καὶ Καναδᾷ. Αἱ κατὰ τὴν Ἀγγλίαν δὲ βασιλευσόντων τῶν *Στουαρτῶν* ἐπικρατήτασαι ταραχαὶ ἐδοθήθησαν τὰς μεταναστεύσεις εἰς τὸν *Νέον Κόσμον*. Ἐπὶ *Καρόλου* τοῦ *Α'* κατοικήθη ἡ *Μαριλανδία* κληθεῖσα οὕτως ὑπὸ τοῦ λόρδου *Οὐαλιτμόρου* εἰς τιμὴν τῆς βασιλίσσης *Μαρίας* καὶ πολλαὶ δὲ ἄλλαι ἀποικίαι, οἷον ἡ *Μασσαχουσέτη*, ἡ *Ροδόνησος* καὶ ἡ *Κουνεκτικότη*, εἶχον ἤδη ἰδρυθῆ ἄλληλοδιαδόχως ἐνωθεῖσαι ὑπὸ τὴν περιληπτικὴν ἐπωνυμίαν τῆς *Νέας Ἀγγλίας* κατὰ τὸ 1643 χάριν κοινῆς ἀμύνης. Ὅλαι ὁμως αὗται,

καίπερ πρώτως ἐπὶ κοινοβουλευτικῶν θεμελιῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ὀργανισθεῖσαι, μόλις ἤρξαντο νὰ καμάζωσιν ἀληθῶς κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα.

§ 1398. **Ἡ γεωγραφία προάγεται ὀσημέραι.** Ἐκτοτε δὲ ἡ γεωγραφία προάγεται ὀσημέραι διὰ νέων ἀνακαλύψεων ἢ περιγραφῆς χωρῶν τέως ἀγνώστων ἢ μὴ ὀρθῶς ἢ ἀτελῶς περιγεγραμμένων.

Δράκιος, Τασμάννος, Κούκος, Παλλᾶς, Νειβούρος, Λαπεθρούσιος. Ἀνεπτύχθη δὲ μᾶλλον διὰ τῶν ἐπαλλήλων περιηγήσεων τοῦ *Φραγκίσκου Δρακίου* (1572), *Τασμάννου* (1642), *Κούκου* (1777) περὶ τὴν ὕδρῳγειον, τοῦ *Παλλᾶ* πρὸς τὴν Σιβιρίαν (1768), τοῦ *Νειβούρου* πρὸς τὴν Ἀραβίαν (1772), τοῦ *Λαπεθρουσίου* ἐπισκεψαμένου τὰ πῶτα τῆς γῆς μέρη (1785-1788) καὶ ἄλλων ἰδίως κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοῦν αἰῶνα. Οὕτω δ' ἔλαθεν ἡ γεωγραφία φυσικῶς καὶ πολιτικῶς ἕκτασιν σημαντικὴν, τὴν ἐπιστημονικὴν ὅμως τελειοποίησιν τῆς ὀφείλει εἰς τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὴν φυσικὴν.

§ 1399. **ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Μερκάτωρ.** Ἡ μαθηματικὴ δὲ γεωγραφία ἐγένετο πρώτως ἐπιμελοῦς σπουδῆς ἀντικείμενον. Εἰκαὶ κατὰ τὸν δέκατον ἔτι ἕκτον αἰῶνα ἴσχυον αἱ ἀρχαὶ τοῦ *Πτολεμαίου*, κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως ὁ *Μερκάτωρ* (1541) ἐφευρέ τινὰ μέθοδον τῆς ἐπιπεδογραφῆσεως (projection) τῶν γεωγραφικῶν πινάκων, καὶ κατὰ πρῶτον οὗτος διεσκεύασε τοὺς θαλασσίους πίνακας οὕτως, ὥστε αἱ μοῖραι τοῦ *Μεσημβρινοῦ* ἠϋξάνοντο πρὸς τοὺς πόλους.

Σχῆμα, περίμετρος γῆς, Μωπερτουῖος, μοιρομετρία, μήκος, πλάτος. Ἐν ταυτῷ δὲ διὰ καταμετρήσεων καὶ ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων προσδιωρίσθησαν ὀπωσδήποτε ἀκριβέστερον τὸ σχῆμα καὶ ἡ περίμετρος τῆς γῆς, συναμιλλωμένων πρὸς τοῦτο ἰδίως τῶν ἀκαδημιῶν τῶν *Παρισίων* καὶ τοῦ *Λονδίνου*. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ *Μωπερτουῖου* (1736) ἐξετελέσθησαν μοιρομετρίαι, ἡ μὲν ἐν *Λαπλανδίᾳ*, ἡ δ' ἐτέρα ὑπὸ τὸν *ἰσημερινόν*, ὥστε βραδύτερον κατέστη ἐντεῦθεν δυνατὸς ὁ ἐπιστημονικὸς ὀπολογισμὸς τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους καὶ πλάτους παντὸς μέρους τῆς γῆς.

Τοβίας Μαθερος, σελήνης πίνακες. Ἐν τῇ *Γερμανίᾳ* ὁ *Τοβίας Μαθερος* († 1762) συνέτεινε διὰ τῶν τῆς σελήνης πινάκων καὶ ἄλλων μαθηματικῶν ὀπολογισμῶν εἰς τελειοποίησιν τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας, μετὰ τῶν προόδων τῆς ὀποίας παραλλήλως ἐχώρησε καὶ ἡ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων βελτίωσις.

§ 1400. **ΦΥΣΙΚΗ καὶ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑ-**

ΦΙΑ, όρυκτολόγοι, γεωλόγοι, Βύσχιγγος, Δαμβίλλης, Κελλάριος. Πρὸς δὲ τούτοις όρυκτολόγοι καὶ γεωλόγοι ἐπλούτισαν τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ιστορικὴν ὁ Ἀντώνιος Φρειδερίκος Βύσχιγγος († 1793) διὰ τῆς ἀκριβοῦς τῶν πηγῶν μελέτης ἐξεπόνησε σύγγραμμά τι πολυτιμότερον μοναδικόν. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ τὴν αὐτὴν συγχρόνως ἐθάδισαν ὁδὸν ὁ Δαμβίλλης, ὅστις μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συνέλεξε καὶ ἐξέθετο τὰς τῶν ἀρχαίων δόξας, μὴ παρευδοκιμῶν δὲ τὸν ἀκριβῆ αὐτοῦ πρόδρομον Κελλάριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΕ΄.

ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

§ 1401. **ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ.** Ἐτι μᾶλλον παρὰ τὴν γεωγραφίαν συνάπτεται μετὰ τῆς ἱστορίας ἡ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῶν πολιτειῶν πραγματευομένη στατιστικὴ, τῆς ὁποίας ἡ σπουδαιότης κατενόηθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα, καὶ ἡ ὁποία ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐνεργητικότητος τῶν ἀνακτοβουλιῶν, μάλιστα τοῦ Γαλλικοῦ, κατέστη ἀληθῆς ἀνάγκη.

§ 1402. **Κουρίγγιος, Ἀχεμβάλλης.** Ὁρισμένην καὶ πλήρη τῆς ἀξιολόγου ταύτης ἐπιστήμης ἔνοιαν συνέλαβε πρῶτος ὁ περίφημος πολυίστωρ Κουρίγγιος ἐξ Ἐλμοστῆτης († 1681) ὁ δὲ Γοδοφρεΐδος Ἀχεμβάλλης ἔδωκεν αὐτῇ μετὰ τοῦ ὀνόματος πλήρη ἰδίαν ὑπόστασιν.

§ 1403. **ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ, Μερκάτωρ, Σκαλίγηρος, Ἰουλιανὴ περίοδος, κύκλοι.** Μετὰ τῆς αὐξανομένης δὲ περὶ τὴν ἱστορίαν μελέτης προήγετο σύναμα καὶ ἡ ἐπιμελὴς σπουδὴ τῆς χρονολογίας, ἐν ἧ' πολὺν χρόνον ἐπεκράτει ἡ ματαία φροντίς τοῦ φέρειν εἰς ἀρμονίαν τοὺς χρόνους τῆς θύραθεν ἱστορίας μετὰ τῆς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Εἰς ἐπιστημονικὴν δὲ τῆς χρονολογίας ἀνάπτυξιν διὰ τῆς βοήθειας ἀστρονομικῶν παρατηρήσεων ἀνέφωξε πρῶτος τὴν ὁδὸν ὁ Μερκάτωρ καὶ ὁ Ἰωσήφ Σκαλίγηρος κατάρθωσε τὴν ἐπιστημονικὴν συμφωνίαν (1588) διὰ τῆς διατάξεως τῆς Ἰουλιανῆς περιόδου, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁποίας συμπίπτουσιν ὅλοι οἱ κύκλοι.

§ 1404. **Πεταύος, Γαττέρερος.** Ἐπιστημονικῶς συνεβάλετο τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Ἰησοῦτης Πεταύιος, καὶ διὰ

βαθειῶν ἐρευνῶν ἄλλοι κατόπιν ἄνδρες ἐξηκρίβωσαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν χρονολογίαν. Μεταξὺ δὲ ὅλων διέπρεψε καὶ κατὰ τὴν χρονολογίαν καθάπερ καὶ καθ' ὅλας τὰς βοηθητικὰς τῆς ἱστορίας ἐπιστήμας ὁ προμνημονευθεὶς Γαττέρερος.

§ 1405. **ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ, ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ, Σπέ- νερος, "Ῥόβερως.** Αὐτὸς δὲ οὗτος ἐξεπόνησε καὶ εὐχρηστον ἐπισημονικὴν σκιαγραφίαν τῆς γενεαλογίας, εἰς τῆς ὁποίας τὴν πρῶτην ἐπεξεργασίαν ἔδωκεν ἀφορμὴν ἰδίως τὸ Ἀψοδουργικὸν γενεαλογικὸν δένδρον. Ὁ περιφημὸς θεολόγος Σπένερος, ὅστις ἔδωκεν ἐπισημονικὸν χαρακτῆρα καὶ εἰς τὴν συμβολικὴν τέχνην (Héraldique), ἐξεύρε τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης Ἰβνερὸς ἐπενόησε πίνακας ἀκριβεῖς τῆς γενεαλογίας μέχρι καὶ τῆς σήμερον εἰς εὐχρήστους.

§ 1406. **ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ, Ἐκκελος.** Ἐνῶ δὲ ἡ ἀκριβὴς τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἐρμηνεῖα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βυγκελμάννου καὶ τῶν ἐπιγραφῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καθ' οὓς ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστῆμη ἔλαβε μείζονα ἑκτασιν, συνεβάλλετο μεγάλως εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐρευναν, τὴν αὐτὴν ὡσαύτως βοήθειαν παρέσχε καὶ ἡ νομισματικὴ, τὴν ὁποίαν κατὰ πρῶτον ὁ ὀξυδερκὴς ἀρχαίων νομισμάτων ἐρμηνευτὴς Ἐκκελος († 1798) διέταξε κατὰ γεωγραφικὸν χρονολογικὸν σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΖ'.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

§ 1407. **Ἄγων τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας κατὰ τῆς σχολαστικῆς φιλολογίας καὶ θεολογίας.** Οὐδαμοῦ τῆς φιλολογίας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δεικνύται οὕτω μέγα καίπερ ὑποκείμενον εἰς πλάνας καὶ ἐνδοιασμούς, ὅσον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν ἣ τολμηρότατον ἱπτάμενον ἄπτεται τῶν ὕψιστων. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἔχει ἀληθῆ παγκόσμιον σημασίαν. Ὁ δέκατος πέμπτος αἰὼν ἤρξατο μετὰ τινος πάλης ἐκ μέρους τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ φιλολόγων κατὰ τοῦ ἀπαρχαιωθέντος οἰκοδομήματος τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἡ πλατωνικὴ καὶ ἡ περιπατητικὴ φιλοσοφία ἠγέρθησαν κατὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, ἐξ οὗ λογικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα περιέστησαν εἰς δεινὴν ἀντιλογίαν.

§ 1408. **Φιλόσοφοι, Καρδάνος, Βρούνων, Βανίνης, Καμπανέλλας.** Εἰς τοὺς κυριωτέρους τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος φιλοσόφους ἀνήκουσιν ὁ εὐφυής **Ἰερώνυμος Καρδάνος** ἐκ Τιρκίνου (Ravina), ὁ ἕνεκα τῶν κατὰ τῆς ἱεραρχίας προσβολῶν του καταδιωχθεὶς καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως ὀλοκαυθθεὶς **Ἰορδάνος Βρούνων**, ὁ ἐλευθερόφρων **Βανίνης** καὶ ὁ σύννομος **Καμπανέλλας**. Ἐν γένει ἐκ τῆς πάλης τῶν δοξῶν, εἰκαὶ μὴ προέκυψαν νέα συστήματα, ἡ γλῶσσα ὁμως ἔλαβε κρείττονα διατύπωσιν καὶ ἡ πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας σπουδὴ ἐγένετο μᾶλλον ἐνεργός.

Ῥάμος, Πατρίκιος, Γανσένδος, Λίψιος, Καθβάλα, Νεττεσχείμος, Παρακέλσος, Βοίμιος, Μονταίγνης, Βάκων, Ὡββης. Τὸ ἐπὶ τῶν πνευμάτων κράτος τοῦ Ἀριστοτέλους πολεμηθὲν ὑπὸ τοῦ Πέτρου Ῥάμου (1515-1572), ὅστις τὴν φύσιν τῆς λογικῆς ἐστήριξεν εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἐρίζειν, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρικίου ἤρξατο μὲν διαρρηγνόμενον ἄλλ' οὐ μόνον οὐδὲν ἀντικαθίστατο νέον φιλοσόφημα ἀναιροῦν τὰ θεμέλια τοῦ μεγίστου τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφου, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἄλλα παλαιὰ συστήματα ἀνεκαινίσθησαν: τὸ ἐπικούρειον διὰ τοῦ Γανσένδου, τὸ στωϊκὸν διὰ τοῦ Λίψιου καὶ ἡ οὕτω λεγομένη **Καθβάλα** ἦτοι ὁ Ἰουδαϊκὸς μυστικισμὸς ἀνέδυσε πάλιν διὰ τοῦ Ἀγρίπα Νεττεσχείμου. Θεόσοφοι, ὡς ὁ Θεόφραστος Παρακέλσος καὶ ὁ **Γάκωβος Βοίμιος** (1575-1624), ἐξήγγειλαν τὰς ἐνθους αὐτῶν θεωρίας. Ἀλλὰ τὸ κειμήλιον τοῦ ἐλευθερίου σκέπτεσθαι ὑπερίσχυσεν, ἡ φιλοσοφία ἔπαυσε τοῦ νὰ ἦνε θεράπεινα τῆς θεολογίας καὶ οὐδεὶς πλέον ἠρέσκετο εἰς κενόν τι ἰδεῶν παίγνιον. Ἐν ᾧ σκεπτικοί, οἷοι ὁ **Μονταίγνης**, ἀπεδείκνυσαν τὸ ἀθέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, προητοιμάζοντο νεαὶ ἀπόπειραι πρὸς λύσιν τῶν ὑφίστινων προβλημάτων τοῦ λογικοῦ. Ὁ **Βάκων** ἐκ Βερολάμου (1560-1626) συγγραφεὺς δύο ἀξιολόγων πραγματειῶν, — ὧν ἡ μία «de dignitate et augmentis scientiarum» ὑποδεικνύει τὴν μέθοδον τῆς εἰς τὸ μέλλον αὐξήσεως καὶ προόδου τῶν ἐπιστημῶν, ἡ δὲ ἄλλη «novum organon scientiarum» εἶνε εἰσαγωγὴ τις εἰς τὴν ἐμπειρικὴν φιλοσοφίαν, — ἐγένετο ὁ ἰδρυτὴς νέας ἐμπειρικῆς σχολῆς ἐν Ἀγγλίᾳ. Τῶν πρώτων δ' ὀπαδῶν ταύτης ἦν ὁ Ὡββης.

Καρτέσιος, Βαῦλης, Μαλεβράγγιος. Ὅλος ἀντιθέτως πρὸς τὸν Βάκωνα ὁ Γάλλος **Ῥενάτος Καρτέσιος** (1596-1650) παρεδέξατο ὡς πηγὴν πάσης γνώσεως τὸ λογικὸν καὶ ὡς τὸ ἀμέσως βέβαιον ἐθεώρησε τὴν αὐτοσυνείδησιν ἢ τὸ διανοεῖσθαι, ἐξ οὗ προκύπτει ἡ βεβαιότης τῆς υπάρξεως: ὅθεν τὸ περίφημον αὐτοῦ ἀξίωμα: cogito, ergo sum, ἦτοι διανοοῦμαι, ὑπάρχω ἄρα. Ἦτο δὲ οὐ μόνον φιλό-

σοφος ὁ Καρτέσιος, ἀλλὰ καὶ μέγας μαθηματικός, ἀστρονόμος καὶ φυσικός. Εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ ἀνῆκον ὁ σκεπτικός πολυίστωρ Βαθλης, ὅστις διὰ τῶν ἀμφισβητήσεων του ἐνέπνευσεν ἐλεύθερον ἐξεταστικὸν πνεῦμα, καὶ ὁ βαθὺς Μαλεβράχιος, ὅστις ἐζήτησε νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν λογικὴν γνῶσιν μετὰ τῆς πίστεως. Ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Βαθλης εὗρον ἐν τῇ ἐλευθερόφρονι Ὁλλανδίᾳ τὴν ὁποίαν ἡ θρησκομανὴς Γαλλία τοῖς ἀπηνήθη προστασίαν.

Σπινόζας. Αὐτὴ δὲ αὐτὴ ἡ πολιτεία παρήγαγε καὶ τινὰ ἥρωα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, τὴν περιώνυμον Βαρούχαν Σπινόζαν ἐξ Ἀμστελοδάμου (1632-1676), ὃν, ὁ διωγμὸς τῶν ἁμοδόξων του ἀπέκλεισε τῆς κοινότητος αὐτῶν. Κατ' ἀρχὰς οὗτος ἐνέκυψεν εἰς τὴν μελέτην τῆς Καρτεσιανῆς φιλοσοφίας, μὴ ἀρκεσθεὶς ὅμως εἰς ταύτην ἐπένοησεν ἴδιον σύστημα, καθ' ὃ πανθεῖσμον ὅλως χαρακτηρεῖ φέρον καὶ γεωμετρικῶς ἐκτεθειμένον ὑπάρχει μία μόνον ἄπειρος οὐσία, ὁ θεός, μετ' ἀπειρῶν προσόντων, ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος δύο μόνον: τὸ διανοεῖσθαι καὶ τὴν ἔκτασιν διαγιγνώσκει. Ὁ θεὸς εἶνε ἡ ἐσωτερικὴ αἰτία παντός, ὅπερ ὑφίσταται καὶ γίνεταί (natura naturans): ὁ δὲ κόσμος εἶνε ἡ ἐκδηλωσις ἢ αὐτοπαράστασις τῆς θείας οὐσίας (natura naturata). Ἀλλὰ καίπερ λίαν ἐπαγωγὸν τὸ πανθεϊστικὸν τοῦτο τοῦ Ἰουδαίου φιλοσόφου σύστημα, ἔμεινεν ὅμως μεμονωμένον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς σχολῆς.

§ 1409. **Λωκκίος, Ἐλβέτιος, Βολταῖρος, ἐγκυκλοπαιδισταί, Μεττρίης, Ὀλβάχος, Βοννέτος, Κονδελλιᾶκος, Πρίστλεϋς, Στουάρτης.** Ἐξ ἐναντίας δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἔτυχον γενικῆς σχεδὸν ἀποδοχῆς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ αἱ ἀρχαὶ τοῦ Λωκκίου (1632-1704), ὅστις πᾶσαν ὕλικὴν γνῶσιν παρήγεν ἀπὸ τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων προσκτωμένης πείρας καὶ ἀπὸ τῆς σκέψεως, καὶ διὰ τοῦ κυριωτέρου συγγράμματός του περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ (Essay conc. human understanding) ἐγένετο ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας. Ἐκ τῶν ὁπαδῶν δὲ τοῦ Λωκκίου οἱ μᾶλλον μνείας ἄξιοί εἰσιν: ὁ φίλαυτος καὶ τοῦ ὕλικου συμφέροντος διαπρῶσιος κήρυξ Ἐλβέτιος, ὁ Βολταῖρος καὶ οἱ Ἐγκυκλοπαιδισταὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ὁ ἀθεϊστὴς Δελὰ Μεττρίης, ὁ ὕλιστὴς Ὀλβάχος, ὁ εὐσεβὴς φυσιοδίφης Βοννέτος, ὁ πᾶσαν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν εἰς τὴν συναίσθησιν ἀνάγων Βοννότος Κονδελλιᾶκος, ὁ Πρίστλεϋς καὶ ὁ Δουγάλης Στουάρτης.

§ 1410. **Λειβνίτιος.** Πάντη δὲ νέαν ὑπεροχὴν τῶν προειρημένων ἔλαβεν ἡ φιλοσοφία διὰ τοῦ Λειβνιτίου (1646-1716) ἐνὸς τῶν μεγίστων νόων, ὅσοι ποτὲ ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς γῆς. Οὗτος κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας εἶχε θαυμαστὴν πλουμάθειαν καὶ πνεῦμα

προωρισμένον νὰ πλουτίσῃ σχεδὸν ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τῆς γιγαντιαίας φιλοπονίας καὶ τοῦ γοργοῦ βλέμματος αὐτοῦ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ ποικίλον τοῦ πνεύματός του περιλαμβάνοντος ὅλας σχεδὸν τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις καὶ ἐλκύνοντος εἰς ἑαυτὸν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἡγεμόνων. Ὡς *ιστοριογράφος* ὁ Λειβνίτιος συνέλεγε συγγραφαὶ παντοίας καὶ ἐπὶ τοῦ ἰλιγγιῶντος ὕψους τοῦ διαφορικοῦ λογισμοῦ ἐκινεῖτο οὐδὲν ἥττον ἐλευθέρως καθάπερ καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας. Ἐν ἔτει 1700 ἦλθεν εἰς Βερολίνον, ἵνα διοργανίσῃ τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν κατὰ προτροπὴν τῆς βασιλίσσης Σοφίας Καρλόττας, ἣτις ἔδωκεν αὐτῷ τότε καὶ ἀφορμὴν εἰς τὴν σύνταξιν ἐνὸς τῶν περιφημοτέρων συγγραμμάτων του, τῆς *θεοδικίας*, ἐρεύνης τινὸς περὶ θεοῦ, ἐλευθερίας καὶ διοικήσεως τοῦ παντός. Τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα στηρίζεται εἰς τὸ στοιχειώδες δόγμα τῆς *μοναδολογίας τῶν ἀπλῶν οὐσιῶν*, δι' ἧς οὗτος ἐπίστευεν ὅτι εὔρε τοὺς τελευταίους λόγους ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς γνώσεως. Ὅλοι αἱ μεταβολαὶ τῶν μονάδων κατ' αὐτὸν προωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ παντός, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τούτων ὑπάρχει *προδιατεταγμένη τις ἄρμονία* (*harmonia praestabilita*). Ἡ θεωρία του εἶνε ὅλως ἀντίθετος εἰς τὸν ἐμπειρισμὸν τοῦ Λωκκίου καὶ ἀνάγει τὴν ἐξιχνίασιν τῆς ἀληθείας εἰς λογικοὺς νόμους. Ἄλλ' ὅσον ἀρεστὴ ἐφάνη ἡ φιλοσοφία τοῦ Λειβνίτιου εἰς τοὺς περὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἀσχολουμένους, ἢ ἄμεσος ὅμως εἰς τὰ πανεπιστήμια εἰσαγωγή της ἀπέβη δύσκολος, πρῶτον διότι δὲν εἶχε διασκευασθῆ εἰς ἓν ὅλον ἀπρητισμένον σύστημα, καὶ δεύτερον διότι ὁ ἐν τῷ νέῳ πανεπιστημίῳ τῆς Ἀλλῆς διδάσκαλος *Θωμάσιος* (1655-1728) κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπεπειράθη μεταρρυθμισίᾳ τινὰ τῆς σχολικῆς φιλοσοφίας συντεταγμένης μάλιστα εἰς τὴν μητρικὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν.

§ 1411. **Βόλφιος, Ρείμαρος.** Κατὰ πρῶτον δὲ εὔρε μείζονα ἔκτασιν διὰ τοῦ Χριστιανοῦ Βολφίου (1679-1754), ὅστις, ἀφοῦ ἐπὶ δεκαεπταετίαν ἐδίδαξεν ἐν Ἀλλῆ ὡς καθηγητὴς τῆς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς, ἀναγκασθεὶς ἕνεκα θρησκευτικῶν ἐρίδων μετὰ τῶν εὐσεβιστῶν νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτὴν 1723 ἀπῆλθεν εἰς *Μαρβούργον*, ἀνακληθεὶς δὲ πάλιν κατὰ 1740 εἰς τὴν προτέραν του ἔδραν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου ἐξηκολούθησεν ἐνταῦθα διδάσκων ἐξαιρέτως τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ὁ Βόλφιος κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ *Θωμασίου* ἐποίησατο ὡσαύτως χρῆσιν τῆς Γερμανικῆς γλώσσης ἀντὶ τῆς πρότερον ἐν χρῆσει Λατινικῆς εἰς τὰ διδακτικὰ συγγράμματά του καὶ ὡς μαθηματικὸς μετένεγκε τὴν αὐστηρότητα τῆς μαθηματικῆς μεθόδου καὶ εἰς τὴν φιλο-

σοφίαν ἐγκυκλοπαιδικῶς παρ' αὐτοῦ διασκευασθεῖσαν. Τροποποιήσας δέ πως ἐπὶ τὸ εὐληπτότερον τὸ Λειβνίτειον σύστημα, καθ' ὅσον μάλιστα ἀπέβλεπεν εἰς τὰς μονάδας καὶ τὴν προδιατεταγμένην ἁρμονίαν εἰς ἓν ἀπληρτισμένον ὄλον ἴσχυσε νὰ δεσπόσῃ ἐπὶ πολλὰς γενεάς ἀνθρώπων τῶν ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὸ πρακτικὸν τῆς φιλοσοφίας· μέρος κατέστησε κέντρον τῆς θεωρητικῆς ἐρεῖνης (speculation). Εἰς τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ ἀνήκει ὁ *Ρεΐμαρος*, δεινὸς δὲ ἀντίπαλός του ἐκ τυφλοῦ ὑπὲρ ὀρθοδοξίας ζήλου ὑπῆρξεν ὁ θεολόγος *Ίωακείμ Λάγγιος* καὶ βραδύτερον ὁ Κρούσιος ἐν Λειψίᾳ.

§ 141². **Οὐμίος, φυσιογνωμική, κρανιοσκοπία, Σουεδεμβόργος, Οἰτιγγέρος.** Φαινόμενόν τι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ πάντῃ ἄλλου εἶδους παρὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν τοῦ Βολφίου σπουδὴν εἶνε ὁ ἀκόλουθος· ἐαυτῷ σκεπτικισμὸς τοῦ Σκότου *Δαυὶδ Οὐμίου* (1711-1776), ὅστις ἐπολέμησε τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Λωκκίου καὶ πᾶσαν γνῶσιν, ἐξαιρουμένης τῆς μαθηματικῆς καὶ ἀπέφηνεν ὡς τυχαῖόν τι καὶ ἀβέβαιον. — Ἐν τούτῳ δ' ἡ μεγάλη πλῆθὺς φιλοσοφικῶν δοξασιῶν, αἵτινες ἐντὸς δύο ἑκατονταετηρίδων ἐκυκλοφόρησαν μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἔθνων τῆς Εὐρώπης, ἔσχεν οὐ μικρὰν ἐπίδρασιν εἰς διαφορωτάτας ἐπιστήμας, οἷον εἰς τὴν *ιατρικὴν* ἐν τῇ τοῦ Λαυατέρου *φυσιογνωμικῇ* καὶ τῇ τοῦ Γάλλου *κρανιοσκοπίᾳ*, εἰς τὰ θεολογικὰ συγγράμματα τοῦ θεοσόφου *Ἐμμανουὴλ Σουεδεμβόργου* καὶ τοῦ εὐσεβιστοῦ *Οἰτιγγέρου*, εἰς τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς ἄλλους τῆς πολυμαθείας κλάδους. Ἄλλ' ὅμως ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τούτου τῆς φιλοσοφίας ἡ ἰδίᾳ αὐτῇ στερουμένη ἐνότητος ἐχαλαρώθη ὡς ἐπιστήμη ἀυθιπόστατος.

§ 1413. **Κάντιος, Ρενώλδος.** Εἰς τὴν παλινθρόωσιν δὲ αὐτῆς ὡς τοιαύτης καὶ σύνμα εἰς τὴν καθίδρυσιν τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς ὁ ἐκ *Καινιζδέργης* *Ἐμμανουὴλ Κάντιος* (1724-1804) παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ σκεπτικισμοῦ τοῦ Οὐμίου ἀφιέρωσεν ὄλον του τὸν βίον. Ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν πηγῶν τῆς γνώσεως διέκρινεν ἀκριβεστότερον ἀπ' ἀλλήλων *μαθηματικὴν* καὶ *φιλοσοφικὴν γνῶσιν*, *λόγον* καὶ *νοῦν*. Ὄρισε τῆς γνωστικῆς *δυνάμεως* τὰ ὅρια καὶ τὴν περιοχὴν τοῦ *εἰδέναι* καὶ *πιστεῦειν* καὶ ἔνθεν μὲν ὕψωσε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἔνθεν δὲ διὰ τῆς ἀποδείξεως τῶν ὀρίων, ἐπέκεινα τῶν ὀποίων δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ *προχωρήσῃ*, καὶ οὕτως ἀπῆλλαξε τὸ εἰδέναι πάσης ὑπερβάσεως. Ὁ μέγας οὗτος σοφός, ὅστις οὐδέποτε πλέον ἐνὸς διαστήματος ἐπτά μιλίων προέβη πέραν τῶν τειχῶν τῆς πατρίδος του, ἀπετέλεσε σωτήριόν τινα μεταβολὴν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Τὰ ἐπισημότερα συγγράμ-

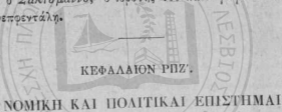
ματα αὐτοῦ εἶνε : ἡ κριτικὴ τοῦ καθαρῶ λόγου (1781), ἡ κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου (1788) καὶ ἡ κριτικὴ τῆς κρίσεως (1790), ἅτινα εὗρον πλείστους φίλους ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ τῇ Γερμανίᾳ. Ὁ Κάντιος πρωτεύει μεταξὺ τῶν μεγάλων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων χρόνων, ὧν τὸ κράτος ἐξετάθη περαιτέρω τῆς σχολῆς καὶ τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν δ' ἀμέσων ὁπαδῶν τῆς Καντιεῖου φιλοσοφίας μνεῖας ἄξιος εἶνε ὁ *Ρεινῶλδος* ὡς συντείνας τὰ μάλιστα εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς.

§ 1414. **ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ.** Ὅσω ἡ παιδαγωγικὴ ὀλιγώτερον δεῖται τοῦ ἱστορικοῦ θεμελίου, ἐφ' οὗ αἱ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι στηρίζονται, τοσούτω μᾶλλον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μέρος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἱστορικὴ αὐτῆς ἀξιολογότης ὑπάρχει προφανῆς, καθ' ὅσον εἶνε ἡ προπαρασκευὴ καὶ ὁ πυρὴν τοῦ δημοσίου βίου καὶ ὡς τοιαύτη ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐμφανίζεται· ἀλλ' ἡ αὐθιπόστατος καὶ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐπεξεργασία εἶνε μόνις τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἔργον καὶ πλεονέκτημα.

Καπνίων, *Ἐρασμος*, *Μελάγχθων*. Πολλὰ προπαρασκευαστικὰ ἀπόπειραι ἔδει νὰ προηγηθῶσι ταύτης ἀφ' ὅτου μετὰ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως· ἡ μὲν σχολικὴ ἐκπαίδευσις ἐγένετο πάλιν εἰς μείζονα βαθμὸν μέλημα τῆς πολιτείας, ὁ δὲ *Καπνίων* καὶ ὁ *Ἐρασμος* ἐβελτίωσαν τὴν διδασκαλίαν καὶ ὁ *Μελάγχθων* διέπλεσεν ἰδίαν αὐτῆς διδακτικὴν μέθοδον. Ἀλλ' ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐπεχράτει ἐν τοῖς σχολείοις φιλολογικὴ μεροληψία, παρὰ δὲ τοῖς Καθολικοῖς μόνος ὁ κληρὸς, ἰδίως οἱ Ἰησοῦται προῖσταντο τῆς διδασκαλίας τῆς νεολαίας.

Μονταίγνης, *Βάκων*, *Λώκκιος*, *Φράγκιος*, *Σπενέρος*, *Ῥουσσώ*, *Βασεδόβιος*, *Κάμπης*, *Ῥοχόβιος Βείσσιος*, *Σαλτσμάννος*. Οὔτε αἱ βαθύτεραι ἐμπειρίαι *Μονταίγνη* καὶ *Βάκωνος* οὔτε νέα παιδαγωγικὰ συστήματα εὗρον εἰσαγωγὴν. Ὁ *Λώκκιος* ἐπεξεργάσθη φιλοσοφικῶς τὴν παιδαγωγικὴν ὡς ἐν συνεχῆς καὶ ἀπληρισμένον ὅλον (1693) καὶ διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς παιδαγωγικῆς. Εἰς τοὺς Γερμανοὺς ὅμως ἀπέκειτο ἡ κυρίως διαπύνησις αὐτῆς. Πρακτικῶς νέαν ἀνέφεξεν ὁδὸν ὁ *Αὐγουστος Ἑρμαννος Φράγκιος* (1663-1727), ὅστις ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου μερίδος ἐκ τῆς Λειψίας καὶ Ἐρφορτῆς ἀπελαθεῖς ἴδρυσεν ἐν Ἀλλῇ σχολεῖον τῶν πτωχῶν. Τοῦτο δ' ἔπειτα μετεποιήθη εἰς εὐρύχωρον ὀρφανοτροφεῖον, ὅπερ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον κατέστη ὅλων τῶν ἐξωτερικῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τὸ παράδειγμα. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας ἦτο νέα καὶ κατὰ μέγα μέρος σύμφωνος πρὸς τὰς ἰδέας καὶ παραγγελίας τοῦ εὐσεβοῦς *Σπενέρου*. Πρὸς ταῖς γλώσσαις ἰδίως ταῖς ἀρχαίαις, Ἑλληνικῇ καὶ

Λατινικῇ, προήχθησαν καὶ πραγματικαὶ γνώσεις καὶ ἡ ἠθικῶς θρησκευτικῇ διάπλαισι τῆς ψυχῆς ἐλήφθη καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν σπουδαιότητα πρὸ ὀφθαλμῶν. Αὐτίκα δὲ τάποτελέσματα τῆς πρακτικῆς βελτιώσεως τῆς διδασκαλίας ἐδείχθησαν εἰς τὴν σύνταξιν ἀδρότερον παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων. Ὁ τι ὁ Ῥουσσώ, ὅστις εἰς τὸν Αἰμίλιόν του μεθ' ὑπερβολῆς τὰ δίκαια τῆς φύσεως ὑπερήσπισεν, ἐπετέλεσεν ἀμέσως διὰ τὴν Γαλλίαν, τοῦτο ὁ τολμηρὸς καὶ ἐνεργὸς Βασεδόβιος (1724-1795) συνέλαβε καὶ κατώρθωσεν ἐν Γερμανίᾳ μετὰ πυρίνου ζήλου. Τὰς κατορθωτάς τοῦ Ῥουσσώ ιδέας ἠθέλησε νὰ προσοικειώσῃ εἰς τὸν βίον καὶ ἵδρυσεν τὸ παραδειγματικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο σχολεῖον ἧ, ὡς ὠνόμασεν αὐτός, τὸ φιλανθρωπικὸν ἐν Δεσσαυῖα. Μετ' αὐτὸν δ' ἀμέσως συνεβάλοντο ὡς παιδαγωγοὶ ὁ Κάμπης, ὅστις ἀνήγαγε τὴν περὶ τὴν παιδαγωγίαν μεταρρυθμισαὶν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρακτικῶς ὠφελίμου, καὶ συγχρόνως ὁ Ῥοχόβιος ὁ ἐπιμελὴς καὶ δραστήριος διορθωτὴς τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὡς συγγραφεῖς δὲ πονημάτων πρὸς χρῆσιν τῆς νεολαίας διεκρίθησαν παρὰ τοὺς εἰρημένους ἄνδρας ὁ Βείσσιος, ὁ Σαλτσμάννος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ παιδαγωγικοῦ καταστήματος ἐν Σνεπφεντάλη.

§ 1415. **Δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, Ἀγγλικὸν δίκαιον, Σπῆος, Θωμάσιος.** Μετὰ τὴν παῦσιν τῆς χειροκρατίας, ἤτοι τοῦ δικαιοῦματος τοῦ ἰσχυροτέρου, ἐπεκράτησε τακτικὴ τις δικαιοδοσία, ἣτις ὅμως ἐξησκείτο οὐχὶ πλέον ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἀλλὰ παρὰ τινος ἰδίαις τάξεως τῶν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων διοριζομένων νομικῶν κατὰ γραπτὴν τινα διαδικασίαν.

Μόνον ἡ Ἀγγλία διέσωζε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἐλεύθερον δικαστικὸν πολίτευμα καὶ τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα. Τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον κατέστη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπικρατὲς καὶ τὸ θεμέλιον τῶν πλείστων νεωτέρων νομοθεσιῶν. Αἱ περὶ τῆς γοητείας ἢ μαγείας δίκαια κατὰ τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Hexenhammer» ἐν Γερμανίᾳ συνταχθεῖσαν ποινικὴν δικονομίαν ἐγένοντο αὐτόθι, οὕτως εἰπεῖν, οἰκείαι καὶ παρέδιδον χιλιάδας ἀνθρώπων εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, εἰς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς καὶ ποιητὴς Φρειδερίκος Σπῆος καὶ ἔτι τελεσφορότερον ὁ ἐν Ἀλλῇ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας Θω-

μάσιος ἐδυνήθησαν νὰ ἐγείρωσι τὴν κοινὴν γνώμην κατ' αὐτῶν. Τὴν σημαντικωτέραν δ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἔλαβον τὰ δικαστικά διὰ τῆς Γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως, ἥτις συνέτεινεν εἰς ἀναγνώρισιν καὶ παραδοχὴν τῆς σωτηρίου ἀρχῆς τῆς ἰσότητος ὄλων ἐνώπιον τοῦ νόμου καὶ τῆς δημοσιότητος καὶ προφορικῆς συζητήσεως τῶν δικῶν ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ ταῖς ὁμόροις αὐτῇ πολιτείαις. Ἐν ταῖς πλείσταις ὁμῶς Γερμανικαῖς χώραις ἡ πλήρης τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπικράτησις μάλιστα ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἐγένετο.

§ 1416. **Ἡ ἀρχαία ἔνδοξος φιλολογία συνέτεινεν εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου.** Ἡ σπουδὴ τῆς ἐνδόξου φιλολογίας εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιστήμην ἔσχε πλέον τὴν ἄμεσον καὶ ταχυτέραν ἐπίδρασιν ὅσον εἰς τὴν τοῦ δικαίου ἐπιστήμην. Τὸ ἐμφυσηθὲν αὐτῇ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν καὶ εἰς τὴν κατὰ τῶν δεσμῶν τῆς σχολαστικῆς πάλιν, ἥτις εὑρίσκειν ἔτι πάντοτε ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐπιστήμης ὑπερασπιστάς.

§ 1417. **Φυσικὸν καὶ διεθνὲς δίκαιον.** Πλουσίους δὲ καρποὺς παρήγαγεν εἰς τὴν σύμπασαν τοῦ δικαίου σπουδὴν τὸ ἀμέσως περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ φυσικοῦ καὶ διεθνoῦς δικαίου στρεφόμενον φιλοσοφικὸν πνεῦμα καὶ μᾶλλον τῆς αὐστηρῆς Βολφίανῆς μεθόδου ὠφέλησαν αὐτὴν αἱ τοῦ Θωμασίου φιλελεύθεροι ἀρχαί. Ἄλλ' εὐτυχέστεραι ἔτι περιστάσεις συνέδραμον κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμῖς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, ὅτε περὶ τὰς γλώσσας ἔρευναί, πραγμάτων γνώσεις ἐκτεταμέναι καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ παρηκολούθουν τὴν σπουδὴν τοῦ δικαίου, ὑψηλότεραι δὲ ἰδέαι περὶ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως συνεπήνεγκον καὶ κρεῖττονα ἐκτίμησιν τῶν ἐννόμων σχέσεων, οἷα τις ἀπαντᾷ παρὰ Μοντεσκίῳ, Βεκκαρία καὶ Φιλαγγιέρῃ. Ἡ σπουδὴ τοῦ δικαίου διὰ τῆς ἐνώσεώς της μετὰ τῆς εὐτυχῶς ἐπεξεργασθείσης πολιτικῆς ἐπιστήμης ἔλαβεν ὑψηλότεραν σημασίαν. Νέαι νομοθεσίαι ἀπεράνθησαν τὴν ἀνάγκην νέας τινὸς ἐνόμου τοῦ βίου διοργανώσεως καὶ τοῦ Καντίου τὸ κριτικὸν πνεῦμα παρήγαγε καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου τὴν πρὸς φιλοσοφικὴν στήριξιν σπουδὴν. Οἱ κατὰ μέρος κλάδοι τοῦ δικαίου ἔλαβον διαφοροτρόπως τὴν ἀνάπτυξιν των.

§ 1418. **Ῥωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἀστικόν, Ἀνδρέας Ἀλκιᾶτος, Κουζιάτιος, Βρισσῶν, Γοδοφραίδος, Εἰνέκιος.** Τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Γαλλίας, βραδύτερον δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς Ὀλλανδοῖς καὶ Γερμανοῖς. Μεταξὺ τῶν τοῦ ἀστικοῦ δικαίου συγγραφέων διαπρέπουσιν ὁ Ἀνδρέας Ἀλκιᾶτος ὁ ἰδρυτὴς τῆς νομικῆς σχολῆς ἐν Αὐαρίκῳ (Bourges) καὶ Τικίνῳ, ὅστις ἐπολέμησε

τὴν βαρβαρότητα τῶν σχολιαστῶν· ὁ ἐκ Τολώσης **Κουϊάκιος** († 1590) ὀξυδερκής καὶ τολμηρὸς κριτικὸς ἀρχηγὸς μεγάλης σχολῆς. Ὁ **Βρισσὼν** δεινὸς περὶ τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν· οἱ δύο **Γοδοφρεῖδοι** καὶ ὁ πολλῶν ἀξιολόγων διδακτικῶν τῆς νομικῆς συγγραμμάτων συγγραφεὺς **Εἰνέκιος** (1680-1741).

§ 1419. **Κανονικὸν ἢ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, Σάρπης, Οὐγων Γρόττιος.** Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἢ κανονικὸν δίκαιον ἐστερημένον φιλολογικῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἕνεκα τῶν παπικῶν ἀξιώσεων ὀλίγον ἐπιδεκτικὸν ἐλευθερωτέρας ἐξετάσεως ἔτυχε καὶ ὀλιγωτέρας ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως. Ἐλευθερώτερον ἐξεφράσθη κατὰ πρῶτον ὁ Ἐνετὸς **Παῦλος Σάρπης** περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς ὑπερτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ μετ' αὐτὸν ἐνεφανίσθησαν ἐν **Γαλλίᾳ** καὶ **Γερμανίᾳ** ἄνδρες, οἵτινες ὑπερήσπισαν τὰ δίκαια τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Παρὰ τοῖς **Διαμαρτυρομένοις** δὲν εἶδονατο νάναπτυχθῆ ἰδιόν τι ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, καθ' ὅσον οὗτοι οὐδέποτε συνεφώνησαν περὶ τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ ἀρχῶν. Πρῶτος δὲ ὁ **Οὐγων Γρόττιος** ἐπεχείρησε νά ὀρίσῃ ἀκριβέστερον τὴν σχέσιν τῆς πολιτείας πρὸς τὴν ἐκκλησίαν.

§ 1420. **Δημόσιον δίκαιον, Κορέγγιος, ἰδιωτικὸν ἢ ἀστικὸν δίκαιον, Ποφφενδόρφιος, Πύττερος.** Περιληπτικώτεραι ἦσαν καὶ μείζονα ἰσχύν εἶχον αἱ περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου ἐργασίαι. Ὁ **Κορέγγιος** προεκάλεσε τὸν χωρισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ ἀστικοῦ δικαίου καὶ ὁ **Ποφφενδόρφιος** ἐξεπόνησε τὸ πρῶτον διδακτικὸν περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου σύγγραμμα. Ἐκτοτε ἢ προκειμένη ἐπιστήμη εἰσῆχθη εἰς πολλὰ πανεπιστήμια, ἐν οἷς ἰδίως τὸ τῆς **Γοττίνγης** διέπρεψεν ἕνεκα τοῦ περιφήμου **Πυττέρου**.

§ 1421. **Ποινικὸν ἢ ἐγκληματικὸν δίκαιον, Καρολῆνα, Θωμάσιος, Βολταῆρος, Βεκκαρίας.** Μεταξὺ δὲ ὄλων τῶν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου μερῶν τὸ ἐγκληματικὸν ἢ ποινικὸν δίκαιον ὡς ἀφορῶν τὰ μάλιστα εἰς τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον συμφέρον ἔτυχε μείζονος ἐπιμελείας καὶ φιλοσοφικῆς σπουδῆς· ἡ ἐπεξεργασία αὐτοῦ ἐν **Γερμανίᾳ** ἐστηρίζετο πολὺν χρόνον ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος **Καρόλου Ε'** δημοσιευθείσης ποινικῆς νομοθεσίας τῆς οὕτω καλουμένης **Καρολίνας**. Αἱ τραχεῖαι ὅμως αὐτῆς διατάξεις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐμετριάσθησαν, ὁ **Θωμάσιος** ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς τὰς περὶ τῆς γοητείας δίκας καὶ λογικώτεραι θεωρίαι εὗρον εἴσοδον διὰ τοῦ **Βολταίρου**, τοῦ **Βεκκαρίου** καὶ ἄλλων φιλανθρώπων καὶ φιλοσόφων συγγραφέων.

§ 1422. **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.** Ἡ πολιτικὴ

ἐπιστήμη ἐπὶ φιλοσοφικοῦ ἐρειδομένη θεμελίου ἤρξατο ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἤδη αἰῶνος νάναπτύσσεται. Κατ' ἀρχάς ἡ πολιτεία περιεβλήθη ἰδεώδη χαρακτηῖρα κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Βρεταννίᾳ, Οὐγων Γρόττιος, Ποφφενδόρφιος, Ὠββης, Θωμάσιος. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις, ἣτις ἐβελτίωσεν ὅλον τὸν ἀστικὸν βίον ἐν Γερμανίᾳ, προσέκαλεσε νέας περὶ αὐτῆς θεωρίας καὶ μεταξὺ τοῦ λαοῦ. Ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ὁ πολυμαθὴς καὶ ἐλευθερόφρων Βοδίνος († 1596) ἐπειράθη πρῶτος νὰ πραγματευθῆ ἐπιστημονικῶς τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν. Ἐν δὲ τῇ Ὀλλανδίᾳ ὁ Οὐγων Γρόττιος († 1644) τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὁ ἰδρυτὴς ἐδείχθη γενναῖος πρόμαχος τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων. Εἰς τοῦτον ἐστηρίχθη ὁ Σαμουὴλ Ποφφενδόρφιος († 1694), ὅστις κατὰ πρῶτον ἐν Εἰδελβέργῃ ἐδίδαξε φυσικὸν καὶ διεθνὲς δίκαιον. Ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ Βρεταννίᾳ τὰ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος συμβάντα διήγειραν σφοδρὰν μετὰξὺ τῶν πολιτειολόγων διαμάχην. Ὁ Ὠββης ὑπερήσπισε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν· ὁ δὲ Σίδνεϋς († 1683) μάρτυς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του γενόμενος ἐνεφανίσθη μετὰ πολλῆς παρρησίας συνήγορος τῶν ἐνόμων ἐθνικῶν δικαιωμάτων. Παρομοίᾳ τις ἦτο καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ Δωκκίου, οὗτος ἡ περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου θεωρία ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας. Βρεταννικαὶ ἰδέαι εὗρον καὶ ἐν Γαλλίᾳ εἰσοδόν, ὅπου ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τοῦ διαδόχου του ἐγένετο ἰσχυρὰ ἀντίστασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως. Τὰ συγγράμματα Μοντεσκιου, Ρουσσῶ, Βολταίρου οὐ μόνον εἰς τὸ ἔθνος των διήγειραν θαυμασμὸν, ἀλλ' ἔσχον πολλὴν ῥοπήν καὶ εἰς τὰς ἡμέρας χώρας. Πολὺ ἡσυχώτεραν ἐπιστημονικὴν πορείαν διετήρησεν ἡ Γερμανία, ὅπου διὰ τοῦ Θωμασίου καὶ τοῦ Βολφίου ὕψις ἰδέαι διεδόθησαν. Ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἀλλῆς καὶ τῆς Φραγκοφούρτης ἐδιδάσκοντο αἱ πολιτικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ὁ μέγας Φρειδερίκος ὑπερήσπισε τὴν ἐλευθεροτυπίαν, ἣτις κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας καὶ ὑπὸ τινῶν διδασκάλων τῆς Γοττίνγης ἐτιμᾶτο καὶ ἐνισχύετο.

§ 1423. **Πολιτικὴ οἰκονομία, Σουλλῶς, ἐμποροκρατικὸν καὶ φυσιοκρατικὸν σύστημα, ἐγκτητικὸς φόρος.** Μεταξὺ δὲ τῶν καθ' ἑκάστας πολιτικῶν ἐπιστημῶν οὐδεμία ἄλλη ἔσχε μείζονα ἱστορικὴν ῥοπήν ὡς ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἣν πρῶτῶτάτα οἱ Ἴταλοὶ λίαν εὐστόχως ἐπραγματεύθησαν καὶ πρακτικῶς ὁ τοῦ Ἐρρίκου Δ' βασιλέως τῆς Γαλλίας ὑπουργὸς Σουλλῶς προήγαγεν, ὅστις ἐθεώρει τὴν γεωργίαν ὡς τὴν καθαρῶτάτην τῆς γενικῆς εὐδαιμονίας πηγὴν, ἐν ᾧ μετέπειτα ὁ Κολβέρτος διὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐζήτησε ναυξήση

τὸν χρηματικὸν πλοῦτον τῆς χώρας καὶ οὕτω διέπλασε τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα τῆς δημοσίας διοικήσεως. Εἰς τοῦτο ἀντετάχθη μετέπειτα τὸ ἐκ φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης προελθὼν φυσιοκρατικὸν σύστημα, ὅπερ ὑπολογίζον τὴν ἐθνικὴν περιουσίαν κατὰ φυσικὰ ἀπλῶς προϊόντα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς γεωργίας καὶ κατὰ τοῦτο ἐθεώρει γενικόν τινα ἐγκτητικὸν φόρον ὡς τὸν μόνον εὐλογον καὶ σύμμετρον.

Κουεναίος, Ἀδάμ Σμίθ. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀπλῆς ταύτης καὶ ἐν μέρει εὐεργετικῆς θεωρίας ἦτο ὁ ἱατρὸς **Φρ. Κουεναίος** († 1774). Ἄμφότερα τὰ εἰρημένα συστήματα, τὸ ἐμποροκρατικὸν καὶ τὸ φυσιοκρατικόν, ὁ Σκῶτος Ἀδάμ Σμίθ (1694-1774) ἀνήγαγεν εἰς τὴν θεμελιώδη ιδέαν τῆς ἐργασίας, ἧς τὴν διαίρεσιν καὶ ἐλευθέραν ἐξάσκησιν ἐθεώρει ὡς τὸν ὄρον τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας. Τὸ περὶ πλοῦτου τῶν ἐθνῶν σύγγραμμα αὐτοῦ: an inquiry in to the nature and causes of the wealth of nations, κατέστησεν αὐτὸν γνωστὸν καὶ ἐνδοξον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ αὐτοῦ Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ ἐπραγματεύθησαν καὶ ἐπλούτισαν ἀκολούθως τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΒ'.

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

§ 1424. **ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ, ἀνάπτυξις τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν.** Ἡ ἀνάπτυξις τῆς σπουδῆς τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν προέκυψε κατὰ τὸ τέλος ἤδη τοῦ μεσαίωνα ἀπὸ πηγῶν Ἑλληνικῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξηκολούθησεν αὐτὴ νανάπτυσσεται, ἕως οὗ κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα διὰ τῆς ἀνακαλυφθείσης ἀναλύσεως τῶν ἀπειροστῶν ἀνεχώρη αὐτῇ στάδιον ἐρευνῶν, αἵτινες καὶ εἰς τοὺς μεγίστους τῆς ἐνδόξου ἀρχαιότητος νόας ἔμειναν ἀπρόσβατοι.

§ 1425. **Ἰταλοί.** Κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἦτο ἡ κυριώτερα τῆς ἐπιστημονικῆς μαθηματικῆς ἔδρα, διότι ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἀνεκαινίσθη ἡ μελέτη τῶν Ἑλλήνων μαθηματικῶν.

Γαλιλαῖος, νόμοι τοῦ ἐκκρεμοῦς, τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, τηλεσκόπιον, μικροσκόπιον, δακτύλιος τοῦ Κρόνου, δορυφόροι Διός, κίνησις γῆς. Ἐνταῦθα ἐνεφανίσθη καὶ ὁ **Γαλιλαῖος Γαλιλαίου** (1564-1642), ὅστις διὰ τῶν πλείστου λόγου ἀξίων ἀνακαλύψεων του δικαίως δύναται νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς νεωτέρας φυσι-

κῆς. Ἡ πρὸς πρακτικὰς γνώσεις τροπὴ αὐτοῦ ὠδήγησεν αὐτὸν μόλις ἐννεακαίδεκαετῇ, ὅτε ἐφοίτησεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Πίσης, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τοῦ ἐκκρεμοῦς. **Εἰκοσιπενταετῆς** δὲ καθηγητῆς τῆς μαθηματικῆς γενόμενος ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων· ἀλλ' ἠναγκάσθη μετ' οὐ πολὺ νὰ παραιτηθῇ τὴν θέσιν, διότι ἐτόλμησε νὰ διακηφισθῆται τὸ ἀξίωμα τοῦ πανσεβάστου Ἀριστοτέλους. Εἰς τὸ Παταύτον, ὅπου ἐφεξῆς μετέβη, νέας ἀπῆλause δόξης· διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἀστρονομικῶν τηλεσκοπίων καὶ τοῦ μικροσκοπίου, τῇ βοήθειᾳ τῶν ὁποίων παρετήρησε τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, ἀνεκάλυψε τὸν δακτύλιον τοῦ Κρόνου καὶ τοὺς δορυφόρους τοῦ Διός, καὶ ἀπὸ τοῦ 1610 ἐξηκολούθησεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὰς σπουδὰς του. Ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ τοῦ Καρπενικείου συστήματος σύγγραμμά του ἐκίνησε τὸν φθόνον τῶν ἀνεπιστημόνων. Γηραιὸς ἤδη ἐδιάσθη νὰπομόση ὡς ἀίρετικὸς τὴν πεποίθησιν, ὑπὲρ ἧς ἠγωνίσθη, ὅτι δῆλα δὴ ἡ γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Τηλικαύτην δὲ πεποίθησιν καὶ ἐνθουσιασμὸν εἶχε περὶ τὴν θεωρίαν ἰδίως ταύτην καὶ οὕτω τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐμεταρσιούτο εἰς ἀραιρέσεις, ὥστε δύνатаί τις εἰπεῖν ὅτι, καὶ ὅτε ἔπαυσε νὰ βλέπῃ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, τὸ ἀκοίμητον πνεῦμά του ἐμερίμνα ἐτι περὶ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ μαθητοῦ του Βιβιάνου τοῦ εὐτυχοῦς ἀνακαινιστοῦ τῶν ἀρχαίων, ὅστις συνέγραψε τὸν βίον τοῦ διδασκάλου.

Μαθηταὶ Γαλιλαίου, Τορρικέλης, ἰδιότητες τῆς βαρύτητος καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἵρος, θεωρία βαρομέτρου. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Γαλιλαίου ὁ Τορρικέλης ὁ ἐρευρητῆς τῶν νῦν γνωστῶν ἰδιοτήτων τῆς βαρύτητος καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἵρος καὶ τῆς θεωρίας τοῦ βαρομέτρου, εἶνε ὁ περιφημότερος.

§ 1426. **Ἀστρονομία, ἀνάλυσις, ὑψηλότερα γεωμετρία, Κασσίνης, ἐκλείψεις ἡλίου.** Ἀστρονομίαν, ἀνάλυσιν, ὑψηλότεραν γεωμετρίαν ἐπεξεργάσθησαν καὶ ἐν ὑστερωτέρῳ χρόνῳ μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας οἱ Ἴταλοὶ καίπερ ἔχοντες ἐναντίον αὐτῶν τὰς περιορισμένας δόξας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει καὶ ὁ ἀστρονόμος **Κασσίνης** († 1712), ὅστις ἀνέπτυξεν ἀκριβέστερον τὴν τοῦ Κεπλέρου μέθοδον τοῦ ὑπολογίζεσθαι τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου. Εἰργάσθη δὲ οὗτος ἐν Παρισίοις ὑπὲρ τῆς Γαλλίας.

§ 1427. **Γάλλοι, Καρτέσιος, ἄλγεβρα, γεωμετρία, μηχανικὴ, ἀστρονομία.** Ἐνταῦθα μαθηματικαὶ ἐρευναι προσκλήθησαν κυρίως κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ Καρτεσίου, ὅστις ἐφήρμοσε τὴν ἄλγεβραν εἰς τὴν ὑψηλότεραν γεωμετρίαν καὶ ἀπλοποίησε τὰς ἀρχὰς τῆς μηχανικῆς.

Γασσένδης, Πασκάλης, Μαριόττος, ἀκαδημία ἐπιστημῶν, πολεμικὴ τέχνη, Βωβάν, ὄχρωματική, πολιορκητικὴ, Μορίτιος, Φολάρδος, Δαλεμβέρτος, Κονδορσέτος, ἀνάλυσις ἀπείρου, Βωκανσών, Μοντγολφιέρος, ἀεροβατικὴ. Ὁ Γασσένδης ἐπεξεργάσθη τὴν ἀστρονομίαν κατὰ τὰς δόξας τοῦ Γαλιλαίου, ὁ Πασκάλης ἴδρυσεν τῆς πιθανότητος τὸν ὑπολογισμὸν καὶ ὁ Μαριόττος διεκρίθη περὶ τὴν μηχανικὴν. Ἡ ἐν Παρισίοις ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἐνίσχυεν ἰδίως τὴν σπουδὴν τῆς μαθηματικῆς καὶ ἡ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' βελτιωθεῖσα πολεμικὴ τέχνη προσέλιкусεν εἰς αὐτὸν πολλοὺς φίλους. Ὁ Βωβάν διεκρίθη περὶ τὴν ὄχρωματικὴν καὶ πολιορκητικὴν τέχνην, ὁ Σάξων Μορίτιος καὶ ὁ Φολάρδος περὶ τὰ πολεμικά. Ὅλα τὰ μέρη τῆς μωθηματικῆς διεπόνθησεν ὁ Δαλεμβέρτος, ὁ Κονδορσέτος τὴν ἀνάlysιν τοῦ ἀπείρου. Ὁ Βωκανσών ἐκτέτατο φήμην διὰ θαυμασίων μηχανικῶν τεχνημάτων καὶ ὁ Μοντγολφιέρος ἐπετηδεύθη πρῶτος τὴν ἀεροβατικὴν. Οἱ νεώτατοι χρόνοι ἀνέδειξαν Γάλλους μαθηματικοὺς ὑπὲρ πάντας ἀρίστους.

§ 1428. Γερμανοί, Δύρερος, ἀποπτικὴ, Γουλιέλμος Δ', ἀστρονομία, Κέπλερος, Κοπερνικεῖον σύστημα, κινήσεις πλανητῶν καὶ κομητῶν. Ὡς ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ γνώσεων κλάδῳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ μαθηματικῇ ἡ Γερμανία δὲν ἔμεινεν ὑστέρᾳ. Ἐνταῦθα αἱ ἀνακαλύψεις τῆς ἀλλοδαπῆς οὐ μόνον ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ ἐξετάθησαν, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ παρευδοκιμήθησαν. Ἡδὴ ὁ Ἀλβρέχτος Δύρερος ὁ ἐπιστήμων ἱδρυτὴς τῆς ἀποπτικῆς ἐξεργάσθη τὴν γεωμετρίαν ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ. Ὁ χωροκόμης τῆς Ἑσσίας Γουλιέλμος Δ' προήγαγε μετ' ἀξιεπαίνου ζήλου τὴν σπουδὴν τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ ἀστεροσκοπεῖῳ τῆς Κασσέλης καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἡ Γερμανία ἀνέδειξε τὸν ἀστρονόμον Κέπλερον (1571-1631) τὸν ἀριστον πάντων, ὅστις ὑπερασπιστὴς ἐνθερμος τοῦ Κοπερνικεῖου συστήματος ὑπελόγισεν ἀκριβῶς τὴν περὶ τὸν ἥλιον κίνησιν τῶν πλανητῶν καὶ τῶν κομητῶν. Ὀλίγοι δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐμβρίθειαν.

Τσιρνχαουσέμιος, καυστικὸν ἔνοπτρον. Συγχρόνως ὁ Τσιρνχαουσέμιος, ὅστις ἐνήργησε καὶ ὡς φιλόσοφος, διεκρίθη πρακτικῶς περὶ τὴν ὀπτικὴν καὶ ἐκτέτατο δόξαν παρὰ πᾶσι διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ καυστικοῦ ἐνόπτρου.

Λειβνίτιος, Βερνούλλιος, Βόλφιος, Μαῦρος, σελήνης πίνακες, ἔκλειψις ἡλίου, Λαμβέρτος, ὀμιλητικὴ σάλπιγξ, Εὐύρος, ὑψηλότερα μαθηματικὴ. Ὁ Λειβνίτιος ἀνεκάλυψε τὸν διαφορικὸν ὑπο-

λογισμὸν καὶ διὰ τῆς ἐπενεργείας του συνεβάλλετο εἰς διάδοσιν τῶν μαθηματικῶν σπουδῶν. Ἐνα ὁλόκληρον αἰῶνα διήρκεσεν ἡ φήμη τῆς μαθηματικῆς οικογενείας τοῦ Βερουλλίου. Πολλὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν μαθηματικὴν διήγειρεν ὁ Χριστιανὸς Βόλφιος διὰ τῶν διδακτικῶν συγγραμμάτων του. Μετ' αὐτὸν διεκρίθησαν ἔτι διὰ διαφόρων πλουτισμῶν τῆς ἐπιστήμης ὁ Τοβίας Μαθερος, εἰς ὃν ὀφείλονται οἱ πρῶτοι τῆς σελήνης πίνακες καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς μεθόδου πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν ἐκλείψεων τοῦ ἡλίου. Ὁ ἀγγινούστατος Λαμβέρτος, ὅστις ἀνεκάλυψε τὴν θεωρίαν τῆς ὀμιλητικῆς σάλπιγγος· πρὸ πάντων ὅμως ὁ Βερνάρδος Εὐλλερὸς (1707-1783) καθηγητὴς ἐν Βερολίῳ ὁ ἔνδοξος ἐπιμελητὴς τῆς ὑψηλοτέρας μαθηματικῆς, ἰδίως τῆς ἀλγέβρας, παρίσταται ὡς παράδειγμα καὶ διδάσκαλος ὅλης τῆς Εὐρώπης.

§ 1429. **Ὀλλανδοί, Κεϋλνος, διάμετρος κύκλου, Οὐγγήνσιος, ἐκκρεμῆς ὠρολόγιον, τηλεσκόπια, τέσσαρες δορυφόροι Κρόνου, Λεουβενόεκκιος, μικροσκόπιον.** Μεταξὺ τῶν Ὀλλανδῶν ἄξιοι νὰ κατέχωσι καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς θέσιν ἔντιμον εἶνε: ὁ Λουδόλφος Κεϋλνος, ὅστις ὑπελόγησε τὴν ἀκριβῆ σχέσιν τῆς διαμέτρου πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου· ὁ Οὐγγήνσιος (1629-1695) ὁ τελειοποιήσας τὸ ἐκκρεμῆς ὠρολόγιον καὶ τὰ τηλεσκόπια, δι' ὧν ἀνεκάλυψε τοὺς τέσσαρας δορυφόρους τοῦ Κρόνου, καὶ ὁ Λεουβενόεκκιος ὁ διορθωτὴς τοῦ μικροσκοπίου.

§ 1430. **Ἄγγλοι, ἔταιρεία ἐπιστημῶν, ὄργανα.** Μικρόν τι βραδύτερον παρὰ τὰλλα ἔθνη τῆς Εὐρώπης μετέσχον οἱ Βρεταννοὶ τῆς περὶ τὴν ἐπιστημονικὴν μαθηματικὴν καὶ τὴν ἀστρονομίαν ἐνασχολήσεως. Ἄλλὰ καὶ εἰ μὴ εἶχον νὰ δείξωσιν ἐξέχοντας περὶ ταύτας νόας, τὰ πρακτικὰ ἤδη αὐτὰ τῆς ἐν Λονδίῳ ἔταιρείας τῶν ἐπιστημῶν, ἡ κατασκευὴ ἐξαισιῶν ὀργάνων καὶ ἡ ἐλευθερία ὑποστήριξις πολυδαπάνων ἐπιχειρήσεων ἤθελον τιμᾶ αὐτοὺς μεγάλως.

Ναπιέρος, Βύργιος, λογάριθμοι, Γρέγορης, ὀπτική. Ὁ συμπολίτης αὐτῶν Ναπιέρος ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀσχολίας τοῦ Ἑλβετοῦ Βυργίου ὀλίγα ἔτη μετ' αὐτὸν ἐφεῦρε τοὺς λογαριθμοὺς (1614)· ὁ Γρέγορης ἐπλούτισε τὴν ὀπτικὴν διὰ διαφόρων ἀνακαλύψεων.

Νεύτων. Ἄλλοι ἄνδρες παρεσκευάσαν τὴν ἐπιστημονικὴν μεταβολήν, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἡ σπουδὴ τῆς μαθηματικῆς διὰ τοῦ μεγάλου Ἰσαὰκ Νεύτωνος (1642-1727). Αὐτόν τε οἱ Ἄγγλοι καὶ τὸν Βάκωνα δύνανται μετ' ἀληθοῦς ἐθνικῆς ὑπερηφανίας νὰ ὑμῶσιν. Ὁ Νεύτων εἶνε εἰς ἕκ τῶν ἐξαισιῶν ἐπιστημονικῶν νόων. Πρωίμως

ἐτράπη οὗτος πρὸς τὰ ἔργα τοῦ **Κεπλέρου καὶ Καρτεσίου**· πρωίμως εὔρε τὰ μεγάλα πορίσματα, ἅτινα ὕστερον κατὰ πρότερον ἐποίησε γνωστά. Οἱ ἡγεμόνες τῆς πατρίδος του, ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος Γ' καὶ ἡ Ἄννα, καὶ ὅλοι οἱ σοφοὶ τῆς ἀλλοδαπῆς τὸν ἐτίμησαν ὑπερβαλλόντως. Αὐτὸς δὲ οὗτος ἀπῆλκυσεν ὑγείας διαρκοῦς μέχρι τοῦ ὀγδοηκοστοῦ τῆς ἡλικίας του ἔτους, ἀλλὰ μόνον τὸ πνεῦμα τὸν ἐγκατέλιπε καὶ ὁ γέρον δὲν ἐνόει πλέον ὅτι ὁ νέος Νεύτων εἶχε γράψῃ. Ὁ Νεύτων ἐπηύξησε τὴν ἄλγεβραν καὶ τὴν μηχανικὴν, ἐρεῦρε τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀπειροστών, διεπόνησε τὴν θεωρίαν τῆς βαρύτητος, ἔδρυσε τὴν τῆς ὀπτικῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἀστρονομίας, καὶ εἰς τὴν ἀκαδημίαν ἐπεδαψίλευσε ἔνοπτρόν τι τηλεσκοπίον. Νεύτων τις δὲν ἀνηγέρθη πλέον ἢ μνήμη τοῦ ὀνόματός του θέλει διατηρεῖσθαι ἀγήρως.

Ἄλλεύς, Ἀρρισιών, Ἐρσχέλιος. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀξία τοῦ Ἄλλεύ τοῦ ὑπολογήσαντος τὰς τροχιάς τῶν πλανητῶν καὶ ἡ τοῦ Ἀρρισιώ- νος τοῦ βελτιώσαντος τὰ ἀστρονομικὰ ὥρολόγια διαμένει ἔτι ἀνεπίληστος. Ἰδίως δὲ πλείστου λόγου ἀνακαλύψεις ἐγένοντο ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Γουλιέλμου Ἐρσχελίου διὰ τοῦ ὑπερμεγέ- θους αὐτοῦ τηλεσκοπίου· δι' αὐτοῦ οὗτος ἀνεῦρε τὸν ἀπώτατον πλανήτην **Οὐρανὸν** κατὰ τὸ 1781.

§ 1431. **Πολωνοί, Δανοί.** Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Δανοὶ δύνανται νὰ καυχηθῶσιν ὡς παραγαγόντες οἱ μὲν τὸν **Κοπέρνικον**, οἱ δὲ τὸν **Τύχωνα Βράην**.

Κοπέρνικος. Τὸ ὄνομα τοῦ Κοπέρνικου (1473 - 1543) θέλει λάμπῃ ἐν ὄσῳ πεπολιτισμένα ἔθνη κατοικοῦσι τὴν ὑδρόγειον σφαί- ραν. Ἀφοῦ οὗτος ἐθαυμάσθη ἐν Ῥώμῃ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πολίχνην Φραουεμβούργον ἐνησχολήθη ὅλως περὶ τὸν μέγαν στοχασμόν, δι' οὗ ἀπεφάνετο ὅτι ὁ ἥλιος κεῖται ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πλανητικοῦ συστή- ματος καὶ δὲν ἔχει ἄλλην παρά τὴν περὶ τὸν ἄξονα αὐτοῦ κίνησιν.

Ἀρίσταρχος, Φιλόλαος, Βράης, Ροίμερος. Τεκμαιρόμενοι μᾶλ- λον ὁ Σάμιος Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Κροτωνιάτης Φιλόλαος ἀπεφάναντό ποτε ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἀνύψωσεν εἰς βεβαιότητα καὶ δι' οὗ πάντα τὰ οὐράνια φαινόμενα ἡρμηνεύοντο εὐκόλως. Ὁ δὲ **Τύχων Βράης** (1546-1601) ὀφείλει τὴν δόξαν αὐτοῦ εἰς τὰς ἐπιμελεῖς ἀστρονομικὰς παρα- τηρήσεις, ἃς δι' ὀργάνων κρειττόνων ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου Β' βοηθού- μενος ἐν τῷ ἀστεροσκοπείῳ τοῦ Οὐρανιευμβούργου ἐξετέλεσε, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς περὶ τὴν κίνησιν τῆς σελήνης καὶ τῶν κομητῶν ἀκριβεῖς ὑπο- λογισμούς του μᾶλλον ἢ εἰς ἣν ἐπενόησε σφαλερὰν ἄλλως τροποποιή- σιν τοῦ Κοπέρνικείου συστήματος. Διότι, ἐν ᾧ παραδέχεται ὅτι οἱ πλανῆται κινουῦνται περὶ τὸν ἥλιον, ὑπεστήριξε σύναμα ἐπιμόνως τὸ

ἀκίνητον τῆς γῆς καὶ τὴν περὶ ταύτην μόνον κίνησιν τοῦ ἡλίου. Ἄξιός δὲ τοῦ Τύχωνος διάδοχος ἐδείχθη ὁ Δανὸς Ὀλαος Ροίμερος († 1710) ὡς ἐξαιρέτος τοῦ οὐρανοῦ παρατηρητῆς καὶ σύναμα ἐπανορθωτῆς τῶν ἀστεροσκοπειῶν, ἐξ ὧν πολλὰ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης χώρας ἰδρῦθησαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐν Παρισίοις πρότερον συσταθέντος.

§ 1432. **ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.** Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ὀφείλουσιν ἔνθεν μὲν εἰς τὴν μετὰ τῆς μαθηματικῆς, ἔνθεν δὲ εἰς τὴν μετὰ τῆς φιλοσοφίας συνάφειαν τὴν ἀκμὴν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπὸ ἀρχαίων προλήψεων ἀπαλλαγὴν των

Βάκων, Κάντιος, ἐπιστημονικαὶ ἐφημερίδες, ἀνακαλύψεις, φυσιοδίφαι. Ὁ Βερουλάμιος Βάκων ἐγένετο πρῶτος ὁδηγὸς εἰς φιλόσοφον τῆς φύσεως ἔρευναν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ αὐτοῦ αὐτὴν ταύτην ὅλαι αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ ἐξήσκησαν καὶ οἱ μεγάλοι μαθηματικοὶ ὑπῆρξαν ἐν μέρει καὶ μεγάλοι φυσιοδίφαι. Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα ἡ ἀξιολογότης τῶν φυσικῶν γνώσεων κατενόηθη μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἕως οὗ τελευταῖον ὁ Κάντιος ἔδωκεν εἰς αὐτάς νέαν θεωρητικὴν ῥόθμισιν. Κατὰ μέρος πολὺ πρὸ αὐτοῦ ἐγένοντο δι' ἐπιστημόνων ἑταιρειῶν ἐν Λονδίῳ, ἐν Παρισίοις καὶ ἐν Πετροῦπόλει βαθεῖαι ἔρευναι καὶ ἐπιστημονικαὶ ἐφημερίδες διέδωκαν τὰς ἀνακαλύψεις.

§ 1433. **Φυσικὴ, ἀριστοτελιστὰί, Βάκων, Γαλιλαῖος, Κέπλερος, Καρτεσίος, Νεύτων.** Ἡ φυσικὴ, ἐν ἧ μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἀριστοτελικαὶ θεωρίαι ἐπεκράτησαν, μετερρυθμίσθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Βάκωνος καὶ ἔλαβεν ἐφεξῆς διὰ τοῦ Γαλιλαίου, Κεπλέρου, Καρτεσίου, Νεύτωνος καὶ ἄλλων τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα, δι' οὗ κατέστη τὸ κυριώτερον τῶν νεωτέρων χρόνων σέμνωμα.

Μαγαλόττης, Μουσχεμβρούκιος. Μεταξὺ τῶν πολυαριθμῶν διδασκάλων αὐτῆς διακρίνονται ὁ Μαγαλόττης, ὁ Ὀλλανδὸς Μουσχεμβρούκιος παρατηρητῆς εὐφύεστατος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐπλούτισαν οὐσιωδῶς μερικὰ τῆς φυσικῆς μέρη εἴτε δι' ἐφευρέσεων εἴτε δι' ἀκριβεστέρων ἐρμηνειῶν.

Ἐφευρέσεις, βαρόμετρον, Τορρικέλης, ἠλεκτρισμός, Γουερίκιος, ἀεραντλία. Οὕτως ὁ Τορρικέλης ἐν Φλωρεντίᾳ ἐφευρε τῷ 1643 τὸ βαρόμετρον, οὔτινος πάραυτα ἐγένετο χρῆσις εἰς εὑρεαὶν τῶν ὑψῶν, ὁ Ὄθων Γουερίκιος ἐν Μαγδεβούργῳ (1602-1686), ὅστις μετὰ τὸν Γουερίκιον ἀνεκάλυψε τὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ ἔδωκε διὰ τῆς παρ' αὐτοῦ ἐφευρεθείσης καὶ διὰ πειραμάτων δοκιμασθείσης πνευματικῆς ἀντλίας ἐναργῆ γνῶσιν τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀέρος.

Ἦχος, Χλάδνης, Εὐлерος, Φαρενέης, Ῥεωμύρος, Δρέββελος, θερμόμετρον, κεραυναγωγός, Φραγκλίνος, ζωϊκὸς ἠλεκτρισμός, Γαλβάνης, ζωϊκὸς μαγνητισμός, Μέσμερος. Ὁ Χλάδνης (1787) ἐτελειοποίησε τὴν θεωρίαν τοῦ ἤχου· ὁ Λεονάρδος Εὐлерος (1751) ἐπεξεργάσθη τὰ περὶ τοῦ φωτός· ὁ Φαρενέης καὶ ὁ Ῥεωμύρος (+ 1757) ἐπιδιόρθωσαν τὸ ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου Δρεβέλλου ἐν Ἀλκμάρῃ ἐφευρεθὲν θερμόμετρον· ὁ Βενιαμὶν Φραγκλίνος ἐφεῦρε πρὸς τῇ ἀρμονικῇ τὸν κεραυναγωγὸν τῷ 1747· ὁ Ἀλοῦσιος Γαλβάνης (1791) ἀνεκάλυψε τὸν ζωϊκὸν ἠλεκτρισμὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ ἔτι ὁ Μέσμερος τὸν ζωϊκὸν μαγνητισμὸν, κατὰ τοῦ ὁποίου τινὲς κατ' ἀρχὰς ἀπεφάνθησαν, ἔπειτα ὁμως ἠναγκάσθησαν νὰ παραδεχθῶσιν αὐτόν.

§ 1434. **Χημεία, ἀλχυμεία, Παρακέλσος, φιλοσοφικὸς λίθος, γενικὸν φάρμακον.** Ἀσυγκρίτως βραδύτερον ἢ ἐν τῇ φυσικῇ ἐδείχθησαν ἀξιόλογοι περὶ τὴν χημείαν πρόοδοι. Ἐπὶ πολλὸν χρόνον αὕτη ὡς ἀλχυμεία καὶ πάντῃ ἐξηρημαμένη ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ὑπῆρτεν εἰς διαφόρους καταχρήσεις τῆς δεισιδαιμονίας· καὶ διὰ πολλῶν μὲν τυχαίων ἐφευρέσεων ἐπλουτίσθη κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου Παρακέλσου, ἐφευρέσεων γενομένων ἐν ᾧ οὗτος ἠγωνίζετο νὰ εὕρῃ τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, ἥτοι οὐσίαν τινὰ ἐπιτηδεύειν εἰς τὸ μεταποιεῖν τὰ κοινὰ μέταλλα εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ γενικὸν τι φάρμακον τῆς θεραπείας τῶν νόσων.

Βούλος, Βεχέρου, Στόλιος, φλογιστικὸν σύστημα, Πρίστλεϋς, Σχήλος, διάφορα αἰερία (ὄξυγόνον, ὑδρογόνον κτλ.), Λαυσασιέρος. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἤρξατο κυρίως νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα ἐπιστήμης διὰ τοῦ Βούλου, τοῦ Βεχέρου, τοῦ Στολίου ἐφευρετοῦ τοῦ φλογιστικοῦ συστήματος, τοῦ Πρίστλεϋ καὶ Σχήλου, οἵτινες ἀνεκάλυψαν τὰ διάφορα αἰερία, καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ Γάλλου Λαυσασιέρου (1743-1794), ὅστις ἀσχοληθεὶς ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως τῶν αερίων, ὄξυγόνου, ὑδρογόνου κλ. ἐγένετο ὁ ἀρχηγέτης τῶν ἔκτοτε ἀδιακόπως ἐπελθουσῶν γονίμων ἀνακαλύψεων.

§ 1435. **Φυσικὴ ἱστορία.** Ἡ σπουδὴ τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἢ φυσιογραφίας ἐπὶ πολλὸν χρόνον καθάπερ καὶ ἡ τῆς χημείας ἐνησχόλει μόνους τοὺς ἰατρούς.

Βοτανικὴ, Τουρνεφόρτιος, Βαϊλλιούτης, ἐπιστημονικὰ ἑταιρεῖαι, συλλογαί, εἰκονογραφίαι. Ἡ εἰς τὴν τέχνην τούτων ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρήσιμος βοτανικὴ εὗρε τοὺς πολυκριθμοτέρους ἐπιμελητάς. Ἀκολούθως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστήμη προήχθη διὰ περιηγήσεων, οἷον τοῦ

Τουρνεφορτίου και Βαϊλλιαύτου, διὰ τῶν ἀσχολιῶν διαφόρων ἐπιστημῶν ἔταιρειῶν, διὰ τῆς καταβολῆς φυσικῶν ἱστορικῶν συλλογῶν καὶ τῶν μετὰ τούτων συνημμένων εἰκονογραφιῶν.

Λινναῖος. Πλούσιαι ἀνακαλύψεις διὰ μικροσκοπιῶν, βαθεῖαι ἐπινοήσεις πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, πειράματα καὶ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις συνεσώρευσαν τὴν ἕλην, ἣν ὁ μέγας Λινναῖος συστηματικῶς διεσκεύασεν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἡ ἐπιστήμη ἀμέτρως ἐποιήσατο προόδους, τὰ γένη τῶν τετραπόδων ζώων ἐδιπλασιάσθησαν καὶ τὰ τῶν φυτῶν ἐπενταπλασιάσθησαν.

Γέσνερος. Ὁ πρῶτος κυρίως ἰδρυτὴς τῆς φυσικῆς ἱστορίας ἦν ὁ πολυμαθὴς καὶ δραστήριος Γέσνερος (1516-1565), ἐπιμελὴς συλλογῆς, εὐτυχῆς παρατηρητῆς καὶ ἀκριβοῦς ἰδίως ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν βοτάνων.

Ἴταλοί, Ράϋς. Βραδύτερον οἱ Ἴταλοὶ ἐπεχείρησαν τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐν γένει φυσιογραφίας κατὰ πρῶτον ὅμως ὁ Ἄγγλος Ἰωάννης Ράϋς († 1705) διέταξε συστηματικῶς ὅλα τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα καὶ μετ' αὐτὸν ἀμέσως πολὺ ἐπιτυχέστερον ὁ Σουηδὸς Λινναῖος. Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ (1707-1778) καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς ΓΨάλης ἐπεδόθη μετὰ πλήρους ἐνθουσιασμοῦ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, μάλιστα δὲ εἰς τὴν βοτανικὴν, καὶ οὐ μόνον εἰς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην διέγειρε τὸν πρὸς καλλιέργειαν τῆς φυσικῆς ἱστορίας ζῆλον. Εἰκαὶ οἱ μεταγενέστεροι εἰσέδυσαν μετὰ φιλοσοφικοῦ βλέμματος εἰς τὴν φύσιν, ἀνομολογοῦσιν ὅμως τὴν ἀξίαν τοῦ περιφανοῦς ἀριστοτέχνου, ὅστις ἔφερε φῶς καὶ τάξιν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς προκειμένης ἐπιστήμης. Αἱ κατατάξεις καὶ οἱ τεχνικοὶ ὅροι αὐτοῦ εἰς τὸ οὕτω λεγόμενον βασίλειον τῆς φύσεως ἐπικροτοῦνται ἀδιακόπως.

§ 1436. **Βυρφόων, Δουβαντών, Λασπεδέης.** Πάντη διάφορος εἶνε ἡ ἀξία τοῦ Βυρφόωνος, ὅστις ἤττον περὶ τοῦ συστήματος φροντίζων ἐθεώρησε τὴν φύσιν ὑπὸ φιλοσοφικὴν καὶ αἰσθηματικὴν ἐποψίν καὶ ὑπὸ τοῦ Δουβαντώνος ὑποστηριζόμενος γραφικὰς παρέσχε περιγραφάς, δι' ὧν κατατάχθη μετὰ τῶν εὐρραδῶν καὶ ἐθνικῶν συγγραφέων. Μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ὁ παραδειγματικῶς ἐπιμελὴς Λασπεδέης.

Περιηγηταί, Βάγκιος, Φόρστερος, Πάλλας. Μεταξὺ δὲ τῶν περιηγητῶν, οἵτινες συνέτειναν εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας, μνείας ἀξιοὶ ἰδίως εἶνε: ὁ Βάγκιος ἐν Λονδίῳ καὶ ὁ περίφημος Φόρστερος († 1798) καὶ ὡς πρὸς τὸ Ῥωσικὸν κράτος κατ' ἐξοχὴν ὁ Πάλλας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΠΘ'.

ΙΑΤΡΙΚΗ

§ 1437. **Πρόοδος τῆς ἰατρικῆς ἐκ μελέτης τῶν ἀρχαίων ἰατρῶν.** Ὅπως αἱ πλείσται ἐπιστημονικαὶ γνώσεις ὑφείλονται εἰς τὴν ἀρχαιότητα, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἰατρικῆς ἀληθὴς πρόοδος ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τῆς τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ μελέτης. Ἡ μελέτη δὲ τούτων καὶ ἡ τῆς φύσεως ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἀρξαμένη ἐμβριθεστέρα παρατήρησις συνεπήγαγον πανταχοῦ σχεδὸν τῶν πρὸς τὸν πολιτισμὸν τεινουσῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν τὴν νέαν διάπλασιν καὶ προαγωγὴν τῆς προκειμένης ἐπιστήμης.

§ 1438. **Ἀνατομικὴ, φυσιολογία, Βεσαλίος.** Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐγένετο τὸ πρῶτον πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς βῆμα διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Βεσαλίου ἐκτελεσθείσης ἀκριβεστέρως ἀνατομικῆς ἐρεῦνης τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Γαλιλαίου τελειοποιηθεῖσα φυσιολογία προεκάλεσε σωτηρίους ἰατρικὰς θεωρίας.

Ἱπποκρατικὸν σύστημα, Ἀρβέϋς, Συδενάμος, Βράουν. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἐξ ἀρχῆς ἐπεκράτησε τὸ Ἱπποκρατικὸν σύστημα· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου πολλὰ τῆς ἰατρικῆς μέρη ἀνατομικὴ, παθολογία, θεραπευτικὴ καὶ χειρουργικὴ προήχθησαν ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ τελειότερον. Διὰ τοῦ Ἀρβέϋ τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τοῦ Βάκωνος, τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐμπειρικοῦ Συδενάμου καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ ἐπιστημονικῶς ὄλου τῆς Ἰατρικῆς τοῦ κλάδου τελειοποίησαντος Βράουν (Browne), ἡ Ἀγγλία κατέχει θέσιν ἐνδοξον ἐν τῇ ἰατρικῇ. Πολλοὺς δὲ καὶ ἡ Ὁλλανδία παρήγαγεν ἐνδόξου ἰατροῦς καὶ πολλὴ πλείονας ἀκριβεῖς συστηματικοὺς ἡ Γερμανία. — Ἀλλὰ κάλλιον ἢ κατὰ ἔθνη δύναται τις νὰ ἐπεξέλθῃ τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων ἰατρῶν κατὰ σχολάς, εἰς αἷς οὗτοι ὑπάγονται.

§ 1439. **Ἀνθρωπισταί, Κορνάρος, χημιάτροι, Παρακέλσος, Βᾶν Ἐλμόντιος.** Εἰς τοὺς φιλολόγους (Humanistes), ἧτοι εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἠσπάζοντο τὰ ἔργα τῆς ἐνδόξου ἀρχαιότητος, ἀνήκεν ὁ ἐκ Σαξονίας Κορνάρος († 1558), ὁ ἐπεξεργασθεὶς τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἱπποκράτην καὶ Γαληνόν, μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὧν οἱ μὲν ἐξέδωκαν, οἱ δὲ ἐπέκριναν τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν. Εἰς τὴν σχολὴν τῶν χημιάτρων ἀνήκον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πολυῦμνῆτου Θεοφράστου Παρακέλσου († 1541) ἀνδρὸς με-

γαλοφύου, ἐπιρρετοῦς ὅμως πρὸς τὸν μυστικισμόν τῆς *Καββάλας*. Ὅλοι δὲ σχεδὸν οὗτοι ἦσαν *Γερμανοί*, καὶ οἱ ὀλιγώτεροι μετεῖχον προκαταρκτικῆς παιδείας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐζήτουν νὰ ἐνώσωσι τὴν θεωρίαν τοῦ *Παρακέλσου* μετὰ τῆς τοῦ *Γαληνοῦ*. Ἄλλοι δὲ ἀνωμολόγουν μὲν τὴν ἀξίαν τῆς χημείας, διημφισβήτησαν ὅμως τὸ θεοσοφικὸν τοῦ ἀρχηγέτου τῆς σχολῆς σύστημα καὶ ἄλλοι πάλιν, καίπερ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν σχολὴν ἀνήκοντες, ἔφερον εἰς τὸ μέσον αὐθυπάρκτους θεωρίας, οἷος ὁ Ὀλλανδὸς *Βὰν Ἐλμόντιος*, ὅστις παρήγεν ὄλας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὰς λειτουργίας ἐκ ζυμώσεων. Πραγματικαὶ ἀμφιβολίαι κατὰ τῶν χημικῶν στοιχείων, ἀπὸ τῆς παραδοχῆς τῶν ὑποίων ἐξήρτητο τὸ *Παρακέλσειον* σύστημα, ἀνέτρεψαν αὐτό. Κατὰ πρῶτον δὲ Ἴταλοὶ ἱατροὶ ἐκ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τοῦ Ἀρβέου καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ *Καρτεσιῶ* γενομένης ἐνώσεως τῆς μαθηματικῆς καὶ φυσικῆς μετὰ τῆς φιλοσοφίας παρορμώμενοι ἤρξαντο νὰ θεωρῶσι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὡς τεχνητὴν μηχανήν. Τὸ νέον σύστημα εὗρε στηρίγματα εἰς τὴν τοῦ *Νεύτωνος* φυσικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *Βολφίου* ἐπικρατήσασαν μέθοδον τοῦ πραγματεῦσθαι μαθηματικῶς πάντα τὰ μέρη τῆς ἐπιστήμης.

§ 1440. **Ίατρομαθηματικὴ, Βορέλλας, Βοεράβιος, Λευεμχόεκος, Συδενάμος.** Ἰδρυτὴς δὲ ταύτης τῆς, ὡς ὠνομάσθη, *ιατρομαθηματικῆς* σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ *Νεαπόλεως Βορέλλας* († 1679), ὅστις ἠρμήνευε διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς *μηχανικῆς* ἀπάσας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὰς λειτουργίας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον μετὰ τῶν ἱατρῶν τῆς σχολῆς ταύτης ἦσαν τινες, οὔτινες διέκρινον ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων θεωρίαν καὶ πράξιν, ὧν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἠκολούθουν τὴν ἀρχαίαν Ἱπποκρατικὴν μέθοδον. Ὁ περιώνυμος Ὀλλανδὸς *Βοεράβιος* († 1738), οὔτινος αἱ ἀρχαὶ ἐπεκράτησαν πλείονα χρόνον παρὰ τὰς τοῦ συμπολίτου τοῦ *Λευεμχόεκου*, δὲν ἀπεδοκίμαζε τὴν δόξαν τῶν *ιατρομαθηματικῶν*· ἀλλ' ὅσῳ πλέον ἐν τῇ θεωρίᾳ τὸ σφάλλῃσθαι δὲν ἦτο ἀδύνατον, τόσῳ πρωϊμώτερον πρακτικοὶ ἱατροὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς ἀπλᾶς τοῦ Ἱπποκράτους ἀρχάς. Ὡς δὲ ὁ *Βάκιων* καὶ ὁ *Λώκιος*, οὕτω καὶ ὁ *Συδενάμος* († 1689) παρέπεμπε τοὺς ἐξασκοῦντας τὴν ἱατρικὴν τέχνην πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς πείρας, ἣν ὁ *Βοεράβιος* διακρινόμενος ἐπίσης δι' ἐπιστημονικῆς παιδείας καὶ δι' εὐτυχοῦς πράξεως οὐδέποτε ὄλω· ἐγκατέλιπε.

§ 1441. **Δυναμικαὶ σχολαί, Στάλης, Ὀφφμαννος, Ψυχικὸς βίος, αἷτια νοσημάτων, ἐρεθιστικότης, Ἄλλερος, Βένθερος, Βράουν.** Ὅλοι ὅμως αἱ προλαβοῦσαι θεω-

ρίαι υπεχώρησαν εἰς τὰς δυναμικὰς σχολὰς, αἵτινες ἀνέτρεχον εἰς τὴν ἐξεταστέαν αἰτίαν ὄλων τῶν κινήσεων καὶ μεταβολῶν τοῦ βίου καὶ ἰδίως τὴν εἰς τὸ σῶμα ἐπενέργειαν τῆς ψυχῆς ἐλάμβανον πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἀρχηγέτης δὲ τούτων εἶνε ὁ Στάλης († 1734) καθηγητῆς τῆς ἰατρικῆς ἐν Ἄλλῃ. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι τὸ νέον δυναμικὸν σύστημα ἔλαβε ποικιλιωτάτας μορφάς· διὸ ὡς ὁ Στάλης περὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου ἰδίως λόγον ἐποιήσατο, οὕτως ἄλλοι ἔλαβον ἰδίᾳς αἰσθητὰς τῆς ὕλης δυνάμεις πρὸς ἐρμηνείαν τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν, καὶ ὁ Ὄφφμαννος ἐστήριξε τὸν ἔσχατον λόγον πάντων τῶν σωματικῶν φαινομένων εἰς τὴν δι' ὅλης τῆς φύσεως χωροῦσαν λεπτὴν οὐσίαν τοῦ αἰθέρος. Αὐτὸς δὲ οὗτος ἠρμάνευε τὴν κίνησιν ζωϊκῶν σωμάτων κατὰ τοὺς νόμους τῆς ὑψηλοτέρας μηχανικῆς, τὰ ἐλαττώματα δ' ἐκείνης ἐθεώρει ὡς γενικὴν αἰτίαν τῶν νόσων. Σύστημα δέ, ὅπερ, ὡς τοῦτο, συνεφάνει πρὸς Νευτωνεῖους καὶ Λειβνιτεῖους θεωρίας, εἶπετο νὰ εὕρῃ πολυαριθμοὺς ὁπαδοὺς. Ἀλλ' ὁ Ἀλβρέχτος Ἄλλερος καὶ ὁ Ὀλλανδὸς Βίνθερος ἐξέκλιναν τῆς σχολῆς ἐκείνης. Ἀμφότεροι ἐξέλαβον τὴν ἐρεθιστικότητα ὡς τὴν αἰτίαν τῆς τῶν μύων κινήσεως καὶ ἔδωκαν ἀκριβεστέρας περὶ τῆς ὀργανικῆς δυνάμεως τοῦ σώματος ὁρισμοὺς. Μᾶλλον δ' ἀκόλουθον παντὸς ἄλλου διεξήγαγε τὸ δυναμικὸν σύστημα ὁ Ἰωάννης Βράουν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέας ἐρεῦνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρζ'.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ, ΑΚΑΔΗΜΙΑΙ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ

§ 1442. **Γάλλοι, Γερμανοί.** Ὅπως ἡ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας ἱστορία ὄλων σχεδὸν τῶν σημαντικῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας ἀποκλειστικῶς ἀνήκει, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς πολυμαθείας ἐν γένει ἀνάπτυξις κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα λαμβάνει τοιαύτην νέαν ἑξαρσιν, ὥστε τὰ ἔργα τοῦ μεσαίωου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ τῶν νεωτέρων χρόνων φαίνονται μόνον ὡς ἀρχαὶ καὶ προπαρασκευαὶ πρὸς τὸ μέγα οἰκοδόμημα ἀνθρωπίνης σοφίας. Οἱ θεμέλιοι τούτου λίθοι ἐτέθησαν ἤδη ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας τῆς ἀρχαίας φιλολογίας κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ μεσαίωου χρόνους. Ἐπὶ τούτων ὠκοδόμησαν περαιτέρω οἱ μεταγενέστεροι καὶ προήγαγον τὸν ἤδη πρότερον ἅμα τῇ συστάσει τῶν πρώτων πανεπιστημίων ἀρξάμενον ἐνεργὸν βίον διὰ τῆς τούτων βελτιώσεως, αὐξή-

σεως καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως ἄλλων διδασκτικῶν καταστημάτων πρὸς ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Ἡ τελειοποίησις τῆς ἐκπαιδεύσεως προέκυψεν ἐκ τῶν προόδων τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων περὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου θεωριῶν, ὅπως αὐταὶ διευτυπώθησαν ἰδίως ἐν τῇ Γαλλίᾳ. Γερμανοὶ εἰσήγαγον τὰς ἰδέας ἐκεῖνας πρακτικῶς εἰς τὸν βίον. Δημοτικὰ σχολεῖα ἰδρύθησαν μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ὁ ἀξιολογώτερος καρπὸς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀφ' ἧς καὶ σύνθηες κατέστη τὸ νὰ μεταβάλλωνται μοναστήρια εἰς ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα.

Σχουλπόρτα, Μεισνία, Γρίμμα. Τὴν δόξαν θετικῆς παιδαγωγίας ἔχουσι πρῶτον μὲν τὰ τῆς Σαξονίας σχολεῖα: ἡ Σχουλπόρτα (Schulpforta) πρῶηνμοναστήριον (monasterium S. Mariæ de Porta), ἡ Μεισνία καὶ ἡ Γρίμμα, εἰς τὴν ἰδρυσιν τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ τῆς Λευσίας Πανεπιστημίου ὁ τῆς Σαξονίας ἐκλέκτωρ Μαυρικός μετεχειρίσθη δημοθέντα ἐκκλησιῶν κτήματα· δευτερον δὲ τὰ Βυρτεμβεργικὰ μοναστηριακὰ σχολεῖα μέχρι τῆς σήμερον. Γνώσις τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἀπετέλει κατὰ πρῶτον τὸ θεμέλιον τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας, ἧτις ὅμως διὰ τῆς εἰς πραγματικὰς γνώσεις ἐπιστάσεως καὶ τῆς ἐνώσεως ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἔλαβε κατὰ μικρὸν τὴν ἀναγκαίαν ἐπέκτασιν.

Πανεπιστήμια. Καὶ τὰ πανεπιστήμια δὲ διὰ τῶν περὶ τὰς ἐπιστήμας μεταβληθεῖσθαι δοξῶν ἔλαβον διαφόρους μεταβολάς, δι' ὧν ταῦτα ἀπέκτησαν ἐν τῇ βορείᾳ Γερμανίᾳ μεγάλην ἰσχύν. Ἐν τοῖς τῶν Διακμαρτυρομένων πανεπιστημίοις μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι ἔτυχον μείζονος ἐλευθερίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου, ἀφοῦ αἱ γονιμώτατοι ἐπιστήμαι: φιλοσοφία, μαθηματικὴ, ἱστορία, φιλολογία ἠξιώθησαν μείζονος ἐπιμελείας. Τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἑλλάδος καὶ Γοττίγγης ἐγένοντο παραδείγματα πολλῶν ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων κατὰ μικρὸν ἐξέλιπε τὸ φρατριαστικὸν πνεῦμα τοῦ μεσαίωonos. — Ἡ ἀκόλουθος περίληψις περιήλθει ἡμῖν ἐν χρονολογικῇ διαδοχῇ τὴν κατὰ χώρας καὶ ἔθνη ἰδρυσιν τῶν ἀξιολογωτέρων πανεπιστημίων.

§ 1443. **Πανεπιστημίων Γερμανίας Ἱδρυσις καὶ πρόοδος.** Ἐν τῇ Γερμανίᾳ προηγείται πάντων τὸ ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος Φρειδερίκου Γ' κατὰ τὸ 1502 ἰδρυθὲν τῆς Βυρτεμβέργης ἀληθῆς θεολογικὸν παιδαγωγικὸν φυτώριον διὰ τὴν διακμαρτυρομένην Εὐρώπην. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ 1517 καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ Β' συσταθὲν τῆς Φραγκοφόρτης κατὰ τὸ 1539 προτεσταντικόν. Ὁ χωροκόμης Φίλιππος ὁ μεγάλθυμος ἔκτισε κατὰ τὸ 1527 τὸ τοῦ Μαρβούργου, τῆς πατρίδος τοῦ εὐαγγελικοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ὁ ὀροκόμης Ἄλ-

βρέχτος τὸ τῆς *Καιμιξβέργης* ἐν Πρωσσίᾳ τῷ 1544, ὅπερ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἐπέδρασε μεγάλως εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Ἐν ἔτει 1558 συνέστη τὸ τῆς *Ἰέννης*, τῷ 1576 τὸ τῆς *Ἐλμσταίτης*, ὅπερ διεκρίθη διὰ πολλῶν ἀξιολόγων ἀνδρῶν, τῷ 1607 τὸ τῆς *Γεισσένης* καταργηθὲν μετ' οὐ πολὺ καὶ πάλιν ἀποκατασταθὲν, καὶ κατὰ τὸ 1622 τὸ διὰ τὴν ἱατρικὴν περίφημον τοῦ *Σαλισβούργου* (Salzbourg). Τῷ 1655 ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου Φρειδερίκου Γουλιέλμου τὸ *Δουϊσβούργον* καὶ μετὰ δέκα ἔτη ἔπειτα τὸ *Κιέλον*. Ἐποχὴν ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὸ 1694 ὑπὸ τοῦ ἐκλέκτορος Φρειδερίκου Γ' ἴδρυσις τοῦ πανεπιστημίου τῆς *Ἀλλης*, ὅπερ διεκρίθη διὰ τῆς διαδόσεως σπουδαιωτάτων ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ ἰδίως ὡς πρὸς τὴν θεολογίαν.

Βρεσλαυία, Γοττίγγη, Ἐρλάγγη. Μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔπειτα (1702) ἐπῆλθεν ἡ σύστασις τοῦ τῆς *Βρεσλαυίας* πανεπιστημίου διὰ τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α' καὶ τῷ 1734 τοῦ τῆς *Γοττίγγης* διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Γεωργίου Β', ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἀπεδείχθη ὡς ἐν τῶν ἐξαιρέτων τῆς Εὐρώπης ἰδρυμάτων. Τὸ τῆς *Ἐρλάγγης* λαβὼν τὴν ἀρχὴν του κατὰ τὸ 1743 ἰδρύθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἄρκομιτος Φρειδερίκου ἐν Βαιρεύθῃ.

§ 1444. **Πανεπιστήμια Ἑλβετίας, Ὁλλανδίας, φιλολογίας ἀκριβή.** Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰ τῶν ἐμῶρων τῆς Γερμανίας χωρῶν πανεπιστήμια ἐν μὲν τῇ *Ἑλβετίᾳ* τὸ τῆς *Γενεύης* ἔλαβε τὴν γένεσιν του κατὰ τὸ 1558 διὰ συνεργίας τοῦ Καλβίνου καὶ ὡς θεολογικὴν ἐξήσκησε μεγάλην ἐπενέργειαν, ἐν δὲ τῇ *Ὁλλανδίᾳ* τὸ τοῦ *Λουγδούνου* συστάθην τῷ 1575 ὑπὸ Γουλιέλμου Α' καὶ τῷ τοῦ *Οὐτραίεκτου* τῷ 1636, συντείναντα ἀμφότερα μεγάλως εἰς τὸν φιλολογικὸν κλάδον.

§ 1445. **Πανεπιστήμια Ἰταλίας, Ἰσπανίας, ἔδρουσις καὶ παρακριμή.** Διὰ τὴν *Ἰταλίαν* ἡ σύστασις τοῦ πανεπιστημίου τοῦ *Μεδιολάνου* ἐν ἔτει 1565 εἶνε μόνη λόγῳ ἀξία ἕνεκα τοῦ ἐπικρατήσαντος ἐν αὐτῷ φιλελευθέρου πνεύματος. Ἡ *Ἰσπανία* ἀπέκτησε πολλὰ πανεπιστήμια, ἐξ ὧν μόνον τὰ τῆς *Σεβίλλας* καὶ *Γρανάδας* ἰδρυθέντα κατ' ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος διετηρήθησαν.

§ 1446. **Πανεπιστήμια Γαλλίας, ἔδρουσις καὶ κητάρησις.** Ἐν τῇ *Γαλλίᾳ* τὸ μὲν *Δουροκόρτορον* (Rheims) ἐκτίσθη τῷ 1547, τὸ δὲ τῆς *Βησωντίας* (Besançon) τῷ 1564, τὰ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἰδρυθέντα διελύθησαν πάλιν.

§ 1447. **Πανεπιστήμια Ἀγγλίας, Σουηδίας, Ῥωσσίας.** Ἡ Μεγάλη Βρεταννία διετήρησεν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς πανεπιστημίον: Ὁξονίου καὶ Κανταβριγίας σχεδὸν ὀλοσχερῶς τὰς διατάξεις τοῦ μεσαίωνα. Ὁ Ἰάκωβος σ' ἐνίδρυσεν τὸ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφίας περιορισθὲν Ἐδιμβούργον 1580 καὶ μετὰ δέκα ἔτη ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ τὸ Δουβλίον. Ἡ Σουηδία ἀπέκτησε διὰ τοῦ Καρόλου ΙΑ' τῷ 1666 τὸ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ὑψάλης διοργανισθὲν Λουνδον, καὶ πρότερον ἤδη διὰ τῆς Χριστινῆς τὸ τῆς Φιλλανδίας πανεπιστήμιον Ἄβον τῷ 1640. Ἡ Ῥωσσία ἀνήγειρεν ἐν Λιβονίᾳ τὸ τῆς Δορπάτης τῷ 1632, ὕπερ πολλάκις κατηργήθη καὶ πάλιν ἀποκατέστη, καὶ ἐν ἔτει 1705 τὸ τῆς Μόσχας.

§ 1448. **Ἀκαδημίαι.** Οὕτως ἐν ταῖς διαφόροις τῆς Εὐρώπης χώραις ἐλήφθη πρῶτως ἤδη ἡ προσήκουσα φροντίς περὶ τῆς διαδόσεως τῶν ἐπιστημῶν διὰ διδασκαλίας καὶ σύναγμα περὶ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ τελευταία προήχθη οὐσιωδῶς καὶ δι' ἑταιρειῶν, αἵτινες κατὰ πρῶτον ἐμφανίζονται ὡς ἐλεύθεραι ὑπὸ φιλολογικοῦ ζήλου ἐμπνεομένων ἀνδρῶν ἐνώσεις.

Ἀκαδημία Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Γαλλίας, Γερμανίας. Ἐλαβον δὲ αὐταὶ καὶ τὰ πανεπιστήμια κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον ἤδη αἰῶνα τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐξ αὐτῶν προέκυψαν ἀκολούθως κυρίως ἐπιστημονικαὶ ἀκαδημία ἀποβλέπουσαι εἰς ἐρεῖνας ἐν μέρει γλωσσικὰς καὶ ἐν μέρει ἐπιστημονικὰς. Τοιαῦται ἦσαν ἡ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης μεγάλως συντείνασα Academia della crusca ἐν Φλωρεντίᾳ ἰδρυθεῖσα τῷ 1582· ἡ Ἰσπανικὴ ὑπὸ Φιλίππου Ε' τῷ 1715 κυρωθεῖσα ἀκαδημία τῆς Μαδρίτης· πρὸ πασῶν δὲ ἡ Γαλλικὴ ἐν Παρισίοις τῷ 1635 ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Ῥιχελίου διὰ προνομίων καταρτισθεῖσα, ἥτις κατέστη ὀλοσχερῶς κυρία τῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας τῶν Γάλλων, καὶ παρὰ ταύτην ἡ ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὠραίων ἐπιστημῶν, ἣν ὁ Κολβέρτος τῷ 1663 συνέστησε, καὶ ἡ μετὰ τρία ἔτη ἔπειτα πρὸ αὐτοῦ τούτου ἰδρυθεῖσα κυρίως ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, ἧς τὰ μέλη διὰ τῶν πρὸς τὴν μνήμην αὐτῶν ἀπαγγελλομένων ἐγκωμίων ἐγένοντο ἰδίως γνωστά. Πολλῶν ἑταιρειῶν, αἵτινες ἐσχηματίσθησαν ἐν Γερμανίᾳ διαρκούντος τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος πρὸς διόρθωσιν καὶ εὐκρίνειαν τῆς γλώσσης, ἐγένετο ἤδη μνεῖα. Ἐν ἔτει 1700 ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Α' ἀνήγειρε κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ Λειθωνίου τὴν ἀκαδημίαν τῶν ἐπιστημῶν ἐν Βερολίνῳ, εἰς ἣν προσετέθησαν τῷ 1750 ἡ ἑταιρεία τῶν ἐπιστημῶν ἐν Γοττίγγῃ καὶ τῷ 1759 ἡ Βαυαρικὴ ἀκαδημία ἐν Μονάχῳ. Ἀλλὰ τὴν πρῶτην θέσιν κατέχει ἡ κατὰ τὸ 1645 ἰδρυθεῖσα ἑται-

ρεία τῶν ἐπιστημῶν ἐν Λονδίῳ, ὑπὸ τοῦ Καρόλου Β' τῷ 1662 διὰ προνομίων αὐξηθεῖσα καὶ ὀργανισθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Βάικονος ἐκ Βερουλάμου, εἰς ἣν μαθηματικὴ καὶ φυσικὴ ἐπιστήμη ὀφείλουσι μεγάλας διασαφήσεις.

§ 1449. **Τύπος, βιβλία, βιβλιοπωλεῖα.** Μετὰ τῶν προόδων τῆς φιλολογίας συνδέονται τὰ μάλιστα ὁ τύπος καὶ τὰ πρὸς τοῦτον ἄμεσον σχέσιν ἔχοντα βιβλία κτλ. Ἡ βελτίωσις τοῦ τύπου ὀφείλεται ἰδίως εἰς τοὺς Ἴταλοὺς. Ἀπὸ τῆς Ἀλδινικῆς τυπογραφίας προέκυψεν ἡ χρῆσις τῆς ταχυγραφίας καὶ τῶν στίξεων. Κατὰ δὲ τὸν δέκατον ὄγδωρον αἰῶνα εἰσῆχθη κατὰ πρῶτον ἡ στερεοτυπία. Πρὶν ἢ ἡ βιβλιοπωρία κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα λάβῃ ἀρχήν, οἱ τυπογράφοι ἦσαν ἐν μέρει αὐτοὶ οὗτοι λόγιοι ἄνδρες ἢ συνδύλλοντο λίαν ἀφιλοκερδῶς εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας. Ἀφοῦ δὲ ἤρξαντο βιβλίων πανηγύρεις ἐν Φραγκοφούρτῃ τῇ παρὰ τὸν Μοῖνον καὶ ἐν Λειψία τῷ 1667, ἡ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τυπογράφων, συγγραφέων καὶ παντοπωλῶν ἐξασκουμένη βιβλιοπωρία ἔλαβε σταθερώτερον τύπον, τινὲς τῶν βιβλιοπωλῶν ἐξέδιδον καταλόγους βιβλίων ἄλλοτε ἄλλοι, οἱ δὲ Λειψιανοὶ ἐτησίως μάλιστα τοιούτους. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον ἡ ἐπενέργεια τῆς βιβλιοπωρίας εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον εἶνε ὁμολογουμένη, τόσῳ μείζονος τιμῆς ἀξιοῦται ἡ Γερμανία ὅτι ὑπῆρξε τὸ κέντρον ἐκείνης. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἐξεδηλώθη καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τῆς τυπογραφικῆς τέχνης μέρος, ἐνταῦθα κατ' ἀκολουθίαν ἐφευρέθησαν καὶ αἱ πρῶται τῆς τῶν βιβλίων λογοκρισίας διατάξεις καὶ αἱ πρῶται βιβλίων ἀπαγορεύσεις ἐξεδόθησαν.

§ 1450. **Ἐφημερίδες εἰδήσεων, Ἐμμελος, φιλολογικαὶ ἐφημερίδες.** Ἄλλ' ἐν τῷ δεκάτῳ ὄγδωρῳ αἰῶνι ἡ ἐλευθεροτυπία εὐροῦσα προστάτην κραταῖον τὸν μέγαν Φρειδερίκον κατέστη γενικωτέρα. Ὅσῳ δὲ ἡ φιλολογικὴ φιλοπονία κηζάνετο, τόσῳ μεγαλειτέρα καθίστατο καὶ ἡ ἔκδοσις ἐφημερίδων, αἵτινες εἴτε νέας ἐμπειρικὰς γνώσεις μετέδιδον εἴτε φιλολογικὰ ἔργα ἐγνωστοποιῶν καὶ ἐπέκρινον. Τοιαῦτα ἐνεφανίσθησαν ἰδίως κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος. Καὶ πρότερον δὲ ὑπῆρχον ἐφημερίδες, αἵτινες ἔδιδον εἰδήσεις περὶ πολιτικῶν συμβάντων. Αὗται ἐμφανίζονται κατὰ τὸ 1536 ἐν Ἐνετίᾳ, ὅπου ἐκ διαλειμμάτων ἐκοινοποιοῦντο ἔγγραφοι ἀγγελίαι περὶ τῶν ἀξιολογωτέρων πολεμικῶν συμβάντων. Ἐλαβὸν δὲ τὸ ὄνομα gazeta ἀπὸ τοῦ διδομένου πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῶν νομίσματος. Ἡ πρώτη Γερμανικὴ ἐφημερίς ἐτυπώθη ἐν Φραγκοφούρτῃ τῷ 1615, ὅπου ὁ βιβλιοπώλης Ἐμμελος ἐπεχείρησε τὴν ἔκδοσιν τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἐκείνην ὀνομασθείσης ἐφημερίδος. Εἰς αὐτὸν δὲ ἀνή-

και ἡ δόξα τῆς εἰσαγωγῆς τακτικῶς ἐκδιδομένων ἐφημερίδων ἐν Γερμανίᾳ. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τὰς πολιτικὰς διεδέξαντο φιλολογικαὶ ἐφημερίδες, ὧν ἡ πρώτη ἐφάνη ἐν *Λειψία*. Οὕτω δὲ κατέστη δυνατόν νὰ ἔχη ἕκαστος γενικὴν τινα ἐποπτείαν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ τῆς παιδείας.

§ 1451. **Βιβλιοθήκαι Ἰταλίας, Βατικανῆ βιβλιοθήκη, Εἰδελβέργης, Φλωρεντιανῆ, Παρισίων, Βιέννης, Ἀννεβούργου, Βερολίνου, Γοττίγγης.** Ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ παρεληλυθὸς ἀνήκει εἰς βιβλία, καὶ περὶ τῆς ἀποκτήσεως τῆς συλλογῆς αὐτῶν κατεβλήθη νῦν πολλῶ μείζων ἢ ἐν τῷ μεσαιῶνι φροντίς διὰ τῆς ἰδρύσεως βιβλιοθηκῶν, αἵτινες μετὰ γενναίας ἐλευθεριότητος ὠρίσθησαν εἰς κοινὴν χρῆσιν. Ἀπὸ τῆς συστάσεως δὲ βιβλιοθηκῶν ἔλαβεν ἰδίως ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα πάντῃ ἄλλην ἔκτασιν καὶ πάντῃ ἄλλον τύπον. Αἱ ἀνθρώπιναὶ γνώσεις ἠυξήθησαν δι' αὐτῆς κατὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ἰδρύματα ἀνήκουσι: πρῶτον ἡ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἐν Ῥώμῃ κτισθεῖσα Βατικανῆ βιβλιοθήκη, ἧτις κατὰ τὸ 1623 ἐπλουτίσθη διὰ τῶν ἐξ Εἰδελβέργης ἀφαιρεθέντων χειρογράφων, καὶ ἀκολούθως ἠυξήθη διὰ πολυτίμων ἰδιωτικῶν συλλογῶν· δεύτερον ἡ πολλῶν χειρογράφων περιεκτικὴ τῷ 1471 ὑπὸ τοῦ τῶν Μεδίκων κόσμου συσταθεῖσα Φλωρεντιανῆ· τρίτον ἡ ὑπὸ τοῦ Πετράρχα τῷ 1362 ἰδρυθεῖσα τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Ἐνετίᾳ· τέτατον ἡ Ἀμβροσιανῆ ἐν Μεδιολάνοις, ἧς ἰδρυτὴς ὑπῆρξε κατὰ τὸ 1609 ὁ καρδινάλιος Βορρομέας. Ἡ Ἰταλία προδήλως εἶνε ἡ χώρα, ἧτις ἔχει τοὺς μεγίστους βιβλίων θησαυροὺς.

Βιβλιοθήκαι Γαλλίας. Ἐν τῇ Γαλλίᾳ ἔκτισε τῷ 1527 ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην ἐν Φονταίνεβλῶ, ἧτις ἐπὶ Ἐρρίκου Δ' μετπνέχθη εἰς Παρισίους καὶ ἰδίως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἠυξήθη μεγάλως.

Βιβλιοθήκαι Γερμανίας. Ἐν τῇ Γερμανίᾳ ἡ ἀρχαιοτάτη βιβλιοθήκη εἶνε ἡ τῆς Εἰδελβέργης τῷ 1390, ἧτις ἐπὶ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ἀπέβηκε διὰ τοῦ Τίλλου μέγα μέρος χειρογράφων μετατεθέντων, ὡς εἴρηται, εἰς τὴν Βατικανήν. Ἐπίσημος δὲ καὶ πλουσιωτάτη εἶνε ἡ ἐν Βιέννῃ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ Α' ὡς δημοσία ἰδρυθεῖσα συλλογὴ ἢ ἐν Ἀννεβούργῳ κατὰ τὸ 1556 τὸ πρῶτον συσταθεῖσα καὶ μετὰ τριάκοντα ἔτη εἰς Δρέσδην μετενεχθεῖσα ἢ τοῦ Μονάχου κατὰ τὸ 1595, ἢ τοῦ Βερολίνου κατὰ τὸ 1650 ὑπὸ Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ μεγάλου ἰδρυθεῖσα καὶ ἡ τῆς Γοττίγγης ἀπὸ τοῦ 1736. Θησαυροὶ βιβλίων εὑρίσκονται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ

εις ὅλας τὰς πρωτευούσας πόλεις, ὅπου ὑπάρχουσι πανεπιστήμια, ἐν γένει ὅμως πλείονες εἰς τὰς νοτίας καὶ δυτικὰς ἢ εἰς τὰς βορείους καὶ ἀνατολικὰς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ' Δ'.

ΤΕΧΝΑΙ

§ 1452. **ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**, μέμνησις ἀρχαίων κτισμάτων. Ἡ νεωτέρα ἀρχιτεκτονικὴ ἔλαβεν ἤδη κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ τῆς ἐκ νέου παραδοχῆς ἢ μιμήσεως τῆς ἀρχαίας καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἣν οἱ τὴν τέχνην ταύτην ἀσκούντες εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν πολλοῖς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων πλὴν οὐχὶ τῶν κρείττωνων χρόνων διασωθεῖσι μνημείοις· ταύτης δὲ τὰ λείψανα ἐφήρμοσαν πολλαχῶς εἰς νέα κτίρια.

Σχολὴ Φλωρεντιανὴ καὶ Ἑνετικὴ. Αἱ δύο πρῶται ἀρχιτεκτονικαὶ σχολαί, ἡ Φλωρεντιανὴ καὶ ἡ Ἑνετικὴ, ἐνησχολήθησαν κυρίως εἰς κατασκευὴν μεγάρων ἢ βασιλείων. Ἀφ' οὗτου δὲ ἡ Ῥώμη κατέστη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὸ κέντρον ἐπεκράτησεν ἡ τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομή.

Ἀρχιτέκτονες Ἰταλοί, Βρουνελλέσκης, Βραμάντης, Βοναρρότης, Παλλάδιος, Φοντάνας. Διεκρίθησαν δὲ ὡς ἀρχιτέκτονες οἱ ἐξῆς μάλιστα Ἰταλοί: ὁ Βρουνελλέσκης († 1444), ὅστις ἐπέθετο τὸν κολλοσιαῖον θόλον εἰς τὸν ἄλλως κατὰ τὸν Γερμανικὸν ῥυθμὸν διεξαχθέντα μητροπολιτικὸν ναὸν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν ἧ ἔκτισε καὶ τὸ περίφημον μέγαρον Πίττιον, οὗτινος ἡ ἐν σχήματι ἀκροπόλεως ἢ πύργου μορφή ἐγένετο ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ τύπος τῆς Φλωρεντιανῆς παλατίων ἀρχιτεκτονικῆς· ὁ Βραμάντης († 1514), ὅστις ἤρξατο τῆς οἰδομῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ· ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Βοναρρότης († 1563), ὅστις προήγαγεν εἰς πέρας τὸν ἤδη ὑπὸ τοῦ Βραμάντου σχεδιασθέντα τολμηρὸν ἐκείνης θόλον· ὁ Παλλάδιος, ὁ Φοντάνας καὶ ἄλλοι.

§ 1453. Ἐπεκράτησις τῆς Ἰταλικῆς τέχνης καὶ παρακμὴ. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἡ Ἰταλικὴ φιλοκαλία ἀπὸ τῆς ἐστίας αὐτῆς διεδόθη καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ κατὰ μικρὸν ἐπεσκήσθη τὴν Γοτθικὴν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας ὅμως τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐξετράπη εἰς τὸ περιττόν, ἦτοι εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῶν καλλωπισμάτων, καὶ τῷ ΙΘ' αἰῶνι κατὰ πρῶτον οἱ μὲν τῶν ἀρχιτεκτόνων διὰ τινος ἀνανεω-

θείσης και βαθυτέρας σπουδῆς τῶν ἀρχαίων μνημείων ἤρξαντο νὰ δεικνύωσι κρείττονα φιλοκαλίαν, οἱ δὲ ἔλαβον ὡς παράδειγμα τὴν ἀκμιαίαν τοῦ ῥομαντικοῦ μεσαιῶνος περίοδον, καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὸν Γερμανικὸν ἢ τὸν ἄλλως λεγόμενον Γοτθικὸν τρόπον τοῦ οἰκοδομεῖν. Ἡ νεωτέρα ἀρχιτεκτονικὴ οὐδὲν καινοφανὲς καὶ ἰδιάζον ἐπλασε καὶ τὰ πλείεστα τῶν ἔργων αὐτῆς εἶνε ἀπομίμησις τῶν ἤδη ἐφευρεθέντων μετὰ τινῶν μόνον μεταβολῶν, ὅσας ἡ ἀτομικὴ φιλοκαλία συνεπάγεται.

§ 1454. **ΓΑΡΗΤΙΚΗ.** Καὶ ἡ τέχνη αὕτη ἐν Ἰταλίᾳ ὡσαύτως προήχθη εἰς νέαν ἀκμὴν. Κατὰ τὸν ΙΕ' δ' αἰῶνα ἤδη ἤρξατο ἡ ἄσκησις αὐτῆς τὸ πρῶτον ἐν Τοσκάνῃ, ὅθεν διεδόθη πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς χερσονήσου μέρη, καὶ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου προήχθη εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος.

§ 1455. **Μιχαὴλ Ἀγγελος, Κελλίνης, Βίσχερος.** Ὁ μεγαλοφυὴς οὗτος ἀνὴρ ὢν σύναμα καὶ ἀρχιτέκτων καὶ ζωγράφος ἐξελέξατο ἰδιάζόντως τὴν γλυπτικὴν, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιμελοῦς περὶ τὰ ἀρχαία ταύτης λείψανα μελέτης στηριζόμενος ἐργάσθη πλουσίως κεκοσμημένα τύμβων μνημεῖα. Μετ' αὐτὸν δὲ ἐν μὲν τῇ Ἰταλίᾳ διεκρίθη εἰς ἔργα μεταλλότευκτα ὁ Βενεβενούτος Κελλίνης († 1572), ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ἰδίως ὁ ἐκ Νωριμβέργης Πέτρος Βίσχερος.

§ 1456. **ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ.** Ἡ κυρίως αὕτη τῶν νεωτέρων χρόνων τέχνη ὑπὸ Βυζαντινῶν τεχνιτῶν ἀρχῆθεν εἰς Ἰταλίαν μεταρτυθεῖσα ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἤδη ἤρξατο νάναπτύσσεται θαυμασίως αὐτόθι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης συγχρόνως ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις εἰς διαφόρους διαστελλομένη σχολάς.

§ 1457. **Ἰταλική, σχολὴ Φλωρεντιανή, Μιχαὴλ Ἀγγελος Βοναρρότης.** Πρώτη δὲ λόγου ἀξία σχολὴ ὑπῆρξεν ἡ Φλωρεντιανή, ὅπου μετὰ πολλοῦς ἄλλους ἀνεφάνη ἐξέχων ὁ ἐν ταῖς προμνησθεῖσαις τέχναις διαπρέψας Μιχαὴλ Ἀγγελος Βοναρρότης. Ἡ μεγάλη αὐτοῦ τοιχογραφικὴ εἰκὼν ἡ παριστώσα τὴν τελευταίαν κρίσιν μένει ἀπαράμιλλος κατὰ τὸ ὄφος τοῦ εἶδους τῆς γραφῆς.

Ῥωμαϊκὴ σχολή, Ῥαφαὴλ Σάντος, τοιχογραφία, ἐλαιογραφία. Ὅσῳ δὲ οὗτος διεκρίθη περὶ τὴν ἔμφασιν καὶ τὸ μέγεθος τῆς γραφῆς, τοσούτῳ πλέον κατὰ τὴν καλλονὴν αὐτῆς ἐδείχθη ὑπέρτερος ὁ ἐξ Οὐρβίνου καταγόμενος τῆς Ῥωμαϊκῆς σχολῆς ἡγέτης Ῥαφαὴλ Σάντος (1483-1523), ὃν οἱ συμπολιταὶ του ὠνόμασαν θεῖον καὶ πρωτεύοντα πάντων τῶν ζωγράφων. Ἐν τῇ περιφύμῳ αὐτοῦ εἰκόνι τῆς Παναγίας (Madona) ἤνωσε τὸ χάριεν μετὰ τοῦ ὕψηλου. Περιφημος δὲ οὐχ ἤττον κατέστη περὶ τὴν ἐλαιογραφίαν καὶ περὶ τὴν τοι-

χογραφίαν (fresco), δι' ἧς ἐκαλλώπισεν ἐπὶ τοῦ πάπα 'Ιουλίου Β' τὰς αἰθούσας καὶ τοὺς θαλάμους τοῦ Βατικανοῦ.

Ἐνετική σχολή, Τιτιανός, προσωπογραφία, τοπογραφία, Παῦλος, σκηνογραφίαι τερπναί. Ἀριστοτέχνη δὲ τῆς Ἐνετικῆς σχολῆς ἐδείχθησαν: ὁ Τιτιανὸς († 1576) θαυμάσιος ὡς εἰκονογράφος ἀνθρώπων καὶ ὡς τοπιογράφος (paysagiste) ἕνεκα τοῦ ζωηροῦ χρωματισμοῦ, καὶ ὁ ἐξ Οὐηρώνης Παῦλος († 1588), ὅστις ἠρέσκετο νὰ παριστᾷ λαμπρὰς καὶ πανηγυρικὰς τοῦ βίου σκηνάς.

Δομβαρδική σχολή, Ἀλλέγρης ἢ Κορρήγιος. Ἡ δὲ Δομβαρδική σχολή ἔχει ὡς ἀρχηγὸν τὸν πλήρη αἰσθημάτων καὶ εἰς τὰς χάριτας προσφιλῆ Ἀντώνιον Ἀλλέγρην ἢ τὸν ἄλλως λεγόμενον Κορρήγιον (1494-1534), ὅστις ἐν νεαρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ ἀπέθανεν. Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ἀνὴρ, ὅτε ποτὲ εἶδεν εἰκόνα τινὰ τοῦ μεγάλου Ῥαφαήλ, συναισθανόμενος ἐνδομούχως τὴν ἑαυτοῦ γραφικὴν ἀξίαν ἀνεβόησε: «Κἀγὼ εἰμὶ ζωγράφος» (anch'io sono pittore). Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἔργων του, ἐν οἷς δεῖκνυται περὶ μὲν τὴν τῶν χρωμάτων ἀρμονίαν δημιουργός, κατὰ δὲ τὴν διάθεσιν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς (τοῦ σκιάφωτος, clair-obscur) ἀνυπέροχτος, ἤρκει μόνη ἡ ὑπὸ τῷ ὄνομα τῆς νυκτὸς γνωστὴ εἰκὼν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος νὰ διατηρήσῃ τὴν μνήμην του ἀκέραιον.

Νέα περίοδος τῆς Ἰταλικῆς ζωγραφικῆς, Κοράκκιος, ἐκλεκτικὴ σχολή. Μετὰ τοὺς εἰρημένους δὲ τέσσαρας ἀριστοτέχνας ἄρχεται κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα νέα τις περίοδος τῆς Ἰταλικῆς ζωγραφικῆς, ἀφ' ἧς παύει ἡ διαίρεσις εἰς τὰς διαφόρους σχολὰς καὶ τὸ πᾶν συγκεντρῶνται εἰς τὴν τῶν Κορακκίων, ἧτοι τοῦ θείου Λουδοβίκου καὶ τῶν τούτου δύο ἀνεψιῶν Δύγουστίνου καὶ Ἀννιδάλου, ἧτις ὠνομάσθη ἐκλεκτικὴ ὡς στηριζομένη εἰς τὰ ἔργα τῶν προηγηθέντων ἀριστοτεχνῶν καὶ σπουδάζουσα νὰ συνενώσῃ τὰ διάφορα ἐκείνων πλεονεκτήματα εἰς ἓν ὅλον.

Ρένης, Ἀλβίνης, Δομινικίνιος. Ὀνομαστοὶ δὲ ταύτης ὑπαδοῦ ἐδείχθησαν ὁ Γουτδων Ρένης († 1642), ὅστις διεκρίθη διὰ τοῦ ιδεώδους κάλλους τῶν κεφαλῶν ὁ Ἀλβίνης, ὅστις πρὸς αὐτὸν συνημιλάτο, καὶ ὁ Δομινικίνιος εὐδοκιμήσας ἰδίως περὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν χαρακτήρων.

§ 1458. **Γερμανικὴ, Βαταυκὴ ἢ Κολωνικὴ σχολή, ἀδελφοὶ Ἐθκκιοί.** Ἐν τῇ Γερμανίᾳ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς οὕτω λεγομένης Βαταυκῆς ἢ παλαιᾶς Κολωνικῆς σχολῆς φερούσης ἔτι τὸν τύπον τῆς Βυζαντινῆς, θν μετέβαλον εἰς τέλος ἐπὶ τὸ βέλτιον οἱ ἀδελφοὶ Ἐθκκιοί διὰ μιμήσεως

τῆς φύσεως. Μετ' οὐ πολὺ ὁμοῦς ἔλαβεν ἰδίαν καὶ αὐθυπόστατον ῥόθμισιν. Ὁ εἰκονογράφος Ὀλβεῖνος († 1554), ὅστις διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Η', διὰ τῆς ἀκριβείας καὶ σεμνότητος τῆς μορφῆς καὶ διὰ τοῦ κάλλους τοῦ χρωματισμοῦ κατέστη ἐνάμιλλος τῶν τῆς Λομβαρδικῆς σχολῆς ἀριστοτεχνῶν.

Φραγκωνικὴ σχολή, Οὐολγεμύθιος, Δύρερος, Κρανάχιος. Ἐν τῇ Νωριμβέργῃ ἰδρύθη ἰδίαις τῆς Φραγκωνικῆς σχολῆς ἐπιτηδευομένη τὸ ἐνεργὸν καὶ ποικίλον τῶν χαρακτήρων. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουσιν ὁ Μιχαὴλ Οὐολγεμύθιος καὶ ὁ τοῦτου μεγαλείτερος μαθητὴς καὶ ὑπὸ τοῦ Ῥαφαὴλ αὐτοῦ ὀμνηθεὶς Ἀλβρέχτος Δύρερος († 1528), ὅστις ἐκτὸς πολλῶν ἀξιολόγων ἰδίως θρησκευτικῶν εἰκόνων ἐπεξεργάσθη ἰδιοχείρως γραφὰς χαλκοτύπους καὶ ἐπὶ ἰδίαις σχεδιάσμασιν ἐξετέλεσε παρ' ἄλλων γεγλυμμένας ξυλογραφίας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ σημαντικώτερον μέρος τῶν ἔργων του. Ἡ ἰσχὺς τῆς Φραγκωνικῆς σχολῆς ἐξηπλώθη καὶ εἰς Σαξονίαν διὰ τοῦ ἐν Κρανάχῃ τῆς Φραγκωνίας γεννηθέντος, ἀλλὰ προΐμως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Σαξονικῆς αὐτῆς μεταβάντος Δουκᾶ Κραναχίου († 1553), οὗτινος ἡ κυριωτέρα ἀξία συνίσταται εἰς τὴν ἐπιτηδευσιν ζωγραφικῆς χρωματισμοῦ τῶν διάφορα ἐπιφανῆ πρόσωπα παριστασῶν εἰκόνων του.

§ 1459. Βαταυικὴ, σχολή Φλαμανδικὴ καὶ Όλλανδική. Εἰς τὴν Γερμανικὴν σχολὴν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν Ἰταλικὴν προσεγγίζουσα καὶ μετ' αὐτῆς ἐκ μιᾶς ρίζης τῆς ἀρχαίας Κολωνικῆς προκύψασα παρίσταται ἡ Βαταυικὴ ἢ ἡ τῶν Κάτω Χωρῶν σχολή, ἥτις ἀπὸ τοῦ ΙΔ' καὶ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐνησχολήθη ὅπως ἀναπτύξῃ ἰδιοτρόπως τὴν ζωγραφικὴν τέχνην. Διαίρεται δὲ αὐτὴ εἰς Φλαμανδικὴν καὶ Όλλανδικήν.

Ἰδρυτὴς τῆς Φλαμανδικῆς σχολῆς Ἰωάννης Βὰν Δύκκιος, Ῥουβήνσιος, Ἀντώνιος Βὰν Δύκκιος. Ἰδρυτὴς τῆς Φλαμανδικῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Βὰν Δύκκιος, ὅστις ἠδδοκίμησε περὶ τὸν λαμπρὸν χρωματισμὸν ἐκλείσεν ὁμοῦς αὐτὴν κυρίως καὶ ἐξέτεινε τὴν δόξαν τῆς ὁ ἐν Ἰταλίᾳ σπουδάσας Πέτρος Ῥουβήνσιος (1577-1640). Εἰς τὴν γιγαντιαίαν παραστατικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀνεξάντλητον τοῦ ἀνδρὸς ἐπιμέλειαν ὀφείλονται τετρακισχίλια περίπου εἰκόνες, ἐν αἷς ἐπραγματεύθη ἀντικείμενα ἱστορικά, μυθολογικὰ καὶ ἀλληγορικὰ· οὐχ ἥττον δὲ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας ἐξεϊκόνισε καὶ ἐπιφανεῖς τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ τοπία (paysages)· ὡς οὐδενὸς δὲ ἄλλου ζωγράφου αἱ εἰκόνες τοῦ Ῥουβήνσιου εἶνε διεσκορπισμέναι εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ κοσμοῦσι σχεδὸν πᾶσαν ἐκκλησίαν τῶν Κάτω Χω-

ρῶν. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν δὲ μαθητῶν αὐτοῦ εἰς μεγίστην προήχθη φήμην ὁ Ἀντώνιος Βὰν Δύκκιος (1599-1641), οὗτινος ὁ πύρινος ὑπὲρ τῆς τέχνης ζήλος προὐκάλεσε σχεδὸν τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ μεγάλου διδασκάλου.

Ὀλλανδικὴ σχολή, Λουκᾶς, Ῥεμβράνδης. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν Φλαμανδικὴν διακρίνεται ἡ Ὀλλανδικὴ διὰ πιστῆς μὲν τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων ἀπεικάζσεως καὶ ἐπιτηδεΐας τοῦ σκιόφωτος διαθέσεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ διὰ πολλῆς φιλοκάλου ἐπιτηδεύσεως. Ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς Λουκᾶς ἐκ Λουγδούνου († 1533) σύγχρονος τοῦ Δυρέου, Ὀλβείνου καὶ Κραναζίου διέπρεψεν οὐ μόνον ὡς εἰκονογράφος, ἀλλὰ καὶ ὡς χαλκογράφος. Περιφημότερος δὲ πάντων τῶν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην ἀνηκόντων εἶνε ὁ Παῦλος Ῥεμβράνδης († 1674) ὁ ἄριστος τῶν φυσικῶν φαινομένων μιμητής, ὅστις περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ σκιόφωτος ἐδείχθη καθάπερ καὶ ὁ Κορρήγιος ἀριστοτέχνης πλὴν ὅτι αὐτὸς μὲν τεχνάται παίζουσαν τὴν σκιάν εἰς τὸ φῶς, ὁ δὲ Κορρήγιος ἐξ ἐναντίας ἐπετηδεύετο τὸ φῶς ἐπιπλέον εἰς τὴν σκιάν.

§ 1460. Γαλλικὴ. Ἐκτὸς δὲ τῶν προειρημένων διαφορῶν τῆς ζωγραφικῆς σχολῶν μνημονεύομεν ἐτι διὰ βραχέων καὶ τῆς Γαλλικῆς. Ἡ ἱστορία αὐτῆς ἄρχεται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Φραγκίσκου τοῦ Α', ὅστις ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του Ἴταλοῦ διδασκάλους.

Πουσσίνος, Λορραίνος, Βέρνετος. Δι' αὐτῶν δ' ἐδιδάχθησαν καὶ ἐγχώριοι τεχνίται, μεταξὺ τῶν ὁποίων φέρεται τὰ πρωτεῖα ὁ Νικόλαος Πουσσίνος († 1665), ὅστις ἐγκύψας βαθύτερον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιότητος ἐζωγράφει μᾶλλον πρὸς τέρψιν τοῦ πνεύματος ἢ πρὸς τὴν τῶν αἰσθήσεων. Ἀκολούθως ἤκμασεν ὁ Κλαῦδιος Λορραίνος, ὅστις διεκρίθη κατ' ἐξοχὴν ὡς ἄριστος τοπιογράφος. Κατόπιν δὲ τούτου ἐπῆλθεν ἄγονός τις περίοδος, ἣτις μὲν ἔλαβε πέρασ διὰ τῆς εὐτυχῆς τοῦ ζωγράφου Βερνέτου († 1789) ἐμρανίσεως.

§ 1461. ΜΟΥΣΙΚΗ, ἀρχαιοτάτη, ποιήσεις, ποιηταί, ἀοιδοί. Εἰς τὰς τέχνας ἐκεῖνας, καθ' ἃς οἱ νεώτεροι ἐδυνήθησαν νὰ ὑπερτερήσωσι τῶν ἀρχαίων, ἀνήκει καὶ ἡ μουσικὴ, ἣτις μεταξὺ τῶν καλῶν τεχνῶν εἶνε ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀναπτυχθεῖσα σύναμα μετὰ τῆς ποιήσεως, καθ' ὅσον ποιηταὶ καὶ ἀοιδοὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Ἐκκλησία καὶ μουσικὴ, χορροδία, σημεῖα μουσικά, μελόδραμα, ᾠδικὴ, ὀργανικὴ. Παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς ἀνεπτύχθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καὶ ἐν γένει ἡ χορροδία ἐγένετο ὅλης τῆς νεωτέρας μουσικῆς τὸ θεμέλιον. Κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα αὕτη προήχθη

ἰδίως ὡς τῆς θείας λατρείας θεραπείαινα καὶ ὡς συντεταγμένη μεταξὺ τῶν ἐν ταῖς σχολαῖς τότε διδασκομένων καὶ τὸ οὕτω λεγόμενον «quadrivium» ἀποτελουσῶν ἐπιστημῶν. Ὅθεν διαρκοῦντος αὐτοῦ τὸ μουσικὸν σύστημα ἐτελειοποιήθη ἐφευρεθέντων καὶ βελτιωθέντων τῶν μουσικῶν σημείων (notes) καὶ ὀρισθέντος τοῦ μουσικοῦ ῥυθμοῦ. Κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἤτοι ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ ἐπιστημονικῶς ἐξησκειτο ἐν ταῖς Κάτω Χώραις, Ἰσπανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἐφευρέθη τὸ μελόδραμα, ἡ νέα ᾠδική τε καὶ ὀργανικὴ μουσικὴ ὑψώθη εἰς τὸν κολοφῶνά της, καὶ ἐν ᾧ ἡ τελειοποίησις τῆς ᾠδικῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν κατορθώθη, ταύτης ἐπεμελήθησαν Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι.

§ 1462. **Ἰταλικὴ χορωδία, Παλαιστρίνου ᾠσματα, κοσμικὴ μουσικὴ, μελωδία.** Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐκ τῶν μελωδιῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς μουσικῆς, αἵτινες προσηρμόσθησαν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς ὕμνους καὶ τοὺς ψαλμοὺς, ἀνεβλάστησεν ἡ χορωδία (choral) πρωτόμωτα. Πολλοὶ πάπαι ἐδείχθησαν διαφερόντως προστάται τῆς μουσικῆς, ἰδίως τῆς ᾠδικῆς, ὅθεν τὰ ἐκκλησιαστικά τοῦ Παλαιστρίνου ᾠσματα κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἤδη προήχθησαν εἰς τινα βαθμὴν τελειότητος. Μετὰ τῆς ἀρεσκείας δέ, ἧς ἔτυχον τὰ μελοδράματα ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, κῆξήθησαν αἱ πρόοδοι τῆς κοσμικῆς μουσικῆς. Εἰς ταύτην ὁ Ἰταλὸς ἠκολούθησε τὴν ἐθνικὴν ῥοπήν του πρὸς τὴν εὐφώνιαν καὶ τὴν κήλησιν τῶν ὧτων· διὸ ἡ μελωδία ἐγένετο ὁ σκοπὸς ἢ τὸ τέρμα τῆς μουσικῆς ἐνεργείας.

§ 1463. **Γερμανικὴ, ἁρμόνιον, ἁρμονικὴ ψαλμωδία.** Ἄλλως δὲ εἶχε τὸ πρᾶγμα παρὰ τοῖς Γερμανοῖς· τὴν ἰδιαιτέραν τούτων εὐφῶν καὶ τὴν διάθεσιν περὶ τὴν μουσικὴν ἀποδεικνύει τοῦτο, ὅτι διαρκοῦντος τοῦ μεσαιῶνος οἱ πάπαι προσεκάλουν εἰς Ῥώμην Γερμανοὺς παίκτας τοῦ ἁρμονίου (orgue) ἤτοι τοῦ μεγίστου καὶ εὐρυχωροτάτου τῶν μουσικῶν ὀργάνων. Κατὰ δὲ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα ἡ ἁρμονικὴ ψαλμωδία ἐφθασεν ἤδη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Βαταυῶν τὴν καταγωγὴν Γερμανῶν εἰς ἰκανὸν ὕψος· ἐφεξῆς δὲ ὁ μέγας μεταρρυθμιστὴς Λούθηρος συνέτεινε μεγάλως καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῆς χορωδίας, καὶ μετὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον ἡ μουσικὴ ἔτυχεν ἐκτάκτου περιθάλψεως παρὰ τῇ αὐτῇ τῆς Βιέννης. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ ἐν τῇ Σαξονικῇ αὐλῇ.

Σάξονες, Βάχιος, Αἰνδελος, Γράουνος. Μουσικοὶ δέ, οἳοι ὁ Σεβαστιανὸς Βάχιος, ὁ Αἰνδελος καὶ ὁ Γράουνος ἐμεγάλυναν τὸ Σαξονικὸν ὄνομα περὶ τὴν μουσικὴν. Ὁ Βάχιος (1685-1750) ἀνήκει εἰς τινα μουσικὴν οἰκογένειαν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον πεντήκοντα περὶ-

που μουσικοί, ὧν τὰ ποιήματα εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον θρησκευτικὰ καὶ διεγείρουσιν ἰδίον τινα ἐνθουσιασμόν· ὁ Αἰνδελος (1684-1759) ἦτο εἰς ἐκ τῶν ἐμβριθεστάτων μελοποιῶν καὶ ἐν τῇ νεαρχῇ ἔτι αὐτοῦ ἡλικίᾳ ἐδείξεν ἑκτακτον μουσικὸν προτέρημα. Τὸ θέατρον δὲ τῆς ἐνεργείας του ὑπῆρξεν ἡ Ἀγγλία καὶ ἐκεῖθεν ἤλθον εἰς Γερμανίαν τὰ μεγάλα αὐτοῦ ἱερὰ δράματα (oratoires) τοῦ Μεσσίου, τοῦ Σαμφῶνος καὶ τοῦ Ἰούδα Μακκαβαίου.

Σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Βράουνοσ μεταξὺ τῶν τριῶν ἐξόχων μουσικῶν ὁ νεώτερος (1750-1794) ὡς ἀρχιμουσικὸς τῆς ἰδιαίτερας ἐκκλησίας Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου ἵδρυσεν τὴν σχολὴν τῶν μουσικῶν ἐν Βερολίῳ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ὧν τὰ μὲν εἶνε μελοδράματα, τὰ δὲ ἐκκλησιαστικὰ ἔσματα, εἶνε μέγιστος· ὡς τὸ ἄριστον δὲ μεταξὺ τῶν ἔσμάτων θεωρεῖται καὶ θαυμάζεται ἡ σταύρωσις τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν γένει δὲ ἡ τῆς Γερμανικῆς μουσικῆς ἀκμὴ συμπίπτει μετὰ τῆς ποιήσεως κατὰ τὴν ἐξοδον τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Ὁ Γλύκιος, ὁ Αἰδέμιος, ὁ Μοζάρτης καὶ ὁ Βετχόβενος ἐξομοιοῦνται πρὸς τοὺς ὑψηλοὺς αὐτῶν προκαθηγητὰς κατὰ τὸ ἐμβριθὲς καὶ πλήρες τῆς ἀρμονίας καὶ μελωδίας, ὑπερτεροῦσιν ὅμως αὐτῶν κατὰ τὸν πλοῦτον, τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τόλμην τῶν ποιημάτων. Καὶ πάντες μὲν οὗτοι ὕψωσαν τὴν μουσικὴν εἰς γλῶσσαν ἐκφραστικὴν τῆς βαθείας συναισθήσεως, ἕκαστος δὲ διὰ τῶν ἰδίων ποιημάτων του ἐξεδήλωσε τὴν διαφορὰν τῆς ἑαυτοῦ μεγαλοφυίας.

§ 1464. **Γαλλικὴ, Τρουβαδοῦροι.** Ἡ ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς μουσικῆς πηγάζει ἀπὸ τῶν αἰδῶν καὶ μουσικῶν σχολῶν τῶν Τρουβαδοῦρων· τὴν κρείττονα ὅμως περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀνάπτυξιν ὤφειλεν ἡ Γαλλία κατὰ πρῶτον εἰς Ἰταλοὺς τεχνίτας τοὺς παρακολουθήσαντας τὴν ἐκ Μεδίκων Αἰκατερίναν.

Λουλλῆς, Ῥαμῶ, Γλύκιος, κωμικὸν ἄσμα, μελωδία διὰ χοροῦ. Τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ πολυτέλεια προεκάλεσε γενικὴν τῆς τέχνης παραδοχὴν, αἱ ψαλμῳδία εὔρον μείζονα εὐαρέστησιν καὶ μάλιστα ἀφ' ὅτου ὁ Φλωρεντιανὸς Λουλλῆς διὰ τῆς ἀφελοῦς αὐτοῦ μουσικῆς κατέθελξε τοὺς Γάλλους. Μετ' αὐτὸν διέπρεψεν ὁ Ῥαμῶ ὡς αὐλητῆς ἐμπνευστοῦ ὄργανου καὶ ὡς μελοποιὸς ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του, ἕως οὗ διὰ τοῦ Γλυκίου νέος τις παρὰ τοῖς Γάλλοις ἀνέτειλεν ἀστὴρ. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ κωμικὸν ἄσμα (vaudeville) καὶ ἡ μελωδία τοῦ χοροῦ ἔμεινε τὸ κύριον τῆς Γαλλικῆς μουσικῆς πεδίον, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους, ὡς φαίνεται, εἶνε ἀλλότριος πρὸς τὰ ἐμβριθέστερα τῆς Μούσης Μελοπομένης ἔσματα.

1465. **ΠΟΛΕΜΙΚΗ.** Μεταξὺ τῶν καθ' ἑκάστας μαθη-

ματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν σύναμα, — ἐφ' ᾧ καὶ αὕτη τάσσεται ἐν ταύταις ἢ ἐκείναις, — ἱστορικῶς πολλοῦ λόγου ἀξία εἶνε ἡ πολεμικὴ τέχνη, ἥτις διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς χρήσεως τῆς πυροκόπουσ καὶ τῶν μονίμων στρατῶν ἔλαβε μὲν νέον ὅλως σχηματισμόν, πρὸς τὴν τελειότεραν ὁμῶς ἀνάπτυξιν τῆς ἐχρειάσθη πολλοὺς αἰῶνας καὶ κατὰ πρῶτον διὰ τῆς μετὰ τῆς μαθηματικῆς ἐνώσεώς τῆς ἐκτίσαστο ἐπισημονικὴν ἀξίαν.

Μακκιαβέλης, Ἀδόλφος. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὅπου αἱ τῶν ἀρχαίων ἐμπειρικαὶ γνώσεις ἐγένοντο κατὰ πρῶτον ἀντικείμενον μελέτης, ὁ **Μακκιαβέλης** μετὰ τινῶν ἄλλων ἀνδρῶν ἀνέωξε τὴν ὁδόν, ἔπειτα τὰ ἐπιστημονικὰ τῶν Ἰσπανῶν συγγράμματα ἔσχον τὴν προτίμησιν μέχρι τοῦ **Γουσταύου Ἀδόλφου**, δι' οὗ ἡ πολεμικὴ τέχνη ἠθικῶς μάλιστα ἐτελειοποιήθη. Αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐπεκράτησαν ἐν τῇ σχολῇ ἀρίστων στρατηγῶν, τοὺς ὁποίους διέπλασε, αἰτίνας μεταφυτεύθησαν ἐφεξῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνθα ὑπὸ τὴν λαμπράν τοῦ **Λουδοβίκου ΙΔ'** κυβέρνησιν ἡ πολεμικὴ τέχνη εὗρεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν πατρίδα τῆς.

Γάλλοι στρατηγοί, Τυρρήνης, Μοντεκουκούλης, Λουξεμβούργος. Ἡ Γαλλία δύναται νὰ δείξῃ τοὺς μεγίστους ἐν αὐτῇ ἀνδρας, ἐν οἷς τὸν **Τυρρήνην**, πρὸς ὃν μόνον ὁ ἀντίπαλός του **Μοντεκουκούλης** δύναται νὰ παραβληθῇ, καὶ τὸν **Λουξεμβούργον**.

Γουλιέλμος Γ', Μαρλβουρῦς, Εὐγένιος, Κάρολος ΙΒ'. Τῆς Γαλλίας ἡ ὑπερφήανεια προεκάλεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐναντίον τῆς ἐξόχους πολεμιστᾶς, οἳοι ἦσαν ὁ Ἀραυσικὸς **Γουλιέλμος Γ'**, ὁ **Μαρλβουρῦς** καὶ **Εὐγένιος** ὁ **Σαβαυδικός**. Οὐχ ἦττον παρὰ τούτους καὶ ὁ **Κάρολος ΙΒ'** ἐγένετο, εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διδακτικὸς διὰ τῶν σφαλμάτων τῆς σφοδρότητός του. Ἀφοῦ δὲ τοιαῦτα μεγάλα πρακτικὰ παραδείγματα προηγήθησαν, ἐνεφανίσθησαν καὶ ἀριστοὶ ἐπιστήμονες τῆς πολεμικῆς τέχνης.

§ 1466. **Τακτικὴ, Φρειδερίκος Β', Βιτερφέλδος, Κεῖθος, Σεῦδλιτσίος, Ζεϊθίνος, Φολάρδος, Γουιχάρδος.** Ἡ ὑψηλότερα τακτικὴ καὶ νέον τι πολεμικῆς σύστημα ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα διὰ τοῦ **Φρειδερίκου Β'** καὶ διὰ τῶν μεγάλων αὐτοῦ στρατηγῶν: τοῦ πρίγκιπος **Ἐρρίκου**, τοῦ **Βιτερφέλδου**, τοῦ **Κεῖθου**, τοῦ **Σεῦδλιτσίου**, τοῦ **Ζεϊθίνου** καὶ παρέσχον εἰς τὴν στρατιωτικὴν φιλολογοίαν πάντοτε μεῖζονα ἀξιολογότητα. Περὶ τακτικῆς τῶν ἀρχαίων ἐπραγματεύθησαν πρότερον ἤδη ὁ **Φολάρδος** καὶ ὁ **Γουιχάρδος**, μετὰ τούτους δ' ἔγραψε καὶ **Φρειδερίκος** ὁ **Β'**: ἀλλὰ νεώτερα μεγάλα συμβάντα ἐπεσκίασαν καὶ αὐτὰ αὐτοῦ τὰ πλεονεκτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρζβ'.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

§ 1467. **Θαλάσσιον ἔμπόριον, ἀποικίαι, Ἀγγλικῶν ἔμπόριον καὶ βιομηχανία.** Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ἦται τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου, καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἰνδικὴν ἀγοῦσης θαλάσσιας ὁδοῦ τὸ παγκόσμιον ἔμπόριον ἔκαθεν ὁλοσχερῆ μεταβολὴν, ἀπὸ ἡπειρωτικοῦ ἔμπορίου δῆλα δὴ τῆς γῆς μετεποιήθη εἰς θαλάσσιον. Κυρία δὲ τοῦτου ὁδὸς κατέστη ὁ Ἀτλαντικὸς Ὀκεανός. Φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ ἤδη ὡς ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης αἱ χῶραι τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ πρῶτον μὲν ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Πορτογαλία, ἔπειτα δὲ ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ τελευταίον ἡ Γαλλία, μετέσχον τοῦ προκειμένου ἔμπορίου ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑνετίας καὶ τῆς Γερμανικῆς Ἀυσσῆς, ἧτις διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ διαματακομιστικοῦ ἔμπορίου τῆς καὶ τῆς ἐπὶ μᾶλλον κραταιουμένης ἀσφαλείας διὰ τῆς ἐπελθούσης εἰρήνης ἐξέπεσε κατὰ μικρὸν καὶ ἀφοῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀπώλεσε τὰ προνόμια τῆς, διελύθη εἰς 3 μόνον περιορισθεῖσα πόλεις (1636). Μετὰ τῆς διηνεκῆς δὲ δι' ἰδρύσεως ἀποικιῶν αὐξανομένης εὐκολίας τῆς ἐπιμειξίας ἠρξάθη καὶ ἡ ἀνάλωσις τῶν προϊόντων ἀμφοτέρων τῶν Ἰνδιῶν, καὶ ὅπως οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ προϊόντα τοῦ νέου ἐκείνου κόσμου συνέρρεον εἰς τὴν Εὐρώπην, οὕτω παρ' ἐκείνῃ εὗρισκον πάλιν τὰ Εὐρωπαϊκὰ προϊόντα καὶ χειροτεχνήματα μείζονα καὶ ἐπωφελεστέραν ἀπεμπόλησιν. Τὴν μεγίστην ἔκτασιν ἔλαβε τὸ τῆς Ἀγγλίας ἐξωτερικὸν ἔμπόριον τὸ μὲν διὰ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος περὶ εἰρήνης συνθήκαις συνομολογηθέντων ὠφελημάτων, τὸ δὲ διὰ τῆς διηνεκῆς ἐπαυξήσεως τῶν ἐξωτερικῶν κτήσεών τῆς, ἰδίως διὰ τῆς ἀποκτήσεως τῆς ἀνατολικῆς Ἰνδικῆς. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ βιομηχανία τῶν Ἀγγλων προήχθη μᾶλλον τῆς τῶν ἡπειρωτικῶν ἐθνῶν διὰ τῆς ἀφειδοῦς χρήσεως τελειοτέρων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀτμοκινήτων μηχανῶν. Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἀγοραὶ κατεκλύσθησαν δι' Ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων, ἕως οὗ κατὰ πρῶτον μὲν τοῦ Ναπολέοντος ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός, βραδύτερον δὲ τέλη προστατευτικὰ ἔδωκαν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν βιομηχανίαν νέαν προαγωγὴν.

§ 1468. **Τρόπος προαγωγῆς τοῦ ἔμπορίου.** Τὰ ἀξιολογώτερα δὲ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἔμπορίου μέσα ἦσαν: σύστασις μεγάλων πανηγύρεων ἐν Λειψία, Βρουσβίκη, Φραγκοφούρτῃ καὶ ἄλ-

λχοῦ, ἀσφαλιστικῶν καταστημάτων, τραπεζῶν καὶ χρηματιστηρίων· εὐκολία τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς ἀμαξητῶν ὁδῶν, σιδηροδρόμων καὶ διωρίχων· δι' εἰσαγωγῆς τῆς ἀτμοπλοῦτος ἐν τοῖς μεγάλοις ποταμοῖς καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ· διὰ βελτιώσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῶν ταχυδρομείων· δι' ἐμπορικῶν συνθηκῶν, διὰ μετοχικῶν εταιρειῶν καὶ τέλος ἐν Γερμανίᾳ ἰδίως διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν πλείστων ἐπικρατειῶν εἰς ἓν τελωνιακὸν σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΓ'.

ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ

§ 1469. **Τῶν ἐφευρέσεων αἱ σπουδαιόταται κυρίως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἐγένοντο.** Εἰκαὶ κατὰ τοὺς τελευταίους ἡδὴ τοῦ μεσαίου χρόνου ἐγένοντο οὐκ ὀλίγαι σημαντικαὶ ἐφευρέσεις, αἷτινες συνέτειναν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος, κυρίως ὁμως ἀπὸ τῆς ἀνακάλυψος τοῦ Νέου Κόσμου καὶ ἐφεξῆς ἅπανα ἡ ἀνθρωπίνη κατάστασις ἤρξατο ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀπλουστάτων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν μεγαλειτέρων τοῦ μεσαίου ἐφευρέσεων νὰ προάγῃται ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης βίος, τέχνη καὶ ἐπιστήμη διὰ τοῦ διηνεκῶς ἐνεργοῦ τῆς ἐρεῖνης πνεύματος ἔλαβον κατὰ πάντα ἀπέραντον αὐξήσιν.

§ 1470. **Μηχανικὰ τέχνη.** Τῆς αὐξήσεως δὲ ταύτης ἀρίθμητον ἀπόδειξιν παρέχουσιν ἐν πρώτοις αἱ μηχανικαὶ τέχνη, ἰδίως ἡ τελειοποίησις τῆς κατασκευῆς τῶν μηχανῶν κατὰ τοὺς ἐσχάτους χρόνους. Εἰς ὃ τι ποτὲ ἀναριθμητοὶ ἀνθρώπων χεῖρες ἀπητυντο, τοῦτο νῦν τελειότερον καὶ ἐν πολὺ βραχυτέρῳ χρόνῳ ἐκτελεῖται. Ὅθεν διάφορα πράγματα, ὅσα μάλιστα εἰς τὴν εὐμάρειαν τοῦ βίου, καὶ τὴν πολυτέλειαν ἀφορῶσι, δύναται ἕκαστος εὐκόλως ἐπὶ εὐτελεστέρῃ ἀναλόγῳ τιμῇ νὰ πορισθῇ. Ὁ δέκατος ἕκτος αἰὼν ἡδὴ οὐχὶ μικρᾶς ἀξίας διὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐφευρέσεις ἐμφανίζει.

Κλωστικὸς στρόφαλος (μαγγάνιον), ὑφαντικὴ μηχανὴ περιποδίου (ὑφαντικὸς δίφρος). Εἰς ταύτας δ' ἐν πρώτοις ἀνήκει ἡ τοῦ κλωστικοῦ στροφάλου ἥτοι μαγγανίου γενομένη κατὰ τὸ 1530 ὑπὸ Γυργενσίου ἐν Βρουνσβίχη. Ὁ στρόφαλος δὲ οὗτος, ὅστις τίθεται εἰς κινήσιν διὰ τῶν ποδῶν, ἀπέβη διὰ τὴν νῆσιν τοῦ λίνου πολὺ εὐχρηστότερος τῶν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις συνήθων ἀτράκτων. Οὐχ ἥτον δ' ἀξιόλογος ὑπῆρξε καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ γενομένη ἐφεύρεσις τῆς

ὕφαντικῆς μηχανῆς τῶν περιποδίων ἢ περικνημίδων. Ἀφ' οὗτου δὴλα δὴ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐγένετο ἐν Ἰσπανίᾳ σύνθεσις τὸ πλέγμα περιποδίων καὶ ἐκείθεν διεδόθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος Η' πρῶτος ἐφόρεσε μεταξωτὰ περιπόδια, ἐφευρεν ὁ Γουλιέλμος Λήσης ἐκ Κανταβρυγίας (1589) τὸν ὕφαντικὸν δίφρον, ἥτοι μηχανήν, δι' ἧς ὁ τυχὼν ἐργάτης ἀκόπως καὶ ἄνευ προσωπικῆς ἐπιτηδεϊότητος δύναται ἐν ἀκαρεῖ νὰ πλέξῃ τάχιστα ἑκατοστίας βροχίδων.

§ 1471. Ἄτμος. Παρὰ τὰς εἰρημέναις δὲ τεχνικῆς μηχανᾶς ἀσυγκρίτως ἀξιολογώτερα παρήγαγεν ἀποτελέσματα ἡ ἐφευρέσις φυσικῆς τινος δυνάμεως, τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις καθιστῶν περιττὴν τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν χρησιμεύει ὡς ὄργανον τοῦ κινεῖν πᾶσαν μηχανήν. Ἡ ἐφευρέσις αὕτη δὲν εἶνε ἀρχαιότερα τοῦ III' αἰῶνος, καίτοι κατὰ τὸ ἡμισυ ἤδη τοῦ IZ' ἡ μεγάλη δύναμις τῶν ἐν τινι ὠρισμένῳ τόπῳ συμπιεζομένων ἀτμῶν τοῦ ὕδατος ἦν γνωστὴ.

Σαβαρῆ πρώτη ἀτμοκίνητος μηχανή. Ἐν ἔτει 1699 ἀπετελέσθη διὰ τοῦ Ἀγγλοῦ λοχαγοῦ Σαβαρῆ ἡ πρώτη ἀτμοκίνητος μηχανή, τῆς ὁποίας χρῆσις ἐγένετο εἰς τὴν ἐξόρυξιν μετάλλων.

Οὐάττης, τελειότερα μηχανή, ἀσφαλιστικὸν ἐργαλεῖον. Ἐν τῇ ἀρχῇ δὲ τοῦ III' αἰῶνος ἔλαβεν ἡ μηχανή αὕτη σημαντικὰς βελτιώσεις· τῷ δὲ 1764 κατὰ πρῶτον ὁ Γιάκωβος Οὐάττης ἐκ Γλασκόθης ἐπενόησε πάντῃ ἄλλην πολὺ τελειότεραν καὶ ἁλιγωτέρας καυστικῆς ὕλης χρῆζοῦσαν ἀτμομηχανήν, ἥτις ἔκτοτε εἰσῆχθη εἰς διάφορα ἐργοστάσια. Οἱ μετὰ τοῦ ἀτμοῦ δὲ ἠνωμένοι κίνδυνοι ὠδήγησαν ἀκολούθως εἰς τὴν προσθήκην τοῦ ἀσφαλιστικοῦ ἐργαλείου, ὑπερκατέστη τὰ μάλιστα ἀναγκαῖον μετὰ τὴν αὐξήσιν τῆς πίεσεως τῶν ἀτμομηχανῶν.

Ἀτμόπλοια, σιδηρόδρομοι, ἀεροπορία, δύτης κώδων, Ἀλλέης. Εἰς τοὺς νεωτάτους δὲ μόλις ἀνήκει χρόνους ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μηχανῶν ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν πλοίων καὶ ὀχημάτων, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας αἱ ἀρχαὶ τῆς ἀεροπορίας ἀπαντῶσιν ὀλίγον τι πρὸ ἐκείνων καὶ ἔτι πρότερον αἱ τῆς μηχανῆς, δι' ἧς κατέστη δυνατὴ ἡ ἐξέτασις τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης. Στηρίζεται δὲ ἡ τελευταία ἐφευρέσις εἰς τὸ ἀδιαχώρητον τοῦ ἀέρος καὶ ἐκτελεῖται διὰ τοῦ οὕτω λεγομένου δύτου κώδωνος, οὗτινος κατὰ τὸ 1538 ἔτος ἤδη ἐγένετο ἡ πρώτη χρῆσις καὶ ὅστις πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐβελτιώθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Ἀλλέη.

Ἀεροβατικῆ, Μοντγολφιέροι, σφαῖραι χάρτου, ἀεροβατικαὶ σφαῖραι (Μοντγολφιέραι), Ῥοζιέρος, πρώτη ἀεροπορία. Πολὺ δ'

ἀξιολογώτερα καὶ εἰς τὰς καταπληκτικωτέρας ἀνήκει ἐφευρέσεις ἡ ἀεροβατική. Πρῶτοι οἱ ἀδελφοὶ Μοντγολφιέροι ἐν Γαλλίᾳ συνέλαβον τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ κατασκευάσωσι σφαίρας ἐκ χάρτου καὶ νὰ ἀραιώσωσιν οὕτω τὸν ἐντὸς αὐτῶν περιεχόμενον ἀέρα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὠθῶνται ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος πρὸς τὸ ὕψος. Ἐν ἔτει 1783 κατεσκευάσαν οὗτοι τὴν πρώτην μεγάλην ἀεροβατικὴν σφαῖραν, ἣτις ἐδύνατο νὰ φέρῃ καὶ τινῶν κεντηναρίων βάρους. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ φυσικὸς Ῥοζιέρος ἐξετέλεσε τὴν πρώτην ἀεροπορίαν. Κατὰ τοὺς ἐφευρετὰς δὲ αἱ ἐκ χάρτου σφαῖραι ὠνομάσθησαν Μοντγολφιέραι. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατεσκευάσαν οἱ Γάλλοι παρομοίαις ἐκ λεπτοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος (taffetas) μηχανάς, τὰς ὁποίας περιετείλιξαν μετὰ τινος ῥητινώδους βύρσης καὶ ἐπλήρωσαν δι' ὑδρογόνου ἀερίου. Μεταξὺ δὲ ὄλων τῶν ἀεροπόρων ἢ ἀεροβατῶν περιφημώτατος κατέστη μετέπειτα ὁ Βλαγγάρδος, ὅστις ἐπεχείρησεν ἐν ὄσῳ ἐξῆσεν 61 ἀεροπορίας. Γάλλοι δὲ πρὸ πάντων εἶνε οἱ εἰς τοιαύτας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις τὸ πλεῖστον ἀρεσκόμενοι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας τῶν τὴν ἐφεύρουν ταύτην εἰς κατασκοπίαν τῶν ἐχθρῶν ἐφαρμόσαντες. Ἄλλ' οὐχ ἥττον αὕτη θέλει μένη ἄνευ ἴσως σημαντικῆς ὠφελείας ἐφ' ὅσον ἐτι φαίνεται ἀδύνατος ἡ κατὰ τὸ δοκοῦν διεύθυνσις τῆς σφαίρας. Πολὺ δὲ πλεόν ἢ διὰ τὴν ἀεροπορίαν χάρις εἰς τοὺς Γάλλους ὀφείλεται διὰ τὴν κατὰ τὸν 17 αἰῶνα κατασκευὴν κτιστῶν ὁδῶν ἢ λεωφόρων μετὰ πεζοδρομίων (trottoir), αἵτινες δι' αὐτῶν διεδόθησαν εἰς τὰς ἄλλας πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης.

§ 1472. **Τηλεσκόπια, δίοπτρα, Ίάνσενος.** Κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους πολυάριθμοι εἶνε αἱ εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ὀπτικὴν ἰδίως ἀναγόμεναι ἐφευρέσεις. Μεταξὺ δὲ τούτων τὴν πρώτην ἔχουσι θέσιν τὰ τηλεσκόπια, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐφεύρουν συνέτειναν τὰ κατὰ τὸν μεσαῖονα ἤδη γνωστὰ δίοπτρα. Ἐπειδὴ τὰ τηλεσκόπια παριστῶσιν ἀντικείμενα μεμακρυσμένα ἐναργῶς καὶ ἀπείρως ἐπηυξημένα ἢ εἰς τὸ ὄμμα, οὕτως εἰπεῖν, προσπελάζοντα, ἐντεῦθεν γίνεται φανερὰ ἡ μεγάλη αὐτῶν χρησιμότης καὶ ἀναπόφευκτος ἀνάγκη εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀστρονομίας. Εἰκαὶ ἡ ἔνωσις τῆς κοιλῆς καὶ κυρτῆς ὑέλου εἶνε ἤδη ἀρχαιότερα, οὐχ ἥττον ἢ τιμὴ τῆς κυρίως ἐφευρέσεως τοῦ τηλεσκοπίου ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὸν διοπτροποιὸν Ζαχαρίαν Ίάνσενον ἐκ Μιδδελβούργου (1500), οὗτινος ὁ υἱὸς κατὰ πρῶτον εἶδε δι' αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ τοὺς δορυφόρους τοῦ Διός.

Γαλιλαῖος, ἀνακαλύψεις, Κέπλερος, ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον, Δολλόνδος, φακοειδεῖς ὑέλοι, κατοπτρικὸν τηλεσκόπιον, δίοπτρι-

κὸν τηλεσκόπιον, Ἰάνσενος, σύνθετον μικροσκόπιον, ἡλιακὸν μικροσκόπιον, Λυβέρκυνος. Ὁ Γαλιλαῖος ἔλαθε διὰ τινος Γερμανοῦ γνῶσιν τῆς τοῦ Ἰανσένου εφευρέσεως καὶ μετὰ τοῦ ἀπλοῦ τηλεσκοπίου του κατώρθωσεν ἐντὸς 20 ἐτῶν οὐκ ὀλίγας ἀξιολόγους ἀνακαλύψεις. Μετέπειτα ὁ Γερμανὸς Κέπλερος ἐφευρε τὸ ἀστρονομικὸν τηλεσκόπιον μετὰ δύο κυρτῶν ὑέλων, οὗτινος αἱ ἑλλείψεις, καθ' ὅσον ἐδείκνυε τάντικείμενα ἀνάστροφα, διωρθώθησαν ὕστερον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τετραπλῶν ὑέλων. Ἄλλ' ὅμως κατὰ πρῶτον ὁ Ἰωάννης Δολλόνδος (1757) μετὰ πολλὰ πειράματα ηὐτύχησε νάποτελέσῃ θλάσιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἄνευ χρωμάτων διὰ φακοειδῶν ὑέλων. Ἄλλὰ πολὺ πλέον ἀξιόλογος παρά τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀπλοῦ τηλεσκοπίου ὑπῆρξεν ἡ ἐφευρέσις τοῦ κατοπτρικοῦ τηλεσκοπίου, ὅπερ κατὰ πρῶτον ὁ μέγας Νεύτων ἐπετέλεσεν, ἄλλοι δὲ κατόπιν καὶ ἐπὶ τέλους ὁ μεγαλοφυῆς μηχανικὸς Ἐρσχελος ἐτελειοποίησεν. Ὁ Ἐρσχελος οὗτος συνήρμοσεν κατὰ τὸ 1788 τὰ γιγαντιαῖον τηλεσκόπιόν του, ὅπερ ἐμεγάλυνε τὰ ἀντικείμενα 3,000κις καὶ δι' εὐφυοῦς παρασκευῆς εὐκόλως ἐκινεῖτο. Κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους καὶ τὸ διοπτρικὸν τηλεσκόπιον προήχθη εἰς τοιαύτην τελειότητα, ὥστε κατὰ τὴν δυνάμιν τῆς μεγαλύνσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεωρίας αὐτῶν ὑπερβαίνει τὸ ἄριστον κατοπτρικὸν τηλεσκόπιον. Σύγχρονος δὲ σχεδὸν τῆ τῶν τηλεσκοπίων εἶνε καὶ ἡ τοῦ συνθέτου μικροσκοπίου εφευρέσις, ἣτις, εἰκαὶ ὁ Δρέββελος καὶ ὁ Φοντάνας ἀντιποιοῦνται αὐτῆς, πιθανῶς ὅμως πρέπει νάποδοθῇ εἰς τὸν προμνησθέντα Ζαχαρίαν Ἰάνσενον καὶ τὸν υἱὸν του. Τὸ ὄργανον τοῦτο ὠρισμένον νά μεγαλοποιῇ, ὅσον ἕνασι, περισσότερον τὰ εἰς τὸ ὄμμα ἐγγίζοντα ἀντικείμενα, εἶνε πολλοῦ λόγου ἄξιον διὰ τὸν φυσιοδίφην. Κατ' ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος κατεσκευάσεν ὁ Τορικέλλης τοιαῦτα ἐπιτυχῶς καὶ ἤδη ὁ Ὁλλανδὸς Λευενσέκκιος ἐξετέλεσε μεθ' ἱκανῶς μεγαλοποιῶν μικροσκοπίων διαφόρους φυσικὰς ἱστορικὰς ἀνακαλύψεις. Ἰδιαιτέρου δὲ εἴδους εἶνε τὸ ἡλιακὸν μικροσκόπιον, τὸ ὅποιον ὑποδεχόμενον τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας ἐπιρρίπτει αὐτὰς εἰς ἀντικείμενα, ἅτινα ἐν ἐσκοτισμένῳ θαλάμῳ παρίστανται μεγαλοποιημένα ἐπὶ τινος λευκῆς ἐπιφανείας· τοῦτο κατὰ τὴν κοινοτέραν δόξαν εφευρέθη ἐν Ἑρλάγγῃ τῷ 1700, κατηρτίσθη ὅμως ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ Λειβερκύνου τῷ 1738.

§ 1473. **Φωνητικὴ σάλπιγξ, Μέρλανδος, ἀεροσκοπία, βαρόμετρον, θερμόμετρον, Φαρενέης, Ῥωμῦρος.** Ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς φυσικῆς πρὸς τοῖς εἰρημένους ὀπτικοῖς ὄργανοις καὶ τινες ἄλλαι ἐτι εφευρέσεις ἐπισπῶνται πάντα φή-

λον τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως. Εἰς ταύτας ἀνήκει ἡ τῆς φωνητικῆς σάλπιγγος, ἥτις καθάπερ πάσα ἡ θεωρία τοῦ ἤχου καὶ τῆς μουσικῆς εἶνε τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπινοήσεις. Δι' αὐτῆς, ἐφευρεθείσης κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Μερλάνδου (1679), κατέστη δυνατόν τὸ διαδίδειν τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν εἰς μακρὰς ἀποστάσεις. Καθ' ὅσον δὲ ἡ ἐφεύρεσις τῆς φωνητικῆς σάλπιγγος στηρίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἤχου ἢ ἐπὶ τῆς ἀνωθήσεως συσσωρευμένων μορίων τοῦ ἀέρος, θεμελιούται ἐν γένει ἄρα ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἀέρος, πρὸς ἣν σχέσιν ἔχουσι καὶ ἄλλαι ἀλλαγῶ ἤδη προμνησθεῖσαι ἐφευρέσεις, οἷον ἡ τῆς πνευματικῆς ἀντλίας, ἡ τοῦ δύτου κώδωνος καὶ ἡ τῆς ἀεροπορίας. Ἀκριβεῖς δὲ περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ ἀέρος γνώσεις ὀφείλομεν ἐν γένει κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς νεωτέρους αἰῶνας. Τοῦ Τορικέλλου τὸ βαρόμετρον (1643) ἐδίδαξε τὴν θλίψιν τοῦ ἀέρος καὶ ἐφηρμόσθη εἰς μετεωρολογικὰς μὲν παρατηρήσεις, καθ' ὅσον ὑδατώδη μέρη τοῦ ἀέρος ἐλαττοῦσι τὴν θλίψιν αὐτοῦ, εἰς ὑψομετρίας δέ, ἐφ' ὅσον ποσότης τις ἀέρος διαφόρου ὕψους ἀποτελεῖ καὶ διάφορον θλίψιν. Ἐξ ἐναντίας ἄλλη σπουδαία ἐφεύρεσις, ἡ τοῦ θερμομέτρου, ἀποβλέπει εἰς τὰ περὶ τὴν θερμότητα καὶ τὸ ψῦχος τοῦ ἀέρος. Τὸ ὄργανον τοῦτο ὀφείλεται εἰς τινὰ Ὁλλανδὸν γεωργόν. Τὸ ὑπ' αὐτοῦ δὲ κατασκευασθὲν πρῶτον θερμόμετρον ἐδείκνυε τὴν μεταβαλλομένην θερμοκρασίαν διὰ τῆς θλίψεως ἐγκλεισμένης στήλης ἀέρος ἐπὶ ὕγρου κεχρωματισμένου, ὅπερ μετέπειτα ἀντικατέστη δι' οἰνοπνεύματος. Ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ὁ Φαρενῆς ἐκ Δανζίγου (1715) ἐφεύρεν ἀκριβεστέρον ὑδραργύρου θερμόμετρον μετὰ προσδιορισμὸν τοῦ σημείου τῆς ζέσεως καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τεχνητοῦ σημείου τῆς πήξεως, καὶ μετέπειτα ὁ Γάλλος Ρεωμῦρος μετέβαλε τὴν κατὰ βαθμοὺς διαίρεσιν τῆς κλίμακος.

§ 1474. **Ἡλεκτρισμός, ἠλεκτρικὴ μηχανή, πνευματικὴ ἀντλία, Γουερίκιος, μαγνητικὴ βελόνη, Μέσμερος, θαυμαλισμός, Ίέννερος.** Τελευταῖον μεταξὺ τῶν φυσικῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων ἰδιαίτερας μνείας χρῆζουσιν αἱ ἠλεκτρικαὶ καὶ μαγνητικαί· ἡ φύσις καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ ἠλεκτρισμοῦ περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος κατὰ πρῶτον ἐξηκριβώθησαν. Πρὸς τοῦτο δὲ συνέτεινε κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς, ἥτις καθάπερ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀντλία ὀφείλεται εἰς τὸν Ὄθωνα Γουερίκιον. Κατὰ τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα διεγνώσθη ἡ ταυτότης τῆς ἀστραπῆς μετὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος, καὶ ἐκ τούτου ἐπῆλθεν εἰς τὸν Φραγκλίνον ὁ εὐτυχῆς στοχασμὸς τοῦ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν κεραυνὸν ὁδὸν διὰ τοῦ κεραυναγωγοῦ, δι' οὗ φέρεται οὗτος εἰς τὴν γῆν ἄνευ τινὸς βλάβης. Αἱ μαγνητικαὶ ἀνακαλύψεις ἀνήκουσιν

ἐξ ἐναντίας ἐν μέρει εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τὸν μεσαίωνα· κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους οὐ μόνον ἐγνωρίσθη ὁ τρόπος τοῦ ἐπαυξάνειν τὴν μαγνητικὴν δύναμιν καὶ ἡ ἔκκλισις τῆς μαγνητικῆς βελόνης, ἀλλ' ἀνεκαλύφθη καὶ ὁ ζωϊκὸς μαγνητισμός. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ἔδωκεν ὁ Γερμανὸς ἰατρός ὁ Μέσμερος (1772) εἰς σειρὰν τινα αἰνιγματωδῶν φαινομένων, ἅτινα παράγονται διὰ τῆς ἐπενεργείας ἑνὸς ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ὡς π. χ. ὁ μαγνητικὸς ὕπνος μετὰ ζωηροτάτων ὀνείρων (ὕπνοβασία). Ἄλλ' ὁσάκις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεσμέρου ὁ μαγνητισμὸς ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν, τὰποτελέσματα αὐτοῦ ἐδείχθησαν λίαν ἀμφίβολα ἢ ὥστε νάπονεμῆθῃ εἰς τοῦ Μεσμέρου τὰς ἀνακαλύψεις ὀριστικῆς τις ἐπενέργεια ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅθεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ὅστις διὰ τοῦ δαμαλισμοῦ τὸ ἐπικίνδυνον νόσημα τῶν ἀνθρωπίνων εὐφλογίων ἐξήλειψε, κατέστη ἀναμφίβωλως πολὺ πλεόν ἄξιον ἀθανάτου μνήμης παρὰ τὸν ἐφευρετὴν τοῦ ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο Ἄγγλος ὀνόματι Ἐδουάρδος Ἰέννερος (1789), ὅστις κατὰ πρῶτον μετ' ἀκριβείας ἀπέδειξεν, ὅτι αἱ τῆς δαμάλεως φλύκταιναι, ὅταν δι' αὐτῶν οἱ παῖδες ἐμβολιάζονται, προφυλάττουσιν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων εὐφλογίων.

§ 1475. **Ὠρολόγια, Οὐυγήσεις, Ἀρρισῶν, Βαρλόβιος.** Ἐτι ἄξια ἰδίας μνείας ἐν τῇ σειρᾷ ὠφελίμων ἐφευρέσεων εἶνε αἱ τελειοποιήσεις, αἵτινες κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐγένοντο εἰς ὄργανόν τι ἐπίσης καὶ τῷ βίῳ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ χρήσιμον, τὸ ὠρολόγιον. Διὰ τῆς βελτιώσεως μόνον διασκευῆς αὐτῶν προήχθησαν τὰ ὠρολόγια εἰς ἐκείνην τὴν χρησιμότητα καὶ γενικὴν διάδοσιν, ἣν ματαίως ἠθέλομεν ζητήσῃ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῷ μεσαίωνι. Διὰ τὰ μεγαλείτερα ὠρολόγια ἡ ἀξιολογωτάτη ἐφεύρεσις ὑπῆρξε τὸ ἐκκρεμές, δι' οὗ ταῦτα ἔλαβον πλείονα ἰσοταχὴν κίνησιν. Ὁφείλομεν δὲ τοῦτο εἰς τὸν περίφημον Ὀλλανδὸν μαθηματικὸν Οὐυγήσιον, ὅστις κατὰ τὸ 1657 ἐπέδειξεν εἰς τὴν Ὀλλανδικὴν πολιτείαν τὸ πρῶτον ἐκκρεμές ὠρολόγιον, ἀποῦ ὁ Γαλιλαῖος ἤδη ἐν Φλωρεντία εἶχε προτείνῃ τὰς τοῦ ἐκκρεμοῦς ἐκλικνίσεις ὡς μέτρον τι τοῦ χρόνου. Ὁ αὐτὸς δὲ Οὐυγήσιος ἐφευρε καὶ τὸ ἐλικοειδὲς ἐλατήριον ὡς γνῶμονα τῶν ἐγκολπίων ὠρολογίων. Ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐπῆλθον πολὺ πλείονες βελτιώσεις, δι' ὧν ἡ κίνησις τῶν ὠρολογίων ἀπέβη, ὅσον ἐνεστι, ἰσοταχῆς καὶ ἰδίως τὰ κυλινδρικὰ ἔλαβον φήμην μεγάλην. Πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς ἀπητοῦντο πρὸ πάντων ἀκριβέστατα ὠρολόγια, καὶ τοιαῦτα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀρρισῶνος ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἐφευρεθέντα, ἅτινα εἶνε ἰδίως εὐχρηστα ἐν θαλάσῃ καὶ

εις καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους. Δι' αὐτῶν ὁ θαλασσοπόρος γνωρίζει ἀκριβῶς κατὰ πόσον χρόνον ἢ μεσημβρία οἰουδήποτε τόπου διαφέρει τῆς μεσημβρίας ἐκείνου, ἐξ οὗ ἀπέπλευσε, καὶ προσδιορίζει ἐν ταυτῷ τὸ γεωγραφικὸν μήκος καὶ πλάτος. Μετὰ δὲ πολλὰ ἤττον ἐπιτυχῆ πειράματα ἔλαβεν ὁ εἰρημένος μέγας μηχανικὸς τὸ ἐπὶ ἀκριβοῦς τινος χρονομέτρου τεθὲν βραβεῖον (1764). Ὑπάρχουσι διάφορα ὥρολογίων εἶδη ἐν γένει κατὰ τὸν σκοπόν, πρὸς ὃν ὀρίζονται. Πολλὰ ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν εὐχρηστίαν, ἐν οἷς τὰ κρουματικά (à répétition), ἅτινα εἶνε λόγου ἄξια ἰδίως διὰ τὴν εὐφυᾶ αὐτῶν καὶ εὐχρηστον κατασκευὴν. Ταῦτα δ' ἐφευρε πρῶτος ὁ Ἄγγλος Βαρλόβιος κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ὁ μηχανισμὸς τῶν ὁμοῦ ἐβεβλιώθη τὰ μάλιστα ὑπὸ τῶν Γάλλων κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

§ 1476. **Μορρίνη, σινοκέραμος, Πορτογάλοι, Βοϊτχερος.** Ἐπὶ τέλους μεταξὺ τῶν ἐφευρέσεων τῶν νεωτέρων χρόνων δυνάμεθα ἕνεκα τῆς μεγάλης διαδόσεώς τῆς νὰ μνημονεύσωμεν ἔτι τὴν μορρίνην (πορκελλάνην) τὸ ἀναγκαιότατον τοῦτο γήινον ἐμπόρευμα. Ἡ ἀρχαιοτάτη αὐτῆς κατασκευὴ ἀποδίδεται συνήθως εἰς τοὺς Σίνας. Ἡ πρώτη δὲ Σινικὴ μορρίνη (σινοκέραμος) μετηνέχθη εἰς Εὐρώπην ὑπὸ τῶν Πορτογάλων, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Πορτογαλικὴν ἔχει ἀρχήν. Ἄφου δ' ἐπὶ τινας αἰῶνας μόνον Σινικὴ καὶ Ἰαπωνικὴ πορκελλάνη ὑπῆρχεν ἀντικείμενον ἐμπορίου ἐν Εὐρώπῃ, Γερμανός τι ὄνοματι Ἰωάννης Φρειδερίκος Βοϊτχερος, ὅστις ὡς λεγόμενος χρυσοποιὸς ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ Βερολίνου (1701), ἐφευρεν, ἐν ᾧ ἐξηκολούθει τὰ πειράματά του ἐν τῷ φρουρίῳ Καϊνιξ-στεινῷ τὴν ὕλην τῆς πορκελλάνης. Ἐν ἔτει 1710 ἰδρύθη τὸ πρῶτον καὶ τὸ εἰσέτι πάντοτε περίφημον ἐργοστάσιον τοῦ προκειμένου ἐμπορεύματος ἐν Ἀλβρεχτσβούργῳ παρὰ τὴν Μεισιάν, εἰς τὰ πέριξ τῆς ὁποίας εὐρίσκονται σινοκέραμος καὶ πολλὸς πεδιοσπάθης (Feldspath). Ἐπὶ πολλὸν δὲ χρόνον ἐπεκράτει βαθεῖα μυστικότης περὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορκελλάνης· ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ ἄλλαι χῶραι πλὴν τῆς Σαξονίας κατώρθωσαν νὰ συστήσωσιν ἐργοστάσια.

§ 1477. **Γεώμηλα, τέζον, Ἀλθίνος, καφεψεῖα, Ὀλλανδοί, σάκχαρις, σακχαροκάλαμον.** Ἐκ τῆς μεγάλης σειρᾶς ἀνθρωπίνων ἐφευρέσεων καὶ αἱ ὀλίγαι αὗται, ὅσαι ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκθέσει ἐμνημονεύσαμεν, εἶνε ἱκαναὶ νὰ ποδείξωσι τὰς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας γενομένας ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γιγαντιαίας προόδους περὶ τὸν πολιτισμόν. Ὅθεν ὁ νέος χρόνος καὶ ἐν τῇ βραχυτέρᾳ αὐτοῦ ὑπάρξει παραβαλλόμενος πρὸς τὴν ἀρχαιότητα

καὶ τὸν μεσαίωνα πλεονεκτεῖ αὐτῶν, καὶ ἔχει θέσιν οἰοεὶ αὐθυποστάτου αἰῶνος. Κατὰ τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ μὲνῃ καὶ ὅλως εἰς τὸν ἐξεταστὴν τῆς ἱστορίας ἀπαρατήρητον, ὅτι ὁ ἡμέτερος χρόνος προσέλαβέ τινας χρείας, αἵτινες πρότερον ἦσαν ἀγνωστοὶ καὶ διὰ τῶν μετὰ τοῦ Νέου Κόσμου ἦτοι τῆς Ἀμερικῆς ἐμπορικῶν σχέσεων ἐξετάθησαν ἐπὶ μᾶλλον. Τὸ ἀξιολογώτατον δὲ προϊόν, ὅπερ ἀπὸ τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἐδάφους μετεφυτεύθη εἰς Εὐρώπην, εἶνε τὰ γεώμηλα· ὁ ἀμυλώδης οὗτος καρπός, ὅστις εὑρίσκεται αὐτοφυῆς ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ καὶ κατὰ πρῶτον μὲν διὰ σωματεμπορίου, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τοῦ Δρακκίου ἐκ Βιργινίας μετηνέχθη εἰς Εὐρώπην, διεδόθη λίαν βραδέως αὐτόθι ἀφοῦ καὶ τρίτην φορὰν ὁ Οὐάλτερος Ραλείγης ἐκόμισεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ (1623) καὶ ἐδίδαξε τὴν καλλιέργειαν αὐτοῦ. Μετὰ τὴν πανταχοῦ δὲ τῆς Εὐρώπης καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς ἀπωτάτης ἄρκτου διάδοσίν του, ἐξέλιπε πλέον ὁ φόβος γενικοῦ τινος ἰσχυροῦ λιμοῦ. — Πρότερον δὲ ἤδη παρὰ τὰ γεώμηλα, ἅτινα καὶ ἐν τῷ ἀύχμηροτάτῳ Εὐρωπαϊκῷ ἐδάφει προκόπτουσι, δύο προϊόντα τῆς ἀλλοδαπῆς: ὁ καφῆς καὶ τὸ τέϊον, ἐγένοντο χρεῖα τις ἀπαραίτητος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου.

Πατρίς τοῦ καφέ. Ἡ πατρίς τοῦ καφέ εἶνε ἴσως ἡ Ἰερμενή ἐν τῇ εὐδαίμονι Ἀραβίᾳ ἢ ἡ Κάφρα τῆς Ἀφρικῆς, ἀφ' ἧς μετεφυτεύθη εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ δυτικὰς Ἰνδίας, καθ' ὅσον τὸ μετὰ τοῦ προϊόντος τούτου ἐμπόριον ὑπερῆκόντισε ταχέως πᾶν ἄλλο κατὰ τὴν ἀξιολογότητά. Ἡ χρῆσις τοῦ καφέ πρὸς τὸ γνωστὸν ὁμώνυμον ποτὸν διεδόθη κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ἀπὸ τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν ἔτει 1591 μετήνεγκεν αὐτὸν ὁ Πρόσπερος Ἀλβίσιος ὡς φάρμακον ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἑνετίαν, τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα ἐξηπλώθη ἡ χρῆσις τοῦ καφέ εἰς Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅθεν διαρκοῦντος τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος κατὰ πρῶτον ἐγένετο γενικωτέρα. Καφεψεία (καφενεῖα) ὅμως ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἤδη τῷ 1551, μετὰ ἐκάτὸν ἔτη ἔπειτα ἐν Λονδίῳ καὶ τῷ 1694 ἐν Λευψίᾳ. Ἡ πολιτικὴ δ' ἐπίδρασις τοιούτων συναγωγῶν δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ τὸν ἱστοριογράφον, καὶ κατὰ τοῦτο ἤδη πρέπει νὰ πονεμηθῇ εἰς τὸ ἀλλοδαπὸν προϊόν ἱστορικὴ τις ἀξιολογότης, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ἀντίζηλον αὐτοῦ, τὸ τέϊον, ἔνεκεν ἤδη τῶν κινήσεων, ἃς προσεκάλεσεν ἐν τῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἀγῶνι, δὲν στερεῖται οὐχ ἦττον σπουδαιότητος ἱστορικῆς. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ τὰ φύλλα τοῦ ἐν Ἰαπωνίᾳ καὶ Σίνα ἐγγωρίου θάμνου ἐγένοντο κατὰ τὸ τέλος ἤδη τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος γνωστά, γενικωτέρα ὅμως κατέστη ἡ χρῆ-

σις τοῦ τείου κατ' ἀρχάς τοῦ δεκάτου ἐβδόμου διὰ τῶν Ὀλλανδῶν. Πρὸ ἑκατὸν ἤδη καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν ἢ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐταιρεία ἐπώλει ἐτησίως 50,000 λίτρας ἐκ τοῦ προϊόντος τούτου, οὗτινος ἢ κατανάλωσις νῦν προήχθη εἰς τὸ ἐξαπλοῦν ἢ καὶ ὀκταπλοῦν τοῦ ποσοῦ ἐκείνου. Ἀφ' οὗτου δὲ καφεὲς καὶ τίτον κατέστησαν ἀνάγκη τις τῶν Εὐρωπαϊκῶν, εἶπετο ναυζήτη καὶ ἡ κατανάλωσις τοῦ σακχάρους, οὗτινος ἢ παρασκευὴ ἐν Εὐρώπῃ ἐνασχολεῖ πολλὰς χεῖρας. Ἡ σακχαρώδης δ' αὕτη ὕλη, ἣτις εὐρίσκεται εἰς ζωϊκὰς καὶ ἰδίως εἰς φυτικὰς οὐσίας, ἦτο ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους γνωστή. Ἡ Ἀραβία καὶ ἡ Ἰνδικὴ ἐμπορεύονται μετὰ τοῦ ἀπεσκληρωμένου χυμοῦ τοῦ ἐκεῖ ἐν ἀγρία καταστάσει φυομένου σακχαροκαλάμου. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐγνώρισαν τὸ σακχαροκάλαμον ἐπὶ τῶν σταυροφορικῶν πολέμων· μετεφυτεύθη δὲ τοῦτο κατὰ τὴν δωδέκατον αἰῶνα εἰς Ἑλλάδα καὶ Σικελίαν, βραδύτερον (1420) εἰς Μάδειραν, εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ κατὰ τὸ 1506 εἰς Ἀθήν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ σωματεμπορίου καὶ αἱ δυτικαὶ Ἰνδῖαι ἤρξαντο νὰ παράγωσιν ἰκανὸν σάκχαρι, ὥστε νὰ προικθῶσι δι' αὐτοῦ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἐντεῦθεν ἐν Εὐρώπῃ τοῦ σακχαροκαλάμου ἡ καλλιέργια ἐξηφανίσθη. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς διακωλύσεως τοῦ ἐμπορίου ἐγένοντο αὐτόθι παντοδαπαὶ ἐνέργειαι πρὸς εὐρεσιν ἀναπληρωτικῶν τοῦ σακχάρους μέσων· Ἀλλὰ καὶ ὅπου ἡ παρασκευὴ τοιοῦτου δὲν γίνεται ὁ λαγαρισμὸς (raffinerie) τοῦ σακχάρους, ὅστις κατὰ πρῶτον ἐν Ἑνετίᾳ ἐξησκήθη, ἀποτελεῖ μέρος τῆς βιομηχανίας ἀξιόλογον. Ἀπαύστως δὲ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μεριμνῶν περὶ τῆς ἐπωφελοῦς συγκοινωνίας ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς τείνει ἀκαθέκτως πρὸς τὴν, ὅσον ἐνεστί, σκόπιμον καὶ εὐχερεστάτην ἱκανοποίησιν τῶν χρειῶν τῆς κοινωνίας. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ ἀναντίλεκτον ὅτι ἡ νέα Εὐρώπη ἐμφανίζεται εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ὡς μέγα παγκόσμιον ἐργαστήριον τῆς ἀκατασχέτου πρὸς τὴν τελειοτάτην αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἀποβλεπούσης ἀνθρωπότητος.

§ 1478. Ἐάν δὲ λάβῃ τις ἐν γένει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν πολιτισμὸν τῶν νέων χρόνων, πείθεται ὅτι ὁ τ' ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς βίος πρὸ πάντων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου ὅλως ἡλλοιώθη ἐπὶ τὰ βελτίω. Ἡ μεταρρῦθμισις τοῦ Λουθήρου ἀπήλλαξε τοὺς πλείστους λαοὺς τῆς Ἑσπερίας τῆς δεισιδαιμονίας, ἣτις ὑπέθαλπε τὴν δεσποτείαν τοῦ πάπα, ἣτις ἦν οἰοεῖ τις ἀνθρωπολατρεία· διότι, εἰκαὶ ὁ πάπας ὑπεγράφετο «servus servorum dei», προσεφέρετο ὅμως οὕτω πρὸς τοὺς τυφλοὺς λαοὺς, ὥστε πανταχοῦ ἐπιστεύετο ὅτι: «papa est vicarius Christi in terra» καὶ τὸ ἔτι φοβερώτερον καὶ ἀσεβέστατον «papa

est deus in terra!»! Ἀνορθωθέντων δὲ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἑσπερίας διὰ τοῦ Λουθήρου ἐκ τῆς καταπτώσεως ταύτης, ἤρξατο τὸ ἀληθὲς φιλελεύθερον τοῦ Χριστιανισμοῦ πνεῦμα νὰ παράγῃ τοὺς καρποὺς τῆς ἐπιστήμης, ὅπερ πρότερον ἔνθεν μὲν κατανηλίσκετο εἰς τὰς ματαίας καὶ οὐχὶ σπανίως γελοίας θεωρίας περὶ τῶν σχέσεων τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰνάπαλιν, ἔνθεν δὲ πανταχοῦ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς εὐτελεστάτοις τῶν πραγμάτων ἐπεζήτει τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας ὃν μόνος ὁ πάπας ἠδύνατο νὰ διευθίῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὕτω δὲ τὸ θεῖον καθίστατο ὄργανον τῶν ὀρέξεων τοῦ πάπα! Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μὲν λαὸς κατεδικάζετο εἰς παντελῆ ἀεργίαν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν, ἡ δὲ θεία πρόνοια ὤφειλε νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἀδρανοῦς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν δὲ οἱ τοιοῦτοι Χριστιανοὶ σὺν τῇ ἀποβολῇ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας ἤθελον συναποβάλλῃ καὶ τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὅπερ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ ἐργάζωνται τροφῆς ἕνεκα, θὰ ἴσταντο ἀκίνητοι ὡς στήλαι μαρμάρου ἔχοντες τὰ ὄμματα ἐστραμμένα πρὸς τὸν οὐρανὸν καρδοκοῦντες τὰ ὄψα τῆς θείας προνοίας. Ἀπαλλαγέντες δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς παπικῆς λατρείας διὰ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, σύναμα δὲ ἀποβαλόντες καὶ τὴν οὕτω πλημμελῶς ἐννοουμένην θείαν πρόνοιαν συνῆλθον καθ' ἑαυτοὺς καὶ ἤρξαντο νὰ ἐργάζωνται ὡς τέκνα ἐλεύθερα ἐπὶ τῆς γῆς πατρὸς φιλελευθέρου ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐντεῦθεν ἡ θρησκεία, αἱ ἐπιστήμαι καὶ αἱ τέχναι ἐθεραπεύθησαν ἐλευθέρως, ἐκ δὲ τῆς θεραπείας ταύτης προῆλθεν ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν, ἥτις ὁσημέραι προβαίνει ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος καθ' ὅλην τὴν νέαν ἱστορίαν.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΝΕΑ ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ 1492-1789

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΕΛΛΗΝΕΣ 3 — 204.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΓ'. ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΜΩΑΜΕΘ		
Β' ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ		Σελ. 3—32
§ 1006.	Ἐκθίωσις Ἐνεσίων, Γενοσίων καὶ ἰπποτῶν	3
1007.	Δημήτριος καὶ Θωμᾶς ἀδελφοὶ τοῦ περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	3—4
1008.	Μισθοφόροι Ἄλβανοί, Πέτρος ὁ Χωλός, Λουκάνης, Κεντη- ρίων Ζαχαρίας, Θεόδωρος Βουγάλης, Ρασούλ, Ἀσάνης	4—5
1009.	Τουραχάν, Θωμᾶς, Ἀετός (φρούριον), Ἐμμανουὴλ Καντα- κουζηνός, κατάστασις Πελοποννήσου.	5—6
1010.	Γενοῦται, ἰπποῦται Ῥόδου, προσβολὴ Λέσβου, Ῥόδου, Λέ- ρου, Καλύμνου, Νισύρου καὶ Κῶ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ἀμπᾶ.	6—7
1011.	Ἀπόπειρα ἀλώσεως τῆς Χίου, ἀλωσις Αἴνου, Ἰμβρου, Σα- μοθράκης, Θάσου καὶ Λήμνου	7—8
1012.	Ἀτυχὴς ἐκστρατεία Μωάμεθ εἰς Οὐγγαρίαν, Ἰωάννης Κα- πιστράνος, Κάλλιστος Γ' καὶ Λουδοβίκος Σκαράμβας κατὰ Τούρκων	8—9
1013.	Ἐπιτυχὴς ἐκστρατεία Μωάμεθ εἰς Πελοπόννησον, ἀλωσις Μούγλας καὶ Κορίνθου (1458), Ματθαῖος καὶ Δημήτριος Ἀσάνης, Νικηφόρος Λουκάνης, Ὁμάρ διοικητὴς Ἀχαΐας	9—10
1014.	Δυνασταὶ Ἀθηναίων, Ὄθων ὁ ἐκ Ῥογίας, Βρυέννιος, Οὐάλ- θηρος, Βρυέννιος, Νέριος Ἀγκαιουόλιος, Πέτρος Πικιοῦλιος ἢ Πάλμηρος, ἀλωσις Ἀθηναίων ὑπὸ Ὁμάρ, Μωάμεθ ἐν Ἀ- θήναις καὶ γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου	10—12
1015.	Θωμᾶς ὁ Παλαιολόγος ἐπανίσταται κατὰ Τούρκων καὶ τοῦ Δημητρίου, Νικηφόρος Λουκάνης ὁ «Πελοποννησιασφόρος», Ἄλβανων προδοσίαι, λεηλασίαι Τούρκων, ἤττα Ἀλβανῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν ὑπὸ τοῦ Σαγανού πασσᾶ.	12—14
1016.	Μωάμεθ ὑποτάσσει Πελοπόννησον, ἐπώδυνος θάνατος Ἑλ-	

	λήνων καὶ Ἀλβανῶν, Δόξας, Νικόλαος Παλαιολόγος, Γραιτσάς, Θωμάς, Ἀνδρέας καὶ Μανουὴλ υἱοὶ Θωμᾶ . . .	σελ. 14—15
§ 1017.	Σαγανός δολοφονεῖ τὸν τελευταῖον δυνάστην τῶν Ἀθηναίων Ἀκκαιοπούλιον καὶ καταλαμβάνει αὐτάς. Ἐνετοὶ κατέχουσι μόνον φρουρία παράλια Πελοποννήσου καὶ τὴν Ναύπακτον.	" 15—16
1018.	Μωράβας . . .	" 16—17
1019.	Μωάμεθ κατὰ Κροίας, Σινώπης, Τραπεζούντος, Ἀμάστρευς, Οὐζοῦν Χατάν, ἄλωσις Τραπεζούντος, ὄλεθρος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Τραπεζούντος . . .	" 17—20
1020.	Ἀδράνεια Ἑλλήνων, ὑπὸ Μωάμεθ ἄλωσις Μιτυλήνης καὶ ὄλεθρος τῶν κατοίκων, Νικολάου Καταλουσίου ἀπαγγόνισις καὶ Καταλάνων πρῖσις . . .	" 20—21
1021.	Πρῶτος πόλεμος Ἐνετῶν καὶ Τούρκων, Λουδοβίκος, Λοριδάνος, Βερτόλδος, Ἔστιος, Μαχμούτ πασᾶς, ἀποτυχία σταυροφορίας . . .	" 21—23
1022.	Δεύτερος πόλεμος Ἐνετῶν καὶ Τούρκων, Κανάλης, ἄλωσις Χαλκίδος, ὑποταγὴ Εὐβοίας, Ἡσῦλος Ἐρίζος . . .	" 23—24
1023.	Ἑλληνικὸς στρατός, Μοκνίγγος, προπολεῖ Σμάρνην, κατάκτησις ὑπὸ Ἐνετῶν Κύπρου, Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας . . .	" 24—26
1024.	ἄλωσις Κροίας ὑπὸ Τούρκων καὶ κατάκτησις Εὐβοίας, Λήμνου, Ταινάρου, ἀτυχὴς πολιορκία Ῥόδου, θάνατος Μωάμεθ . . .	" 26—29
1025.	Κατάστασις Ἑλλήνων ἐπὶ Μωάμεθ τοῦ Β', τέσσαρες διοικήσεις, ψευδαῖκὸν σύστημα, βοκοῦβια, τοαμία, ζαμία, ἀγάδες, σπαγίδες, κεφαλογώρια, κοτααμπάσιδες . . .	" 29—32
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΔ'. ΑΚΜΗ ΤΟΥΡΚΩΝ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΑ ΑΥΤΟΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΥΠΟΤΑΓΗ	" 32—65
1026.	Βαταζής Β' (1481-1512), ἐπανάστασις Ἑλλήνων, ὄλεθρος αὐτοῖς προδοσία Ἐνετῶν, ἦττα Ἐνετῶν, παράδοσις Ναυπάκτου . . .	" 32—34
1027.	Κατάληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων Μεθώνης, Κορώνης, Πέλου καὶ ἀπάσης σχεδὸν τῆς Πελοποννήσου πλην Ναυπλίου καὶ Μονεμβασίας, εἰρήνη Ἐνετῶν καὶ Τούρκων . . .	" 34—35
1028.	Σεισμός, κατάπαυσις ἰσοπεδικῶν ταραχῶν, Σελίμ α' (1512-1520) ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον . . .	" 35—36
1029.	Σουλεϊμάν β' (1520-1566), ἀρματοῦλοι Ἕλληνες, πολιορκία Βελιγραδίου, δευτέρα πολιορκία καὶ ἄλωσις Ῥόδου, λεηλασία Ἑλληνικῶν παραλίων καὶ νήσων ὑπὸ Βαρβαρόσσα . . .	" 36—39
1030.	Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν, σχέσις Ἐνετῶν καὶ Ἑλλήνων . . .	" 39
1031.	ἄλωσις Κύπρου, ναυμαχία Ναυπάκτου καὶ ἦττα Τούρκων, κλέπτει Ἕλληνες, ἴδρσις Σουλίου . . .	" 39—42
1032.	Πόλεμος Ἐνετῶν καὶ Τούρκων περὶ Κρήτης, πολιτικὸς ἀγὼς καὶ ὑποταγὴ τοῖς Τούρκοις . . .	" 42—49
1033.	Θρίαμβος Τούρκων, κατάστασις Ἑλλήνων, Μανιατῶν μετανάστασις εἰς Κορινθίην, Ἰωάννης Στεφανόπουλος . . .	" 49—51
1034.	Πρώτη ἐπιτυχὴς Ἐνετῶν ὑπὸ Φραγκίσκου Μοροσίνην ἐκστρατεία . . .	" 51
1035.	Δευτέρα ἐπιτυχὴς ἐκστρατεία Μοροσίνην, τιμαὶ εἰς αὐτὸν ἔκτακτοι . . .	" 51—52
1036.	Πολεμικὸν συμβούλιον Ἐνετῶν, πολιορκία Ἀθηνῶν, κατα-	

	στροφή Παρθενῶνος καὶ τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτήρου Νίκης, ἀλω- σις Ἀθηῶν	σελ. 52— 58
§ 1037.	Ἐκστρατεία Μοροσίνη εἰς Εὐβοίαν, ἀποτυχία	58— 59
1038.	Πόλεμος Πολωνίας καὶ Αὐστρίας κατὰ Τουρκίας, ἡ ἐν Κα- ρολοβιτοσίφ συνθήκη, διανομὴ Ἑλληνικῶν χωρῶν Τούρκοις καὶ Ἐνετοῖς	59— 61
1039.	Ἐκστρατεία Τούρκων εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐντελὴς αὐτοῖς ὑποταγὴ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν	61— 63
1040.	Ὀχώρωσις Κερκύρας, συνθήκη Πασσαροβιτοσίφ, Σχουλλεμ- δοῦργος	63— 65
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΕ'. ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΝΕΥΜΑ ΦΙ- ΛΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΥΠΟΘΑΛΙΠΕΤΑΙ ΥΠΟ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΠΑΡΑΚΜΑ- ΖΟΥΣΗΣ	65— 90
1041.	Ἄρματωλοί, κλέπται, καλλιγράφα	65— 67
1042.	Ἐπέκτασμα τοῦ φιλελευθέρου ἐπαναστατικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων, ὑποσχέσεις ἀπελευθερώσεως καὶ δῶρα τῆς Ῥωσ- σίας	67— 68
1043.	Νικόλαος Μαυροκορδάτος πρῶτος ἡγούμενος τῆς Μολδαβίας	68— 69
1044.	Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος υἱὸς Νικολάου Μαυροκορδά- του ἡγούμενος Μολδαβίας, φαναριώται	69— 70
1045.	Ῥώσσοι σφατάρχης Μόνηςος πέμπει ἀποστόλους καὶ προ- κλήσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα κατὰ Τούρκων, δῶρα κληρικῶν Ῥώσσων τοῖς Ἑλλησικῶν μοναστηρίοις	70— 71
1046.	Ἐκστρατεία τῶν Ὀρλώφ κατὰ Τουρκίας, ἐπανάστασις Ἑλλήνων	71— 90
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΓ'. ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗ- ΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ	90—175
1047.	Ἄλῃ παρῶσι	90— 92
1048.	Σουλιῶται	92— 93
1049.	Βουλευμάτα Ῥωσσίας καὶ πρόδοσις Ἑλλήνων	93— 94
1050.	Ἐκπαίδευσις Ἑλλήνων	94
1051.	Εὐρωπαῖοι περὶ Ἑλλάδος, Βολταῖρος, περιηγηταί	94— 95
1052.	Ῥωσσίας ὑποκινήσις, Ποιερμκίνος, Αἰκατερίνα, Σουλιῶται, Ψαρός, Ἀληπασοῦς	95— 96
1053.	Ῥωσσίας ὑποκινήσις, Λάμπρος Κατσώνης καὶ καταρθώ- ματα αὐτοῦ	96—121
1054.	Σουλιῶται καὶ ἥρωικοὶ αὐτῶν ἀγῶνες κατ' Ἀληπασῶ	121—134
1055.	Ἀλληλογραφία Ἀληπασῶ μετὰ τῆς Ῥωσσίας κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀπαλλαγὴ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς εἰς θάνατον κατα- δικης	134—135
1056.	Ψευδοφιλία Ἀληπασῶ πρὸς τοὺς Γάλλους ἐπὶ βλάβῃ αὐτῶν	135—139
1057.	Ἄλωπικῶδης χαρακτὴρ Ἀληπασῶ	139—140
1058.	Πλοῦτος, παιδεία καὶ φρόνημα φιλελευθέρων παρ' Ἑλλήνων	140—141
1859.	Ῥήγας ὁ Φεραῖος	141—152
1060.	Ἀνθίμου πατριάρχου «Παραίνεσις» πρὸς τοὺς Ἑλληνας, πολιτικὴ διοργάνωσις Ἐπτανήσου	152—153
1061.	Ἐκ Ῥωσσίας ὑποκινήσις Ἑλλήνων κατὰ Τουρκίας, Ὑψη- λάντης, Γρηγόριος πατριάρχης, ἄρματωλοί, κλέπται, Κα- τσωντώνης, Σουλιῶται	153—155
1062.	Αἱ Ἴονιοι νῆσοι ὑπὸ τὴν Γαλλίαν	155—159

§ 1063.	Παπαευθήμειοι Βλαχάδας	σελ. 159—160
1064.	Προκήρυξις Ἀγγλικὴ κατὰ Γάλλων ὑπὲρ τῶν Ἑπτανησίων.	160
1065.	Ἐπανάστασις Ἑπτανησίων, Πουκεδῆλλος ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων	160—161
1066.	Δουζελότος, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ἀληφαρμάκης ἐτοιμάζουσιν ἐπανάστασιν	161—163
1067.	Ἀκμὴ ἐμπορίου Ἑλληνικοῦ, παιδεία, ἐπιστήμη, τὸ φιλελευθέριον τῆς γνώμης, θρησκεία, κλέπται, ἀρματωλοί, Σιατωδριάνδος	163—165
1068.	Φιλόμευσοις ἑταιρεία, Ἑταιρεία τῶν φιλικῶν	165—169
1069.	Ἴονιον πολίτευμα	169—170
1070.	Πώλησις Πάργας	170—171
1071.	Μαχμοῦτ κατ' Ἀληπασῶ	171—175
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΖ'. ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	175—204
1072.	Καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ παιδεία παρ' Ἑλλήσιν οὐδέποτε ἐξέλιπε καθάπερ τὸ πρὶν	175—176
1073.	Σύνδισμος τῶν ἐν Βόρῳπῃ καὶ Ἑλλάδι λογίων ἀνδρῶν, Δημήτριος Προκοπίου, Σιδῆρος, Μελέτιος, Μάξιμος	176
1074.	Οἱ Ἰγχαῖτοι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος λόγιοι	176—177
1075.	Λόγιοι Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐν οἷς διαπρεπέστατος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδατός, Ἥλιος ὁ Μηλιάτης, σχολὴ Φαναρίου	177—178
1076.	Σχολαί	178—181
1077.	Εὐγένιος Βούλγαρις	181—184
1078.	Νικηφόρος Θεοτόκης	184—185
1079.	Νικόλαος Ζερζούλης	185
1080.	Νικόλαος Βαρκόσης	185—186
1081.	Σχολὴ Τερνόβου, Τσαριτσάνης, Λιβαδίου, Πέζαρος	186—188
1082.	Σχολεῖον Θεσσαλονίκης, Σερρών, Μελενίκου	188—189
1083.	Σχολὴ Βουκορεστίου, Λάμπρος Φωτιάδης	189
1084.	Σχολὴ πατριαρχείου, δευτέρα σχολὴ πατριαρχικῆ	190
1085.	Σχολὴ Χίου, Ἀθανάσιος Πάριος	190—191
1086.	Σχολὴ Κυθωνιῶν	191
1087.	Δημιώδης ἢ καθωμιλημένη γλῶσσα	191—192
1088.	Ἀδαμάντιος Κοραῆς	192—199
1089.	Κωνσταντῖνος Κούμας	199—200
1090.	Σχολεῖον Χίου	200—201
1091.	Σχολεῖα Κυθωνιῶν, Θεόφιλος Καῖρης, τὸ τῆς ξηρᾶς Κρήνης, Κωνσταντῖνος Κούμας	202
1092.	Σχολεῖα Μολδαβίας καὶ Βλαχίας	202—203
1093.	Σχολεῖα Ἑλλήνων ἐν ἀλλοδαποῖς	203
1094.	Μέγιστος εἰς παιδείαν ὄργασμός τῶν Ἑλλήνων	203—204
1095.	Τῆ κοινῇ τῶν Ἑλλήνων συμπράξει ἐν πᾶσιν ἐγένετο ἡ τοῦ 1821 παλιγγενεσία	204

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΓΕΡΜΑΝΟΙ 205—290.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗ'. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	σελ. 205—207
§ 1096.	Πορτογαλία καὶ Ἰσπανία	" 205
1097.	Γαλλία	" 205—206
1098.	Γερμανία	" 206
1099.	Ἑλβετία	" 206
1100.	Ἰταλία	" 206—207
1101.	Ἀγγλία, Σκανδιναυία	" 207
1102.	Πρωσσία, Λιθωνία, Κουρλανδία καὶ Ἑσθονία	" 207
1103.	Πολωνία, Ῥωσσία	" 207
1104.	Τουρκία	" 207
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΘ'. ΜΑΞΙΜΙΛΙΑΝΟΣ Α' ΚΑΙ ΚΑΡΟΛΟΣ Α' (1493-1556)	" 208—218
1105.	Μαξιμιλιανός Α' (1493-1519), σκοπὸς αὐτοῦ, διαίται, ἀνώτατον δεκαστήριον	" 208—209
1106.	Δέκα κύκλοι ἤτοι νομοί	" 209—210
1107.	Ἀπαυγία καὶ τοῦ δευτέρου σκοποῦ	" 210
1108.	Ἐπιτοχία τοῦ τρίτου σκοποῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ	" 211
1109.	Κάρολος Ε' (1519-1556)	" 211
1110.	Πρῶτος πόλεμος πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' (1521-1526)	" 211—213
1111.	Ὁ δεύτερος μεταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου πόλεμος (1527—1529)	" 213—214
1112.	Ὁ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμος (1526-1532)	" 214—215
1113.	Ἡ κατὰ τῆς Τόνικης ἐκστρατεία τοῦ Καρόλου (1535)	" 215—216
1114.	Τρίτος πόλεμος πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' (1536-1538)	" 216—217
1115.	Καρόλου ἐκστρατεία εἰς Ἀλγέριον (1541)	" 217
1116.	Τέταρτος πόλεμος πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' (1542-1544)	" 217—218
1117.	Καρόλου παραίτησις	" 218
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚ'. ΑΠΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ Ε' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕ- ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥ (1556-1618)	" 218—224
1118.	Φερδινάνδος Α' (1556-1564)	" 218—219
1119.	Ὁ Μαξιμιλιανός Β' (1564-1576)	" 219—222
1120.	Ῥοδόλφος (1576-1612)	" 222—223
1121.	Ματθίας (1612-1619)	" 223—224
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΑ'. Ο ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΗΣ ΠΟ- ΛΕΜΟΣ (1618-1648)	" 224—239
1122.	Βοημικὸς Παλατινικὸς πόλεμος (1618-1622)	" 224—225
1123.	Φερδινάνδος Β' (1619-1637)	" 225—227
1124.	Δανικὸς καὶ Γερμανικὸς πόλεμος (1625-1629)	" 227—230
1125.	Σουηδικὸς πόλεμος (1630-1635)	" 230—235
1126.	Σουηδικὸς καὶ Γαλλικὸς πόλεμος (1635-1648)	" 235—236
1127.	Φερδινάνδος Γ' (1637-1667)	" 236—237
1128.	Ἡ ἐν Βεστφαλίᾳ εἰρήνη	" 237—239
1129.	Γεωγραφικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Βεστφαλι- κὴν εἰρήνην	" 239

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΒ'. ΛΕΟΠΟΛΔΟΣ (1658-1705)	239—242
1130.	Λουδοβίκος ΙΔ' τῆς Γαλλίας ἐποφθαλιμῆ πρὸς τὴν Γερμανίαν, τριπλᾶ ἔργα Λεοπόλδου Α'	239—240
1131.	Πρῶτος Τουρκικὸς πόλεμος (1663-1664)	240—241
1132.	Δεύτερος Τουρκικὸς πόλεμος (1683-1699)	241—242
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΓ'. ΒΡΑΝΔΕΜΒΟΥΡΓΟΝ ΚΑΙ ΠΡΩΣΣΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1701	243—246
1133.	Βρανδεμβούργον μέχρι τῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας ἐνώσεως (1618)	243
1134.	Αἱ χεῖραι Βρανδεμβούργου καὶ ἡ Πρωσσία ἠνωμέναι ἀπὸ τοῦ 1618, Γεώργιος Γουλιέλμος (1619-1640)	243—244
1135.	Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὁ μέγας ἐκλέκτωρ (1640-1688)	244—245
1136.	Φρειδερίκος Γ' ὡς ἐκλέκτωρ (1688-1701) καὶ Α' ὡς βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας (1701-1713)	245—246
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΔ'. ΚΑΡΟΛΟΣ Σ' ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ (1711-1740)	246—249
1137.	Πόλεμος Τούρκων κατὰ Ἑννετίας καὶ Αἰθρίας (1714-1718)	246—247
1138.	Ἡ τετραπλῆ συμμαχία (1718)	247
1139.	Ἡ πραγματικὴ χώρασις	247—248
1140.	Ὁ ἔνικα τῆς Πολωνίας καὶ Ἰταλίας πόλεμος (1733-1738)	248—249
1141.	Πόλεμος τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ Αὔστριαν (1736-1739)	249
	ΚΕΦΑΛ. ΡΚΕ'. ΑΚΜΗ ΠΡΩΣΣΙΑΣ (1701-1797)	249—280
1142.	Φρειδερίκος Α' ὡς βασιλεὺς (1701-1713)	249—250
1143.	Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713-1740)	250—251
1144.	Φρειδερίκος Β' ὁ Μέγας (1740-1786)	251—252
1145.	Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου Αὔστριακὸς πόλεμος (1740-1748) καὶ οἱ δύο πρῶτοι Σιλεσιακοὶ πόλεμοι (1740-1745)	252—253
1146.	Πρῶτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1740-42)	253—258
1147.	Δεύτερος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1744-1745)	258—262
1148.	Ὁ ἑπταετής ἢ τρίτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1756-1763) καὶ μεταβολὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, βουλευμάτα Ἑθρεσίας καὶ Αὔστριας καὶ Ἐλισαβέτ τῆς Ῥωσσίας κατὰ Φρειδερίκου τῆς Πρωσσίας	262—275
1149.	Ὁ Φρειδερίκος Β' μετὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον, ἡ Πρωσσία μεγάλῃ δυνάμει, μεταρρυθμίσεις, πολιτισμὸς, ἑταιρεία κτηματικῆς πίστεως	275—279
1150.	Φρειδερίκος Γουλιέλμος Β' (1786-1797), μεταβολὴ τῆς τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου πολιτικῆς καὶ διοικήσεως	279—280
	ΚΕΦΑΛ. ΡΚΤ'. ΑΚΜΗ ΑΥΣΤΡΙΑΣ (1740-1790)	280—290
1151.	Μαρία Ἑθρεσία (1740-1780), φιλοστοργία αὐτῆς, Καουνίτιος, βελτιώσεις Αὔστριας, παιδεία, κατακτήσεις καρτερία	280—290
1152.	Λεοπόλδος Β' (1790-1792), ἐπάνοδος εἰς τὸ πρῶτον καθεστῶς	290

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΓΑΛΛΟΙ 291—327.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΖ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΟΥΑΛΕΝΣΙΑΝΩΝ (1328-1589)	291—301
1153.	Λουδοβίκος ΙΒ' (1498-1515)	291

§ 1154.	Φραγκῖσκος Α' (1515-1547)	σελ. 291—292
1155.	Ἐρρίκος Β' (1547-1559)	" 292—293
1156.	Φραγκῖσκος Β' (1559-1560)	" 293—294
1157.	Κάρολος Θ' (1560-1574)	" 294—299
1158.	Ἐρρίκος Γ' (1575-1589)	" 299—301
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΗ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ (1589-1742)	" 301—304
1159.	Ἐρρίκος Δ' (1589-1610)	" 301—303
1160.	Λουδοβίκος ΙΙ' (1610-1643)	" 303—304
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΚΘ'. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡ- ΑΚΜΗ ΓΑΛΛΙΑΣ	" 305—327
1161.	Λουδοβίκος ΙΔ' (1643-1715)	" 305—317
1162.	Λουδοβίκος ΙΕ' (1715-1774)	" 317—326
1163.	Λουδοβίκος ΙΓ' (1774-1793)	" 326—327

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ

ΒΡΕΤΑΝΟΙ 323—376.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΛ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΩΝ (1485-1603)	" 328—343
1164.	Ἐρρίκος Ζ' (1485-1509)	" 328—329
1165.	Ἐρρίκος Η' (1509-1547)	" 329—331
1166.	Ἐδουάρδος Σ' (1547-1553)	" 332—333
1167.	Μαρία Θεωτοκίς (1553-1558)	" 333—334
1168.	Ἐλισάβετ' (1558-1603)	" 334—343
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΛΑ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΣΤΟΥΑΡΤΩΝ (1603-1649 (1714)	" 343—353
1169.	Δεινὰ Στουαρτῶν	" 343
1170.	Ἰάκωβος Α' ἢ Σ' (1603-1625)	" 343—345
1171.	Κάρολος Α' (1625-1649)	" 345—353
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΛΒ'. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΑΓΓΛΙΑΣ (1649-1660)	" 353—356
1172.	Κρόμβελλος εισβάλλει εἰς Ἴρλανθίαν καὶ Σκωτίαν κατὰ Καρόλου Β', νικᾷ Κρομβέλλου καὶ ἀναγόρευσις αὐτοῦ ὡς προστάτου	" 353—356
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΛΓ'. Η ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥΣ ΣΤΟΥΑΡΤΑΣ (1660- 1688)	" 356—376
1173.	Κάρολος Β' (1660-1685)	" 356—359
1174.	Ἰάκωβος Β' καὶ ἡ μεταπολίτευσις (1685-1688)	" 359—363
1175.	Γουλιέλμος Γ' (1688-1701)	" 363—365
1176.	Γεώργιος Α' (1714-1727)	" 365—367
1177.	Γεώργιος Β' (1727-1760)	" 367—368
1178.	Γεώργιος Γ' (1760-1820)	" 368—369
1179.	Ἡ ἔβρουσις τοῦ κράτους τῶν Ἀγγλων ἐν τῇ Ἰουλιῇ	" 369—376

ΒΙΒΑΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ 377-399.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΔ'. ΙΔΡΥΣΙΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	σελ. 377—380
1180.	Ἐπιθυμία μεταναστάσεως, ἐμπόριον, σωματεμπορία, μεταλλεία	" 377
1181.	Ἀντιζήλια Πορτογάλων καὶ Ἀγγλων	" 377—378
1182.	Ἀκμὴ τῶν Ἀγγλικῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν, νῆα Ἀγγλίας, νῆα Ὀλλανδία	" 378
1183.	Πενσυδανία, Φιλαδέλφεια, βόρειος Ἀμερικὴ χώρα ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος	" 378—379
1184.	Διαίρεσις Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν εἰς ἔνδεκα ἐπαρχίας, εἰς τοπάρχης	" 379
1185.	Διαφοραὶ ἀποικιῶν πρὸς τὴν μητρόπολιν ἰδίᾳ τῆς Μασσαχουσέτης, σύνθεσις ἀντιπροσώπων	" 379—380
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΕ'. ΜΕΓΑΛΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΤ' ΑΓΓΛΙΑΣ	" 380—399
1186.	Λεῖψα ἐπαναστάσεως: εὐπορία Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν, ἀχρηματία Ἀγγλων, φορολογία	" 380—381
1187.	Νομοθετικὴ συνέλευσις Βιργινίας, Μασσαχουσέτης, ἀπόκρουσις φόρου καὶ Ἀγγλικῶν χειροτεχνημάτων, ἑταιρεία κατ' Ἀγγλων, κατάργησις τοῦ φόρου τοῦ χαρτοσήμου	" 381
1188.	Ἀγγλων ἐπιβολὴ φόρου τοῦ τίσιου, ἑλέου, χάρτου, χρωμάτων, ἀρνήσις Ἀμερικανῶν καὶ ἀπόκρουσις παντὸς Ἀγγλικοῦ ἐμπορεύματος	" 382
1189.	Πρώτη ἀφορμὴ τῆς Ἀμερικανικῆς ἐπαναστάσεως: ἀντίστασις Ἀμερικανῶν καὶ ἐπιμονὴ Ἀγγλων	" 382
1190.	Γενικὸν συνέδριον Φιλαδέλφειας, κατάργησις πάσης ἐμπορικῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συγκοινωνίας, στρατιωτικαὶ ἐνέργειαι Ἀγγλίας κατ' Ἀμερικανῶν	" 382—383
1191.	Ἐναρξίς ἐχθροπραξιῶν διὰ τοῦ διοικητικοῦ Γάγγη, πολιτοφυλακὴ Ἀμερικανῶν, ἐμφάνισις Γεωργίου Οὐασιγγτόνωσ	" 383
1192.	Γεώργιος Οὐασιγγτόνων	" 383—389
1193.	Ἀνδρεία, φιλοπατρία, στρατηγικὴ Οὐασιγγτόνωσ, ἀμυντικὸς αὐτοῦ πόλεμος, ὑποχώρησις Ὠδίου, ἀνακήρυξις ἀνεξαρτησίας «τῶν ἠνωμένων ἢ ἑμοσπόνδων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς»	" 389—390
1194.	Διοργανισμὸς πολιτικῶν τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν, νίκη Ὠδίου περὶ Βλατόχην, στρατάρχης γενικὸς ὁ Οὐασιγγτόνων, ἄλωσις Φιλαδέλφειας ὑπὸ Ὠδίου	" 390—391
1195.	Βενιαμὴν Φραγκλῖνος μέγας μετ' Οὐασιγγτόνωσ προστάτης τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἀμερικανῶν	" 391
1196.	Βενιαμὴν Φραγκλῖνος, φιλομάθεια αὐτοῦ	" 391—394
1197.	Ἐνέργειαι Φραγκλῖνου ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀμερικῆς	" 394—395
1198.	Ὁ Γάλλος Λαφαυέττης καὶ ὁ Πολωνὸς Κοσκιούσκος ἐπικουροὶ τῶν Ἀμερικανῶν, νίκη Σαρατόγας, ἀνακήρυξις ὑπὸ τῆς Γαλλίας τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀμερικῆς	" 395
1199.	Ἄντι Ὠδίου Κλίντων στρατηγὸς τῶν Ἀγγλων, Ἐσταίγιος	

	ὕπὲρ Ἀμερικανῶν, Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ ποιοῦνται ἄμοι- δαίας κατακτήσεις, ἀνάμιξις Ἰσπανίας, Πρέσβυτος, Πρίστον	σελ. 395—398
§ 1200.	Οὐασινγκτόν πρῶτος πρόεδρος, Οὐασινγκτωνία, θάνατος αὐτοῦ.	» 398—399
1201.	Διαθήκη Φραγκλίνου	» 399

BIBΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΣΛΑΒΟΙ (ΙΔΙΑΙ ΡΩΣΣΟΙ) 400—424.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΖ'. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΡΩΣΣΙΑΣ	» 400—415
1202.	Ἰωάννης Γ' Βασιλεὺς (1504-1505)	» 400
1203.	Βασίλειος Δ' Ἰωαννίδης (1505-1534)	» 400
1204.	Ἰωάννης Δ' Βασιλεὺς (1534-1584), κτῆσις Κασανίου, Ἀστραχανίου, πόλεμος πρὸς Πολωνοὺς καὶ Σουηδοὺς, εἰ- ρήνη, κατάκτησις Σιβηρίας	» 400—402
1205.	Θεόδωρος Α' (1584-1598)	» 402
1206.	Βορίσιος Γοδουνόβις (1598-1605)	» 402
1207.	Ψευδοδημήτριος (1605 - 1606) καὶ Βασίλειος Σούσκότος ἕτερος Ψευδοδημήτριος (1606-1613)	» 402
1208.	Μιχαὴλ Θεοδοβίδης Ρομανόβις (1613-1645)	» 402—403
1209.	Ἀλέξιος Μιχαηλίδης (1645-1676)	» 403
1210.	Θεόδωρος Ι' Ἀλεξιάδης (1676-1682), πόλεμος πρὸς Πο- λωνοὺς καὶ Τούρκους	» 403—404
1211.	Πέτρος Α' καὶ Σοφία (1682-1689), ἐπανάστασις Στραλι- τσίων	» 404—406
1212.	Πέτρος Α' ὁ μέγας μόνος (1689-1725)	» 406—410
1213.	Κτίσις Πετροποπόλεως ὡς μητροπόλεως, δευτέρα περιήγησις εἰς Εὐρώπην, ἐπανάστασις, θάνατος τοῦ μεγάλου Πέτρου	» 410—411
1214.	Αἰκατερίνα Α' (1725-1727)	» 411
1215.	Πέτρος Β' (1727-1730)	» 411
1216.	Ἄννα (1730-1740)	» 411—412
1217.	Ἐλισάβετ (1741-1762)	» 412
1218.	Πέτρος Γ' (1762)	» 412—413
1219.	Αἰκατερίνη Β' (1762-1796)	» 413—415
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΖ'. ΠΟΛΩΝΟΙ	» 415
1220.	Δυναστεία Ἰαγγελώνων (1386-1572)	» 415
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΘ'. ΑἰΡΕΤΟΙ ΠΟΛΩΝΙΑΣ ΔΥ- ΝΑΣΤΑΙ (1572-1791)	» 415—417
1221.	Ἐλευθέρα ἀρνητικὴ ἐκείνη, ἄλλοθαποὶ βασιλεῖς, πολιτεῖμα Πολωνίας, οἶκος Σουηδικῆς Βάσα	» 415—417
1222.	Ἰωάννης Κασιμίριος ἐκ τοῦ οἴκου Βάσα	» 417
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΑΘ'. ΔΙΑΝΟΜΗ ΠΟΛΩΝΙΑΣ	» 417—424
1223.	Αἰγούστος Γ' (1733-1763), ἐλευθερία Πολωνίας	» 417—418
1224.	Στανίσλαος Πονιατόβσκις (1764-1795)	» 418—419
1225.	Πόλεμος Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας, ἡ ἐν Πελοποννήτῳ ἐπα- νάστασις, ἔλευθερος Ἕλληνας, πανελευθερία Τουρκικοῦ στό- λου παρὰ τὸν Τσεσμέ	» 419—422
1226.	Ῥωσσοὶ κατὰ Πολωνῶν, ἀνάμιξις Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας	» 422—424

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟΥΡΚΟΙ 425-440

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜ'. ΑΚΜΗ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	σελ. 425-431
§ 1227.	Σολεϊμάν Β' (1520-1566)	" 425-429
1228.	Σεϊλίμ Β' (1566-1574)	" 429-431
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΑ'. ΑΡΧΗ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	" 431-434
1229.	Μουράτ Γ' (1574-1595) ἄρχεται κυρίως ἡ παρακμὴ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους.	" 431
1230.	Μωάμεθ Γ' (1595-1603), κακουργήματα αὐτοῦ, στάσεις κατ' αὐτοῦ.	" 431-432
1231.	Ἀχμέθ Α' (1603-1617), εἰρήνη μετὰ τῆς Αὐστρίας	" 432
1232.	Μουσταφᾶς Α' (1617-1622), Ὀσμάν Β' (1617-1622)	" 432-433
1233.	Μουράτ (1623-1640).	" 433-434
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΒ'. ΕΝΤΕΛΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.	" 434-440
1234.	Μωάμεθ Α' (1648-1687)	" 434-436
1235.	Σολιμᾶνος Γ' (1687-1691)	" 436
1236.	Ἀχμέτ Β' (1691-1695)	" 436
1237.	Μουσταφᾶς Β' (1695-1702)	" 436-437
1238.	Ἀχμέτ Γ' (1702-1730).	" 437-438
1239.	Μαχμούτ Α' (1730-1754).	" 438
1240.	Ὀσμάν Γ' (1754-1757).	" 438
1241.	Μουσταφᾶς Γ' (1757-1774).	" 438-439
1242.	Ἀβδούλ Χαμίτ (1774-1789).	" 439-440

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΙΤΑΛΙΚΑ ΚΡΑΤΗ 441-450

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΓ'. ΜΕΔΙΟΛΑΝΟΝ	" 441
1243.	Κατάκτησις τοῦ Μεδιολάνου ὑπὸ τῶν Γάλλων (1499)	" 441
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΔ'. ΝΕΑΠΟΛΙΣ.	" 441-442
1244.	Κατάκτησις τῆς Νεαπόλεως ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰσπανῶν (1501)	" 441-442
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΕ'. ΕΝΕΤΟΙ	" 442-443
1245.	Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς (1508-1509)	" 442-443
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜς'. ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ	" 443-445
1246.	Αὐστρία, Μεδιόλανον, Νεάπολις, Σαρδῶ, Σαβαυδία, Πάρμα, Σικελία, Τοσκάνη, Πλακεντία	" 443-444
1247.	Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Α' τῆς Σαβαυδίας.	" 444
1248.	Κάρολος Ἐμμανουήλ Γ', Βίκτωρ Ἀμαδεὺς Γ'	" 444-445
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜζ'. ΕΝΕΤΟΙ	" 445-446
1249.	Οἱ Τούρκοι καταλαμβάνουσι κτήσεις τῆς Βενετίας	" 445-446

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΗ'. ΤΟΣΚΑΝΑ	σελ. 446—447
§ 1250.	Μίδικος, Κάρολος Γ'	" 446—447
1251.	Πέτρος Λεοπόλδος, Φερδινάνδος Ίωσήφ	" 447
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΜΘ'. ΠΑΠΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ	" 447—448
1252.	Ίννοκέντιος ΙΑ', Κλήμης ΙΔ', Πῖος ς'.	" 447—448
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝ'. ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ	" 448—450
1253.	Λουδοβίκος ΙΔ', Σαβαυθία, Βουρβωνική δυναστεία	" 448—449
1254.	Τανουκίος, Σαμβούκης, Ἄκτων, Καρολίνα	" 449—450

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΙΣΠΑΝΟΙ 451—472

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΑ'. ΑΚΜΗ ΒΡΑΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑ- ΡΑΚΜΗ ΙΣΠΑΝΙΑΣ.	" 451—457
1255.	Ὁ Κάρολος Α' καὶ ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' (1516-1556).	" 451—453
1256.	Φίλιππος Β' (1556-1598)	" 453—455
1257.	Φίλιππος Γ' (1598-1621)	" 455—456
1258.	Φίλιππος Δ' (1621-1665)	" 456—457
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΒ'. Ὁ ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΣ (1701-1719).	" 457—468
1259.	Αἴτιον τοῦ πολέμου αἱ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ τοῦ Ίωσήφ Φερδινάνδου ἀξιώσεις	" 457
1260.	Ὀλλανδία, Ἀγγλία, Αὐστρία, πρότασις διανομῆς τῆς Ἰσπανίας	" 457—458
1261.	Ἀρχὴ τοῦ πολέμου, συμμαχία	" 458—459
1262.	Γουλιέλμος τῆς Ἀγγλίας, Φρειδερίκος Γ' τῆς Πρωσσίας, Ἀννόβερον, ἄλλοι Γερμανοὶ ἡγεμόνες.	" 459—460
1263.	Ὁ περὶ διαδοχῆς πόλεμος ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ (1701- 1704), Εὐγενίου Σαββαδικοῦ νῆκας.	" 460—463
1264.	Ὁ περὶ διαδοχῆς πόλεμος αὐγχρόνως ἐν τε Ἰσπανίᾳ καὶ Βελγίῃ καὶ Ἰταλίᾳ (1704-1711)	" 463—466
1265.	Τροπὴ τῆς τύχης, συνθήκαι, εἰρήνη ἐν Οὐτραχέκτω, Ῥα- στάτη καὶ Βάδη (1711—1714).	" 466—468
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΓ'. ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ	" 468—472
1266.	Φίλιππος Ε' (1701-1746)	" 468—469
1267.	Φερδινάνδος ς' (1746-1759)	" 469—470
1268.	Κάρολος Γ' (1759—1788)	" 470—472

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ 473—480

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΔ'. ΝΟΘΟΣ ΒΟΥΡΓΟΥΝΔΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (1383-1580)	" 473—474
1269.	Έρμάνουελ ὁ μέγας (1495-1521)	" 473

§ 1270.	Σεβαστιανός (1578), Ἰσπανικὴ κυριαρχία	σελ. 473
1271.	Ψευδοσεβαστιανὸς τέσσαρες	• 473—474
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΕ'. ἸΣΠΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1581-1640)	• 474—475
1272.	Τρεῖς Φίλιπποι καὶ προνόμια Πορτογαλίας	• 474
1273.	Φίλιππος Γ', Μολούκκai, Γουινέα, Μαλάκκα, τυραννικὴ ἐν Πορτογαλίᾳ διοίκησις Ἰσπανῶν, συνωμοσία	• 474—475
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝς'. ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ	• 475—477
1274.	Ἰωάννης δούξ τῆς Βραγαντίας βασιλεὺς (1640-1656), δια- φθορὰ Πορτογάλων καὶ παρακρῆ	• 475
1275.	Ἀλφόνσος ς' (1656-1667)	• 475—476
1276.	Πέτρος Β' (1667-1705)	• 476
1277.	Ἰωάννης Ε' (1706-1750)	• 477
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΖ'. ΒΡΑΧΕΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ	• 477—480
1278.	Ἰωσήφ Α' Ἐμμανουήλ (1750-1777)	• 477—479
1279.	Μαρία Φραγκίσκα μόνη (1777-1786) καὶ μετὰ Ἰωάννου ς' (1792-1816) ὡς παράρρων	• 479—480

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤὸν ἘΒΔΟΜΟΝ

ΚΑΤΩ ΧΩΡΙΤΑΙ (ΒΕΛΓΑΙ ΚΑΙ ΟΛΛΑΝΔΟΙ) 486—491

	ΚΕΦΑΛ. ΡΝΗ'. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ	• 481
1280.	Τέσσαρα δουκάτα, ἐπτά κομιτεῖαι, μία μαρκιονία, τρεῖς ἡγεμονίαι	• 481
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΝΘ'. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΤΩ ΧΩ- ΡΙΤΩΝ	• 481—492
1281.	Προνόμια Κάτω Χωριτῶν: δικαστήρια, στρατὸς Ἰθαγενῆς, σφραγίδες ἐπιπέφθισις ὑπὸ τῶν τάξεων	• 481—482
1282.	Φίλιππος Β'	• 482
1283.	Μαργαρίτα δούκισσα Ἄρμης, συμβούλιον διοικητικόν, Γραμβίλλας, νόμοι κατὰ Διαμαρτυρομένους, 14 ἐπισκοπαί, ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ	• 482—483
1284.	Γουλιέλμος ὁ Ἀραυστικός, Ἐγγοντικός, Ὀρνιοί ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ, ὕπολοι ἐνέργειαι Φιλίππου, καταδιωγμοί	• 483
1285.	Τετρακόσιοι εὐγενεῖς συνομολόγοι ἐπαίται ἐπικαλούμενοι, ὑπαίθρια κηρύγματα	• 483—484
1286.	Ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως, θραύσις θρησκευτικῶν ἀντικειμένων	• 484
1287.	Ἀφίξις Ἀλβᾶ, τρόμος, κατατομήσεις Ἐγγοντιοῦ, Ὀρ- νίου καὶ ἄλλων	• 484—486
1288.	Ἀφίξις Ζουνίγα Ῥεκουηρένσου, νίκη αὐτοῦ, ἀντίστασις Λουγδούνου, πανεπιστήμιον αὐτῆς	• 486—487
1289.	Ἀφίξις τοῦ δὸν Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ, ἡ ἐν Βρυξέλλαις ἔνωσις, αἰώνιον διάταγμα, κατάληξις Ναμουρίας	• 487—488
1290.	Ἀφίξις Ἀλεξάνδρου Φαρνεσίου, διχόνοια Κάτω Χωριτῶν, ἀναχώρησις Ματθίου καὶ τοῦ τῆς Ἀνδεγαυίας	• 488—489
1291.	Μαυρίκιος διάδοχος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Γουλιέλμου τοῦ Ἀ- ραυσίου	• 489—490
1292.	Ἰσπία τοῦ ἀπαιτήτου στόλου τῆς Ἰσπανίας	• 490
1293.	Ἐρνέστος ἀρχιδούξ Αὐστριακὸς διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος	

'Αλεξάνδρου Φαρνεσίου	• 490—491
1294. Θάνατος Φιλίππου Β', ὁ διάδοχος Φίλιππος Γ' εξακολου- θεῖ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κάτω Χωριτῶν	• 491
1295. Πολίτευμα τῆς Ὀλλανδίας δημοκρατικόν, γενικὴ σύνοδος, ὑψηλὸν συμβούλιον, τοποτηρητὴς ἢ κυβερνήτης.	• 491—492
ΚΕΦΑΛ. ΡΞ'. ΒΡΑΧΕΙΑ ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ ΑΚΜΗ.	• 492—496
1296. Ἐμπόριον, ναυτιλία, ἐπιτηδεύματα, τέχναι, Ἰωάννης δὲ Βίττιος, πόλεμος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν.	• 492—493
1297. Διχόνοια δύο κομμάτων: τῶν περὶ τὸν Ἀραυσικὸν οἶκον καὶ τῶν φιλοπατριδῶν.	• 493—494
1298. Ἰωάννης δὲ Βίττιος	• 494
1299. Γουλιέλμος Γ' γενικὸς πολιτάρχης, ἀξίωμα κληρονομικόν τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου	• 494
1300. Ἰωάννης Γουλιέλμος Φρίσων, Ἐένσιος, Γουλιέλμος Δ' καὶ Ε' πολιτάρχαι.	• 494—495
1301. Πρώτων ἐστρατεία εἰς Ὀλλανδίαν ὑπὲρ τοῦ Ἀραυσικοῦ οἴκου, εἰρήνευσις τῶν Κάτω Χωρῶν	• 495—496

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΔΑΝΟΙ (497—534).

ΚΕΦΑΛ. ΡΞΑ'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙ- ΣΙΣ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΣ ΔΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΡΒΗΓΙΑΣ.	• 497—503
1302. Φρειδερίκος Α' βασιλεὺς Δανίας καὶ Νορβηγίας (1523-1533)	• 497—500
1303. Μεσοβασιλεία (1533-1534).	• 500—501
1304. Χριστιανὸς Γ' ἐν Δανίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ (1534-1559).	• 501—503
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΒ'. ΥΠΕΡΟΧΗ ΔΑΝΙΑΣ ΕΝ ΣΚΑΝΔΙΝΑΥΙΑ	• 503—510
1305. Φρειδερίκος Β' (1559-1588)	• 503—505
1306. Χριστιανὸς ὁ Δ' (1588-1648).	• 505—510
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΓ'. ΤΑΠΕΙΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΥ- ΠΑΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ.	• 510—520
1307. Φρειδερίκος Γ' (1648-1670)	• 510—519
1308. Χριστιανὸς ὁ Ε' (1670-1699)	• 519—520
ΚΕΦΑΛ. ΡΞΔ'. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΔΑΝΙΑΣ.	• 521—534
1309. Φρειδερίκος Δ' (1699-1730), πόλεμος κατὰ Σουηδίας	• 521—523
1310. Χριστιανὸς ὁ ς' (1730-1746).	• 523—524
1311. Φρειδερίκος ὁ Ε' (1746-1765)	• 524—526
1312. Χριστιανὸς ὁ Ζ' (1766-1808).	• 526—534

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΣΟΥΗΔΟΙ 535—556

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΞΕ'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡ- ΡΥΘΜΙΣΙΣ, ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΒΑΣΑ (1523-1654).	• 535—538
---	-----------

§ 1313.	Διάλυσις τῆς ἐν Καλμαρίκ ἐνώσεως Δανίας, Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, διὰ Γουσταύου Βάσα αὐτονομία Σουηδίας. . . σελ.	535
1314.	Γουσταῦος Β' Βάσα (1523-1560)	534—536
1315.	Ἐρρίκος ΙΒ' (1560-1568), Σιγμούνδος (1593-1604), Κάρολος Θ' (1604-1610).	536
1316.	Γουσταῦος Β' Ἀδόλφος (1611-1632)	536
1317.	Χριστίνα (1632-1654)	536—538
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΖ'. ΜΑΚΡΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ, ΒΡΑΧΕΙΑ ΑΚΜΗ, ΠΑΡΑΚΜΗ (1654-1721).	538—552
1318.	Κάρολος Γ' (1654-1660)	538—540
1319.	Κάρολος ΙΑ' (1660-1697).	540—542
1320.	Κατάστασις Σουηδίας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ βορείου πολέμου καὶ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὰς ἡμέτερας δυνάμεις.	542—543
1321.	Κάρολος ΙΒ' (1697-1718), βόρειος πόλεμος (1700-1721)	543—552
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΖ'. ΠΡΟΟΔΟΣ ΔΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΑΥΤΗΣ ΤΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΟΥΗΔΙΑΣ (1721-1808)	552—556
1322.	Ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ Δανίας κατάστασις (1721-1797)	552—553
1323.	Φρειδερίκος (1720-1751)	553—554
1324.	Φρειδερίκος Ἀδόλφος (1751-1771)	554—555
1325.	Γουσταῦος Γ' (1771-1792)	555—556

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ

ΠΕΡΣΙΑ 557—560.

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΗ'. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΣΟΦΙΔΩΝ (1499-1723)	557—558
1326.	Σάχ Ἰσαήλ (1499-1525), πόλεμος πρὸς τοὺς Τούρκους θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς.	557—558
1327.	Παρακμὴ τοῦ Περσικοῦ κράτους	558
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΕΘ'. ΑΦΓΑΝΩΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ ΕΝ ΠΕΡΣΙΑ (1722-1729) ΚΑΙ ἈΛΛΩΝ (1729-1796)	558—560
1328.	Μαχμοῦς (1722-1723), Ἐσαχέρ (1723-1730).	558—560
1329.	Ναδὶρ τοῦπίκλην Θάμας Κουλιχάν (1730-1754)	560
1330.	Κατάπτωσις Περσίας	560

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ 561-696

	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟ'. ΑΡΧΑΙΟΣ, ΜΕΣΑΙΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.	561—564
1331.	Διαφορὰ τοῦ ἀρχαίου, μεσαιῶ καὶ νέου πολιτισμοῦ	561
1332.	Χρόνος, καθ' ὃν ἤρξατο ὁ νέος πολιτισμός, καὶ τὰ κύρια συμβάντα, ἐξ ὧν οὗτος προέκυψεν	561—564
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΑ'. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ	564—585
1333.	Θρησκεία, πίστις, λατρεία, ἀνατροπὴ καὶ μεταρρυθμίσις	564

§ 1334.	Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ, Λουθηρανισμός	σελ. 561—577
1335.	Ἡ μεταρρύθμισις ἐν ταῖς Σκανδιναυικαῖς χώραις	577—578
1336.	Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἑλβετίᾳ, Ζουίγγλιανισμός	578—579
1337.	Καλβινισμός	579—580
1338.	Ἡ μεταρρύθμισις ἐν ἄλλαις χώραις, Οὐγενότται	580
1339.	Καλβινισμὸς ἐν ταῖς Κάτω Χώραις	580
1340.	Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἀγγλίᾳ	580—581
1341.	Μεταρρύθμισις ἐν Σκωτίᾳ, Ἰωάννης Κνώξιος	581
1342.	Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἰρλανδίᾳ, Πολωνίᾳ, Λιθονίᾳ, Κουρλανδίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Τρανσυλβανίᾳ	581—582
1343.	Ἐνωσις Λουθηρανῶν εἰς μίαν εὐαγγελικὴν ἐκκλησίαν	582
1344.	Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ παρ' εἰδωλολάτραις	582—583
1345.	Τάγμα Ἰησουϊτῶν, σκοπὸς αὐτῶν καὶ βαθμολογία	583—584
1346.	Αἰρέσεις, Ἰανсениσταί, Κουάκεροι, Ἐρρυχοῦτιοι, Μεθοδισαί	584—585
1347.	Θεολογία δογματικὴ, κριτικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ	585
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΒ'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ἘΝΔΟΞΟΣ	
	(ΚΛΑΣΙΚΗ) ἙΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ.	585—593
1318.	Παλιγγενεσία τῆς ἐνδόξου φιλολογίας	585—586
1349.	Γραμματολογία τῆς ἐνδόξου φιλολογίας	586—593
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΓ'. ἸΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	593—597
1350.	Δάντης, Πετράρχας, Βοκκάκιος, ἀρχαιότεροι	593
1351.	Λυρική, Πετράρχας, Βίμβος, Πούλκης, Βοϊάρδος, Ἀρίστος, Τσοκουάτος Τάσσοσ, Τασσόσος, Γουαρίνη, Φορτιγούερας	593—594
1352.	Δραματικὴ	594—595
1353.	Πεζὸς λόγος, Μακκιαδέλης, Γουίτκιαρδίνος, Σάρπη, Δανίλας, Γαλιλαῖος, Βίκος, Ἀλγαρόβτης, Φιλαγγιέρης, Βακκαρία, Μουρατόρης, Μαυρέτης, Βόττας	595—597
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΔ'. ἸΣΗΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	597—599
1354.	Μενδόζας, Βέγας, Στεῖλλας, Σααβέδρας, Ὁβέδος	597—598
1355.	Δραματικὴ, Βέγας, Καλδερὸν	598—599
1356.	Πεζὸς λόγος, Κάστας, Κερβάντης, Κουεβέδος, Μενδίζας, Μαριάνας, Χερρέρης, Σόλις, Καμπομάνης, Μόννοζος	599
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΕ'. ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	600—601
1357.	Ἄξιον τῆς Πορτογαλικῆς φιλολογίας α' ἀνακαλύψεις	600
1358.	Ποίησις, Μιράνδης, Φερρέρας, Καμοήσιος	600
1359.	Πεζὸς λόγος, Βάρρος, ὁ τοῦ Ἀλβουκέρκου	600—601
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΖ'. ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	601—611
1360.	Ἀδὴ, Λουδοβίκος ΙΔ', Λουδοβίκος ΙΕ'	601
1361.	Χρυσοῦς αἰὼν	601—602
1362.	Λυρική, Φραγκίσκος Α', Μαργαρίτα	602
1363.	Μυθοποιΐα, ἔπος, Λαφονταῖνος, Φενελών, Βοαλλώ, Βολταίρος	602—604
1364.	Δραματικὴ	604—606
1365.	Πεζὸς λόγος	606—609
1366.	Διδακτικὴ καὶ δημῶδης φιλοσοφία, Μονταίγνης	609—611
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΖ'. ἈΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	611—617
1367.	Ἰθαγενὲς ἔθνικόν πνεῦμα, φιλολογία, θέατρον, πολίτευμα, ἐμπορικόν πνεῦμα	611—612
1368.	Ποίησις	612—615
1369.	Πεζὸς λόγος	615—617
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΟΗ'. ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ	617—627

§ 1370. Ὁ κατακερματισμὸς τῆς Γερμανίας εἰς πολλὰ κρατίδια προήγαγε καὶ τὴν φιλολογίαν	σελ. 617—619
1371. Ποίησις	» 619—623
1372. Πεζοὶ λόγος, Δύριος, Καντζόβιος, Τσοῦδης, Ἄρνειος, Ποίμιος	» 623—627
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΘ΄. ΟΛΛΑΝΔΙΑΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 627—628
1373. Ἡ ἐλευθερία μητὴρ τοῦ πολιτισμοῦ, παιδεία, γλῶσσα	» 627
1374. Ποίησις, Χούφτιος, Κάττιος, Οὐδόνδελος	» 627—628
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙ΄. ΔΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 628—629
1375. Ἡ ἀριστοκρατία κώλυμα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως	» 628
1376. Ποίησις, πεζοὶ λόγος, Ὀλδεργος, Εἰθάλδος	» 628—629
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΙΑ. ΣΟΥΗΔΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 629—630
1377. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις αἰτία τῆς παιδείας, Σουηδικὴ ἀκαδημία	» 629—630
1378. Ποίησις, πεζοὶ λόγος, Δαλίνοσ	» 630
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΙΒ΄. ΣΛΑΥΙΚΗ (ΒΘΗΜΙΚΗ, ΠΟ- ΛΩΝΙΚΗ, ΡΩΣΣΙΚΗ) ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 630—631
1379. Ἐνὴ φιλολογικὴ ἐπίδρασις, ἀναστολὴ αὐτῆς διὰ τῶν κομ- μάτων	» 630—631
1380. Πολωνικὴ	» 631
1381. Ῥωσικὴ	» 631
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΠ΄. ΟΥΓΓΡΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 632
1382. Οὐχὶ ἕγγωρος ὁ πολιτισμὸς τῆς Οὐγγαρίας, γλῶσσα, δρά- ματα, ἐφημερίδες, θέατρον	» 632
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΠΔ΄. ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.	» 632—633
1383. Πρόδος Ἑλλήνων, ἀθρήματα Τούρκων	» 632—633
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΠΕ΄. ΙΣΤΟΡΙΑ.	» 633—637
1384. Ἡ ἱστορία περιποῦδαστον μίλημα τῶν λογίων, πρῶτα ἱστορίας δοκίμια	» 633—635
1385. Γενικὴ ἱστορία, Καρίων, Βοσσουέτος, Γαττερίριος, Βολταί- ρος, Σλοίξερὸς	» 635
1386. Ἀρχαία ἱστορία, Σιμίων, ἀκαδημαίαι, Γολδσμύθ, Γίλλιοσ, Μιτρόρδος, Βαρθελεμῶσ, Ἐυνοσ	» 635—636
1387. Ἱστορία μεταίωνασ, Βενεδικτίνουσ, Ῥοβερτσόν, Κράυσιος	» 636
1388. Νέα ἱστορία, διπλωματικὰ ἔγγραφα, πολιτικὰ περιοδικά, ἐφημερίδες	» 636—637
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΙΠΖ΄. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.	» 637—651
1389. Ναυτιλία, πύξις, ἀνακαλύψεις Νορμαννῶν	» 637—638
1390. Ἐμπόριον Ἰνδιῶν παρὰ τοῖσ ἀρχαίοισ καὶ κατὰ τὸν με- σαίωνα κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν	» 638—639
1391. Γεωγραφικὰ ἀνακαλύψεις διὰ Πορτογάλων, Ἑρρίκοσ	» 639—641
1392. Κολόμβοσ, ἀνακάλυψις Ἀμερικῆς, Ἰσαβέλλα	» 641—644
1393. Βαλδῆσ, Παναμῆσ, Εἰρηνικός Ὠκεανός, Μαγγελάνοσ	» 644—645
1394. Φερδινάνδοσ Κορτέσιος, Μεξικόν, Γουατεμάλα, Καλιφορνια	» 645
1395. Πιζάρροσ, Ἀλμάντροσ, Περούϊα, Χιλῆ	» 646—647
1396. Πολιτισμὸς Μεξικίου καὶ Περουίας, Χριστιανισμὸς, Λατινά- σας, μεταλλευτικὰ ἀποικιαί, ἑταιρεία Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ἑταιρεία προνομιοῦχοσ Δυτικῶν Ἰνδιῶν	» 647—648
1397. Δαῦτοσ, Οὐδῶων, Οὐιάλτεροσ, Βιργίνια, Καρολίνα	» 648—650
1398. Ἡ γεωγραφία προάγεται ἡμετέροι	» 650
1399. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Μερκάτωρ	» 650
1400. ΦΥΣΙΚΗ καὶ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, ὄρυκτολόγοι,	

	γεωλόγοι, Βύσγιγγος, Δαμιδίλλης, Κελλάριος.	σελ. 650—651
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗΖ'. ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗ- ΜΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ.	651—652
§ 1401.	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ.	651
1402.	Κουρίγγιος, Άχεμβάλλης	651
1403.	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ , Μερκάτωρ, Σκαλίγερος, Ίουλιανή πε- ρίοδος, κύκλοι	651
1404.	Πεταύτιος, Γαττιέρος	651—652
1405.	ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ, ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ , Σπίνερος, Ύδνερος	652
1406.	ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ , Έκκελος	652
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗΘ'. ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.	652—658
1407.	Άγόν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας κατά τῆς σχολαστικῆς φι- λοσοφίας· καὶ θεολογίας	652
1408.	Φιλόσοφοι, Καρθέσιος, Βρούνιον, Βανίνης, Καμπανίλλας.	653—654
1409.	Δάκκιος, Έλβέτιος, Βολταῖρος, ἔγκυκλοπαιδισταί, Μετ- τρίης, Όλδάχος, Βοννέτος, Κονδλλιᾶκος, Πρίστλεϋς, Στουάρτης	654
1410.	Λεινόντιος	654—655
1411.	Βέλφιος, Ρέιμακος.	655—656
1412.	Όβριος, φυσιογνωμική, κρανιοσκοπία, Σουέδεμβόργος, Οί- τίγγερος	656
1413.	Κάντιος, Ρεινώλδος	656—657
1414.	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ.	657—658
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΗΘ'. ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.	658—662
1415.	Δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, Άγγλικόν δίκαιον, Σπῆος, Θω- μάσιος	658—659
1416.	Ἡ ἀρχαία ἔνδοξος φιλολογία συνέτινεν εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου	659
1417.	Φυσικόν καὶ διαιθές δίκαιον.	659
1418.	Ρωμαϊκόν δίκαιον καὶ ἀστικόν, Άνδρέας Άλκιᾶτος, Κουά- τιος, Βρισσών, Γοδοφρεῖδος, Εἰνέκκιος.	659—660
1419.	Κανονικόν ἢ ἐκκλησιαστικόν δίκαιον, Σάρπη, Ούγων Γρόττιος	660
1420.	Δημόσιον δίκαιον, Κορίγγιος, ἰδωτικόν ἢ ἀστικόν δίκαιον, Ποφφενδόρριος, Πύττερος	660
1421.	Ποινικόν ἢ ἐγκληματικόν δίκαιον, Καρολίνα, Θωμάσιος, Βολταῖρος, Βεκκαρίας	660
1422.	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	660—661
1423.	Πολιτικὴ οἰκονομία, Σουλλῆς, ἐμποροκρατικόν καὶ φυσιο- κρατικόν σύστημα, ἐγκτητικὸς φόρος.	661—662
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΓ'. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΦΥ- ΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ	662—669
1424.	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ , ἀνάπτυξις τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν	662
1425.	Ἴταλοι.	662—663
1426.	Άστρονομία, ἀνάλυσις, ὑψηλότερα γεωμετρία, Κασσίνης, ἐκλείψεις ἡλίου.	663
1427.	Γάλλοι, Καρτέσιος, ἀλγεβρα, γεωμετρία, μηχανική, ἀστρο- νομία	663—664
1428.	Γερμανοί, Δόρμερος, ἀποπτικὴ, Γουλιέλμος Δ', ἀστρονομία, Κίπλερος, Κοπερνίκειον σύστημα, κινήσις πλανητῶν καὶ κομητῶν	664—665

§ 1429. Ὀλλανδοί, Κεϋλνος, διάμετρος κύκλου, Οὐβήγησις, ἐκ- κρημὲς ὠρολόγιον, τηλεσκόπια, τέσσαρες δορυφόροι Κρόνου, Λεουβενόικκιος, μικροσκόπιον.	σελ.	665
1430. Ἄγγλοι, ἑταιρεία ἐπιστημῶν, ὄργανα	"	665—666
1431. Πολωνοί, Δανοί	"	666—667
1432. ΦΥΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ	"	667
1433. Φυσική, ἀριστοτελισταί, Βάκων, Γαλιλαῖος, Κέπλερος, Καρτέσιος, Νεύτων	"	667—668
1434. Χημεία, ἀλχυμεία, Παρακέλσος, φιλοσοφικός λίθος, γενικὸν φάρμακον	"	668
1435. Φυσικὴ ἱστορία	"	668—669
1436. Βυρβάν, Δουβαντών, Λασσπέδης ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ'Δ' ΙΑΤΡΙΚΗ	"	670—672
1437. Πρόδος τῆς ἱατρικῆς, ἐκ μελέτης τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν.	"	670
1438. Ἀνατομική, φυσιολογία, Βεσάλιος	"	670
1439. Ἀνθρωπισταί, Κορνάρος, χημῖατροι, Παρακέλσος, Βάν Ἐλμόντιος	"	670—671
1440. Ἰατρομαθηματικὴ, Βορέλλας, Βοσράδιος, Λεουμχέικος, Συδενᾶμος	"	671
1441. Δυναμικαὶ σχολαί, Στάλης, Ὀφφμαννος, φυσικὸς βίος, αἰ- τια νοσημάτων, ἐρεθιστικότης, Ἄλλερος, Βίνθερος, Βράουν. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ'Β'. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ, ΑΚΑΔΗ- ΜΙΑΙ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ	"	671—672
1442. Γάλλοι, Γερμανοί	"	672—673
1443. Πανεπιστημίων Γερμανίας Ἰδρυσις καὶ πρόδος.	"	673—674
1444. Πανεπιστήμια Ἑλβετίας, Ὀλλανδίας, φιλολογίας ἀκμὴ	"	674
1445. Πανεπιστήμια Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Ἰδρυσις καὶ παρακμὴ	"	674
1446. Πανεπιστήμια Γαλλίας, Ἰδρυσις καὶ κατάργησις	"	674
1447. Πανεπιστήμια Ἀγγλίας, Σουηδίας, Ρωσσίας	"	675
1448. Ἀκαδημαί	"	675—676
1449. Τύπος, βιβλία, βιβλιοπωλεῖα	"	676
1450. Ἐφημερίδες εἰδησίων, Ἐμμελος, φιλολογικαὶ ἐφημερίδες.	"	676—677
1451. Βιβλιοθήκαι Ἰταλίας, Βατικανῆ βιβλιοθήκη, Εἰδικὴ βιβλίου, Φλωρεντιανῆ, Παρισίων, Βιέννης, Ἀνωδούργου, Βερολί- νου, Γοττίγγης	"	677—678
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ρ'Γ'. ΤΕΧΝΑΙ	"	678—685
1452. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, μίμησις ἀρχαίων κτισμάτων	"	678
1453. Ἐπικράτησις τῆς Ἰταλικῆς τέχνης καὶ παρακμὴ	"	678—679
1454. ΓΑΥΠΤΙΚΗ	"	679
1455. Μιχαήλ Ἄγγελος, Κελλίνης, Βίσχερος	"	679
1456. ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ	"	679
1457. Ἰταλικὴ, σχολὴ Φλωρεντιανῆ, Μιχαήλ Ἄγγελος Βοναρ- ρότης	"	679—680
1458. Γερμανικὴ, Βαταυικὴ ἢ Κολωνικὴ σχολὴ, ἀδελφοὶ Ἐύκκιοι.	"	680—681
1459. Βαταυικὴ, σχολὴ Φλαμανδικὴ καὶ Ὀλλανδικὴ	"	681—682
1460. Γαλλικὴ	"	682
1461. ΜΟΥΣΙΚΗ, ἀρχαιότατη, ποιήσις, ποιηταί, αἰδοί.	"	682—683
1462. Ἰταλικὴ χορωδία, Παλαιστρινίου ἄσματα, κοσμικὴ μου- σικὴ, μελωδία	"	683
1463. Γερμανικὴ, ἀρμόνιον, ἀρμονικὴ ψαλμοδία	"	683—684
1464. Γαλλικὴ, Τρουδαδούροι.	"	684
1465. ΠΟΔΕΜΙΚΗ	"	684—685

§ 1466.	Τακτική, Φρειδερίκος Β', Βιτερβέλδος, Κεϊθος, Σευδλί- ταιος, Ζεϊθνος, Φολάρδος, Γυζάρδος.	σελ. 685
	ΚΕΦΑΛΑ ΡΨΔ'. ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ..	• 686—687
1467.	Θαλάσσιον ἐμπόριον, ἀποικίαι, Ἀγγλικὸν ἐμπόριον καὶ βιομηχανία.	• 686
1468.	Τρόπος προαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου	• 686—687
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΡΨΕ'. ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ.	• 687—696
1469.	Τῶν ἐφευρέσεων αἱ σπουδαιόταται κυρίως μετὰ τὴν ἀνακά- λυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἐγένοντο	• 687
1470.	Μηχανικὰ τέχνη	• 687—688
1471.	Ἄτμός.	• 688—689
1472.	Τηλεσκόπια, διοπτρα, Ἴανσενος	• 689—690
1473.	Φωνητικὴ σάλπιγξ, Μέρλανδος, ἀεροσκοπία, βαρόμετρον, θερμόμετρον, Φαρνέτης, Ρεωμῦρος.	• 690—691
1474.	Ἠλεκτρισμός, ἠλεκτρικὴ μηχανή, πνευματικὴ ἀντλία, Γουερίκιος, μαγνητικὴ βελόνη, Μέσμερος, δαμαλισμός, Ἴέννερος.	• 691—692
1475.	Ὁρολόγια, Οὐγγήσιος, Ἀρρισόν, Βαρλόβιος	• 692—693
1476.	Μορρίνη, σινοκίραμος, Πορτογάλοι, Βοϊτγερς	• 693
1477.	Γεώμηλα, τίτον, Ἀλβίνος, κρεφέϊα, Ὀλλανδοί, σάκχαρις, σακχαροκάλαμον	• 693—696

